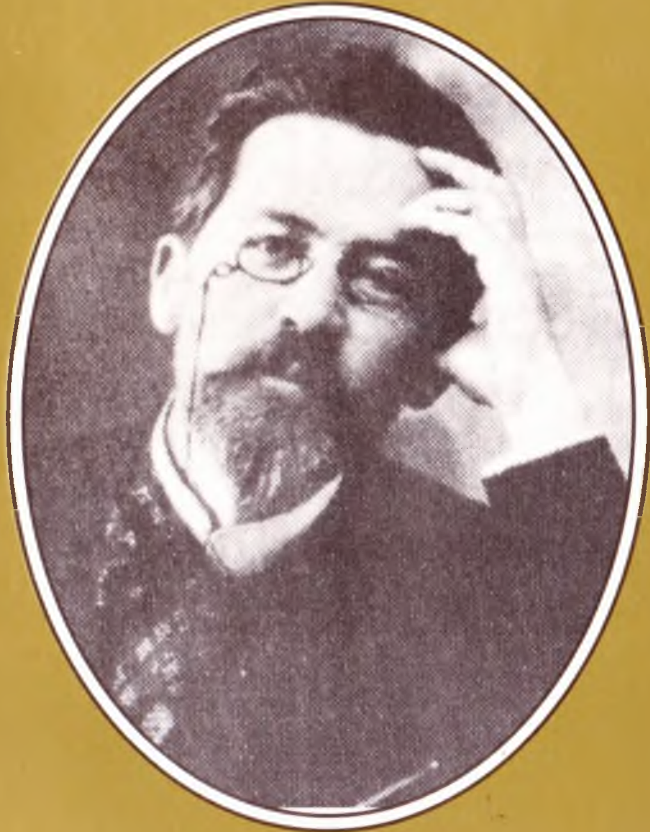
ANTON ÇEHOV

BÜTÜN ÖYKÜLER 1891-1893

6 A. ÇEHOV • BÜTÜN ÖYKÜLER (1891-1893)

CEM YAYINEVI

BÜTÜN ÖYKÜLER

(1891– 1893)

6

DÜNYA KLASİKLERİ

BÜTÜN ÖYKÜLER
(1891 - 1893)
Anton Çehov
Türkçesi: Mehmet Özgül
1. Basım, Kasım 1997
Dizgi: Cem Yayınevi
Baskı: Umut Matbacılık
ISBN: 975-406-644-2
Cem Yayınevi: Küçükparmakkapı İpek Sokağı No:11
80060 Beyoğlu - İstanbul

ANTON ÇEHOV

BÜTÜN ÖYKÜLER

(1891 – 1893)

Türkçesi

Mehmet Özgül

cem yayınevi

İÇİNDEKİLER

DÜELLO

Sabahın 8'ydi. Subayların, memurların, buraya gezmeye gelen yabancıların boğucu, sıcak bir günden sonra erkenden denize girip serinledikleri, sonra çay, kahve içmek üzere gazinolara gittikleri bir saatti.

Başında Maliye Bakanlığı'nın kasketi, ayakları terlikli, 28 yaşlarında, zayıf, sarışın bir genç olan İvan Andreyiç Layevski denize girmeye geldiği zaman sahilde birçok tanıdığına, bunlar arasında da dostu askeri doktor Samoylanko'ya rasladı.

Gür siyah saçları dibinden kesilmiş gibi kısa, koca kafalı, boyunsuz, kırmızı yüzlü, iri burunlu, kırçıl favorili, şişman, göbekli bir adam olan Samoylenko'nun askerlere yaraşan tok, çatlak bir sesi vardı. Oraya yeni gelenler üzerinde ilk anda kaba, yaygaracı biriymiş gibi bir izlenim bırakmakla birlikte tanışıklığın üzerinden iki-üç gün geçince yüzü son derece yumuşak, sevimli, hatta güzel görünmeye başlardı. Hantallığına, ses tonundaki sertliğe karşın uysal, temiz yürekli, inanılmaz derecede iyi bir adamdı. Herkesin yardımına koşardı, kasabada senli-benli olmadığı kişi yok gibiydi. Arkadaşlarına ödünç para verir, hastalığında tedavi eder, evlendirir, barıştırır, kır gezileri düzenler, şiş kebapları kızartır, nefis kefal çorbası pişirir, kimin ne isteği varsa yerine getirmeye çalışır, yapamadıkları için başkalarına ricada bulunurdu. Arkadaşlarının neşe kaynağı sayılırdı, genel kanıya göre kusursuz bir adamdı. Ancak kahramanımızın iki zaafı vardı, bunlardan biri yumuşak bir adam oluşundan utanarak sert bakışlarıyla, yapmacık kabalığıyla bunu örtmeye çalışması; ikincisi ise yalnızca beşinci dereceden bir devlet memuru olduğu halde buyruğu altındaki

hastabakıcıların, erlerin ona «beyefendi» demelerini istemesiydi.

İkisi de boğazlarına dek suya girdikleri sırada Layevski söze başladı:

—Benim şu soruma yanıt ver, Aleksandr Davidıç. Diyelim, bir kadını sevdin, onunla bir araya geldin. İki yıldan fazla birlikte yaşadığınızı varsayalım. Sonra da, olur ya, birdenbire soğuyuverdin, onu kendine yabancı hissetmeye başladın. Böyle bir durumda olsan ne yapardın?

—Çok basit. Hadi yavrum, canının istediği yere çek git, derdim.

—Söylemesi kolay! Ama sığınacağı bir yer yoksa? Yalnız, kimsesiz bir kadınsa, beş parasızsa, çalışamazsa?..

—O da iş mi canım! Eline beş yüz ruble tutuştururum ya da yirmi beş ruble aylık bağlarım, olur biter.

—Diyelim, beş yüz ruble ödeyecek, yirmi beş ruble aylık bağlayacak gücün var; ama sözünü ettiğim kadın aydın, gururlu biri. Ona para vermeye cesaret edebilir misin? Üstelik nasıl bir yol bulacaksın?

Samoylenko yanıt vermek istedi, bu sırada kocaman bir dalga ikisinin birden tepesinden aştı, sonra kıyıya çarptı, çakıl taşları üzerinden şarıldayarak geriye doğru kaydı gitti. Ahbaplar kıyıya çıktılar, giyinmeye başladılar.

Samoylenko çizmesinin içindeki kumları silkeleyerek;

—Elbette, sevmediğin bir kadınla ömür tüketmek kolay değildir. Ama önce insanca düşünmeli, Vanka. Ben olsam soğuduğumu hiç sezdirmem, ölünceye dek onunla yaşarım.

Birdenbire söylediği sözden utandı, hemen kendini toparlayarak;

—Bana göre hava hoş, isterse kadınlar hiç olmasın, dedi. Topunun birden soyuna kibrit suyu!

Giyindiler, gazinoya gittiler. Orada Samoylenko kendi evinde gibiydi, onun için özel yemek takımı bile ayrılmıştı. Ona her sabah tepsiyle bir fincan kahve, kristal uzun bir bardak

içinde buzla karışık su ve bir kadeh konyak getirirlerdi. İlk önce konyağı, sonra kahveyi, sonra da buzlu suyu içerdi. Bunlar çok nefis şeyler olmalı ki, içtikten sonra gözleri parlar, ucu çatallı sakalını sıvazlayarak denize bakar;

—Ah, denizin görüntüsü ne güzel! derdi.

Sıkıntılı geçen uzun bir geceden, insana uyku uyutmayan boğucu sıcaktan, sanki gecenin karanlığını katmerleştiren gereksiz düşüncelerden sonra Layevski kendini bitkin, güçsüz hissediyordu. Denizde yıkanmak, kahve içmek onu kendine getirememişti.

—Deminki konuşmamıza dönelim, dedi. Senden saklayacak değilim ya, bir dost olarak her şeyi anlatacağım. Nadejda Fiyodorovna ile başım dertte... hem de nasıl! Gizimi sana açtığım için beni bağışla. Anlatmadan edemeyeceğim.

Sözün nereye varacağını sezen Samoylenko gözlerini süzdü, parmağıyla masayı tıkırdatmaya başladı.

—Onunla birlikte iki yılım geçti, ama artık kendisini sevmiyorum. Daha doğrusu, aramızda sevgi mevgi olmadığını anladım. Bu iki yıl aldanmadan başka bir şey değildi.

Konuşurken pembe avuçlarını süzmek, tırnaklarını kemirmek ya da gömleğinin kolunu parmaklarıyla buruşturmak gibi bir alışkanlığı vardı. Şimdi gene aynı şeyleri yapıyordu.

—Bana bir yardımın dokunmayacağını biliyorum, gene de hepsini anlatacağım, çünkü bizim gibi bahtsız, gereksiz insanlar için konuşmaktan başka avuntu yoktur. Her hareketimi genel bir insanlık davranışı gibi göstermeliyim, anlamsız yaşantıma başkalarının kuramlarında (nazariyelerinde), edebiyat tiplerinde «Biz aydınlar yozlaşmaya başladık...» türünden bir açıklama, bağışlanma yolu bulmalıyım. Örneğin geçen gece, «Ah Tolstoy ne kadar haklı, yerden göğe kadar haklı!» diye düşünerek kendimi avuttum, böylece biraz ferahladım. Gerçekten, dostum, Tolstoy büyük yazar! Kim ne derse desin öyle!

Tolstoy'u hiç okumamış olan, ama her gün okumaya niyetlenen Samoylenko utana sıkala;

—Evet, dedi, yazarlar aslında kafadan uydurup yazarlar, ama o doğrudan doğruya doğadan alır örneklerini.

Samoylenko içini çekti.

—Aman Tanrım, uygarlık bizi ne kadar yozlaştırmış! Evli bir kadını sevdim, o da bana gönül verdi. Önceleri öpücüklerimiz, sessiz gecelerimiz, inançlarımız, Spencerlerimiz, ülkülerimiz, ortak amaçlarımız vardı. Meğer hepsi yanılgıymış bunların! Gerçekte onun kocasından kaçıyorduk, ama okumuş insanın iç boşluğundan kaçıyoruz diye kandırıyorduk kendimizi. Gözlerimizin önünde şöyle bir gelecek canlanıyordu: Önce Kafkaslara gideceğiz, o bölgeye, insanlara alışıncaya dek ben resmi üniforma giyerek memurluk edeceğim; sonra köy yerinde kendimize toprak satın alacağız, bağ, bahçe, tarla edinerek alın terimizle geçineceğiz. Benim yerimde sen olsan ya da senin şu zoolog von Koren olsa, Nadejda Fiyodorovna ile otuz yıl çıt çıkarmadan yaşar, mirasçılarınıza en azından bin dönümlük mısır tarlası bırakırdınız. Ama ben daha ilk günde kendimi batağa saplanmış hissettim. Kentte dayanılmaz bir sıcaklık, can sıkıntısı, ıssızlık... Kıra gidersin her çalının, her taşın altında börtü böcek, akrepler, yılanlar çıkar. Kırların ötesi dağlar ile bozkır... İnsanlar yabancı, doğa yabancı, cılız bir kültür... Bütün bunlar başkentte kürklü palto giyip Nadejda Fiyodorovna ile Nevski caddesinde kol kola gezmeye, kışın ortasında sıcak ülkeleri düşlemeye benzemiyor. Burada zorluklarla ölesiye savaşmak gerekir. Oysa benim gibi adamdan nasıl bir savaşçı çıkar? Zavallı bir sinir hastası, bir muhallebi çocuğuyum ben!.. Daha ilk günden iş yaşamı, bağ-bahçeyle ilgili tasarılarımın beş para etmediğini anladım. Aşk konusuna gelince, sana şunu söyleyeyim ki, Spencer okumuş, sevdiği uğruna dünyanın öbür ucuna giden bir kadınla yaşamak basit köylü karıları Anfisa ya da Akulina ile yaşamak kadar tatsız bir olaydır. Evinde aynı ütü masası, pudralar, ilaç kokuları, her sabah saç kıvırma bigudileri, kendi kendini aldatış...

Layevski'nin tanıdık bir kadın için böylesine açık konuşması karşısında yüzü kızaran Samoylenko;

—Ev ütüsüz olmaz, dedi. Vanya, bana kalırsa bugün senin keyfin yerinde değil. Benim bildiğim Nadejda Fiyodorovna bilgili, mükemmel bir kadınıar, sen de çok akıllı bir adamsın.

Komşu masalara göz gezdirerek konuşmasını sürdürdü:

—Onunla evlenmemiş olmandan dolayı seni suçlayacak değilim. Evlilik konusunda peşin yargılı olmamak, çağdaş düşünmek gerekir. Gene de ben nikahlı yaşama yandaşıyım. Ama madem birliktesiniz, ölünceye dek birlikte yaşamalısınız.

—Sevmeden mi?

—Sana açıklamam gereken bir durum var. Sekiz yıl önce burada yaşlı bir acenta temsilcisi vardı, çok kafalı bir adamdı. Bu adam derdi ki, aile yaşamında esas olan katlanmadır. İşitiyor musun, Vanya, sevgi değil, katlanma! Sevgi biteviye sürüp gidemez. İki yıl severek yaşadınız, ama şimdi sürdürdüğün bu aile yaşantısı öyle bir döneme girdi ki, dengeyi korumak için bütün sabrını, dayanma gücünü kullanman gerekiyor...

—Sen gene yaşlı acenta temsilcisinin dediklerine inan, ama bence onun öğütleri saçma sapan şeyler! Senin ihtiyar ikiyüzlülük edebilir, sabır idmanı yapabilir, sevmeyen bir adamı yaptıracağı idmanlar için kobay gibi görebilir... Şunu iyi bil ki, ben o kadar düşmedim. Eğer kendim dayanıklılık idmanı yapmak istersem evime jimnastik aletleri alırım ya da huysuz bir at edinirim. İnsanları rahat bıraksınlar, canım!

Samoylenko buzlu beyaz şarap ısmarladı. Birer kadeh içtikten sonra Layevski birdenbire sordu:

—Beyin gevşemesi nedir, söyler misin?

—Sana nasıl anlatsam, bilmem ki... Bu öyle bir hastalık ki, beyin zamanla yumuşayıp sulanır.

—Tedavisi var mı?

—Hastalık kendi haline bırakılmamışsa evet. Soğuk duşlar, pehlivan yakısı, içerden alınacak kimi ilaçlarla iyileştirilebilir.

—İşte ben de o durumdayım. O kadınla daha fazla yaşayamam, benim dayanma gücümün üstündedir. Senin yanındayken güzel güzel düşünüyor, gülümsüyorum, ama evdeyken tüm cesaretim kırılıyor. Canıma tak etti artık, birisi onunla şöyle bir ay daha yaşamak zorunda olduğumu söylese alnımın ortasına bir kurşun sıkarım daha iyi. Öte yandan kadını tek başına bırakmak da olmaz. Kimi kimsesi yok, çalışmayı beceremez, ne bende para var, ne onda... Kime sığınsın, nereye gitsin? İnsan bir çare düşünüp bulamıyor. E, söyle bakalım, ne yapayım?

Samoylenko ne söyleyeceğini bilemeyerek;

—Şey... O seni seviyor mu bari? diye homurdandı.

—O yaşta, o yapıda bir kadının bir erkeğe gereksinmesi olduğu kadar. Benden ayrılmak onun için pudralarından, bigudilerinden ayrılmak kadar zor olsa gerek. Onun tuvalet masasının ayrılmaz bir parçasıyım ben.

Samoylenko utandı.

—Bugün bayağı keyifsizsin, Vanya. Gece uykunu almamış olmalısın.

—Evet, iyi uyumadım. Genelde kendimi pek iyi hissetmiyorum. Başım arı kovanı gibi, içim sıkılıyor, üzerimde bir halsizlik var... Bir yerlere kaçıp gitmeli.

—Nereye?

—Şöyle kuzeye. Çam ağaçlarına, mantarlara, yeni insanlara, düşüncenin bulunduğu yerlere... Şimdi Moskova, Tula illerinden birinde buz gibi bir ırmağa girip yıkanmak, anlıyor musun, sonra en sıradan bir üniversite öğrencisiyle karşılaşıp birkaç saat çene çalmak için ömrümün yarısını verirdim. O biçilmiş otlar nasıl kokar, bilir misin? Geceleri bahçede gezerken evden piyano sesleri gelir, uzaktan trenin geçişi duyulur...

Duygulandağı için gözlerinden yaşlar geldi. Bir yandan gülümserken bir yandansa gözlerinden süzülen yaşları göstermemek için yerinden kalkmadan yandaki masaya döndü, bir kibrit istedi.

Samoylenko;

—On sekiz yıl var ki Rusya'ya gitmedim, dedi. Orasının nasıl bir yer olduğunu unuttum. Bence Kafkasya'dan daha güzel bir memleket yoktur.

—Vereşçagin şöyle bir tablo yapmış: Derin bir kuyunun dibinde ölüm mahkumları çile doldururlar. Senin şu güzel Kafkasyan da bence bu dipsiz kuyudan farklı değil. Bana Petersburg'da baca temizleyicisi ya da burada prens olmaktan birini seç deseler ben hemen baca temizleyiciliğini seçerdim.

Layevski böyle diyerek düşüncelere daldı. Samoylenko onun eğik duran bedenine, bir noktaya dikili gözlerine, solgun, terli yüzüne, çökük şakaklarına, kemirilmiş tırnaklarına, yamalı çoraplarına, ayağının ucunda sarkan terliğine bakarak arkadaşına karşı yüreğinde bir acıma duydu. Layevski gözlerine çaresiz bir çocuk gibi gözükmüştü.

—Annen sağ mı? diye sordu.

—Evet ama aramız açık. Bu birlikteliğimizi bağışlamadı.

Samoylenko dostunu severdi. Layevski'yi birlikte içki içilir, şaka edilir, içli-dışlı konuşulur iyi bir çocuk, bir üniversiteli, temiz bir insan olarak görürdü. Öte yandan onun anlayışla karşıladığı tatsız yanları vardı. En başta zamanlı-zamansız çok içerdi. Sonra kumar oynar, görevine aldırmaz, kazancına göre harcamaz, konuşurken sık sık çirkin laflar eder, sokakta terlikle gezer, başkalarının yanında Nadejda Fiyodorovna ile tartışırdı. Bunlardan hiç hoşlanmazdı. Öte yandan dostunun eskiden edebiyat fakültesinde okuması, şimdi kalın iki dergiye abone olması, çoğu zaman pek az kişinin anlayacağı türden konuşmalar yapması, kültürlü bir kadınla yaşaması pek akıl erdirdiği şeyler değilse de hoşuna giderdi. Bu yüzden Layevski'yi kendinden üstün görür, ona saygı duyardı.

Layevski başını silkerek;

—Bir nokta daha var, dedi. Yalnız aramızda kalsın. Şimdilik Nadejda Fiyodorovna'dan saklıyorum. Onun yanında sakın ağzından kaçırayım deme! Üç gün önce kocasının beyin gevşemesinden öldüğünü bildiren bir mektup aldım.

Samoylenko içini çekti.

—Toprağı bol olsun... Ondan niçin gizliyorsun?

—Bu mektubu ona göstermek nikah için kilisenin yolunu tutmakla aynı anlama gelir de ondan. Önce ilişkilerimizin türünü belirlemeliyiz. Birlikte yaşayamayacağımız iyice ortaya çıkınca mektubu kendisine gösteririm. O zaman tehlike kalmaz.

—Bak, beni dinle, Vanya.

Büyük bir tatlılıkla dilekte bulunmak istiyormuş, ama dileğinin geri çevrilmesinden korkuyormuş gibi Samoylenko'nun yüzünde birden hüzünlü, yalvaran bir anlatım belirdi.

—Evlen onunla, kuzum.

—Neden?

—Bu olağanüstü kadına karşı borcunu yerine getir. Kocası öldü, bununla yazgınız sana nasıl davranman gerektiğini göstermiş oluyor.

—Sen ne tuhaf adamsın! Düşünemiyor musun, buna olanak yok! Sevmeden evlenmek inanmadan dua etmek gibi bir şeydir. Böylesine alçaklık insan olana yakışmaz!

—Ama evlenmek zorundasın.

Layevski öfkeyle sordu:

—Neden evlenmek zorundaymışım?

—Çünkü kocasının elinden aldın onu. Bütün sorumluluk artık senin üzerinde demektir.

—Sana Rusça söylüyorum, onu sevmiyorum diye!

—Sevmiyorsan saygı göster, gönlünü hoş tut onun.

—Saygı göster, gönlünü hoş tut!.. Sanki karşımda başrahibe var. Seni kötü bir ruhbilimci, işe yaramaz bir fizyologsun. Bir kadına saygı göstererek, gönlünü hoş tutarak işlerin yürüyeceğini sanıyorsan yanılıyorsun. Kadın her şeyden önce yatak ister.

Samoylenko utancından yerin dibine geçti.

—Vanya, Vanya!

—Sen kocamış bir çocuk, bir kuramcısın, bense içi geçmiş

bir genç, bir eylemciyim. İkimiz birbirimizi anlayamayız. En iyisi konuşmayı burada keselim. Mustafa, borcumuz ne kadar?

Doktor ürkerek Layevski'nin elini tuttu.

—Hayır, hayır, ben ödeyeceğim... çünkü ısmarlayan benim.

Garsona bağırdı.

—Mustafa, masrafı benim hesabıma yaz!

Kalktılar, sessizce rıhtım boyunca yürüdüler. Bulvara girerken durup ayrılmak üzere el sıkıştılar. Samoylenko içini çekti.

—Buna şımarıklık denir, beyim! Yazgı sana genç, güzel, bilgili bir kadın gönderdi, ama sen onu geri çeviriyorsun. Tanrı önüme sevecen, iyi yürekli bir kadın çıkarsın da isterse çarpık bir kocakarı olsun. Böylesine dünden razıyım. Üzüm bağımızda ikimiz güzel güzel geçinirdik...

Samoylenko aynı anda toparlandı.

—Kocakarı çay için semaver koysun yeter...

Layevski'den ayrılınca bulvardan yürüdü. Heybetli bir tavırla, ağır ağır, yüzünde sert bir anlatım, sırtında kar gibi beyaz ceketi, ayağında boyalı çizmeleri olduğu halde göğsünde kurdeleli Vladimir nişanıyla göğsünü kabarta kabarta bulvardan geçerken kendini çok beğenir; herkes onu hayranlıkla izliyor sanırdı. Başını çevirmeden iki yana baktı, bulvarın düzenlenmesini beğendi. İki yanda sıra sıra genç selviler, okaliptüsler, cılız olsa da gözüne güzel gözüken palmiyeler diziliydi. Zamanla bu ağaçlardan geniş gölgeler düşecekti. Çerkezler onuruna düşkün, konuksever bir halktı.

İçinden; «Garip, Layevski Kafkasları sevmiyor!» diye geçirdi.

Karşıdan beş silahlı er geliyordu. Askerler ona selam verdiler. Bulvarın sağındaki yaya kaldırımından bir memur karısı yanında oğluyla geçiyordu. Samoylenko nazik bir gülümsemeyle seslendi:

—İyi günler, Marya Konstantinovna! Yüzmekten mi dö-

nüyorsunuz? Kah-kah-kah!.. Nikodim Aleksandrıoviç'e çok selamlar.

Nazikçe gülümsemesini sürdürerek yürüdü. Ama karşıdan gelen bir sağlık memurunu görünce birden kaşlarını çattı, onu durdurarak sordu:

—Hastanede kim var, kim yok?

—Kimse yok, beyefendi?

—Nasıl?

—Kimse yok, efendim.

—Peki, git.

Çalımlı çalımlı salınarak limonata büfesine doğru yürüdü. Orada kendine Gürcü süsü veren iri göğüslü bir Yahudi kadını oturuyordu. Sanki alaya komuta verircesine yüksek sesle;

—Lütfen bana bir bardak soda veriniz! dedi.

II

Layevski'nin Nadejda Fiyodorovna'ya karşı hıncı en çok şu noktada kendini belli ediyordu: Bu genç kadının bütün sözleri, bütün davranışları yalan ya da yalana yakın gözüküyor, kadınlar ve aşk konusunda bütün okuduklarının kendisinden, Nadejda Fiyodorovna'dan, kocasından daha iyi bir örneği olamayacağını düşünüyordu.

Eve döndüğü zaman Nadejda Fiyodorovna'yı giyinip kuşanmış, saçlarını güzelce taramış olarak pencerenin önünde buldu. Kaygılı bir yüzle kahvesini içiyor, kalın bir dergiyi karıştırıyordu. Layevski kahve içmenin yüze kaygılı bir anlatım verecek kadar olağanüstü bir olay olmadığını düşündü. Bunun ötesinde odada hoşuna gitmeye çalıştığı bir adam bulunmadığına göre Nadejda Fiyodorovna'nın son moda saç tuvaleti yapması boşuna bir çabaydı. Dergi karıştırması da yapmacık bir hareketti. Giyinip taranmayı güzel, dergi okumayı ise bilgili görünmek için yaptığı ortadaydı.

Kadın;

—Bugün yüzmeye gitsem bir sakıncası var mı? diye sordu.

—Neden olsun, canım? Sen yüzmeye gittin diye yer yerinden oynayacak değil ya...

—Doktor kızar diye düşündüm de onun için soruyorum.

—O zaman doktorun kendisine sor, ben doktor değilim.

Layevski'nin o gün Nadejda Fiyodorovna'da en çok hoşuna gitmeyen şey onun beyaz, çıplak boynu ile ensesindeki saç kıvrımlarıydı. Anna Karenina'nın, kocasından soğuduktan sonra en çok kulaklarının hoşuna gitmemesi geldi hatırına. «Ne kadar doğru bu! Ne kadar doğru! » diye geçirdi içinden.

Bedeninde bir kırıklık, kafasının içinde bir boşluk hissederek çalışma odasına gitti, kanepeye uzandı. Sinekler rahatsız etmesin diye yüzünü mendille örttü. Hep aynı tembel, yapışkan düşünceler yağmurlu bir güz akşamı uzayıp giden araba kervanı gibi zihninde sıralanıyordu. O eziklik içinde sıkıntılı, yarı uykulu ruhsal durumuna teslim oldu.

Nadejda Fiyodorovna'nın kocasına karşı suçlu olduğunu, adamcağızın onun yüzünden öldüğünü düşünüyordu. Bozup dağıttığı özel yaşamı, yüce fikirler, bilgi ve çalışma alemi karşısında da gene kendisi suçluydu. Değerini sonradan anladığı bu alemin burada, aç Türkler ile aylak Abazaların dolaştığı bu sahillerde değil, operanın, tiyatroların, gazetelerin, her türlü düşünsel etkinliklerin var olduğu kuzeyde bulunduğuna, bunlara ancak orada erişilebileceğine inanıyordu. İnsan ancak orada onurlu, bilgili, yüce ve temiz olabilirdi. Kendini ülküleri, yaşamına yön veren düşünceleri olmamakla suçluyordu. Gerçi bunların ne menem şey oldukları da kafasında net değildi. İki yıl önce Nadejda Fiyodorovna'yı sevmiş, yaşamın bayağılığından, anlamsızlığından kurtulmanın yalnız onunla birleşmeye, birlikte Kafkaslara gitmeye bağlı olduğunu sanmıştı. Şimdi de şuna inanıyordu ki, kendisine gerekli her şeyi elde etmek ancak Nadejda Fiyodorovna'yı bırakmaya, Petersburg'a gitmeye bağlıdır.

Kanepede doğrulup oturdu, tırnaklarını kemirirken;

—Her şeyi bırakıp kaçmalı! Bir an önce kaçmalı! diye mırıldandı.

Hayal gücü şöyle bir tablo çiziyordu: sabah erkenden vapura biniyor, kahvaltısını orada ediyor, soğuk bira içiyor, güvertede kadınlarla konuşuyor, Sivastopol'e varınca kendini ilk trene atıyor. Ver elini özgürlük! Sonra birbiri ardınca sıralanan istasyonlar, gitgide soğuyup sertleşen havalar, kayınağaçları, çamlar... İşte Kursk, Moskova! İstasyon büfelerinde lahana çorbası, lapalı koyun eti, mersinbalığı, bira... Kısacası burası artık Asya değil, Rusya, anayurt Rusya! Trende yolcular yeni şarkıcılardan, Fransız-Rus dostluğundan söz ediyorlar; her yerde canlılık; uygar, aydın, taptaze bir yaşam göze çarpıyor... Daha hızlı, daha hızlı! En sonunda işte Nevki caddesi, Bolşaya Morskaya, işte bir zamanlar üniversiteli arkadaşlarıyla birlikte oturduğu Koven sokağı, işte gümüş rengi, şirin gökyüzü, çiseleyen yağmur, ıslak arabacılar...

Bitişik odadan birisi seslendi:

—İvan Andreyiç! Evde misiniz?

Layevski yanıt verdi:

—Buradayım. Ne istiyorsunuz?

—İmzalanacak evraklar var.

Baş dönmesiyle tembel tembel kalktı, esnedi, terliklerini yere sürte sürte bitişik odaya giçti. Sokakta, açık pencerenin önünde genç görev arkadaşlarından biri dikiliyor, evrakları pencerenin önüne yayıyordu.

Layevski yumuşak bir sesle;

—Şimdi, kuzum, diyerek mürekkep hokkasını getirmeye gitti.

Yeniden pencerenin yanına gelince kağıtları okumadan imzalarken;

—Hava çok sıcak, değil mi? dedi.

—Evet, efendim. Bugün daireye gelecek misiniz!

—Sanmam... Biraz keyifsizim de... Şeşkovski'ye söyler misiniz, öğleden sonra ona uğramak istiyorum.

Memur gitti. Bunun üzerine Layevski yine kanepeye uzandı, düşüncelere daldı.

«Evet, içinde bulunduğum durumu eni konu düşünmeli, bir karara varmalıyım. Buradan ayrılmadan önce bütün borçlarım ödenmeli. İki bin rubleye yakın borcum var, ama metelik yok cepte. Aslında bu önemli bir şey değil. Ne yapar-eder, bunun bir bölümünü burada öderim, bir bölümünü de sonra Petersburg'dan gönderirim. Asıl sorun Nadejda Fiyodorovna'da... Önce ilişkilerimizi belirlemeliyiz. Asıl önemlisi bu!»

Biraz durduktan sonra Samoylenko'ya gidip akıl danışmanın en uygun yol olmayacağını düşündü.

«En iyisi ona gitmek, ama yararı ne? Gereksiz yere ona yine tuvalet masasından, kadınlardan, namustan, namuzsuzluktan dem vuracağım. Hemen başımın çaresine bakmam gerekirken, bu kahrolası tutsaklıkta debelenirken, kendimi boşu boşuna mahvederken namusun, namussuzluğun sözü mü olur? Şunu anlamadan bir şey yapamazsın: Böyle bir yaşamı sürdürmek alçaklıktır, kendine acımamaktır; bunun yanında her şey küçük, önemsiz kalır!»

Doğrulup oturarak mırıldandı:

—Evet, kaçmalı, bir an önce kaçmalı!

Issız deniz sahili, kavurucu sıcak, sürekli suskun, sürekli yalnız duran başı dumanlı mor dağların tekdüzeliği içine sıkıntı veriyor, sanki onu her yönden kuşatarak uyuşturuyordu. Belki kendisi yetenekli, zeki, namuslu bir adamdı, eğer burada şu deniz ile dağlar arasında kapalı kalmasa iyi bir devlet adamı, iyi bir gazeteci, iyi bir konuşmacı, özverili bir eylemci olurdu. Kim bilebilir! Bu durumda namustan, namussuzluktan söz etmek saçma değil mi! Tanrı vergisi yeteneği olan, topluma yararlı bir adam, diyelim bir müzisyen ya da ressam onu kuşatan tutsaklıktan kurtulmak için duvarları yıkar, zindancılarını atlatırsa bunun adı namussuzluk mu olur? Öyleyse bu durumdaki bir adam için her şey dürüstçedir.

Saat ikide Layevski ile Nadejda Fiyodorovna yemeğe

oturdular. Aşçı domatesli pirinç çorbası getirince Layevski sordu:

—Her gün aynı şey. Niçin lahana çorbası pişirmiyorsun?

—Lahana yok.

—Nasıl yok? Samoylenko'nun evinde lahana çorbası pişer, Mariya Konstantinova'da her gün aynı çorba bulunur, ama her nedense yalnız ben şu tatlımsı bulaşık suyunu içmek zorunda kalıyorum. Olmaz böyle şey, kuzum!

Çoğu ailede olduğu gibi, önceleri Layevski ile Nadejda Fiyodorovna'nın da hiçbir sofrası kavgasız, gürültüsüz geçmezdi, ancak Layevski yanındaki kadını sevmediğini anlayalı beri her şeyine katlanmaya, onunla tatlı dille, nezaketle gülerek konuşmaya çalışıyor, «kuzum, iki gözüm» sözleriyle havayı yumuşatıyordu.

Gene gülümseyerek;

—Çorba sanki meyan kökü suyuna benzemiş, dedi.

Güler yüzlü görünmeye çalıştığı halde daha fazla dayanamadı.

—Çünkü ev işlerina bakan yok. Madem sen hastasın, kendini boyuna okumaya veriyorsun, öyleyse mutfak işlerini bırak da ben üzerime alayım! dedi.

Daha önceleri olsa Nadejda Fiyodorovna «Peki al.» ya da «Bakıyorum, beni aşçı yapmak istiyorsun.» gibi bir karşılık verirdi. Ama şimdi adama ürkek ürkek bakmakla, yüzü kızarmakla kaldı.

Layevski gene de sevecence sordu:

—E, bugün kendini nasıl hissediyorsun?

—Kötü sayılmaz, üzerimde biraz dermansızlık var.

—Kendine iyi bak, iki gözüm. Senin için bayağı kaygılanıyorum.

Nadejda Fiyodorovna'nın bir hastalığı olduğu kesindi. Samoylenko bunun sıtma nöbetleri olduğunu söyleyerek boyuna kinin veriyordu. Başka bir doktor, Ustinoviç ise onda kadın hastalığı bularak sıcak pansuman tavsiye etmişti. Ustimoviç

uzun boylu, kuru, zayıf, insan kaçkını, gündüzleri evde oturan, geceleri ise ellerini arkasına bağlayıp, kamış bastonunu sırtından yukarı doğru uzattıktan sonra rıhtımda yalnız başına öksürerek dolaşan bir adamdı.

Layevski eskiden, Nadejda Fiyodorovna'yı sevdiği zamanlar hastalığı onda acıma duygusu ile kaygı uyandırırdı. Ama şimdi bunda bir yapmacıklık buluyordu. Kadıncağızın sıtma nöbetlerinden sonraki sarı, uykulu yüzü, baygın bakışları, esnemeleri, nöbet geldiği zaman battaniyenin altına girip yatması, bu sırada yetişkin bir kadından çok bir çocuğa benzemesi, odanın sıcak olması, havasının kötü kokması, bu gibi şeyler evlilikle ilgili hayallerini zedeliyor, onda evlilik karşıtı bir duygu uyandırıyordu.

İkinci tabak olarak Layevski'ye yumurtalı ıspanak, Nadejda Fiyodorovna'ya ise hasta olması dolayısıyla sütlü pelte getirdiler. Kadıncağız tasalı bir yüzle önce kaşığını pelteye dokundurup süt içerek yemeğe, ardından ağzını şapırtmaya başladığı zaman Layevski öyle bir öfkeye kapıldı ki, başının kaşındığını hissetti. Böyle bir duygunun köpeklere karşı bile bir aşağılama olduğunu kabul ediyordu, ama bu durumda kendisine değil, onda böyle bir his uyandırdığı için Nadejda Fiyodorovna'ya içerliyordu. Sevenlerin sevgililerini bazan neden öldürdüklerini şimdi daha iyi anlamaktaydı. Kendisi elbette kimseyi öldüremezdi, ama o anda yargıç yerinde olsa böyle bir suç işleyeni temize çıkarırdı.

Yemek bitince;

—Mersi, iki gözüm, diyerek kadını alnından öptü.

Çalışma odasına gittikten sonra orada bir köşeden ötekine birkaç dakika gidip geldi, yan gözle çizmelerine baktı, sonra kanepeye oturarak şöyle mırıldandı:

—Kaçmalı, kaçmalı! İlişkilerimizin türünü ortaya koyduktan sonra kaçıp gitmeli!

Kanepeye uzandı, Nadejda Fiyodorovna'nın kocasının bel-ki onun yüzünden öldüğü geldi aklına. Sırt üstü yatıp

çizmelerini giymek için ayaklarını havaya dikerken şunları düşünüyordu: «Bir insanı birini sevdiği ya da ondan soğuduğu için suçlamak saçmalıktır. Çünkü sevmek ya da nefret etmek bizim elimizde değildir. Nadejda Fiyodorovna'nın kocasına gelince, belki de onun ölümünden dolaylı olarak suçluyumdur. Karısını sevdim diye, karısı bana gönül verdi diye kimse beni doğrudan doğruya suçlayamaz.

Sonra kalktı, kasketini arayıp buldu. Memurların her gün toplanarak vint oynadıkları, soğuk bira içtikleri yere, daire arkadaşı Şeşkovski'nin evine yollandı.

Yolda giderken şunları düşünüyordu: «Bu kararsızlığımla tıpkı Hamlet'e benziyorum. Shakespeare ne kadar doğru görmüş, nasıl da doğru düşünmüş!»

III

Hem kendisi can sıkıntısından kurtulmak, hem de kente yeni gelen bekar memurların yemek yiyecekleri bir yer bulunmadığı için Samoylenko evinde bir çeşit tabldot çıkarmaktaydı. Sözü edilen zaman diliminde yalnızca iki kişiye yemek veriyordu. Bunlar, denizanalarının ambriyolojisini incelemek amacıyla yazın Karadeniz kıyısına gelmiş bulunan genç zoolog von Koren ile tedaviye gönderilen yaşlı zangoçun yerine atanan zangoç yamağı Pobedov'du. Pobedov ruhban okulunu bitirir bitirmez buraya gönderilmişti. Her ikisi de öğlen ve akşam yemekleri için ayda on ikişer ruble ödüyorlardı. Samoylenko öğle yemeğine tam ikide gelecekleri konusunda onlardan söz almıştı.

Her zaman ilk olarak von Koren gelirdi. Konuk odasında sessizce oturur, sehpadan bir albüm alarak geniş pantolonlu, silindir şapkalı, yabancı birtakım erkeklerin; içten çember takıldığı için etekleri çan gibi açılan, başı hotozlu kadınların silikleşmiş fotoğraflarını dikkatle gözden geçirirdi. Samoy-

lenko fotoğraf sahiplerinin pek azını anımsar, adını unuttuklarından söz ederken;

—Ah, bilmezsiniz, ne kafalı bir adamdı! diyerek içini çekerdi.

Von Koren albüme bakmayı bitirince etajerdeki tabancayı elinde sımsıkı tutar, sol gözünü kısarak uzun süre prens Vorontsov'un portresine nişan alır ya da aynanın karşısına geçerek esmer yüzünü, geniş alnını, zencilerinki gibi kıvırcık siyah saçlarını, Acem halısına benzeyen iri çiçekli, rengini atmış basma gömleğini, belini yelek gibi saran geniş meşin kemerini uzun uzun seyrederdi. Kendi kendini seyredişi ona albümdeki fotoğraflara, sapı kakmalı tabancaya bakmaktan daha büyük bir zevk veriyor olmalıydı. Yakışıklı yüzünden, düzgün kesilmiş sakalından, sağlıklı, sağlam beden yapısının açık kanıtı olan geniş omuzlarından çok hoşnuttu anlaşılan. Yalnız bunlardan değil, üzerine kalıp gibi oturan takım giysisinden, gömleğinin rengine uygun düşen boyunbağından sarı ayakkabılarına varıncaya değin her şeyinden memnundu.

Zoolog albüme bakarken ya da aynada kendini seyrederken Samoylenko mutfakta, mutfağın yanındaki sofada ceketsiz, yeleksiz, göğüs-bağır açık, telaşlı telaşlı, ter dökerek salata ya da yemeklere terbiye hazırlar, sebze cacığı için et, hıyar, soğan doğrar, masaların çevresinde dört döner, hizmet eden emirerine ikide bir gözlerini belertir, kah bıçakla, kah kaşıkla ona gözdağı verirdi.

—Sirkeyi ver! Sirkeyi değil, canım, zeytinyağını işte... Nereye gittin hayvan! diye öfkeyle tepinirdi.

Sersemleyen emireri titrek sesiyle ona şöyle yanıt verirdi:

—Yağ getirecektim, beyefendiciğim...

—Çabuk, dolaptaki yağı görmüyor musun? Darya'ya söyle, hıyar kavanozuna dereotu koysun! Anladın mı, dereotu! Kremanın üstünü kapat, salak, içine sinekler girecek!

Bağırmalarından bütün ev inlerdi.

Saat ikiye on ya da çeyrek kala zangoç yamağı gelirdi.

Yirmi iki yaşlarında, sıska, uzun saçlı, sakalsız, bıyıkları henüz terleyen bir delikanlıydı. O gün konuk odasına girince kutsal tasvir önünde istavroz çıkardı, gülümseyerek elini von Koren'e uzattı.

Zoolog soğuk bir tavırla;

—Merhaba, dedi. Nerelerdeydiniz bakalım?

—Rıhtımda kaya balığı avladım.

—Öyle ya... Zangoç efendi, gördüğüm kadarıyla siz hiçbir zaman asıl görevinizle uğraşmayacaksınız.

Zangoç yamağı güldü, elini beyaz latasının derin cebine daldırdı.

—Neden? Görev dediğiniz kaçıp gitmez ki! Bir gün nasıl olsa onu da yaparız.

Zoolog içini çekti.

—Size güzel bir sopa çekmeli!

Aradan 20-25 dakika geçtiği halde onları kimse yemeğe çağırmıyordu. Emirerinin mutfaktan sofaya, sofadan mutfağa koşturmaları, Samoylenko'nun bağırıp çağırmaları bitmek bilmiyordu:

—Oraya değil, masanın üstüne koy! Önce yıka da getir şunu!

Karınları acıkan zangoç yamağı ile von Koren ökçelerini döşemeye vurmaya, böylece tiyatro balkonundaki seyirciler gibi sabırsızlıklarını göstermeye başladılar.

En sonunda yemek odasının kapısı açıldı, bitkin emireri yemeğin hazır olduğunu bildirdi.

Yemek odasında onları mutfağın boğucu sıcağından kıpkırmızı olmuş, kan-ter içine batmış bir durumda, öfkeli bir yüzle Samoylenko karşıladı. Önce ikisine sert sert baktı, çorba tenceresinin kapağını kaldırarak tabaklarına çorba doldurdu. Ancak onların iştahla yediklerini, çorbanın hoşlarına gittiğini gördükten sonra hafifçe içini çekerek derin koltuğuna gömüldü. Yüzü yorgundu, terden ışıldıyordu. Ağır ağır kendine bir kadeh votka doldurarak;

—Genç kuşağın şerefine! dedi.

Layevski ile aralarında geçen konuşmadan sonra neşesi yerinde olmakla birlikte sabahtan beri ruhunun derinliklerinde bir ağırlık hissediyordu. İçinde Layevski'ye karşı bir acıma duygusu vardı, ona yardım etmeliydi, ama nasıl?

Çorbadan önce doldurduğu kadehi tepesine diktikten sonra derin derin içini çekerek dedi ki:

—Bugün Vanya Layevski'yi gördüm. Maddi yönden durumu berbat, hele ruhsal bakımdan iyice çökmüş. Acınacak durumda.

Von Koren;

—Tam da acınacak adamı buldun! diye karşılık verdi. Bu sevimli delikanlıyı denizde boğulurken görsem bastonumla daha dibe iterdim. «Boğul, hadi, canın cehenneme!» diye.

—Yok canım, sen böyle bir şey yapamazsın!

Zoolog omuz silkti.

—Niçin! Ben de senin gibi hayırlı işler yapacak durumdayım.

Zangoç yamağı güldü.

—İnsanı bile bile denize batırmak hayırlı bir iş mi?

—Layevski gibilerini evet.

Samoylenko konuyu değiştirmek isteğiyle;

—Sebze cacığının bir eksiği var galiba, dedi.

Von Koren konuşmasını sürdürdü:

—Layevski kuşku yok ki, toplum için kolera mikrobu gibi zararlı, hatta tehlikeli bir yaratık. Onu yok etmeyi insanlık uğruna bir hizmet sayarım.

—Yakından tanıdığın bir adam, bir arkadaşın hakkında böyle sözler söylemek sana onur kazandırmaz. Onunla ne alıp veremeyeceğin var?

—Saçmalamayı bırak, doktor! Bir mikropla ne alıp vereceğim olabilir ki! Hele her önüme geleni arkadaşım saymak, izninizle belirteyim ki, insanlarla ilişki kurarken doğruyu yanlıştan ayırmamak, düşünmemek, daha açıkçası suya-sabuna do-

kunmamak demektir. Layevski denen bu adamı ben alçağın teki sayıyorum. Şunu gizlemeden söyleyeyim: Ona karşı alçakmış gibi davranırken vicdanım bile sızlamıyor! Ama sen onu yakının sayıyormuşsun; istersen onunla öpüş, koklaş, bundan bana ne? Öte yandan onu kendine yakın bulduğuna, zangoçla ikimizi onunla aynı kaba koyduğuna göre demek ki, biz senin yanında birer hiçiz. Senin insanlara karşı ilgin bu kadarmış!

Samoylenko yüzünü tiksintiyle buruşturarak mırıldandı:

—İnsana alçak demek! Bu o kadar kötü bir şey ki, anlatamam!

Von Koren konuşmasını şöyle sürdürdü:

—Bir insan hakkında onun yaptığı işlere, davranışlarına bakılarak hüküm verilir. Zangoç efendi, beni iyi dinleyin ve hükmünüzü verin! Bay Layevski'nin bugüne değin yaptıkları Çin hükümdarının fermanı gibi apaçık önünüze serilmiştir, başından sonuna dek okuyabilirsiniz.

Burada yaşadığı iki yıl içerisinde neler yaptı bu adam? Parmakla sayalım: Birincisi, kent halkını vint oynamaya alıştırdı. İki yıl önce bu oyun burada bilinmezdi, halbuki şimdi sabahtan gece yarılarına değin herkes, hatta kadınlar, delikanlılar bile vint oynuyorlar. İkincisi, halka bira içmeyi öğretti, bu da burada bilinmeyen bir şeydi. Bu kentte yaşayanlar çeşit çeşit votkalar hakkındaki bilgilerini ona borçludurlar; öyle ki, Koşelov votkasını 21 numaralı Smirnov votkasından gözü kapalı ayırt edebilirler... Üçüncüsü, önceleri burada başkalarının karılarıyla düşüp kalkmak, hırsızların göz göre göre değil de gizlice çalmaları gibi, kimseye göstermeden yapılırdı. Oysa Layevski bu işte öncülük görevi üstlenip açıktan açığa başkasının karısıyla yaşıyor. Dördüncüsü...

Von Koren sebze cacığını çarçabuk bitirerek kaseyi emirerine verdi, sonra zangoç çömezine dönerek konuşmasını sürdürdü:

—Layevki'yi tanışmamızın daha ilk günlerinde anladım. İkimiz de buraya aynı zamanda gelmiştik. Onun gibiler

dostluğu, arkadaşlığı, dayanışmayı falan çok severler, çünkü vint oynamak, içki içmek, keyifle yemek yemek için her zaman arkadaşa gereksinmeleri vardır. Bunun için gevezedirler, kendilerini dinletecek adam ararlar. Onunla ahbap olmuştuk; yani her gün kapımı aşındırıyor, çalışmama engel oluyor, kapatmasından ulu orta söz ediyordu. Daha ilk günlerde müthiş yalancılığıyla beni hayrete düşürmüş, tiksindirmişti. Niçin çok içiyor, niçin kazancına göre harcamıyor da borçlanıyor, niçin hiçbir şey yapmıyor, okumuyor, niçin kültürü kıt, bilgisi az diye bir dost olarak ona çıkışırdım. Bu sorularım karşısında acı acı güler, içini çekerek, «Ben bahtsız, işe yaramaz bir adamım.» ya da, «Biz, kölelik artıklarından ne istiyorsunuz, kuzum?» yahut da, «Biz gitgide yozlaşıyoruz...» bu da olmazsa, Onegin'le[1], Peçorin'le[2], Byron'un Kabil'iyle, Bazarov'la[3] ilgili bir sürü abuk sabuk açıklamalar sıralayarak, «Bunlar bizim kan bağıyla da bağlı olduğumuz manevi babalarımız.» derdi. Devletin sorumluluğundaki paketlerin haftalarca açılmadan bekletilmesinde, her gün kafayı çekip başkalarına da içirmesinde sanki kendisi değil de Onegin, Peçorin, Bazarov suçlu sanırsınız. Aşırı içki düşkünlüğünün, kepazeliğinin kaynağı kendisi değil sanki; dışardan, boşlukta bir yerden geliyor. Üstelik açık göze bakın, sefih, yalancı, rezil olan biz hepimizmişiz gibi, «biz 1880 yıllarının insanları...», «biz kölelik döneminin uyuşuk, sinirleri laçkalaşmış kuşağı...», «uygarlık bizleri yozlaştırdı...» gibi deyimler kullanarak bizleri de suç ortaklığına katmaya çalışır. Kısacası, şunu anlamamız gerekir ki, Layevski gibi büyük bir adamın düşüşü de büyüktür, onun düşüklüğü, kültürsüzlüğü, ahlaksızlığı doğal ve tarihsel bir olaydır, doğal afet gibi bir şey-

---

1 Puşkin'in «Yevgeni Onegin» adlı şiir-romanının kahramanı.

2 Lermontov'un «Zamanımızın Kahramanı» adlı romanının baş kişisi.

3 Turgenyev'in «Babalar ve Çocuklar» adlı romanının baş kişisi. Kabil'le birlikte bu 4 kahramanın ortak özelliği toplumda göz doldurmaları, beğenilmelerine karşılık hiçbir işe yaramamaları, birer Oblomov olmalarıdır. (Ç.N.)

dir, ortaya çıkmasını kimse önleyemezdi. Sanki kutsal bir kişiymiş gibi Layevski'nin önüne kandil dikmek gerekir, çünkü çağımızın, toplumsal akımların, kalıtımın vbg. kurbanıdır. Onu dinleyen memurlar, bayanlar ah-of çekerek zavallıya acırlar. Ben önceleri bir küstahın mı, yoksa açıkgöz bir dolandırıcının mı, kimin karşısındayım, anlayamadım. Onun gibi aydın görünüşlü, biraz mürekkep yalamış, durmadan soyluluğundan dem vuran herifler kendilerini olağanüstü karmaşık bir yaratıkmış gibi satmasını iyi bilirler.

Samoylenko birden parladı:

—Yeter artık! Onun gibi çok soylu bir insan için böyle laflar edilmesine izin veremem!

Von Koren soğuk bir tavırla;

—Sözümü kesme, Aleksandr Davidıç, şimdi bitiyor, dedi. Layevski oldukça anlaşılması kolay bir yaratıktır. İşte size onun ahlak iskeleti: Sabahleyin terlikle gezme, deniz banyosu, çay; sonra öğleye değin gene terlikler, gezinti, çene çalmalar; saat 2'de terlikler, öğle yemeği ve şarap; saat beşte deniz banyosu çay ve şarap; bunun ardından vint ve palavra; saat 10'da akşam yemeği, şarap; gece yarısından sonra da la femme[1] ve uyku... Onu bütün varlığı kabuğunun içindeki yumurta gibi bu izlencenin (programın) içine sıkıştırılmıştır. Yürümesi, oturup kalkması, kızması, okuyup yazması, sevinmesi, her şeyi şarapla, kumarla, kadınlarla sınırlıdır. Onun yaşamında kadınlar uğursuz, ezici bir rol oynar. Daha 13 yaşındayken aşık olduğunu kendi ağzından duyduk. Üniversitenin birinci sınıfındayken üzerinde olumlu etkiler bırakan bir kadınla düşüp kalkmıştır, müzik bilgisini o kadına borçludur. İkinci sınıftayken genelevden parayla bir orospu çıkarıp onu kendi düzeyine yükseltmiş, yani metres tutmuş. Ancak kadın onunla altı ay kadar yaşadıktan sonra gerisin geriye mamasının yanına kaçmış. Bu kaçışın Layevski'ye verdiği ıstırap az değildir. Ne yazık, bundan dolayı

1 Kadın (Fr.).

öylesine üzülmüş ki, üniversiteyi bırakmış, iki yıl elini bir şeye sürmemiş. Ama iyi de olmuş. Evde otururken dul bir kadınla işi pişirmiş, kadın ona hukuk fakültesini bırakıp edebiyat fakültesine girmesini tavsiye etmiş, o da öyle yapmış. Öğrenimini bitirince de şimdiki sevgilisi... neydi adı... biliyorsunuz... şu evli karıya tutuldu, onunla buraya, sözümona bir ülkü peşinde Kafkaslara kaçmak zorunda kaldı. Bugün-yarın ondan da bıkacak, yeni bir ülkü peşinde gerisin geriye Petersburg'da alacak soluğu...

Samoylenko zoologa sert sert bakarak;

—Nereden biliyorsun? Sen yemeğini yesen e! dedi.

Masaya Leh salçasıyla pişirilmiş kefal geldi o sırada. Samoylenko iki müşterisinin tabağına birer bütün kefal koydu, kendi eliyle üzerlerine salça döktü. İki dakika kadar sessizlik içinde geçti.

Zangoç yamağı;

—Kadın her insanın yaşamında önemli bir rol oynar, bu kaçınılmazdır, dedi.

—Ama bunun bir derecesi yok mu? Biz erkekler için kadın bir ana, bir kız kardeş, bir eş, bir dosttur, ama Layevski için yavukludan başkası değildir. Kadınla bir arada olma onun mutluluğu, yaşamının tek amacıdır; neşesi, hüznü, can sıkintısı, moral bozukluğu hep kadından kaynaklanır. Yaşamasının bir anlamı mı kalmadı, suçlu kadındır; yeni bir yaşam şafağı mı söktü, yeni bir ülküyle mi aydınlandı, arkasında bir kadın aramak gerekir. Yalnız kadınlarla ilgili yapıtlar, kadın tabloları hoşuna gider. Ona göre kendimizden geçercesine aşkın sarhoşluğuna, tutkusuna kapılmayı beceremediğimiz için ki, içinde bulunduğumuz yıllar 1840'lardan, 1860'lardan daha kötüdür. Bu şehvet düşkünlerinin kafataslarının içinde sarkom türünden bir ur, bir yumru olmalı, çünkü beyinlerini sıkıştırıp ruhlarını çarpıtıyor. Bir topluluk içinde otururken Layevski'yi inceleyin, göreceksiniz ki, yanında genel konulardan, diyelim hücre yapısından, içgüdülerden söz edilirken bir kenarda

durur, suspus oturur, kimseyi dinlemez; öylesine durgun ve ilgisizdir ki, şaşarsınız. Ona sorarsanız bunlar sıradan konulardır, onun için bir değeri yoktur, önemsizdir. Ama siz dişilerden, erkeklerden söz açar, örneğin örümceklerde çiftleşmeden sonra dişilerin erkeklerini yediğini söylediniz mi, gözleri faltaşı gibi açılır, meraktan yüzü parlar, kısacası, herif birden canlanır. Ne kadar yüce ya da sıradan olursa olsun bütün düşüncelerinin her zaman tek bir ortak noktası vardır. Yolda giderken diyelim bir eşek karşınıza çıksa; «Söylesen e, dişi eşekle deveyi çiftleştirseler acaba ne doğar?» diye sorar. Ya rüyaları? Size düşlerinden söz etti mi hiç? Ah, hiç sormayın, hepsi olağanüstüdür. Adam düşlerinde kah ayla evlendirildiğini, kah polis karakoluna çağrılıp gitar ile birlikte yaşamaya zorlandığını görmüştür.

Zangoç yamağı çınlayan bir kahkaha koyverdi. Samoylenko kaşlarını çattı, gülmemek için öfkeyle yüzünü buruşturdu. Ama kendini tutamadı, kahkahayı bastı.

Gözlerindeki yaşı silerken;

—Yalan söylüyor, vallahi yalan söylüyor! diyordu.

IV

Zangoç yamağı her şeye gülerdi; olur olmaz şeylere gülmekten kasıklarını tutar, sanki çatlayacak sanırdınız. Sanki insanlar arasına onlarda gülünecek taraf bulduğu, birilerine ad takabileceği için girerdi. Samoylenko'ya zehirli örümcek, emirerine de ördek adını koymuştu. Bir gün Layevski ile Nadejda Fiyodorovna'dan ağaç maymunu diye söz edince von Koren gülmekten kırıldı. Insanın yüzüne yercesine bakar, göz kırpmaksızın dinlerdi; gözlerinin içi kahkahalarla dolduğu, makaraları koyvereceği, gülmekten katılacağı anı beklerken yüzünün gerildiğini görürdünüz.

Zoolog konuşmasını bitirmemişti. Von Koren gözlerini onun yüzüne dikmiş, gülünç bir şey söylemesini bekliyordu.

—Böylesine ahlak düşkünü, soysuzlaşmış bir adamı arasa-

nız bulamazsınız. Bedence uyuşuk, miskin, mıymıntı bir adamdır; zeka derecesine gelince, durmadan yiyip içen, kuş tüyü yatakta yatan, arabacısıyla oynaşan şişko bir tüccar karısından farkı yoktur.

Zangoç yardımcısı makaraları koyverdi. Von Koren;

—Zangoç efendi, gülmeyi bırakın, bu kadarı da budalalıktır! dedi.

Berikinin gülmesinin bitmesini bekledikten sonra şöyle konuştu:

—Herif böylesine zararlı, tehlikeli biri olmasa ona aldırış etmez, yaptıklarını görmezlikten gelirdim. En büyük korkum kadınlar arasında başarı sağlaması, bundan dolayı bir düzine kadar kendisi gibi miskin, ahlakı düşük Layevski'yi insanlığın başına bela etmesidir. Ayrıca hastalığı son derece bulaşıcıdır. Demin vint ve bira düşkünlüğünden söz etmiştim. İki yıl daha geçsin bu iki tutku bütün Kafkasya sahillerini saracaktır. Halkın, özellikle orta tabakanın aydınlara, üniversite öğrenimine, soylu davranışlara, dilde edebiliğe ne kadar saygı gösterdiğini bilirsiniz. Layevski ne kadar bayağılık ederse etsin herkes onun iyi yaptığına, başkalarının da böyle yapması gerektiğine inanacaktır, çünkü aydındır, özgür düşüncelidir, üniversite bitirmiştir. Sinir zayıflığını, bahtsız, gereksiz, çağın-kurbanı bir adam oluşunu da bunun üstüne eklediniz mi, ne yapsa kimse onu suçlu bulmayacaktır. Öylesine sevimli, cana yakın bir adamdır ki, deme gitsin! Herkese karşı hoşgörülüdür, uysaldır, konuşkandır, yumuşak başlıdır, alçakgönüllüdür. İsteyen herkes onunla oturup içki içebilir, kaba saba konuşabilir, dedikodu edebilir...

Halk dinde ve ahlakta antropomorfizme[1] yakınlık duyar. Kendi zaafları hangi tanrılarda varsa onları daha çok sever. Bu duruma göre Layevski'yi gözünüzün önüne getirin, onun hay-

1 İnsana benzerlik; animizmde insan özelliklerinin doğa varlıklarında aranması, tanrıların insan suretinde düşünülmesi. (Ç.N.)

ranları üzerindeki etki alanının genişliğini hesap edin! Adam üstelik usta bir aktör, yaman bir dalaverecidir. Ah, o ne hinoğlu hindir, siz bilmezsiniz! Kıvırtmalarını, hokkabazlıklarını, örneğin uygarlığa karşı takındığı tavırları ele alalım. Uygarlıktan haberi yoktur, ama siz bir de onu dinleyin. «Uygarlık bizleri yozlaştırd. Uygarlık nedir bilmeyen ilkel insanlara, doğanın sade çocuklarına öyle imreniyorum ki!» lafları ağzından düşmez. Sanırsınız ki, beyefendi bir zamanlar kendini uygarlığa adamış, ona büyük hizmette bulunmuş, uygarlığı eksiksiz özümsemiş, ancak sonunda uygarlık bizimkini aldatıp düş kırıklığına uğratmış, hazreti canından bezdirmiş. O, bir Faust'tur, ikinci bir Tolstoy'dur. Schopenhauer'e, Spencer'e dünkü çocuk gözüyle bakar, omuzlarını babacan bir tavırla tapaşlayarak, «E, dostlarım, ne var, ne yok?» diye küçük görür. Spencer'i okumuş değildir, gelgelelim evindeki hanım için, «Spencer'i okumuştur!» diyerek kendine göre onu alaya alması pek hoştur. Gelin görün ki, herifi can kulağıyla dinlerler. Hiç kimse bu şarlatanın, değil Spencer'den bu ses tonuyla söz etmeye, onun pabucunun altını öpmeye bile layık olmadığını aklına getirmez. Tek amacı kendi sığlığını, ahlak düşüklüğünü örtmek, kendini temize çıkarmak olan insanlar uygarlığa, otoritelere, değerini kanıtlamış insanlara çamur atar, onları kötü göstermeye çalışır, pis pis alay ederler. Böyleleri en bencil, en aşağılık, en iğrenç yaratıklardır.

Zooloğa artık öfkeyle değil, onu haklı bulurcasına bakan Samoylenko;

—Bilmem ki, ne istiyorsun ondan, Kolya? dedi. O da herkes gibi insan, bir sürü zayıf yanları var. Ama çağının düşünce düzeyini korumasını beceriyor, görevini yapıyor, yurduna yarar sağlıyor. Bundan on yıl önce burada acenta temsilciği yapan yaşlı bir bey vardı. O derdi ki...

Zoolog onun sözünü kesti.

—Yeter, yeter! Görevini yapıyor, ama nasıl? Buraya geldi geleli işler düzene mi girdi? Memurlar daha insaflı, daha

dürüst, daha nazik mi oldular? Tam tersine, üniversite bitirmiş, aydın bir kişi olma otoritesiyle onların ahlaksızlıklarına bir çeşit yasallık kazandırdı. Ancak aylıkların ödendiği gün olan ayın 20'sinde işine bağlılık gösterir, öbür zamanlar evinde terliklerini sürterek dolaşır, Kafkaslarda görev yapmakla Rus hükümetine büyük bir lütufta bulunuyormuş gibi tavır takınır. Aleksandr Davidıç, sakın onu savunmaya kalkma! Seni kesinlikle içten bulmuyorum. Onu gerçekten sevseydin, dostu olsaydın zayıf yanlarına karşı en başta sen kayıtsız kalmazdın, onu hoş görmezdin. Yine kendi yararı için onu zararsızlaştırmaya çalışırdın.

—Nasıl yani?

—Zararsızlaştırmak işte... Madem adam düzeltilemiyor, öyleyse tek çıkar yol zararsız hale getirmektir.

Von Koren böyle diyerek parmağını boynunun çevresinde dolaştırdı.

—Boğmak da olabilir. İnsanlığın genel yararı için, hem de kendi çıkarları için böyleleri öldürülmeli. Mutlaka öldürülmeli.

Samoylenko ayağa kalktı; zoologun durgun, soğuk yüzüne şaşkın şaşkın baktı.

—Sen ne diyorsun? Zangoç efendi, ne diyor bu? Aklını mı oynatmış ne!

—Yok canım, ille idam edilsin diye ısrar etmem. Zararlı olduğu kanıtlanırsa başka yollar da düşünülebilir. Madem ortadan kaldırılması istenmiyor, öyleyse toplumdan soyutlansın, hakları elinden alınarak zorunlu çalışmaya verilsin.

Samoylenko irkildi.

—Sen neler söylüyorsun, Tanrı aşkına!

Zangoç yardımcısının kabak dolmasını bibersiz yediğini görerek;

—Biber ekin de yiyin, kuzum! diye uyardı.

Zoologa döndü.

—Ha, ne diyordum? Senin gibi akıllı bir adama yakışır mı

bu söylediklerin? Dostumuzu, gururlu, aydın bir adamı zorunlu çalışmaya göndermek, öyle mi?

—Gururluysa, karşı gelirse prangaya vurulsun!

Samoylenko artık bir şey söylemiyor, parmaklarını kıpırdatmakla yetiniyorrdu. Zangoç yamağı onun şaşkın, gülünç yüzüne bakarak gülmeye başladı.

Zoolog;

—Artık bu konuyu kapatalım, dedi. Yalnız şunu unutma ki, Aleksandr Davidıç, ilkel insan toplulukları yaşam savaşıyla, doğal ayıklama yoluyla Layevski gibilerden korunurdu. Bizim şimdiki kültürümüz yaşam savaşı, doğal ayıklama alanında zayıf kaldı, sığ adamları, kötüleri yok etme işiyle bizler tek tek ilgilenmek zorundayız. Yoksa Layevski'ler çoğaldı mı, uygarlık ortadan kalkar, insanlık büsbütün soysuzlaşır, bunun suçu da bizlerin üstünde kalır.

—Eğer bu uğurda bazı kişileri boğmak, asmak gerekiyorsa uygarlık, insanlık yerin dibine batsın! Sana bir şey söyleyeyim mi, sen çok bilgili, çok akıllı bir adamsın, ülkemiz seninle övünç duyuyor, ama Almanlar seni bozmuşlar. Evet, Almanlar! Almanlar!

Samoylenko, Derpt'te tıp fakültesini bitirdiğinden beri seyrek olarak Alman görmüş, Almanca tek kitap okumamıştı. Bunca yıldır vardığı kanıya göre siyasette, bilimde bütün kötülükler Almanlardan gelmekteydi. Bu düşüncenin nereden kaynaklandığını kendisi de bilmiyordu, gene de edindiği kanıya sıkı sıkıya bağlıydı.

—Evet, Almanlar! diye üsteledi. Hadi, gidelim de çay içelim!

Üçü birden kalktılar, şapkalarını giyerek bahçeye çıktılar; sararmış akçaağaçların, armutların, kestanelerin gölgesine oturdular. Zoolog ile zangoç yamağı küçük masanın yanındaki sıraya yerleştiler, Samoylenko ise geniş arkalığı geriye doğru eğik, hasırdan örme koltuğa çöktü. Emireri çay, reçel, bir şişe şurup getirdi.

Hava çok sıcaktı, ısı gölgede en azından 30 derece vardı. Kavurucu sıcak donup kalmış gibiydi, kestane ağacından sarkan bir örümcek ağı o durgun havada kıpırdamadan duruyordu.

Zangoç yardımcısı masanın yanında yerde duran gitarı eline aldı, tellerini akort ederek ince sesiyle alçaktan bir şarkı tutturdu: «Ruhban okulunun çömezleri meyhane önünde dikilir...»

Ama sıcağın etkisiyle hemen sustu, alnının terini sildi, mavi, kızgın gökyüzüne baktı.

Samoylenko uyuklamaya başladı. Bir anda tüm uzuvlarını saran öğle uykusu, sıcaklık, sessizlik onu sarhoş etmiş gibiydi; iyice yumuşayıp gevşemişti. Yavaş yavaş gözleri büzüldü, elleri sarktı, başı göğsüne düştü. Uyumadan önce duygulu, ağlamaklı bir sesle;

—Ey, genç kuşak, dedi. Sen bilimin yıldızı, sen kilisenin ışığı... Bir gün bir de bakmışsınız, uzun cüppelilerden biri metropolitliğe yükselmiş. O zaman onun elini öpmek gerekir. Dileyelim, öyle olsun...

Az sonra horlamalar duyuldu. Von Koren ile zangoç yamağı çaylarını içerek sokağa çıktılar.

Zoolog sordu:

—Gene rıhtımda kayabalığı avlamaya mı?

—Yok, hava çok sıcak.

—Öyleyse bize gidelim. Postaya verilecek şeyleri paketler, bir şeyler kopye edersiniz. Bu arada nelerle ilgilenebileceğinizi konuşuruz. Çalışmak gerek, azizim. Böyle olmaz.

Zangoç yamağı;

—Sözleriniz doğru, çok mantıklı, dedi: Ama bugün bulunduğum yaşam koşulları içinde tembelliğimi hoş görünüz. Siz de bilirsiniz ki, durumun belirsizliği, kararsızlık tembelliğe yol açar. Beni buraya belirli bir süre için mi, yoksa temelli mi gönderdiler! Ulu Tanrı'dan başka kimse bilmiyor. Burada belirsizlik içinde yaşıyorum. Karım da babamın yanında yalnız

başına üşüyor, özlem çekiyor. Neredeyse bunaltıcı sıcaktan beynim uyuştu.

—Saçma! İnsan sıcağa da alışır, yanında karısı olmadan yaşamaya da... Şımarmamalı, kendinize egemen olmalısınız!

V

Sabahleyin Nadejda Fiyodorovna deniz banyosuna gidiyordu, arkasından da elinde bir testi, bir bakır tas, havlular ve süngerle ahçı kadın Olga geliyordu. Limanın açıklarında kirli-beyaz bacalı iki gemi vardı, bunlar yabancı yük gemileri olmalıydı. Rıhtımda beyaz giysili, beyaz iskarpinli birtakım adamlar dolaşıyor, bağıra-çağıra Fransızca konuşuyorlardı; vapurdan da onlara yanıt veriyorlardı. Kentin küçük kilisesinde durmadan çan çalıyordu. Nadejda Fiyodorovna birden sevinerek anımsadı;

—A, bugün pazar!

Bugün keyfi yerindeydi, neşesine diyecek yoktu. Kaba köylü çuhasından bol bir giysi ile kenarları iyice aşağı sarkmış geniş bir hasır şapka giymişti. Bu şapkanın altında yüzü bir kutunun içindeymiş gibi gözüküyor, kendini çok zarif buluyordu. Düşüncesine göre bütün kentte genç, güzel ve aydın tek bir kadın vardı, o da kendisiydi. Ucuz, şık, zevkli giyinmesini bilen de yalnız oydu. Örneğin üstündeki giysiyi 22 rubleye almıştı, ama ona ne kadar yakışıyordu! Bütün kentte beğenilen tek kadın oydu, halbuki çevresinde bir sürü kültürlü erkek vardı ve ister istemez Layevski'yi kıskanıyorlardı.

Son zamanlarda Layevski'nin ona karşı ölçülü, zorlamalı bir nezaketle, hatta zaman zaman küstah, kaba davranmasından dolayı memnundu. Eskiden olsa onun bütün tutuk tavırlarına, küçümseyici, soğuk ya da tuhaf, anlamsız bakışlarına göz yaşlarıyla, serzenişlerle, ondan ayrılmak ya da kendini öldürmek tehditleriyle karşılık verirdi. Şimdiyse böyle yapacak yerde yalnızca kızarıyor, suçlu suçlu bakıyor, onun ken-

disine uzak durmasından ötürü seviniyordu. Layevski onu azarlasa, kötü davransa daha çok hoşuna gidecekti, çünkü kendini ona karşı tümüyle suçlu hissediyordu.

Öyle sanıyordu ki, birinci suçu, Layevski'ye Petersburg'u terkettiren, onu Kafkaslara sürükleyen çiftlik yaşamı düşlerine önem vermemesiydi. Kendine son zamanlarda en çok bu yüzden kızdığından emindi. Nadejda Fiyodorovna Kafkasya'ya gelirken burada deniz kıyısında kuytu bir köşe, çiçekler içinde, sebze yitiştirebileceği, ördekler, tavuklar besleyeceği, gölgelikleri, kuşları, akarsuyu bol bir bahçe, komşularla görüşüp yoksul köylüleri tedavi edeceği, onlara kitap dağıtabileceği bir ev bulacağını sanmıştı. Oysa Kafkaslar çıplak dağlardan, ormanlardan, kocaman vadilerden oluşan bir yerdi. Uygun bir arsa bulmak, çalışıp çabalamak, evini-barkını kendi elinle kurmak gerekiyordu. Ne görüşülecek bir komşu vardı, ne bir şey. Hava sıcaktı, ortalık soyguncularla doluydu. Layevski arsa almakta hiç acele etmiyor, Nadejda Fiyodorovna da bundan dolayı memnunluk duyuyordu. Çalışma yaşamından söz etmemekte aralarında sözleşmiş gibiydiler. Layevs i'nin sesini çıkarmamasından dolayı kızmış gibi bir anlam çıkarıyor, kendini suçlu hissediyordu.

Suçlu hissetmesinin ikinci nedeni de Layevski'ye haber vermeden Açmiyanov'un mağazasından üç yüz rublelik bir sürü alışveriş yapmasıydı. Bir gün gidip kumaş almış, başka gün ipek, şemsiye... derken, iki yıl içerisinde üç yüz ruble borç toplanmıştı.

—Bugün ona söylerim... diye karar verdi, hemen arkasından Layevski'ye bu ruhsal durumunda borçtan söz açmanın uygun kaçmayacağını düşündü.

Üçüncü suçu Layevski'nin yokluğunda emniyet amiri Kirilin'i iki kez eve almasıydı. Bir keresinde sabahleyin Layevski deniz banyosuna gittiği sırada, ikinci keresinde de gece yarısına dek kumar oynadığı bir akşam. Nadejda Fiyodorovna

aklına bunlar gelince yüzü kıpkırmızı kesildi, düşündüklerini anlamasından korkuyormuş gibi aşçı kadına baktı.

Can sıkıntısından patladığı, dayanılmaz derecede sıcak, bitmek bilmez gündüzler, insanı bunaltan güzel akşamlar, boğucu geceler, sabahtan akşama dek boş zamanını nasıl dolduracağını bilemediği bu anlamsız yaşam sürüp giderken kentin en güzel, en alımlı kadını olduğu, gençliğinin boşu boşuna harcandığı, Layevski'nin dürüst, bilgili, ama yaşamı tekdüze, terliklerini sürtmekten başka bir işe yaramayan, hep tırnaklarını kemiren, kaprisleriyle kabak tadı veren bir adam olduğu konusunda zihninde yer eden düşünceler onda yavaş yavaş birtakım istekler, tutkular uyandırmaya başlamıştı. Çılgın gibi gece-gündüz hep aynı şeyi düşünüyordu. Soluk alışlarında, bakışlarında, sesinin tonunda, yürüyüşünde hep aynı istek vardı. Denizin gürültüsü, gecenin karanlığı, ıssız dağlar ona sevmek gerektiğini düşündürüyordu. Sevmek, birini sevmek! İşte bu sırada Kirilin ona kur yapmaya başladı; o da kendisinde ona karşı koyacak gücü bulamadığı, bunu yapamadığı, yapmak istemediği için teslim oldu.

Işte şimdi yürürken vapurlar, beyaz giysili adamlar nedense kocaman bir salonu aklına getirdiler. Kulaklarında Fransızca konuşmalar, vals sesleri çınlıyordu. Yüreği nedensiz bir sevinçle hopladı. O da dans etmek, Fransızca konuşmak istiyordu.

Layevski'ye ihanet etmesinde korkulacak bir şey olmadığını sevinçle düşündü, çünkü ihaneti ruhunda duymamıştı, Layevski'yi eskisi gibi seviyordu. Onu kıskanması, acıması, eve gelmediği zamanlar özlemesi bunu göstermiyor muydu? Kirilin'e gelince; gerçi yakışıklıydı, ama kaba saba bir adamdı, onunla her şey bitmişti, bir daha görüşecek değildi. Olanlar olup geçmişti, kimseyi ilgilendirmezdi, Layevski duysa bile inanmazdı.

Sahilde tek bir yunak (deniz hamamı) vardı, o da kadınlar içindi; erkekler açık yerde yüzüyorlardı. Nadejda Fiyodorovna

yunağa girdiği zaman yaşlıca bir memur hanımı olan Mariya Konstantinovna Bityugova ve lisede okuyan 15-16 yaşlarındaki kızı Katya'yla karşılaştı. Sıranın üzerine oturmuş, soyunuyorlardı.

Mariya Konstantinovna sözcükleri uzatarak, yüksek perdeden konuşan, heyecanlı, iyi yürekli, yumuşak huylu bir kadındı. 32 yaşına dek evlerde eğitmenlik yapmış, sonra dazlak kafalı, saçları şakaklarına doğru taralı, ufak tefek, uysal, kendi halinde bir memura, bay Bityugov'a varmıştı. Hâlâ kocasına tutkundu, onu kıskanırdı; «aşk» sözcüğünü duyunca yüzü kızarır, herkese mutlu olduğunu söylerdi.

Nadejda Fiyodorovna'yı görünce heyecanlandı, onu tanıyanların deyimiyle «tatlı, içtenlikli» bir tavırla;

—Ah, şekerim, ne iyi ettiniz de geldiniz! Şimdi birlikte denize gireriz. Sizi gördüğüme ne kadar sevindim, bilemezsiniz! dedi.

Aşçı kadın Olga çarçabuk üstünden eteğini, gömleğini atıp hanımını soymaya koyuldu. Nadejda Fiyodorova çıplak yardımcısının kabaca dokunmalarından huylanarak;

—Bugün hava dünkü kadar sıcak değil, ne dersiniz? dedi. Oysa dün boğucu sıcaktı.

—Evet, canım, dün ben de çok bunaldım. İnanın, üst üste üç kez denize girdim... düşünebiliyor musunuz, kuzum, tam üç kez! Nikodim Aleksandroviç bile telaşa düştü.

Nadejda Fiyodorovna bir Olga'ya, bir memur karısına bakarak içinden, «Aman Tanrım, bir kadın bu kadar çirkin olabilir!» diye geçirdi, sonra Katya'yı süzdü. «Oysa kızı bayağı güzel!»

—Eşiniz Nikodim Aleksandroviç çok sevimli bir adam, ona bayılıyorum, dedi.

Mariya Konstatinovna yapmacıklı bir kahkaha attı.

—Evet, eşi bulunmaz bir insandır.

Giysilerinden kurtulan Nadejda Fiyodorovna içinde uçma

isteği duydu birdenbire. Öyle geliyordu ki, kollarını şöyle bir çırpsa havalanıp gidecekti.

Çıplak beyaz bedenine Olga'nın tiksintiyle baktığını farketti. Olga bir asker karısıydı, gene de nikahlı kocasıyla yaşayan bir kadın olarak hanımına karşı bir çeşit üstünlük duyuyordu. Nadejda Fiyodorovna, Mariya Konstantinovna ile Katya'nın da kendisine fazla bir saygı göstermediklerini, ondan korktuklarını sezmişti. Bunlar hoş şeyler değildi. Kendini onların gözünde yükseltmek için;

—Şimdi bizim orada, Petersburg'da yazlık yaşantısının en civcivli zamanıdır, dedi. Kocamla bizim geniş bir çevremiz vardır. Oraya gidip onlarla görüşmeyi öyle istiyorum ki!

Mariya Konstantinovna çekinerek;

—Kocanız mühendisti galiba? diye sordu.

—Ben Layevski'den söz ediyorum. Gerçekten birçok dostumuz vardır ikimizin de. Ne yazık ki, annesi dar görüşlü bir aristokrat, kibrinden yanına varılmıyor...

Sözlerini bitirmeden suya atıldı, ardından Mariya Konstantinovna ile Katya da denize girdiler.

Nadejda Fiyodorovna konuşmasını yüzerken sürdürdü:

—Bizim kibarlar çevresinde saçma inançlardan geçilmiyor. Yaşamak sanıldığı gibi kolay değildir.

Soylu ailelerde eğitmenlik yapmış olan, kibarlar çevresini iyi bilen Mariya Konstantinovna da dedi ki:

—Ah, evet! İnanır mısınız, kuzum, Garatınskilerin evinde kahvaltı ve öğle yemeklerinde bile tuvalet aranırdı, öyle ki ben aylığımdan başka artistler gibi bir de gardrop parası alırdım!

Kızını Nadejda Fiyodorovna'yı yıkayan sulardan korumak istercesine ikisinin arasında duruyordu.

Yunağın denize açılan kapısından yüz metre kadar ilerde birinin yüzdüğü görülmekteydi. Katya;

—Anneciğim, bu bizim Kostya! dedi.

Mariya Konstantinovna korkuyla çırpınarak bağırmaya başladı:

—Ah, ah, Kostya, geri dön! Kostya, geri dön!

14-15 yaşlarında bir erkek çocuk olan Kostya annesi ile ablasına gösteriş yapmak için başını suya daldırarak yüzmesini sürdürdü, ama az sonra yorularak geriye döndü. Kendine güvenemediği ciddi yüzünün gerilmesinden belliydi.

Mariya Konstantinovna;

—Ah, şekerim, bu oğlanlarla başımız dertte, dedi. Kollamazsan her an bir belaya girecekler. Ah, anne olmak ne hoş, ama aynı zamanda ne kadar ağır bir şey! Korkudan kurtulamıyorsunuz.

Nadejda Fiyodorovna başına hasır şapkasını geçirdi, yunağın dışına, açık denize doğru yüzdü, birkaç kulaç gittikten sonra sırt üstü yattı. Ta ufka kadar denizi, vapurları, kenti, kıyıdaki insanları görüyordu. Bütün bunlar yakıcı sıcak, tenini okşayan duru dalgalarla birlikte onu kışkırtıyor; kulağına sanki şöyle fısıldıyordu: Yaşamak, yaşamak gerek! Yelkenli bir sandal suyu ve havayı yararak yanından hızla sıyrılıp geçti. Dümende oturan adam ona bakmıştı, erkeklerin ona bakmaları hoşuna gidiyordu.

Banyodan sonra giyinip hep birlikte çıktılar. Nadejda Fiyodorovna deniz suyundan tuzlanan dudaklarını yalayıp tanıdıklarının selamlarına gülümsemeyle karşılık vererek;

—Bana gün aşırı sıtma nöbetleri geliyor, gene de zayıflayamıyorum, dedi. Her zaman topluyumdur, şimde daha çok kilo aldım, sanıyorum.

—Yapıya bağlı bir şey, şekerim. Eğer insanlar şişmanlamaya yatkın değilse, benim gibi, ne yeseniz yaramaz. Şey, şapkanızı ıslatmışsınız, bir tanem.

—Ziyanı yok, kurur.

Nadejda Fiyodorovna gene rıhtımda gezen beyaz giysili, Fransızca konuşan insanlar gördü; yüreğinde bir sevinç dalgası kabardı. Bir zamanlar dans ettiği, belki de düşünde gördüğü büyük bir salonu bulanık bir biçimde anımsadı. Ruhunun derinliklerinde bir şey, belli belirsiz, boğuk bir sesle onun

küçük, aşağılık, kirli, bayağı bir kadın olduğunu fısıldadı.

Mariya Konstantinovna'nın evine vardıklarında kadın avlu kapısının önünde durarak Nadejda Fiyodorovna'yı içeriye, oturmaya çağırdı.

Yalvaran bir sesle;

—Buyurunuz, dedi.

Aynı zamanda belki de kabul etmez diye düşünerek sıkıntıyla, umutla yüzüne baktı.

Genç kadın;

—Kıvançla. Sizde oturmayı ne kadar sevdiğimi bilirsiniz, diyerek öneriyi kabul etti.

Eve girdiler. Mariya Konstantinovna ona yer gösterdi, kahve ile yumurtalı pasta ikram etti. Sonra, eskiden öğrencisi olup şimdi kocaya varmış bulunan, Garatınskilerin kızının fotoğraflarını gösterdi. Katya ile Kostya'nın sınav notlarını getirdi. Notlar bayağı yüksekti, gene de daha iyi gözüksünler diye, içini çekerek şimdiki liselerde öğrenimin ne kadar zor olduğundan yakındı.

Bir yandan konuğuna hizmet ediyor, bir yandan da onun evde bulunuşuyla Kostya ile Katya'nın ahlakı üzerinde kötü etki bırakacağı düşüncesinden tedirginlik duyarak acı çekiyordu. Nikodim Aleksandroviç'in evde olmamasından dolayı da sevinçliydi. Düşüncesine göre bütün erkekler «öylelerinden» hoşlandıkları için bu kadın kocasının aklını çelebilirdi.

Mariya Konstantinovna onunla konuşurken ikide bir bu akşam kır eğlencesi düzenleneceğini, von Koren'in maymunlara, yani Layevski ile Nadejda Fiyodorovna'ya bu konuda bir şey söylememesini rica edişini düşünüyordu. Ama dalgınlıkla ağzından kaçırıverdi. Utancından yüzü kıpkırmızı kesildi, iyice şaşırarak;

—Umarım, siz de gelirsiniz, dedi.

VI

Güney yoluyla kentten yedi fersah uzağa gitmek, Sarı ve Kara ırmakların kesiştikleri yerdeki kır duhanında[1] konaklayarak balık çorbası pişirmek üzere sözleşmişlerdi.

Saat beş sularında yola koyuldular. En önde, üstü açık bir arabada Laycvski ile Samoylenko gidiyordu. Onların arkasındaki üç atlı arabaya Mariya Konstantinova, Nadejda Fiyodorovna, Katya ve Kostya binmişti. Yanlarında kap kacak ve yiyecek sepeti vardı. Daha arkadaki arabada emniyet amiri Kirilin ile Nadejda Fiyodorovna'nın üç yüz ruble borçlandığı tüccar Açmiyanov'un oğlu genç Açmiyanov bulunuyordu. İkisinin karşısındaki küçük iskemleye ise titizce giyinip saçlarını şakaklarına doğru taramış, ayaklarını altına toplayarak oturan, ufak tefek Nikodim Aleksandroviç büzülmüştü. Von Koren ile zangoç yardımcısı en arkadaki arabayla gidiyorlardı, zangoç yamağı ayaklarının dibine bir sepet balık koymuştu.

Araba dizisinin karşısına bir köylü arabası ya da eşeğe binmiş bir Abaza çıktığı zaman Samoylenko boğazını yırtarcasına;

—Sağa çekil, sağa! diye bağırıyordu.

Von Koren zangoç yardımcısına bir şeyler anlatıyordu:

—İki yıl sonra yeterince param, adamlarım olunca inceleme gezisi ne çıkacağım. Vladivostok'tan sahil boyunca ilerleyip Bering boğazını geçeceğim, oradan Yenisey'in döküldüğü yere varacağım. O bölgenin haritasını çıkardıktan sonra bitey ve direyi (flora ve faunayı) inceleyeceğim; yerbilim, insanbilim, budunbilimle (jeoloji, antropoloji, etnolojiyle) ilgilenme fırsatı bulacağım. Sizin de benimle birlikte gelmenizi isterim.

—Kesinlikle gelemem.

1 Kafkaslarda aşevi, küçük lokanta, dükkan (Ç.N.).

—Niçin?

—Ben evli bir adamım, bağlı olduğum biri var.

—Karınız bir engel çıkarmaz herhalde. Kolay, geçimini sağlarız. Eğer onu kandırabilirseniz toplumun yararı için manastıra girip rahibe olur, ayrıca manastır sizin böyle bir bilimsel geziye görevli olarak katılmanıza izin verir. Bu konularda size yardım edebilirim.

Zangoç yamağı susuyordu. Zoolog;

—İlahiyat bilginiz nasıl? diye sordu.

—İyi sayılmaz.

—Hımmm... Bu konuda size yardımda bulunamayacağım, çünkü ilahiyatı ben de az bilirim. Ancak gerekli kitapların çizelgesini verirseniz kışın size onları Petersburg'dan gönderirim. Gezgin din adamlarının yapıtlarını okumalısınız. Bunlar arasında budunbilimcilere, doğu dilleri uzmanlarına raslanır. Onların yazı tarzını öğrendikten sonra işe başlamak kolaylaşır sizin için. Şimdi elinizde kitap olmadığına göre boşuna vakit yitirmeyin, bize gelin, pusulayla, meteorolojiyle uğraşırız. Bütün bunlar çok gerekli.

Zangoç yamağı gülerek şöyle mırıldandı:

—Orası öyle de ben Orta Rusya'da görev istedim, başpapaz amcam yardım edecek. Şimdi sizinle gelirsem onları boşuna rahatsız etmiş olurum.

—Anlayamıyorum, niçin karar veremiyorsunuz? Bayramdan bayrama dini görevini yapan, bunun dışında sırt üstü yatan sıradan bir zangoç olarak kaldığınız sürece on yıl sonra da bugün neyseniz öyle kalırsınız. Belki sakalınız, bıyığınız biraz daha uzar. Oysa inceleme gezisinden döndükten sonra, aynı süre içerisinde büsbütün başka bir adam olacaksınız. Bir şeyler yapmış olmanın bilinciyle zenginleşeceksiniz.

Kadınların bindiği arabadan korku, heyecan çığlıkları gelmeye başladı. Arabalar o sırada deniz kıyısında yalçın kayalıklara oyulmuş bir yoldan geçmekteydi. Bütün gidenlerde öyle bir duygu vardı ki, sanki daracık bir düzlükte ilerliyorlar, her an

uçurumun dibine yuvarlanabilirler. Sağda engin deniz uzanıyor; solda ise koyu benekli, kırmızı damarlı, boydan boya köklerin sardığı girintili-çıkıntılı bir duvar yükseliyordu. Duvarın tepelerinde aşağı düşmekten korkuyormuş gibi merakla bakan iğne yapraklı ağaçlar vardı.

Bir dakika sonra gene çığlıklar, kahkahalar yükseldi. Tepelerinde, aşağı doğru sarkmış koca bir kayanın altından geçmeleri gerekiyordu.

Layevski;

—Anlamıyorum, ne akla hizmetle sizinle geliyorum? dedi. Benimkisi sersemlik, ahmaklık! Kuzeye gitmek, bütün bunlardan kaçıp kurtulmak gerekirken böyle aptalca bir kır eğlentisinde kuyruğunuza takıldım.

Arabalar sola kıvrılmışlar, Sarı ırmağın yatağı ortaya çıkmıştı. Sarı, bulanık, azgın sular gözlerinin önünde ışıldayarak akıyordu.

Samoylenko;

—Şu manzaraya bak, ne kadar güzel! dedi.

—Ben bunda bir güzellik göremiyorum, Saşa. İnsanın doğa karşısında sürekli coşku duyması onun düş gücünün züğürtlünü gösterir. Bütün bu ırmaklar, kayalar hayalimin bana verebileceği şeylerin yanında hiç kalır.

Arabalar ırmak kıyısında ilerliyorlardı şimdi. İki yanda yüksek dağların birleşip boğaz görünümü aldığı bir yerdi burası. Dağlar sanki doğanın parçalayıp birbirinin üstüne bindirdiği öyle iri kayalardan oluşuyordu ki, Samoylenko onlara bakarken heyecandan ister istemez göğüs geçiriyordu. O somurtkan, gösterişli dağlar araba yolcularının üzerine rutubet, gizemlilik saçan yarıklarla, geçitlerle yer yer yarılıyor; aradaki boşluklardan esmer, pembe, menekşe rengi başı dumanlı ya da ışıklar içinde başka tepeler, dağlar gözüküyordu. Boğazın içinden geçerlerken arada bir suların yükseklerden düşüp kayalardan yankılandığını işitiyorlardı.

Layevski içini çekerek;

—Ah, kahrolası dağlar! Bıktım, usandım sizlerden! dedi.

Kara ırmağın Sarı ırmakla karıştığı, mürekkebi andıran koyu suların sarı suları kirleterek boyadığı yerde, yolun kıyısında Tatar Kerbalay'ın duhanı vardı. Duhanın damında bir Rus bayrağı ile tebeşirle yazılmış «Güzel Duhan» levhası göze çarpıyordu. Duhanın önünde çevresi çitle kuşatılmış bir bahçe, bahçede masalar, alımlı, iskemleler vardı. Bahçeyi bürüyen dikenler arasından tek başına koyu yapraklı bir selvi yükseliyordu.

Mavi gömlekli, beyaz önlüklü, ufak tefek, atik bir adam olan Kerbalay yolun üstünde dikiliyor; elleri göbeğinin üstünde, yerlere dek eğilerek gelenleri karşılıyor, gülümseyip beyaz dişlerini gösteriyordu.

Samoylenko;

—Merhaba, Kerbalaycığım! Biz biraz ilerde yemek yiyeceğiz. Semaveri, iskemleleri oraya taşı! Çabuk! diye bağırdı.

Kerbalay kazınmış başını salladı, bir şeyler mırıldandı, ne söylediğini ancak arka arabada oturanlar duyabildiler: «Alabalık var, beyefendi.»

Von Koren;

—Getir, getir! dedi.

Arabalar duhandan beş yüz adım kadar ilerde durdular. Samoylenko çimenlik bir yer seçti. Şurada-burada oturmaya elverişli taşlar ile fırtınanın devirdiği, saçaklı kökleri ve kurumuş iğne yapraklarıyla yerde yatan bir çam ağacı vardı. Hemen oracıkta ırmağın üzerinden derme-çatma ağaç bir köprü uzanıyordu. Irmağın öbür yakasında, tam karşılarında masallardaki tahta bacaklı kulübeleri andıran, dört kısa kazık üzerine oturtulmuş bir mısır kurutma ambarı gördüler. Ambarın kapısından aşağı küçük bir merdiven iniyordu.

Geldikleri yerin herkesin üzerinde bıraktığı ilk izlenim buradan artık bir daha kurtulamayacaklarıydı. Nereye baksan dört bir yanda birbirinin üstüne binen dağlar yükseliyor, dükkan ile koyu selvi yönünden üzerlerine akşamın gölgeleri

yürüyor, bu görüntülerin etkisiyle Kara ırmağın dönemeçli vadisi iyice daralırken dağlar daha bir geçilmez gözüküyordu. Irmağın çağıltısı ile ağustos böceklerinin dinmeyen cırıltısı duyuluyordu bir yandan da...

Mariya Konstantinovna heyecandan derin derin göğüs geçirerek;

—Aman, ne kadar güzel! Çocuklar baksanız a, ne etkileyici! dedi.

Manzarayı beğenen, önce gökyüzüne, sonra duhanın bacasından çıkan mavimsi dumana bakarak nedense birdenbire hüzünlenen Layevski;

—Evet, çok güzel! Gerçekten güzel! diyerek kadını onayladı.

—İvan Andreyiç, bu görüntüyü betimlemek sana düşer.

Bunu söyleyen Mariya Konstantinovna'nın sesi ağlamaklıydı.

—Niçin betimleyecekmişim? İnsanın böyle görüntülerden edindiği izlenim bütün betimlemelerin üstündedir. Herkesin izlenim yoluyla aldığı bu renk, ses zenginliğini yazarlar çirkinleştirerek tanınmaz bir biçime sokuyorlar.

Von Koren suyun yanında gözüne kestirdiği en büyük taşın üstüne çıkıp oturmaya çalışırken;

—Acaba? dedi.

Gözlerini Layevski'ye dikmişti.

—Acaba doğru mu söylüyorsunuz? Ya Romeo ile Jülyet? Ya, sözün gelişi, Puşkin'in «Ukrayna geceleri?»ne ne buyurulur? Doğa anamız böyle ozanların önünde saygıyla eğilmelidir.

Düşünmeye, karşısındakinin görüşlerine itiraz etmeye üşenen Layevski;

—Doğru olabilir... dedi.

Biraz bekledikten sonra;

—Bununla birlikte Romeo ile Jülyet gerçekte nedir ki? diye ekledi. Ozanların süsleyip püslediği kutsal aşk, altında pis-

liklerin gizlendiği güzel bir çiçekten başka bir şey değildir. Romeo'nun da herkes gibi hayvansı bir yanı var.

—Sizinle hangi konu üzerinde konuşulsa sözü her zaman şeye getirirsiniz...

Katya'ya bir göz atan von Koren konuşmasını tamamlayamadı.

Layevski sordu:

—Sözü neye getiriyormuşum?

—Lafın gelişi, «Ne güzel bir üzüm salkımı!» desek, hemen, «Orası öyle de çiğnenip midede sindirildikten sonra neye dönüşür?» diye karşılık verirsiniz. Bu tutumunuz yeni değil... garip bir şey.

Layevski, von Koren'in kendisini sevmediğini bilir, ondan çekinirdi. Onun yanındayken arkasında biri duruyormuş gibi bir tedirginlik duyardı. O yüzden zooloğa karşılık vermedi, bir kenara sindi, geldiğine bin pişman oldu.

Samoylenko;

—Bayanlar, baylar, marş marş çalı çırpı toplamaya! diye komut verdi.

Her biri rasgele bir yöne dağıldılar. Orada yalnız Krilin, Açmiyanov ile Nikodim Aleksandroviç kalmıştı. Kerbalay sandalyeleri getirdi, yere bir halı serdi, birkaç şişe şarap bıraktı. Her mevsimde ceketinin üstüne kaput giyen, uzun boylu, erkek güzeli emniyet amiri Krilin gururlu tavırları, cakalı yürüyüşü, gür ve çatlak sesiyle tıpatıp gençten taşralı bir emniyet müdürüne benziyordu. İstemediği halde uyandırılmış gibi uykulu, hüzünlü bir görünüşü vardı.

Her sözcüğe ağırlığını vererek Kerbalay'a;

—Bu getirdiğin nedir, hayvan? dedi. Ben sana kvareli şarabı getirmeni buyurmuştum. Oysa sen ne getirmişsin, Tatar suratlı!

Nikodim Aleksandroviç çekine çekine, nazikçe araya girdi:

—Bizim şarabımız çok, Yegor Alekseyiç.

—Ha? Ama ben istiyorum ki, benim katkım da olsun. Kır eğlencesine katılınca kendi payımı getirmeye hakkım var, sanıyorum. Öy-le de-ğil mi! Hemen on şişe kvareli getir, bakalım!

Krilin'in parasının olmadığını bilen Nikodim Aleksandroviç;

—Niçin bu kadar çok? diyerek şaşkıınlığını belirtti.

Krilin;

—Yirmi şişe! Otuz şişe! diye bağırdı.

Açmiyanov, Nikodim Aleksandroviç'in kulağına eğildi.

—Zararı yok, getirsin. Ben öderim.

Nadejda Fiyodorovna'nın neşeli, delişmen bir hali vardı. Hoplayıp zıplamak, kahkahalarla gülmek, haykırmak, birilerine çatmak, oynaşıp cilve yapmak istiyordu. Mavi benekli, ucuz basmadan entarisi, kırmızı iskarpinleri, o bilinen hasır şapkasıyla kendini ufacık, sade, hafif, çiçekten çiçeğe konan uçarı bir kelebek gibi görüyordu. Tahtaları aralanmış köprüden koştu, başı dönsün diye durup sulara baktı, orada bir çığlık attı, kahkaha atarak mısır kurutma ambarına doğru seğirtti. Bütün erkekler, hatta Kerbalay ona hayran hayran bakıyormuş gibi hissediyordu. Hızla çöken alacakaranlıkta ağaçlar dağlarla, arabalar atlarla birbirine karışıp duhanın pencerelerinde ışık yanınca Nadejda Fiyodorovna taşlar, dikenli çalılar arasından kıvrılan çılgadan (patikadan) dağa tırmanarak bir kayanın üstüne oturdu.

Aşağıda kır ateşi yanmıştı. Zangoç yamağı sıvalı kollarıyla ateşin çevresinde dönüyor, uzun kara gölgesi alevlerin çevresinde çizdiği çemberin yarıçapıymış gibi gözüküyordu. Ateşe arasıra çalı çırpı atıyor, uzun bir sopanın ucuna bağlı kaşıkla tencereyi karıştırıyordu.

Samoylenko bakır kızılına çalan yüzüyle ateşin yanında kendi mutfağında çalışır gibi didinip çırpınıyor, öfkeli öfkeli bağırıyordu:

—Tuz nerede, bayanlar? Sakın unutulmuş olmasın?

Neden hepiniz ağalar gibi yan gelip yatmışsınız? Çalışıp uğraşan yalnız benim!

Layevski ile Nikodim Aleksandroviç devrilmiş ağacın üstünde yan yana oturmuşlar, dalgın dalgın ateşe bakıyorlardı. Mariya Konstantinovna, Katya, Kostya sepetten çay takımlarını, tabakları çıkarıyorlardı. Von Koren kollarını çaprazlama kavuşturmuş, bir ayağını taşın üstüne koymuş, ırmağın kıyısında, ta suyun kenarında ayakta dikiliyor, bir şeyler düşünüyordu. Ateşin kızıl lekeleri gölgelerle karışarak çimenlerin üzerinde, insan karaltılarının yanında geziniyor; dağın, ağaçların, köprünün, kurutma ambarının üzerinde titreşiyordu. Karşı kıyının sarp, suların oyduğu kayalık yamacı aydınlık içindeydi. Irmağa vuran bu aydınlık hızla akan köpüklü sularda parçalanıp yok oluyordu.

Kerbalay'ın ırmak kıyısında ayıklayıp temizlediği balıkları almak giden zangoç yardımcısı yarı yolda durarak çevresine bakındı. «Aman Tanrım, bu ne güzellik! Yalnız insanlar, kayalar, ateş, karanlık, yere devrilmiş bir ağaç, ama güzelliğe diyecek yok!» diye geçirdi içinden.

Karşı kıyıda, kurutma ambarının yanında birtakım yabancı adamlar peydah olmuştu. Alevler parlayıp söndüğü, ateşin dumanı o yana doğru gittiği için hepsi bir bütün olarak seçilemiyordu. Ama arada bir tüylü bir papak, beyaz bir sakal, mavi bir gömlek göze çarpıyor; yırtık, yamalı bir giysinin omuzdan dize kadar bölümü, göbek üstünde çaprazlama duran bir kama, tıpkı kömürle çizilmişçesine koyu, sık, çatık kaşlı, genç, yanık bir yüz aydınlıkta beliriyordu. Bunlardan beş kadarı halka olup yere oturdular, geri kalan beş-altısı da kurutma ambarına girdiler. Sonunculardan biri sırtını ateşe dönüp kapıda durdu, ellerini arkasına bağlayıp bir şeyler anlatmaya koyuldu. Herhalde çok ilginç şeyler anlatıyordu, çünkü Samoylenko ateşi çalılarla yeniden harlandırıp alevler, kıvılcımlar saçarak kurutma ambarını parlak bir ışıkla aydınlatınca, dikkat kesilmiş iki

yüzün kapıdan baktığı, halka olup oturanların dönüp anlatılanlara kulak kabarttıkları açıkça gözüktü.

Oturanlar biraz sonra usul usul, ezgili, büyük perhiz ilahilerine benzer bir hava tutturdular. Zangoç yamağı onları dinlerken on yıl sonra inceleme gezisinden döneceği zamanı düşündü: Genç bir misyoner papaz, zengin birikimi olan ünlu, saygın bir araştırmacı olmuştur. Onu başpapazlığa, sonra piskoposluğa getiriyorlar, katedralde ayin yönetiyor, başında mitra[1], boynunda panageya[2] olduğu halde kürsüye çıkıyor. Elindeki iki mumlu, üç mumlu şamdanlarla kalabalığı kutsayarak haykırıyor: «Göklerden bak, Ulu Tanrım! Kendi elinle diktiğin üzüm asmalarını gör!» O sırada melek sesli çocuklar bir ilahi okurlar: «Ulu Tanrım kutsa bizi!»

Hayaller arasında Samoylenko'nun sesinin gürlediği duyuldu:

—Zangoç efendi, balık nerede?

Zangoç yamağı ateşin yanına yürüdü, bu sırada sıcak bir temmuz günü dini tören alayının tozlu yollardan geçişini düşledi: Önde köylüler sancağı, onların ardında kadınlar ile kızlar kutsal aziz tasvirlerini taşıyorlar. Sonra ilahi okuyan çocuklar, yüzü sargılı saçlarına saman yapışmış kilise korucusu, sonra sırayla kendisi onun arkasında başında başlığı, elinde haçıyla kilisenin papazı... Geriden de bir köylü kalabalığı, kadınlar, erkek çocuklar izliyor... Geriden gelenlerin arasında başı örtülü kendi karısı ile papazın karısı da var. İlahiciler ilahi okuyor, çocuklar ağlaşıyor, bıldırcınlar, çayır kuyları ötüşüyor. Tören alayı bir ara duruyor, papaz karşılarına çıkan bir koyun sürüsünün üstüne kutsal su serpiyor. Sonra yeniden yürüyorlar, dizleri üzerinde yere çökerek Tanrı'dan yağmur yağdırması için dua ediyorlar. En sonra da geri geliyorlar, yemekler yeniyor, söyleşiler sürüp gidiyor...

---

1 Papaz başlığı, hotoz.
2 Meryem Ana tasviri asılı hamayil.

Zangoç yamağı, «Eh, ne güzel şeyler!» diye geçirdi içinden.

VII

Krilin ile Açmiyanov çılgadan yamaca tırmanmaya başladılar. Açmiyanov emniyet amirine yetişemeyince durdu. Kiri-lin, Nadejda Fiyodorovna'ya yaklaşarak askerce selam verdi.

—İyi akşamlar!

—İyi akşamlar.

—Eh, durumlar böyle...

Krilin bunları söyledikten sonra gökyüzüne baktı, düşüncelere daldı. Nadejda Fiyodorovna bir süre sustu, sonra Açmiyanov'un kendilerini gözlediğini farkederek;

—Neymiş böyle olan? diye sordu.

—Ya!.. Demek oluyor ki, aşkımızın çiçeği açmadan soldu. Böyle mi kabul edeceğiz? Sizin yaptığınız bir çeşit fırıldakçılık. Yoksa beni canınız istediği gibi davranacağınız bir serseri mi sandınız?

—Yaptığımız bir hataydı. Bırakın artık yakamı!

Nadejda Fiyodorevna böyle olağanüstü güzellikte bir akşam vakti karşısına çıkıveren adamdan korkarak şaşkın şaşkın yüzüne baktı. «Gerçekten hoşlandığım, yanıma yaklaştırdığım adam bu mu?» diye sordu kendi kendine.

Kirilin;

—Demek öyle, dedi.

Bir süre suskun durduktan sonra;

—Eh, ne yapalım? diye ekledi. Biz de iyi bir anınızı bekleriz. Yalnız şunu belirteyim ki, ben namuslu bir adamım, bundan kimsenin kuşkulanmasına izin vermem. Benimle eğlenmeye kalkışmayın sakın! Şimdilik izninizle...

Gene askerce selam verdi, yana saparak çalıların arasından yürüdü.

Az sonra kararsız adımlarla Açmiyonov yaklaştı Nadejda Fiyodorovna'nın yanına. Belli belirsiz bir Ermeni şivesiyle;

—Bugün hava güzel, değil mi? dedi.

Oldukça yakışıklı, modaya uygun giyinmiş bir gençti. Davranışlarından iyi eğitim gördüğü anlaşılıyordu. Ama Nadejda Fiyodorovna babasına üç yüz ruble borçlu olduğu için ondan hoşlanmazdı. Bir dükkan sahibinin böyle bir kır eğlentisine çağrılmasının ona ters gelmesinden başka, içinde bulunduğu coşkulu, tertemiz ruh halinde onunla yüz yüze gelmek de hoşuna gitmemişti. Açmiyanov bir süre sessizlikten sonra;

—Kır eğlencemiz iyi geçiyor sayılır, dedi.

Nadejda Fiyodorovna;

—Evet, diye onu onayladıktan sonra borcu aklına gelmiş gibi kayıtsızca ekledi:

—Mağazanıza söyleyiniz, Layevski bugünlerde uğrayacak, üç yüz ruble miydi neydi, şimdi pek hatırımda kalmamış, borcum ne kadarsa ödeyecek.

—Üç yüz ruble daha vermeye hazırım, yeter ki borcunuzun olduğunu her gün anımsatmayın bana. Böyle şeylere gerek var mı?

Nadejda Fiyodorovna güldü, o sırada aklına gülünç bir şey gelmişti. Ahlaktan yoksun bir kadın olsa ve istese bir dakikada bu borçtan kurtulabilirdi. Bu genç budalayı baştan çıkarmak işten bile değildi. Ancak ne gülünç, ne anlamsız, ne tuhaf bir şey olurdu! Canı birdenbire birinin gönlünü çelmek, adamı soyup soğana çevirmek, sonra onu yüz üstü bırakarak ne olacak diye durup bakmak istedi.

Açmiyanov çekine çekine;

—İzninizle size bir tavsiyede bulunacağım, dedi. Krilin'den kesinlikle sakınınız. Çok rica edeceğim. Ötede beride sizinle ilgili kötü şeyler söylüyor.

Nadejda Fiyorodovna soğuk bir tavırla;

—Bir sersemin hakkımda neler söylediği benim için merak konusu değil, karşılığını verdi.

Aynı anda da içini bir tedirginlik kapladı; genç, yakışıklı Açmiyanov ile oynaşmak düşüncesi çekiciliğini birden yitirdi.

—Aşağı inelim, dedi. Çağırıyorlar.

Balık çorbası hazırdı, tabaklara konularak herkese dağıtıldı, yalnız pikniğe gidenlere özgü bir tören havası içinde iştahla içildi. Hepsi de çorbanın nefis bir şey olduğunu, evlerinde böyle lezzetli bir yemek yemediklerini söylüyorlardı. Bütün kır eğlencelerinde olduğu gibi peçete, yağlanmış kağıt parçaları, daha bir s'ıtu ıvır zıvır rüzgarda uçuşarak, ekmeklerini, çay bardaklarını birbirlerinkiyle karıştırarak, halıların üstüne, dizlerine şarap dökerek, ellerindeki tuzu ortalığa saçarak yemeklerini yediler. Hava da iyice kararmış, yerlerinden kalkıp çalı çırpı atmaya üşendikleri için ateş eski harını yitirmişti. Şarap içmeyen yok gibiydi, Kostya ile Katya'ya bile birer bardak vermişlerdi. Önce bir bardak, ardından bir bardak daha içen Nadejda Fiyodorovna sarhoş olmuş, Krilin'i unutmuştu.

Şarabın etkisiyle neşesini bulan Layevski;

—Zengin bir kır eğlencesi, eşi bulunmaz bir akşam! dedi. Gene de ben güzel bir kışı bunlara yeğlerim. «Paltosunun kunduz kürklü yakası ayazda kırağı zerreleriyle gümüşleniyor...»[1]

Von Koren;

—Herkesin zevki kendine göre! dedi.

Layevski sıkıntılı bir duruma girdi: Sırtına ateşin sıcaklığı, göğsüne, yüzüne ise von Koren'in ona karşı duyduğu öfke vuruyordu... Karşısındaki namuslu, akıllı adamın belki de esaslı bir nedene bağlı olarak duyduğu bu öfke onu eziyor, aşağılıyordu. Kendini savunacak gücü bulamadığı için yaltaklanan bir sesle;

---

1 Puşkin'in bir şiirinden.

—Doğayı çok severim. Doğabilimci olmadığım için üzülüyor, size imreniyorum, dedi.

Nadejda Fiyodorovna:

—Benim ne böyle bir üzüntüm, ne de böyle kişilere imrendiğim var. Halk acı çekerken insan böceklerle, hayvancıklarla nasıl uğraşabilir, anlamıyorum!

Layevski de aynı kanıdaydı. Doğabilimlerinden anlamayan bir kişi olarak karınca dokungaçları, hamamböceği bacaklarıyla uğraşan insaların otoriter tavırları, bilgince, filozofça görünüşleriyle başı hiç hoş değildi. Bu insanların böcek dokungaçlarına, bacaklarına, canlıların protoplazmasına dayanarak (protoplazmayı her nedense istiridye biçiminde düşünürdü) insanın kökenini, yaşamsal sorunlarını çözmeye kalkışmaları her zaman canını sıkardı. Ancak Nadejda Fiyodorovna'nın sözlerinde sahtecilik sezdiği için itiraz etti:

—Böceklerle uğraşmak değil, elde edilen sonuçlardır önemli olan!

VIII

Gece geç vakit, saatin 11'inde evlerine dönmek üzere arabalara binmeye başladılar. Herkes bindi; geriye ırmağın öbür yakasında kovalamaca oynayan, gülüşen Nadejda Fiyodorovna ile Açmiyanov kaldılar.

Samoylenko onlara seslendi:

—Bayanlar, baylar! Çabuk olun, gecikiyoruz!

Von Koren alçak sesle;

—Kadınlara şarap vermemek gerekirdi, dedi.

Kır eğlencesinden, von Koren'in nefretinden, kendi düşüncelerinden yorgun düşen Layevski, Nadejda Fiyodorovna'ya doğru yürüdü. Genç kadın keyifli, neşeliydi; kendini tüy gibi yeğni hissediyordu. Hızlı hızlı soluyarak, gülerek Layevski'nin iki elini birden yakaladı, başını onun göğsüne koydu. Layevski bir adım gerileyerek sertçe;

—Görüyorum... sürtükler gibi davranıyorsun! dedi.

Bu söz çok kaba kaçmıştı, ağzından çıkanlardan ötürü kadına acıdı. Nadejda Fiyodorovna ise onun öfkeli, yorgun yüzünde kendisine karşı nefret ve kin karışımı bir acıma okuyarak tüm neşesini yitirdi. İşin tadını kaçırdığını, fazla ileri gittiğini anladı; üzgün bir yüzle, kendini ağır, şişman, sarhoş hissederek önüne çıkan ilk boş arabaya, Açmiyanov'un yanına, koltuğa çöktü. Layevski ile Krilin aynı arabaya binmişlerdi; zoologla Samoylenko, zangoç yamağı ile bayanlar da başka arabalara... Kervan bu düzenle hareket etti.

Pardösüsüne sarınıp gözlerini kapayan von Koren;

—Bizim maymunların söylediklerini işittin, değil mi? dedi. Nadejda Fiyodorovna halk acı çekerken böceklerle, minik yaratıklarla uğraşılmasını uygun görmüyor. Maymunların bizim gibiler hakkındaki düşüncesi hep aynıdır. On kuşaktır kırbaçlar, yumruklar altında korkutulan bir sinsi köle sülalesidir bunlar; yalnız zor karşısında titrer, yalvarır, boyun eğerler; ama maymunu kimsenin yakasına yapışmayacağı boş bir alana bırak, hemen kabak çiçeği gibi açılarak kendini ortaya koyar. Görmüyor musun, resim sergilerinde, müzede, tiyatroda ya da bilimden söz edilirken nasıl cesurlar, nasıl birden böbürlenmeye başlarlar, saçları dimdik ayağa kalkarak dikleşirler, hep eleştirirler! Başkalarını eleştirmek kölelik alametidir. Dinle, bak, dalaverecilerden çok serbest meslek sahiplerine sövüp sayarlar, çünkü toplumumuzun dörtte üçü bunlar gibi köle ruhlulardan, maymunlardan oluşur. Onlardan çalışıp üretiyorsun diye ellerini uzatıp yürekten teşekkür etmelerini bekleme!

Samoylenko esneyerek;

—Bu insanlardan ne istiyorsun, bilmiyorum! dedi. Kadıncağız içtenlikle seninle bilimsel bir konu üzerinde konuşmak istedi, sen hemen bundan bir sonuç çıkarıyorsun. Belli, Layevski'ye öfkelenmenin bir nedeni var, kadına da kır eğlentisine katıldığı için kızgınsın. Oysa iyi bir kadındır.

—Bırak sen de! Bayağı bir kapatma, ahlak düşkünü,

aşağılık bir yaratık! Dinle beni, Aleksandr Davidıç! Kocasını bırakmış, aylak gezen, kah-kah-kah, kih-kih-kihten başka bir şey bilmeyen sıradan bir köylü karısını gördüğün zaman «Hadi, bakalım çalışmaya!» dersin. Peki, niçin Nadejda Fiyodorovna'ya ses çıkarmıyorsun? Korkuyor musun? Bir tayfaya değil de memura metreslik ettiği için mi?

Samoylenko kızdı.

—Peki, ne yapayım? Döveyim mi onu?

—Ayıba ayıplığını bildir! Bizler kusurluyu arkasından kötüleriz. Seninki hırsıza yumruğu cebinde göstermeye benziyor. Ben zoolog ya da toplumbilimciyim, hepsi bir. Sen de doktorsun. Toplum bizlere inanıyor, bizler Nadejda İvanovna gibi kadınların yalnız toplumu değil, gelecek kuşakları da tehdit eden korkunç varlıklar olduğunu anlatmalıyız.

Samoylenko;

—İvanovna değil, Fiyodorovna, diye düzeltti. Peki, toplum böylelerinin karşısında ne yapacak?

—Toplum mu? Bu, onun bileceği iş. Bence en kestirme, en doğru yol zor kullanmadır. Nadejda Fiyodorovna'yı *manu militari*[1] kocasının yanına göndermek gerekir. Kocası kabul etmezse zorunlu çalışmaya, ya da ıslah evine göndermeli.

Samoylenko;

—Of! diye içini çekti.

Bir süre sustuktan sonra yavaşça;

—Geçenlerde Layevski gibileri yok etmek gerek, demiştin. Söyler misin, devlet ya da toplum bu işi sana havale etse yapar mısın?

—Gözümü bile kırpmazdım.

IX

Layevski ile Nadejda Fiyodorovna evlerine gelince karan-

1 Kolluk gücüyle, yakapaça.

lık, sıcak, bunaltıcı yatak odasına kapandılar. Layevski bir mum yaktı; Nadejda Fiyodorovna ise mantosunu, şapkasını çıkarmadan bir iskemleye çöktü, suçlu suçlu bakan, hüzünlü gözlerini adama dikti.

Layevski onun kendisinden bir açıklama beklediğini bi! yordu. Ancak böyle bir açıklama yapmak can sıkıcı, yorucu, üstelik yararsız olacaktı. Kendini tutamayıp kadına karşı kabalık ettiği için vicdan sızısı duyuyordu. Her gün okumaya hazırlandığı mektup bir ara cebinde eline değince bunu ona göstermenin dikkatini başka yöne çekeceğini düşündü.

Mektubu çıkarıp verirken, «Ilişkilerimizi belirlemenin zamanı geldi. Kendisine vereyim de ne olacaksa olsun.» diye geçirdi içinden.

—Al, oku. Seninle ilgili.

Bunu söyledikten sonra çalışma odasına geçti, karanlıkta başının altına yastık koymadan kanepeye uzandı.

Nadejda Fiyodorovna mektubu okudu. Aynı anda da tavanın tepesine çöktüğünü, duvarların dört bir yandan kendisine yaklaştığını, odanın daralıp korkunç, kapkaranlık bir biçim aldığını hissetti. Çabuk çabuk üç kez istavroz çıkardı.

—Bana dayanma gücü ver, Tanrım. Dayanma gücü ver!

Hüngür hüngür ağlıyordu.

—Vanya! İvan Andreyiç! diye seslendi.

Yanıt gelmedi. Layevski'nin içeri girdiğini, oturduğu siskemlenin arkasında dikildiğini sanarak çocuklar gibi hıçkırıyordu.

—Onun öldüğünü niçin söylemedin? Söyleseydin kır eğlencesine gelmez, öyle kahkahalar atmazdım. Erkekler bana bayağıca sözler söylediler. Günaha girdim, büyük günaha girdim! Beni kurtar, Vanya, beni kurtar! Aklımı oynatıyorum... Artık mahvolmuş bir kadınım ben...

Layevski onun hıçkırıklarını duyuyordu. Hava dayanılmaz derecede sıcak geliyor, sıkıntıdan yüreği çarpıyordu. Içi sıkılarak kanepeden kalktı, odanın ortasında dikildi, karanlıkta el

yordamıyla masanın yanındaki koltuğu bularak oturdu.

Kendi kendine, «Burası zından. Bir an önce çıkıp gitmeli... dayanamayacağım...» diyordu.

Kumar oynamak için vakit geçmişti, kentte gidecek lokanta filan yoktu. Yeniden kanepeye uzandı, hıçkırıkları duymamak için kulaklarını tıkadı, aynı anda Samoylenko'ya gidebileceği geldi aklına. Nadejda Fiyodorovna'nın önünden geçmemek için pencereden aşağı atladı, bahçe duvarını aşarak sokağa çıktı.

Karanlıktı, limana yeni bir vapur gelmişti. Işıklarına bakılırsa büyük bir yolcu vapuruydu, çapa zinciri gürültüyle inliyordu. Layevski sahilden kırmızı bir ışığın hızla vapura doğru ilerlediğini gördü. Bu, gümrük kayığıydı.

«Şimdi yolcular kamaralarında uyuyorlardır.» diye düşünüyor, onların rahatına imreniyordu.

Samoylenko'nun evinde pencereler açıktı. Layevski pencerelerin birinden, sonra ötekinden içeri baktı; odalar karanlık, sessizdi.

—Aleksandr Davidıç, uyuyor musun? Aleksandr Davidıç!

—Kim o? Bu saatte hangi iblis gelir?

—Benim, Aleksandr Davidıç, kusura bakma!

Biraz sonra pencere açıldı, kandilin ölgün ışığı parladı; baştan aşağı beyazlar giyinmiş, başında beyaz takkesi, iri gövdesiyle Samoylenko karanlıkta gözüktü.

Güçlükle, uykulu uykulu soluyarak, kaşınarak sordu:

—Ne var? Dur, kapıyı açayım.

—Zahmet etme. Pencereden girerim.

Layevski böyle diyerek pencereye tırmandı, Samoylenko da yaklaşıp elinden tuttu.

—Aleksandr Davidıç, beni kurtar! Yalvarırım sana, anla beni! Durumum dayanılacak gibi değil. Eğer bir iki gün daha böyle sürerse kendimi boğacağım. Köpek gibi gebereceğim.

—Hele dur, bakalım. Sen nelerden söz ediyorsun?

—Bir mum yak.

Samoylenko mumu yakarak içini çekti.

—Ohooo! Vay canına! Saat ikiye gelmiş, yahu!

Işık ve Samoylenko'nun bulunması Layevski'yi ferahlatmıştı.

—Beni bağışla, evde duramadım, Aleksandr Davidıç. Sen benim biricik dostumsun. Bütün umudum sende. İstesen de, istemesen de Tanrı aşkına elini uzat bana! Ne olursa olsun buradan gitmeliyim. Bana borç para ver!

Samoylenko kaşınarak derin bir soluk aldı.

—Aman Tanrım! Dalmıştım, uykumun arasında düdük sesleri duyuyordum. Demek, vapur gelmiş, sonra da sen... Çok mu para gerekli?

—Hiç olmazsa üç yüz ruble... Nadejda Fiyodorovna'ya yüz rublesini bırakırım, geri kalanı da bana yol parası olur. Sana zaten dört yüz ruble kadar borcum. Hepsini birlikte gönderirim... hepsini... Samoylenko şakaklarını avcunun içine aldı, bacaklarını gererek düşünmeye başladı.

—Üç yüz ruble ha... üç yüz... Ama bende o kadar yok ki... Birinden borç bulmak gerekecek.

Layevski, Samoylenko'nun yüzünden kendisine para vermek istediğini, yüzde yüz vereceğini anladı.

—Tanrı aşkına bul! Muhakkak gönderirim, Petersburg'a gider gitmez gönderirim. Hiç merak etme!

Sonra canlanarak;

—Saşa, hadi şarap içelim! diye ekledi.

—Tamam, içeriz...

Birlikte yemek odasına gittiler. Samoylenko masaya üç şişe şarap, bir tabak şeftali koyarken sordu.

—Peki, Nadejda Fiyodorovna' ya ne olacak? O kalıyor mu?

Layevski içine ansızın bir sevinç doğduğunu hissettti.

—Ben her şeyi yoluna koyacağım, her şeyi!.. Kendisine sonra para gönderirim, yanıma gelir. O zaman ilişkilerimizin türü iyice belli olur. Sağlığınıza, dostum!

—Dur, önce şundan iç. Benim bağın üzümünden. Bu şişe Navaridze'nin, şu da Ahatulov'un bağının üzümünden. Üç çeşidi de tattıktan sonra bana doğrusunu söyle... Benimkisi ekşimsi gibi. Ha, öyle değil mi?

—İçime biraz su serptin, Aleksandr Davidıç. Teşekkürler. Rahatladım...

—Şarap ekşimsi değil mi?

—Bırak onu canım, ben nereden bileyim! Sen eşi bulunmaz, olağanüstü bir adamsın. biliyor musun?

Samoylenko arkadaşının solgun, tedirgin, iyicil yüzüne baktı; von Koren'in onun için «Yok edilmesi gerekli bir adam!» deyişini anımsadı. Layevski gözüne herkesin incitebileceği, zayıf, savunmasız bir çocuk gibi gözüktü.

—Petersburg'a varır varmaz annenle barış. Senin yaptığın çok kötü, dedi.

—Evet, mutlaka barışacağım.

İkisi de bir süre sustular. Birinci şişe bitince Samoylenko dedi ki:

—Von Koren'le de barışsan iyi olurdu. İkiniz de çok iyi, aklı başında adamlarsınız, ama birbirinizi kurtlar gibi kemiriyorsunuz.

O anda herkesi beğenmeye, bağışlamaya hazır olan Layevski arkadaşına hak verdi.

—Evet, çok akıllı, mükemmel bir insan. Böylesine az raslanır, gene de yıldızlarımız barışmıyor. Yaratılışımız çok farklı. Ben yumuşak başlı, zayıf, uysal bir adamım, iyi bir zamanımda ona elimi uzatabilirim. Ama o, küçümseyerek benden yüzünü çevirecektir.

Layevski şarabından bir yudum aldı, köşeden köşeye gidip geldi, sonra odanın ortasında durarak;

—Von Koren'i avcumun içi gibi bilirim. Metin, güçlü, zorba yaratılışlı bir adamdır. Sürekli inceleme gezisinden söz ettiğini işitmişsindir, bunlar boş sözler değil. Onun işi çöllerle, ay ışıklı gecelerledir. Yanına aldığı, oradan oraya taşınmaktan

bitkin düşen, aç, hasta Kazak kılavuzlar, yük taşıyıcılar, grubun doktoru, papazı çadırlarda, açık havada yatıp uyurlar. Uyumayan yalnız odur; Stanley gibi kırma sandalyesinde oturur, kendini çölün hükümdarı, bu adamların efendisi görür. Bir yöne doğru tutturur gider, adamlar arkasında sapır sapır dökülürler, ölürler o gene durmadan gider. Sonunda o da ölür, ancak yine çölün despotu, hükümdarı olarak kalır. Çünkü gömütü 30-40 fersah uzaktan parlar, çölün tepesinde kervanlara yol gösterir. Bu adamın asker olmayışına acırım. Ne yiğit bir komutan, aslan yürekli bir general çıkardı ondan! Atlılarını ırmağa sürüp boğar, onların cesetlerinden köprü yapardı. Savaşta böyle bir gözü peklik her türlü tahkimattan, en akıllıca taktikten daha üstündür. Onu öyle iyi anlıyorum ki! Peki, böyle bir adamın buralarda işi ne? Kafkasya'da ne arıyor?

—Deniz direyini (faunasını, hayvanlarını) inceliyor.

Layevski içini çekti.

—Hayır, hayır, hayır, azizim! Vapurla gelirken bir bilgin bana Karadeniz'in hayvan bakımından yoksul olduğunu, suyun derinliklerindeki sülfür oksit yüzünden canlıların barınamadığını söylemişti. Bütün ciddi hayvanbilimciler (zoologlar) Napoli ya da Villefranche'deki biyoloji istasyonlarında çalışırlamış. Ama bizim von Koren dik kafalıdır, kimseyle işbirliği yapmak istemez. Başkaları Karadeniz'e gelmeyi düşünmediğinden o buraya demir attı, üniversite ile bağlarını kopardı. Arkadaşlarını, öbür bilim adamlarını tanımaya yanaşmıyor. Çünkü önce zorbanın ta kendisidir, sonra da hayvanbilimci. Göreceksin, bir gün adı efsaneleşecektir. Daha şimdiden inceleme gezisinden dönünce üniversitelerimizden entrikayı, laçkalığı kaldırmayı, bilginleri sağlam kazığa bağlamayı düşlemektedir. Zorbalık savaşta olduğu kadar bilimde de geçirlidir. İki yıldır bu pis kasabada ömür çürütüyor, çünkü köyde birinci olmak kentte ikinci olmaktan daha iyidir. Adam düpedüz buranın kralı, kartalı. Kasabanın ileri gelenlerini demir yumruğunun altında ezip tir tir titretiyor. Herkesin iplerini elinde

toplamış; her şeye karışır, herkesin işine burnunu sokar. Burada ondan korkmayan var mı? Yalnız ben yakamı ele vermiyorum. Bunun farkında, o yüzden benden nefret ediyor. Beni yok etmek, zorunlu çalışmaya göndermek gerektiğini söylemedi mi sana?

Samoylenko güldü.

—Evet, söyledi.

Layevski de güldü. Şarabını bitirip üstüne bir kayısı yiyerek;

—Onun ülküleri de zorbalığa dayanır, dedi. Sıradan ölümlüler eğer toplumun yararına çalışıp çabalıyorlarsa bunu kendi yakınlarını, yani seni, beni, insanı göz önünde bulundurdukları için yapıyorlar. Oysa von Koren için insanlar köpek yavrusundan, bir hiçten başka bir şey değildir. İnsanlar için yaşamaya, çalışmaya değmez. Eğer inceleme gezisine çıkıp geberesiye çalışmak istiyorsa, bu, yakınlarına duyduğu sevgiden dolayı değil, insanlık, gelecek kuşaklar, ülküsel insan soyu gibi soyut kavramlar uğrunadır. Sözde insan soyunun düzelmesi için didinip çırpınıyor, bu işte biz onun gözünde köleden, amacı uğruna kullanacağı araçtan, yük hayvanından başka bir şey değiliz. İstediğini küreğe vuracak, yok edecek, bir bölümünü sıkı disiplin altına alacak, Arakçeyev'in[1] yaptığı gibi boruyla yatırıp boruyla kaldıracak, iffetimizi, ahlakımızı korumak amacıyla başımıza harem ağaları dikecek, dar, tutucu ahlak anlayışının dışına çıkanları acımadan vurduracak... Bütün bunları insan soyunun düzelmesi adına yapmak isterdi. Peki, insan soyu nedir? Hayal, serap!.. Zorbalar her zaman hayalcidir. Bak, azizim, ben onu pek güzel anlıyorum. Onun değerini biliyor, önemini yadsımıyorum (inkar etmiyorum). Bu dünya onun gibilerin çabasıyla ayakta duruyor. Yalnız bize kalsa bütün iyi yürekliliğimize, iyi niyetimize karşın dünyaya biz işte

1 İmparator Aleksandr döneminin tutucu, zorba devlet adamı, savaş bakanı, 1815-1825 arası ülkenin gerçek yöneticisi (1769-1834).

şu sineklerin yaptığından başkasını yapmazdık. Evet öyle...

Gelip Samoylenko'nun yanına oturdu, artan bir heyecanla konuşmasını sürdürdü:

—Ben kof, içi boş, değersiz bir adamım. Soluduğum hava yalnız şarap ve aşk kokar. Yaşamımı şimdiye dek yalan, tembellik, ödleklik üzerine kurdum. Bugüne değin hem kendimi, hem başkalarını kandırdım; çektiğimi söylediğim acılar ucuz, aşağılık şeylerdi. Von Koren'in nefreti karşısında korkakça boynumu bükmüşsem zaman zaman kendimi aşağı gördüğümden, kendimden tiksindiğimdendir.

Yeniden ayağa kalktı, odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

—Kusurlarımı görüp kabul ettiğim için gene de kıvançlıyım. Bu, benim dirilmeme, başka bir adam olmama yardım edecektir. Aklımı başıma toplamayı öyle tutkuyla istiyorum ki, anlatamam! Sana yemin ederim, adam olacağım! Evet, adam olacağım! Şarap mı bana bunları söyletiyor, yoksa gerçekten böyle mi, bilmiyorum. Ama bana öyle geliyor ki, yaşadığım şu aydınlık, temiz dakikaları çoktan beridir tatmadım.

—Yatma zamanı geldi, arkadaş, dedi Samoylenko.

—Evet, evet... Bağışla, hemen gideceğim.

Layevski şapkasını ararken pencerenin yanında, koltukların arasında dolaştı.

—Sana teşekkür ederim, dedi içini çekerek. Çok teşekkürler. Tatlı söz, güler yüz nice bağıştan iyidir. Bana yeniden yaşama isteği verdin.

Şapkasını buldu, odanın ortasında dikildi, Samoylenko'ya yalvarırcasına bakarak;

—Aleksandr Davidıç! dedi.

—Ne istiyorsun?

—İzin verirsen geceyi burada geçireceğim.

—Aa, onur verirsin... O da ne demek?

Layevski divana uzandı, doktorla daha uzun süre konuştular.

X

Piknikten üç gün sonra Mariya Konstantinovna ansızın Nadejda Fiyodorovna'yı ziyarete geldi.

Selam vermeden, şapkasını çıkarmadan genç kadının ellerini tuttu, göğsüne bastırarak heyecanlı ber sesle;

—Aziz dostum, çok üzüldüm, beynimden vurulmuşa döndüm, dedi. Sevimli, cana yakın doktorumuz dün akşam Nikodim Alcksandroviç'e sözde kocanızın öldüğünü söylüyordu. Doğru mu, kuzum?

—Evet, doğru. Öldü...

—Ne korkunç felaket, ne korkunç felaket, aziz dostum! Ama her işin sonu hayırdır, derler. Kocanız muhakkak iyi, mükemmel, manevi değerleri olan bir insandı. Onun gibiler yeryüzünden çok gökyüzüne gereklidir.

Mariya Konstantinovna'nın yüzünde bütün çizgiler, noktacıklar titriyor, sanki derisinin altında minicik iğnecikler dolaşıyordu. Tatlı bir gülümsemeyle gülümsedi, içini çekerek hcyecanla dedi ki:

—Böylece özgürlüğünüzü kazanmış oldunuz, şekerim. Artık başınızı dik tutabilir, insanların gözüne cesaretle bakabilirsiniz. Bundan böyle Ulu Tanrı, İvan Andreyiç ile birlikteliğinizi kutsar, insanlar bu evliliği uygun görürler. Ne kadar iyi! Sevincimden titriyor, söyleyecek söz bulamıyorum. Dünürünüz ben olacağım, iki gözüm. Nikodim Aleksandroviç ile ikimiz sizi öyle çok severiz ki, izin verin de yasal, temiz birlikteliğinizi kutlayalım. Ne zaman nikahlanmayı düşünüyorsunuz?

Nadejda Fiyodorovna elini kurtararak;

—Benim öyle bir niyetim yok, dedi.

—Nasıl olmaz, şekerim? Vardır, niyetiniz vardır.

Nadejda Fiyodorovna güldü.

—Yemin ederim, yok. Ne diye evlenelim ki? Ben buna hiç

gerek görmüyorum. Şimdiye dek nasıl yaşadıksa gene öyle yaşarız.

Mariya Konstantinovna şaşırarak bağırdı:

—Siz neler söylüyorsunuz, Tanrı aşkına! Böyle şey olur mu?

—Nikahlanırsak daha iyi olacağını düşünmeyin. Tersine, kötü olur. İkimiz de özgürlüğümüzü yitiririz.

Ellerini çırparak bir adım gerileyen Mariya Konstantinovna;

—Bunlar ne biçim sözler? diyerek bir çığlık attı. Siz çıldırdınız galiba! Kendinize gelin! Uslanın!

—Uslanmak da ne demek? Ben daha yaşamadım, yaşamı yeterince görmedim, siz «Uslanın!» diyorsunuz!

Nadejda Fiyodorovna yaşamı gerçekten görmediğini düşündü. Enstitüyü bitirdikten sonra sevmediği bir adama varmıştı. Sonra da Layevski ile bir araya gelmişler, onunla iyi şeyler bekleyerek hep bu can sıkıcı yerde yaşamışlardı. Buna yaşam mı denirdi?

«Nikahlansak iyi olurdu...» diye düşündü, ancak Krilin'i, Açmiyanov'u aklına getirince yüzü kızardı.

—Hayır, olanak yok! İvan Andreyiç bunu benden ayaklarıma kapanarak istese gene reddederim.

Mariya Konstantinovna kanepede bir dakika sessizce oturdu; ciddi, hüzünlü bakışlarını bir noktaya dikti. Sonra yağa kalkarak soğuk bir tavırla;

—Hoşça kalın, kızım! dedi. Sizi rahatsız ettiğim için bağışlayın. Gerçi benim için üzücü olacak, ama, şunu size söylemem gerekiyor ki, bundan böyle aramızda her şey bitmiştir. İvan Andreyiç'e derin saygı duymama karşın evimin kapısı sizlere kapalıdır.

Bunu yüksek perdeden söylemiş, sesinin tonundan kendisi de ürkmüştü. Yüzü gene titremeye başladı; yumuşak, tatlı bir durum aldı. İki elini birden ürkek, şaşkın bir tavırla Nadejda Fiyodorovna'ya uzatarak, yalvaran bir sesle;

—Şekerim, dedi. İzin verirseniz hiç olmazsa bir an için anneniz, ablanız olayım; sizinle annenizmiş gibi candan konuşayım.

Nadejda Fiyodorovna büyük bir sıcaklık, büyük bir sevinç duydu. Sanki annesi gerçekten dirilmişti, karşısında duruyordu. Mariya Konstantinovna'yı sımsıkı kucakladı, yüzünü omzuna dayadı. İkisi birden ağlamaya başladılar.

Kanepeye oturdular. Tek bir söz söyleyecek güçleri kalmamıştı, birbirinin yüzüne bakmaksızın birkaç dakika hıçkıra hıçkıra ağladılar.

Konuşmaya önce Mariya Konstatinovna başladı:

—Yuvrucuğum, çocuğum. Çok acı da gelse size bazı gerçekleri söyleyeceğim.

—Söyleyin, Tanrı aşkına söyleyin!

—Bana inanınız, yavrum. Her şeyden önce buradaki bayanlar arasında sizi evine yalnız benim kabul ettiğimi hiç aklınızdan çıkarmayın. Beni daha ilk günden korkutmuştunuz, ama ben size karşı herkes gibi ilgisiz davranamazdım. Sevimli, iyi yürekli İvan Andreyiç için kendi çocuklarım gibi acı duydum. Yabancı bir memlekette deneyimsiz, zayıf, anasız-babasız bir genç. Ne kadar acı çektim, ne kadar! Kocam onunla görüşmemizi istemiyordu. Ama ben bizimkini yola getirdim, kandırdım... İvan Andreyiç'i evimize kabul etmeye başladık, doğallıkla onunla birlikte sizi de... Yoksa gücenirdi. Bir kızımız, bir de oğlumuz var... temiz ruhlarını, nazik yüreklerini bilirsiniz. Ya birisi onları baştan çıkarırsa diye üzerlerine titriyoruz. Sizi kabul ederken çocuklarım adına korkuyordum. Ah, bu korkumu anne olunca anlayacaksınız. Sizi kabul edişime herkes şaştı. Bağışlayın... sizi namuslu bir kadın yerine koyduğum için durmadan bana laf dokundurdular. Kuşkusuz hepsi dedikodu, birer varsayım... Ruhumun derinliklerinde sizi ayıplıyordum, öte yandan siz benim gözümde bahtsız, zavallı, çılgın bir kadındınız. Size acıyordum.

Nadejda Fiyodorovna zangır zangır titreyerek sordu:

—Ama niçin? Niçin? Ben kime ne yaptım?

—Günahkar bir kadınsınız. Kilise mihrabı önünde kocanıza verdiğiniz namus sözünü bozdunuz. Güzelim bir delikanlıyı baştan çıkardınız. Sizinle karşılaşmasa o da belki kendi çevresinden bir kızla yasal bir evlilik kurar, şimdi herkes gibi yaşardı. Onun gençliğini mahvettiniz. Konuşmayınız, kuzum, konuşmayınız! Işlediğiniz günahlarda suçun karşınızdaki erkekte olduğuna inanmıyorum. Her zaman kadınlar kusurludur. Erkekler bu işlerde uçarı davranırlar, yürekleriyle değil, kafalarıyla yaşarlar, birçok konuda anlayışları kıttır. Oysa kadınlar kat kat anlayışlıdırlar. Çok şey onların elindedir. Kendilerine bu zenginlik verildiği için onlardan beklenen de çoktur. Ah, canım, kadın bu bakımdan erkekten daha kalın kafalı, daha zayıf olaydı, Tanrı çocukların eğitimini onlara bırakmazdı.

Sonra, kızım, siz utanmayı büsbütün ortadan kaldırdınız, ayıp yolunu tuttunuz. Sizin yerinizde başka bir kadın olsa insanlardan gizlenir, evine kapanıp otururdu. İnsanlar onu Tanrı'nın evinde solgun, karalar giymiş, ağlarken görür; büyük bir üzüntü içinde, «Ulu Tanrım, günah işleyen bir melek sana yeniden dönüyor...» derlerdi. Halbuki siz, sevgili kızım, utanmayı bıraktınız, açıktan açığa, çılgınca yaşadınız. Şakalaşıp gülüyordunuz, günahlarınızla övünüyor gibiydiniz. Size bakıp, bakıp şaşkınlıktan titriyordum, bizde olduğunuz zamanlar başımıza yıldırım düşecek diye korkuyordum.

Nadejda Fiyodorovna'nın konuşmak istediğini sezerek bağırdı:

—Tek söz söylemeyiniz! İnanınız bana, ben sizi aldatmam, hiçbir gerçeği ruhunuzun gözünden saklamam. Dinleyiniz beni, yavrum. Tanrı büyük günahkarlara işaret koyar, siz de işaratlenmiştiniz. Giysileriniz ne rezaletti, bir düşünün!

Giydikleri konusunda iyi fikirler besleyen Nadejda Fiyodorovna ağlamayı keserek kadına şaşkın şaşkın baktı. Mariya Konstantinovna konuşmasını sürdürdü:

—Evet, korkunç şeylerdi üstünüzdekiler. Tuvaletlerinizdeki incelikten, farfaralıktan herkes sizin gidişinizi keşfedebilirdi. Size bakarken herkes gülüyor, omuz silkiyordu. Oysa ben yalnız acı çekiyordum. Beni bağışlayın ama, kuzum, siz pasaklı bir kadınsınız. Deniz hamamında karşılaştığımız zaman yüreğimi yerinden oynattınız. Dıştan giydikleriniz gene neyse de eteğinizi, fanilanızı görünce yüzüm kızardı. Zavallı İvan Andreyiç'in boyunbağı da doğru-dürüst bağlanmıyor, sırtındaki gömleğe, ayaklarında çizmelere bakınca ona evde kimsenin aldırış etmediği hemen anlaşılıyor. Belli ki, evinizde adamcağız yarı tok, yarı aç. Semaverle, kahveyle ilgilenecek kimse yoksa, ister istemez aylığının yarısını pansiyonda harcayacaktır. Evinizin durumu berbat, perişan! Bizim burada kimsenin evinde sinek yok, oysa sizin evinizde pis hayvanlardan geçilmiyor. Bütün yemek takımları, tabaklar, fincanlar kapkara. Şu pencerelerin önüne, masaların üstüne bakın: Tozlar, ölmüş sinekler, bardaklar... Bardakların oralarda işi ne? Masanız hâlâ silinmemiş, kuzum. Yatak odanıza girmeye insan utanır. Çamaşırlar şuraya-buraya saçılmış, kullandığınız birtakım lastikler, kauçuklar duvarlarda asılı, yerde kapkacak... Aman kuzum! Koca böyle şeyleri görmemeli, karı onun karşısında melekler gibi temiz olmalıdır. Ben her sabah ortalık ağarmadan uyanır, bizim Nikodim Aleksandroviç uykulu olduğumun farkına varmasın diye yüzümü soğuk suyla yıkarım.

Nadejda Fiyodorovna ağlayarak;

—Eğer mutlu olsaydım bütün bunlar benim de kolaylıkla üstesinden geleceğim şeylerdi. Ama öyle mutsuzum ki!

Mariya Konstantinovna da ağlamamak için kendini zor tuttu. İçini çekerek;

—Doğru, çok mutsuzsunuz, dedi. Gelecekte de sizi büyük acılar, üzüntüler bekliyor. Tek başınıza geçecek yaşlılık günleri, hastalık, sonra da yüce mahkemede hesap verme... Korkunç, çok korkunç! Şimdi talih size yardım elini uzatıyor, buna

karşılık siz bu eli düşünmeden itiyorsunuz. Nikahlanınız, hemen nikahlanınız!

—Evet, dediğinizi yapmak gerek ama yapamam, elimde değil.

—Niçin elinizde değil?

—Yapamam! Ah, bir bilseniz!

Ona Krilin'den, bir akşam önce iskelede karşılaştığı genç, yakışıklı Açmiyanov'dan, üç yüz ruble borçtan kurtulmak için aklına gelen çılgınca, gülünç düşünceden, geç vakit eve dönerken kendini düşmüş, satılık bir kadın olarak hissedişinden söz açmak istedi. Bütün bunlar nasıl olmuştu, kendisi de bilmiyordu. Şimdi Mariya Konstantinovna'nın önünde borcunu ödeyeceği konusunda yemin etmek istiyor, ama hıçkırıklar, utanç duygusu ona engel oluyordu.

—Ben çekip gideceğim. İvan Andreyiç burada kalsın, aldırdığım bile yok, dedi.

—Nereye gideceksiniz?

—Rusya'ya.

—Peki, nasıl geçineceksiniz? Bir geliriniz yok.

—Çeviriyle uğraşırım... ya da bir kütüphane açarım.

—Boş kuruntuyu bırakın, kuzum. Kütüphane için para ister. Heyse, ben sizi yalnız bırakayım. Sakin olun, düşününtaşının, yarın da neşeli neşeli bize gelin. Göreceksiniz, güzel bir karşılaşma olacak! Hadi, hoşça kalın, küçük meleğim. Durun, sizi bir öpeyim.

Mariya Konstantinovna, Nadejda Fiyodorovna'yı alnındann öptü, onu istavroz çıkararak kutsadı, sessizce çıkıp gitti.

Artık ortalık kararmış, Olga mutfakta ışığı yakmıştı. Ağlaması dinmeyen Nadejda Fiyodorovna odasına geçerek yatağın üstüne uzandı. Şiddetli bir sıtma nöbeti başladı o sırada. Yattığı yerde üstündekileri ayak uçlarına doğru iterek çıkardı, kendisi de bir topak olup yorganın altına kıvrıldı. Su içmek istiyordu, ama ona verecek kimse yoktu.

—Borcumu ödeyeceğim! diye söylendi.

Yarı uyku arasında bir hastanın yanında durduğunu görür gibi oldu, o hastada kendini tanıdı.

—Evet, göndereceğim! Para yüzünden böyle davrandığımı düşünmek aptallık. Petersburg'a varır varmaz gönderirim. Önce yüz, sonra yüz, sonra yüz daha...

Geç vakit Layevski geldi. Nadejda Fiyodorovna ona da aynı şeyi söyledi:

—Önce yüz, sonra yüz daha...

Layevski;

—Bir kinin alsaydın, dedi; içinden de, «Yarın çarşamba, vapur geliyor. Demek ki cumartesine kadar burada kalmam gerekecek. » diye geçirdi.

Nadejda Fiyodorovna yatağının içinde toparlanıp dizlerinin üstüne oturdu. Mum ışığından gözlerini kırpıştırıp gülümseyerek;

—Ben şimdi bir şey söyledim mi? diye sordu.

—Yok, hiçbir şey söylemedin. Yarın sabah doktor çağıralım. Şimdi yat da uyu.

Eline bir yastık aldı, kapıya doğru yürüdü.

Nadejda Fiyodorovna'yı bırakıp gitmeye karar vereli beri kadıncağız onda acıma, suçluluk duygusu uyandırmaya başlamıştı. Onun yanındayken öldürülmesine karar verilen hasta ya da kocamış bir at karşısındaymış gibi içi sızlıyordu. Kapıda durarak kadına baktı.

—Kır eğlencesinde sinirliydim, sana saçma sapan şeyler söyledim. Beni bağışla, ne olur.

Bunları söyledikten sonra çalışma odasına gitti, divana uzandı, ama uzun süre uyuyamadı.

Ertesi sabah resmi bayram dolayısıyla apoletleri, madalyalarıyla tam tören üniforması giymiş bulunan Samoylenko, Nadejda Fiyodorovna'nın nabzını yoklayıp diline baktıktan sonra yatak odasından çıkarken eşikte duran Layevski sordu:

—Ee, ne haber? Sonuç nedir?

Yüzünden aynı anda korku, tedirginlik, umut okunuyordu. Samoylenko;

—Merak etme, tehlikeli bir durum yok. Basit bir sıtma, dedi.

Layevski sabırsızlıkla kaşlarını çattı.

—Ben onu sormuyorum. Para buldun mu, para?..

Samoylenko kapıya doğru bakarak kızardı, fısıltılı bir sesle;

—Bağışla, dostum, dedi. Tanrı aşkına bağışla. Hiç kimsede para yok. Beş ondan, on bundan derken topu topu yüz on ruble toplamışım. Bugün birisiyle daha konuşacağım. Biraz dişini sık.

Layevski sabırsızlıktan titreyerek;

—Ama cumartesi son gün, diye mırıldandı. Erenler aşkına, cumartesiye kadar bul! Cumartesi günü buradan ayrılmazsam artık bir şey istemem... Hiçbir şey! Anlamıyorum, bir doktorun nasıl parası olmaz!

Samoylenko;

—Tanrım, sen bilirsin! diye çabuk çabuk fısıldadı. Bu sırada boğazından ıslık gibi bir ses çıktı.

—Elimde avucumda ne varsa hepsini aldılar, yedi bin ruble alacağım var, ben de boğazıma değin borçluyum. Bunda benim suçum ne?

—Demek, cumartesiye kadar bulacaksınız, öyle mi?

—Çalışacağım.

—Yalvarırım, kuzum. Cuma günü elimde olsun!

Samoylenko oturdu, *kalii bromati, infusion de rhubarbe, tincturae genitianae, aquae foeniculi* eriyiği içinde kinin reçetesi yazdı, acılığı gidermek için de gül şurubu ekleyerek çıktı gitti.

XI

Von Koren odasına tören giysisiyle giren Samoylenko'yu görünce;

—Öyle bir görünüşün var ki, sanki beni yakalamaya geldin sandım, dedi.

Samoylenko zoologun basit tahtalardan kendi eliyle çakıp yaptığı büyük masaya oturdu.

—Evinin önünden geçiyordum. Hadi, uğrayayım da şu zoologu göreyim dedim.

Pencerenin önünde oturarak bir şeyler karalayan zangoç yamağına baktı.

—Merhaba, kutsal peder! Şurada birkaç dakika oturayım, sonra öğle yemeği hazırlamak üzere eve gideceğim. Vakit geldi... Sizi rahatsız etmiyorum ya?

İnce ince yazılmış kağıtları masanın üstüne yayan zoolog;

—Yok, yok, yazıları temize çekiyoruz, dedi.

Samoylenko;

—Ya, demek öyle, dedi. Vay canına, şuna bakın!

Böyle söyleyerek üzerinde ölü, kurumuş bir yılan bulunan, tozla kaplı bir kitabı önüne çekti.

—Gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz, yeşil bir böcek kendi yolunda giderken ansızın karşısına böyle bir bela çıkıyor. Düşünün bir kez, ne korkunç, değil mi?

—Evet, öyle, korkunç bir şey.

—Düşmanlarından korunmak için zehiri de vardır herhalde.

—Hem düşmanlarından korunmak için, hem de kendisi saldırmak için.

Samoylenko derin bir soluk aldı.

—Ya, ya, evet... Doğada her şey bir amaca uygundur, kendi içinde açıklaması var. Yalnız burada bir şeyi anlamıyorum. Sen bilgili bir adamsın, bunu bana açıklar mısın? İriliği bir sıçanı geçmeyen yırtıcı havyanlar vardır, görünüşte oldukça güzeldirler, ama son derece... size nasıl söyleyeyim, aşağılık, irkiltici yaratıklardır. Böyle bir hayvan, diyelim, ormanda gidiyor, yolda dişine göre bir kuş görüyor, onu hemen parçalayıp yiyor. Sonra yoluna devam ederken otların arasında yumurta

dolu bur yuvaya raslıyor, artık canı yemek istemiyor, çünkü karnı toktur. Böyleyken gene yumurtalardan birini kırıyor, öbürlerini yuvadan fırlatıp atıyor. Ardından bir kurbağayla karşılaşıyor, onunla oynamaya başlıyor, canını çıkarana dek hırpaladıktan sonra yalanarak geçip gidiyor. Bu sefer bir böcek çıkıyor karşısına. Ona bir pençe atıyor. Böylece yoluna çıkan her şeyi bozup dağıtıyor. Hayvancıkların gizlendikleri oyukları deşiyor, karınca yuvalarını karıştırıyor, sümüklü böceklerin kabuklarını kırıyor... Bir sıçana raslasa onunla da kavgaya giriyor. Bir yılan yavrusu, geleni mi gördü, öldürmeden geçmiyor. Bütün gün hep böyle... Şimdi söyler misin, böyle bir yaratığın ne gereği var? Niçin yaratılmış olabilir?

Von Koren;

—Hangi hayvandan söz ettiğini bilmiyorum, dedi. Olasıdır ki, böcek yiyen bir hayvan... Peki ama bunları yapmışsa ne olmuş? Karşısına kuş çıktıysa tedbirsizliğindendir. Içinde yumurta bulunan yuvayı bozması yuvayı yapanın beceriksizliğinden, çünkü yeterince gizleyememiş. Kurbağanın renginde bir kusur olmalı, yoksa onu görmeyecekti. Hepsi bunun gibi... Sözünü ettiğin yırtıcı hayvan ancak doğanın döl bırakmasını gerekli görmediği zayıfları, tedbirsizleri, sözün kısası, kusurluları yok eder. Yalnız en becerikliler, tedbirliler, güçlüler, gelişmişler yaşamda kalırlar. Böylece senin yırtıcı hayvanın, kendisi bile farkına varmadan, gelişmenin ulu amacına hizmet etmiş olur.

—Evet, evet, doğru... Ha, aklıma gelmişken, arkadaş, bana yüz ruble versen e!

—Olur... Böcek yiyici hayvanlar arasında çok ilgi çekici türler bulunur. Örneğin köstebek... Zararlı böcekleri yok ettiği için onu yararlı sayarız. Anlattıklarına göre, sözde Alman'ın biri imparator I.Wilhelm'e köstebek derilerinden bir kürk göndermiş, imparator da sözde bu yararlı hayvanın kaç tanesini öldürdü diye adama azarlama cezası verilmesini buyurmuş. Gelgelelim köstebek yırtıcılıkta senin hayvancıktan geri kal-

maz, ayrıca çayırlara, çimenlere korkunç zarar verir.

Von Koren çekmeceden bir yüz rublelik banknot çıkardı.

—Köstebeğin göğüskafesi yarasanınki gibi güçlüdür, diyerek çekmeceyi kapattı. Kemikleri, kasları korkunç derecede gelişmiştir. Ağzının oluşumu da olağanüstüdür. Eğer köstebek fil iriliğinde bir hayvan olaydı müthiş, karşı konulmaz bir canavar kesilirdi. İlginçtir, iki köstebek yer altında karşılaştıklarında ikisi de anlaşmışlar gibi genişçe bir boşluk kazmaya başlarlar. Bu alan onların rahatça kavga etmeleri için gereklidir. Alanı açtıktan sonra çetin bir çatışmaya girerler, zayıf olan devrilinceye değin boğuşurlar. Al şu yüz rubleyi, bakalım, ama şu koşulla ki, sakın Layevski'ye vermeyesin!

Samoylenko kızardı.

—Layevski için alsam ne çıkar? Bundan sana ne?

—Layevski içinse vermem. Bilirim, borç dağıtmayı seversin. Haydut Kerim de gelse kıskanmazsın. Ama kusura bakma, bu bakımdan sana yardım edemem.

Samoylenko yerinden kalktı, sağ elini yana doğru savurdu.

—Layevski'ye vermek için alıyorum. Evet, onun için... Hiçbir iblisin, hiçbir ifritin paramı nasıl kullanacağımı bana öğretmeye hakkı yoktur. Vermek işine gelmiyor mu? Sen onu söyle!

Zangoç yamağı bir kahkaha attı. Zoolog;

—Kızmadan önce biraz düşün, dedi. Bay Layevski'ye iyilik etmek bence zararlı otları sulamak ya da çekirgeleri beslemek gibi gereksiz bir çabadır.

—Bence de yakınlarımıza yardım etmek bizim başlıca görevimizdir.

—Öyleyse sundurma altında yatan şu Türk'ün karnını doyur. O bir işçidir; senin Layevski'nden daha gerekli, işe yarar bir adamdır. Hadi, yüz rubleyi ona götür. Ya da inceleme gezim için bana yüz ruble bağışta bulun.

—Parayı verecek misin, vermeyecek misin?

—Önce bu parayı ne yapacağını söyle bana!

—Gizlenecek bir durum yok. Cumartesi günü Petersburg'a gidiyor. Onun için...

Von Koren sözleri uzatarak;

—Ya! Demek, öyle! dedi. Anladım... Peki, kapatmasını da yanında götürecek mi?

—O şimdilik burada kalıyor. Layevski Petersburg'da işlerini yola koyduktan sonra kadına para gönderecek, o da gidecek.

Zoolog;

—Ustaca! Ustaca! Kurnazca hazırlanmış bir plan! diyerek kesik kesik güldü.

Hızla Samoylenko'ya yaklaştı, yüzüne doğru iyice sokuldu, gözlerinin içine bakarak sordu:

—Doğru söyle, bu kadından soğudu, değil mi? Öyle değil mi? Söyle, soğudu, değil mi? Ha?

Samoylenko;

—Evet, diyerek karşılık verdi.

Hayli terlemişti. Von Koren duyduğu tiksintiyi yüzünden belli ederek;

—Ne iğrenç şey! dedi. Aleksandr Davidıç, ya sen onun suç ortağısın ya da salağın birisin. Seni bir çocuk gibi, insafsızca sömürdüğünü nasıl anlamıyorsun? Kadından ayrılmak, onu burada bırakmak istediği gün gibi ortada. Bu kadın burada senin başına ekşiyecek, gene gün gibi o açık ki, onu kendi cebinden Petersburg'a göndermen gerekecek. Bu candan dostun erdemleriyle seni öylesine kör etti ki, en basit gerçekleri görmüyorsun.

Samoylenko oturdu.

—Bunlar birer varsayım...

—Varsayım mı? Öyleyse niçin yanında götürmüyor da tek başına gidiyor? Ona sor: Neden önce kadın, sonra kendisi gitmiyor? Kurnaz it!

Zoologun belirttiği kuşkuların, kuruntuların altında ezi-

len Samoylenko yumuşadı, sesinin tonunu alçalttı. Layevski'nin kendi evinde geçirdiği geceyi anımsayarak;

—Bu olanaksız, öyle de üzülüyor ki! dedi.

—Bırak, canım! Hırsızlar, kundakçılar da yaptıklarından dolayı acı çekerler.

Samoylenko dalgın dalgın;

—Diyelim ki, sen haklısın, dedi. Diyelim ki, öyle... Ama o yaban ellerde kalmış bir genç. Üniversitede okumuş. Biz de üniversite gördük. Onun burada bizden başka yardım edecek kimi var?

—Ayrı ayrı zamanlarda da olsa seninle o üniversitede sürttünüz, orada bir şey yapmadınız diye şimdi onun bayağılık etmesine destekte bulunmak..! Akıl alır şey değil!

Samoylenko parmaklarını oynatarak şu düşünceyi ileri sürdü:

—Dur, soğukkanlıca kafayı çalıştıralım. Şöyle bir iş yapılabilir, sanıyorum: Ben ona parayı veririm, anlıyor musun? Ama bir haftaya kadar Nadejda Fiyodorovna'ya yol parası göndereceğine namusu, şerefi üzerine söz alırım.

—Sana namusu üzerine söz verir, göz yaşı bile döker, hatta buna kendisi de inanır. Ama sözün ne değeri var ki? Sözünü tutmayacak, iki yıl sonra Nevski caddesinde kolunda yeni bir sevgiliyle rasladığın zaman uygarlığın onu yozlaştırdığını, Rudin'in[1] bir eşi olduğunu ileri sürerek kendini özürlü gösterecek. Tanrı aşkına, şunun yakasını bırak! Çekil şu çirkeften, iki elinle birden karıştırmaktan kurtul!

Samoylenko bir dakika kadar düşündükten sonra kararlı bir tavırla;

—Yok, dedi. Ne olursa olsun ona para yardımında bulunacağım. Ama sen nasıl istersen öyle yap. Ben yalnızca varsayımlara dayanarak adamcağızı reddedemem.

---

1 Turgenyev'in roman kahramanlarından biri. En büyük özelliği yaşamla uyum sağlayamamasıdır. (Ç.N.)

—Pek güzel yaparsın. Onunla istediğin gibi öpüş, koklaş!

Samoylenko çekine çekine;

—Hadi, ver şu yüz rubleyi, dedi.

—Vermem!

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Samoylenko büsbütün yumuşadı. Yüzünde acınası, utangaç, yaltaklanan bir anlatım belirdi. Bir çocuk utangaçlığı taşıyan bu acınacak yüzü apoletli, madalyalı koskocaman bir adamda görmek, doğrusu, tuhaftı.

Zangoç yamağı yazı yazmayı bırakarak;

—Bizim başpapaz kendi bölgesini kupa arabasına kurularak değil, ata binerek gezer, dedi. At üstünde duruşu çok etkileyicidir. Onun sadeliği, alçakgönüllülüğü kutsal kitaplara yaraşır bir büyüklük taşır.

Konuşma konusunun değişmesine sevinen von Koren;

—Kendisi iyi bir adam mıdır? diye sordu.

—A, o da ne demek? İyi adam olmasa başpapaz yaparlar mıydı?

—Başpapazlar arasında çok yetenekli, iyi adamlara raslanıyor. Ancak ne yazık ki birçoklarında kendilerini devlet adamı gibi görmek zayıflığı var. Birisi Rus ulusçuluğu için çırpınır, öbürü bilimi eleştirir. Oysa böyle şeyler onların görevi değildir. Kendilerini dini konulara adasalar daha iyi ederler.

—Siz ölümlüler başpapazların ne yapacağı üzerine hüküm yürütemezsiniz.

—Neden, zangoç efendi? Başpapaz da benim gibi bir insan değil mi?

Bu söz zangoç yamağına dokundu. Kalemi eline alarak;

—Hiç de öyle değil, dedi. Eğer onun gibi biri olsaydınız siz de insanlara dualarınızla nimet saçarak kutsal bir kişi olurdunuz. Öyle biri olmadığınıza göre onlardan ayrısınız demektir.

Samoylenko'nun canı sıkıldı.

—Zangoç efendi, şimdi kafaları karıştırmayı bırak!

Von Koren'e döndü.

—Bak, aklıma ne geldi! Senin dediğin olsun, yüz rubleyi bana verme. Kışa kadar üç ay daha bende yemek yiyeceksin, üç aylık ücreti önceden öde.

—Hayır, ödemem.

Samoylenko gözlerini kırpıştırdı, kızardı. Üstünde yılan duran kitabı kurulmuş bir makine gibi kendine çekti, kapağına baktı, sonra ayağa kalkarak şapkasına sarıldı.

Von Koren ona acımıştı. Öfke içinde ayağıyla bir kağıt parçasını odanın köşesine fırlatarak;

—Gelin de böyle adamlarla bir arada yaşayın, birlikte iş yapın! dedi. Şunu iyi anlamanı isterim: Senin bu yaptığın iyilik, sevgi gösterisi değil, yüreksizliktir, gevşekliktir, çevreye zehir saçmaktır. Aklın çizdiği yolu sizin yumuşak, hiçbir işe yaramaz kalpleriniz bozuyor. Lise öğrenciliğim sırasında tifoya yakalanmıştım. Halamın yüreği dayanamamış, bana mantar turşusu yedirmişti. Bu yüzden az kaldı ölüyordum. Halamla ikiniz şunu anlayın ki, insan sevgisi yürekte, mide boşluğunda, belin ortasında değil, nah şuradadır.

Böyle diyerek alnına vurdu, yüz rublelik banknotu doktora fırlattı.

—Al!

Samoylenko parayı katlayarak yumuşak bir sesle;

—Boşuna kızıyorsun, Kolya, dedi. Seni çok iyi anlıyorum, ama sen bir de benim durumuma girsen!

—Sen kocakarının tekisin, işte o kadar!

Zangoç yardımcısı gülmeye başladı. Von Koren ateşli ateşli;

—Dinle, Aleksandr Davidıç! dedi. Senden son bir dileğim var... Parayı vereceğin zaman bu zamparaya şöyle bir koşul ileri sür: Ya bayanıyla birlikte gitsin ya da önce onu göndersin. Yoksa parayı verme. Durmadan onunla uğraşacak değiliz. Ona aynen böyle söyle. Söylemezsen namus hakkı için çalıştığı daireye gider, onu merdivenlerden aşağı atarım. Seninle de bir daha görüşmem. Bunu kafana sok!

Samoylenko:

—Eh, ne yapalım! Birlikte giderler ya da onu önceden gönderirse kendisi için daha uygun düşer. Belki buna sevinir de. Hadi, hoşça kalın!

Çıkarken yüzü gülüyordu. Arkasından kapıyı kapamadan önce von Koren'e baktı, yüzüne korkutucu bir biçim vererek;

—Arkadaş, seni Almanlar bozmuş! dedi. Evet, Almanlar!

XII

Ertesi gün, yani perşembe günü Mariya Konstantinovna oğlu Kostya'nın doğum gününü kutluyordu. Bütün dostları öğleye börek yemeye, akşama da çikolata içmeye çağrılmıştı.

Gece Layevski ile Nadejda Fiyodorovna geldikleri sırada konuk salonunda çikolatasını bitirmiş bulunan zoolog Samoylenya şöyle sordu:

—Onunla konuştun mu?

—Daha konuşmadım.

—Bak, açıkça söyle. Ben bu insanların yüzsüzlüğünü anlamıyorum. Bu evdeki ailenin onların birlikte yaşamalarını nasıl karşıladıklarını bile bile hâlâ buraya sokuluyorlar.

Samoylenko;

—Eğer her saçma inanca kulak asılırsa hiçbir yere adım atmamak gerekir.

—Halkın çoğunluğunun nikahsız yaşamaktan, ahlaksızlıktan tiksinmesi saçma bir inanç mıdır!

—Elbette saçma bir inaçtır, üstelik başkalarının kötülüğünü istemektir. Askerler hoppa bir kız görünce kahkahayı basarlar, ıslık çalarlar. Bir de onlara sormalı: Kendileri neyin nesidir acaba?

—Boş yere ıslık çalmazlar. Kızların, yasadışı çocuklarını boğdukları için kürek cezasına çarptırılmaları, Anna Karenina'nın kendini trenin altına atması, köylerde kapıların katranla sıvanması, şu evin kızı Katya'da senin de, benim de

hoşumuza giden şeyin ondaki ruh temizliği olması, saf aşk diye bir olgu bulunmadığı halde herkesin böyle bir aşk gereksinmesini belli belirsiz hissetmesi... bütün bunlar boş inanç mıdır? Çağlar boyu seçile seçile gelmiş inançlardır bunlar, ahbap. Eğer cinsler arasındaki ilişkileri düzenleyen böyle kör inançlar olmasaydı Layevski gibiler sana dünyanın kaç bucak olduğunu gösterir, insanlık iki yıl içerisinde bozulurdu.

Layevski konuk salonuna girdi, herkesle selamlaştı, von Koren'in elini sıkarken yaltaklanan bir tavırla gülümsedi. Uygun bir anı kollayarak Samoylenko'ya dedi ki:

—Bağışla, Aleksandr Davidıç, seninle konuşacaklarım var.

Samoylenko kalktı, kolunu Layevski'nin beline doladı, birlikte Nikodim Aleksandroviç'in çalışma odasına gittiler.

Layevski tırnaklarını kemirerek;

—Yarın cuma, söz verdiğin parayı hazırladın mı? diye sordu.

—Ancak iki yüz rublesini buldum. Gerisini bugün, olmazsa yarın sağlayacağım, merak etme.

Layevski derin bir soluk aldı, sevincinden elleri titriyordu.

—Şükür Tanrı'ya! Beni kurtarıyorsun, Aleksandr Davidıç. Tanrı'nın, mutluluğumun, neyin adına istersen yemin ederim, gider gitmez bu parayı göndereceğim. Eski borcumu da göndereceğim.

Samoylenko onun ceketinin düğmesini tuttu, kızararak;

—Şöyle bir durum var, Vanya, dedi. Beni bağışla, aile işlerine karışmış gibi olacağım, ama... Nadejda Fiyodorovna ile birlikte gitseniz nasıl olur?

—Ne garip adamsın, bu olası değil! İkimizden birimizin mutlaka kalması gerekli, yoksa alacaklılar kıyameti koparırlar. Dükkanlara yedi yüz ruble, belki daha çok borcum var. Dur hele, paralarını gönderip ağızlarını kapatayım, sonra o da buradan ayrılır.

—Peki, önce onu gönder sen de...

—Ah, Tanrım! Bir kadın yalnız başına orada ne yapar, ne iş becerebilir ki? Bu, ancak vakit yitimi, boşuna para savurma demektir.

Samoylenko, «Akla yatkın...» diye düşündü. Ama von Koren ile aralarında geçen konuşmayı anımsayınca gözlerini önüne indirerek üzüntüyle;

—Bu söylediklerini kabul edemem, dedi. Ya onunla birlikte gidersin ya da onu önce gönderirsin. Yoksa... yoksa sana para veremeyeceğim. Bu, benim son sözüm.

Geri geri yürüdü; kapıyı sırtı ile iterek kızarmış, büsbütün şaşkın bir yüzle salona girdi. Layevksi de salona dönerken, «Cuma... cuma... cuma...» diye mırıldanıyordu.

Ona da bir fincan çikolata verdiler. Bu sıcak çikolatayı içerken dudaklarını, dilini yakarak;

«Cuma... cuma...» diye geçirdi içinden.

«Cuma» sözü aklından çıkmıyor, cumadan başka bir şey düşünemiyordu. Beyninde değil de kalbine yakın bir yerde yalnız bir şey vardı: Cumartesi günü gidemeyeceği.

İncelikle giyinmiş, şakaklarını taramış Nikodim Aleksandroviç karşısında dikilmiş, rica ediyordu:

—Buyurunuz, efendim. Çok rica ederim, çekinmeyiniz!

Mariya Konstantinovna konuklara Katya'nın notlarını gösteriyor, sözcükleri uzata uzata;

—Şimdi okumak zor, dehşetli zor! diyordu. Çocuklardan o kadar çok şey isteniyor ki!

Katya bu övmeler karşısında utancından nereye gizleneceğini bilemediği için;

—Anne! diye mızıldandı.

Layevski notları gözden geçirerek beğendiğini belirtti. Din bilgisi, Rusça, hal ve gidiş, 5'ler, 4'ler gözlerinin önünde zıp zıp oynaşıyor; bütün bunlarla birlikte zihnine saplanan cuma günü, Nikodim Aleksandroviç'in taralı şakakları, Katya'nın kızarmış yanakları ona öyle sonsuz, öyle karşı konulmaz bir

can sıkıntısı veriyordu ki, neredeyse umutsuzluk içinde haykıracaktı.

«Demek, gidemeyeceğim ha?» diye sordu kendi kendine.

İki oyun masasını yan yana getirdiler, posta oyunu oynamak üzere oturdular. Layevski de oturdu. Gülümseyerek cebinden bir kurşun kalem çıkardı, aklında gene aynı şey: «Cuma... cuma... cuma...»

Durumunu derinlemesine düşünmek istiyor, ama bundan korkuyordu. Kendi kendinden bile uzun süre özenle sakladığı kandırmacada doktorun onu yakaladığını kabul etmek ne ürkütücüydü! Geleceğini düşünürken hiçbir zaman fikirlerine tam özgürlük tanımazdı. Şimdi de öyle, trene atladığı gibi gidecek, böylece yaşamının en büyük sorununu çözecekti; ondan ötesini düşünmek bile istemiyordu. Nadejda Fiyodorovna'dan ayrılmak, borçlarını ödemek için uzak bir gelecekte, Petersburg sokaklarından birinde küçük bir yalana başvurma düşüncesi bozkırın ortasında donuk, minik bir ışık gibi arasıra kafasında parlayıp sönerdi. Yalnız bir kerecik yalan söyleyecek, ondan sonra yaşamında her şey tepeden tırnağa değişecekti. Küçük bir yalan pahasına büyük bir gerçeği satın almak ne güzeldi!

Şimdi doktor onu reddederek aldatmacasını kabaca yüzüne vurunca uzak bir gelecekte değil, bugün de, yarın da, bir ay sonra da, belki bütün yaşamı süresince yalanın ona gerekeceğini anladı. Buradan gidebilmek için Nadejda Fiyodorovna'ya, alacaklılarına, üstlerine yalan söylemesi gerekiyordu. Sonra Peterburg'da para bulmak için ister istemez annesine de yalan kıvıracak, Nadejda Fiyodorovna'dan ayrıldığını söyleyecekti. Annesi ona beş yüz rubleden fazla vermezdi; şu halde kısa zamanda para göndermek durumunda olamayacağına göre doktoru şimdiden aldatmış oluyordu. İlerde Nadejda Fiyodorovna Petersburg'a gelince ondan ayrılmak için büyük-küçük bir sürü kandırmacaya başvurması kaçınılmazdı. O zaman gene gözyaşları, gene aynı sıkıntılar, aynı iğrenç yaşam, pişmanlıklar... Bu

duruma göre yaşamında hiçbir değişiklik olmayacak demekti. Sıra sıra yalanlar, hepsi o kadar... Layevski'nin hayalinde koskocaman bir yalan dağı yükseldi. Onu bir sıçrayışta aşmak, parça parça yalan söylememek için kestirme bir önleme başvurması gerekiyordu. Örneğin kimseye hiçbir şey söylemeden kalkmak, şapkasını giymek, beş parasız yola çıkmak. Ancak Layevski çok geçmeden bunun olanaksızlığını anladı.

«Cuma... cuma... cuma...» sözleri aklından çıkmıyordu.

Küçük küçük pusulalar yazıp ikiye katlıyor, Nikodim Aleksandroviç'in eski silindirine yerleştiriyordu. Yeter derecede pusula toplanınca postacılık görevi yapan Katya masanın çevresinde dolaşarak bunları oyunculara dağıttı. Gülünç pusulalar alan, daha gülüncünü yazmaya çalışan zangoç yamağı, Katya, Kostya sevinç içindeydiler.

Nadejda Fiyodorovna aldığı bir pusulada şunları okudu: «Seninle konuşmalıyız.»

Mariya Konstantinovna ile bakıştılar, beriki içten bir tavırla gülümseyerek başını salladı.

Nadejda Fiyodorovna; «Ne konuşacağız? Her şeyi anlatamayacağıma göre konuşmak gereksiz.» diye düşündü.

Buraya gelmeden önce Layevski'nin boyunbağını kendisi bağlamış, bu basit iş ruhunu sevgiyle, hüzünle doldurmuştu. Layevski'nin yüzünün solgunluğu, kaygılı, dalgın bakışları, son zamanlarda onda gördüğü anlaşılmaz değişiklikler, kendisinin ondan sakladığı korkunç, iğrenç giz, boyunbağını takarken ellerinin titremesi, bütün bunlar nedense birlikte yaşayacakları sürenin pek az kaldığını söylüyordu ona.

Layevski'nin yüzüne tıpkı kutsal bir tasvire bakarcasına korkuyla, pişmanlıkla baktı; içinden «Bağışla beni, bağışla...» diye yalvardı.

Masanın öbür yanında, tam karşısında Açmiyanov oturuyor, sevdalı kara gözlerini ondan ayırmıyordu. Tutku dolu bir heyecan, korku, utanç içinde kıvranan Nadejda Fiyodorovna üzüntünün, acıların bile kendini çirkin bir tutkuya kaptırma-

sına engel olamayacağını düşündü. Tıpkı ayyaşlar gibi hissediyordu; gene kendini tutamayacak, bugün olmazsa yarın aynı şey başına gelecekti.

Kendisi için yüz karası, Layevski içinse dayanılmaz olan bu yaşama devam etmemek, buradan hemen gitmek kararını verdi. Onu bırakması için Layevski'ye göz yaşı dökerek yalvaracak, razı olmazsa gizlice kaçacaktı. Ancak kesinlikle başından geçenleri ona anlatmayacaktı.Varsın, temiz anılar kalsındı aralarında.

Bir pusula okudu: «Seviyorum, seviyorum, seviyorum.» Açmiyanov'dan geliyordu.

Ücra bir köşeye çekilip yaşayacak, çalışıp didinecek, Layevski'ye «bilinmeyen birinden» imzasıyla para, yakası işlemeli gömlekler, tütün gönderecek; ancak yaşlandığında, eğer ağır hasta olursa, hastabakıcı gerekirse ona dönecekti. Neden karısı olmayı kabul etmeyip kendisini bıraktığını öğrendiğinde ancak o zaman Layevski özverisini anlayacak, ondan özür dileyecekti.

«Büyük burnunuz var.» Bu pusula zangoç yamağından ya da Kostya'dan gelmiş olmalıydı.

Gene düşlere daldı... Layevski'den ayrılırken onu sımsıkı kucaklayacak, elini öpecek; yaşamının sonuna dek onu seveceğini, ücra bir köşede yabancı insanlar arasında tek başına yaşarken uzaklarda bir yerde onun temiz anılarını yaşatan, sevgili, soylu, yüce bir insanın bulunduğunu düşüneceğini söyleyecekti.

«Eğer bugün bana randevu vermezsen, namusum üzerine yemin ediyorum, önlem alacağım. Aklı başında insanlara karşı böyle davranılmaz, bunu anlamanız gerekir.» Bu pusula da Krilin'dendi.

XIII

Layevski iki pusula almıştı. Birini açıp okudu: «Gitme, iki gözüm.»

«Bunu kim yazabilir?» diye düşündü. «Samoylenko değil elbet... Zangoç yardımcısı da değildir, çünkü gitmek istediğimi bilmiyor. Sakın von Koren olmasın?»

Zoolog masanın üstüne eğilmiş, bir piramit çiziyordu. Layevski'ye gözlerinin içi gülüyor gibi geldi.

«Pek olasıdır ki, Samoylenko gideceğimi ağzından kaçırdı.» diye düşündü.

İkinci pusulada aynı uzun kuyruklu, uçları kıvrık, çarpuk çurpuk yazıyla, «Birisi cumartesi günü gidemeyecek.» diye yazıyordu.

Layevski içinden, «Kaba saba bir alay... Cuma... cuma...» diye geçirdi.

Boğazına bir yumru gelip tıkandı. Elini yakasına götürüp öksürdü, ama öksürük yerine boğazından bir kahkaha yükseldi.

—Kah-kah-kah! Kah-kah-kah!

Bir yandan da «Neye gülüyorum böyle?» diye düşünüyordu.

Kendini tutmaya çalıştı, eliyle ağzını kapattı, kahkahalar göğsünü zorlayıp boynunu sıkıştırdığı için ağzını daha fazla kapalı tutamadı. Gülmekten katılırken şöyle düşünüyordu. «Aman ne sersemlik bu! Aklımı mı oynattım yoksa?»

Gülmesi arttıkça arttı, finoların havlaması gibi bir durum aldı. Masadan kalkmak istiyor, ama bacakları ona uymuyordu. Sağ eli garip bir biçimde, isteğinin dışında masanın üstüne savruldu, pusulaları topladığı gibi avcunun içinde sıktı. Çevresindekilerin şaşkın bakışlarını, Samoylenko'nun ciddi, ürkmüş yüzünü, zooloğun soğuk bir alayla, tiksintiyle dolu göz süzüşlerini gördü; kendisine sinir bunalımı geldiğini anladı.

Yüzünde göz yaşlarının sıcaklığını hissederek, içinden; «Ne çirkin, ne utanç verici şey! Bu ne rezalet! Böyle şey hiç başıma gelmemişti!» dedi.

İşte onu koluna girerek bir yere götürdüler. İşte gözlerinin önünde bir bardak ışıldıdı, bardak dişlerine çarptı, su göğsünden aşağı aktı. İşte küçük bir oda, kar gibi tertemiz çarşaflarla örtülü yan yana iki yatak. Yataklardan birine yığılarak hıçkırmaya başladı.

Samoylenko;

—Bir şey değil, bir şey değil... Bazan olur böyle şeyler, dedi.

Korkudan sapsarı kesilen Nadejda Fiyodorovna zangır zangır titriyor; kötü şeylerin olacağı önsezisiyle yatağın başında dikiliyordu.

—Ne oldu sana? Ne oldu? diye sordu. Tanrı aşkına söyle!

«Acaba Krilin kötü bir şey mi yazdı?» diye geçiriyordu içinden.

Layevski hem gülerek, hem de ağlayarak;

—Bir şey değil, kuzum, dedi. Hadi, sen çık buradan...

Yüzünde ne kinin, ne de tiksintinin izi vardı; demek, bir şey bilmiyordu. Nadejda Fiyodorovna biraz rahatlayarak salona döndü.

Mariya Konstantinovna genç kadının yanına oturup elini eline alarak;

—Telaşlanmayın, şekerim, dedi. Hepsi geçer. Erkekler de biz günahkarlar gibi zayıftır. Şimdi ikiniz de bunalım geçiriyorsunuz... Nedeni belli. Ee, şekerim, yanıtınızı bekliyorum. Gelin de konuşalım.

—Üzüntüm var, konuşamam.

Nadejda Fiyodorovna böyle derken sendeledi, düşmemek için iki eliyle birden koltuğun yanına tutundu.

Von Koren o sırada salona gererek neşeli bir tarzda;

—Adamda çocuk havalesi var, besbelli! dedi.

Ama Nadejda Fiyodorovna'yı görünce bozularak hemen dışarı çıktı.

Sinir bunalımı geçince Layevski doğruldu, oturduğu yerde şöyle düşünüyordu:

«Ayıp ayıp! Küçük çocuklar gibi zır zır ağlıyorum! Herkese rezil-kepaze oldum. Arka kapıdan çıkıp gitmeli. Bu da sinir bunalımına fazla önem verdiğimi göstermez mi? En iyisi işi şakaya vurmak...»

Aynaya baktı, biraz daha oturduktan sonra salona döndü. Yayvan yayvan gülümseyerek;

—İşte ben de buradayım! dedi.

Ancak büyük bir utanç duyuyordu, orada bulunmasının başkalarına sıkıntı verdiğinin de farkındaydı. Oturarak;

—İşte bu gibi şeyler oluyor, dedi. Oturuyordum, birdenbire böğrüme müthiş bir sancı girdi. Öyle bir sancı ki, anlatamam! Sinirlerim dayanamadı... Sonuçta bu yakışıksız olay geldi başıma. Ne yaparsınız, çağımız sinir çağı!

Akşam yemeğinde bol bol şarap içti, konuştu, ancak ara sıra titreyerek içini çekmeyi, sancıyı hâlâ hissediyormuşçasına böğrünü oğuşturmayı unutmadı. Ne var ki, Nadejda Fiyodorovna'dan başka ona inanan yoktu, o da bunu görüyordu.

Saat 11'e doğru hep birlikte bulvara gezmeye çıktılar. Krilin kendisine bir şey söyler korkusuyla Nadejda Fiyodorovna, Mariya Konstantinovna'dan fazla uzaklaşmamaya çalışıyordu. Korkudan, üzüntüden bitkin düşmüş, sıtmasının yeniden tutacağı önsezisiyle bacaklarının dermanı kesilmişti. Adımlarını zorlukla atıyor, Krilin ile Açmiyanov'dan birinin ya da ikisinin birden peşine takılacağını bildiği için eve gitmiyordu. En arkada Nikodim Aleksandroviç'le birlikte gelen Krilin sesini bir ahenge uydurarak yavaşça;

—Benimle eğlenmeye gelmeez! Gelmeez! diye bir şarkı tutturmuştu.

Bulvardan gazinoya saptılar, sahil boyunca yürüdüler, uzun süre denizin fosforlanışını seyrettiler. Von Koren fosforlanma olayını açıklamaya koyuldu.

XIV

Layevski bir süre sonra kafileden ayrıldı.

—Benim vint oynama zamanım geldi, dedi. Arkadaşlar beni beklerler. Hadi, hoşça kalın!

Nadejda Fiyodorovna;

—Ben de geliyorum, dur! diyerek onun koluna girdi.

Herkesle uğurlaştılar, ayrıldılar. Krilin de veda etti, aynı yoldan gideceğini söyledikten sonra gidenlere katıldı.

Nadejda Fiyodorovna içinden, «Ne olacaksa olsun.» diyordu.

O anda öyle bir duygu içindeydi ki, bütün kötü anıları zihninden dışarı fırlayıp ağır ağır soluk alarak karanlıkta sanki onunla yan yana yürüyordu. Kendisi de mürekkebe bulaşmış bir sinek gibiydi: Yolun üstünde güçlükle sürükleniyor, Layevski'ye dokunduğu her yeri, adamcağızın kolunu, yanlarını kirletiyordu. Kafasında da şu düşünceler vardı: «Eğer Krilin kötü bir şey yaparsa suç onda değil yalnızca kendisindeydi. Çünkü bir zaman olmuştu ki, Krilin'e hiçbir erkeğin konuşamadığı gibi konuşma fırsatı vermiş, sonra birdenbire ilişkilerini keserek adamı güç duruma sokmuştu. Bunda kimin kabahati vardı? Arzularına kapılıp başının döndüğü bir sırada belki yalnızca yakışıklı, uzun boylu olduğu için tanımadığı bir adama yüz vermesinde, iki buluşmadan sonra ondan bıkmasında suç kendisinde değil miydi? Bundan dolayı şimdi bu adamın ona karşı istediği gibi hareket etmeye hakkı yok muydu?»

Layevski durarak;

—Burada ayrılmamız gerekiyor, yavrum, dedi. İvan Mihaylıç seni eve kadar götürür.

Krilin'i selamladı, bulvarı hızla karşıya geçerek pencereleri caddenin üzerinde ışıldayan Şeşkovski'nin evine doğru yürüdü. Sonra bahçe kapısının kapandığı işitildi.

Krilin söze;

—Önce aramızda anlaşalım, diye başladı. Ben çocuk değilim, hele Açkasov, Maçkasov, Laçkasov hiç değilim! Sizden ciddi bir ilgi bekliyorum.

Nadejda Fiyodorovna'nın yüreği küt küt atıyordu, adama hiç yanıt vermedi. Krilin konuşmasını sürdürdü:

—Bana karşı davranışınızın değişmesini önce cilve sanmıştım. Şimdi görüyorum ki, siz yalnızca kendini bilen insanlara karşı nasıl davranılacağını bilmiyorsunuz. Benimle şu Ermeni delikanlısıyla eğlenir gibi gönül eğlendirmek istediniz. Ama ben kendini bilen bir insan olarak aklı başında bir insan muamelesi yapılmasını beklerim. Ben söyleyeceklerimi söyledim, şimdi emrinizdeyim.

Nadejda Fiyodorovna;

—Size üzüntülü olduğumu söylemiştim, diyerek ağlamaya başladı, göz yaşlarını göstermemek için yüzünü yana çevirdi.

—Benim de üzüntüm var, bundan ne çıkar?

Krilin bir süre sustu, sonra ağır ağır, duraklaya duraklaya şunları söyledi:

—Yeniden belirtiyorum, hanımefendi, eğer bu akşam için bana randevu vermezseniz rezalet çıkarırım.

Nadejda Fiyodorovna;

—Bu akşam beni bırakınız, diyebildi.

Sesi öylesine ince, dokunaklıydı ki, kendisi de tanıyamadı.

—Size iyi bir ders vermeliyim; böyle söylediğim için beni bağışlayın, ama size ders vermeden olmaz. Evet, ne yazık ki, benden dersinizi almanız gerekiyor. İki randevu birden istiyorum: Biri bugün, öbürü de yarın. Öbür gün tümüyle özgürsünüz; istediğinizle, istediğiniz yere gidebilirsiniz. Ama bugün benim...

Evlerinin bahçe kapısına yaklaşan Nadejda Fiyodorovna bu sözleri işitince zırk diye durdu. Zangır zangır titriyordu. Karanlıkta yanında beyaz ceketten başka bir şey görmeyerek;

—Bırakınız beni, diye mırıldandı. Haklısınız kötü bir kadınım... size karşı kabahatliyim. Ama yakamı bırakınız, çok rica

ediyorum. –Adamın soğuk eline dokunarak irkildi.–Yalvarırım size...

Krilin içini çekti.

—Ne yazık ki, bırakmaya hiç niyetim yok. Benden dersinizi almadan bir yere gidemezsiniz. Çünkü, madam, ben kadınlara pek inanmam.

—Üzüntüm var, demiştim...

Nadejda Fiyodorovna denizin düzenli gürültüsüne kulak kabarttı, yıldızlarla dolu gökyüzüne baktı; bir an önce her şeye son vermek, bu lanetli dünyadan, onun denizlerinden, yıldızlarından, erkeklerinden, sıtmalarından uzaklaşmak için büyük bir istek duydu. Soğuk bir tavırla;

—Ancak bizim evde olmasın... Beni başka bir yere götürün, dedi.

—Müridov'a gidelim. Orası en iyisi.

—Neresiymiş bu yer?

—Eski kalenin yanındadır.

Nadejda Fiyodorovna caddeden hızla yürüdü, sonra dağlara doğru uzanan sokağa saptı. Ortalık karanlıktı. Kaldırımın şurasında burasında aydınlık pencerelerden düşen yol yol soluk ışıklar vardı. Bu alacalı bulacalı gölgeler içinde kah bir sinek gibi mürekkebe düştüğünü, kah oradan sürünerek ışığa çıktığını düşünmeye başladı. Krilin hep arkasındaydı. Bir ara adamın ayağı kaydı, az kalsın yere yuvarlanıyordu.

«Sarhoş, ne olacak! Yuvarlanırsa yuvarlansın!» diye geçirdi içinden.

Bir süre sonra kafileden Açmiyanov da ayrıldı, Nadejda Fiyodorovna'yı sandal gezisine çağırmak için onun gittiği yöne yürüdü. Evlerine varınca bahçe duvarının üstünden baktı: Pencereler ardına değin açıktı, ancak ışık yoktu.

—Nadejda Fiyodorovna! diye seslendi.

Aradan bir dakika kadar geçince bir daha bağırdı.

İçerden Olga'nın sesi geldi:

—Kim o?

—Nadejda Fiyodorovna evde yok mu?

—Yok. Henüz gelmedi.

Açmiyanov büyük bir kaygı duymaya başladı, içinden; «Tuhaf! Çok tuhaf!» dedi. «Halbuki eve dönmesi gerekiyordu.»

Bulvarı, caddeyi geçti; Şeşkovski'nin evine vararak pencereden içeri baktı. Layevski masaya oturmuş, tüm dikkatiyle kağıtlara bakıyordu.

—Tuhaf, çok tuhaf! diye mırıldandı bir daha; Layevski'nin geçirdiği sinir bunalımını anımsayarak utandı.

—Peki, evde değilse nerede?

Yeniden Nadejda Fiyodorovna'nın evine gittti, karanlık pencerelere baktı. O gün Bityugovların evinde karşılaştık-larında sevdiği kadının akşama birlikte sandal gezisi için söz verdiğini düşünerek içinden, «Bu bir oyun! Başka bir şey değil!» dedi.

Krilin'in lojmanının pencereleri de karanlıktı. Kapıda bir polis memuru sıranın üzerine çökmüş, horul horul uyuyordu. Pencerelere, polise bakınca durumu kavradı. Eve dönmeye karar vererek yürüdü, ancak kendini gene Nadejda Fieyodorovna'nın evinin önünde buldu. Orada bir sıraya oturdu. Kıskançlıktan, öfkeden başının cayır cayır yandığını hissederek şapkasını çıkardı.

Kent kilisesinin saati yirmi dört saatte iki kez çalardı: Öğle vakti ile gece yarısı. Saat gece yarısını çaldıktan az sonra telaşlı ayak sesleri duyuldu.

Aşmiyanov'un kulağına şöyle bir konuşma çalındı:

—Demek, yarın akşam gene Müridov'da, saat tam 8'de. Hoşça kalın, hanımefendi!

Açmiyanov, Krilin'in sesini tanımakta güçlük çekmedi.

Aynı anda bahçe duvarının yanında Nadejda Fiyodorovna göründü. Açmiyanov'un sıra üzerinde oturduğunu farketmeksizin yanından gölge gibi geçti, bahçe kapısını açtı, onu kapatmayı unutarak eve girdi. Az sonra odasında bir mum yaktı,

çarçabuk soyundu, ama yatağa girmeyerek bir sandalyenin önünde çöktü, onu kollarıyla kucakladı, başını üstüne bırakıverdi.

Layevski eve döndüğünde saat gecenin üçüydü.

XV

Toptan değil, parça parça yalan söylemeye karar verince Layevski cumartesi günü mutlaka yola çıkmak için ertesi gün saat iki'de Samoylenko'nun evine para istemeye gitti. Ruhundaki sıkıntıya bir de utanç duygusu katan bir gün önceki isteri olayından sonra artık kasabada kalması olanaksızdı.

Düşünüyordu da, Samoylenko koşullarında dayatırsa razı olmuş gözüküp parayı alsa, ertesi gün tam hareket anında da Nadejda Fiyodorovna'nın gitmeyi kabul etmediğini söylese nasıl olurdu? Bütün bunların kendi yararı için yapıldığına Nadejda Fiyodorovna'yı daha akşamdan inandırabilirdi. İkinci bir seçenek daha vardı: Von Koren'in etkisi altında kaldığını kesinlikle bildiği Samoylenko parayı vermez ya da başka koşullar ileri sürerse, o da bugün bir yük gemisine ya da yelkenliye atladığı gibi Novıy Afon'a yahut Novorossiysk'e gider, oradan annesine dokunaklı bir telgraf çekerek para gelinceye dek beklerdi.

Samoylenko'nun evine geldiğinde orada von Koren'i buldu. Zoolog daha yeni yemeğe gelmiş, alışkanlığı üzere albümü açmış, silindirli erkekler ile hotozlu bayanların resimlerine bakıyordu. Layevski onu görünce içinden, «Ne terslik! Ya işime engel olursa?» diye geçirdi.

—Merhaba!

Von Koren ona bakmadan karşılık verdi:

—Merhaba!

—Aleksandr Davidıç evde mi?

—Mutfakta.

Layevski mutfağa gitti, ama Samoylenko'nun salata yap-

makla uğraştığını görünce salona dönüp oturdu.

Zooloğun bulunduğu yerde kendisini her zaman tedirgin hissederdi. Şimdi de isteri konusu açılacak diye korkuyordu.

Bir dakika sessizlik içinde geçti. Sonra von Koren gözlerini Layevski'ye dikerek;

—Dünkü sinir bunalımından sonra kendinizi nasıl hissediyorsunuz!? diye sordu.

Layevski kızardı.

—Çok iyiyim. Zaten önemli bir şey değildi.

—Daha düne kadar isteri nöbetlerini yalnız kadınların geçirdiğini sanırdım, bu yüzden sizinkini hora illeti diye düşündüm.

Layevski yaltaklanan bir tavırla gülümsedi, «Bu ne nezaketsizlik! Adam pek güzel biliyor ki, bu sözler bana dokunur. Gene de kabalık etmeyi bırakmıyor.» diye düşündüyse de yüzünde aynı gülümsemeyle;

—Evet, gülünç bir durum geldi başıma, dedi. Bu sabah hep güldüm. Sinir bunalımının şöyle bir garipliği vardır: Saçma olduğunu bilerek içinden gülersin, ama bir yandan da hüngür hüngür ağlarsın. Bu sinirli çağımızda sinirlerimizin tutsağıyız, onlar bizlerin efendisidir, istediklerini yaptırıyorlar bize. Uygarlığın bu yolda gösterdiği hizmete ne kadar teşekkür etsek azdır.

Layevski konuşuyor, bir yandan da von Koren'in ciddiyetle, tüm dikkatiyle onu dinlemesinden, gözlerini kırpmaksızın kendisine dik dik bakmasından rahatsız oluyordu. Von Koren'den biti kadar hoşlanmamasına karşın yüzündeki gülümsemeyi bir türlü atamamasına da içerliyordu ayrıca.

—Gerçi kabul etmek gerekir ki, geçirdiğim bunalım için oldukça yeterli nedenler vardı, diye sürdürdü konuşmasını. Son zamanlarda sağlığım hayli bozulmuştu. Buna can sıkıntısını, sürekli parasızlığı, çevredeki arkadaş azlığını, ortak ilgi yokluğunu da ekleyin. Durumum hiç de iç açıcı değildi, doğrusu.

Von Koren;

—Evet, umutsuz bir durumdasınız, dedi.

Hem alay, hem de hoşa gitmeyen bir kehanet saklayan bu sakin, soğuk sözler Layevski'yi irkiltti. Zooloğun alayla dolu dünkü bakışlarını gözünün önüne getirdi, bir süre sustuktan sonra bu sefer gülümsemeksizin sordu:

—Benim durumumu siz nereden biliyorsunuz?

—Daha demin siz kendiniz söz ettiniz. Sonra dostlarınız size öyle candan ilgi gösteriyorlar ki, bütün gün hep sizden konuşuyorlar.

—Hangi dostlarım? Samoylenko mu?

—Evet, o da.

—Aleksandr Davidıç'a, daha doğrusu bütün dostlarıma rica ederim, benimle bu kadar ilgilenmesinler.

—İşte Samoylenko geliyor, sizinle daha az ilgilenmesi için kendiniz rica ediniz.

Layevski;

—Kullandığınız konuşma tarzını anlamakta güçlük çekiyorum, diye mırıldandı.

Öyle bir duygu içindeydi ki, sanki zooloğun kendisinden tiksinip onu hor gördüğünün, kendisini alaya aldığının, onun en amansız düşmanı olduğunun yeni farkına varmıştı. İçinde kabaran hınç dünkü gülme isteği gibi boynunu şiddetle sıkmaya başladığı için yüksek sesle konuşmaya gücü kalmamıştı.

—Bu konuşma tarzını başkasına saklayın, dedi alçak sesle.

Samoylenko ceketsiz, mutfağın boğucu sıcağından terlemiş, kızarık bir yüzle içeri girdi.

—A, sen de mi buradasın? dedi. Merhaba, iki gözüm! Yemek yedin mi? Yemedinse sıkılmadan söyle.

Layevski;

—Alesksandr Davidıç, dedi, aramızda kalacak bir dilek için sana başvurdumsa, bu demek değil ki, ağırbaşlı olmak, başkalarının gizlerine saygı göstermek görevinden seni bağışladım.

Samoylenko şaşırarak sordu:

—Ne olmuş ki?

Layevski durduğu yerde heyecandan ayaklarını değiştirerek sesini yükseltti:

—Paran yoksa verme, dileğimi yerine getirme, ama her sokağın başında durumumun umutsuz olduğunu, falanı filanı herkese duyurmana gerek var mıydı? Bir kapiklik iyilik yapılıp bir rublelik laf edilecekse bu tür iyilikler, dostça ilgilenmeler yerin dibine batsın! Gösterdiğin yardımseverlikle istediğin kadar övünebilirsin, ama benim gizlerimi açığa vurma hakkını sana kimse vermedi!

Samoylenko allak bullak oldu, kızmaya başladı.

—Hangi gizler? Buraya sövmeye geldinse şimdi git, sonra gelirsin!

Birine kızınca yüze kadar sayarsan sakinleşirsin, kuralına uyarak saymaya başladı. Layevski durmadan konuşuyordu:

—Rica ederim, benimle ilgilenmeyin, bana aldırış etmeyin! Benim nasıl yaşadığım, ne yaptığımdan kime ne? Evet, buradan çekip gideceğim!.. Borç alıyorum, içki içiyorum, başkasının karısıyla yaşıyorum, isterik biriyim, bayağıyım, bazıları gibi ince düşünceli değilim, bunlardan dolayı kime ne söylemek düşer? İnsanın kişiliğine biraz saygı gösterin!

Samoylenko otuz beşe kadar saymıştı.

—Beni bağışla, kuzum, ama...

Layevski onun sözünü kesti:

—Evet, insanın kişiliğine saygı gösterin! Başkası adına yaptığınız bu sonu gelmez dedikodular, ahlar-vahlar, bitmek bilmez gözetlemeler, dostça ilgilenmeler olmaz olsun! Ödünç para veriyorlar, ama çocuk gibi koşul ileri sürüyorlar. Beni ne yerine koyduğunuzu anlamıyorum. İstemem, paranız da sizin olsun, her şeyiniz de!

Heyecandan sarsılarak, sinir bunalımı yeniden gelecek diye korkarak bu sözleri haykırdığı sırada bir şimşek gibi kafa-

sında şu düşünce çaktı: «Demek, cumartesi günü gidemeyeceğim!»

Yeniden bağırmaya başladı:

—Hiçbir şeyinizi istemiyorum, yalnız üzerimden şu vesayetinizi kaldırın! Ben çocuk değilim, deli de değilim! Rica ederim, beni gizli gizli gözetlemeyi bırakın!

Zangoç yardımcısı içeri girdi; Layevski'yi sapsarı bir suratla, ellerini sallayarak, acayip bir sesle prens Vorontsov'un portresine hitabederken görünce kapının yanında taş kesilip durdu.

Layevski konuşmasını sürdürdü:

—Durmadan beni gözetlemeniz onuruma dokunuyor. Gönüllü casuslardan rica ediyorum, casusluklarına son versinler. Artık yeter!

Yüze kadar saymayı bitiren Samoylenko kırkırmızı kesilerek Layevski'ye yaşlaşıp sordu:

—Ne dedin... ne dediniz?

Layevski derin bir soluk aldı, aynı şeyi yineledi:

— Yeter artık!

Samoylenko hecelerin üzerine basa basa;

—Ben soylu bir Rus doktoruyum, üst derece devlet memuruyum! dedi. Hiçbir zaman casus olmadığım gibi kimsenin beni aşağılamasına da izin vermem! Kes artık sesini!

Son sözü bağırarak söylemişti.

Doktoru hiçbir zaman böylesine heybetli, asık suratlı, bu kadar yüzü kırmızı ve korkunç görmemiş bulunan zangoç yamağı eliyle ağzını kapayarak sofaya kaçtı, orada katıla katıla gülmeye başladı.

Layevski tıpkı sis içindeymiş gibi von Koren'in kalktığını, ellerini cebine sokarak daha ne olacak, diye ayakta dikildiğini gördü. Bu sakin duruş aşırı derecede küstühça, aşağılayıcı gözüktü.

Samoylenko;

—Sözünüzü geri alın! diye bağırıyordu.

Ağzından çıkanları kendi de duymayan Layevski;

—Beni rahat bırakın! Sizden bir şey istemiyorum! Alman Yahudisi zıpçıktıları ile siz benim yakamı bırakın, yeter! Yoksa önlem alacağım! Beni düelloya zorlamayın!

Masanın arkasından çıkan von Koren;

—Şimdi anlaşıldı, dedi. Bay Layevski buradan gitmeden önce bir de düelloyla gönül eğlendirmek istiyor. Ona bu zevki tattırabilirim. Bay Layevski, çağrınızı kabul ediyorum.

Layevski zooloğa yaklaştı, onun esmer alnına, kıvırcık saçlarına tüm nefretiyle baktıktan sonra;

—Düello mu? Düello ha? Peki, dedi. Nefret ediyorum sizden! Nefret ediyorum!

—Çok güzel. Yarın sabah erkenden Kerbalay'ın duhanının yanında... bütün kurallarına uygun olarak, istediğiniz gibi... Ama şimdi buradan çek arabanı!

—Nefret ediyorum! dedi. Çoktan beridir nefret ediyorum! Düello ha? Peki!

—Kov şunu! Kovmazsan ben çekip gidiyorum. Beni köpek gibi kapacak.

Von Koren'in sakin bir tonla konuşması doktoru şaşırttı, birdenbire kendine geldi, aklını başına topladı, Layevski'yi iki eliyle birden yakalayarak zoologdan uzaklaştırdı; yumuşak, titrek bir sesle;

—Dostlarım... İyi yürekli dostlarım, dedi. Öfkelendik biraz, sinirlerimiz bozuldu. Yeter bu kadar. Yeter, dostlarım...

Yumuşak, dostça sözler işiten Layevski o güne değin başına gelmedik, olağanüstü bir şeyin yaşanmakta olduğunu hissetti. Neredeyse trenin altında kalarak ezilecekti. Ağlamak üzereyken elini salladı, odadan fırlayıp çıktı.

Biraz sonra gazinoda oturmuş, az önce uğradığı aşağılanmaların ezikliğiyle şöyle düşünüyordu: «Başkasının nefretini üzerinde hissetmek, senden nefret eden birisinin karşısında acınacak, sefil, çaresiz bir duruma düşmek meğer ne zormuş,

Tanrım, ne kadar ağırmış! Ne onur kırıcı bir durumdayım!»

Bir bardak konyaklı su onu canlandırdı. Von Koren'in sakin, gururlu yüzünü, bir gün önceki bakışlarını, halı desenli gömleğini, sesini, beyaz ellerini gözünün önüne getiriyor; düşündükçe derinden derine kabaran, korkunç bir kin göğsünü doldurarak dışarı taşmak istiyordu. Hayalinde von Koren'i yere yatırarak ayaklarının altında çiğnedi. Bütün olup bitenleri en küçük ayrıntılarına dek anımsadı. Bugüne dek böyle değersiz bir adama yaltaklanarak nasıl gülümseyebildiğine; küçük, belki haritada bile yeri olmayan, Petersburg'da aklı başında hiçbir insanın bilmediği, önemsiz bir kasabadaki insancıkların düşüncelerine nasıl değer verebildiğine şaşıyordu. Bu kasaba bir gün tümüyle yıkılıp yerle bir olsa ya da yansa bunu bildirecek telgraf haberini Rusya'da herkes tıpkı kullanılmış mobilya satışı duyurusu gibi can sıkıntısıyla okurdu. Yarın von Koren'i öldürmek de, sağ bırakmak da aynı kapıya çıkardı, çünkü ikisi de aynı derecede yararsız, gereksiz şeylerdi. En iyisi bacağına ya da koluna nişan almak, yaraladıktan sonra alay etmekti. Varsın ayağı kopmuş bir böcek otlar arasında nasıl kaybolursa o da kendisi gibi değersiz insan kalabalığı arasına karışıp gitsindi.

Layevski, Şeşkovski'nin evine uğrayarak düello olayını anlattı, onun kendisine tanık olmasını istedi. Sonra ikisi birden posta-telgraf yönetimine gittiler, şefin tanık olmasını sağladıktan sonra orada öğle yemeğine kaldılar. Yemekte uzun uzun şakalaşıldı, gülüşüldü. Layevski silah kullanmasını hemen hemen hiç bilmediğini söyleyerek bu beceriksizliğiyle alay etti, kendisine kah kralın nişancısı, kah Guillaume Tell diye ad taktı. Arada bir de;

—Bu baya iyi bir ders vermek gerekiyor, diyordu.

Yemekten sonra kağıt oyununa daldılar. Layevski bir yandan oyun oynarken bir yandan da şarap içiyor; düellonun bir sorunu çözmeyip güçleştirdiği için budalaca, saçma bir şey olduğunu, ama bazan onsuz edilemeyeceğini düşünüyordu.

Örneğin kendi olayını ele almalıydı: Von Koren'i mahkemeye veremezdi. Bu düellonun hiç olmazsa bir iyiliği olacaktı: Bundan böyle artık bu kasabada kalamazdı.

İçki kafasını hafifçe tutmuş, şarabın yanında oyunun etkisiyle kendini iyi hissetmeye başlamıştı. Ama güneş batıp da ortalık kararınca onu bir tedirginlik, bir telaş aldı. Aslında ölüm karşısında duyduğu korku değildi bu, çünkü yemek yerken, iskambil oynarken nedense düellonun sonuçsuz biteceği gibi bir kanı yerleşmişti içine. Onu korkutan, ertesi sabah yaşamında ilk kez başına gelecek olan düello olayı ile bastıran geceydi... Biliyordu ki, uykusuz geçecek uzun bir gece bekliyordu onu; yalnız von Koren ile onun kendisine karşı duyduğu nefreti değil, ilerde geçmek zorunda olduğu, ama aşma gücünü kendinde bulamadığı yalan dağını da düşünmesi gerekiyordu. Ansızın hastalanmış gibiydi; ne iskambil oyununa ilgi duyuyordu, ne de oyun arkadaşlarına. Bunun üzerine yerinde kıpır kıpır kıpırdanmaya başladı, arkadaşlarından eve gitmesine izin vermelerini istedi. Bir an önce yatağına uzanmalı, hareket etmeden yatıp ertesi gün için düşüncelerine çeki düzen vermeliydi. Şeşkovski ile posta-telgraf şefi onu yola koydular, kendileri de düello konusu görüşmek üzere von Koren'e gittiler.

Evine yaklaştığı sırada Layevski, Açmiyanov'a rasladı. Delikanlı derin derin soluyordu, büyük bir heyecan içindeydi.

—Ben de sizi arıyordum, İvan Andreyiç, dedi. Rica ederim, çabuk gidelim.

—Nereye?

—Tanımadığınız bir bay sizinle görüşmek istiyor, size çok önemli bir şey söyleyecekmiş. Bir dakikacık olsun gelmenizi istedi. Sizinle konuşması gerekiyormuş... Onun için ölüm-kalım sorunu gibi önemliymiş bu.

Layevski;

—Kim bu adam? diye sordu.

—Adını söylemeyeceğim, kendisi öyle rica etti.

—İşimin olduğunu bildirin ona. İstiyorsa yarın gelsin.

Açmiyanov ürperdi.

—Yarın olanaksız! Sizin için de önemliymiş... Çok önemli, dedi. Gelmezseniz felaket olurmuş.

Açmiyanov'un neden bu kadar heyecanlandığını, bu can sıkıcı, sönük kasabada ne gibi bir esrar bulunduğunu anlayamayan Layevski;

—Garip... Çok garip, ama gidelim, diye mırıldandı. Benim için farketmez...

Açmiyanov hızla önden yürüdü, Layevski onu izledi; caddeyi, sonra sokağı geçtiler.

—Ne can sıkıcı şey! diye homurdanıyordu Layevski.

—Şimdi, şimdi. Çok sürmez...

Eski kalenin yanında, çevresi duvarlarla çevrili iki arsa arasındaki bir sokağı geçtiler. Oradan geniş bir avluya girerek küçük bir eve yöneldiler.

Layeski;

—Müridov'un evi değil mi burası? diye sordu.

—Evet.

—Peki ama ne diye arka kapıya doğru dolaşıyoruz, anlamıyorum. Sokak kapısından girebilirdik. Daha yakındı.

—Zararı yok, zararı yok...

Açmiyanov'un onu arka kapıdan götürmesi, eliyle işaret ederek yavaş yürümesini, ses çıkarmamasını bildirmesi de Layevski'ye garip geliyordu.

Ermeni genci kapıyı ihtiyatlı açtı, ayaklarının ucuna basarak sofaya girdi.

—Buraya, buraya... Ses çıkarmayın, rica ederim, yavaş... İşitebilirler...

Delikanlı kulak kabarttı, soluğunu kesti, yavaşça;

—Şu kapıyı açın, girin... Korkmayın, dedi.

Layevski şaşkın şaşkın kapıyı açtı; alçak tavanlı, pencereleri perdeli bir odaya girdi. Masanın üstünde bir mum yanıyordu. Bitişik odadan bir ses;

—Kimi arıyorsunuz? Sen misin, Müridov? diye sordu.

Layevski o odaya doğru yürüdü, tam içeri girdince Krilin ile Nadejda Fiyodorovna'yı yan yana oturur buldu.

Geri geri yürüyüp kendini sokağa attığında arkasından ne söylediklerini bile duymamıştı. Ne von Koren'e karşı duyduğu kin, ne de içindeki tedirginlikten iz kaldı içinde. Gerisin geriye eve dönerken sağ kolunu beceriksizce sallıyor, düz yerlerden yürümeye çalışarak ayağını basacağı yere dikkatle bakıyordu.

Evde, çalışma odasında ellerini oğuşturarak, sırtındaki ceketi, gömleği dar geliyormuş gibi omuzlarını, boynunu oynatarak uzun süre bir köşeden öbür köşeye yürüdü durdu. Sonra mumu yakıp masanın başına geçti.

XVI

—Sözünü ettiğiniz beşeri bilimler gelişme sürecinde ancak müsbet bilimlerle işbirliği yaptıkları, onlarla baş başa yürüdükleri zaman insanoğlunun zihnini doyurabilirler. Bu iki bilim türü mikroskop altında, yeni bir Hamlet diyaloğunda ya da yeni bir dinde yan yana gelirler mi, orasını bilmem, ama öyle sanıyorum ki, bu gerçekleşinceye dek yeryüzü buz katmanlarıyla örtülmüş olacaktır. Beşeri bilimler arasında en süreklisi, en dayanıklısı kuşkusuz İsa'nın öğretisi olmuştur; öte yandan, bakın, o bile ne kadar değişik yorumlanıyor! Bir bölümü bütün soydaşlarımızı sevmeyi öğretip böyle telkin ederlerken askerlere, canilere, delilere karşı ayrı ayrı tavır takınıyorlar. Birincilerin savaşta adam öldürmesine izin verirlerken, ikincileri hapse atıyorlar, üçüncülerin ise evlenmelerini engelliyorlar. Diğer bir bölüm yorumcular ise iyi-kötü seçmeyerek, insanları birbirinden ayırt etmeden bütün soydaşlarımızı sevmeyi salık veriyorlar. Onların düşüncesine göre eğer bir veremli, bir katil ya da bir saralı gelip kızınızı isterse vermezlik etmeyeceksiniz; eğer geri zekâlılar siz ruhça, bedence sağlamlara savaş açarlarsa hemen boynunuzu uzatacaksınız. Sanat için sanat gibi

sevgi için sevgi öğüdü de geçerli olsaydı insanlık sonunda tam bir hüsrana uğrar, böylece yeryüzünün gördüğü cinayetlerin en büyüğü işlenmiş olurdu. Görüldüğü üzere çeşitli yorumlarla karşı karşıyasınız, ciddi insan zekası bunlardan hiçbirine kanmayacağı gibi üstelik bir de aralarına kendisininkini katacaktır. O bakımdan sorunu sizin söylediğiniz tarzda felsefi yönden ya da Hıristiyanlık bakış açısıyla ele almamalısınız, böyle yaparsanız çözümden uzaklaşırsınız.

Zangoç yamağı zooloğu dikkatle dinliyordu. Biraz düşündükten sonra sordu:

—Bütün insanlara özgü ahlak anlayışını filozoflar mı uydurdu, yoksa Tanrı insanların bedenini yaratırken bu anlayışı da ruhlarına mı koydu?

—Bilmem, ancak bu anlayış bütün uluslar, bütün çağlar için öylesine geçerlidir ki, bence bunun insanın yapısına bağlı olduğunu kabul etmek gerekir. Böyle bir şey uydurulmuş olamaz, vardır, olması gerekir. Bir gün onu mikroskop altında görecekler diyemem size, ama bu yapısal bağ bütün açıklığıyla kanıtlanmış bulunmaktadır: Ciddi beyin ıstırapları, ruh hastalıkları denen olgular benim bildiğim kadarıyla her şeyden önce ahlak anlıyışının yozlaşmasında anlatımlarını (ifadelerini) buluyor.

—Peki, efendim. Demek oluyor ki, mide nasıl yemek isterse ahlaklı olma duygusu da soydaşlarımızı sevmemizi istiyor. Öyle mi? Ancak insanoğlunun doğal yapısı bencilliğinden ötürü vicdanın, aklın sesine karşı geliyor, bu yüzden birçok baş ağrıtıcı sorunla karşı karşıya kalıyoruz. Felsefe konusu yapmamıza izin vermezseniz bu tür sorunların çözümü için kime başvuracağız?

—Elimizde bulunan, sayıca az müsbet bilgilere başvurun. Açıklığa, olguların mantığına inanın. Evet, bu, fazla bir şey sayılmaz ama buna karşılık felsefe gibi belirsiz, bulanık, sallantılı da değildir. Tutalım ki, ahlak anlayışı insanları sevmemizi buyuruyor. E, bundan ne çıkar? Sevgi şu ya da bu

şekilde insanlara zarar veren, bugün de, yarın da onlar için tehlike gösteren her şeyin ortadan kaldırılmasında aranmalıdır. Edindiğimiz bilgiler ve açıklık size insanlığın ahlakça, bedence anormal olanlar tarafından tehdit edildiğini söylüyor. Bu duruma göre anormallerle savaşmalısınız. Onları normaller düzeyine yükseltmeye gücünüz yetmiyorsa zarar vermeyecek şekle sokmaya, yani yok etmeye yetecek gücünüz, beceriniz vardır herhalde.

—Demek oluyor ki, sevgi güçlünün zayıfı yenmesidir, öyle mi?

—Kuşkusuz.

Zangoç yamağı şiddetle karşı çıktı.

—Ama hazreti İsa'yı çarmıha gerenler güçlüler değil miydi?

—İşte işin can alıcı noktası İsa'yı güçlülerin değil zayıfların çarmıha gerdiğidir. Uygarlık var olma savaşını, toplumsal ayıklamayı gevşetti; şimdi de onu sıfıra indirmeye çalışıyor. Zayıfların çabucak çoğalmaları, güçlülere karşı üstünlük kurmaları bundandır. Insancıl düşüncelerin en ilkel, en yontulmamış biçimiyle arılara aşılandığını varsayalım. Bu durumda ne olacaktır? Öldürülmeleri gereken erkek arılar sağ kalacak, çalışmadan bal tüketecek, dişi arıları baştan çıkarıp yok edecekler; sonunda zayıflar sayıca güçlülere üstün gelecek, güçlüler ise yozlaşacaktır. İnsanlarda da şimdi aynı şey oluyor, zayıflar güçlüleri eziyor. Uygarlığın henüz dokunmadığı ilkel toplumlarda en güçlü, en bilge, en ahlaklı olanlar önde giderler; topluma önderlik edip onu yönlendirirler. Biz uygar insanlar ise İsa'yı çarmıha gerdik, hâlâ da çarmıha germeyi sürdürüyoruz. Bizde eksik olan bir şey var, bu «bir şey»i yerine koymamız gerekiyor, yoksa bu tür anlaşmazlıkların sonu gelmeyecektir.

—Güçlüleri zayıflardan ayırt etmek için elinizdeki ölçü nedir?

—Bilgi, açık gerçek... Veremliler ile sıracalıları hastalık-

larından, ahlaksızlar ile delileri ise yaptıklarından, davranışlarından tanırız.

—Ama insan yanılmaz mı?

—Ortada bir tufan tehlikesi varken ayağımız ıslanacak diye korkmamalıyız.

Zangoç yamağı güldü.

—Sizin bu söylediğinize felsefe denir.

—Kesinlikle değil! Ruhban okulundaki felsefe korkusuyla aklınızı öyle bozmuşsunuz ki, her şeyde sislilik, bulanıklık arıyorsunuz. Genç beyninizi dolduran soyut bilgiler sizi gerçeklerden soyutladığı için işe yaramaz, soyut bilgilere dönüşmüş. Şeytanın ta gözlerinin içine bakın, şeytansa bu şeytandır, deyin; açıklama için bir de Kant'a, Hegel'e başvurmayın.

Zoolog bir süre sustu, sonra konuşmasını sürdürdü:

—İki kere iki dörttür, taş da taştır. Yarın düelloda döğüşeceğiz. Biz seninle onun budalaca, saçma bir şey olduğunu, artık modası geçtiğini, aristokrat düellosunun gerçekte meyhanedeki sarhoşların kavgasından hiç farkı olmadığını söyleriz, ama buna karşın gene de durmayız, gider döğüşürüz. Demek ki, bizim hükümlerimizden daha güçlü bir kuvvet var. Savaş haydutluktur, barbarlıktır, korkunç şeydir, kardeş katilliğidir, diye bağırırız; kanı görünce bayılırız, ama Fransızlar ile Almanlar bizi biraz aşağılayagörsünler, hemen kendimizden geçeriz, ta yürekten hurra diye haykırarak düşmanın üzerine saldırırız. Siz din adamları Ulu Tanrı'nın silahlarımızı kutsamasını istersiniz, bizler çoşkuyla ileri atılan birer yiğit kesiliriz. Demek oluyor ki, daha yüce değilse de bizden ve felsefemizden daha güçlü bir kuvvet var. Denizin ötelerinden uçup giden şu bulut gibi onu da durduramayız. İkiyüzlülük etmeyin, çirkinliği eleştirmeniz gizli kalmasın. «Ah, bu ahmaklıktır! Ah, bu eskimişliktir! Ah, bu Kutsal Kitaba uygun değildir!» diye mırın kırın etmeyin. Onu tüm gerçekliğiyle, akla uygun gelen yasallığıyla kabul edin. Bu kuvvet, diyelim zayıfları, sıracalıları, yozlaşmış bir nesli yok ekmek istediği zaman ilaçlarınızla,

İncil'den tam anlaşılmadan alınmış alıntılarla onu engellemeyin. Leskov'un[1] öykülerinin birinde Danil adında çok vicdanlı bir adam vardır. Danil kent dışında bir cüzamlı bulur, sevgi ve İsa adına onu yedirip ısıtır. Eğer Danil gerçekten insanları sevseydi cüzamlıyı kentin dışına götürüp bir çukura atar, sonra sağlıklı insanların yardımına koşardı. İsa'nın bize verdiği sevgi öğüdü, öyle sanıyorum ki, akla uygun gelen, iyi düşünülmüş, yararlı bir öğüttür.

—Amma da yaptınız! Bir yandan İsa'ya inanmazsınız, bir yandan da adını dilinizden düşürmezsiniz.

—Neden inanmayayım? Ama sizinki gibi değil, kendime göre inanırım ben. Ah, zangoç efendi, zangoç efendi!

Zoolog güldü, zangoç yamağının beline sarıldı, neşeli bir tavırla sordu:

—Ee, ne diyorsunuz? Yarın düelloya gidiyor muyuz?

—Görevim izin verseydi gelirdim.

—Ne demek görevim izin verseydi?

—Ben bir papazım, üstümde kutsallık kisvesi var.

Von Koren gülerek;

—Ah, zangoç efendi! Zangoç efendi! dedi. Sizinle konuşmak öyle hoşuma gidiyor ki!

—İnancım var, diyorsunuz. Bu ne biçim bir inançmış? Benim papaz bir amcam var. Öyle bir inanç taşır ki, kuraklık zamanında kırlara yağmur duasına giderken dönüşte yağmurdan ıslanmamak için yanına şemsiyesi ile yağmurluğunu alır. İşte inanç dediğin budur! İsa'dan söz ederken yüzünden nurlar saçılır, bütün köylü kadınlar, erkekler hüngür hüngür ağlarlar. İstese şu giden bulutu durdurur, sözünü ettiğiniz bütün kuvvetleri bozguna uğratır. Evet, inanç dağları yerinden oynatır.

Zangoç yamağı gülerek zooloğun omzuna vurdu, konuşmasını şöyle sürdürdü:

1 Öyküleriyle tanınan bir Rus yazarı (1831-1895).

—Ya işte böyle... Siz bilimle uğraşır, denizlerin derinliklerine erişir, zayıflarla güçlüleri birbirinden ayırt etmeye çalışır, kitaplar yazar, sevmediklerinizi düelloya çağırırsınız; ama, bakın, sıska bir ihtiyar kutsal nefesiyle bir sözcük fısıldar ya da Arabistan'dan elinde kılıç, at üstünde bir Muhammet dolu dizgine gelir, sizin her şeyinizi darma duman eder, Avrupa'da taş üstünde taş bırakmaz.

—Sizin dediğiniz buz üstünde yazı yazmaya benziyor.

—Eylemsiz inanç ölü doğmuştur, inançsız eylem ise bundan daha kötü. Boşuna zaman harcamaktan başka bir şey değildir.

Rıhtımda doktor gözüktü. Zangoç yamağı ile zooloğu görerek yanlarına geldi. Güçlükle soluk alarak;

—Düello için hazırlıklar tamam, dedi. Govorovski ile Boyko tanık olacaklar.

Gökyüzüne bakarak ekledi:

—Hava da birdenbire nasıl değişti! Göz gözü görmez oldu. Yağmur mu yağacak, nedir?

Von Koren;

—Umarım sen de bizimle gelirsin, değil mi? diye sordu.

—Tanrım yazdıysa bozsun! Şimdiden çektiklerim yetmez mi? Benim yerime Usimoviç bulunacak. Konuştum kendisiyle.

Denizin üstünde, uzaklarda bir şimşek çaktı; boğuk bir gök gürültüsü duyuldu.

Von Koren;

—Fırtınadan önce nasıl da sıcak oluyor! dedikten sonra doktora takıldı:

—Bahse girerim, Layevski'ye gidip başını göğsüne koyarak ağlayıp sızlamışsındır.

Doktor biraz bozuldu.

—Ne diye gidecekmişim? Şunun söylediğine bak!

Aslına bakılırsa Layevski'yle karşılaşırım, umuduyla bulvarda, caddede birkaç tur atmıştı. Hem öfkeyle parlamasından, hem de arkasından iyi yürekliliği tutup yumuşamasından dolayı

utanç duyuyordu. Ne yapıp edecek, işi şakaya vurarak Layevski'den özür dileyecek, sonra ona biraz çıkışacak, ardından onu yatıştırıp düellonun Orta Çağ'dan kalma bir barbarlık olduğunu anlatacaktı. Hatta kaderin bu olayı onlara bir barışma vesilesi olarak gönderdiğini, yarın birbirine ateş ettikten sonra iki temiz yürekli, akıllı insanın birbirlerinin soyluluğunu anlayacaklarını, iyi birer dost olacaklarını söylemek niyetindeydi. Ancak Layevski'ye raslayamamıştı.

—Layevski'ye ne diye gidecekmişim? diye tekrar etti. Ben ona değil, o bana hakaret etti. Bana ne diye saldırdığını anlamıyorum. Sen açıklayabilir misin? Benim ona ne gibi kötülüğüm olmuş? Odaya girdiğimde birdenbire bana casus dedi. Olacak şey mi? Anlatır mısın, bu iş nasıl başladı? Sen ona ne söyledin?

—Ona durumunun umutsuz olduğunu söyledim. Bunda da haklıydım. Yalnız dürüst insanlar ile hilekarlar her türlü durumdan kurtuluş yolu bulabilirler; aynı zamanda hem dürüst, hem hilekarca davrananların durumu ise umutsuzdur. E, baylar saat 11, yarın erkenden kalkacağız.

Birdenbire bir rüzgar çıktı, rıhtımın üstünde tozu dumana katarak havada burgaçlar oluşturdu, denizin uğultusunu bastırdı.

Zangoç yamağı;

—Kasırga geliyor! dedi. Hemen gidelim, yoksa gözlerimize toz dolacak.

Yürüdüler. Şapkasını eliyle tutarak derin bir soluk alan Samoylenko;

—Bugün artık gözüme uyku girmez, dedi.

Zoolog gülmeye başladı.

—Sen boşuna heyecanlanıyorsun. İçini rahat tut, düellodan bir sonuç çıkmayacak. Layevski yüce gönüllü davranıp havaya ateş edecek, çünkü başka türlüsü elinden gelmez. Belki ben de hiç ateş etmeyeceğim. Layevski gibi bir adam için mah-

kemeye düşmeye, vakit harcamaya değmez. Ha, yeri gelmişken sorayım, düellonun cezası nedir?

—Hapis, rakibini öldürürsen üç yıl kadar kaleye kapatma.

—Petropavlovsk kalesine mi?

—Yok, askeri bir yere kapatırlar herhalde.

—Aslında bu delikanlıya iyi bir ders vermek gerekirdi.

Arkalarından denizde bir şimşek çaktı, evlerin çatılarını, dağları bir an aydınlığa boğdu. Bulvara varınca ahpaplar birbirlerinden ayrıldılar. Doktor karanlıklar içinde kaybolup ayak sesleri iyice uzaklaşınca von Koren ona seslendi:

—Yarın hava bize engel olmasaydı bari!

—Keşke öyle bir şey yapsa. Ulu Tanrı vere de hava bozsun.

—Eh, iyi geceler!

—Ne ? Sen ne diyorsun?

Rüzgarın uğultusu, denizin gürültüsü, gök gürlemeleri arasında konuşmalar duyulmaz oldu.

Zoolog;

—Hiç! diye bağırdı, hızlı hızlı evine doğru yürüdü.

XVII

...Düşünceler tüm ağırlığıyla çöküyor,
Kederden ezilen ruhuma.
Anılar açıyor önüme,
Sessizce uzun tomarını,
Nefretle okuyorum yaşantımı,
Lanet edip titriyorum.
Acı acı sızlanıyor, göz yaşı döküyorum.
Ama göz yaşları silmiyor o satırları.

Puşkin

Artık yarın onu öldürürler mi, yoksa yeni yaşamını

bağışlayıp tefe mi koyarlar, hangisi olursa olsun sıfırı tüketmiş bir adamdır o. Şu kepaze kadın ister umutsuzluktan ve utançtan kendini öldürsün, ister sefil varlığıyla sürünsün hepsi bir, o da mahvolmuştur.

Layevski gece geç vakit masada oturup elini oğuştururken böyle düşünüyordu.

O böyle düşünürken pencere kanadı ansızın açılarak duvara çarptı, odaya sert bir rüzgar hücum etti, masadaki kağıtlar uçuştu. Layevski pencereyi kapadı, yere saçılan kağıtları toplamak için eğildi. Aynı anda da bedeninde önceleri bilmediği yeni bir şey, bir uyuşukluk, bir gevşeklik hissetti. Niçin böyle olduğunu anlayamıyordu. Dirseklerini yana açıp omuzlarını oynatarak korka korka odada şöyle bir dolaştı. Masaya oturunca yeniden elini oğuşturmaya başladı. Sanki bedeni çevikliğini yitirmiş gibiydi.

İnsan öleceğini düşününce yakınlarına bir şeyler yazmak ister. Layevski de aynı şeyi yaptı, kalemi eline alarak titrek bir yazıyla şöyle başladı:

«Anneciğim!»

Namusunu kirlettiği kimsesiz, yoksul, zayıf bir kadına yanında barınacak bir yer vermesi, onu şefkatiyle ısıtması, her şeyi, her şeyi unutup bağışlaması, oğlunun korkunç günahlarını hoş görmesi için annesine, onun tüm varlığıyla inandığı Ulu Tanrı adına birkaç satır yazmak istiyordu. Fakat şişman, iri gövdeli yaşlı anasının dantelli hotozuyla sabahleyin evden çıkışını, arkasından bir beslemesinin fino köpeğiyle birlikte gelişini, kocakarının bahçıvana, hizmetçiye buyurucu bir sesle bağırışını, yüzündeki gururu, azameti anımsadı; yazdığı sözcüğü karaladı.

Pencerelerin üçünden birden parlak bir şimşek çaktı, ardından önce boğuk boğuk, sonra çatırdayarak kükreyen öyle şiddetli, öyle kulak çınlatıcı bir gök gürültüsü koptu ki, pencerelerin camları şangırdadı. Layevski kalktı, pencereye yaklaştı, alnını cama dayadı. Dışarda şiddetli, hırçın güzellikte bir

fırtına vardı. Enginlerde şimşekler ardı arası kesilmeden bulutların içinden beyaz şeritler halinde denize akıyor, yüksek dalgaların karanlık sırtlarını ta uzaklara dek aydınlatıyordu. Şimşekler her yerde çakıyordu anlaşılan; sağda-solda, evin altında bile...

Layevski;

—Fırtına! Sevgili fırtına! diye mırıldandı.

İçinde birisine, bir şeye, hatta bulutlara dua etmek için büyük bir istek vardı. Çocukluğunda fırtına patladığı bir gün başı açık bahçeye koşuşunu, açık sarı saçlı, mavi gözlü iki kız çocuğunun onu kovalayışını, yağmurun altında sırılsıklam ıslanışlarını anımsadı. Kızlar neşeyle gülüşürlerken şiddetli bir gök gürlemesinin ardından ona sokulmuşlar; kendisi ise istavroz çıkarmış, çabuk çabuk;

—Kutsal İsa! Kutsal İsa! diye dua okumuştu.

Ey, yaşamın o güzel günleri; ey, saflık dolu çağ, şimdi neredesiniz, hangi denizlere gömüldünüz?

Artık fırtınadan korkmuyor, doğayı sevmiyordu, Tanrı'sı da kalmamıştı. Bir zamanlar tanıdığı, ona güvenen kız çocukları onun ve yaşıtlarının elinde yok olup gitmişlerdi. Ömür boyu baba ocağının bahçesine tek ağaç dikmemiş, bir ot yetiştirmemiş, yaşadığı sürece bir sinek bile kurtaramamış, yalnızca yakıp yıkmış, yok etmiş, yalan söylemişti...

Uçuruma yuvarlanan bir kişinin çalı çırpıya tutunması gibi, eski günlerden kalma iç açıcı bir anı bulmaya çalışarak kendi kendine sordu:

«Geçmişimde kusur etmediğim ne var?»

Lise yılları mı? Üniversite mi? Hepsi yalan-dolanla doluydu. Okulda iyi bir öğrenci olmamış, öğrendiklerinin hepsini unutmuştu. Topluma ettiği hizmet mi? Bu da yalandı... Çünkü memurlukta hiçbir şey yapmıyor, beleşten aylık alıyordu. Kimsenin mahkemeye vermeye kalkışmadığı bir soygun işiydi onunkisi.

Onun istediği gerçek filan değildi, zaten böyle bir şey

aramıyordu. Kusur ve yalanla büyülenmiş vicdanı uyuyor ya da susuyordu. Bir yabancı ya da başka bir gezegenden gelmiş bir insan gibi başkalarının yaşamlarına katılmıyor; acılarına, düşüncelerine, inançlarına, bilgilerine, arayışlarına, kavgalarına kayıtsız kalıyordu. Yaşadığı sürece insanlara tek iyi söz söylememiş, yaraya melhem tek satır yazmamış, insanlara beş paralık hayrı dokunmamıştı. Yalnız ekmeklerini yemiş, şaraplarını içmiş, karılarını kaçırmış, onların düşüncelerinden yararlanmış; kendi aşağılık, asalak yaşamını onlara ve kendisine karşı temize çıkarmak için sürekli onlardan daha iyi, daha üstün biriymiş gibi tavır takınmıştı. Her yaptığı yalandı. Yalan, yalan, yalan...

Akşam Müridov'un evinde gördüklerini unutamıyor, dayanılmaz bir tiksinti, acı duyuyordu. Krilin ile Açmiyanov iğrençtiler, ama aslında onlar yalnızca kendisinin başladığı işi sürdürmüşlerdi, onun suç ortağı, öğrencisiydiler. Kendisi, ona kardeşinden çok güvenen, genç, zayıf bir kadını kocasından, tanıdık çevresinden, yurdundan ayırarak buraya, bu boğucu sıcağın, sıtmanın, can sıkıntısının içine sürüklemişti. Bu kadın gün geçtikçe onun tembelliğini, kusurunu, yalanını görerek davranışlarında bunları yansıtmaktan başka bir şey yapamazdı. Zavallı, bitkin, acınası yaşantısı yalnız bunlarla, bu gibi kusurlarla çevriliydi. Sonra kendisi bu kadından bıkmıştı, artık ondan iğreniyordu, ama onu bırakmaya cesareti yoktu, örümcek ağıyla sarar gibi onu yalanlarıyla sımsıkı sarmaya çalışıyordu. Gerisini de bu adamlar tamamlıyordu.

Layevski kah masaya oturuyor, kah gene kalkıp pencerenin yanına gidiyordu, kah mumu söndürüyor, sonra yeniden yakıyordu. Yüksek sesle kendi kendine lanet okuyor, ağlayıp sızlıyor, birilerinden af diliyordu. Birkaç kez masaya koşarak, «Anneciğim!» diye mektup yazmaya koyuldu.

Annesinden başka ne bir yakını vardı, ne eşi-dostu. Ama annesi bu durumda ona nasıl yardım edebilirdi? Ta uzaklarda bir yerdeydi. Ayaklarına kapanıp af dilemek için Nadejda

Fiyodorovna'nın yanına koşmak istedi. Ama kadıncağız onun kurbanıydı, ondan bir ölüden korkar gibi korkuyordu. Ellerini oğuşturarak mırıldandı:

—Ben mahvolmuş bir adamım. Neden hâlâ yaşıyorum, Ulu Tanrım?..

Gökteki sönük yıldızını kendi eliyle oradan düşürmüştü; şimdi izi bile kalmamış, gökyüzünün karanlığına karışmıştı. Yıldızını bir daha yerine koyamazdı, çünkü yaşam insana bir kez verilirdi, yinelenmesi olanaksızdı. Geçmiş yılları, günleri geri döndürebilse yalanın yerine doğruları koyar, tembelliğin yerini çalışmayla doldurur, can sıkıntısını sevinçle değiştirir, temizliği kimden almışsa ona geri verirdi, Tanrı'yı, doğruluğu bulurdu. Ama kayan yıldızı yerine yerleştirmek gibi olanaksız bir şeydi bu. Bunun olanaksızlığını düşündükçe umutsuzluğa düşüyordu.

Fırtına geçince açık pencerenin önüne oturdu, başına gelecekleri sakin sakin düşünmeye koyuldu. Von Koren mutlaka öldürecekti onu. Bu adamın net, soğuk dünya görüşü, zayıf, yararsız insanların yok edilmesine izin veriyordu. Dünya görüşü son dakikada değişse bile Layevski'nin onda uyandırdığı kin, nefret onun yerini alır, adam gene yapacağını yapardı. Ya isabet ettiremezse ya da tiksindiği hasmıyla alay olsun diye onu yalnızca yaralar ya da havaya ateş ederse... o zaman ne yapmalı, nereye gitmeliydi?

Layevski kendi kendine sordu:

—Petersburg'a mı gitmeli? Ama bu, lanet okuduğum o eski yaşama yeniden dönmek olur. Göçmen kuşlar gibi kurtuluşu yer değiştirmekte arayan bir şey bulamaz, çünkü onun için yeryüzünün her yeri birdir. Kurtuluşu insanlarda mı arasaydı? Ama kimde, nasıl aramalı? Samoylenko'nun iyicilliği, yüce gönüllülüğü zangoç yamağının alaycılığı ya da von Koren'in nefreti gibi onu kurtarmaktan uzaktı. Kurtuluşu ancak kendinde aramalıydı, eğer bulamıyorsan ne diye vakit yitiriyorsun, öldür kendini, olsun bitsin!..

Bir araba takırtısı duydu. Ortalık ağarmıştı. Evin önünden üstü açık bir fayton geçti, sonra döndü, ıslak kumun üzerinde tekerleri gıyırdayarak kapının yanında durdu. İçinde iki kişi vardı.

Layevski pencereden onlara;

—Biraz bekleyin, dedi. Şimdi geliyorum. Uyumuyorum. Demek, vakit geldi ha?

—Evet, saat dört. Varıncaya dek vakit tamam olur.

Layevski paltosunu, şapkasını giydi. Sigarasını cebine koyduktan sonra dalgın dalgın durakladı. Bir şey yapması gerekiyormuş gibi geliyordu ona. Dışarda bekleyen tanıklar alçak sesle konuşuyor, atlar pofurduyordu. Herkesin uyuduğu, gökyüzünün hafifçe ağardığı sabahın bu erken vaktinde bu sesler Layevski'nin ruhunu kötü bir önseziye benzeyen bir hüzünle doldurmuştu. Bir süre dalgın dalgın ayakta dikildi, sonra yatak odasına gitti.

Nadejda Fiyodorovna yatağına boylu boyunca uzanmış, yorganı boğazına kadar çekerek yatıyordu. Hiç kıpırdanmıyor, hele başıyla tıpkı Mısır mumyalarını andırıyordu. Layevski sesini çıkaramadan ona bakarak içinden bağışlamasını diledi. Eğer gökyüzü boş değilse, orada Tanrı varsa kendisini koruyacağını düşündü. Tanrı yoksa varsın cesasını bulsundu, artık yaşamasına gerek yoktu.

Nadejda Fiyodorovna birdenbire sıçradı, doğrulup yatağına oturdu. Solgun yüzünü yukarı kaldırıp korkuyla Layevski'ye bakarak sordu:

—Sen misin? Fırtına geçti mi?

—Geçti.

Genç kadın olup bitenleri anımsadı, başını iki elinin arasına alarak bütün gövdesiyle titredi.

—Ne büyük acılar içindeyim! Bilsen, ne kadar acı çekiyorum! diye mırıldandı.

Gözlerini kırpıştırarak mırıldanmasını sürdürdü:

—Beni öldüreceksin ya da evden kovup fırtınanın, yağmurun altına atacaksın diye bekliyordum. Oysa sen...

Layevski onu şiddetle, sımsıkı kucakladı; dizlerini, ellerini öpücüklere boğdu. Sonra mırıldanarak, o kendisine bir şeyler söylerken olup bitenleri anımsayıp ürperek kadının saçlarını okşadı, yüzüne baktı, bu bahtsız, düşmüş varlığın kendisi için biricik yakın, candan, boşluğu doldurulmaz bir insan olduğunu anladı.

Evden çıkıp faytona bindiği zaman içinde sağ olarak geri dönme isteği vardı.

XVIII

Zangoç yamağı kalktı, budaklı kalın bastonunu aldı, yavaşça evden çıktı. Ortalık karanlıktı. Sokakta giderken önceleri kendi beyaz bastonunu bile görmüyordu. Gökte tek yıldız yoktu. Yağmur yeniden yağacağa benziyordu; havayı ıslak kum, deniz kokusu doldurmuştu.

Zangoç yardımcısı bastonun kaldırımda çıkardığı sesi, bu sesin gecenin ıssızlığında çın çın öten yankılanmasını dinlerken; «Çeçenler baskın yapmasalardı bari.» diye geçirdi içinden.

Kasabanın dışına çıkınca yolu da, bastonu da seçmeye başladı. Kapkara gökyüzünde yer yer bulanık benekler vardı. Az sonra bir yıldız gözüktü, ürkek ürkek göz kırptı.

Zangoç yardımcısı yüksek, kayalıklı bir sahilden yürüyor, denizi görmüyordu. Deniz aşağıda uyuyor, görünmeyen dalgaları tembelce, ağır ağır kıyıya çarpıyor, sanki iç çekiyordu: Of, of!.. Ne kadar da yavaştı bu ses. Bir dalga hışırtısı daha duyuldu, zangoç yamağı sekiz adım kadar saymıştı ki, ikincisini, altı adım sonra da üçüncüsünü duydu. Eskisi gibi gene bir şey gözükmüyor, karanlıkta denizin uykulu, tembel hışırtısı işitiliyordu. Tıpkı Tanrı'nın boşlukta uçup sonsuz derecede uzak, hayale sığmaz zamanın sesinin duyulduğu gibi.

Zangoç yamağının yüreğini bir korku sardı. İnançsızlarla arkadaşlık ettiği, hatta düellolarını seyretmeye gittiği için Tanrı kendisini cezalandırır mı diye düşündü. Bu düello saçma, sonuçsuz, gülünç bir şey olacaktı. Ama ne de olsa zındıkça bir görüntüydü, orada bulunmak bir din adamına yakışmazdı. Durarak düşündü: Geriye dönse miydi? Gene de şiddetli, onu tedirgin eden bir merak kararsızlığını yendi. Yoluna devam ederken, «İnançsızlar, ama iyi insanlar... Sonunda kurtuluş yolunu bulurlar.» diye kendini avuttu, bir sigara yakarak şöyle dedi:

—Mutlaka bulurlar!

İnsanlar üzerinde doğru bir hüküm vermek için onların değerlerini nasıl bir ölçüye vurmalıydı? Ruhban okulunda okurken biti kadar sevmediği okul müfettişini anımsadı. Bir keresinde öğrencilere kumlu ekmek yedirmişti, onun da az kalsın kulağını koparıyordu. Adam Tanrı'ya inanır, düellonun saçmalığını söyler, dini bütün bir yaşam sürerdi. Devletin ununu çalan, katı yürekli müfettişi herkes sayar, öğrenciler onun sağlığı, ruhunun kurtuluşu için dua ederlerdi. İnsanların yaşamı bu kerte değersizse yalnızca inançsız oldukları için von Koren, Layevski gibilerden uzak durmak doğru muydu? Zangoç yardımcısı bu sorunu çözmeye koyuldu. Aynı anda da Samoylenko'nun bugünkü gülünç halini anımsadı, bu, onun düşüncelerinin akışını durdurdu. Kim bilir, yarın ne kadar güleceklerdi! Kendisinin fundalığa gizlenip düelloyu izleyişini gözünün önüne getirdi. Öğle yemeğinde von Koren öğünmeye başlayınca kendisi gülerek düelloyu tüm ayrıntılarıyla anlatacaktı.

Zoolog soracaktı:

«Bütün bunları siz nereden biliyorsunuz?»

«Görüyorsunuz ya, evde oturduğum halde her şeyi biliyorum.»

Bir de düelloyu gülünç bir biçimde kaleme alsa ne güzel olurdu! Kaynatası okuyup okuyup gülerdi. Hele kaynanasını

yedirme, içirme, ona yalnız gülünç şeyler anlat ya da yazdığını okut, yeterdi!

Önünde Sarı ırmağın koyağı açıldı. Irmak yağmurdan coşmuş, iki yana genişlemişti; eskisi gibi mırıldanmıyor, homurdanıyordu. Gün gitgide ışıyarak ağardı. Sisli, donuk sabah, fırtına bulutuna yetişmek için batıya doğru koşturan bulutlar, başlarını sis bürümüş dağlar, ıslak ağaçlar zangoç yamağının gözüne çirkin, öfkeli gözüktü. Zangoç ırmakta elini, yüzünü yıkadı, sabah dualarını okudu, her sabah kaynatasının evinde sofraya getirilen kaymaklı sıcak gözlemeler burnunda tüttü. Karısı, onun piyanoda çaldığı «İnanılmaz şeyler» şarkısı hatırına geldi. Karısını daha yeterince tanıma fırsatı bulamamıştı. Tanışmışlar, nişanlanmışlar, bir hafta içinde evlenmişlerdi. Onunla bir arada bir ay bile yaşamadan zangoç yamağını tutup buraya göndermişler, böylece karısının nasıl biri olduğunu anlamasına fırsat kalmamıştı. Ama gene de onsuz canı sıkılıyordu.

«Ona hemen bir mektup yazmalı.» diye düşündü.

Kerbalay'ın duhanının tepesine dikili bayrak ıslandığı için aşağı sarkmıştı; ıslak damı eskisinden daha karanlık, daha basık gözüküyordu. Duhanın kapısının önünde büyük bir yük arabası vardı.

Kerbalay, iki Abaza, şalvarlı genç bir Tatar kadını –Kerbalay'ın karısı ya da kızı– duhandan dolu çuvalları getirip getirip arabadaki mısır saplarının içine yerleştiriyorlardı. Arabanın yanında iki manda başlarını önlerine eğmiş, duruyorlardı. Abazalar ile Tatar kadın çuvalları yerleştirmeyi bitirince üstlerini mısır saplarıyla örtmeye başladılar. Kerbalay ise mandaları arabaya koşmak için koştu.

Zangoç yamağı; «Kaçak mal götürüyor olmalılar.» diye düşündü.

İşte yerde yatan, iğne yaprakları kurumuş çam ağacı, işte yaktıkları kır ateşinden kalan kara leke. Tüm ayrıntılarıyla piknik yemeğini, kır ateşini, Abazaların şarkılarını, başpapazlığa

yükselişi ile haç yürüyüşü üzerine kurduğu tatlı hülyaları anımsadı...

Kara ırmak da yağmurun etkisiyle iyice kararmış, yayılmıştı. Zangoç yamağı çamurlu azgın dalgaların yaladığı sallantılı köprünün üstünden çekine çekine geçti, küçük merdivenden çıkarak mısır kurutma ambarına girdi. Mısır saplarının üzerine uzandı, von Koren'i gözünün önünde canlandırarak, içinden; «Ne mükemmel bir kafa! İyi çalışan bir beyin. Tanrı selamet versin! Yalnız biraz katı yürekliliği var.» dedi.

Layevski ile ikisi birbirlerini niçin sevmiyorlardı? Düello yapmaları için bir sebep var mıydı? Eğer onlar zangoç yardımcısı gibi yoksulluğu çocukluktan beri tanımış olsalardı; kaba, görgüsüz, yontulmamış, bir dilim ekmeği başa kakan, aç gözlü, katı yürekli, yere tükürcn, sofrada yemek yerken, dua ederken geğiren insanlar arasında büyüselerdi; rahat yaşam koşulları, seçkin insan çevresi onları şımartmasaydı birbirlerine öyle bir sarılır, karşılıklı kusurlarını hoş görür, birbirlerinin değerini öyle bir anlarlardı ki, hem de nasıl! Görünüşte aklı başında insanlar bile yeryüzünde çok azdır. Layevski çapkın, işret düşkünü, garip tavırları olan bir adamdı; orası öyleydi, ama hırsızlık yapmıyor, «kah tu!» diye yere tükürmüyor, «Tıkınmayı biliyorsun, ama çalışmak istemiyorsun!» diye karısına çıkışmıyor, dizginle çocuk dövmeye kalkmıyor, hizmetçisine kokmuş et yedirmiyordu. Bütün bunlar ona hoşgörülü davranmak için yetmez miydi? Ayrıca yarası sızlayan bir hasta gibi kendi kusurlarından, eksikliklerinden dolayı en başta acı duyan da oydu. Can sıkıntısından, aralarındaki anlaşmazlık yüzünden birbirlerini yozlaşma, ahlak düşüklüğü, soy bozukluğu gibi ne oldukları tam olarak anlaşılmayan şeylerle suçlayacak yerde daha aşağılara inseler; kinlerini, nefretlerini kara cahillikten, aç gözlülükten, başa kakmalardan, küfürden, pislikten, kadın çığlığından geçilmeyen yerlere, sokaklara yöneltseler daha iyi olmaz mıydı?

Duyduğu bir araba gürültüsü zangoç yardımcısını düşün-

celerinden uzaklaştırdı. Kapıdan bakınca üstü açık bir araba gördü. İçinde üç kişi vardı: Layevski, Şeşkovski, posta yönetimi şefi.

—Burada dur! diye bağırdı Şeşkovski.

Üçü birden arabadan indiler, çevrelerine baktılar. Üzerindeki çamuru silkeleyen Şeşkovski;

—Henüz kimse gelmemiş, dedi. Eh, biz de onlar gelene değin uygun bir yer ararız. Burası yeterince geniş değil.

Irmak boyunca yukarı doğru yürüdüler, biraz sonra gözden kayboldular. Tatar arabacı sürücü yerine oturdu, başını yana eğerek uyuklamaya başladı.

Zangoç yamağı on dakika kadar bekledikten sonra kurutma ambarından çıktı. Farkedilmemek için başındaki siyah şapkayı çıkardı, eğilip çevresine bakarak fundalıklar ile mısır tarlası arasındaki çizgiden ırmak boyunca yürüdü. Ağaçlardan, çalılardan üzerine yağmur damlaları düşüyordu. Otlar, mısırlar ıpıslaktı. Cüppesinin çamura batmış, ıslanmış eteklerini çemreyerek;

—Rezillik! Bilseydim gelmezdim! dedi.

Çok geçmeden birtakım sesler duyuldu, giden üç kişiyi ilerde gördü. Layevski ellerini yenlerine sokmuş, sırtını kamburlaştırmış, ağçalar arasındaki küçük bir düzlükte hızlı hızlı dolaşıyordu. İki düello tanığı ise ırmağın kıyısında dikilerek sigaralarını içiyorlardı.

Zangoç yamağı Layevski'nin yürüyüşünü yadırgadı; «Şuna bakın, tıpkı yaşlı adamlar gibi.» diye geçirdi içinden.

Posta şefi saatine bakarak homurdanıyordu:

—Bu ne saygısızlık! Belki birilerince geç kalmak iyi bir şey, ama bence nezaketsizliktir.

Kara sakallı, şişman Şeşkovski kulak kabarttı.

—İşte geliyorlar, dedi.

XIX

Ağaçlar arasındaki düzlüğe gelen von Koren iki elini birden doğuya uzatarak;

—Böyle bir güzelliği ilk kez görüyorum. Güneş ışıkları bile yeşil burada!

Doğu yönünden, ağaçlar arasından iki demet yeşil ışık fışkırmıştı. Görüntü gerçekten güzeldi. Güneş yeni doğuyordu.

Zoolog, Layevski'nin tanıklarını başıyla selamladı.

—Merhaba! Geç kalmadık ya?

Peşinden tanıkları, Boyko ve Gavroski adlarında, aynı boyda, çok genç iki subay ile bir elinde paket taşıyan, öbür elini arkasına koymuş, kuru, zayıf, insan kaçkını doktor Ustimoviç geldiler. Ustimoviç her zamanki gibi bastonunu arkasından yukarı doğru uzatmıştı. Paketi yere koydu, kimseyle selamlaşmadan öteki elini de arkasına atarak düzlükte gezinmeye başladı.

Layevski az sonra belki de ölecek olan, bundan dolayı herkesin dikkatini üzerine çeken bir insanın yorgunluğunu, rahatsızlığını hissediyordu. Tek istediği, onu bir an önce öldürmeleri ya da evine göndermeleriydi. Güneşin doğuşunu yaşamında ilk kez görüyordu. Sabahın bu erken saati, yeşil ışıklar, nem, ıslak çizmeli insanlar o anda kendisine gereksiz gözüküyor, onu sıkıyordu. Bütün bunların geçirdiği geceyle, düşünceleriyle, geceleyin hissettiği suçluluk duygusuyla hiçbir ilişkisi yoktu; bıraksalar düelloyu beklemeden çeker giderdi.

Von Koren ise belli ki çok heyecanlıydı, ama bunu saklamaya çalışıyor, en çok yeşil ışıklarla ilgileniyormuş gibi yapıyordu. Tanıklar şaşkınlık içindeydiler; buraya niçin geldiklerini, ne yapacaklarını anlamamış gibi sorarcasına birbirlerinin yüzüne bakıyorlardı.

Şeşkovski;

—Baylar, bence daha ileriye gitmeye gerek yok, dedi. Burası uygun.

Von Koren onu onayladı.

—Evet, uygundur.

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Ustimoviç gezinirken birden Layevski'ye döndü, soluğunu karşısındakinin yüzüne vererek, alçak sesle;

—Öyle sanıyorum ki, koşullarımı size de bildirme fırsatı bulamamışlardır, dedi. Her iki taraf bana on beşer ruble verecek. Hasımlardan biri ölecek olursa otuz rubleyi sağ kalandan alacağım.

Layevski bu adamı eskiden beri tanırdı. Ama onun donuk gözlerini, sert bıyıklarını, veremlilere özgü sıska boynunu ilk kez böylesine yakından görüyordu. Adam doktor değil düpedüz tefeciydi. Soluğunda pis bir sığır eti kokusu vardı.

«Şu dünyada ne garip insanlar var!» diye düşündükten sonra;

—Peki, dedi.

Doktor başını salladı, gene gezinmeye başladı. Paraya hiç de gereksinmesi olmadığı halde salt onlara karşı duyduğu nefretten ötürü böyle davrandığı belli oluyordu.

Herkeste işe başlamanın ya da başlanan işi bitirmenin zamanı geldiği gibi bir his vardı. Ama ne başlıyorlar, ne bitiriyorlardı. Durmadan ortalıkta geziniyorlar, ayakta dikiliyorlar, sigara içiyorlardı. İlk kez düelloya katılan genç subaylar başıbozukların bu saçma sapan işine bir türlü akıl erdiremiyorlar, ceketlerinin şurasını burasını düzelterek vakit öldürüyorlardı.

Şeşkovski subaylara yaklaşarak;

—Baylar, dedi. Bu düellonun yapılmaması için elimizden gelen çabayı göstermeliyiz. Onları barıştırmak en iyisi.

Kızararak sözlerini sürdürdü:

—Dün Krilin bana geldi, yana yakıla Layevski'nin onu Nadejda Fiyodorovna ile birlikte yakaladığını filan, bir şeyler, bir şeyler anlattı.

—Evet, bunu biz de biliyoruz, dedi Boyko.

—Görüyor musunuz? Layevski'nin elleri titriyor. Bu durumda doğru dürüst tabancayı bile tutamaz. Onunla düello yapmanın bir tifolu ya da şarhoşla dövüşmekten ne farkı var? Ya onları barıştıracağız ya da dövüşü erteleyeceğiz. Yoksa böyle bir şey seyretmeye yürek dayanmaz.

—Von Koren'le konuşsanız.

—Düellonun kurallarını bilmiyorum, bilmek de istemiyorum. Allah kahretsin! Belki Layevski korktu da beni gönderdi sanır. Ama ne sanırsa sansın gidip onunla bir konuşayım.

Şeşkovski kararsızlık içinde, ayağı uyuşmuş gibi hafifçe topallayarak von Koren'e doğru yürüdü. O böyle ağır ağır yürürken tüm görünüşünde isteksizlik göze çarpıyordu. Zoologa yaklaşıp gömleğinin çiçek desenlerine dikkatle bakarak;

—Beyefendiciğim, sizinle bir konuyu görüşeceğim, dedi. Yalnız söyleyeceklerim aramızda kalsın. Dülelonun kurallarını bilmiyorum, kahrolasıyı bilmek de istemiyorum. Yanınıza bir tanık filan gibi değil, bir insan olarak geldim.

—Evet, ne diyeceksiniz?

—Düello tanıkları barış önerdiklerinde onları pek dinlemezler, buna bir formalite gözüyle bakarlar. Çünkü insanın onuru söz konusudur... Ancak sizden özellikle rica ediyorum, İvan Andreyiç'e dikkatle bir bakın. Bugün normal bir gününde sayılmaz, hani aklı başında filan değil, acınacak bir durumda. Bir tatsızlıkla karşılaşmış. Dedikodulardan da nefret ederim ya...

Yüzü pancar gibi kızardı, geriye dönüp baktıktan sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

—Ama ortada düello olduğu için size bildirmeye gerek görüyorum. Dün akşam Müridov'un evinde karısını... bir bayla yakalamış.

Von Koren;

—Ne iğrenç şey! diye mırıldandı.

Sonra sarardı, alnını buruşturarak;

—Tüü! diye yere tükürdü.

Alt dudağı titriyordu. Daha fazla dinlemek istemediği için Şeşkovski'nin yanından uzaklaştı, sanki yanlışlıkla acı bir şey yemiş gibi yeniden yüksek sesle tükürdü. Büyük bir hınçla, geldiklerinden beri ilk kez Layevski'ye baktı. Sabahtan beri üzerinden atamadığı heyecandan, tuhaflıktan bir silkinişte kurtularak;

—Baylar, daha ne bekliyoruz? diye sordu. Artık başlasak ya!

Şeşkovski subaylarla bakıştı, omuz silkti. Ortalığa konuşarak;

—Efendiler, biz barışmanızı öneriyoruz, dedi.

Von Koren:

—Artık formalitelere son verelim. Daha önce barışmaktan söz etmiştik. Şimdi sıra hangi formalitede? Çabuk olalım, baylar, zaman geçip gidiyor.

Şeşkovski başkasının işine burnunu sokmak zorunda bırakılmış birinin suçluluk duygusuyla ve kızarıp elini göğsünün üstüne koyarak;

—Ama ne olursa olsun biz barış önerimizde ısrar ediyoruz, dedi. Çünkü yapılan hakaretle düello arasında bir ilişki görmüyoruz. İnsanların zaafı yüzünden birbirlerini küçük düşürmeleri ile düello arasında ne gibi bir ortak nokta var, anlamıyorum. Her ikiniz de okuyup üniversite bitirmiş insanlarsınız, biliyorum ki, düelloya modası geçmiş, gereksiz bir formalite gözüyle bakıyorsunuz. Bizler de aynı gözle baktığımız için iki kişinin birbirine kurşun sıkmalarına meydan vermemek amacıyla kalkıp buraya geldik.

Alnındaki teri sildi, konuşmasını şöyle bitirdi:

—Gelin, aranızdaki anlaşmazlığa son verin, ellerinizi birbirinize uzatın ve bize gidip dostluk şarabı içelim. Yemin ederim doğrusu böyle, baylar!

Von Koren susuyordu. Layevski herkesin kendisine baktığını görerek;

—Nikolay Vasilyıç'a bir gücenikliğim yok, dedi. Eğer kendisi kabahati bende buluyorsa özür dilemeye hazırım.

Von Koren alınmıştı.

—Öyle sanıyorum ki, baylar, Layevski'nin yüce gönüllü bir şövalye olarak eve dönmesini istiyorsunuz. Ancak size bu zevki tattıramayacağım. Hem sonra bana düellonun modası geçmiş bir biçimcilik olduğunu anlatarak barış şarabı içip yemek yedirmek için kentin on fersah uzağına gitmeye hiç gerek yoktu. Düello düellodur. Onu gerçekte olduğundan daha budalaca, daha aptalca göstermek doğru değil. Ben çarpışmak istiyorum.

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Boykò kutudan iki tabanca çıkardı; birini von Koren'e, ötekini Layevski'ye verdiler. Sonra zoolog ile tanıkları kısa bir süre eğlendiren zorluklar baş gösterdi. Anlaşıldığı kadarıyla orada bulunanlardan hiçbiri ömründe düello görmemişti. Ateş edeceklerin nerede duracaklarını, tanıkların ne söyleyeceğini, nasıl hareket edeceklerini gereği gibi bilen yoktu. Ama sonradan Boyko bir şeyler anımsadı, gülümseyerek anlatmaya koyuldu.

Von Koren gülüyordu.

—Baylar, Lermontov'da düellonun nasıl anlatıldığını kim anımsıyor? Sonra Turgenyev'de de Bazarov ile birisi birbirine ateş etmişlerdi.

Ustimoviç yerinden kıpırdamaksızın sabırsızlıkla;

—Anımsamaya ne gerek var? dedi. Duruş yerleri arasındaki uzaklığı ölçün, hepsi o kadar.

Nasıl ölçüleceğini göstermek için üç adım attı. Boyko adımlarıyla uzaklığı ölçtü, öbür subay arkadaşı da kılıcını kınından sıyırarak sınırı belirlemek için toprağı iki uçtan çizdi.

Hasımlar genel bir sessizlik içinde yerlerini aldılar. Fundalığın içinde oturan zangoç yamağının birden aklına geldi: «Köstebekler!»

Şeşkovski bir şeyler söyledi, Boyko gene bir şeyler anlattı, ama Layevski sözleri işitmiyordu; daha doğrusu, işitiyordu da anlamıyordu. Başlama vakti gelince horozu kurdu; ağır, soğuk

tabancayı namlusu yukarda havaya kaldırdı. Ancak paltosunun düğmelerini çözmeyi unutmuştu; omuzları, koltuk altları kötü bir siçimde sıkıyordu. Kolunu havada tutmak öyle zordu ki, sanki demirden yapılmıştı. Bir gün önce hasmının esmer alnına, kıvırcık saçlarına karşı duyduğu hınç aklına geldi, şimdi aynı hıncı, aynı kini duysa gene de öldürmek için ona kurşun sıkamayacaktı. Kurşun gider de von Koren'e saplanır korkusuyla tabancanın namlusunu havaya kaldırdıkça kaldırıyor, öte yandan bu gösterişli yüce gönüllülüğün nezakete, yüce gönüllülüğe sığmayacağını hissettiği halde gene de başka türlü yapamıyordu. Hasmının boşa ateş edeceğinden herhalde ta baştan beri emin olan von Koren'in solgun, alayla gülümseyen yüzüne baktı, sonunda her şeyin biteceğini, bunun için yalnız tetiğe kuvvetlice basmak gerektiğini düşündü. Aynı anda da omzu şiddetle sarsıldı, bir patlama duyuldu. Buna dağlardan yankılanlamalar karşılık verdi: Pah, Pah!

Von Koren de horozu kaldırdı, ellerini arkasına bağlayarak hiçbir şeye aldırış etmeden dolaşan Ustimoviç'e döndü.

—Doktor, lütfen bir sarkaç gibi ortalıkta gezinip durmayın, gözümün önü kararıyor.

Doktor durdu, von Koren, Layevski'ye nişan almaya başladı.

Layevski içinden, «İşim bitti.» dedi.

Tam yüzüne çevrilmiş tabanca namlusu, von Koren'in duruşundaki, bütün tavırlarındaki nefret, küçümseme, aklı başında bir adamın aklı başında insanlar önünde güpegündüz işleyeceği bu cinayet, bu sessizlik, Layevski'yi kaçmaya değil de yerinde durmaya zorlayan bilinmez kuvvet, bütün bunlar ne gizemli, ne anlaşılmaz, ne korkunç şeylerdi!

Von Koren'in nişan aldığı sırada geçen zaman Layevski'ye bütün bir geceden daha uzun geldi. Yalvaran bakışlarla tanıklara baktı. Onlar da yerlerinden kıpırdamıyorlardı, yüzleri sapsarıydı.

Layevski içinden, «Hadi, çabuk ateş et!» dedi.

Solgun, titreyen, zavallı yüzünün von Koren'de daha çok nefret uyandıracağını hissediyordu.

Zoolog Layevski'nin alnına nişan aldı, parmağını tetiğe dayadı, içinden; «Onu şimdi öldüreceğim. Evet, elbette öldüreceğim.» dedi.

Ansızın çok yakın bir yerden umutsuz bir haykırış yükseldi:

—Onu öldürecek!

Aynı anda da silah patladı. Layevski'nin yerinde durduğunu, yere düşmediğini görerek hep birden sesin geldiği yöne baktılar. Orada zangoç yardımcısını gördüler. Yüzü sapsarı, ıslak saçları alnına, yanaklarına yapışmış, üstü-başı çamur içinde, sırılsıklam, ırmakla mısır tarlası arasında dikiliyor; tuhaf tuhaf gülümseyerek şapkasını sallıyordu.

Şeşkovski bir yandan gülüp bir yandan ağlayarak yana doğru kaçtı.

XX

Az sonra von Koren ile zangoç yamağı köprünün yanında karşı karşıya geldiler. Zangoç yamağı heyecandan soluk almakta güçlük çekiyor, kimsenin yüzüne bakamıyordu. Hem korktuğu için, hem de cüppesinin çamurlu, ıslak oluşundan dolayı utandığı belliydi.

—Onu öldüreceksin sandım, diye mırıldandı. İnsan yaratılışına ne kadar aykırı bir şey bu! Doğamıza ne kadar ters!

—Peki, ama siz de nereden çıktınız?

Zangoç yamağı elini salladı.

—Hiç sormayın! Şeytan yolumu şaşırttı. Yürü yürü, bitmek bilmedi. Sonra da az kalsın mısır tarlasında korkudan ölecektim. Ama çok şükür, çok şükür... sizlerden memnunum. Bizim örümcek dede de çok memnun kalacak. Ne kadar güleceğiz, kim bilir! Yalnız buradakilerden rica edeceğim, benim geldiğimi kimseye söylemesinler, yoksa üstlerim kolumdan

tuttukları gibi görevden atarlar. «Zangoç efendi düello tanıklığı yaptı.» derler.

Von Koren;

—Baylar! diye herkese seslendi. Zangoç efendi sizden kendisini burada gördüğünüzü kimseye söylemememenizi rica ediyor. Başına kötü şeyler gelebilir.

Zangoç yamağı içini çekti.

—Gerçekten insan doğasına ne kadar aykırı! Bağışlayın, ama öyle korkunç bir yüzünüz vardı ki, adamcağızı öldürecek-siniz sandım.

—Bu rezil herifin işini bitirmek için büyük bir istek duyuyordum. Ama tam ateş ederken bağırdınız, tutturamadım. Bu ıvır zıvır işlere alışkın olmadığımdan öyle yorgunum ki, anlatamam. Buradan bir an önce gidelim, zangoç efendi.

—İzin verirseniz ben yaya gideceğim. Gördüğünüz gibi üstüm-başım sırsıklam. Kurumam gerekiyor.

İyice bitkin düşen zoolog arabaya binerek gözlerini kapadı, yorgun bir sesle;

—Peki, nasıl isterseniz, dedi. Nasıl isterseniz...

Kalabalık binmek üzere arabaların yanına geldiği sırada Kerbalay ellerini göbeğinin üstünde bağlamış, yerlere kadar eğilerek sırıtıyordu. Bayların buraya eğlenmeye, çay içmeye geldiklerini sanıyordu, o bakımdan arabalara yeniden binmelerinin nedenini anlamış değildi.

Büyük bir sessizlik içinde arabalar yola koyuldular. Duhanın yanında yalnız zangoç yamağı kaldı. Kerbalay'a;

—Duhana gitti, çay içti. Ben yemek yemek istiyor, dedi.

Kerbalay iyi Rusça bilirdi, ama zangoç yardımcısı bozuk bir Rusça'yla konuşursa Tatar'ın kendisini daha iyi anlayacağını sanıyordu.

—Yumurta pişirdi, peynir getirdi...

Kerbalay selam vererek;

—Gel papaz efendi, dedi. Ne istersen hepsi var. Peynir de var, şarap da var. Ne istersen veririm.

Zangoç yamağı duhana girerken şöyle sordu:

—Söyler misin, Tatarca Tanrı nasıl söylenir?

Kerbalay soruyu anlamamıştı.

—Senin Tanrı'n da, benim Tanrı'm da bir. Yalnız insanlar başka başkadır. Kimisi Rus'tur, kimisi Türk'tür, kimisi İngiliz'dir. Türlü türlü insan var, ama Tanrı bir tanedir.

—Peki, bütün uluslar aynı Tanrı'ya tapıyorlarsa niçin siz Müslümanlar, Hıristiyanlara ezeli düşmanınız gözüyle bakıyorsunuz?

Kerbalay iki eliyle birden karnını tuttu.

—Niçin kızıyorsun? Sen papazsın, ben Müslüman'ım, karnının acıktığını söyledin ben de sana yiyecek veriyorum... Yalnız zenginler kim neye tapıyor diye ayrım gözetirler, yoksullar için böyle bir şey yoktur. Yemeğini ye, rica ederim.

Duhanda din konusu tartışıladursun, evinin yolunu tutan Layevski ortalık aydınlanırken buraya gelişini, yolun, kayaların, dağların ıslak ve karanlık görünüşünü, başına gelecekleri korkuyla bekleyişini düşündü. Sanki önünde dibi gözükmeyen bir uçurum vardı. Oysa şimdi kayalardan, dallardan sarkan yağmur damlaları güneşin altında elmas parıltısıyla ışıldıyor, doğa tüm güzelliğiyle gülümsüyordu; o korkunç bekleyiş ise geride kalmıştı.

Şeşkovski'nin göz yaşlarıyla ıslanmış somurtkan yüzüne, von Koren'in, tanıkların, doktorun bindiği öndeki arabalara baktı. Öyle bir duygu içindeydi ki, sanki kimseye rahat vermeyen, tehlikeli, çekilmez bir adamı biraz önce toprağa vermişler, gömütlükten hep birlikte geriye dönüyorlardı. Parmaklarıyla boynundaki hafif şişliği oğuşturarak geride kalan dakikaları düşündü.

«Bütün bunlar geçmişte kaldı.» dedi.

Boynunun sağ yanında, yakasının ucunda serçe parmak iriliğinde küçük bir şişlik vardı. Epeyce sızlıyordu, sanki birisi boynundan sıcak ütü geçirmişti. Kurşunun sıyırıp geçtiği yerdi burası.

Sonra eve gelince onun için uzun, tuhaf, tatlı rüyalar gibi hoş, sisler içinde bir gün başladı. Hapisaneden ya da hastaneden yeni çıkmışçasına evdeki tanıdık eşyalara şaşkın şaşkın bakıyor; masalar, pencereler, sandalyeler, gün ışığı, deniz onda çoktan beri tatmadığı hoş bir çocuk sevinci uyandırıyordu.

Sararan, birdenbire zayıflayan Nadejda Fiyodorovna onun yumuşak sesine, tuhaf yürüyüşüne şaşıp kaldı. Olanı biteni ona anlatmak için can atıyordu. Bir yandan da sanıyordu ki, Layevski onu dinlemeyecek, duygularını anlamayacak, her şeyi öğrenince lanet okuyarak onu öldürmeye kalkışacaktı. Ama hiç de öyle olmadı. Layevski onu uysal uysal dinledi, yüzünü, saçlarını okşadı, gözlerinin içine bakarak;

—Benim senden başka kimsem yok, dedi.

Sonra birbirine sokularak uzun süre bahçede oturdular, gelecekteki mutlu yaşamları üstüne hayaller kurdular, alçak sesle kesik kesik konuştular. Konuşmadıkları zaman ikisi de susuyorladı. Layevski ömründe böylesine uzun, böylesine güzel konuştuğunu anımsamıyordu.

XXI

Aradan üç aydan fazla zaman geçti.

Von Koren'in oradan ayrılmak için baştan beri belirlediği gün gelip çattı. Sabahın erken saatlerinden beri iri damlalı, soğuk bir yağmur yağıyor, poyraz esiyor, denizin azgın dalgaları yükseldikçe yükseliyordu. Bu havada vapur limana zor girer, diyorlardı. Tarifeye göre vapurun sabah saat 10'da iskeleye yanaşması gerekirdi; ama öğle saatlerinde, öğleden sonra rıhtıma giden von Koren dürbünle beyaz dalgalardan, ufku boydan boya örten yağmurdan başka bir şey göremedi.

Akşama doğru yağmur dindi, rüzgar oldukça hafifledi. Von Koren o gün gidemeyeceği düşüncesine artık kendini alıştırmış, Samoylenko ile satrancın başına oturmuştu. Derken,

ortalık kararınca emireri denizde ışıklar görüldüğünü, hava fişekleri atıldığını söyledi.

Von Koren gitmek üzere hemen kalktı, çantasını omzuna geçirdi. Samoylenko ve zangoç yardımcısıyla öpüştüler, bunun ardından gereksiz yere bütün odaları tek tek dolaştı. En sonra emireri ve aşçıyla uğurlaştı. Oradan ayrılırken içinde öyle bir his vardı ki, sanki doktorun evinde ya da kendi dairesinde bir şey unutmuştu.

Sokakta Samoylenko ile yan yana yürüyorlardı. Arkalarından elinde bir kutu taşıyan zangoç yamağı, en arkadan ise iki bavulla emireri geliyordu. Denizdeki ölgün ışıkları yalnız Samoylenko ile emireri farkedebildiler, öteki ikisi ise karanlığın derinliklerine baktıkları halde bir şey göremediler.

Von Koren telaş içindeydi.

—Çabuk yürüyelim, çabuk! diyordu durmadan. Yoksa vapur kaçacak!

Düellonun hemen ardından Layevski'nin taşındığı üç pencereli evin önünden geçerlerken von Koren kendini tutamayıp pencereden içeri baktı. Layevski sırtı pencereye dönük, masasında oturuyor, ha bire yazıyordu.

Zoolog alçak sesle;

—Bu işe benim pek aklım ermedi. Nasıl da uslandı bu adam! dedi.

Samoylenko göğüs geçirdi.

—Evet, şaşılacak bir durum. Sabahtan akşama değin böyle oturuyor, yerinden kıpırdamaksızın çalışıyor. Borçlarını ödemek istediği belli. İyi, ama arkadaş, dilencininkinden daha kötü bir yaşam sürüyor bu adam.

Yarım dakika kadar sessizlik içinde geçti. Zoolog, doktor, zangoç yamağı pencerenin önünde duruyorlar; Layevski'ye bakıyorlardı.

Samoylenko;

—Zavallıcık, buradan bir türlü gidemedi, dedi. Oysa ne kadar çırpındığını bilirsiniz.

Von Koren;

—Evet adamakıllı uslandı, diye yineledi. Kadınla evlenmesi, bir dilim ekmek uğruna gecesini gündüzüne katarak çalışması, yüzünün yeni anlatımı, hatta yürümesi, her şeyi o kadar değişti ki, ne diyeceğimi ben de bilmiyorum.

Samoylenko'nun kolundan tutarak heyecanla konuşmasını sürdürdü:

—Buradan ayrılırken şaşıp kaldığımı bildirin onlara. Kendisine de, karısına da mutluluk dileklerimi iletin. Layevski'nin mümkünse beni lanetle anmamasını rica et. O beni iyi tanır; bilir ki, ben o zamandan bu değişikliği kestirebilseydim onun en iyi dostu olurdum.

—Hadi, git, kendin vedalaş.

—Hayır, yakışık almaz.

—Neden? Belki de bir daha karşılaşmayacaksınız.

Zoolog biraz düşündü.

—Öyle ya, bu da doğru.

Samoylenko parmağıyla pencereyi tıklattı, Layevski irkilerek geriye dönüp baktı.

Doktor;

—Vanya, Nikolay Vasilyiç seninle uğurlaşmak istiyor, hemen gidecek, dedi.

Layevski hemen kalktı, dış kapıyı açmak için sofaya gitti. Samoylenko, von Koren, zangoç yamağı içeri girdiler.

Zoolog sofada lastik ayakkabılarını çıkarırken duygularına kapılıp buraya çağrılmadan geldiğine pişman olarak;

—Bir dakika kalacağım, efendim, dedi.

Sonra kendi kendine, «Sırnaşıyor gibiyim, benimki de sersemlik» diye söylendi.

Layevski'nin arkasından odaya girdi.

—Sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim. Kasabadan ayrılmak üzereyim, geçerken ayaklarım beni size doğru çekti. Bir daha görüşüp görüşmeyeceğimizi Tanrı bilir.

—Çok memnun oldum... Buyurunuz, rica ederim...

Layevski sanki konuklarının önünü kesmek istercesine sandalyeleri beceriksizce öne sürdü, ellerini oğuşturarak odanın ortasında dikildi kaldı.

Von Koren, «Keşke yanımdakileri dışarda bıraksaydım.» diye geçirdi içinden. Yüksek sesle,

—Beni lanetle anmayınız, İvan Andreyiç, dedi. Kuşkusuz geçmiş unutulmaz, çünkü çok üzücü olaylar geçti aramızda. Buraya özür dilemeye ya da suçsuz olduğuma sizi inandırmaya gelmedim. İçimden geldiği gibi hareket ediyorum. Kanaatlerimi kesinlikle değiştirmiş değilim. Ama, şunu belirteyim ki, sizin hakkınızda yanılmışım. Eh, düz yolda da sürçer insan. İnsanoğlunun yazgısıdır: Esasta yanılmazsa ayrıntıda yanılgıya düşecektir. Gerçek doğruyu kimse bilemez.

Layevski;

—Evet, gerçeği kimse bilemez, dedi.

—Eh, Alalhaısmarladık. Hoşça kalın.

Von Koren elini Layevski'ye uzattı, beriki bu eli sıkarak saygıyla eğildi.

Von Koren bir daha;

—Beni lanetle anmayınız, dedi. Eşinize selamlar. Onunla da uğurlaşmadığım için çok üzgünüm.

—Kendisi burada.

Layevski kapıya yaklaşarak öbür odaya seslendi.

—Nadya, Nikolay Vasilyeviç seninle uğurlaşmak istiyor.

Nadejda Fiyodorovna içeriye girdi, kapının yanında duraklayarak çekingen bakışlarla konukları süzdü. Yüzü acıklı, ürkekti; ellerini tıpkı azarlanan bir lise öğrencisi gibi önüne kavuşturmuştu.

Von Koren;

—Hemen hareket ediyorum, Nadejda Fiyodorovna, dedi. Sizlere veda etmeye geldim.

Genç kadın elini çekine çekine uzattı, Layevski de eğildi.

Von Koren, «Ne zavallı ikisi de! Bu yaşam onlara kolaya mal olmuyor.» diye düşündü.

—Moskova'ya, oradan Petersburg'a gideceğim. Oralardan bir isteğiniz var mı?

Nadejda Fiyodorovna;

—Şey... dedi.

Sonra kocasının gözlerinin içine bakarak ekledi:

—Yok galiba.

Layevski ellerini oğuşturdu.

—Evet, yok. Tanıdıklara selam söyleyiniz.

Von Koren daha neler söylenmesi gerektiğini, bu durumlarda nelerin söylenebileceğini bilmiyordu. Halbuki içeriye girerken birçok iyi, özlü, sıcak sözlerin ağzından kendiliğinden döküleceğini sanmıştı. Daha fazla bir şey söylemeksizin Layevski ile karısının ellerini sıktı, içinde ağır bir duyguyla evden çıktı.

Arkasından yürüyen zangoç yamağı alçak sesle;

—Ne insanlar, Tanrım, ne insanlar! dedi. Gerçekten insanlar için üzüm bağını Ulu Tanrı yetiştirdi. Biri binleri yendi, biri de karanlığı.

Heyecanla zooloğa seslendi:

—Nikolay Vasilyeviç, biliyor musunuz, siz ikiniz bugün insanlığın en büyük düşmanlarından birini, gururu yendiniz.

—Bırak şimdi, zangoç efendi. Biz onunla neyi yenebiliriz ki... Galipler kartallar gibi yüksekten bakarlar. Oysa sen şu adamın verişini gözünün önüne getir. Zavallı, korkak, ezik, bir Çin heykelciği gibi süklüm püklüm... Bense üzüntüden kahroluyorum.

Arkadan ayak sesleri duyuldu, Layevski de uğurlamak için onlara yetişmişti. Emireri iki bavulla rıhtımda onları bekliyordu. Biraz ötede dört kürekçi vardı. Samoylenko;

—Rüzgar amma da hızlı esiyor! dedi. Bırrr... Belki denizin açıklarında fırtına vardır. Ay, ay! İyi bir zamanda gitmiyorsun, Kolya.

—Ben deniz tutmasından korkmam.

—Sorun onda değil. Şu sersem kürekçiler sandalı alabora

etmeseler bari. Kumpanyanın sandalıyla gitsen iyi olur.

Kürekçilere seslendi:

—Kumpanyanın sandalı nerede?

—Gitti, beyefendi.

—Ya gümrüğünkü?

—O da gitti.

Samoylenko kızdı.

—Niçin beklemediler? Sersemler!

Von Koren;

—Zararı yok, kızma, dedi. Hadi esen kalın! Allahaısmarladık!

—Samoylenko, zooloğu kucakladı, üç kez istavroz çıkardı.

—Bizi unutma, Kolya. Mektup yaz... Gelecek ilkbahara bekleriz.

Von Koren zangoç yamağının elini sıkarak;

—Allahaısmarladık, zangoç efendi, dedi. Arkadaşlığın için, yaptığımız söyleşiler için teşekkürler. Benimle gezi işini düşünün.

—Peki, azizim. İsterse dünyanın öbür ucuna olsun, gitmeyiz mi dedik?

Von Koren karanlıkta Layevski'yi tanıdı, bir şeyler söylemek için elini ona uzattı. Kürekçiler sandala atlamışlar, dalgakıranın büyük dalgalardan korumasına karşın gene de kazıklara çarpıp duran tekneyi düzgün tutmaya çalışıyorlardı. Von Koren iskeleden aşağı inerek sandala bindi, dümene oturdu.

Samoylenko yukardan ona şöyle seslendi:

—Mektup yaz! Sağlığını kolla!

Layevski paltosunun yakasını kaldırdı, ellerini yenlerine soktu. Kendi kendine «Gerçek doğruyu kimse bilemez.» diye söylendi.

Rıhtımdan hızla uzaklaşan sandal denize açıldı. Bir an dalgaların içinde kayboldu, ama aynı anda çukurdan sıyrılarak dalgaların tepesinde yükseldi. İçindeki adamlar, kürekler bile

açıkça seçilebiliyordu. Sandal üç kulaç ileriye gidiyor, dalgalar onu iki kulaç geriye atıyordu.

—Mektup yaz! diye bağırdı Samoylenko bir daha. Şeytana uydun da bu havada yola çıktın.

Layevski çırpınan karanlık denize hüzünlü hüzünllü bakarak içinden, «Evet, gerçek doğruyu kimse bilemez.» diye geçirdi.

Şöyle düşünüyordu: «Dalgalar sandalı hep geriye atıyor. Üç adım ileri, bir adım geri... Ama kürekçiler inatçı insanlar, yorulmadan kürek çekiyorlar, yüksek dalgalardan yılmıyorlar. Sandal ileri, hep ileri gidiyor. Işte artık gözükmüyor. Yarım saat sonra kürekçiler vapurun ışıklarını görecekler, bir saat sonra da bordaya yanaşacaklar. Yaşamda da böyle... İnsanlar gerçeğin peşinde iki adım ileri, bir adım geri giderler. Yaşamın acıları, yanılgıları, sıkıntıları onları geriye atar ama gerçeklik sevgisi, direnç, irade ileriye, hep ileriye sürükler. Sonunda neler olacağını kim bilir? Böyle böyle gerçeğe ulaşacaklardır...»

Samoylenko bağırdı:

—Güle güle git!

—Ne bir şey görülüyor, ne de ses işitiliyor, dedi zangoç yamağı. Yolu açık olsun!

Tek tek yağmur damlaları dökülmeye başladı.

KARIM

I

Geçenlerde şöyle bir mektup aldım:

«Sayın Bay Pavel Andreyiç!

Çiftliğinize pek uzak olmayan bir köyde, hadi adını da vereyim, Pestrovo köyünde size bildirmekten kendimi alamadığım acı olaylar yaşanmaktadır. Burada oturanlar evlerini satıp Tomsk iline yerleşmek üzere köylerinden ayrılmışlardı, ama oraya varamadan geri döndüler. Kendi evleri satıldığı için, Pestrovo'ya dönüşte buldukları basit toprak damlara üçerdörder aile sığındılar. Bu yüzden her damda çocuklar dışında en azından 15 kişi barınmaktadır. Açlığın getirdiği bulaşıcı hastalıklar öylesine yaygın ki, aralarında lekeli hummaya yakalanmayan yok gibi. Sağlık ocağındaki hastabakıcı kadın zavallıların bitkin düşüp sayıkladığını, kimisinin kahkahayla güldüğünü, kimisinin de duvarlara tırmandığını söylüyor. Basık damlarda pis kokudan geçilmiyormuş, hummadan kıvrananlara bir bardak su verecek kimse yokmuş, tek yiyecekleri çürük patatesmiş. Hastabakıcı kadın ile Sobol (sağlık ocağının doktoru) ilaçtan önce hastaların karınlarının doyurulması gerektiğini söylüyorlar, ama ellerinden bir şey gelmiyor. İlimiz Çiftçiler Birliği, Pestrovo köylüleri kendi bölgelerinden çıkıp Tomsk ili Çiftçiler Birliği bölgesine girdiler diye yardımdan kaçınıyor. Sizin her zamanki iyilikseverliğinizi bildiğim için durumu bilgilerinize sunmak istedim. Köylülerden yardımlarınızı esirgemeyeceğinizi umarım.

Bir duacınız.»

Mektubu ya sağlık ocağının doktoru yazmıştı, ya da hastabakıcının kendisi. Hep böyledir zaten: Çiftçiler Birliği'nin doktorları, hastabakıcıları hasta köylülere karşı ellerinden *bir şey gelmediğini* ileri sürerler, gene de donmuş patatesten başka yiyecekleri olmayan bu zavallı insanlar sayesinde tıkır tıkır aylıklarını alırlar. Öte yandan benim iyilikseverliğim konusunda kafa yormaktan da geri durmazlar.

Her sabah birtakım köylülerin gelip, bizim konağın hizmetçilerinin mutfağı önünde diz çökerek sıraya girmesi, birkaç gün önce geceleyin çiftlik ambarının duvarını delen bazı kişilerin yirmi çuval çavdar aşırması, havaların kötü gitmesi yetmiyormuş gibi gazetelerde, herkesin dilinde keyifsiz haberlerin dolaşması neşemi kaçırıyordu. Üstüne üstlük bir de imzasız mektup alınca bütün çalışma şevkim kırıldı, ortalıkta sarsak sarsak dolaşmaya başladım.

«Demiryollarının Tarihi» başlığı altında bilimsel bir çalışma yapmaktaydım. Önümde okunacak bir yığın Rusça ve yabancı dilde kitap, broşür, makale vardı; bir sürü istatistik bilgisi topladıktan sonra notlar alacak, logaritma cetvellerine başvuracak, hayli düşünüp kafa patlattıktan sonra yeniden istatistik hesaplarına koyulacaktım. Ama kitaplardan birini elime alıp konuyu düşünmeye başladığımda gözümün önü kararıyor, kafam karışıyor, sıkıntıdan ne yapacağımı şaşırarak çalışma masasının başından uzaklaşıyordum. Ondan sonra koskoca konağın boş odalarında dolaş babam dolaş...

İnsan dolaşa dolaşa ondan da bıkıyor. Sonunda gelip çalışma odamın penceresinin önünde dikiliyorum. Önümde geniş bir avlu, su bendi, yapraklarını dökmüş genç kayınağacı korusu; daha ilerde ise geçenlerde yağan, şimdi erimeye yüz tutmuş karların kapladığı dümdüz tarlalar var. Ufka doğru bir tepenin yamaçlarına yaslanmış, yanık rengi bir küme köy evi var karşımda. Evlerden konağa doğru beyaz karlar arasında kopkoyu gözüken, çamurlu eciş bücüş bir yol uzanıyor... İmzasız mektupta sözü edilen Pestrovo köyü burasıydı işte.

Yakında kar ya da yağmur yağacağını haber veren kargalar çığlık çığlığa su bendinin, tarlaların üstünde uçmasalar, marangozhanede çalışanların takır tukur sesleri gelmese, şimdi herkesin bir gürültüdür kopardığı bu küçük dünya ölü bir göle benzetilebilirdi. Her şey öylesine sessiz, öylesine kıpırtısız, öylesine can sıkıcı, ölgündü...

Duyduğum tedirginlik kafamı toparlayıp çalışmamı engelliyordu. Bunun nasıl bir şey olduğunu bilmiyordum, ama düş kırıklığı, pişmanlık olduğunu sanıyordum. Aslında Ulaştırma Bakanlığı'ndaki görevimi bırakarak buraya yüce bir amaçla gelmiş, köyün dingin yaşantısı içinde kendimi toplumsal çalışmalara adamak istemiştim. Gençlik yıllarımdan beri gizli gizli içimde yaşattığım bir ülküydü bu. Oysa şimdi sessizliği, bütün çalışmalarımı bırakmak; köylülerin sorunlarıyla uğraşmak zorundaydım. Kaçınılmaz bir görevdi bu benim için, çünkü bütün ilçede aç köylülere yardım edecek benden başka kimse göremiyordum. Çevremde bir sürü kara cahil, kafası çalışmaz, çoğunluğu dürüstlükten uzak, vurdumduymaz insan vardı; dürüst olanlarsa karım gibi ciddilikten uzak, dengesiz kişilerdi. Böylelerine nasıl güvenebilirdim? Aç köylüleri kendi yazgılarıyla baş başa bırakamazdım. Öyleyse işe kendim sıvanacak, köylülerin durumunu kendi çabalarımla düzene sokacaktım.

İlkin, açlık çekenler için beş bin gümüş ruble bağışlamaya karar verdim. Ancak bu kararımdan sonra tedirginliğim azalacak yerde daha da arttı. Pencerenin önünde dikilirken ya da boş odalarda gezinirken daha önce hiç aklıma gelmeyen bir soru kurcalamaya başlıyordu zihnimi: Bağışlayacağım parayı kim yönlendirecekti? Hadi diyelim, parası ödenip tahıl, buğday alındı. Bunları ev ev dolaşıp tek başına bir kişi dağıtmaya yetişebilir miydi? Asıl gereksinmesi olanlardan çok toklara, varlıklı köylülere verilmesi nasıl önlenecekti? İlçe yönetimine kesinlikle güvenim yoktu. Gerek devletin vergi memurları, gerekse Çiftçiler Birliği görevlileri çoğunlukla genç insanlardı;

günümüzün gençleri gibi onlara da inanmıyordum. Çünkü hepsi de ülküsellikten (idealizmden) uzaktı, maddeye düşkündü. İlçemizdeki devlet kuruluşları, Çiftçiler Birliği örgütü, bucak başkanlığı memurları hep böyleydi; bende saygı uyandırmıyorlardı. Devletin, Çiftçiler Birliğinin iliğini-kemiğini sömürdükleri yetmiyormuş gibi, bir de ağızlarını açmışlar, başka bir yerde sömürülecek bir şey var mı, diye bekliyorlardı.

Çevredeki bütün toprak ağalarını konağa çağırmak, evimde bir yardım komitesi ya da merkezi oluşturmak düşüncesi en çok aklıma yatan şeydi. Böylece bağışlar bir elde toplanır, ilçede kime ne dağıtılması gerekiyorsa ona göre yönerge (talimat) çıkarılıp yardımlar yapılırdı. Ayrıca herkesin görüşünü alarak doğru sonuçlara varmak, geniş bir denetim ağı kurmak da kolaylaşacaktı. Öte yandan ardı arkası kesilmeyen yemekler, içkili-mezeli toplantılar, masa başında sarhoş kafalardan çıkacak boş konuşmalar, koparılacak gürültü-şamata aklıma gelince bu düşüncemden hemen vazgeçtim. İlçemizin alacalı-bulacalı kalabalığı bizim konağa doluşursa bundan başka ne sonuç beklenirdi?

Kendi aileme, evimde oturanlara gelince; umduğum yardımı, desteği kesinlikle onlarda bulamazdım. Baba ocağının kalabalık, gürültülü topluluğundan kala kala tek matmazel *Marie* kalmıştı konakta. Şimdi Marya Gerasimovna diye çağırdığımız, çocukluk günlerimizin eğiticisi (mürebbiyesi) bence işe yaramaz bir kadındı. Sırtında açık boz entarisi, başında beyaz kurdeleler sarılı hotozuyla yetmiş yaşlarındaki bu ufak tefek, eli-yüzü düzgün kadın konuk salonunun baş köşesine kurulmuş kitap okurken tıpkı porselen bebeklere benzetilebilirdi. Önünden geçerken beni düşünceler içinde görünce her zaman şöyle söylerdi:

—Ah, Paşa, sana hep demez miyim? Bu hizmetçi takımına güvenilmez, onlardan bir şey bekleme, diye!..

Sanki tasam hizmetçilerdi.

Konağın alt katındaki bütün odalara yerleşen karım

Natalya Gavrilovna'ya gelince... Kendisi ne yiyip, ne içtiğime, nerede uyuduğuma, kimlerle görüştüğüme hiç aldırmaz; orada ahbapları arasında günlerini geçirirdi. Gerçi ilişkilerimiz gergin sayılmazdı, ama aynı evin alt ve üst katında oturan karı-koca değilmişiz gibi soğuk, anlamsız, can sıkıcıydı. Gençlik çağımızın bazen tatlı, bazen pelin otu gibi acı günlerinden, içimizi titreten, tutkulu aşkından eser kalmamıştı. Nerede o durup dururken uç veren sinir patlamaları, ateşli konuşmalar, sitemler, sızlanmalar, nefret nöbetleri? Karım öfkesini yenemediği zamanlar ya anasının-babasının yanına kaçar, ya da tutup Avrupa'ya gezmeye giderdi, ben de onun onurunu incitmek amacıyla sık sık, ama her seferinde yetmeyecek kadar para gönderirdim. (Gururundan yanına varılmayan karım ile ailesi benim elime bakarlar, çok istedikleri halde gönderdiğim paradan vazgeçemezlerdi. Bu yüzden onları üzmek, onlardan öç almak en büyük avuntumdu.)

Konağın alt katında ya da avluda karşı karşıya geldiğimiz zaman ben eğilerek selam verirdim, karım da tatlı tatlı gülümserdi... Havadan-sudan laf açardık, mevsim güzse pencerelere çift çerçeve taktırmak gerektiğini söylerdik. O sırada çıngıraklı arabasıyla su bendinin ötesinden birinin geldiğini görürsek, karımın yüzünde şunları okurdum: «Kocacığım, size sadık olduğumu bilin, çok düşkün olduğunuz aile onurumuza leke sürdürmeyeceğim. Ama siz de aklı başında bir adamsınız, beni rahatsız etmeyeceğinizi umarım. Anlaştık mı?»

Aramızda artık sevgi denen şey kalmadığını, kendimi tümüyle çalışmaya adadığımı düşünerek karımla aramızdaki ilişkilere önem vermemeye çalışırdım. Oysa gelin görün ki, karımın alt katta yüksek sesle konuştuğunu işitince, tek sözcük anlamadığım halde tüm dikkatimle onu dinlerdim. Piyano çalmaya başladığı zaman yataktan kalkar, dikkat kesilirdim. Arabasını ya da atını getirmelerini söylediğinde ise çalışma odamın penceresinin önünde dikilir; onun arabaya ya da ata binişini, avludan çıkışını izlerdim. Bir yandan da içimde tatsız

bir değişimin baş gösterdiğini, duruşumdan, bakışlarımdan karımın her şeyi sezeceğini hissederek içimi bir korku sarardı. Evden gidişini izlemem yetmiyormuş gibi dönüşünü de bekler; yüzünü, omuzlarını, kürkünü, şapkasını bir daha göreyim diye sabırsızlanırdım. Yüreğime büyük bir sıkıntı, hüzün, sonsuz bir acıma duygusu çökerdi. O dışarı çıkar çıkmaz alt kattaki odaları gezmekten kendimi alamazdım. Karakterlerimiz çatıştığı için aramızda yaşanan sorunları gidermeye gücümüzün yetmediğini bilir; bunun doğal bir yolla, kendiliğinden son bulmasını isterdim. Başka bir deyişle yirmi yedi yaşındaki bu güzel kadının bir an önce yaşlanmasını, benim de saçlarımın dökülüp kırlaşmasını canı gönülden bekliyor gibiydim.

Bir gün odamda kahvaltı ederken çiftlik kahyası Vladimir Prohorıç geldi, Pestrovo köylülerinin evlerinin damlarını örttükleri sap yığınlarını indirmeye başladıklarını söyledi. Bunları yem olarak hayvanlara vereceklermiş.

—Ben ne yapabilirim? dedim. Tek başına hepsine yetişemem ki... Bugüne dek böylesine yalnız kaldığımı hiç anımsamıyorum Koskoca ilçede güvenebileceğim bir adam göster, istediğini vereyim!

Yaşlı eğiticim Mariya Gerasimovna yüzünde bir korkuyla, şaşkın şaşkın bana baktıktan sonra;

—Siz de İvan İvanıç'ı çağırsanız ya! Daha ne duruyorsunuz? dedi.

—Gerçekten. Nasıl da aklıma gelmedi!..

İvan İvanıç'a mektup yazmak üzere çalışma odama giderken sevinçten uçacak gibiydim.

—Ne güzel bir düşünce! *C'est raison, c'est raison*[1]... diye şarkı söylüyordum.

1 Doğru, doğru(Fr.)

II

Çok eskiden, bundan otuz-kırk yıl önce her gün konağımıza gelip bizimle birlikte yiyip içen, maskeli balolara katılan, başkalarının canını ne denli sıktıklarını düşünmeden atlardan, köpek sürülerinden, söz eden kalabalık bir konuk topluluğu vardı. Birçokları bizim evde tanışıp evlenen bunca ahbap arasından geriye kala kala yalnız İvan İvanıç Bragin kalmıştı.

Bragin bir zamanlar geveze, şamatacı, kabına sığmaz, şıpsevdi bir adamdı. Öyle aşırı davranışları, yüzünün öyle şaşırtıcı duruşu vardı ki, yalnız kadınlar değil, erkekler bile ondan kısa zamanda soğuyarak yanından uzaklaşırlardı. Şimdi İvan İvanıç yaşlanıp şişmanladı. Artık o aşırı davranışlarından eser kalmadı, yüzünün şaşırtıcı görünüşünden de...

Mektubu gönderdiğim günün ertesi akşam çıktı geldi.

Ufak tefek Mariya Gerasimovna yemek odasında semaveri masaya koymuştu, çay içme hazırlığı içinde limon kesiyordu.

—O, dostum, hoş geldiniz! Bakıyorum da gene şişmanlamışsınız! diyerek neşeyle karşıladım İvan İvanıç'ı.

—Hadi canım, benim şişmanladığım filan yok. Arı soktu da onun için yüzüm şişti.

Şişmanlığıyla alay eden bir adamın senlibenliliğiyle belime sarıldı, yumuşacık başını göğsüme dayadıktan sonra bir kahkaha attı. Sesi incecikti, Ukraynalı köylüler gibi saçlarını alnına dökmüştü.

—Gördüğüm kadarıyla siz de hep gençleşiyorsunuz, dedi. Saçınızı, sakalınızı neyle boyadığınızı sorabilir miyim?

Soluk almakta güçlük çektiği halde kollarının arasından beni bırakmıyor, durmadan yanaklarımı öpüyordu.

—Hadi, dostum kullandığınız şu boyadan bana da verin! Yaşınız kırkı buldu, değil mi?

Ben de bir kahkaha attım.

—Yok canım, kırk beşini çoktan devirdim.

Üzerine mum yağı kokusu ile mutfak dumanı sinmişti; bunu da hiç yadırgamadım. İri, şişman, hantal gövdesini sımsıkı saran, arabacı kaftanı benzeri uzun, daracık belli bir redingot vardı sırtında. Göğsünün önünü düğme yerine kopçalarla, ilmiklerle tutturmuştu... Böyle berbat giyinen birinden yağ değil de kolonya kokusu gelecek değildi ya! Çoktandır tıraş yüzü görmemiş, boza çalan, çalı sakallı yüzü, yalanmaktan kat kat olmuş gerdanı, dışarı fırlamış gözleri, pasaklı, hantal görünüşü, güçlükle soluk alışı, incecik sesi, kahkahası, konuşması ile bu yaşlı adamda bir zamanlar ilçemiz erkeklerinin karılarını kıskandıkları fidan boylu, yakışıklı, ağzı kalabalık hovardasını tanımak olanaksızdı.

Masaya oturmuş çay içerken konuyu açtım:

—Dostum, desteğinize büyük gereksinmem var. Açlık çeken köylülere yardım için bir örgüt oluşturacağım, ama bunu nasıl yapacağımızı bilmiyorum. İşte bu konuda size danışmak istedim, belki bana bir yol gösterirsiniz.

İvan İvanıç derin derin içini çekti.

—Ha, evet, evet... Demek öyle.....

—Yoksa sizi rahatsız etmek istemezdim, dostum. Şurası bir gerçek ki, ilçemizde güvenebileceğim kimse yok. Onları siz de tanıyorsunuz, başka kime bel bağlayabilirim?

—Ha, evet, evet... Durum bu, demek ki...

Ciddi bir iş görüşmesi yapacağımız düşüncesiyle, ilişkilerimizin bozukluğuna aldırmaksızın bu görüşmeye karımın da katılmasını istediğim için neşeyle;

—*Tres faciunt collegium!*[1] dedim. Danışmak için karımı da çağırsak nasıl olur? Bu konuda siz ne düşünürsünüz?

Oda hizmetçime seslendim:

—Fenya! Natalya Gavrilovna'ya söyle de mümkünse hemen buraya gelsin. Kendisiyle önemli bir konuyu konuşacağız.

Az sonra karım kapıda gözüktü. Onu ayakta karşıladım.

---

1 Üç kişi danışma kurulu oluşturur. (Lat.)

—*Natalie*, sizi rahatsız ettiğimiz için özür dilerim. İvan İvanıç'la çok önemli bir konuyu görüşüyoruz da, bizden yardımlarınızı esirgemeyeceğinizi düşünerek sizi de çağırdık. Lütfen şöyle oturun.

İvan İvanıç karımın elini öptü, karım da onun saçlarını. Hepimiz masaya oturduktan sonra İvan İvanıç yeniden doğruldu, mutluluktan gözleri yaşararak, öpmek için karımın eline uzandı. Natalya Gavrilovna'nın üzerinde siyah bir giysi vardı, saçları özenle taralıydı. Giydiklerinden mis gibi taze esans kokusu yayıldığına göre ya bir yere konuk gidiyordu, ya da eve birini bekliyordu. Yemek odasına girdiği sırada bana elini dostça uzatmış, İvan İvanıç'a yaptığı gibi tatlı bir gülümsemeyle gülümsemişti. Bu davranışı çok hoşuma gitmekle birlikte biz konuyu görüşmeye başladıktan sonra durmadan parmaklarını kıpırdatması, sinirli sinirli konuşması, ikide bir sert hareketle sandalyenin arkasına yaslanması sinirlerimi oynatmaya yetti. Konuşmasındaki, hareketlerindeki bu düzensizlik asıl memleketi Odessa'da kadın, erkek bütün yetişkinlerin yakından bildiğim görgüsüzlüğünü getirdi aklıma.

—Evet, açlık çekenlere yardım amacıyla bir kampanya başlattık. Bu işte para en önemli öğedir, ancak yalnız para bağışı toplamakla yetinmek kampanyanın asıl zahmetli bölümünden, yani dağıtım işinden kaçmak anlamına gelir. Yardımı asıl gereksinmesi olanları ulaştırmak için doğru, ciddi bir örgüt kurmamız gerekiyor. Şimdi hep birlikte bu konunun üzerine eğilelim, bir şeyler yapmaya çalışalım, dedim.

Natalya Gavrilovna yüzüme şaşkın şaşkın baktı, omuz silkti. Bu hareketiyle «Benim böyle şeylere aklım ermez.» der gibiydi.

İvan İvanıç ağzının içinde bir şeyler geveledi:

—Ha, şu açlık çekenler mi... Gerçekten söylediğiniz gibi...

—Evet, ciddi bir durumla karşı karşıyayız, diye konuşmamı sürdürdüm. Her şeyden önce elimizi çabuk tutmalıyız. Hani as-

kerlerin bir sözü vardır: İyi bir göz tahmini, sürekli baskın, hızlı hareket başarıya götürür, diye.

İvan İvanıç uyuklarken konuşuyormuş gibi, ölgün bir sesle;

—Öyle, el çabukluğu önemli, dedi. Gene de fazla bir şey elde edeceğinizi sanmıyorum. Toprak bir şey vermediğine göre iyi bir göz tahmininde de bulunsan, sürekli baskın da yapsan sonuç değişmez... Açlık bir çeşit doğal afettir... Tanrı'ya, yazgıya aykırı gidemezsin...

—Doğal afetlere karşı koymak için Tanrı bize akıl vermiş, dedim.

—Evet, orası öyle... Evet, evet öyle...

İvan İvanıç mendilini çıkarıp aksırdı, birden canlandı, sanki derin uykusundan yeni uyanmış gibi beni, karımı süzdü.

—Benim çiftliğin de fazla bir şey ürettiği yok.

Böyle dedikten sonra ince sesiyle bir kahkaha daha attı, gülünecek bir söz söylemişçesine kurnaz kurnaz göz kırptı.

—Evet, ambarda buğday kalmadı, mangırlar suyunu çekti, oysa bir yığın adam çalışıyor çiftlikte. Ünlü Kont Şeremetyev'in çiftliği sanki... Tutayım, hepsini kovayım diyorum, sonra da acıyorum.

Natalya Gavrilovna onun söylediklerine güldü, çiftlik işlerinin nasıl gittiğini sordu. Karımın yanımızda bulunması bana çoktandır tatmadığım bir kıvanç veriyor, ama ben ne kadar sevindiğimi gözlerimden anlamasın diye yüzüne bakmamaya çalışıyordum. Ilişkilerimiz öylesine soğumuştu ki, sevinmeme şaşırabilir, hatta gülünç bulabilirdi. Konağın bana ayrılan bölmesinde bulunmasını, yüzümün ciddiliğini yardırgamadan ha bire İvan İvanıç'la konuşuyor; kahkaha üstüne kahkaha atıyordu. Konuşmalarına ara verdikleri bir sırada sordum:

—E, ne diyorsunuz? Ne yapacağız? Bana kalırsa ilkin yardım edebileceklerin bir çizelgesini oluşturmalıyız. Şey, *Natalie*, başkentteki, Odessada'ki tanıdıklara birer mektup yazsak, onlardan bağışta bulunmalarını istesek nasıl olur? Elimizde biraz

para toplanınca ekmek için buğday, hayvanlara yem alırız; o zaman siz de, İvan İvanıç, kolları sıvayıp dağıtım işine girişirsiniz. Becerinize, yöneticilik yeteneğinize büyük bir güven duyduğumu en başta belirtmeliyim. Bana kalırsa önce dağıtım yapılacak bölgeye gidip durumu yakından incelemeliyiz. Yiyecek yardımının sarhoşlara, aylaklara, varlıklı köylülere değil de asıl gereksinme duyanlara ulaşması için gerekli araştırmalar yapılmalı.

—Ya, evet, evet. Tıpkı dediğiniz gibi...

«Bu pelte yığınıyla nasıl iş yürüteceğiz, bilmem ki!» diye geçirdim içimden, onu çağırdığım için kendi kendime kızdım.

İvan İvanıç ağzına bir limon parçası sokmuş, durmadan onu emiyordu.

—Köylüler aç kaldılar diye ceremesini bizler çekiyoruz, dedi. Suçlu biz miyiz, onları biz mi aç bıraktık? Ne diye toklara kırılırlar? Görüyorsunuz, açlık neler yaptırıyor insana! Akla gelmedik işler karıştırıyorlar. Açlık öyle bir şey ki, azizim! Böylelerini anlamak gerekir. Kaba da davranırlar, hırsızlık da ederler, ellerinden gelse daha kötüsünü de yaparlar. Üstelik varlıklı köylüler de onlara kızıyor.

İvan İvanıç bunları söylediği sırada boğazına çay kaçtı, kocaman gövdesi kahkahalarla birlikte sarsıntılı bir öksürük nöbetine tutuldu. Konuşmasını engelleyen kahkahalardan, öksürüklerden kurtulmak istercesine elini sallayarak;

—Pol... Poltava yöresinde gene böyle bir şey olmuştu, dedi. Toprak köleliğinin kaldırılmasından üç yıl sonraydı... İki ilçede birden açlık baş gösterdi. Bir gün baktım, toprağı bol olası Fiyodor Fiyodorıç bana geldi, «Hadi kalk, bize gidelim» diyor. Üstelik çam sakızı gibi yapıştı, yakamı bırakmıyor. «Gidelim ama niçin?..» Öyle değil mi? Neyse kalktık, yollara düştük. Vakit akşam üstü, hafif kar serpelemeye başlamış... Tam Fiyodorıç'ın çiftliğine yaklaşmıştık ki, ormanın içinden fırlayan bir karaltı karşımıza dikildi. Arkasından ikincisi... Ben apar topar kızaktan aşağı attım kendimi. «Bu kahrolasılar da

kimin nesi?» demeye kalkmadan bir de baktım, alaca karanlıkta bunlardan biri diz boyu karlar içinde koşarak üzerime doğru geliyor... Adamı omuzlarından kavradığım gibi elindeki silahı çektim aldım. Tam 'o sırada ikincisi çullandı üzerime. Herifin ensesine bir tokat, kendini burun üstü karların arasında buldu. O zamanlar babayiğit bir adamdım, iki kişiyle birden baş edebiliyordum. Bizim Fedya da üçüncüsünün tepesine çullandı... Neyse, üçünü birden kıskıvrak yakalayıp konağın mutfağına götürdük. Enayilerin ellerini arkalarına bağlamıştık. Ne olur, ne olmaz, bize de zararları dokunabilir, kendilerine de diye... Meğer tanıdık köylüler değiller miymiş hepsi de? Suratlarına baktıkça Fedya'nın cinleri tepesine fırlıyordu. Çünkü aslında zararsız adamlarmış. Içine düştükleri durum dolayısıyla utançtan yerin dibine geçtikleri yüzlerinden belliydi. Üstelik korkudan ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Biri ağlayıp sızlayarak özür diliyor, öteki yaban hayvanları gibi sırıtarak küfrediyor, üçüncüsü yere diz çökmüş, dua ediyordu. Fedya'ya dedim ki, kusurlarına bakma bu serserilerin; bırak, gitsinler! Dediğimi yaptı, karınlarını doyurup her birine sekizer kilo un verdikten sonra evlerine yolladı. Ya işte, böyle... Ulu Tanrım rahmet eylesin, iyi adamdı. Durumlarını anladığı için hiçbirine gönül koymadı, bağışladı. Oysa bazıları böyle yapmıyorlar, nice insanın kanına giriyorlar. Bir zamanlar Kloçkov'un meyhanesinde içki olayı yüzünden tam on bir kişi Sibirya'yı boylamamış mıydı? Tek neden içki... Şimdi de benzer olaylar oluyor. Geçen perşembe bizim konakta sorgu yargıcı Anisyin'i konuk etmiştim. Buralardan bir toprak ağasının başına gelenleri anlattı. Geceleyin adamın ambarının duvarını yarmışlar, tam yirmi çuval çavdarını götürmüşler. Ertesi sabah toprak ağası durumu öğrenir öğrenmez valiye bir telgraf çekmiş; ardından birer tane de savcıya, sorgu yargıcına, emniyet müdürüne... Bütün ili ayağa kaldırmış, soruşturmalar başlamış. Tam iki köyü ev ev aramışlar.

—Bir dakika, İvan İvanıç, dedim. Yirmi çuval çavdarı

çalınan benim, valiye de telgrafı ben çektim. Bir telgraf da başkente göndermiştim. Ben şimdi başkalarına iftira mı etmiş oluyorum? Ayrıca kimseye boşu boşuna takmış değilim. İnsanın bir konuya ilkeli bir yaklaşımı olmalıdır. Hırsızlık yapan kişi yasa karşısında zengin de olsa, yoksul da, aynı derecede suçludur.

İvan İvanıç bozuldu.

—Ya, ya, öyle. Bu dediğinizde haklısınız...

Natalya Gavrilovna'nın yüzü öfkeden kıpkırmızıydı.

—Öyle insanlar var ki... diyerek bir an durdu.

Kayıtsız görünmek için büyük çaba harcıyordu. Ancak bunda başarılı olamadı, nefret dolu bakışlarla beni süzerek;

—Evet, öyle insanlar var ki, çevresindekiler sıkıntıya düştüklerinde bütün karakter bozuklukları ortaya çıkar, dedi.

Nasıl karşılık vereceğimi şaşırmıştım, omuz silkmekle yetindim.

—Bunu genel olarak söylüyorum. Evet, böylesine vurdumduymaz, başkalarının dertlerine ilgisiz insanlar var, ne yazık ki... Hem dertlere, sıkıntılara kayıtsızdırlar, hem de insanlar kendi başlarına kurtulacaklar korkusuyla işe burunlarını sokmaktan da geri durmazlar. Böyle kendini beğenmişler başkalarının kutsal saydığı hiçbir şeye aldırmazlar.

Ben de yumuşak bir sesle;

—Öyle insanlar var ki, aslında melek gibidirler, ancak güzelim düşüncelerini ifade edişlerine bakınca Odessa pazarında dolaşan serserilerden biri sanırsınız, dedim.

Başarısız bir benzetme yaptığımın farkındaydım.

Karım dik dik yüzüme baktı. Dilini tutmak için büyük bir çaba harcadığı belliydi. Önce ansızın kızması, sonra açlık çekenlere yardım konusunda benimle ilgili söylediği sözler çok yersizdi. Oysa ben onu yukarıya çağırırken bana ve düşün-celerime karşı kendisinden neler neler ummuştum? Bunların neler olduğunu tam olarak söyleyemeyeceğim, ancak hoşa gide-

cek beklentilerim vardı... Bu durumda açlık çekenlere yardım konusunu sürdürmenin bir anlamı kalmıyordu.

İvan İvanıç hiç gereği yokken;

—Evet, öyle, öyle... dedi. Tüccar Burov çok zengin bir adamdır, dört yüz bin ruble parası var, belki daha fazla. Ona dedim ki: «Bak arkadaş! Gel şu paranın yüz binini, ya da iki yüz binini açlık çekenlere ayır. Nasıl olsa bir gün öleceksin, parayı öbür dünyaya götürecek değilsin ya.» Herif bana gücenmesin mi? Hepimiz sonunda ölecek, değil miyiz? Ölümden kurtulunmaz ki...

Yeniden ortalığa bir sessizlik çöktü. Derin derin içimi çektim.

—Sonunda genç tek başımıza kaldık, dedim. Gerçi tek başına kahraman olunmaz ama ne yaparsınız? Bir de böyle deneyelim, bakalım. Belki de açlıkla savaşmak adamsendecilikle savaşmaktan daha kolaydır.

Natalya Gavrilovna ayağa kalktı.

—Beni aşağıda bekleyenler var, dedi. İvan İvanıç, ayrılmadan önce bana bir dakikalığına uğrayabilir misiniz? Şimdilik size veda etmiyorum.

Böyle diyerek gitti.

İvan İvanıç'ın oflaya puflaya, limon kabuklarını, bıyıklarını eme eme içtiği çay yedi bardağı bulmuştu. Oturduğu yerde kendi kendine homurdanıyor, bense ona aldırış etmeden bir an önce çekip gitmesini istiyordum. En sonunda ayağa kalktı, çay içme çağrımı yerine getirmiş olmanın rahatlığıyla vedalaşmaya başladı. Onu kapıdan uğurlarken dedim ki:

—Bana herhangi bir tavsiyede bulunmadan ayrılıyorsunuz.

—Ben mi? Bende ne akıl kalmış ki size vereyim? Her şeyini tüketmiş bir adamım, mirim. Gene de boşa çabaladığınızı söylemeliyim. Niçin böyle kendi kendinizi yoruyorsunuz, bilmem ki! Yorulmaya değer mi?

Bir çocuğu yatıştırmaya çalışan büyüğünün içten, tatlı sevecenliğiyle;

—Vallahi değmez! diyerek bitirdi sözünü.

—Nasıl değmez? Köylüler damlarının ot örtüsünü hayvanlarına yem olsun diye indiriyorlar. Sağda-solda tifo başlamış.

—Başlamışsa ne olmuş? Gelecek bahar ot yetişince damlarını yeniden örterler, tifodan ölenlerin yerine yenileri doğar. Nasıl olsa ölümden kurtuluş yok, güzelim. Ne diye kendinizi yorup yıpratıyorsunuz?

İyice sinirlendim.

—Kendimizi yormadan hiçbir şey yapılmaz.

Antrenin zayıf ışığı altında karşı karşıya dikiliyorduk. İvan İvanıç kolumdan tuttu, bana söyleyeceği çok önemli bir şey var-mış gibi bir dakika kadar yüzüme dik dik baktı. Bir zamanlar yüzünün ün yapmış etkileyiciliği, gözlerinin derin koyuluğu yeniden canlanmış gibiydi. Bir de suratı yağlanıp şişmemiş olsaydı.

—Bakın, Pavel Andreyiç! dedi. Size dostça bir tavsiyede bulunacağım: Bu dünya görüşünüzü değiştirin, azizim. Yanınızda rahat edemiyor insan! Hem de hiç!..

Bunları söylerken beni süzen gözleri yavaş yavaş ölgünleşti, etkileyiciliğini yitirdi, konuşması zayıf bir mırıltıya dönüştü.

—Eh, böyle, işte... Siz gene de ben moruğun dediklerine bakmayın. Düpedüz saçmalamaya başladım...

Yağ tulumuna benzeyen gövdesi, kırmızı ensesiyle basamaklardan aşağı ağır ağır inişi, sendelememek için kollarını iki yana açması çirkin bir istakozun yürüyüşünü andırıyordu.

—Beyefendiciğim, buralarda kalmamalısınız artık; ya Petersburg'a gitmelisiniz, ya da yurtdışında bir yere, dedi. Altın değerindeki zamanınızı boşuna harcamayın. Genç, sağlıklı, zenginsiniz. Ben de genç olsam tavşan gibi zıplar kaçardım, arkadan kulaklarımın ıslık çaldığını duyardınız.

Karımın öfke patlaması bizim evlilik yaşantımızı yeniden gözlerimin önüne getirdi. Eskiden genellikle böyle öfke nöbetleri sonunda ikimiz karşı karşıya durur, o güne değin ruhumuzda biriken bütün dinamitleri ateşlerdik. Şimdi İvan İvanıç'ın gidişinden sonra gene karımla didişmek için büyük bir istek duydum. Hemen aşağı kata inmek, çay masasında bana karşı takındığı tavrın beni ne denli incittiğini söylemek için yanıp tutuşuyordum. Ivır zıvır işlerle uğraşan, dar kafalı, katı yürekli bir kadın olduğunu haykıracaktım yüzüne. Söylediğim, yaptığım bir şeyi anlayacak düzeye hiçbir zaman çıkamadığını da... Odadan odaya dolaşırken söyleyeceğim sözleri tasarlıyor, onun da bana verebileceği yanıtları düşünüyordum.

Son zamanlarda beni allak bullak eden tedirginlik İvan İvanıç'ın konaktan ayrılmasıyla birlikte daha da katlanılmaz bir hal almıştı. Ne oturduğum yerde oturuyor, ne de ayakta durabiliyordum. Tek yapabildiğim, habire gezinmek, aydınlık odalardan uzak durmamak, en çok da Mariya Gerasimovna'nın odasına yakın olmaktı. Bir yolculuk sırasında Almanya kıyılarında fırtınaya yakalanan yüksüz, safrasız gemimizin batacağından korktuğumuz zamanki aynı dehşet verici duygular içindeydim. Bu akşam iyice anlamıştım ki, tedirginliğim uğradığım düş kırıklığından kaynaklanmıyordu, oysa eskiden hep öyle sanırdım. Ama asıl nedeni kendim de bilmiyordum, bu da beni daha çok tedirgin ediyordu.

«Gidip onunla konuşacağım!» diye kararımı verdim. Bir bahane uydurulurdu nasıl olsa. İvan İvanıç'la görüşmem gerektiğini söylerdim.

Halı döşeli basamaklardan usul usul aşağı indim, antreden geçip salona girdim. İvan İvanıç kanepeye oturmuş, çayını içerken mırıl mırıl bir şeyler anlatıyordu. Karımsa ayakta dururken ellerini bir iskemlenin arkasına koymuştu. Karşısındaki tatlı

kaçığın değeri beş para etmez sözlerinde, mırıldanmalarında özel, gizli anlamlar bulduğu belliydi; uysal, sevecen, saygılı bir duruşu vardı. Yüz anlatımı, duruşu ruh hastalarınınkine ya da rahibelerinkine benziyordu. Zaten antika mobilyaların, kafeslerinde pinekleyen kuşların, ıtır kokusunun doldurduğu basık tavanlı, yarı karanlık, gereğinden çok sıcak odaları da bir başrahibenin ya da dindar, yaşlı bir general karısının özel hücresini andırırdı.

Salondan içeri girdim. Karımın yüzünde ne şaşkınlık, ne de öfke belirdi; beni sert bakışlarıyla, sakin sakin süzdü; sanki geleceğimi önceden biliyordu.

Yumuşak bir sesle;

—Özür dilerim, dedim. İvan İvanıç, evden ayrılmamış olmanızdan dolayı çok mutluyum. Yukardayken sormayı unutmuşum: Biliyorsanız Çiftçiler Birliği başkanının adını söyler misiniz?

—Andrey Stanislavoviç. Hımm, evet...

—Mersi.

Cebimden defterimi çıkarıp bu adı kaydettim. Ortalığa bir sessizlik çöktü. Karım ile İvan İvanıç'ın bir an önce gitmemi istedikleri belliydi. Karımın bakışlarından Çiftçiler Birliği başkanının adını ne diye sorduğumu anlamadığı okunuyordu.

Ben salonda bir-iki tur attıktan sonra gidip şöminenin karşısına kurulunca İvan İvanıç;

—Eh, ben gideyim artık, güzelim, diyerek toparlandı.

Natalya Gavrilovna hızlı bir hareketle onun eline dokundu:

—Durun! Çeyrek saat daha kalmanızı rica edeceğim.

Yanımızda başkası yokken karımın benimle yüz yüze kalmak istemediğini anlıyordum.

«Öyleyse ben de çeyrek saat daha oyalanırım,» diye geçirdim içimden. Ayağa kalkarak pencereden dışarı baktım.

—Aa! Kar başlamış. Ne güzel yağıyor!

Salonda dolaşmaya başladım.

—İvan İvanıç, avcılıkla uğraşmadığım için ne kadar üzüldüğümü bilemezsiniz! Kim bilir, böyle karlı havada tavşanlar, tilkiler peşinde koşmak büyük zevktir!

Karım dikildiği yerde başını çevirmeden göz ucuyla hareketlerimi izliyordu. Yüzüne bakılırsa cebimde keskin bir bıçak ya da tabanca taşıdığımdan emin gibiydi.

Yumuşak bir sesle;

—İvan İvanıç, bir gün beni de yanınızda ava götürün. Size çok minnettar kalırım, diye sürdürdüm konuşmamı.

O sırada bir adam girdi içeriye. Kendisini daha önceden tanımıyordum. Uzun boylu, dazlak kafalı, etine dolgun, kırk yaşlarında biriydi; kocaman sarı sakalı, küçücük gözleri vardı. Üstünden dökülen ütüsüz giysisine, davranışlarına bakılırsa ya kilise zangocuydu ya da öğretmen. Ancak karım onu doktor Sobol diye tanıttı.

Doktor elimi sertçe sıkarken yüksek perdeden, ince sesiyle;

—Çok, çok memnun oldum! diyerek çocuksu bir saflıkla gülümsedi.

Gelip masaya oturdu, hizmetçi kızın getirdiği çayı aldı, gene yüksek sesle;

—Acaba romunuz ya da kanyağınız bulunur muydu? diye sordu.

Sonra hizmetçi kıza döndü:

—Olya, çok rica edeceğim, dolaba bir bakıverseniz. Soğuktan dondum...

Ben gene şöminenin karşısına kurulmuştum; konuşanlara bakıyor, onları dinliyor, arada bir lafa karışıyordum. Karımsa konuklara elinden geldiğince güleryüzlü davranırken bana karşı orman kaçkınıymışım gibi işkilli bir tavır içerisindeydi. Varlığımdan son derece rahatsız olduğu anlaşılıyordu. Böyle olunca benim daha çok canım sıkılıyor, oradakileri kıskanıyor, karıma eziyet etmek için bir fırsat kolluyordum. «Bu kadın, bu rahat odalar, şömeninin karşısındaki koltuk hepsi benim, çok

zamandır benim...» diye düşünüyordum, «Ama bunak İvan İvanıç, doktor Sobol diye birileri çıkıyor, her nasılsa benden daha çok hak sahibi oluyor...»

O anda karımı uzaklarda değil, hemen yanı başımda, yaşım ilerledikçe daha çok gereksinme duyduğum normal ev ortamında hayal ediyordum. Benden nefret etmesine aldırmaksızın onu özlüyor, çocukluğumda anneme ya da dadıma duyduğum aynı yakınlığı duyuyor, onu eskisinden daha yüce, daha temiz bir sevgiyle seviyordum. O yüzden yanına yaklaşmak, ayakkabımın ökçesiyle ayak ucuna basarak canını acıtmak, bir yandan da gülümsemek için büyük bir istek duyuyordum içten içe.

Doktora dedim ki:

—Mösyö Yenot, ilçemizde kaç hastane bulunuyor?

Karım düzeltti:

—Yenot değil, Sobol...

—İki, diye karşılık verdi doktor.

—Peki, yılda her hastanede ölenin sayısı kaç?

—Pavel Andreyiç, sizinle konuşacaklarım var, diyerek karım araya girdi.

Konuklardan özür dileyerek bitişik odaya yöneldi. Ben de kalktım, arkasından yürüdüm.

Karım;

—Hemen yukarıya, kendi katınıza çıkın! dedi sertçe.

—Ama sizin bu yaptığınız nezaketsizlik...

Yüzüme nefret dolu bakışlarla, dik dik bakıyordu.

—Hemen, şu an yukarıya çıkacaksınız!

Bana öylesine yakın duruyordu ki, biraz eğilsem sakalım yüzüne değecekti.

—Ben ne yaptım ki? Suçum ne?

Alt çenesi titriyordu. Yavaşça gözlerindeki yaşı sildi, göz ucuyla aynada kendini süzdü.

—Gene eski sahneler yineleniyor, diye fısıldadı. Peki, istediğiniz gibi olsun... Bu durumda ben gideyim, siz kalın.

O kararlı bir yüzle, bense omuz silkip gülümsemeye çalı-

şarak salona döndük. Bu arada içeriye yeni konuklar gelmişti: Yaşlı bir bayan ile gözlüklü, genç bir adam. Yeni gelenlerle selamlaşmadan, eskilere «Hoşça kalın!» demeden kendi katıma çıktım.

Önce benim orada çay içtiğimiz sırada, peşinden alt katta olanlardan sonra iyice anlamıştım ki, iki yıldır adını anmayı unuttuğumuz «aile mutluluğumuz» en entipüften, en anlamsız sebepler yüzünden her an patlak vermeye hazırdı. Ne ben, ne de karım kendimizi tutmayı beceremiyorduk; geçmiş yılların deneyimlerinden edindiğim kanıya göre nefret nöbeti sonunda yarın ya da öbür gün tiksinti verici bir olayla karşılaşacaktım, bu da yaşantımızı allak bullak etmeye yetecekti. Demek ki –odaları arşınlarken böyle düşünüyordum– ikimiz de daha aklımızı başımıza toplamamıştık, eskisinden daha soğukkanlı, daha sakin olamıyorduk. Bu durumda göz yaşları, çığlıklar, lanetlemeler, valiz toplamalar, Avrupa yolculuğu birbiri ardından sökün edecekti; sonra yurtdışında karımın kendini yakışıklı bir İtalyan'ın ya da Rus'un kollarına attığı, bana arkamdan sövüp saydığı korkusu, onun boşanma isteğini geri çevirişim, mektuplar, koskoyu bir yalnızlık, onu gene ölesiye özleyişim... Beş yıl sonra da yaşlılık ve kırlaşmış saçlar...

Odadan odaya dolaşıyor, olmayacak şeyleri olabilirmiş gibi zihnimden kovamıyordum. Biraz toplayınca daha da güzelleşen karım tanımadığım bir erkekle kucaklaşsın, olacak şey miydi? Ama bugün değilse yarın yapacaktı bunu. Ne diye eski kavgalarımızın birinin sonunda ona boşanma izni vermemiştim, ya da o kendiliğinden tümüyle çekip gitmemişti? Böyle yapsaydık şimdi ne onu özlerdim, ne onun yüzünden kaygılara kapılırdım, ne de nefretten kendimi yer bitirirdim... Ömrümün kalan bölümünü çalışarak, hiçbir tedirginlik duymadan, sakin sakin geçirirdim...

İki yanında fenerler asılı bir kupa arabası ile üç atın çektiği geniş bir araba avludan içeri girdiler. Anlaşılan, karım bir parti veriyordu.

Gece yarısına değin alt kattan çıt çıkmadı, ama gece yarısından sonra sandalyeler gürültüyle yerinden oynadı, tabak-çanak şangırtıları gelmeye başladı. Yemek de vardı, demek ki. Sonra gene sandalyeler oynadı, oturduğum salonun döşemesinin altından galiba «Yaşa! Varol!» bağırışları yükseldi. Mariya Gerasimovna çoktan uyuduğundan koca katta tek başımaydım. Salonun duvarlarından fazla bir değer taşımayan atalarımın asık suratlı portreleri yüzüme bakıyor, çalışma odamdan ise pencerenin önüne koyduğum lambanın yansıyan ışığı sinir bozucu bir tarzda göz kırpıyordu. Alt kattakileri kıskandığımdan olacak, bir yandan gürültülere kulak kabartarak şöyle düşünüyordum: «Buranın gerçek sahibi benim. İstersem aşağı iner, o saygıdeğer topluluğu bir anda dağıtırım.»

Oysa adım gibi biliyordum ki, ne topluluğu dağıtabilirdim, ne de evin «gerçek sahibi» olmamın bir anlamı vardı. İnsan istediği kadar kendini bir şeyin gerçek sahibi sayabilirdi, evli-barklı, zengin bir adam, saray maiyet memuru olabilirdi, ama bunların ne anlam taşıdığını bilmeyebilirdi.

Yemeğin bitiminde birisi tenor sesiyle şarkı söyledi.

Kendi kendime diyordum ki: «Karımla aramızda geçenlerin fazla bir önemi yok. Ne diye durup dururken heyecanlanıyorum? Yarın yanına hiç gitmem. Böylece kavganın üzerinden sünger çekilir, olanlar unutulur.»

Saat biri çeyrek geçe yatak odama çekildim.

Uşağım soyunmama yardım ederken sordum:

—Nasıl, aşağı kattaki konuklar dağıldılar mı?

—Buyurduğunuz gibi, dağıldılar, efendim.

—Ne diye «Yaşa! Varol!» diye bağırıyorlardı?

—Aleksey Dmitriç Mahonov açlık çekenler yararına 16 ton un ile bir ruble bağışladılar. Adını bilmediğim yaşlı bir hanımefendi ise mülkünde yüz elli kişiye sürekli sofra açacaklarmış. Şükürler olsun Tanrıma... Natalya Gavrilovna'nın açıkladıklarına göre bundan böyle her cuma akşamı konakta bir araya gelecekler.

—Nasıl, bizim konakta mı?

—Buyurduğunuz gibi, beyefendi. Yemekten önce Natalya Gavrilovna bir yazı okudular. Ağustos ayından bugüne değin tahıl dışında sekiz bin ruble para bağışında bulunulmuş. Şükürler olsun, şükürler olsun... Beyefendiciğim, anladığım kadarıyla hanımefendi çabalarını sürdürürlerse daha pek çok bağış toplarlar. Çünküm çevrede varlıklı insan bol.

Aleksey'i gönderdim, ışığı söndürüp yorganı başıma çektim.

«Gerçekten de, ne diye kendi kendimi üzüyorum? Ateşin çevresinde dönen pervaneler gibi aç köylülerin çevresinde dönüp durmanın bir anlamı var mı? Ben ne onları tanırım, ne hallerinden anlarım, ne yakından gördüğüm var, ne de severim. Öyleyse tedirgin olmaya gerek yok!» diyerek yorganın altında istavroz çıkardım.

Aklıma karım gelince dedim ki: «Amma da becerikleşmiş ha! Evde koskoca komite kurmuş de haberim yok! Peki ama neden gizledi? Duyurmamasının amacı ne? Ben onlara ne yaptım ki?»

İvan İvanıç haklıydı. Bir an önce buralardan çekip gitmeliydim.

Ertesi gün uyandığımda kararımı vermiştim: Gecikmeden toparlanıp gidecektim. Bir gün önce yaşadıklarım –çay masasındaki konuşmalar, karım, Sobol, akşam yemeği, korku-larım– beni durmadan üzüyordu. Bu duruma göre bu olayları anımsatacak şeylerden tümüyle kurtulacaktım, öyleyse memnun olmalıydım. Sabah kahvemi içerken kahya Vladimir Prohoriç çiftlik işleriyle ilgili ayrıntılı raporunu okudu. Adetidir, en hoşuma gidecek haberi her zaman en arkaya bırakır. Gülümseyerek;

—Çavdarı çalan adamlar bulundu, dedi. Savcı dün Pestrovo'da üç köylüyü tutukladı.

Birdenbire sinirlenerek ne diyeceğimi şaşırdım.

—Yıkılın karşımdan! diye bağırdım, adamcağız yürüyünce masadaki bisküvi sepetini yere fırlattım.

IV

Kahvaltıyı bitirdiğimde ellerimi ovuşturarak, «Gidip konaktan ayrılacağımı karıma bildirmeliyim,» diye düşünüyordum. Peki ama niye? Ne işine yarayacaktı? Bir işine yaramayacaktı elbette, gelgelelim habere sevinmekten başka bir şey olmayacağına göre bildirmenin de bir zararı yoktu. Ayrıca kendisine bir şey söylemeden çekip gitmek uygun kaçmazdı: Ya korktuğumu düşünecek, ya da belki beni konaktan çıkmak zorunda bıraktığı düşüncesiyle üzülecekti. Sonra kampanyaya beş bin rubleyle katılacağımı duyurup örgütleme işiyle ilgili birkaç tavsiyede bulunmak da hoş olurdu. Deneyimsizliği yüzünden böylesine sorumluluk isteyen, karmaşık bir işte can sıkıcı sonuçlar alabileceğini söyleyerek onu uyarırdım. Kısacası, beni ona sürekli çeken bir şey vardı; yanına gitmek için çeşitli bahaneler uydururken oraya gitmeden edemeyeceğimi biliyordum.

Aşağıya indiğimde ortalık aydınlıklı, henüz lambalar yanmamıştı. Karım salon ile yatak odası arasında bulunan çalışma odasına oturmuş, masanın üstüne iyice eğilerek bir şeyler yazıyordu. Beni görünce irkilerek ayağa fırladı, masadan kalktı, ne yazdığını görmemi istemiyormuş gibi gelip önünde durdu.

Onun telaşı karşısında ben de şaşırdım.

—Özür dilerim, bir dakikalığına uğramıştım. Bir raslantı sonucu açlık çeken köylülere yardım kampanyası düzenlediğinizi öğrendim de...

—Düzenledim, ne olacak? Bu benim bileceğim iş...

—İstediğinizi yaparsınız, ona bir diyeceğim yok. Ayrıca işittiğime çok memnun oldum, çünkü benim amacımla tümüyle çakışıyor. İzin verirseniz kampanyanıza ben de katılmak isterim.

Karım;

—Bağışlayın, böyle bir şeye izin veremem, dedikten sonra başını yana çevirdi.

—Niçin, *Natalie*? Söyler misiniz, niçin? Ben varlıklı bir adamım, aç insanlara ne diye yardımdan kaçınayım?

Küçük gören bir gülümsemeyle gülümsedi, bir omzunu oynattı.

—Bizim aramızda ne işiniz var? Sizden kimse böyle bir şey istemiyor ki...

—Belki sizden de istemediler, ama *benim evimde* koskoca bir komite oluşturmuşsunuz. Gidin, yardımınızı sizi kimsenin tanımadığı bir bölgede yapın.

Kırıcı olmamaya, soğukkanlılığımı yitirmemeye çalışıyordum, hem de tüm benliğimle. Karımın yanında bulunmak ilk dakikalarda ilaç gibi gelmişti. Çünkü ondan bana yumuşak, evcimen, genç, kadınsı bir hava esiyordu; en başta da kendi yaşadığım katta, genellikle yaşantımda bulunmayan ileri derecede incelik, zarafet... Üzerinde kumaşı seyrek dokunmuş pembe bir sabahlık vardı; bu giysi onu daha bir gençleştiriyor, hızlı, bazen de sert hareketlerine yumuşaklık veriyordu. Görüntüsü bile bir zamanlar beni tahrik etmeye yeten biçimli koyu kestane saçları masada eğilerek oturmaktan dolayı biraz dağılmıştı, ama bu durumda daha gür, daha zengin bir görünüşü vardı. Aman canım, ben de ne basit şeylerden söz ediyorum! Karşımda belki de güzelliği, inceliği olmayan sıradan bir kadın durmaktaydı. Ancak bir zamanlar birlikte yaşadığımız, netameli karakteri olmasa bugün de yaşayacağımız karımdı o benim. Ayrıca yeryüzünde sevdiğim tek varlıktı. Buradan ayrıldıktan sonra bir daha pencereden bile göremeyeceğimi bildiğim bu soğuk, sert kadın gururuyla, alaycı gülüşüyle şimdi, buradan gitmeden önce bana büyüleyici geliyordu. Onunla gurur duyuyordum, kendisinden ayrılmanın benim için ne derece korkunç, hatta olanaksız olduğunun bilincindeydim.

Kısa bir sessizlikten sonra Natalya Gavrilovna;

—Pavel Andreyiç, iki yıldır kimse kimseye karışmadan huzur içinde yaşıyorduk, dedi. Sonra birdenbire ne diye geçmişe dönmek istediniz? Dün yanıma geldiğinizde amacınız beni küçük düşürmek, aşağılamaktı. Çok iyi biliyorum!

Bunları söylerken sesi yükseldi, yüzü kırardı, gözlerinde nefret kıvılcımları çaktı.

—Pavel Andreyiç, kendinizi tutmasını bilin, bir daha böyle şeyler yapmayın! Yarın dilekçe verip boşanmamızı isteyeceğim. Sonra istediğim yere çeker giderim. Bir manastır mı olur, dullar evi mi, yalnızlar için bakım kurumu mu?..

Gene kendimi tutamadım:

—Dilerim, deliler evi olur!

—Gerekirse deliler evine bile girerim! Buradan bin kere iyidir! – Gözleri ateş saçarken bağıra bağıra söylüyordu bunları. – Bugün Pestrovo'ya gittiğimde aç gezen, hasta kadınlara imrendim, çünkü onlar benim gibi böyle bir adamla yaşamak zorunda değillerdi. Hiç olmazsa namuslarıyla kazanıyorlar, istediklerini yapıyorlar, tümüyle özgürler... Bense sayenizde boşluk içinde yüzüyorum. Asalak olarak yaşamaya alıştığım için sizin sırtınızdan geçiniyor, sizin paranızı yiyorum. Ama özgürlüğüm ve kimsenin işine yaramayan sadakatimle ödüyorum bunları. Çünkü boşanmamıza izin vermediğiniz için adınızın onurunu korumak zorundayım, oysa gerçekte böyle bir şey yok!

Çenemi tutmam gerekiyordu. Dişimi sıktım, hızla odadan çıktım, ancak az sonra geriye dönerek dedim ki:

—Sizden çok rica ediyorum; gizli gizli buluşmalara, haberim olmadan evimde oluşturduğunuz bu toplantılara son verin! Ben evime ancak yakından tanıdığım kişileri alırım, eğer bu hergele takımı hayır işleriyle uğraşmak istiyorsa kendilerine başka bir yer bulsunlar! Geceleri gelip burada «Yaşa! Varol!» diye kimse bağıramaz, buna izin veremem! Biliyorum, amaçları sizin gibi sinir hastalarını sömürmek!

Karım, yüzü sapsarı, ellerini ovuşturup dişi ağrıyormuş

gibi inleyerek odanın içinde kıvranmaya başladı. Ben daha fazla dayanamayıp çıktım. Öfkeden kuduracak gibiydim, aynı zamanda kendimi tutamayıp sonradan pişman olacağım şeyler yaparım ya da söylerim diye korkudan titriyordum. Kendimi tutmama yardım ediyormuş gibi kollarımı sımsıkı önümde kavuşturmuştum.

Bir bardak su içip biraz kendime geldikten sonra yeniden karımın yanına döndüm. O gene kağıtları benden korumak istercesine masanın önünde duruyordu. Yüzü soğuk, sapsarıydı; göz yaşlarından ıslanmıştı. Ben, sesimde öfkenin izi kalmaksızın, üzüntü içinde;

—Beni niçin anlamıyorsunuz? Niçin haksızlık ediyorsunuz? dedim. Şerefim üzerine yemin ederim ki, yanınıza gelirken tek amacım, tek isteğim size yardım etmekti!

Kollarını önünde çapraz kavuşturdu, dövülmekten korkan, vurmamaları için yalvaran bir çocuk gibi büzüldü, yüzü acınası bir hal aldı.

—Pavel Andreyiç, isteğimi geri çevireceğinizi biliyorum, ama sizden bir dileğim var. Kendinizi zorlayın, hiç olmazsa hayatta bir iyilik yapın bana! Bu, aynı zamanda açlık çekenler için yapacağınız en büyük yardımdır. Ne olur, gidin buradan, giderseniz bütün yaptıklarınızı bağışlarım!

İçimde büyük bir barışma isteği duyarak;

—Beni ne diye aşağılamaya çalışıyorsunuz, *Natalie*? dedim. Gitmeye çoktan karar verdim, ancak aç köylülere yardım için bir şeyler yapmadan bir yere kıpırdamam. Bu, benim boynumun borcumdur.

Karım yüzünü buruşturdu, alçak sesle;

—Ah, dedi, siz iyi bir demiryolu, güzel köprü kurabilirsiniz ama açlık çekenlere bir yardımınız dokunamaz. Anlayın artık!

—Öyle mi dersiniz? Dün beni vurdumduymazlıkla, acıma duygusunu yitirmekle suçladınız. –Acı acı güldüm. – Ne kadar iyi tanımışsınız beni? Tanrı'ya inanıyorsunuz, öyleyse Tanrı tanığım olsun ki, gece-gündüz onlar için kaygılanıyorum.

—Gözümden kaçmıyor, ancak tasalanmanızın asıl nedeni bu değil. Açlık çekenler siz olmadan da kurtulmanın bir yolunu bulurlar; Çiftçiler Birliği, genelde yardıma koşan herkes sizin çabalarınıza aldırmıyor diye çılgına dönüyorsunuz.

İçimde kabaran öfkeyi bastırarak sustum. Sonra dedim ki:

—Buraya sizinle iş konuşmak için geldim. Oturunuz; rica ederim, oturunuz.

O hâlâ karşımda dikiliyordu. İskemlelerden birini gösterdim.

—Çok rica ediyorum, şuraya oturunuz!

Oturdu. Ben de altıma bir iskemle çektim. Biraz düşündükten sonra;

—Şimdi söyleyeceklerime iyi kulak verin, konumuzun ciddiyetini unutmayın, dedim. İnsanlara duyduğunuz sevgiden dolayı böyle bir örgütleme işini üzerinize aldığınız belli. Elbette bu girişiminize karşı hiçbir diyeceğim olamaz, üstelik sonuna dek sizi destekliyorum, aramızdaki ilişkiye karşın gerekli her katkıyı yapmaya hazırım. Ancak aklınıza, duygularınıza... özellikle duygularınıza beslediğim tüm saygıya karşın böylesine zor, karmaşık, sorumluluk isteyen bir işin, yardım toplama işinin yalnız sizin elinizde olmasına göz yumamam. Bir kadın olarak deneyiminiz yetersiz, yaşamı tanımıyorsunuz, heyecanlısınız, kolay kanarsınız. Ne idüğü belirsiz yardımcılar toplamışsınızdır çevrenize... Abartmadan söyleyeyim ki, bu koşullar altındaki girişiminiz ister istemez üzücü iki sonuca götürecektir sizi. Bunlardan biri, ilçemiz köylülerinin tümüyle desteksiz kalmasıdır. İkincisi ise kendinizin ve yardımcılarınızın yapacağı yanlışlar yüzünden bir sürü paradan olmanız, üstelik adınızın kirlenmekle kalmasıdır. Gidecek paralar önemli değil, ben bunları karşılarım, ama onurlu adınız kirlenirse ne yaparsınız? İşler denetiminizin altından çıkınca öyle dedikodular yayılır ki, sözde kampanyadan sizin, doğal olarak da benim cebe iki yüz bin ruble indirdiğimiz söylenmeye başlar. Bu durumda yardımcılarınız size ne destek sağlayabilirler?

Karım sessiz dinliyordu.

—Dün belirttiğiniz gibi kendimi beğenmişliğimden değil, açlık çekenler yardımsız kalmasın, siz de güzel adınızdan olmayasınız diye çırpınıyorum hep. Bu işe benim el atmam boynumun borcudur.

—Özetle söylersek...

—Bugüne değin ne kadar para topladığınızı, harcamalarınızın ne olduğunu lütfen bana bildirin. Bugünden sonra da gelecek tüm parasal ya da ayni yardımları, giderlerinizi her gün haber vermelisiniz. *Natalie*, yardımcılarınızın bir ad çizelgesi bende bulunsun. Hepsinin namuslu insanlar olduklarından eminim, gene de gözetimden uzak tutmamak iyidir.

O hep susuyordu. Kalkıp odada birkaç tur attım.

—Gelin şu işe birlikte el atalım.

Böyle diyerek masaya oturdum.

Karım şaşkınlık içinde, biraz da korkuyla yüzüme baktı.

—Gerçekten ciddi misiniz?

Kuşkuyla karşılanacağımı biliyordum. Yalvaran bir sesle;

—*Natalie*, biraz mantıklı olun, dedim. Çok rica ediyorum. Deneyimime, dürüstlüğüme inanmıyor musunuz?

—Ne istediğinizi gene de tam anlamış değilim.

—Hadi, gösterin bana, ne kadar harcamışsınız, topladığınız para ne kadar?

—Kimseden gizlim-saklım yok. İsteyen herkes görebilir. İşte şurada.

Masanın üstünde beş tane okul defteri, yazıyla doldurulmuş birkaç tabaka kağıt, ilçemizin haritası, çeşitli boylarda kesilmiş bir sürü kağıt vardı. Hava kararmaya yüz tuttuğu için lambayı yaktım.

Defterleri şöyle bir karıştırdım.

—Beni bağışlayın, bunlardan bir şey anlamıyorum, dedim. Bağışları gösteren düzenli bir cetvel olmalı.

—İmzalı belgeler var, onlardan görebilirsiniz.

Acemiliğine güldüm.

—Orası öyle, ayrıca cetvel düzenlemek gerekir. Para ya da ayni olarak topladığınız bağışlar karşılığında verdiğiniz alındıların sizde de birer kopyası bulunmalı. Özür dilerim, *Natalie*, önemsiz gibi gözükebilir ama ilerde kolaylık sağlayacaktır. Bu alındıları numaralayıp ayrı bir çizelgeye geçirmek iyi olur. Her alındı için aynı işlem yapılmalı. Hoş, bu işi ben yürüteceğim ya...

—Yürütün, yürütün...

Başlangıçtan çok memnundum. İlgimi çeken canlı bir iş, küçücük bir masa, bir sürü acemice doldurulmuş defter, karımla çalışmanın getireceği güzellikler beni hayli oyalayacağa benziyordu. Ancak gene de Natalya Gavrilovna'nın beklenmedik bir çıkış yaparak işleri berbat etmesinden korkuyordum. O nedenle acele ediyor; karımın dudaklarının titremesine, yakalanmış bir hayvan gibi korka korka çevresine bakınmasına önem vermemeye çalışıyordum.

—Işte böyle, *Natalie*, dedim. İzin verirseniz bütün kağıtları, defterleri benim oraya, yukarıya götüreyim. Yarın hepsini inceleyip durumu kavradıktan sonra düşüncemi size söylerim.

Çizzelgeleri, defterleri paket yaparken sordum:

—Başka kağıtlar varsa onları da verin.

Belgeleri paket yapmama yardım ederken yüzünden iri iri göz yaşları süzülüyordu.

—Alınız, alınız, hayatta elimde tek bunlar kalmıştı, onlar da sizin olsun!.. Bende ne varsa elinize geçiriniz.

Sitem edercesine içimi çektim.

—Ah, *Natalie, Natalie!*

Dirsekleriyle göğsüme çarparak, saçları yüzüme değerek büyük bir telaş içinde çekmeceyi yuvasından çıkardı; içinden aldığı kağıtları masaya, önüme rasgele fırlatmaya başladı. Bu sırada kucağıma, yere bir sürü bozuk para saçıldı.

Kısık bir sesle:

—Alınız, hepsi sizin olsun! dedi.

Kağıtların tümünü masaya boşalttıktan sonra hızla yanımdan uzaklaştı, başını kollarının arasına alarak divanın üstüne

attı kendini. Paraları toplayıp çekmeceye koydum, hizmetçileri günaha sokmamak için kilidini kilitledim, kağıtların hepsini kucağıma toplayıp yukarıya çıkmak üzere yürüdüm. Karımın önünden geçerken durdum; onun eğilmiş sırtına, titreyen omuzlarına bakarak;

—Ay, Ay! Küçücük bir çocuk gibisiniz, vallahi! Bakın, beni iyi dinleyin, *Natalie*. Bu işin önemini, ne kadar sorumluluk gerektirdiğini anladığınız zaman bana kendiniz teşekkür edeceksiniz. Doğru söylüyorum.

Yukarı kata çıkar çıkmaz işe koyuldum. Defterler iple bağlanmamış, sayfalara numara verilmemişti. Kayıtlar çeşitli el yazılarıyla tutulduğuna göre, demek ki, defterler isteyenin elinde kalıyordu. Yapılan ayni yardımların karşılığında malın değeri yazılmamıştı. Diyelim, varlıklı biri ekmeklik çavdar bağışlamış. Çavdarın bugünkü ederi 1 ruble 15 kapikse iki ay sonra 2 ruble 15 kapiğe çıkınca ne olacaktı? «A.M. Sobol tarafından 32 ruble bağışlandı.» diye yazılmış. Ama bağışın tarihi yok, ne için verildiği yok. Doğru-dürüst belgesi de... Ortada böyle şeyler bulunmadığı için her şey karmakarışık. İlerde mahkemelik bir durum olursa işin içinden çıkabilene aşkolsun!

—Ne kadar bilgisiz ve saf! Sanki küçücük bir çocuk! diye söylendim.

Bir yandan canım sıkılıyor, bir yandan da gülüyordum.

V

Karımın topladığı sekiz bin rubleydi, benim koyacağımla birlikte on üç bin ruble ediyordu. Başlangıç için iyi sayılırdı. Hem ilgimi çeken, hem de beni kaygılandıran bu iş bundan böyle benim denetimim altında olacaktı. Başkalarının yapmak istemediği, beceremeyeceği işleri bundan böyle kendi elimle yürütecektim. Doğru bir örgütleme oluşturur, açlık çekenler için ciddi bir yardım kampanyası başlatırsam köylülere karşı görevimi yerine getirmiş olurdum.

Anlaşılan her şey gönlüme göre, tam tasarladığım gibi olacağa benziyordu; gene de içimde de bir tedirginlik vardı. Karımdan aldığım kağıtları dört saat didik didik ettim, işin özünü kavradım, yanlışlıkları düzelttim. «Ancak işler düzene giriyor» diye rahatlayacağım yerde, birisi arkamda dikilip nasırlı elini sırtıma sürtüyormuşçasına garip duygular içindeydim. Eksik olan neydi? Yardım kampanyası güvenilir ellere geçmişti, aç köylülerin yakında karınları doyacaktı, öyleyse daha başka ne istiyordum?

Dört saat çalışmak beni yormuştu; ne eğilerek oturabiliyor, ne de yazı yazabiliyordum. Aşağıdan gelen derin inlemelerden karımın ağladığını anladım. Her zaman sakin, yarı uykulu bir genç olan uşağım Aleksey sırıtkan duruşuyla arada bir masaya yaklaşıyor, mumu düzelttikten sonra tuhaf tuhaf yüzüme bakıyordu.

Yorgunluktan bitkin düşünce;

—En iyisi buradan çekip gitmek, dedim. O yüce duygular yerin dibine batsın! Yarından geci yok, hemen gitmeli!

Kağıtları, defterleri topladığım gibi karımın yanına yollandım. Bütün bedenimde yorgunluk, her yerimde kırıklık vardı; kucağımdda kağıtlarla, defterlerle yatak odamın önünden geçerken orada valizlerimi gördüm. Tam o sırada aşağı kattan karımın hıçkırıkları geldi.

Kulağımın dibinde birisi, «Siz saray maiyet memuru musunuz? Aman ne iyi. Gene de aşağılık herifin birisiniz!» diyor gibiydi.

Merdivenlerden aşağı inerken;

—Bütün bunlar düpedüz aptallık! diye söylendim. Salağın tekiyim ben! Beni ilgilendirmeyen, saçma sapan işlere burnumu sokuyorum! Oysa bunları bencilliğim, kendimi beğenmişliğim yüzünden yaptığım da doğru değil! Aç insanlara yardım ettim diye bana madalya mı takacaklar, yoksa rütbe verip daire başkanı mı yapacaklar? Heppsi saçmalık!

Yorulmuştum, çok yorulmuştum. Kulağımın dibinde hep

o fısıltı: «Aman ne iyi! Gene de aşağılık herifin birisiniz.!» diyordu. Çocukluğumda okuyup ezberlediğim şiirden bir parça geldi hatırıma: «İyi yürekli olmak ne iyi!»

Karım divanın üstündeki yatışını hiç değiştirmemişti. Yüzükoyun yattığı yerde kollarıyla başını kavramış, ağlayıp duruyordu. Ne olduğunu anlamayan hizmetçi kız başucunda dikilirken korku içindeydi. Kızı gönderdikten sonra kuca-ğımdaki kağıtları masanın üstüne koydum;

—*Natalie,* bütün yazışmalarınız burada, dedim. Her şey tam istediğim gibi, düzenli, çok beğendim. Ben yarın gidiyorum.

Ama o ağlamasını kesmedi. Salona çıkıp karanlıkta bir yere oturdum. Karımın hıçkırıkları, inlemeleri bir çeşit suçlama gibi geliyordu bana. Kendimi temize çıkarmak için kavgamızı baştan sona gözümün önünden geçirdim. Her şey, danışmak amacıyla onu yukarı kata çağırmamla başlamıştı. Düşüncesini söylesin diye onu çağırmakla hiç de iyi etmemiştim. Sonra defterler, ağlamalar... Aslında olanlar nefretle dolu evlilik yaşantımızın alışılmış sinir nöbetlerinden biriydi. Evlendiğimiz günden beri sürüp gelen çirkin, akıl almaz karı-koca sürtüşmeleri... Ama bununla açlık çeken köylülerin ne ilgisi vardı? Nasıl olup da bu anlaşmazlığın ortasına düşmüşlerdi? Anlaşılan, biz birbirimizle didişip dururken çevremizde ne varsa hepsi işin içine karışmıştı.

Salondan yavaşça;

—*Natalie,* diye seslendim. Yeter artık, kes şunu!

Karımın ağlamayı kesmesi, bu azap verici sahnenin son bulması için onun yanına gitmem, okşayarak ya da özür dileyerek onu yatıştırmam gerekiyordu. Kafes içine kapatılmış, benden ürken, nefret eden bir yaban ördeği yavrusunu nasıl yatıştırabilirdim? Onu beğendiğimi, duygularını anladığımı söyleyerek mi? Karımı hiçbir zaman yeterince tanıyamamıştım, o yüzden onunla neyi nasıl konuşacağımı bilmiyordum. Dış görünüşü hoştu, beğendiğim birçok yönleri vardı. Gelgelelim iç

dünyası, ruh yapısı, düşünceleri, olaylara bakışı, ruhsal durumunun sık sık değişmesi, nefret dolu bakışları, gururu, beni bazan şaşırtan okumuşluğu ya da diyelim, yüzünün rahibelere özgü duruşu –tıpkı dünkü gibi– benim hiç bilmediğim, anlamadığım şeylerdi. Sürtüşmelerimiz sırasında nasıl bir insan olduğunu belirlemeye çalışırken onu düşüncesi kıt, ciddiyetten uzak, çekilmez karakterde, kadın mantığı taşıyan bir yaratık olarak tanımlamaktan öteye geçemiyordum. Bu da bana yetiyordu. Ama şimdi karşımda hüngür hüngür ağlarken onu daha fazla tanımak için büyük bir istek duydum.

Sonunda ağlaması son buldu; ben de yanına, salona gittim. Divanın üstünde başını ellerine dayamış, düşünceli, kıpırtısız oturuyordu; bakışlarını şömineye dikmişti.

—Yarın sabah buradan ayrılıyorum, dedim.

Karşılık vermedi. Salonda ileri-geri dolaşmaya başladım.

—*Natalie*, buradan gitmemi istediğiniz zaman yaptıklarımın hepsini bağışlayacağınızı bildirmiştiniz. Demek ki, size karşı suçluyum, beni öyle görüyorsunuz. Sizden rica edeceğim, soğukkanlılığınızı yitirmeden, kısa kısa tümcelerle ne bakımdan suçlu olduğumu söyler misiniz?

—Şimdi çok yorgunum. Daha sonra...

—Nasıl bir suçmuş bu? Ben size ne yaptım? Diyeceksiniz ki, gençsiniz, güzelsiniz, yaşamak istiyorsunuz, bense sizin neredeyse iki kat yaşınızdayım, benden nefret ediyorsunuz... Bunlar mı benim suçum? Sizinle zorla evlenmedim. Eğer özgürlüğünüzü yaşamak istiyorsanız size bu hakkı tanırım. Durmayın hadi, gidin, canınızın istediğini sevin! Boşanmanıza da izin vereceğim.

—Böyle bir şey istediğim yok. Şunu iyi bilin ki, eskiden sizi severdim ve her zaman kendimi sizden yaşça daha büyük görürdüm. Ne aptalmışım meğer! Suçunuz benim genç, sizin yaşlı olmanızda ya da özgür kalırsam başkasını sevebileceğimde değil. Siz çekilmez bir adamsınız, bencilsiniz, kincisiniz... Işte asıl suçunuz!

—Bilmiyorum... Belki de...

—Şimdi gidin lütfen. Sabaha kadar beni kemirmek niyetindeyseniz haber vereyim, artık gücüm kalmadı, size yanıt veremeyeceğim. Buradan ayrılacağınızı söylediniz için size minnettarım, şimdilik daha fazlasını istemiyorum.

Yanından gitmemi istiyordu, oysa bunu yapmak benim için kolay değildi. Sinirlerim iyice zayıflamıştı; beni bunaltan koca koca boş odalardan ürküyordum. Çocukluğumda bir yerim ağrıdığında yüzümü annemin ya da dadımın böğrüne dayardım, böyle yapınca yüzümü gömdüğüm ılık giysilerin arasında ağrılarımın dindiğini hissederdim. Şimdi de öyle, içimdeki tedirginlikten ancak onun küçük odasında, onun yanındayken kurtulacağıma inanıyordum. Oturdum, yüzümü elimle ışığa karşı siper ettim. İçerisi sessizdi.

Uzun bir suskunluktan sonra karım ağlamaktan ıslık ıslak olmuş, kızarık gözlerini bana çevirerek;

—Suçunuz ne mi? diye sordu. Söyleyeyim... İyi öğrenim görmüş, görgülü, dürüst, hak gözetir, kural tanıyan bir insansınız. Ancak bir yere gittiğinizde bu erdemlerinizle insanı boğan, ezen, küçük düşüren, aşağılayan bir hava taşıyorsunuz. Dürüst düşünme tarzınızla bütün dünyadan nefret ediyor gibisiniz. İnananlardan nefret ediyorsunuz, çünkü inanmak size göre az gelişmişlik, kara cahillik belirtisidir. Herhangi bir inanç, ülkü taşımıyorlar diye inanmayanlardan da nefret ediyorsunuz. Yaşlıları geri kalmışlıkları, tutuculukları; gençleri ise özgür düşünceleri yüzünden beğenmiyorsunuz. Sizin bakış açınızdan halkın, ülkenin çıkarları en öndedir, ancak her karşınıza çıkandan hırsızmış, soyguncuymuş gibi kuşkulandığınız için halktan da nefret ediyorsunuz. Nefret etmediğiniz kişi yok yeryüzünde. Hak gözeten, yasalar çerçevesinde hareket eden bir insansınız, o yüzden köylülerle, komşularla sürekli mahkemeliksiniz. Yirmi çuval çavdarınızı çaldılar diye düzenseverliğinize dayanarak hemen valiye, üst makamlara şikayette bulundunuz, yerel yöneticiler hakkında da Petersburg'a dilekçe

üstüne dilekçe yağdırdınız. Yasal çerçevede kalmak gerçekten o kadar önemli mi? –Böyle di-yerek güldü.– Yasal haklarınız olduğu için, ahlak kurallarını göz önünde bulundurarak bana boşanma izni vermiyorsunuz. Genç, sağlıklı, onuruna düşkün bir kadının ömrünü boşluk içinde, can sıkıntısı, korku içinde geçirip, bunun karşılığında sevmediği adamdan sıcak bir daire, sofrada bir yer alacağı yasalarımızda, ahlak kurallarımızda vardır. Yasaları çok iyi biliyorsunuz, dürüstsünüz, hakkaniyetlisiniz; nikaha, ailenin temellerine saygınız sonsuz. İşte o yüzden yaşamınız boyunca kimseye iyiliğiniz dokunmadı, herkesin nefretini kazandınız, herkesle kavgalısınız, benimle evli olduğunuz yedi yıl süresince yedi ay birlikte oturamadık. Ne sizin bir karınız oldu, ne de benim bir kocam. Böyle bir adamla yaşamak çok zor, artık kendimde bunu yapacak gücü bulamıyorum. İlk yıllarımızda korku duyuyordum, şimdiyse utanıyorum... En iyi yıllarım uçup gitti. Sizinle cebelleşeceğim diye bütün güzel huylarım değişti; sert, kaba, ürkek, işkilli bir insan oldum. Daha başka ne söyleyeyim? Dediklerimden bir şey anlayabildiniz mi? Artık yollarımız ayrıldı, herkes kendi yolunda yürüsün...

Yattığı yerden doğrularak oturdu, düşüncelere daldı. Dalgın dalgın şömineye bakıyordu.

—Oysa ne güzel, ne imrenilesi bir yaşantımız olabilirdi! Artık geçmişi geriye döndüremeyiz.

Kışı köyde geçirenler o bitmek bilmez, can sıkıcı, sessiz kış gecelerini yakından tanırlar. O ıssızlıkta köpekler havlamaktan bıkmış, duvar saatleri tıklaya tıklaya yorulmuş gibidir. Rusya'nın kış gecelerini bilenler benim odadan odaya dolaşarak vicdanımın sesini dinlerken bazen ruhumda olup bitenleri anlamaya, bazen de vicdan sızılarımı bastırmaya çalıştığım sırada küçücük, rahat bir odada kötü bir insan olduğumu yüzüme haykıran karımın, sesiyle bana ne büyük bir mutluluk, ne büyük bir zevk tattırdığını çok iyi anlarlar. Vicdanımda olup bitenleri kavrayamıyordum, ama karım sanki bir çevirmen gibi

kadınsı duyarlığıyla içimdeki tedirginliği yorumlayarak anlayacağım bir dille bana aktarıyordu. Böyle tedirginlikten kıvrandığım anlarda asıl sorunun açlık çeken insanlardan filan değil, benim gerektiği gibi bir adam olmamamdan kaynaklandığını sezinliyordum.

Karım toparlanarak divandan doğrulup ayağa kalktı, bana yaklaştı, hüzünlü bir gülümsemeyle;

—Pavel Andreyiç, beni bağışlayın ama size inanmıyorum, buradan bir yere gidemeyeceksiniz, dedi. Gene de sizden bir kere daha rica edeceğim: Yaptığıma ne ad koyarsanız koyun –masadaki kağıtları gösteriyordu– ister kendi kendini aldatma, ister kadın mantığı, isterseniz yanılgı deyin, ama yakamı bırakın artık. Çünkü elimde kalan tek avuntum bunlardır.

Yüzünü öbür yana döndürerek sustu.

—Eskiden böyle şeyler bilmezdim, dedi neden sonra. Gençliğimi sizinle boğuşarak harcadım. Ama şimdi bu işe sarıldım, yeniden canlanarak mutluluğu tattım... Bana öyle geliyor ki, yaşamımın bir işe yaradığını ancak bu yolla anlayabildim.

Onu hayran hayran süzerek dedim ki:

—*Natalie*, siz yüreği iyilik dolu, kafası çalışan bir kadınsınız. Yaptığınız, söylediğiniz her şey çok güzel, çok akıllıca.

Heyecanımı bastırmak için odada gezinmeye başladım. Aradan bir zaman daha geçti.

—*Natalie*, ayrılmadan önce sizden özel bir ricam var. Açlık çeken köylülere ben de katkıda bulunmak istiyorum, yardım önerimi kabul edin lütfen.

Omuz silkti.

—O konuda yapacağım bir şey yok. Bağışta bulunacakların çizelgesini vereyim, siz de adınızı yazın... Tamam mı?

Kağıtları karıştırıp arasından bağış çizelgesini buldu.

—Işte, bağışlayacağınız miktarı yazın. Bundan başka katkınız olamaz.

Sesinin tonundan bağış çizelgesine fazla bir önem vermediği anlaşılıyordu.

Çizelgeyi aldım, *Bilinmeyen birinden 5.000 ruble* diye yazıp imzaladım.

«Bilinmeyen birinden» sözlerinde hoşa gitmeyen, yapmacıklı, bencillik kokan bir anlam gizliydi; bunu karımın yüzünün kıpkırmızı olmasından, bağış çizelgesini öbür kağıtlar arasına çabucak sokmasından anladım. Bunu anlayınca ne de çok utandım. Ne pahasına olursa olsun hatamı hemen düzeltmem gerektiğini, değilse yolculuk boyunca, hatta Petersburg'da kendimden utanmaktan kurtulamayacağımı biliyordum. Peki, patavatsızlığımı nasıl düzeltecek, ona ne diyecektim?

Bütün içtenliğimle;

—*Natalie*, yaptığınız çalışmalardan dolayı sizi kutlarım, dedim. Dilerim, ilerisi için daha başarılı olursunuz. Gitmeden önce size bir tavsiyede bulunacağım. Sözümü dinlerseniz bu işlerde Sobol'e karşı, hatta öbür yardımcılarla aranıza mesafe koyun, onlara fazla güvenmeyin. Yardımcılarınızın dürüst olmadıklarını söylemek istemiyorum, hayır. Ancak onlar soylu sınıfından değiller, kafalarında belirli bir düşünce, ülkü, yüreklerinde inanç yoktur. Herhangi bir amaçları, ilkeleri olmadan yaşadıkları için paraya gereğinden çok değer verirler. Para onlar için her şeydir! –Içimi çektim.– Kolayından, beleşten kazanma yolları ararlar; okumuş olanlar bu bakımdan daha tehlikelidir.

Karım divanın üzerine hafifçe uzandıktan sonra isteksiz isteksiz şunları söyledi:

—Düşünce, ülkü, ülkücülük, ilkeli olma, yaşamın amacı... bu sözler ağzınızdan hiç eksilmedi. Birini incitmek, küçük düşürmek, karalamak istediğiniz zaman hep böyle sözler söylersiniz. Nasıl bir adam olduğunuzu görüyorsunuz, değil mi? Bu bakış açısıyla, bu yaklaşımla insanlarla işbirliği yapmaya kalktığınızda daha ilk günden her şeyi bozarsınız. Artık bunu anlamanın zamanı geldi!

Derin derin göğüs geçirdikten sonra bir süre sustu.

—Pavel Andreyiç, siz kaba ruhlu bir adamsınız. Gerçi iyi

eğitim, öğrenim görmüşsünüz, ama ruhça yaban kalmışsınız. Çünkü içine kapanık, herkesten kaçan bir yaşam sürüyorsunuz, kimseyle görüşmüyorsunuz, mühendislik konusu dışında bir şey okumuyorsunuz. Oysa ne güzel insanlar, ne değerli kitaplar vardır! Bunu iyi bilin! Artık yoruldum, daha fazla konuşamayacağım, yatmam gerekiyor...

—*Natalie*, ben gidiyorum.

—Peki, peki, teşekkür ederim...

Biraz bekleyip üst kata çıktım. Bir saat sonra –gece bir buçukta filan– elimde mumla yeniden aşağı indim. Konuşmak istiyordum. Ona ne diyeceğimi bilmiyordum ama söyleyeceklerimin çok önemli, çok gerekli şeyler olduğuna inanıyordum. Çalışma odasında onu bulamadım. Yatak odasının kapısı ise kapalıydı.

—*Natalie*, uyuyor musunuz? diye sordum alçak sesle.

Karşılık vermedi. Kapısının önünde bir süre dikildikten sonra içimi çekerek salona geçtim. Kanepeye oturdum, mumu söndürdüm, ortalık aydınlanıncaya değin orada bekledim.

VI

İstasyona gitmek üzere yola çıktığımda sabahın 10'ydu. Havada ayaz yoktu, ama lapa lapa kar yağıyor, rutubetli berbat bir rüzgâr esiyordu.

Su bendini, kayınağacı korusunu geçtik, konağın pencerelerinden gördüğüm yoldan yokuşu tırmanmaya başladık. Son kez evimi görmek üzere başımı çevirip baktığımda yağan kar yüzünden bir şey göremedim. Az sonra önümde sisler içinde koyu koyu köy evleri belirdi, burası Pestrovo'ydu.

«Bir gün aklımı oynatırsam tek nedeni şu Pestrovo köyü. Beni her yerde izliyor,» diye düşündüm.

Köyün sokaklarından birine girdik. Damların üstündeki ot örtüleri yerli yerindeydi; demek, kahya yalan söylemişti. Bir oğlan çocuğu kucağında bebekle kızağa bindirdiği bir kız

çocuğunu çekiyordu. Kafasını kadınlar gibi sarmış, ellerinde kocaman eldivenlerle başka bir oğlan çocuğu diliyle uçuşan karları havada yakalamaya çalışıyordu. Karşımıza çalı çırpı yüklü bir araba çıktı, yanında yürüyen köylünün saçı-sakalı kırlaşmış mıydı, yoksa kardan mı ağarmıştı, anlamak olanaksızdı. Adam benim kızak sürücüsünü tanıdı, gülümseyerek bir şeyler söyledi, bana da kurulmuş makine gibi bir selam çaktı. Evlerin avlularından köpekler fırladı, bindiğim kızağın atlarına merakla bakmaya başladılar. Her şey son derece sessiz, sıradan, basitti... «Köyden göçenler geri döndüler, yiyecek bir dilim ekmekleri yok, kimisi kahkaha atıyor, kimisi duvarlara tırmanıyor...» diye yazmışlardı mektupta. Karşımdaki görüntü öylesine olağan ki, gerçekten böyle olduğuna inanasım gelmiyor. Ne acınacak yüzler, ne yardım isteyen çığlıklar, ne ağlamalar, ne sızlanmalar... hiçbiri yok. Her yer sessiz, her şey kendi düzeni içinde; çocuklar, kızaklar, kuyruğunu havaya dikmiş köpekler... hepsi bildiğimiz şeyler. Koşturan çocuklar ile karşıma çıkan köylü kesinlikle tedirgin değiller. Öyleyse benim tedirginliğim niye?

Gülümseyen köylüye, kocaman eldivenli çocuğa, küçük köy evlerine bakıp karımı anımsıyorum; köylülerin yaşamını alt-üst eden böyle bir felaket olmadığını düşünüyorum. Hani nerede o eziklik, o yenilmişlik? Tam tersine, bir utku havası seziliyor her şeyde. Göğsümü gere gere onlarla birlikte olduğumu haykırmak istiyorum. Ancak atlar arabamı kırlara alıp götürüyor, uğultuyla esen rüzgârın savurduğu karlar arasında kendi düşüncelerimle baş başa kalıyorum. Sanki yaşam, işlerini tıkır tıkır yürüten milyonlarca insan arasından beni seçmiş; işe yaramaz, beceriksiz, kötü bir adam olarak yalnızlığın kucağına itmiş... Sanki ben insanların önünde bir engelim, onlara felaket getiriyorum; sonunda benim gibi birinin hakkından gelerek beladan kurtuluyorlar. Şimdi Petersburg'a kaçıyorum, Büyük Morskaya oteline sığınıp herkesin gözünden gizleneceğim...

Bir saat sonra istasyondaydık. Göğsü numaralı bir bekçi ile

arabacım valizlerimi bekleme odasına taşıdılar. Paltosunun eteklerini kemerinin altına sokan arabacım Nikonor, ayaklarında keçe çizmeler, tepeden tırnağa kara bulanmış olarak sevinçli bir yüzle gülümsüyor;

—Beyefendiciğim, iyi yolculuklar dilerim, diyerek bahşiş istiyor.

Yeri gelmişken belirteyim, dördüncü barem derecesinden bir maiyet memuru olduğum halde herkes bana «beyefendi» diye hitap eder. Bekçi trenin bir önceki istasyondan henüz hareket etmediğini bildirdi. Beklemekten başka çare yoktu. Dışarı çıkıyorum; uykusuz geçirdiğim geceden sonra kafam kazan gibi, yorgunluktan dökülerek amaçsız amaçsız su tulumbasına doğru yürüyorum. Çevre ıpıssız.

—Niçin ayrılıyorum buradan? diye soruyorum kendi kendime. Gideceğim yerde beni bekleyen biri mi var? Bir zamanlar terk ettiğim tanıdıklar, yalnızlık, lokanta yemekleri, gürültü-şamata, gözlerimi rahatsız eden elektirik ışığı... Bunlar için mi? Öyleyse nereye ve niçin gidiyorum? Amacım ne?

Karımla doğru-dürüst konuşmadan konaktan ayrılmak hoş bir şey değildi gerçekten. Kadıncağızı belirsizlik içinde bırakmamıştım. Onun her konuda haklı, benimse berbat bir adam olduğumu söylemem gerekmez miydi?

Tulumbanın yanından geri döndüğümde kapının önünde istasyon şefiyle karşılaştım. Bu adamı da amirlerine iki kez şikayet etmiştim. Şef, paltosunun yakasını kaldırıp soğuktan büzüşerek bana yaklaştı; şaşkın, nefret dolu, gergin bir yüzle elini kasketine götürdü, beni selamladıktan sonra trenin 20 dakika gecikeceğini bildirdi. Içerde sıcak bir odada beklersem daha iyi olacağını söyledi daha sonra.

—Teşekkür ederim, dedim. Öyle sanıyorum ki, gitmekten vazgeçeceğim. Benim sürücüye haber verin lütfen, beklesin. Daha gidip gitmeyeceğimi bilmiyorum..

Platformda bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor; kendi kendime durmadan «Gitmeli mi, yoksa gitmemeli mi?» diye .soruyor-

dum. Tren geldiği zaman kararımı verdim: Gitmeyecektim. Biliyordum, evde beni şaşkınlık, belki karımın alaylı bakışları, hüzün verici boş odalar, koyu bir tedirginlik bekliyordu. Gene de benim yaşımda bir insan için böylesi daha iyiydi. Çünkü yabancı insanlarla birlikte iki gün süren bir tren yolculuğuna katlanacak; Petersburg'a varınca her an, her dakika kimsenin işine yaramadığımı, artık son günlerimin yaklaştığını düşünecektim. Evimde beni ne beklerse beklesin oraya dönmeliydim. Bu kararla istasyondan ayrıldım. Sonra birden aklıma geldi: Ayrılışıma sevinilen bir yere güpegündüz dönmek tuhaf kaçmaz mıydı? Öyleyse günün kalan bölümünü bir komşumun yanında geçirmeliydim. Ama hangisine gidecektim? Kimileriyle gergin ilişkiler içindeydim, kimisini ise hiç tanımıyordum. Düşünürken aklıma İvan İvanıç geldi. Kızağa binerek;

—Bragin'in çiftliğine sür! dedim.

—Orası çok uzak, beyefendi, diye itiraz etti Nikonor. Ben diyeyim yirmi, siz deyin otuz fersah...

Sanki gidip gitmemek sürücümün elindeymiş gibi alttan aldım:

—Hadi, iki gözüm. Çabuk sür de gidelim.

Zavallı adam kuşkulu kuşkulu başını salladı, kızağa koştuğu atların yerlerini değiştirmesi gerektiğini zor duyulur bir sesle mırıldandıktan sonra ikircimli ikircimli kıpırdandı, acaba ben kararımı değiştirir miyim, diye ağırdan alarak dizginleri topladı, yerinde şöyle bir kaykıldı, bir an düşündü, sonunda kamçıyı şaklattı.

Yüzümü kardan sakınmaya çalışırken, «Bu tutarsız davranışlarım daha ne kadar sürecek? Aklımı mı oynattım nedir? Dur bakalım, daha başımıza neler gelecek!» diye düşünüyordum.

Yolun bir yerinde önümüzde aşağı doğru dik bir iniş uzanıyordu. Nikonor yokuş aşağı atları serbest bıraktı, ancak yokuşun yarısından sonra atlar öyle bir hızlan ki, sürücüm dir-

seklerini havaya dikerek o güne değin işitmediğim bir sesle haykırmaya başladı:

—Hey, kızakta bir general götürdüğümüzü bilmiyor musunuz? Sizi kendini bilmezler sizi! Şimdi ben gününüzü gösteririm!

Kızağın uçarcasına kaymasından soluğum tutulacak sandım. Sürücüm sarhoştu, bunu son anda fark etmiştim. İstasyonda iyice kafayı çekmişti kerata. Dik inişin bittiği yerde üzerinden geçtiğimiz buzlar çatır çatır etti, kopan gübreli, karlı sert bir parça gelip yüzüme çarptı. Hızını alamayan kızağımız aşağıya doğru nasıl indiyse gene uçarcasına yokuş yukarı tırmanmaya başladı. Ben Nikonor'a bağırmaya fırsat bulamadan atlar kızağı düzlüğe çıkardılar, o hızla yaşlı köknar ormanına daldık. Dört bir yandan ağaçlar dallarını kardan bembeyaz, saçaklı hayvan pençeleri gibi bana doğru uzatıyordu.

«Anlaşılan, aklımı oynattım, sürücüm de zil zurna sarhoş... Sonumuz hayırlı olsun...» dedim kendi kendime.

Vardığımızda İvan İvanıç evdeydi. Beni görünce öksürükle karışık bir kahkaha attı, her zaman yaptığı gibi başını göğsüme dayayarak;

—Görüyorum, hep gençleşiyorsunuz, dedi. Saçınızı, sakalınızı neyle boyuyorsanız o boyadan bana da verin.

—İvan İvanıç, ziyaretinizi ödemek için geldim, diyerek bir yalan kıvırdım. Davranışımı hoş görün, başkentli bir insanım ne de olsa, böyle şeylere değer veririm.

—Gelmekle ne iyi ettiniz, mirim! Başımın üstünde yeriniz var! Bana onur verdiniz!

Sesinden, yayvan yayvan gülümsemesinden ziyaretine gelmeme sevindiği, gururunun okşandığı belli oluyordu. Konağın girişinde üstümdekileri iki köylü kadını çıkardı, kırmızı mintanlı bir köylü de bunları vestiyere astı. İvan İvanıç'ın ufak çalışma odasına girdiğimizde ayakları çıplak iki kız çocuğunun yere oturarak resimli bir kitaba baktıklarını gördüm. Çocuklar bizim girişimizle birlikte fırlayıp dışarı kaçtılar, az sonra gelen

ince yapılı, uzun boylu, gözlüklü bir kocakarı eğilerek bana selam verdi; kanepenin üzerindeki yastığı, döşemedeki kitabı aldıktan sonra çıktı. Bitişik odalardan fısıltılar, şap şap çıplak ayak sesleri geliyordu.

İvan İvanıç;

—Ben de öğle yemeğine doktoru bekliyordum, dedi. Sağlık merkezinden sonra bana uğrayacak. Tanrım sağlık versin, her çarşamba öğle yemeğini birlikte yeriz. (Uzanarak boynumdan öptü.) Kusura bakmazsınız, değil mi? Belki pek hoş olmayacak ama gücenmeyin lütfen. Ulu Tanrı'dan bundan sonrası için tek istediğim herkesle barış, uyum içinde yaşamak, doğru yoldan ayrılmamak... İşte böyle...

—İvan İvanıç, kusuruma bakmazsanız şuraya ayaklarımı uzatacağım dedim.

Yorgunluktan bir türlü kendime gelemiyordum. Divanın köşesine oturduktan sonra ayaklarımı koltuğun üzerine koydum. Kardan, rüzgârdan sonra yüzüm cayır cayır yanıyordu. Odanın sıcaklığınnı emen bedenim birden gevşeyip kendini salmıştı.

—Odanız çok rahat, sıcacık, dedim. Yumuşak koltuklar...

Yazı masasına bakarak güldüm.

—Oo!.. Masanızda neler, neler var! Kaz teleği divitler, toz şişesi...

—Ne dediniz? Ha...evet... Yazı masası ile şu dolap kırmızı ağaçtandır. Babam, general Jukov'un toprak kölesi Glep Butıga'ya yaptırdı. Kendi kendini yetiştiren bu adamın marangozlukta kimse eline su dökemezdi.

Marangoz ustası Butıga'dan uzun uzun söz etti. Ölgün bir sesle, uykuda konuşur gibi konuşuyordu. Ben de sesimi çıkarmadan onu dinliyordum. Sonra güzelliği, ucuzluğu ile çok beğendiğini söylediği pembe ağaçtan yapılmış komodinini görmek üzere bitişik odaya geçtik. Parmağıyla komodine vurdu, ortada duran çini sobayı gösterdi. Üzerindeki işlemelerle eşine az raslanır bir sobaydı bu. Sobaya da parmağıyla tak tak vurdu.

Komodinden, çini sobadan, koltuklardan, sağlam, hantal çerçeveler içindeki yün ve ipekle işlenmiş kanaviçelerden çocuksu bir saflık, bön bir doygunluk akıyordu. Çok çok eskiden, daha çocukken annemle birlikte bir doğum gününü kutlamak üzere bu konağa geldiğimizde bütün bu eşyaların aynı yerlerde, gene aynı düzen içinde durduklarını anımsayınca bunların ezelden beri burada var oldukları geldi aklıma. Başka türlüsünü düşünemiyordum.

Sonra Butıga usta ile benim aramda korkunç bir ayrım bulunduğunu düşündüm. Butıga usta insanlar için masa, dolap yaparken en başta sağlamlık, dayanıklılık arıyor; tek amacını bunda görüyordu. İnsan ömrünün uzunluğuna önem verdiği için ölümü pek aklına getirmediği, hatta belki buna olasılık bile tanımadığı ortadaydı. Bense binlerce yıl dayanacak demir ve taş köprüler kurarken «Sonsuza kadar kalacak değiller ya. Bu kadarı yeter...» diye düşünmekten kendimi alamazdım. Aradan zaman geçip, derin düşünen bir sanat tarihçisinin gözüne Butıga'nın dolabı ile benim yaptığım köprüler ilişirse bilim adamı herhalde şöyle diyecektir: «Bu iki usta kendi alanlarında hayli ilgi çekerler. Butıga insanları çok sevdiğinden onların ölmesini, yok olup gitmesini istemez, o yüzden insanların ölümsüzlüğünü düşünerek ev eşyası yapardı. İnsanları, yaşamayı sevmeyen mühendis Asorin ise yaratıcılığının en mutlu dakikalarında bile ölüm, yok olup gitme, son bulma düşüncesinden kopamadığı için bakın, onun çizgileri ne kadar zavallı, kırık-dökük, ürkek...»

Evinin odalarını gezdiren İvan İvanıç;

—Ben odalardan yalnız birkaçını ısıtıyorum, dedi. Karım öldükten, oğlum savaşta can verdikten sonra salonu, konuk odasını kapattım. İşte böyle... ne yaparsınız...

Kapılardan birini açtı, içinde kuyruklu piyano bulunan, dört sütunlu kocaman bir salon çıktı karşımıza. Salonun ortasına bir nohut dağı yığılmıştı, içerisi buz gibi soğuktu, nem kokuyordu.

—Öbür salona da bahçe kanepelerini koydum. Çünkü mazurka dansı yapacak kimse kalmadı. Kapısına kilit vurmayıp da ne yapacaktım?

Derken, dışardan ayak sesleri duyuldu. Doktor Sobol gelmiş olmalıydı. Doktor içeri girip ellerini oğuşturduğu, ıslanmış sakalını düzene soktuğu sırada onu inceleme fırsatı buldum. Yalnızlıktan bunaldığı belliydi; İvan İvanıç'ı, beni görünce sevinmesinden anladım. Temiz yürekli, içi dışı bir adama benziyordu. Çünkü kendisini ilginç bulduğum, onunla görüşmekten memnun olduğum inancıyla kırk yıllık dostmuşuz gibi bakıyordu yüzüme.

Sakalını tarayıp yüzüme saf saf bakarak;

—İki gündür gözüme uyku girmedi, dedi. Geçen gece doğumdaydım, dün gece de bir köylünün evinde tahtakuruları yüzünden gözümü kırpmadım. Şimdi tek istediğim, kütük gibi sızıp uyumak!

Böyle diyerek kolumdan tuttu, beni yemek odasına sürükledi. Sanki yaptığı harekete yalnız sevinebilirmişim gibi... Doktorun saf bakışları, buruşuk pardösüsü, taktığı ucuz boyunbağı, üzerinden yayılan iyodoform kokusu bende kötü bir izlenim bıraktı; kendimi düzeysiz insanlar arasındaymışım gibi hissettim. Sofraya oturduğumuzda ise bardağıma doldurduğu votkayı çaresizlik içinde içtim, tabağıma koyduğu jambon parçasını sesimi çıkarmadan yedim.

İkinci kadehi yuvarlarken;

—*Repetita est mater studiorum.*[1] dedi. İnanır mısınız, sizin gibi aydın insanlarla karşılaşınca tüm uykum kaçtı. Ben köy kökenli bir adamım, ıssız köşemde tek başıma hantallaşıp vahşileştim; gene de mürekkep yalamış biriyim, insan yüzü görmemenin ne kadar kötü olduğunu tüm içtenliğimle söyleyebilirim.

Üzeri acırga otlu, kaymaklı, soğuk domuz yavrusu haşlaması geldi önce sofraya. Ardından içine domuz eti doğranmış,

1 Tekrar, öğrenmenin anasıdır (Lat).

yağlı, ağız yakan bir çorba ile buram buram buğu tüten darı lapası verdiler. Doktor habire konuşuyordu. Çok geçmeden onun güçsüz, kafasının içi dağınık, mutsuz bir adam olduğunda karar kıldım. Üçüncü kadehten sonra olağanüstü canlandı, dudaklarını şapırdatıp boğazından garip sesler çıkararak durmadan tıkındı, bana İtalyanca «ekçelença» demeye başladı. Kendisiyle görüşüp konuşmaktan son derece memnun olmuşum gibi saf saf yüzüme bakarak çoktan beridir karısından ayrı yaşadığını, aylığının dörtte üçünü nafaka verdiğini, karısının, biri kız biri oğlan iki çocuğuyla birlikte kentte oturduğunu, çocuklarını taparcasına sevdiğini, şimdi bir çiftlik ağasının dul karısı olan kültürlü bir hanımla yaşadığını, ancak sabahtan akşama değin yoğun işleri dolayısıyla boş vakit bulamadığından kadınla seyrek görüştüğünü bir çırpıda anlattı.

—Gündüzleri hastanede çalışırım, sonra da bir hastadan ötekine koşarım. Yemin ederim, ekçelença, değil sevdiğim kadını görmek, kitap okumaya bile vakit kalmıyor. Tam on yıldır kitap sayfası açtığım yok. Dile kolay, on yıl, ekçelença! Bunca koşturmama karşın ne kazandığımı soracak olursanız, işte İvan İvanoviç'in yüzü, bazı günler cebimde sigara parası bulunmaz.

—Buna karşılık manen doyum sağlıyorsunuzdur, dedim.

Gözünün birini kıstı;

—O da neymiş? Hayır, dostum, biz en iyisi içmemize bakalım!

Bir yandan doktoru dinlerken bir yandan da bildiğim ölçülerle onun nasıl bir adam olduğunu çıkarmaya çalışıyordum: Maddeci mi, ülkücü mü, para düşkünü mü, sürü içgüdüsüyle hareket eden biri mi?.. Ancak hiçbir ölçü ona uymuyordu. Ne tuhaftır, onu dinleyip suratına baktığım sırada her yönüyle anlaşılır bir kişi olarak gözüktüğü halde, kendi ölçülerimi ona vurduğum zaman tüm içtenliğine, saflığına karşın son derece karmaşık, çapraşık, anlaşılması güç bir yaratık olarak çıkıyordu karşıma. «Başkasının parasını kendi parası gibi harcayan, insanların güvenini kötüye kullanan, beleşten geçinmek isteyen

bir adam mı?» diye soruyordum kendi kendime. Bir zamanlar ciddi bulduğum, değer verdiğim bu gibi sorular bana önemsiz, saf sapalak, işe yaramaz gözüküyordu.

Derken, sofraya börek geldi, ardından aralıklarla öbür yemekler sıralandı. Yemekler arasında durmadan likör içiyorduk. Börekten sonra üzeri terbiyeli güvercin, ciğer haşlaması; domuz, ördek, keklik kızartmaları, karnabahar, türlü türlü reçeller, sütlü lor, pelte, en sonra da reçelli gözleme verdiler. Yemeğin başlangıcında çorba ile lapayı iştahla yemiştim. Ondan sonrakileri isteksiz isteksiz çiğneyerek makine gibi yuttum, hiçbirinden tat almadım. Bir yandan da umarsızlık içinde gülümsüyordum. Ağız yakan çorba ile odanın bunaltıcılığı sıcaklığından buram buram terlemiştim. İvan İvanıç ile Sobol'ün yüzleri de kıpkırmızıydı.

Doktor bana dönerek;

—Kadehimi saygıdeğer eşinizin onuruna kaldırıyorum, dedi. Kendileri bendenizi severler... Çarın hekiminin saygı ve selamlarını iletin, lütfen...

—Eşiniz şanslı kadınmış, doğrusu, dedi İvan İvanıç da. Fazla bir emek harcamadı, koşturup yorulmadı, ama sonuçta ilçemizin en önde gelen kadını oldu. Her şey elinin altında, insanlar çevresinde fır fır dönüyor; doktor bey, Çiftçiler Birliği yöneticileri, ilçenin bütün hanımları ağzının içine bakıyorlar. Zaten becerikli insanlarda işler kendiliğinden yürür. Ayrıca kaygılanmalarına ne gerek var?

—Adam vurdumduymazsa niye kaygılansın ki?

İvan İvanıç beni tam işitmemiş olmalıydı.

—Ha, ne dediniz? Evet... doğru söylüyorsunuz, diye bir şeyler geveledi. İnsan dediğin biraz vurdumduymaz olmalı. Tanrı'ya, soydaşlarımıza karşı dürüst davranalım da ondan ötesi vız gelir.

Sobol heyecanlı bir sesle;

—Ekçelença, çevremizi kuşatan şu doğaya bir bakınız! dedi. Yakanızın arasından burnunuzu ya da kulağınızı

çıkarsanız soğuktan donar, kırda bir saat kalsanız karın altında kaybolursunuz. Köyler derseniz Rürik[1] zamanında nasılsa gene öyle, değişen bir şey yok. İşimiz-gücümüz yangınlarla, açlıkla, doğanın getirdiği felaketlerle boğuşmak. Şey, ben neden söz ediyordum? Ha, evet... İzninizle şunu açıkça belirteyim ki, bu kargaşaya dikkatle bakıp ne olup bittiğini anlamaya çalışırsak görürüz ki, bizimki yaşamak değil, tiyatroda yangın sahnesi oynamaktır. Kim ayakta duramayıp düşer, korkuya dayanamaz bağırır, ne yapacağını şaşırırsa o, düzenin ilk düşmanı sayılır. Dimdik ayakta durmalıyız, gözümüzü dört açıp ileriye bakmalıyız. İnsan olana böylesi yaraşır. Mızırdanmak, sümüğünü akıtmak, ıvır zıvırla oyalanmak yok. Bir doğal felaketle karşı karşıya kaldığın zaman sen de dayanma gücünü ileri çıkar, kaya gibi sıkı dur, sakın pes etme! Doğru söylemiyor muyum, dede? (Böyle söyledikten gülerek İvan İvanıç'a baktı.) Ama siz bana aldırmayın, ben paçavranın, kocakarının, ekşimik suratlının biriyim. O yüzden ekşimik suratlılardan nefret ederim. Hele mızmızca duygulara hiç değer vermem. Birisi hiç yoktan can sıkıntısı çeker, bir başkası korkudan tir tir titrer, üçüncüsü de, diyelim, karşımıza dikilip, «Şunlara bakın, onar tabak yemeği tıkındılar, ondan sonra da açlık çekenlere yardım konusunu tartışıyorlar.» der. Ciğeri beş para etmez, aptal kafalının biridir bunu söyleyen muhakkak, böylece bilin! Hele bir dördüncüsü vardır ki, ekçelença, sizin zengin oluşunuzu bir suçmuş gibi başınıza kakar. (Elini göğsünün üstüne bastırarak sesini yükseltti.) Şey... beni bağışlayın ama, beyefendiciğim, çavdarınızı çalan hırsızları gecesini gündüzüne katıp arasın diye savcının başına iş çıkarmanız, beni bağışlayın, sizin yönünüzden basitliktir. Kafayı bulduğum için söylüyorum bunu, değilse söylemezdim. Gene de basitliktir, beyefendiciğim...

1 Kilise kayıtlarına göre, biraz da efsanelere dayanan İskandinav kökenli ilk Rus beyi (IX-XI).

Hemen ayağa fırladım, utançtan kan beynime sıçramıştı; hırsımdan masanın çevresinde dört dönüyordum.

—Savcıya kim dedi bunca gayretkeşlik göstersin diye? Ben böyle bir şey söylemedim. Tanrı onun cezasını versin! diye bağırdım.

—Üç kişiyi tutukladı, sonra da bıraktı. Meğer aradığı adamlar onlar değilmiş. (Alaylı alaylı güldü.) Şimdi başkalarını arıyor. Günah! Günah!

Nerdeyse ağlamak üzereydim.

—Ben ondan böyle bir şey istemedim. Neden böyle yapıyorlar bu insanlar? Hadi, kabul edelim, haksızlık ettim, hatalı davrandım. Peki, beni daha da güç duruma sokmak için niye bu kadar çabalıyorlar?

Doktor beni yatıştırmaya çalışıyordu:

—Boş verin, aldırmayın. Kafayı bulduğum için söyledim bunları. (Göğüs geçirdi) Zaten benim çektiğim hep dilimin belası. Eh, azizim, karnımızı doyurduk, bol bol içtik, şimdi de yan gelip yatalım.

Masadan kalktı, İvan İvanıç'ı başından öptü, yalpalaya yalpalaya dışarı çıktı. İvan İvanıç'la ikimiz birer sigara yaktık. O sırada İvan İvanıç dedi ki:

—İki gözüm, yemekten sonra yatmayı hiç sevmem. Ama siz istiyorsanız buyurun, divan odasında dinlenebilirsiniz.

Divan odası dediği, yarı karanlık, hamam gibi sıcak bir yerdi. Duvar boyunca Butıga'nın elinden çıktığı besbelli, sağlam, hantal divanlar konmuştu; üstlerine de dağ gibi kabarık, yumuşacık yataklar serilmişti. Yatakları bizim için gözlüklü kocakarı sermiş olmalıydı. Bunlardan birine çizmesini, setresini çıkarıp yüzünü divanın arkasına dönerek doktor yatmıştı; ötekisi ise beni bekliyordu. Ben de setremi, çizmelerimi çıkardım; yorgunluğa, odada egemenliğini sürdüren Butıga'nın ruhuna, Sobol'ün tatlı horultularına teslim olarak boş yatağa uzandım.

Ardından hemen çeşit çeşit düşler görmeye başladım.

Karımı, odasını gördüm önce, sonra sırayla yüzüme nefretle bakan istasyon şefini, kar yığınlarını, tiyatroda yangın sahnesini... Çiftliğimin ambarından yirmi çuval çavdar çalan köylüleri görmeye başlayınca;

—Savcı iyi etmiş de yakaladığı adamları salıvermiş, diye homurdandığımı sanıyorum.

Kendi sesimden uyanıverdim. Şaşkınlık içinde Sobol'ün geniş sırtına, yeleğinin tokasına, iri topuklarına bir dakika kadar baktım. Sonra yavaş yavaş gene uyuyakalmışım.

Yeniden gözlerimi açtığımda hava kararmıştı. Sobol horul horul uyuyordu. Artık tedirginlikten kurtulmuştum, canım bir an önce eve gitmek istiyordu. Giyinip divan odasından çıktım. İvan İvanıç çalışma odasındaki geniş koltuğuna yayılmış, gözleri bir noktaya dikili, kıpırdanmadan oturuyordu. Ben divan odasında uyuduğum sürece onun burada kıpırdamadan otur-du-ğundan eminim.

Esneyerek;

—Bir ay perhizden sonra paskalya yortusu sabahı gözümü açmış gibiyim, dedim. Bundan böyle size daha sık uğrayacağım. Şey... söyler misiniz, karım size hiç yemeğe geldi mi?

İvan İvanıç büyük bir çaba harcayarak kıpırdandı.

—Ge... ge... geldiler ya... Geçen cumartesi bendeydiler. Kendileri beni severler.

Bir süre sessizlikten sonra dedim ki:

—İvan İvanıç, benim çekilmez bir adam olduğumu söylemiştiniz. Davranışlarımı değiştirmek için size göre ne yapmalıyım?

—Nereden bileyim, mirim? Ben kendini salmış, hamhalat bir adamım, size ne tavsiye edebilirim ki? O zaman size böyle söyledim, çünkü seviyorum sizi, karınızı da seviyorum, babanızı da severdim. Evet, böyle... Çok geçmeden öbür dünya yolcusuyum; bu durumda size yalan kıvırmaya, doğrusunu gizlemeye gerek var mı? Onun için açık açık söylüyorum: Sizi çok seviyorum ama saygı duymuyorum. Evet, saygı duymuyorum.

Yüzünü bana döndürdü, soluk almakta güçlük çekerek, fısıltıyla;

—Elimde değil, size karşı saygı duyamıyorum, iki gözüm, dedi. Dışardan bakınca gerçek bir adama benziyorsunuz. Hatta Fransız cumhurbaşkanını Karno'yu andıran bir havanız var. Yakınlarda resimli bir kitapta görmüştüm. Evet... Yüksekten konuşuyorsunuz, zekisiniz, rütbeniz yerinde, yanınıza yaklaşmak zor; gelgelelim, mirim, ruhunuzda bir bozukluk var. İradeniz mi eksiktir, nedir? İşte böyle...

—Gerçekten yontulmamış bir adamsınız, İvan İvanıç, diyerek güldüm. E, biraz da karımdan söz edelim, ne dersiniz? Onu daha çok tanıyorsunuz, söyleyeceğiniz bir şeyler vardır elbet.

Karım hakkında konuşmak istiyordum, ama Sobol'ün gelmesi konuşmamızı engelledi. Doktor gene saf saf yüzüme bakarak;

—Güzel bir uyku çektim, elimi yüzümü yıkadım, şimdi romlu çayımı içip eve yollanabilirim, dedi.

VII

Akşamın 8'i olmuştu. İvan İvanıç'tan başka birkaç köylü kadını, gözlüklü kocakarı, iki kız çocuğu ile köylü bir erkek bizi evin çıkışından merdivenlere kadar uğurladılar. Arkamızdan sanki dua okuyorlar, mutluluk dileğinde bulunuyorlardı. Avluda karanlıkta elleri fenerli başka adamlar karşıladı bizi; bunlar bizim sürücülere nereden, nasıl gidileceğini açıklıyorlar, iyi yolculuklar diliyorlardı. Atlar, kızaklar, insanlar bembeyaz kara belenmişti.

Ben üç atlı, doktor iki atlı kızaklarımızla ağır ağır avludan çıkarken doktora sordum:

—İvan İvanıç'ın evinde bu kadar kalabalığın işi ne? Kim bunlar?

—Toprak kölesi köylüler. Köleliğin kaldırıldığı buraya

ulaşmamış sanki. Bir bölümü eski hizmetkarlar, son günlerini İvanıç'ın konağında geçiriyorlar; kimsiz kimsesiz insanlar hepsi de, gidecekleri başka yerleri yok. Bir bölümü de zorla onun yanında yaşıyorlar, kovamazsınız ki... Garip adamdır bizim İvanıç.

Kızaklar hızla yol almaya başladı. Nikonor bir türlü alışamadığım bet sesiyle sarhoş sarhoş homurdanıyor, rüzgâr kulaklarımda uğulduyor, inatla yağan kar gözlerimi, ağzımı, kürkümün kıvrımlarını dolduruyordu.

«Kaptırdık gidiyoruz bakalım!» diye geçirdim içimden. Benim kızağın çıngıraklarının şıngırtısı doktorunkilere karışıyor, rüzgâr ıslık çalıyor, sürücüler haykırıyor, bu curcuna arasında geçirdiğim günün olaylarını anımsamaya çalışıyorum. Gerçekten yaşamım boyunca geçirdiğim en tuhaf, en çarpıcı gündü bu; ya aklımı oynatmıştım ya da bambaşka bir adam olmuştum. Bugüne değin tanıdığım ben ben değildim artık, kendimi tanımıyordum.

Doktorun kızağı arkamızdan geliyordu, onun, sürücüsüyle bağıra bağıra konuştuğunu işitiyordum. Adam arada bir bize yetişiyor, bir süre yan yana gidiyorduk. O sırada, sanki hareketlerinden büyük zevk alıyormuşum gibi saf bir güvenle bana sigara ikram ediyor ya da kibrit istiyordu. Bir keresinde gene bizimle aynı hizaya gelince kızağın içinde boylu boyunca ayağa kalktı, kürkünün kolundan iki kat uzun yenini havada savurarak bağırmaya başladı:

—Hey, Vaska, gözü kör olsun senin gibi sürücünün! Hadi, geç şunları! Daha ne duruyorsun!

Doktorun kahkahaları, sürücüsü Vaska'nın çığlıklarına karışarak havada yankılandı. Benim Nikonor buna çok gücenmiş olacak ki, kızağın hızını kesti; doktorun kızağının çınçınları duyulmaz olunca dirseklerini havaya dikip öyle bir bağırdı ki, bizim kızak hızla ileri atıldı, uçarcasına gitmeye başladık. Bir köye girdiğimizi gördüm o sırada. Önümüzden ışıklar, damların karaltıları hızla gelip geçti; birinin «Bakın şu kahrolası-

lara!» diye bağırdığını işittim. İki fersah kadar böyle koşturduğumuz halde sokağın sonu geleceğe benzemiyordu. Biz doktora yetişip kızaklarımız normal hızıyla ilerlemeye başlayınca adam gene benden kibrit istedi.

—Geçtiğimiz şu sokağı görüyorsunuz ya, beyefendiciğim, işte doyuracağımız insanlar burada oturur. Bunun gibi beş sokak var. (Birden bağırdı) Durdur kızağı, Vaska! Meyhaneye uğrayalım bir yol! Hem içimizi ısıtırız, hem de atlar soluk alır.

Meyhanenin önünde durduk. Doktor menteşeleri cızırdayan ağır kapıyı açıp beni önden bırakarak;

—Burası benim bölgemdeki tek köy değil, dedi. Gündüz gözüyle sokağa bakarsanız başı-sonu gözükmez, oysa daha ara sokaklar vardır. Bir sürü aç insan! Hangi birine yetişeceksiniz? Şaşkınlıktan ensenizi kaşırsınız, yapacağınız başka bir şey yoktur çünkü.

Masa örtüleri mis gibi kokan «temiz» odaya aldılar bizi. İçeri girdiğimizde mintanının etekleri dışarda, yelekli bir köylü duvar dibindeki sıradan kalkarak uykulu uykulu ne içeceğimizi sordu. Ben çay ısmarladım, Sobol de bira.

—Evet, yapacağınız başka bir şey yoktur, diye doktor konuşmasını sürdürdü. Oysa eşiniz hanımefendi bir şeyler yapacağına inanıyor; kendisine saygım, hayranlığım sonsuz, gene de ben onun kadar inançlı değilim. Göreceksiniz, halka destek için çalışmalarımız hayır işleri gibi üç beş ruble yardımla kalacak, daha ileri gitmeyecektir. Hani, çocuk esirgeme kurumuna, sakatlar yurduna yardım ederiz ya, onun gibi işte... Bundan ötesi kıvırtmak, göz boyamak, kendi kendimizi kandırmaktır; başkasına aklım ermez. Aslında bizim yapmamız gereken, bilgiye, hesap-kitaba dayalı, herkesin hakkını gözeten, ciddi bir çalışma olmalıdır. İşte kızak sürücüm Vaska'yı ele alalım, kendini bildi bileli yanımda çalışır. Adamcağızın işleri ters gitti hep; yarı aç, yarı tok gezer, sürekli hastadır. Ben gene de günde kendisine on beş kapik ödemekle onu yanımda çalışan işçi yerine koyuyorum, böylece toplum içinde kendime iyi bir ad sağlı-

yorum. Verdiğim parayı bir yardım, yoksula destek, hayırseverlik saydığım için...

Gelin şimdi durumu şöyle bir gözden geçirelim. En alçakgönüllü hesapla bir ailede beş kişi bulunduğunu, bir kişinin de günde yedi kapik yediğini düşünürsek bin aileyi beslemek için günde üç yüz elli ruble harcamamız gerekir. Oysa biz üç yüz elli yerine çok çok az veriyoruz; bunun adını da yardım, yoksula destek koyarak eşiniz ve benim gibiler iyi insanlar sayılıyoruz. Sevsinler e mi, aman ne büyük yardımseverlik! Ne insancıllık! İşte durum bu kadar basit, iki gözüm! Keşke insanseverlik üstüne daha az konuşsak, bunun yerine vicdanımızın sesini dinleyip daha gerçek hesaplar yaparak üzerimize düşeni yerine getirsek daha iyi olmaz mı? Aramızda öyle insansever, duygulu arkadaşlar var ki, ellerinde yardım çizelgeleri, para toplamak için bütün içtenlikleriyle ev ev dolaşırlar, ama kendi terzilerine, aşçılarına para ödemeye gelince elleri titrer. Bu, mantıksızlığın ta kendisi değil midir! Mantık bunun neresinde?

Ikimiz de susuyorduk. Ben kafamdan bir hesap yaptıktan sonra dedim ki:

—İki yüz gün süreyle ben bin ailenin geçimini üzerime alıyorum. Yarın bize gelin, konuşalım.

İşleri böylesine kolay çözüme bağladığım için kıvançlıydım, hele Sobol'ün «Peki, gelirim.» demesine daha bir sevindim. Meyhanede yiyip içtiğimizin parasını ödeyip çıktık. Kızaklara binerken Sobol;

—Ben işte böyle her şeyi karıştırmaktan hoşlanırım, dedi. Ekçelença, kibritinizi lütfeder misiniz? Benimkisi meyhanede kalmış.

Yarım saat sonra onun kızağı gerilerde kaldı, tipinin uğultusu arasında çıngıraaklarının şıngırtısı işitilmez oldu.

Eve gelince gene odadan odaya dolaşmaya başladım. İçinde bulunduğum durumu aydınlığa kavuşturmak, yapmam gerekenleri bütün boyutlarıyla düşünmek istiyordum. Ancak kafamın içi bomboştu, karıma ne söyleyeceğimi bile bilmiyordum.

Ona söyleyeceklerimi tasarlayamadan doğruca aşağı kata indim. Aynı pembe sabahlıkla, sanki kağıtlarını benden sakınırcasına çalışma odasında, masanın önünde dikiliyordu. Yüzünde yalnız şaşkınlık ve alay vardı. Benim gelişimi haber aldıktan sonra ağlamamamaya, benden herhangi bir istekte bulunmamaya, kendini savunmamaya karar verdiği anlaşılıyordu. Ben ne yaparsam hakaretle karşılık vereceği kesindi. Bakışları, «Madem öyle canın cehenneme!» der gibiydi.

—*Natalie*, gidemedim, geri döndüm, dedim. Kocadım mı, aklımı mı oynattım, yoksa başka bir adam mı oldum; nasıl isterseniz öyle düşünün... Korkuyla, irkilerek eski huylarımdan yüz çevirdiğim kesin; şimdi o durumumdan nefret ediyor, utanıyorum. Dünden beri içime yerleşen yeni adam gitmeme izin vermiyor. Ne olur, beni kovmayın, *Natalie*!

Bakışları yüzüme çakılmış gibiydi; söylediklerime inandı, gözlerinde büyük bir tedirginlik belirdi. Bense onun yanımda bulunmasından büyülenmiş, odasının sıcaklığıyla ısınmış olarak sayıklarcasına mırıldanıyordum. Ellerimi ona uzatmıştım.

—Şunu iyice bilin ki, sizden başka yakınım yok. Aslında sizi her dakika, her saniye özlemişimdir, ancak gururum el vermediği için söyleyemedim. Karı-koca olarak yaşadığımız eski günleri bir daha döndüremeyiz, artık gerek de yok buna. Beni uşağınız olarak yanınıza alın, bütün malım-mülküm sizin olsun, onları istediğiniz gibi dağıtın. İçim rahat, *Natalie*, huzur içindeyim... Hiçbir kaygım kalmadı...

Büyük bir merak içinde bakışlarını yüzüme dikmiş bulunan karım hafif bir çığlık atarak ağlamaya başladı, sonra hemen bitişik odaya kaçtı. Ben de yukarıya, kendi katıma çıktım. Bir saat sonra masama oturmuş, «Demiryollarının Tarihi» adlı incelememi yazıyordum; açlık çeken köylüler artık bana engel değildi, eski tedirginliğimden eser kalmamıştı. Geçenlerde karım ve Sobol'le birlikte Pestrovo köyündeki damları gezerken gördüğüm düzensizlik, kötü kötü dedikodular, karımın

çevresindeki insanların yanlışları, yaşlılığımın yakın oluşu beni kesinlikle tasalandırmıyordu. Nasıl savaş alanında vınlayarak uçan mermiler, top gülleleri askerlerin günlük işlerini görmelerini, yiyip içmelerini engellemiyorsa, açlık çeken köylüler de benim rahatça uyumama, işlerimi tıkır tıkır yürütmeme engel değildi. Konağın içinde, avluda, hatta uzaklara kadar her yerde Sobol'ün deyimiyle hayır işleri «fıkır fıkır kaynıyor»du. Sık sık yukarı kata gelen karım gözlerini kocaman kocaman açarak odaları kolaçan ediyor, «yaşamının haklılığını kanıtlayacak» bir şeyler bulup açlık çekenlere vermek üzere diptebucakta ne varsa alıp götürmeye çalışıyordu. Gördüğüm kadarıyla çok geçmeden mülkümüzden tek kırıntı kalmayacak, yoksulluğun kucağına düşeceğiz. Ama olsun, böyle şeylere aldırdığım filan yok, gülüp geçiyorum. Daha sonra neler olacağını ise bilmiyorum.

GELGEÇ GÖNÜLLÜ

I

Olga İvanovna'nın düğününe bütün dostları, yakın arkadaşları gelmişti. Olga İvanovna onlara başıyla kocasını göstererek:

—Bakın şu adama bir kez! diyordu. Onda değişik bir şey, büyük bir yetenek görmüyor musunuz?

Bir özelliği olmayan, sade, gösterişsiz bir adamla durup dururken evlenmiş olamayacağını, onda bazı değerler bulunması gerektiğini anlatmaya çalışıyor gibiydi.

Kocası Osip Stepanoviç Dımov, dokuzuncu dereceden devlet memuru bir doktordu. İki hastanede birden görev yapmak zorunluğu dolayısıyla, hastanelerden birinde kadro dışı klinik şefi, ikincisinde ise otopsi uzmanı olarak çalışıyordu. Her gün sabah saat 9'dan öğleye değin kendi kliniğinde hastalara bakar, öğleden sonra da atla öteki hastaneye, ölen hastaları otopsi yapmaya giderdi. Gene de eline geçen para, yılda 500 rubleydi. İşte doktor hakkında söyleneceklerin hepsi bu!

Olga İvanovna ile dostlarına, yakın arkadaşlarına gelince, hepsi ayrı ayrı değerdi bunların. Her biri başka bir alanda sivrilip az–çok tanınarak ün yapmışlardı. Henüz üne kavuşmayanlar ise bu yolda büyük umutlar besliyorlardı. Olga İvanovna'ya güzel konuşma dersleri veren dram tiyatrosu sanatçısını ele alalım isterseniz. Değeri çoklarınca kabul edilmiş, ağırbaşlı, akıllı, zarif, büyük bir insan, seçkin bir oyuncuydu bu sanatçı. Sonra Olga İvanovna'ya, kendisini boşu boşuna heder ettiğini,

tembelliği bırakıp dizginlerini ele alsa kısa zamanda ünlü bir soprano olacağını söyleyen, şişko, babacan opera sanatçısına bakalım. Sonra birkaç ressamı, en başta da Olga İvanovna'nın resim denemelerini düzelterek onda büyük yetenek gördüğünü söyleyen, 25 yaşlarındaki sarışın, yakışıklı ressamı –görünüm, günlük yaşantı ve hayvan modelleri ressamı– Riyabovski'yi unutmayalım. Riyabovski sergilerde başarılar kazanmış, son tablosunu da tam 500 rubleye satıvermişti. Sonra çalgısını ağlıyormuş gibi çalan, Olga İvanovna'ya, tanıdığı kadınlar arasında yalnızca onun kendisine eşlik edebileceğini bütün içtenliğiyle söyleyen viyolonselci var sırada. Sonra sıra genç ama ün yapmış; roman, tiyatro ve birçok öykünün yazarı bir edebiyatçıya geliyor. Daha kimler yoktu ki sırada!.. Ha, az kaldı, eski Rus biçemine (üslubuna), masal ve destanlarına hayran; amatör kitap resmi ve süsleme sanatları ressamı, toprak ağası, soylu kişi Vasili Vasilyeviç'i unutuyorduk! Onun kâğıt, porselen, isli tabaklar üzerine işlediği resimleri görseniz küçük dilinizi yutardınız.

Talihin yüzlerine güldüğü bu özgür düşünceli sanatçılar topluluğu, –ne yalan söylemeli– bu alçakgönüllü, bu ince ruhlu kişiler, doktorların adını ancak hastalıktan hastalığa ağızlarına alırlar; uzun boylu, geniş omuzlu bir erkek güzeli olduğu halde aralarında silik, gereksiz, yabancı kalan Dımov'un soyadını yanlışlıkla Sidorov ya da Tarasov olarak söylerlerdi. Bu zevk sahibi kişilere, Dımov'un sırtındaki frak, başkasından ödünç alınmış gibi gözükür, kendi aralarındaki konuşmalarda, doktorun yüzü bir kâhyanın suratına benzetilirdi. Ama Doktor Dımov bir yazar ya da ressam olsaydı, sakalının biçimiyle en azından Emile Zola'ya benzetilecekti...

Tiyatro oyuncusu, Olga İvanovna'ya yaklaşarak, gelinlik giysisi ve lepiska saçlarıyla baharda körpe beyaz çiçeklere bürünmüş genç bir vişne fidanını andırdığını söyledi. Olga İvanovna bu iltifattan dolayı kendinden geçmiş gibiydi. Tiyatro oyuncusunun elini yakalayarak:

—Durun, durun, size bu işin böyle birdenbire nasıl olup bittiğini anlatayım, dedi. Nasıl başlamıştı? Ha, evet, önce Dımov'un aynı hastanede babamla birlikte çalıştığını söylemeliyim. Zavallı babacığım bir gün ansızın hastalanıverince Dımov gece demedi, gündüz demedi, bir meslektaşı olarak babamın başında nöbet tuttu. Ah, o ne büyük özveriydi! Dinleyin, Riyabovski! Siz de, bay yazar! Anlatacaklarım çok önemlidir. Şöyle yaklaşın, yaklaşın... O özveriyi, candan ilgiyi görmeliydiniz! Ben de babamın başından ayrılmıyor, gece–gündüz gözümü kırpmıyordum. Ve bir gün ansızın yiğidimin gönlüne düşüvermemiş miyim? Benim Dımov böylece bana deli gibi tutuldu. İnsan başına neler geleceğini önceden kestiremiyor... Neyse, babamın ölümünden sonra aslanım sık sık evimize gelmeye başladı, arada sırada dışarda da karşılaşıyorduk. Derken bir akşam bize gelişinde, beklemediğim bir anda bana evlenme önerisinde bulununca neye uğradığımı şaşırdım. O gece sabaha dek ağladım, sonunda sevdim onu. Gördüğünüz gibi şimdi de karısı oluyorum... Bir aslanın gücü seziliyor onda, öyle değil mi? Şimdi yüzü bize yarı dönük, karanlıkta iyice seçilemiyor, ama tam dönsün de siz alnını o zaman görün! Riyabovski, bakın! Böyle bir alınla karşılaştınız mı hiç? Hey, Dımov, biz de senden konuşuyorduk. Hadi, gel yanımıza! Onurlu elini Riyabovski'ye uzat... Ha şöyle! Artık birbirinizle dost oldunuz.

Saf, babacan bir gülümsemeyle Riyabovski'nin elini sıkan Dımov:

—Tanıştığımıza memnun oldum, dedi. Şey, okulu benimle birlikte bitiren Riyabovski[1] diye birini anımsattınız bana. Onunla bir akrabalığınız var mı?

II

Olga İvanovna 21, Dımov ise 31 yaşındaydı. Düğünden

1 Riyabovski ressamın soyadıdır. (Ç.N.)

sonra hemen kaynaşıp anlaştılar. Olga İvanovna konuk salonunun duvarlarını kendisinin, ressam arkadaşlarının yaptığı çerçeveli, çerçevesiz resimleriyle donattı; piyanonun, mobilyaların sağına–soluna Çin şemsiyeleri, ressam sehpaları, renk renk kumaşlar, hançerler, biblolar, fotoğraflar yerleştirerek koca salonu hoşa gidecek biçimde tıklım tıklım doldurdu. Yemek odasının duvarlarını ağaç basması resimlerle süsledi, bir köşeye orakla bir çift çarık astı, öbürüne bir tırpan, bir de tırmak koydu; böylece Rus zevkine uygun bir oda olup çıktı burası. Yatak odasının mağaraya benzemesi için tavan ve duvarlarını koyu bir kumaşla kaplattı, yatağın başucuna bir denizci feneri astı, kapının dibine de elinde savaşçı baltası tutan bir heykel yerleştirdi. Herkes genç çiftin yuvasını çok sevimli buluyordu.

Her gün saat 11 sularında kalkan Olga İvanovna ya piyano çalıyor ya da hava iyiyse, yağlıboya resim çalışıyordu. Sonra saat bire doğru terzisine gidiyordu. Gerek kendisinin, gerekse kocasının parası geçimlerine ancak ucu ucuna yettiğinden, sık sık kılık değiştirmemek, giyim kuşamıyla herkesin hayranlığını kazanmak için terzisiyle işin biraz kurnazlığına kaçıyorlardı. Boyanmış eski giysilerden, değeri beş para etmez tül, dantel, ipek ve kadife parçalarından bazen öyle hoş, öyle güzel şeyler çıkıyordu ki, görenler parmaklarını ısırıyorlardı. Olga Ivanovna terzisinden kalkıp, tanıdığı kadın tiyatro oyuncularından birine uğruyordu, çünkü ondan hem tiyatro havadisleri alacak, hem de fırsatını bulursa yeni bir oyunun ilk temsili için bilet isteyecektir. Oyuncudan sonra bir ressamın atölyesine ya da bir sergiye, oradan çıkıp ünlü tanıdıklarından birinin evine gitmesi gerekecektir. Çünkü ya arkadaşını evine çağıracak ya da onun daha önceki bir ziyaretinin karşılığını vererek oturup çene çalacaktır.

Onu her yerde güler yüzle, dostça karşılıyorlar; yüzüne karşı güzel, sevimli, eşsiz bir kadın olduğunu söylüyorlardı. Olga Ivanovna'nın «büyük», «şöhretli» diye adlandırdığı bu kimseler onu kendilerinin dengiymiş, kendilerinden biriymiş gibi

görüyorlardı. Sonra sanki ağız birliği etmişçesine, bu yeteneğe, zevk ve zekâya sahip olan birinin, eğer ipin ucunu kaçırmazsa, bir gün büyük bir başarı elde edeceğini üsteliyorlardı. Öyle ya, şarkı söylüyor, piyano çalıyor, resim ve heykel çalışıyor, amatör temsillerde rol alıyordu; hem de öyle laf olsun diye değil, büyük bir ustalık göstererek... Yaptığı süs fenerlerinde, giyim–kuşamda, birinin boyunbağını bağlayışında bile ayrı bir yaratıcılık, ayrı bir incelik ve sevimlilik vardı. Ama ünlü kimselerle tanışıp onlara kısa zamanda yaklaşmada gösterdiği ustalık, bütün öteki becerilerini gölgede bırakıyordu. Adamın biri azıcık isim yapsa da adı şurada–burada biraz duyulacak olsa, bu, Olga İvanovna'nın onunla tanışması, aynı günde de dost olup evine çağırması için yeter de artardı bile. Her yeni tanışma onun için tam bir şenlikti. Ünlü kişilerin kulu–kölesi oluyor, onlarla övünüyor, her gece onları düşlerinde görüyordu. Delicesine bir özlem duyuyordu ünlü kişilere karşı, ama bu özlemini bir türlü doyuramıyordu. Bir yandan eskiler unutulup gidiyor, onların yerine yenileri geliyordu, ama o hemen bunları da kanıksıyor ya da hayal kırıklığına uğruyor, büyük bir istekle durmadan yenilerini arıyordu. Bütün bu buluş ve arayışların amacı neydi acaba?

Saat 5'te kocasıyla birlikte yiyordu öğle yemeğini.[1] Dımov'un sadeliği, sağduyusu, babacanlığı onu çok duygulandırıyor, kendine hayran bırakıyordu. İkide bir yerinden fırlayarak kocasının başını kollarının arasına almasa, bu başı öpücüklere boğmasa içi rahat etmiyordu.

—Dımov, sen zeki, soylu bir insansın, diyordu. Yalnız büyük bir kusurun var: Sanatla hiç ilgilenmiyorsun. Müziğe de, resme de pek aldırdığın yok...

Kocası ise kısaca:

— Anlamıyorum da ondan, diye karşılık veriyordu. Ömrüm

---

1 Rusya'da öğle yemeği bize göre geç vakitlerde saat 4.00–5.00 arasında, akşam yemeği ise gene gece 11.00–12.00 de yeniyordu (Ç. N.).

boyunca doğal bilimlerle, tıpla uğraştım. Sanatla uğraşacak vaktim olmadı.

—Ama korkunç bir şey bu, Dımov!

—Niçin? Senin tanıdıkların da doğal bilimlerden, tıptan anlamıyorlar, ama böyledir diye sen onları kınamıyorsun. Herkesin alanı ayrı. Görünüm resimlerini, operaları anlamıyorsam da şöyle düşünüyorum: Madem kimileri bütün yaşamlarını bu yola vermişler, kimileri de bunlara büyük paralar ödüyorlar, öyleyse gereklidir bunların hepsi de. Evet, sanattan anlamıyorum, ancak anlamamak aldırmamak değildir.

—Gel, şu senin onurlu elini sıkayım!

Olga İvanovna yemekten sonra gene tanıdıklarına, oradan da bir tiyatroya ya da konsere gidiyordu; eve döndüğünde vakit gece yarısını geçmiştir. Her gün böyleydi bu.

Çarşamba akşamları eve dostlarını çağırıyordu. Bu toplantılarda kimse vaktini dansla, kâğıt oyunuyla öldürmüyor; çeşitli sanat etkinlikleriyle oyalanıyorlardı. Dram tiyatrosu oyuncusu bir piyesten pasajlar okuyor, opera sanatçısı aryalar söylüyor, ressamlar Olga İvanovna'nın dizi dizi albümlerine resim yapıyor, viyolonselci parçalar çalıyor; evin hanımı da resim ve heykel yapıyor, arya söylüyor, piyanoda eşlik ediyordu. Piyes okuma, müzik ve opera saatleri arasında edebiyat, tiyatro, resim üzerine konuşmalar, tartışmalar sürüp gidiyordu. Olga İvanovna, kadın sanatçılardan, bir de terzisinden başka bütün kadınları bayağı, can sıkıcı bulduğu için, bu toplantılarda pek kadın bulunmazdı. Hiçbir toplantı geçmemiştir ki, evin hanımı her zil çalınışından sonra yerinden sıçrayarak, yüzünde bir zafer parıltısıyla, «Bu odur!» diye bağırmasın. «O!» Sözcüğüyle eve çağırdığı yeni bir ünlü kişiyi anlatmak istiyordu. Salona, konuklar arasına Dımov hiç gelmez, böyle birinin varlığını da kimse hatırına getirmezdi. Ama saat tam 11.30 dedi mi, yemek odasına giden kapılar açılır, yüzünde o babacan, uysal gülümsemesiyle Dımov içeri girerek:

—Beyler, yemeğe buyrun, derdi.

Hepsi yemek odasına giderler ve masada her seferinde aynı şeyleri görürlerdi: tabaklar dolusu midyeler, domuz ya da sığır söğüşü, sardalyeler, beyaz peynir, havyar, votka, iki sürahi de şarap...

Olga İvanovna sevincinden ellerini çırparak:

—Ah, benim sevgili garsonum! derdi. Gene gönlümü kazandın! Beyler, ne olur, şu alna bir bakın! Dımov, yan dön bakayım! Görün işte, efendiler, yüzü Bengal kaplanının yüzüne benziyor, ama uysallığı, sevimliliği ancak bir geyikte bulunabilir. Ah, sevgilim benim!

Konuklar Dımov'un yüzüne bakıp, «Gerçekten de hoş bir adam,» diye düşünüyorlar, ama onu hemen unutarak yemek yemeye; tiyatro, müzik, resim üstüne konuşmaya dalıyorlardı.

Genç evliler mutluydular, yaşamları pürüzsüz akıp gidiyordu. Bununla birlikte balayılarının üçüncü haftası pek öyle neşeli geçmedi, hatta üzüntülü bile geçti denebilir. Dımov hastanede yılancığa yakalanmış, altı gün yataktan çıkmayarak, güzelim siyah saçlarını cascavlak kestirmişti. Olga İvanovna, kocasının başından ayrılmadan acı gözyaşları döktü. Dımov biraz kendine gelince de onun başına beyaz bir mendil bağlayarak karşısına oturdu, bedevi resmi yapmaya başladı. Bu iş ikisinin de çok hoşuna gitti. İyileşmesinden birkaç gün sonra Dımov yeniden hastanelerdeki görevine başlamıştı ki, bir gün yeni bir terslikle karşılaştılar.

O gün oturmuş yemek yiyorlardı. Dımov:

—Işlerim nedense ters gidiyor, anacığım, dedi. Bugün dört otopsim vardı, iki parmağımı birden kesmişim. Ancak eve gelince farkına vardım.

Olga İvanovna'nın beti benzi attı. Dımov ise gülümseyerek, bunun önemsiz olduğunu, otopsi sırasında sık sık ellerini kestiğini söyledi.

—Anacığım, kendimi işe fazla verdiğim için dalıyorum.

Olga İvanovna, bu kesikten dolayı kocasına bir şey olacağı korkusuyla birkaç gün geceleri hep dua etti, ama tehlikeyi at-

lattılar sonunda. Ve böylece üzüntüsüz, kaygısız günler yeniden başladı. Geçirdikleri kış günleri bile sevinç doluyken, uzaktan uzağa gülümseyen, o neşe kaynağı bahar yaklaşıyordu yavaş yavaş. Artık sonu gelmez bir mutluluk dönemi başlayacaktı. Nisan, mayıs, haziranda kentten uzak yazlık ev, gezintiler, balık avları, bülbül sesleri, sonra da, temmuzdan güz sonuna dek sürecek, ressamların Volga gezisi... Sosyetenin kaçınılmaz üyesi Olga İvanovna bu geziye katılmadan olur muydu hiç! Olga Ivanovna kendine ketenden iki takım yol giysisi diktirdi; boyalar, fırçalar, tuval bezi ve yeni bir palet aldı. Resimde elde ettiği başarıları görmek için Riyabovski ona hemen hemen her gün uğruyordu. Olga İvanovna ona yaptığı resmi gösterince, beriki ellerini ceplerine iyice sokuyor, dudaklarını sıkıp burnundan tıslayarak:

—Bakın, diyordu. Şu bulut fazla göze batıyor, verilen renkler akşamın renkleri değil. Ön plan ise hayli yenmiş... Anlatabiliyor muyum? Bir eksiği var işte... Resimdeki ev, üstünden bir şey bastırıyormuş gibi nerdeyse cıyak cıyak bağıracak. Şu köşeyi biraz koyulaştırmalısınız. Gene de bütünüyle iyi sayılır. Kutlarım sizi!

Riyabovski ne denli bulanık konuşursa Olga İvanovna onu o denli kolay anlıyordu.

III

Ruhülkudüs Yortusu'nun ikinci günü öğle yemeğinden sonra Dımov, çarşıdan yiyecek ve şekerleme alarak karısının yanına, yazlığa yollandı. Onu iki haftadır görmediği için çok özlemişti. Trende giderken, sonra da büyük korulukta karısının kiraladığı yazlık evi ararken hep açlığını, yorgunluğunu, karısıyla karşı karşıya yiyeceği akşam yemeğinden sonra yatıp uyuyacağı anı düşünüyordu. İçinde havyar, beyaz peynir, akbalık bulunan yiyecek paketine baktıkça keyfine diyecek yoktu.

Yazlık evlerini bulduğu zaman güneş batmak üzereydi.

Yaşlı hizmetçi, hanımının evde bulunmadığını, ama nerdeyse geleceğini söyledi. Basık tavanları kâğıtlarla kaplı, girintili-çıkıntılı döşemeleri yarık yarık, bu üç odalı evin görünüşü hiç de iç açıcı değildi. Odalardan birine bir karyola konmuştu. Ötekinde sandalyelerin üstüne, pencere önlerine tuvaller, fırçalar, boyalı kâğıtlar, erkek şapka ve paltoları fırlatılmıştı. Üçüncüsünde ise Dımov hiç tanımadığı üç adamla karşılaştı. İkisi esmer, sakallıydı; üçüncüsü ise yüzü tıraşlı, şişman bir adam, herhalde bir aktördü. Masada fokur fokur semaver kaynıyordu.

Aktör, Dımov'a yabansı yabansı bakarak, bas sesiyle:

—Ne istiyorsunuz? dedi. Olga İvanovna'yı arıyorsanız bekleyin, şimdi gelir.

Dımov oturdu, beklemeye başladı. Esmer adamlardan biri, kalkıp kendine bir çay doldurdu; uykulu, yorgun gözlerle Dımov'u süzerek:

—Bir çay içer miydiniz? diye sordu.

Dımov hem çay içmek, hem de karnını doyurmak istiyordu, fakat iştahı kaçmasın diye çay içmeyeceğini söyledi. Çok geçmeden, ayak sesleriyle birlikte şen bir kahkaha yükseldi, bunun ardından da, başında geniş kenarlı şapkası, elinde bir çantayla Olga İvanovna kapıyı çarparak hızla içeri daldı. Onun arkasında ise geniş bir şemsiye ile portatif bir sandalye taşıyan, kırmızı yaraklı Riyabovski girdi içeriye.

Olga İvanovna sevinçten kızararak:

—Oo, Dımov! Sen misin? diye bağırdı.

Kocasının göğsüne başını, her iki elini koydu.

—Niçin bunca zamandır gelmedin? Niçin? Söylesene!

—Ne zaman geleyim, anacığım? Hiç boş kaldığım yok ki! Biraz serbest olduğum zamanlar da tren saati uymuyor.

—Neyse, çok sevindim seni gördüğüme! Bütün gece düşüme girdin, hasta falansındır diye ödüm patladı. Ne sevimli bir insan olduğunu, hem nasıl tam zamanında geldiğini bir bilsen! Beni kurtaracak bir kişi varsa o da sensin! Benim kurtarıcımsın sen!..

Kocasının boyunbağını düzelterek konuşmasını sürdürdü:

—Yarın burada çok ilgi çekici bir düğün olacak. Çikildeyev adında genç bir istasyon telgraf memuru evleniyor. Genç, yakışıklı, hem de zeki bir çocuk... Görsen, aslan gibi de güçlü–kuvvetli. Oturup ondan kolayca bir orman adamı resmi çizebilirsin. İşte biz, bütün yazlıktakiler, bu gençle ilgilenerek düğününde bulunmak için söz verdik... Durumu pek düzgün olmayan, içine kapanık, kimi–kimsesi olmayan bir çocuk. Düşün bir kere, öğle ayininden sonra kilisede nikâh kıyılacak, sonra da kızın evine kadar yürünecek... Koruluk, kuş sesleri, otların üzerindeki güneş lekeleri ve bu açık yeşil zemin üzerinde renk renk benekler halinde bizler; tam Fransız anlatımcılarının (empresyonistlerinin) zevkine uygun, çok hoş bir görünüm!

Olga İvanovna'nın yüzü ağlamaklı bir durum alarak:

—Ama Dımov, dedi, ben kiliseye ne giyip gideceğim? Yanıma hiçbir şey almamıştım, hem de hiçbir şey! Ne takım giysim, ne çiçeklerim, ne eldivenlerim... Beni sen kurtaracaksın! Kendi ayağınla çıkıp geldiğine göre Tanrı bunu böyle istiyor. Al şu anahtarları, bir tanem, hemen koş eve! Dolapta pembe takımım var. Bilirsin, hani birinci askıda olan... Sonra kilerde, sağ tarafta, yere konmuş üst üste iki karton kutu göreceksin. İşte bunlardan üsttekini açınca bir sürü tüller, çeşitli bez kırpıntıları altında çiçeklerimi bulacaksın. Çiçeklerin hepsini çıkar oradan. Aman gözünü seveyim, sakın buruşturma! Burada seçerim ben onları... Bir çift de eldiven satın al.

—Peki, yarın gidince gönderirim.

Olga İvanovna birden şaşırarak kocasına baktı.

—Ne yarını? Yarın yetiştiremezsin. İlk tren sabah saat 9'da kalkıyor, oysa nikâh 11'de. Olmaz, iki gözüm, muhakkak bugün gitmelisin! Ama yarın kendin gelemezsen bir çocukla göndersen de olur. Durma, hadi; yolcu treni gelmek üzere... Aman geciktirmeyesin, hayatım...

—Peki...

Olga İvanovna'nın gözlerinde yaşlar belirdi.

—Ah, seni gönderdiğim için öyle üzülüyorum ki! Ne ettim de şu telgraf memuruna söz verdim?

Dımov çabucak bir bardak çay içti, eline bir simit aldı ve uysal uysal gülümseyerek istasyona yollandı.

IV

Ay ışıklı sessiz bir temmuz gecesi; Olga İvanovna, Volga üzerindeki vapurlardan birinin güvertesinde oturuyor; bazen nehrin sularına, bazen de dantel gibi uzayıp giden kıyılara dalıp dalıp gidiyordu. Yanında ayakta duran Riyabovski ise sudaki gölgeleri gölge değil, birer hayal olarak gördüğünü anlatıyordu ona. İnsan bu hayal ışığıyla aydınlanan büyüleyici sulara baktığı sürece neler düşünmezdi ki! Kendi yaşamının bir hiç olduğunu, buna karşılık çevresinde daha anlamlı, sonsuz, mutluluk verici bir evren bulunduğunu fısıldayan, düşüncelere dalmış, hüzünlü sahiller ile engin gökyüzünü seyrederken kendinden geçebilir, ölebilir, kendisi de hayaller arasına karışabilirdi. Geçen yıllar gerilerde kalmıştı, artık onları ilgilendirmemeliydi; geleceğin ise bir değeri yoktu. Yaşamlarındaki bu tek, bu büyülü geceye gelince, o da sona ermek üzereydi. Eğer bu geceyi değerlendiremezlerse güzelliğinin ne anlamı kalıyordu?

Bazen Riyabovski'nin sesine, bazen gecenin sessizliğine kulak veren Olga İvanovna, ölümsüzlüğü, hiçbir zaman ölmeyeceğini düşünürken dalmış gitmişti. Suların şimdiye dek görmediği lacivert rengi, sonsuz gökyüzü, sahiller, karanlık gölgeler, içini dolduran coşkun sevinç ona büyük bir ressam olacağını; bu engin boşlukta, uzaklarda, ay ışıklı gecenin ötesinde onu şöhret, başarı ve kalabalıkların sevgisinin beklediğini fısıldıyordu. Gözlerini kırpmadan bu sonsuzluğa bakarken, insan yığınları, ışıklar, görkemli müzik sesleri, sevinç çığlıkları, beyaz giysiler içinde kendisi, dört bir yandan ona doğru atılan çiçekler canlanıyordu. Yanında da, dirseklerini korkuluğa dayamış du-

ran gerçekten büyük bir adam, bir dâhi, bir Tanrı vergisi ressam vardı. Bu dâhinin şimdiye dek yarattıkları güzeldi, yeniydi, olağanüstüydü, ama onun eşine az rastlanan ustalığı zamanla gelişip olgunlaştıkça daha güzel, daha şaşırtıcı eserler verecekti. Zaten bu da onun duruşundan, olayları yorumlayışından, doğaya bakışından belliydi. Gölgeleri, akşam renklerini, ay ışığını dile getirişindeki değişiklik, anlatım başkalığı, Riyabovski'nin doğa üzerindeki gücünün büyüsünü elinizde olmadan hissettiriyordu size. Bu çok yakışıklı, kendine özgü adamın yaşamı da bağımsız, günlük olayların üstünde, kuşlarınki gibi özgürdü.

Olga Ivanovna titremeye başlamıştı.

—Hava serinliyor, dedi.

Riyabovski pardeösüsüyle onu sardı.

—Kendimi sizin büyünüzden kurtaramıyorum, beni kendinize köle ettiniz. Bugün niçin böylesine güzelsiniz?

Hüzünlü bir sesle bunları söylerken, gözlerini, o ürperti veren gözlerini bir an olsun Olga İvanovna'dan ayırmamıştı. Olga İvanovna onun gözlerine bakmaktan korkuyordu. Riyabovski soluğunu kadının yanağına vererek fısıldadı.

—Sizi çılgın gibi seviyorum. İsteyiniz, yaşamıma son vereyim, sanatı bırakayım... Beni seviniz, beni seviniz!..

Heyecandan bayılacak gibiydi.

Olga İvanovna gözlerini kapadı.

—Böyle konuşmayın. Korkunç şeyler bunlar. Sonra Dımov ne der?

—Dımov kim oluyor? Dımov'dan bana ne? Burada Dımov değil Volga, ay ışığı, güzellik aşkım ve coşkum var... Ben kimseyi tanımıyorum... Bana geçmişten söz etmeyin; yalnızca bir dakikanızı, bir anınızı verin...

Olga İvanovna'nın yüreği hızla çarpmaya başladı. Kocasını düşünmek istedi, fakat Dımov'la, düğünleriyle, akşam toplantılarıyla birlikte bütün geçmişi gözlerinde küçüldü küçüldü; bulanık, uzak, değersiz, gereksiz bir nokta durumuna geldi.

Gerçekten Dımov da kim oluyordu? Dımov'dan ona neydi? Yeryüzünde Dımov diye biri var mıydı? O, bir düş değil miydi?

Elleriyle yüzünü kapatırken şöyle düşünüyordu: «Dımov gibi sıradan, basit bir insan için mutluluğun bu kadarı yeter de artar bile. Beni kim beklerse beklesin, benim için, ne derlerse desinler, ateşe atacağım kendimi! Gözümü kırpmadan ateşe atacağım!.. İnsan yaşamda her şeyi tatmalı. Aman Tanrım, ne korkunç bir şey bu ve ne de tatlı!»

Ressam onu kucakladı, kadının kendini korumak için güçsüz çırpınan ellerini kudurmuş gibi öpmeye başladı. Bir yandan da:

—Haydi söyle! diye fısıldıyordu. Beni seviyor musun? Seviyorsun demek! Oh, ne güzel bir gece! Ne güzel!

Olga İvanovna da gözlerini Riyabovski'nin yaştan pırıl pırıl parlayan gözlerine dikti.

—Evet, çok güzel bir gece! dedi yavaşça.

Sonra çevresine şöyle bir göz attıktan sonra Riyabovski'yi kucakladı, dudaklarından uzun uzun öptü.

Güvertenin öbür ucundan birisinin:

—Kineşma'ya yaklaşıyoruz! dediği işitildi.

Sonra ağır ayak sesleri önlerinden geçti. Büfede çalışanlardan biriydi bu.

Mutluluktan hem gülen, hem de ağlayan Olga İvanovna, adama seslendi:

—Buraya bakın! Bize şarap getirin.

Heyecandan sapsarı kesilen ressam, oradaki sıranın üstüne çöktü, hayranlık ve şükran dolu gözlerini sevgilisine çevirdi, sonra gözlerini kapatarak, yüzünde bitkin bir gülümsemeyle:

—Çok yorgunum, diye fısıldadı.

Ondan sonra da başını korkuluğa dayadı.

Eylülün 2'sinde hava ılık, durgun, fakat kapalıydı. Sabahleyin kalktıklarında Volga üzerinde hafif bir sis örtüsü bulunmakla birlikte saatin 9'undan sonra yağmur serpiştirmeye başladı. Havanın açılması için azıcık bir umut dahi yoktu. Çay masasında Riyabovski, Olga İvanovna'ya, resmin çok nankör, çok can sıkıcı bir sanat olduğunu; bazı aptalların sandıkları gibi, kendisinde yetenek şöyle dursun, ressamlığın zerresinin bile bulunmadığını söyledi. Ondan sonra da, hiçbir neden yokken, bıçağı kapmasıyla en iyi çalışmasını kesip atması bir oldu. Çaydan sonra da suratını bir karış asarak pencereden Volga'yı seyretmeye koyuldu. Volga'nın pırıltısız, donuk, soğuk bir görünüşü vardı. Her şey, her şey yaklaşmakta olan sonbaharı akla getiriyordu. Doğa, sahillerindeki zengin, yeşil halıları, güneşin sulardaki parıltısını, göz alabildiğine uzanan maviliği, caka satan, insana coşku veren her şeyi Volga'nın üzerinden çekip almış da bir dahaki bahara kadar sandığa kaldırmış gibiydi. Yükseklerde uçuşan kargalar, «Çıplak! Çıplak!» diye bağırıyorlardı sanki. Riyabovski kargaların çığlıklarını dinlerken artık kendinde iş kalmadığını, bütün yeteneğini yitirdiğini; bu dünyada her şeyin saymaca (itibari), görece (izafi) ve saçma olduğunu; aslında bu kadınla ilişki kurmaması gerektiğini düşünüyordu. Kısacası, tüm keyfi kaçmıştı, can sıkıntısından patlıyordu.

Bölmenin öte tarafında karyolada oturan Olga İvanovna ise lepiska saçlarını parmaklarıyla demet demet ayırırken kendini bazen evinin salonunda, bazen yatak odasında, bazen de kocasının çalışma odasında hayal ediyor; hayalleri onu tiyatroya, terzisine, ünlü dostlarına sürüklüyordu. Acaba onlar şimdi ne yapıyorlardı? Kendisini düşünüyorlar mıydı? Artık mevsimi gelmişti, gene akşam toplantıları başlayacaktı. Ya Dımov? Sevgili Dımov! O uysal, çocuksu yumuşaklığıyla nasıl da mektuplarında hemen dönmesini istiyordu! Her ay kendisine 75 ruble

göndermişti; bir keresinde ressamlara 100 ruble borçlandığını yazmıştı da, tutmuş hemen onu da yollamıştı. Ne iyi yürekli, gönlü yüce bir adamdı! Yolculuk bıktırmıştı Olga İvanovna'yı, eski düzenini arıyordu. Köyden köye göç ederlerken kaldıkları köy damlarında içine düştüğü pislikten bir an önce kurtulmak, nehrin çürümüş kokusundan, köylülerden uzaklaşmak için karşı konulmaz bir istek duyuyordu. Riyabovski öteki ressamlara eylülün 20'sine kadar onlarla birlikte kalmak üzere söz vermemiş olsaydı, hemen bugün gidebilirdi. Eylülün 20'sini iple çekiyordu.

Riyabovski sızlanıp duruyordu bir yandan da:

—Hey, Tanrım! Güneşi bir daha ne zaman göreceğiz? Güneş olmadan güneşli görünüm resmi yapılmaz ki!..

Bölmenin arkasından çıkan Olga İvanovna:

—Kapalı havada yapılmış bir resmin vardı, dedi. Hani, sağ planda bir orman, solda ise sığır sürüsüyle kazlar çizmiştin... İşte onu bitirsen ya şimdi.

—Bırakın onu, canım! Ne yapacağımı bilmeyecek kadar aptal mıyım sanıyorsunuz?

—Sen bana karşı nasıl bu kadar değişebilirsin?

—Değişirsem ne olur?

Olga Ivanovna'nın yüzü titredi, ocağın yanına çekilerek ağlamaya başladı.

—Ee, bir gözyaşınız eksikti!.. Bırakın ağlamayı şimdi! Benim de ağlamam için binlerce neden var, ama ağlamıyorum işte...

—Binlerce neden varmış! En büyük neden de, beni yüksünmeniz, öyle değil mi?

Olga İvanovna hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

—Daha doğrusunu söyleyeyim mi? Aşkımızdan utanıyorsunuz siz. Her şey göz önünde olup bittiği, herkes çoktandır her şeyi bildiği halde ilişkimizi ressamların gözünden saklamaya çalışıyorsunuz.

Riyabovski elini kalbinin üstüne koyarak, yalvarırcasına:

—Olga, sizden bir şey rica edeceğim, ne olur bana eziyet etmeyin! dedi. Sizden bundan fazla istediğim bir şey yok!

—Peki, beni hâlâ sevdiğinize yemin edin!

Reşşam, dişlerinin arasından;

—Beni kahrediyorsunuz! Kendimi Volga'ya atmaktan ya da çıldırmaktan başka çarem kalmıyor! Bırakın beni! diyerek ayağa fırladı.

Olga İvanovna ise:

—Öldürün beni! Hadi öldürün! Ne duruyorsunuz? diye bağırıyordu.

Hüngür hüngür ağlayarak bölmenin arkasına kaçtı. Tam o sırada köy evinin samanla örtülü damında yağmur hışırdadı. Riyabovski iki eliyle birden başını tutarak odada bir ileri bir geri dolaşmaya başladı; sonra sanki önemli bir şey yapacakmış gibi, kararlı bir tavırla şapkasını giydi, tüfeğini omzuna astı, evden çıkıp gitti.

Onun gidişinden sonra Olga İvanovna uzun süre karyolada yatıp ağladı. Önce kendini zehirlemeyi düşündü, Riyabovski dönünce odada onun ölüsünü bulacaktı. Sonra tekrar evinin salonunu, kocasının çalışma odasını gözünün önüne getirdi; kendisini, Dımov'la karşı karşıya oturmuş, o pek hoşlandığı rahatlık ve temizlik içinde düşledi; operada Mazini'yi dinlediği bir akşamı anımsadı. Uygarlığa, kentin gürültüsüne, ünlü kişilere duyduğu özlem içini yakıyordu. O sırada odaya giren köylü kadın, acele etmeden ocağı tutuşturmaya başladı. Odanın içi yanık koktu, ortalığı boz bir duman kapladı. Uzun, çamurlu çizmeleriyle ressamlar geldiler sonra, çalışmaları gözden geçirirlerken, kendilerini avutmak için, Volga'nın kötü havalarda bile ayrı bir güzelliği olduğunu söylediler. Duvardaki ucuz saatin tik–takları işitiliyordu. Üşüyen sinekler, aziz tasvirlerinin bulunduğu dip köşeye doluşmuşlar, durmadan vızırdıyorlardı; sıraların altındaki kara kaplı kitapların üzerinde hamam böcekleri koşuşuyordu.

Riyabosvki döndüğü sırada güneş batmak üzereydi. Şap-

kasını masanın üstüne fırlattı, çizmeleri çamurlu, yüzü solgun ve bitik; kendini sıralardan birinin üstüne bırakarak gözlerini kapadı.

—Çok yorgunum...

Gözkapaklarını kaldırmak istercesine kaşlarını oynatıyordu.

Olga İvanovna, onun hoşuna gitmek, ona kızmadığını göstermek için adamın yanına sokuldu, dudaklarından yavaşça öptü, sarı saçlarını taramaya başladı. beriki soğuk bir şeyle tenine dokunmuşlar gibi birden irkildi, gözlerini açtı.

—Ne yapıyorsunuz? Rica ederim, beni rahat bırakın!

Böyle söyleyerek kadını elleriyle itti, kendi de yerinden doğruldu. Çok canı sıkkındı, yüzünden tiksinti okunuyordu. Bu sırada köylü kadın, Riyabovski'ye, iki eliyle birden tuttuğu bir tabak dolusu lahana çorbası getirirken Olga İvanovna kadının parmaklarının çorbanın içine girdiğini gördü. Şişik karınlı köylü kadını, Riyabovski'nin oburca yemeye başladığı lahana çorbası, oturdukları köy damı, sadeliği ve sanatçı dağınıklığıyla başlangıçta çok hoşlandığı bu yaşam şimdi ona ürkütücü geliyordu. Birden küçük düşürüldüğünü hissederek, soğukça:

—Bir süre için ayrılmalıyız, yoksa ciddi olarak kavga edebiliriz, dedi. Bu yaşantıdan bıktım. Bugün kente döneceğim.

—Neyle? Kanat mı takacaksın?

—Bugün perşembe olduğuna göre 9.30'da vapur var.

Riyabovski peçete yerine havluya ağzını silerek, yumuşak bir sesle:

—Ha! Evet... dedi. Git, ne yapalım... Burada senin yapacağım bir iş yok, üstelik canın da sıkılıyor. Seni burada tutmak büyük bencillik olurdu. Sen git şimdi, ayın yirmisinden sonra ben de gelirim, o zaman görüşürüz.

Olga İvanovna neşeyle eşyalarını yerleştirmeye başladı, sevincinden yanakları al al olmuştu. Kendi kendine şöyle düşünüyordu: «Gerçekten doğru mu bu? Kısa bir zaman sonra evimde resim yapacak, yatak odamda uyuyacak, örtü serilmiş

masalarda yemek yiyecek miyim?» Yüreğinden büyük bir ağırlık kalkmıştı, ressama kızmıyordu artık.

—Riyabuşa, boyalarla fırçaları sana bırakıyorum... Kalanları sonra sen getirirsin... Sakın ben yokken aylaklık etmeyesin. Kendini can sıkıntısına kaptırayım deme. Çalış, göreyim seni...

Olga İvanovna'nın düşündüğü gibi, Riyabovski onu vapurda ressamların yanında öpmemek için saat 9'da evden çıkarken öptü; sonra da ötekilerle birlikte iskeleye uğurlamaya geldi. Çok geçmeden vapur yanaştı. Olga İvanovna'yı alıp götürdü.

Olga İvanovna evine iki buçuk gün sonra vardı. Şapkasını, yağmurluğunu çıkarmadan, heyecandan soluk soluğa konuk salonuna, oradan da yemek odasına koştu. Ceketsiz, sırtında yalnızca düğmeleri çözük yeleği bulunan Dımov, masada çatala sürerek bıçak biliyordu; önündeki tabakta ise çil keklik kızartması vardı. Olga İvanovna daha eve girmeden her şeyi kocasından gizlemesi gerektiğine, buna gücünün yeteceğine, bu işin kolayca üstesinden geleceğine inanıyordu. Ama içeri girip de kocasının yüzüne yayılıveren o uysal, mutlu gülümsemeyi, sevinçten parlayan gözlerini görünce buna gücünün yetmeyeceğini; davranışının, iftira atmak, adam soymak, öldürmek kadar aşağılık, iğrenç bir şey olacağını hissetti. Ve o anda kocasına her şeyi olduğu gibi anlatmaya karar verdi. Kocasının onu kucaklayıp öpmesinden sonra önünde diz çöktü, yüzünü elleriyle kapadı.

Dımov babacan sesiyle:

—Ne var? Ne oldu anacığım? diye sordu. Yoksa beni çok mu özledin?

Olga İvanovna utançtan kıpkırmızı kesilen yüzünü kaldırdı, kocasına suçlu suçlu, yalvaran gözlerle baktı. Ama korku ve utancından dolayı gerçeği söyleyemedi.

—Hiç... Bakma sen bana, demekle yetindi.

Dımov onu elinden tutup kaldırdı, masaya doğru götürerek;

—Hadi gel, otur, dedi. Ha şöyle! Keklik eti ye biraz. Çok acıkmışsındır...

Olga İvanovna, evinin havasını derin derin içine çekti, kekliği yemeye başladı. Dımov ise şefkatle ona bakıyor, sevinçinden gülümsüyordu.

VI

Duruma bakılırsa Dımov kışın yarısından sonra aldatıldığının farkına vardı. Vicdanı temiz değilmiş gibi karısının gözlerinin içine bakamıyor, onunla karşılaşınca sevinçle gülümseyemiyor, evde daha az baş başa kalmak için arkadaşı Korostelev'i sık sık yemeye çağırıyordu. Korostelev, buruşuk yüzlü, saçları kısacık kesilmiş, ufak tefek bir adamdı; Olga İvanovna ile konuşmaktan sıkıldığı için ceketinin düğmelerini çözüp çözüp düğmeler, daha olmadı, sağ eliyle sol bıyığını çekiştirmeye başlardı. Yemek masasında iki doktorun bütün konuşması, diyafram kasının yukarı kalkması sonucu bazen kalbin durması, son zamanlarda sık sık böbrek iltihaplanmasına rastlanması, Dımov'un bir gün önce «öldürücü kansızlık» tanısıyla kestiği cesette pankreas kanseri bulunması gibi konular üstüneydi. Onların hep böyle hekimlikle ilgili konular açmaları, sanki, Olga İvanovna'ya susma, yani yalan söylememe olanağı vermek içindi. Yemekten sonra Korostelev piyanoya oturuyor. Dımov ise içini çekerek:

—Ya işte, işler böyle kardeşim! diyordu. Çal şuradan hüzünlü bir parça!

Omuzlarını kaldırıp parmaklarını geniş geniş açarak Korostelev birkaç tuşa basıyor, sonra da tenor sesiyle, *«Bana öyle bir yer gösterin ki, Rus köylüsü inlemesin»* şarkısını söylüyordu. Dımov bir daha içini çekiyor, sonra başını yumruklarına dayayarak düşüncelere dalıyordu.

Son zamanlarda Olga İvanovna pek dikkatsiz davranmaya başlamıştı. Her sabah büyük bir sıkıntı içinde ve Riyabovski'yi

artık sevmediği, bu işin böylece kapanıp gittiği düşüncesiyle uyanıyor; ama sonra kahvesini içince, Riyabosvki'nin onu kocasından uzaklaştırdığı, şimdi hem kocasından, hem de Riyabovski'den olduğu kuruntusuna kapılıyordu. Daha sonra tanıdıklarının Riyabovski'yle ilgili sözlerini anımsıyordu. Anlatılanlara göre Riyabovski, Polenov üslubunda görünüm ve günlük yaşam resimlerinden seçilmiş önemli bir sergi açacaktı; atölyesine gidenler hayranlıklarını gizleyemiyorlardı. Olga Ivanovna, Riyabovski'nin başarısını, kendisinin onun üzerindeki etkisine bağlıyor, yetenekli ressamın onun etkisiyle büyük bir gelişim gösterdiğini düşünüyordu. Riyabovski üzerindeki etkisi öyle olumlu ve büyüktü ki, kendisinden ayrılacak olsa mahvolabilirdi. Anımsıyordu da, sırtında kül rengi yanar-döner bir ceket, boynunda yeni bir boyunbağı ile Riyabovski son gelişinde ona; «Nasıl, yakışıklı mıyım?» diye sormuştu gözlerini süzerek. Gerçekten de, bu mavi gözlü, uzun kıvırcık saçlı, zarif genç, çok yakışıklıydı (ya da belki ona öyle gelmişti) ve ona karşı her zaman güler yüzlüydü.

Zihninden daha bunlar gibi pek çok sahne geçiren Olga İvanovna kalkıp giyiniyor, büyük bir heyecan içinde Riyabovski'nin atölyesine gidiyordu. Onu orada, gerçekten çok güzel bir tablo karşısında kendinden geçmiş, çılgın gibi bir sevinçle çalışırken buluyordu. Riyabovski hoplayıp zıplıyor, şaklabanlık yapıyor, onun ciddi sorularına şaka yollu karşılıklar veriyordu. Olga Ivanovna, tablodan nefret ediyor, Riyabovski'yi ondan kıskanıyor, ama nezaket olsun diye gene de tablonun karşısına geçip birkaç dakika sessizce seyrettikten, kutsal bir şeyin karşısındaymış gibi içini çektikten sonra yavaşça:

—Evet, diyordu, şimdiye dek bunun eşinde bir resim yapmadın daha. Biliyor musun, müthiş bir şey bu!..

Sonra kendisini bırakmaması, eskisi gibi sevmesi, zavallı, mutsuz bir kadına acıması için yalvarmaya başlıyordu. Gözlerinden yaşlar süzülerek Riyabovski'nin ellerine sarılıyor, onu sevdiği konusunda yemin etmesini istiyor; sonra onun yararlı

etkisi olmazsa yolundan sapacağını, yok olup gideceğini söylüyordu. Böylece, ressamın keyfini kaçırdıktan, kendisini de bir güzel küçük düşürdükten sonra ya terzisine, ya da bilet almak için bir kadın sanatçının evine uğruyordu.

Riyabovski'yi atölyesinde bulamazsa bir mektup bırakarak hemen o gün kendisini aramazsa zehir içeceğini yeminle bildiriyordu. Riyabovski korkarak sevgilisinin evine gidiyor, karı–kocayla, Korostelev'le birlikte öğle yemeğine kalıyordu. Dımov'un yanında iki sevgili çekinmeden edepsizce laflar ediyorlardı. İkisi de birbirine ayak bağı olduklarını, birbirini alt etmeye çalışan iki düşman gibi karşılıklı kin beslediklerini bildikleri halde, kinden gözleri döndüğü için, ne yaptıkları terbiyesizlikleri gözleri görüyordu ne de kısa saçlı Korostelev'in bile her şeyi anlayıp fark ettiğini... Yemekten sonra Riyabovski gitmek için sabırsızlanıyordu. Holde nefretle ona bakan Olga İvanovna:

—Nereye gidiyorsunuz? diye soruyordu.

Riyabovski gözlerini kısıp yüzünü buruşturarak ikisinin de tanıdığı bir kadının adını veriyordu. Onun kıskançlığı ile alay etmek, onu üzmek istediği ne kadar da belliydi! Ama Olga İvanovna odasına çekilip yatağına atıyordu kendini; kıskançlıktan, üzüntüden, kendini küçük düşürülmüş görmekten yastığını dişliyor, hüngür hüngür ağlıyordu. Dımov için Korostelev'i salonda yalnız bırakarak karısının yanına gitmekten başka çıkar yol kalmıyordu. Utançtan, sinirden şaşkın, yavaş bir sesle:

—Ne olur, yüksek sesle ağlama, anacığım, diyordu. Bundan eline ne geçecek? En iyisi susmak, kimseye belli etmemek, öyle değil mi? Olanları bir daha geri döndürebilir misin?

Zoru şakaklarına vuran kıskançlığını nasıl unutacağını bilemeyen Olga İvanovna, hâlâ her şeyi düzelteceği sanısıyla, ağlamaklı yüzünü yıkayıp pudralıyor, Riyabovski ile ortak dostları olan bir bayanın evine koşuyordu. Orada Riyabovski'yi bulamayınca ikincisine, oradan da üçüncüsüne gidiyordu. Bu dolaşmalardan ilk günler çok utanırken zamanla gittikçe alıştı ve bir

akşam bütün tanıdık kadınların evlerinde Riyabovski'yi aramasının nedenini herkes anladı.

Bir gün Riyabovski'ye kocası için:

—Bu adam yüce gönüllülüğü ile beni eziyor, dedi.

Yaşam tarzları bir yıl öncesinin aynıydı. Çarşamba akşamları konukları gene onlarda toplanıyorlardı. Tiyatro oyuncusu piyeslerden parçalar okuyor, ressamlar resim yapıyor, viyolonselci herkese müzik dinletiyor, opera sanatçısı arya söylüyor ve tam bir şaşmazlıkla saat 11.30'da salonun yemek odasına giden kapıları açılarak, güler yüzlü Dımov çıkıyor:

—Beyler, yemeğe buyrun, diyordu.

Olga Ivanovna eskisi gibi büyük adamlar arıyor, onları bulur bulmaz hemen bıkıyor, sonra tekrar yenilerini aramaya koyuluyordu. Eskisi gibi eve gene geç saatlerde dönüyordu; ama kocasını geçen yılki gibi yatakta değil, odasında çalışırken buluyordu. Dımov gece saat 3'lere dek oturup sabahleyin de 8'de kalkıyordu.

Bir akşam Olga İvanovna, odasında, aynanın önünde tiyatroya gitmek için hazırlanıyordu. Tam o sırada Dımov girdi içeriye. Frakını giymiş, beyaz bir boyunbağı takmıştı; yüzünde uysal bir gülümseme, gözleri sevinçle parlayarak karısına bakıyordu eskiden olduğu gibi. Karyolaya oturup dizlerini sıvazlayarak:

—Bugün tezimi başarıyla verdim, dedi.

—Tezini mi verdin?

Dımov, arkası kendisine dönük, saçlarını düzeltmekle uğraşan karısını görmek için başını uzatıp aynaya baktı.

—Hem de çok iyi geçti! Biliyor musun, belki de bana genel patoloji doçentliği önerecekler. Hava öyle...

Dımov'un mutluluktan parlayan yüzünden öyle okunuyordu ki, karısı onun bu sevincini paylaşsa, coşkusuna katılsa, yaptığı– yapacağı bütün suçları bağışlayacak, her şeyi unutacaktı. Ama Olga İvanovna, doçentliğin, genel patolojinin ne demek olduğunu anlamak istemiyor; üstelik tiyatroya geç kal-

mak korkusuyla ona yanıt vermekten bile kaçınıyordu.

Dımov iki dakika kadar oturduktan sonra suçlu suçlu gülümseyerek dışarı çıktı. .

VII

O gün çok tedirgin bir gün geçirdiler.

Dımov'un başı ağrıyordu; sabahleyin çay içmemiş, hastaneye gitmemiş, akşama dek çalışma odasındaki divanda tembel tembel yatmıştı. Olga İvanovna her zaman olduğu gibi Riyabovski'ye son ölüdoğa (natürmort) çalışmasını göstermek, bir gün önce niçin gelmediğini sormak için saat 1'de evden çıktı. Ona sorarsanız çalışmasının bir değeri yoktu, bunu salt, ressamın atölyesine gitmesine tutamak olsun diye yapıyordu.

Riyabovski'nin atölyesine zili çalmadan girdi; ön odada lastik ayakkabılarını çıkarırken içerde birinin sessizce koştuğunu, bir kadın giysisinin hışırdadığını işitti. Hemen başını kaldırıp baktı ve kahverengi bir eteğin bir an için gözükerek, sehpası ile birlikte yere kadar siyah örtüyle örtülü kocaman bir tablonun arkasına kaçtığını gördü. Orada bir kadının gizlendiği kuşku götürmezdi. Kendisi de orasını çoğu zaman sığınak olarak seçmemiş miydi? Riyabovski'nin çok bozulduğu ortadaydı; sanki onun gelişine pek sevinmiş gibi, iki elini birden ileri uzatıp zorla gülümseyerek:

—A–a–a–a! Sizi gördüğüme çok memnun oldum, dedi. İyi haberleriniz var mı?

Olga İvanovna'nın gözleri yaşla doldu, buraya geldiği için çok utandı. Üstelik büyük bir acı duyuyordu. Tablonun arkasındaki gizlendiği yerden belki de sinsi sinsi gülen rakibi kadının önünde milyon verseler konuşmazdı.

İncecik bir sesle, çekine çekine:

—Size çalışmamı getirdim... Bir ölüdoğa, dedi.

Dudakları titriyordu.

—A–a–a!.. Çalışmanız mı?

Ressam resmi eline aldı, bir yandan ona bakarken bir yandan da kurulmuş bir makine gibi öbür odaya yürüdü, Olga İvanovna da onu izledi.

Riyabovski işi şakaya vuruyormuş gibi uyaklı (kafiyeli) sözcükler seçerek:

—Natürmort... Birinci sort... Kurort... Çort... Port...[1] diye mırıldandı.

Atölyeden aceleci ayak sesleriyle birlikte bir hışırtı işitildi. *O kadın* gitmişti demek? Olga İvanovna avazı çıktığınca bağırmak, Riyabovski'nin başına sert bir şey vurmak, ondan sonra da çekip gitmek istiyordu. Ama gözyaşlarından bir şey göremiyordu, utancından yerin dibine geçmişti; artık ressam Olga İvanovna değil, ufacık bir karıncadan farksızdı o.

Olga İvanovna'nın çalışmasına bakmakta olan Riyabovski uykusunu yenmek için başını sallayarak, bitkin bir sesle:

—Çok yorgunum, dedi. İyi bir deneme ama bugün deneme, geçen yıl deneme, bir ay sonra gene deneme. Bu işten bıkmayışınıza şaşıyorum doğrusu. Sizin yerinizde olsam resmi bırakır, ciddi bir biçimde müzikle ya da başka bir sanatla uğraşırdım. Siz ressam değil, müzisyensiniz. Neyse... Bugün ne kadar yorulduğumu bir bilseniz! Çay getirmelerini söyleyeceğim şimdi... Siz de ister misiniz?

Olga İvanovna dışarı çıkan Riyabovski'nin uşağına bir şeyler ısmarladığını işitti. Ona veda etmemek, sorun çıkarmamak, en önemlisi de onun önünde ağlamamak için Riyabovski dönmeden ön odaya koştu; lastik ayakkabılarını giyerek kendini dışarı attı. Sokağa çıkınca geniş bir soluk aldı. Kendini hem Riyabovski'den, hem resimden, hem de atölyede onu ezen utançtan kurtulmuş hissediyordu. Her şey bitmişti artık!

Doğruca terzisine gitti; oradan, daha bir gün önce kente gelmiş olan Barnay'a, Barnay'dan nota satılan bir dükkâna... Bütün bu yerlerde hep Riyabovski'ye yazacağı, kırılmış guru-

1 Sınıf... Kaplıca... Şeytan... Liman. (Ç.N.)

runu kurtaracak, acımasız soğuk mektubu; baharda ya da yazın Dımov'la birlikte çıkacağı, onu geçmişten bütünüyle koparacak Kırım gezisini ve başlayacağı yeni yaşamı düşünüyordu.

Akşam geç vakit eve döndü, daha giysisini bile değiştirmeden salondaki masaya geçti, tasarladığı mektubu yazmaya koyuldu. Riyabovski ona ressam olmadığını söylemişti. Öyleyse o da Riyabovski'den bunun hıncını alacak, onun da her yıl aynı şeyleri çizip durmadan aynı lafları söyleyen, artık son barutunu harcamış, basmakalıp bir insan olduğunu yazacaktı. Hatta onun kendisine çok şeyler borçlu bulunduğunu, davranışlarında bir aksaklık başlamışsa, bunun, onun yararlı etkisini dumura uğratan, bugünkü gibi tablo arkalarında gizlenmiş, amacı belirsiz kimseler yüzünden ileri geldiğini bildirecekti.

Dımov çalışma odasının kapısını açmadan, içerden:

—Anacığım! diye seslendi.

—Ne var? Bir şey mi istiyorsun?

—Anacığım, sakın odama girme. En fazla kapıya kadar sokul, e mi!.. Üç gün önce hastanede kuşpalazına yakalanmış olacağım, kendimi iyi hissetmiyorum. Birini gönder, hemen Korostelev'i çağırsın.

Olga Ivanovna, kocasını, bütün tanıdığı erkekleri çağırdığı gibi, adıyla çağırmaz, soyadını kullanırdı. Çünkü Osip adını, Gogol' ün Osip adlı kahramanını ve «Osip ahrip, a Ahrip osip»[1] tekerlemesini anımsattığı için beğenmiyordu. Canı sıkılarak:

—Osip, böyle bir şey olamaz! dedi.

—Hemen birini gönder. Kendimi iyi hissetmiyorum...

Dımov'un divana doğru yürüyerek oraya uzandığı işitiliyordu. sesi boğuklaşmış gibiydi.

Olga İvanovna korkudan ürpererek: «Bu da nerden çıktı? Çok tehlikeli bir şey!» diye düşündü.

Hiç gereği yokken eline bir mum alıp yatak odasına gitti,

1 «Osip'in sesi kısıldı, Ahrip'in sesi ise boğuklaştı.» (Ç.N.)

oraya niçin geldiğini düşünürken gözü birden aynaya kaydı. Giysisinin göğsü sarı farbalalı, ceketinin kolları omuzlarda havaya kalkmış, korkudan yüzü sapsarı, cadı kadar çirkin bir kadındı aynadaki görüntü. Birden Dımov'a, Dımov'un gençliğine, onun kendine olan sonsuz aşkına, hatta Dımov'la birlikte çoktandır yatmadığı şu öksüz yatağa karşı içinde büyük bir acıma duydu. Ah, Dımov! Yüzünde yumuşak, uysal gülümsemesi hiç eksik olmayan Dımov! Acı gözyaşları arasında Korostelev'e yalvarırcasına bir mektup yazdı. Vakit gecenin ikisiydi.

VIII

Sabah saat 8'de Olga İvanovna uykusuzluktan başı kazan gibi, saçları darmadağınık, çirkin, suçlu bir yüzle odasından çıktığında ön odaya doğru yürüyen siyah sakallı biriyle karşılaştı. Doktor olmalıydı bu. Evin içi ilaç kokuyordu. Kocasının çalışma odasının önünde duran Korostelev gene sağ eliyle sol bıyığını kıvırıyordu.

Korostelev asık bir suratla Olga İvanovna'ya dönerek:

—Beni bağışlayınız, ama sizi içeri bırakamayacağım, dedi. Hastalık bulaşıcıdır. Aslında girmenizin bir yararı da yok. Nasıl olsa kendinde değil...

Olga İvanovna fısıltıyla:

—Kuşpalazı olduğu doğru mu? diye sordu.

Korostelev onun bu sorusunu duymazlıktan geldi.

—Kendini bile bile tehlikeye atanları cezalandırmalı. Hastalığa nasıl yakalandığını biliyor musunuz? Salı günü bir çocuğun damağındaki kuşpalazı zarını tüple emmiş. Neden yaptı bu işi? Düpedüz aptallık... Yazık etti kendine...

—Tehlikeli mi? Çok mu?

—Ağır bir durum, diyorlar. Aslına bakılırsa Şrek anlar bu işten.

Bu sırada eve üç kişi daha gledi. Biri, dili Yahudi kırmızısı, kızıl saçlı, uzun boyunlu, ufak tefek bir adamdı; baş zangoca

benzeyen ikincisi uzun boylu, kamburca, saçları dağınık; üçüncüsü ise çok genç, şişman, kırmızı yüzlü, gözlüklüydü. Arkadaşlarının başında nöbet tutmaya gelen doktorlardı bunlar. Sırasını atlatmış olan Korostelev evine gitmedi, orada kalarak odalarda gölge gibi dolaşmaya başladı. Hizmetçi, doktorlara çay yapıyor, ikide bir eczaneye koşuyordu; o yüzden odalar toplanmamıştı. Evin içi sessiz, hüzünlüydü.

Olga İvanovna odasında tek başına oturuyor; Tanrı'nın onu, kocasını aldattığı için cezalandırdığını düşünüyordu. Sesi çıkmayan, yumuşak başlı, anlaşılmamış bir varlık; uysallığı, fazla iyi oluşu yüzünden kişiliğini savunamamış, zayıflayıp güçsüzleşmiş bir insan, öteki odada divanda uzandığı yerde, kimseden yakınmadan sessiz sessiz acı çekiyordu. Ama sayıklamaları arasında birinden azıcık yakınmış olsa, doktorlar, hastalığının tek nedeninin kuşpalazı olmadığını anlayacaklardı muhakkak. Korostelev'e sorsalar o da biliyordu. Bütün gece arkadaşının karısına, asıl ve baş suçlu oymuş, kuşpalazı ancak ikinci derecede önemliymiş gibi bakması boşuna değildi... Olga İvanova şimdi ne Volga üzerindeki ay ışıklı geceyi, ne sevgi sözlerini, ne de köy evindeki şiirli yaşamı aklına getiriyordu; onun düşündüğü tek şey, geçici bir heves, bir hoppalık yüzünden gırtlağına kadar pis, yapışkan bir çamura battığı ve bu çamuru ömrü boyunca temizleyemeyeceğiydi.

Riyabovski ile aralarındaki tedirgin aşkı anımsadıkça; «Ah, ben nasıl da kendimi aldatmışım! Allah canımı alsa da yapamaz olsaydım!..» diyordu kendi kendine.

Saat 4'te Korostelev ile öğle yemeği yediler. Korostelev kırmızı şaraptan başka ağzına bir şey koymadı, hep somurttu. Olga İvanovna da bir şey yemedi. Bazen için için dua ederek, Dımov iyi olursa onu tekrar seveceğine, ona bağlı kalacağına yemin ediyor; bazen gözleri Korostelev'in yüzüne takılıp bir an dalarak; «Bir üstünlüğü, bir şöhreti olmamak, üstelik yüzü buruşuk, tavırları bayağı, basit olmak kim bilir ne kadar can sıkıcıdır?» diye düşünüyordu. Bazen de hastalık kapacağı korku-

suyla bir kere olsun kocasının odasına girmediği için, Tanrı her an canını alacakmış gibi bir korkuya kapılıyordu. Mutluluğunu kendi eliyle yıktığı, bir daha da düzeltemeyeceği inancıyla birlikte hüzünlü ve anlaşılmaz bir duygu sarmıştı bütün benliğini.

Yemekten sonra akşam karanlığı çöktü. Olga İvanovna salona girdiği zaman, başının altına sırma işlemeli ipek yastıklardan birini koymuş bulunan Korostelev, sedirin üstünde uyumakta, «khi–puha–khi–puha» diye horlamaktaydı.

Nöbete gelen, nöbetten giden doktorlar da fark etmiyorlardı bu düzensizliği. Salonda yabancı birinin horlaya horlaya uyuması, duvarlardaki resim taslakları, eşyaların dağınıklığı, evin hanımının saçlarının karmakarışıklığı, pasaklılığı; hiçbiri, hiçbiri kimsenin dikkatini çekmiyordu. Doktorlardan biri, elinde olmadan bir şeye güldü; bu gülüş öyle yersiz, öyle soğuk kaçmıştı ki, herkes bir tuhaf oldu.

Olga İvanovna'nın salona ikinci gelişinde Korostelev uykudan kalkmış, sigara içiyordu.

Olga İvanovna'yı görünce, alçak sesle:

—Kuşpalazı burun boşluğuna geçmiş, dedi. Üstelik kalbi de iyi çalışmıyor. Kısacası, işler kötü...

—Şrek'i getirseydiniz ya!

—Geldi. Hastalığın buruna geçtiğini söyleyen o. Şrek buna ne yapsın! Sonra Şrek de kim oluyor? O Şrek'se ben de Korostelev' im, var mı bunun ötesi?

Zaman geçmek bilmiyordu. Olga İvanovna sabahtan beri toplanmayan yatağında giyinik olarak yatmış, uyukluyordu. Evin bütün odalarının demirle dolu olduğunu görüyordu düşünde, bu demirler bir dışarı çıkarılsa, hemen hafifleyip rahatlayacaktı. Gözlerini açtığı zaman demirlerin Dımov'un hastalığı olduğunu anladı.

Yeniden dalarken... «Natürmort... Port... Sport... Kurort...» diye düşünüyordu. «Ya Şrek nasıl? Şrek... Grek... Vrek... Krek. Dostlarım şimdi neredeler? Üzüntümüz olduğu-

nu biliyorlar mı? Gospodi, spasi... İzbavi.[1] Şrek... Grek...»

Yeniden demir dolu odalar. Zaman uzadıkça uzuyordu, alt katta saatin gongu arka arkaya vuruyordu. Arada bir kapının zili çalıyor, doktorlar geliyorlar, gidiyorlardı... Tepside boş bir bardakla hizmetçi girdi içeri.

—Yatağı sermemi emreder misiniz? diye sordu.

Bir yanıt alamadan da çıktı. Aşağıda saat bir daha vurdu, Volga boyunda geçirdikleri yağmurlu bir gün girdi düşüne, odasına yabancı olduğunu sandığı biri geldi. Olga İvanovna yerinden sıçradı ve karşısında Korostelev'i gördü.

—Saat kaç? diye sordu.

—Üç'e geliyor.

—Bir haber var mı?

—Can çekişiyor. Bunu söylemek için gelmiştim.

Korostelev hıçkırmaya başladı; yatağın üstüne, Olga İvanovna'nın yanına oturarak gözlerini yeniyle sildi. Olga İvanovna durumu birden kavrayamadı, ama bedeninden bir ürperti geçti, ağır ağır istavroz çıkardı.

Korostelev ince sesiyle:

—Can çekişiyor, diye üsteleyerek yeniden hıçkırmaya başladı. Ölüyor, çünkü kendini feda etti... Bilim için ne büyük bir kayıp! Hastanedeki doktorlarla kıyaslarsak eşi bulunmaz, ulu bir insandı. Ben yetenek diye onunkine derim. Kendisine ne umutlar bağlamıştık! Eşine az rastlanır bir bilim adamı olacaktı! Oska Dımov, Oska Dımov, bunu bize neden yaptın! Oy–oy, kurban olduğum!

Korostelev derin bir üzüntü içinde elleriyle yüzünü kapadı. Bu hıçkırıklardan başı sarsılıyordu. Birilerine olan kızgınlığı gitgide artarak devam etti:

—Hele o ne ruh zenginliği! Herkesin iyiliğini isteyen, sevgi dolu, temiz bir yürek! Insan değil, bir pırlanta! Bilime hizmet etti, bilim yüzünden de ölüyor. Gece demedi, gündüz demedi,

1 Gospodi spasi, İzbavi: Tanrım sen kurtar. Sen esirge. (Ç.N.)

eşek gibi çalıştı; kimseden yardım beklemedi. Genç bilgin, geleceğin profesörü evinin geçimini de düşünmek zorundaydı; işte şu paçavralara para yetiştirmek için akşamlarını çeviri yapmakla harcadı.

Korostelev tiksintiyle Olga İvanovna'nın yüzüne baktı, iki eliyle birden çarşafa sarıldı ve bütün suçlu oymuş gibi cartadak yırttı.

—Ne kendi acıdı kendisine, ne de başkası. Ee, bundan başka ne beklenebilirdi ki!

Salondan birisi tok sesiyle:

—Eşsiz bir insandı! dedi.

Olga İvanovna, Dımov ile geçen yaşamını başlangıcından sonuna dek bütün ayrıntılarıyla gözünün önüne getirdi ve onun, bütün tanıdıklarına oranla gerçekten eşi az bulunur, olağanüstü, büyük bir insan olduğunu anladı. Rahmetli babasının, bütün doktor arkadaşlarının ona karşı davranışlarını anımsayınca, onların Dımov'da geleceğin ünlü bir kişisini gördüklerini anladı. Duvarlar, tavan, lamba, yerdeki halı ona alaylı alaylı göz kırpıyorlar; sanki, «Kaçırdın elinden, kaçırdın!» demek istiyorlardı. Gözlerinden yaşlar akarak yatak odasından dışarı fırladı, salonda tanımadığı bir adamın önünden hızla geçti ve çalışma odasına daldı. Kocası beline kadar battaniyeyle örtülü, divanda yatıyordu. Yüzü korkunç denecek kadar zayıflamıştı, canlılarda raslanmayan kirli sarı bir rengi vardı. Yalnız alnından, siyah kaşlarından ve çok iyi tanıdığı gülümsemesinden onun Dımov olduğunu anlayabildi. Çabucak göğsünü, alnını, ellerini yokladı. Göğsü sıcaktı hâlâ, ama alnının, ellerinin hoşa gitmeyen bir soğukluğu vardı. Yarı açık gözleri kendine değil, battaniyeye bakıyordu.

—Dımov! Dımov! diye haykırdı.

Ona, karısı olarak yanıldığını, henüz her şeyin bitmediğini, yaşamın yeni baştan güzel, mutlu yapılabileceğini, onun büyük, eşi az bulunur, olağanüstü bir insan olduğunu, onu ömrünün

sonuna kadar sayacağını, ona tapacağını, onun önünde kutsal bir korku duyacağını söylemek istiyordu.

—Dımov! Dımov! Gözlerini aç, Dımov!

Kocasını omzundan sarsıyordu. Onun bir daha uyanmayacağı doğru muydu?

Salonda Korostelev, hizmetçisiyle şöyle konuşuyordu;

—Bunda bilmeyecek ne var? Dosdoğru kilise bekçisinin evine gidin, düşkünler yurdunun yerini sorun. Oradan yaşlı kadınlar gelirler, cenazeyi yıkarlar, daha ne gerekiyorsa hepsini yaparlar...

SÜRGÜNDE

Arkadaşlarının Bilge adını taktıkları Semyon ile adını kimsenin bilmediği genç bir Tatar kıyıda ateşin yanına oturmuş, konuşuyorlardı; öteki üç mavna kürekçisi ise az ilerdeki dama yatmaya gitmişlerdi. Semyon altmış yaşlarında, kupkuru bir adamdı, ağzında tek diş kalmamıştı; buna karşılık geniş omuzluydu, oldukça sağlıklı bir görünüşü vardı, epeyce de içmişti. Aslında bu saatte o da çoktan yatmış olurdu, cebindeki yarım şişe votkayı damdaki kürekçilerin almalarından korktuğu için ateşin yanından ayrılamıyordu. Tatar genci ise hastaydı; paçavralar içinde kıvranıp duruyor, memleketi Simbirsk'teki mutlu yaşantısını, orada bırakıp geldiği güzel, akıllı karısını anlatıyordu. Yaşı yirmi beş var ya da yoktu, gelgelelim kır ateşinin aydınlığında hüzünlü, solgun, hastalıklı yüzü ona çocuksu bir hava veriyordu.

Bilge;

—Ben burasına cennet diyemem, dedi. Gördüğün gibi kıyılar cascavlak, çevremizde sudan, çamurdan başka bir şey yok. Paskalya yortusu çoktan geçtiği halde kış bitmek bilmiyor, ırmak daha buzlar içinde, sabahtan beri kar yağıyor.

—Kötü, çok kötü! dedi Tatar genci, korkuyla çevresine bakındı.

Karanlıkta on adım ilerlerinden suları insanı donduran bir ırmak akıyor; dalgaları çamurlu sahilleri oyarak, çağıldaya çağıldaya denize koşuyordu. Kıyıdaki iskeleye karanlıkta kopkoyu gözüken bir mavna bağlanmıştı. Karşı kıyıda ise bir parlayıp bir sönerek kıvrıla kıvrıla ilerleyen alevler vardı. Bunlar köylülerin ateşe verdiği, geçen yıldan kalma kuru otlardı. Bu

yılan kıvrımlarının daha ötesinde ise her yer gene karanlıktı. Mavnaya buz parçaları çarpıyordu, hava dondurucu soğuk ve nemliydi...

Tatar genci başını kaldırıp göğe baktı; memleketindeki gibi bir yığın yıldız vardı, aşağısı ise kopkoyu karanlıktı. Gene de değişikti buranın göğü, Simbirsk'teki yıldızlara, gökyüzüne benzemiyordu.

—Kötü, çok kötü! dedi bir daha.

Bilge güldü.

—Alışırsın, aslanım, alışırsın. Daha yaşın ne ki, ağzın süt kokuyor, üstelik aklının da bir şeye erdiği yok, kendini dünyanın en mutsuz adamı sayıyorsun. Bir zaman gelecek, «Tanrım, herkese böyle bir yaşam ver!» diye dua edeceksin. İşte karşında ben böyleyim. Aradan bir hafta daha geçsin, mavnayı bırakıp salı indiririz suya. O zaman sizler Sibirya'ya gezmeye gidersiniz, ben tek başıma kalıp iki yaka arasında mekik dokumaya başlarım. Tam yirmi yıldır bu böyle. Çok şükür, hiçbir şeyden şikayetçi değilim. Dilerim, herkes benim gibi yaşasın.

Tatar ateşe çalı çırpı attı, yükselen alevlere doğru biraz daha sokularak

—Babam hasta, dedi. Çok geçmez ölür, o zaman annemle karım da gelir buraya. Öyle söylediler.

—Karınla, annenle ne işin var senin? Sakın böyle bir aptallık edeyim deme! Besbelli, kör şeytan aklını çelmiş. O kahrolasıyı dinlersen başın beladan kurtulmaz. Bunu böyle bil! Tam tersine, o aklına karı-kız getirdikçe sen aksini yapacaksın. Sonracığıma, özgürlüğü de unut. Böyle şeyler bir işine yaramaz. Artık senin ne annen var, ne baban, ne evin, ne barkın... Hele özgürlüğü hiç düşünme.

Şişeden bir yudum daha çekti.

—Bak, oğlum, ben basit bir köylü parçası değilim, karacahil bir aileden gelmedim, babam kilise zangocuydu. Kursk'tayken, daha sürgüne gönderilmeden önce okumuş adamlar gibi setre giyerdim. Ama şimdi öyle bir noktaya geldim ki,

toprak üstünde çıplak yatar, ot yiyerek yaşayabilirim. Gene de durumuma şükrediyorum, keşke herkes böyle yaşasa... Hiçbir gereksinme duymuyorum, kimseden korkmuyorum; bana öyle geliyor ki, benden daha zengin, daha özgür kimse yok yeryüzünde. Beni memleketimden buraya sürgün ettiklerinde ilk günden ayak diredim, kendim için bir şey istemeyeceğim, dedim. Şeytan aklıma karımı, akrabalarımı, özgürlük günlerimi getirdikçe, «Hiçbiri gerekmez bana!» diyerek sıkı durdum. İyi ki sıkı durmuş, direnmişim; bak, güzel güzel yaşayıp gidiyorum, sızlanacak bir derdim yok. Ama şeytanın dürtmelerine dayanamaz, onu bir kerecik dinlemeye kalkarsan battığın gündür; boğazına kadar bataklığa saplanır, bir daha kurtulamazsın. Bunu yalnız senin, benim gibi sıradan insanlar için söylemiyorum; okumuş, yüksek aileden gelenler için de böyledir.

On beş yıl kadar önceydi, Rusya'dan bir beyefendi buraya sürgün geldi. Miras konusunda kardeşleriyle bir anlaşmazlığa mı düşmüş nedir, sahtecilikle işi kendi lehine çevirmeye çalışmış. Kont ya da barondu en azından ya da en azından memur sınıfındandı. Buraya gelir gelmez ilk işi Muhortinsk'te bir ev ile toprak satın almak oldu. «Kendi emeğimle, alın terimle geçinmek istiyorum. Malımı-mülkümü elimden aldılar, şimdi bir sürgünden başka biri değilim» diyordu. «Hadi, Tanrı yardımcınız olsun, gönlünüzce çalışın» dedim. O zamanlar genç, hamarat, tuttuğunu koparan bir adamdı; ekinini kendisi biçer, balığını tutar, at sırtında altmış fersah yol giderdi de bana mısın demezdi. Yalnız kötü bir şey vardı, daha ilk yıldan Gırino'daki postaneye dadanmıştı. Salla karşıya geçerken içini çeker, «Semyon, nedense epeydir evden para göndermiyorlar. Gidip bir bakayım» derdi. Ben de ona derdim ki: «Vasili Sergeyiç, insan olana para gerekmez. Para ne işe yarar ki! Eski günlerinizi unutun, sanki o günleri hiç yaşamamış, düşünüzde görmüşsünüz gibi her şeye yeniden başlayın. Şeytan denen o kahrolasıya kulak vermeyin! Onu dinlerseniz işleriniz tepe taklak gider, sonunda darağacında bulursunuz kendinizi. Şimdi istediğiniz

paradır, yarın başka şeyler çıkar ortaya, bunun arkası bir türlü gelmek bilmez. Eğer mutlu yaşamak istiyorsanız kendiniz için hiçbir şey istemeyeceksiniz. Madem sizinle benim gibileri kör talih acı bir şekilde gücendirdi, öyleyse bundan böyle ondan herhangi bir dilekte bulunmaya, ayaklarına kapanmaya gerek yok. Tam tersine, ona değer vermeyip küçük görmeliyiz. Biz onu küçük görmezsek o bizimle alay eder» İşte böyle söylerdim beyefendiye.

Bir gün kendisini karşı yakaya geçiriyordum. Baktım, gülerek ellerini ovuşturuyor. «Gırino'ya karımı karşılamaya gidiyorum. Bana acıdı, yanıma gelmeyi kabul etti. İyi bir kadındır, yufka yüreklidir.» dedi. Sanırsın ki, sevinçten göklere uçacak. Ertesi gün karısıyla birlikte döndüler. Yanındaki hanım genç mi genç, güzel mi güzeldi; başında şapkası, kucağında da küçük bir kız çocuğu var. Kadının valizi, bavulu dersen yığınla... Bizim Vasili Sergeyiç karısının çevresinde dört dönüyor, gözlerini ondan ayıramayıp nasıl övüneceğini bilemiyordu. Bana «Semyon kardeş, Sibirya'da da insan gibi yaşanırmış...» dedi. «Öyle olsun, sevinciniz ne kadar sürecekmiş, görelim!» diye geçirdim içimden. O günden sonra her hafta Gırino'ya postaneye taşındı, Rusya'dan para gönderdiler mi diye yokluyordu. Besbelli, avuç dolusu paraya gereksinmeleri vardı. Bir gün durumu kendi ağzıyla şöyle açıkladı: «Semyon, karım gençliğini, güzelliğini benim uğruma Sibirya'da harcamayı, acı yazgımı benimle paylaşmayı göze aldığına göre ben de ona her mutluluğu tattırmalıyım...» Hanımının canı sıkılmasın diye çevredeki memur takımıyla, tanıştığı her molozla ahbaplık kurdu. Evine gidip gelen bunca kalabalığı yedirip içirmek gerekir, öyle değil mi? Ayrıca evinde piyanosu olsun, divanın üstünde geberesi uzun tüylü köpeği olsun ister... Senin anlayacağın, şımardıkça şımardı, lüks içinde yaşamaya başladı. Ancak hanımıyla güzel günleri uzun sürmedi. Nasıl sürsün ki? Sokaklar çamur içinde, yağmur dinmek, hava ısınmak bilmez; ne sebze var, ne meyve; insanlar dersen yontulmamış, görgüsüz, sarhoş... Hanımefendi

ise başkentte yetişmiş, el bebek, gül bebek büyütülmüş. Buralarda canı sıkılmayıp da ne yapsın? Kocasına da eski saygı gösterilmiyor artık, çünkü bildiğin beyefendi değil, sıradan bir sürgün...

Aradan üç yıl mı geçmişti, neydi... Hiç unutmam, Uspenyev yortusuydu, gece sabaha doğru karşı kıyıdan seslendiler. Sırığa sarılıp salı oraya yüzdürdüm, bir de ne göreyim, bizim hanımefendi güzelce giyinip kuşanmış, yanında da memur takımından genç bir bey. Üç at koşulu bir yaylıya kurulmuşlar. Neyse, onları karşıya geçirdim. Ondan sonra bir daha ortalıkta gözükmediler. Daha o sabah Vasili Sergeyiç arabasıyla çıktı geldi. «Semyon, benim hanımla gözlüklü bir bey karşı yakaya geçtiler mi?» diye sordu. «Geçtiler ya.» dedim. Ama kodunsa bul. kim bilir nereye gitmişlerdi! Beyefendi tam beş gün peşlerinde koştu, ama onları hiçbir yerde bulamadı. Sonra onu bu yakaya geçirdiğim sırada kendini salın üstüne attı, başını tahtalara vurarak dövünmeye başladı. Tam dediğim çıkmıştı. Bana söylediklerini anımsatıp, «Demek, Sibirya'da da insan gibi yaşanırmış.» dedim. Bunun üzerine daha çok üzüldü, ağlayıp sızlandı... Sonra öğrendik ki, karısı ta Rusya'da almıştı soluğu. Bizimki hem onu görmek, hem de aşığının elinden kurtarmak için yanıp tutuşuyordu. Bunun için her şeyden önce özgürlüğünü kazanması gerekir, öyle değil mi? Işte o da öyle yaptı, her gün arabasıyla bir o yakaya, bir bu yakaya taşınmaya başladı. Bir gün postaneye, bir gün il yetkililerine... Suçunu bağışlayıp memleketine göndermeleri için dilekçe üstüne dilekçe veriyordu, yalnız telgraf parası olarak iki yüz ruble harcamıştı. Bu yüzden toprağını sattı, evini çıfıtlara rehine verdi. Hele bir de kendisini görsen nasıl şaşırırdın! Saçları ağardı, sırtı kamburlaştı, yüzü veremliymiş gibi sararıp soldu. Konuşurken hep «khe-khe-khe» diye öksürüyordu, gözleri ise hep yaşlıydı...

Böyle özgürlüğüne kavuşmak peşinde sekiz yıl uğraştı durdu... «Peki, sonra ne oldu?» diye soracak olursan, onu da söyleyeyim: Bizim beyefendi yeniden canlandı, eski neşesini

buldu. Çünkü yeni bir iş açmıştı başına. Neymiş, efendim, kızı büyümüşmüş... Gûzelliğine bakmaya doyamıyormuş. Gerçekten de, kara kaşlı, kara gözlü, güzel mi güzel, civelek bir kızı vardı... Her pazar baba-kız Gırino'ya kiliseye giderlerdi. İkisi salın üstünde yan yana dururlarken kız durmadan kıkırdar, babası ise gözünü ondan ayırmazdı. «Semyon, Sibirya'da da insan gibi yaşanır, insan burada da mutlu olabilirmiş. Bak, ne güzel bir kızım var! Bin fersah uzaklara kadar nerede ararsan ara onun gibisini bulamazsın.» derdi. Ben de derdim ki, «Doğru, kızınızın üstüne yok, bir içim su...» Kendi kendime de, «Bekle de gör, bakalım. Gencecik kız, fıkır fıkır kanı kaynıyor, yaşamak isteyecek. Peki, bizim burada nerede o yaşam?» diye söylenirdim.

İşte böyle, delikanlı, tam dediğim gibi çıktı. O delişmen kız zamanla zayıfladı, sararıp soldu, hastalığa yenik düştü. Besbelli. verem. Al sana Sibirya'da mutluluk! Demek, burada da insan gibi yaşanırmış, öyle mi? Kahrolası felek! Adamcağız kızını göstermediği doktor bırakmadı. Kimisinin ayağına gidiyor, kimisini evine çağırıyordu. İki yüz fersah uzakta bir doktor ya da büyücü adı mı duydu, hemen oraya koşuyordu. Doktorlara harcadığı paraları düşündükçe keşke bunları içkiye yatırsaydı, derim kendi kendime. Nasıl olsa sonunda ölecek değil mi? Kız ölünce de iyice perişan olacak. Üzüntüden ya kendini asar ya da sürgünden kaçar. Ama kaçmakla kurtulunmaz ki. Yakayı ele verince yeniden yargılanır, sonra kürek mahkumluğu, kırbaç cezası...

Soğuktan büzüşen Tatar;

—Gene de, dedi.

—Neresi iyi bunun?

—İyi işte... Karısı yanına gelmiş, kızını büyütmüş... Karısıyla, kızıyla bir arada olduktan sonra kürek, kırbaç vız gelir insana. Diyorsun ki, hayatta insana bir şey gerekmez. Bundan daha kötü ne var? Karısıyla üç yıl yaşamışlar ya, bu ona yeter,

Tanrı'nın büyük bir bağışı. Üç yıl hiç bir şeyin olmamasından daha iyidir. Sen niçin bunu anlamaz?

Bir yandan ayazdan titreyerek, bir yandan pek iyi bilmediği Rusça uygun sözcük seçme gerginliği içinde, genç Tatar kekeleye kekeleye yaban ellerde insanın hastalanıp ölmesinin, buz gibi kara toprağa gömülmesinin hiç de iyi olmadığını; kendi karısı bir günlüğüne, hatta bir saatliğine yanına gelse böyle bir mutluluk karşılığında her türlü acıya katlanacağını, Tanrı'ya şükredeceğini söyledi. Bir saatlik mutluluk hiçbir şeyin olmamasından bin kat iyiydi.

Sonra baba evinde kalan güzel, akıllı karısından söz etti; başını ellerinin arasına alıp hüngür hüngür ağlayarak bir hiç uğruna sürgüne gönderildiğini, bir iftiranın kurbanı olduğunu anlattı. İki kardeşiyle amcası bir köylünün atlarını çalmışlar, adamcağızı öldüresiye dövmüşler. Yakayı ele verenler daha sonra adaletsizce yargılanmış, kardeşleriyle birlikte kendisini de Sibirya'ya sürgün etmişler, zengin olduğu için amcası paçayı kurtarmış.

—Buna da alışırsı-ı-ın! dedi Semyon.

Genç Tatar sustu, ağlamaklı bakışlarını ateşe dikti. Yüzü, içinde bulunduğu durumu bir türlü kavrayamadığını anlatıyordu. Ne diye burada, bu karanlık, ıslak yerde, tanımadığı insanlar arasındaydı da memleketi Simbirsk'te değildi? Bilge ateşin yanına uzandı; yüzünde garip bir gülümseme, alçak sesle uzun bir şarkı tutturdu. Daha sonra;

—Babasının yanında bir genç kız ne kadar mutlu olabilir ki? dedi. Babası onu seviyordur mutlaka, gönlünü alıyordur; gelgelelim katı, sert bir adamdır ne de olsa, ona göz açtırmaz. Oysa genç kızlar sertlikten hiç hoşlanmazlar. Onlara sertlik değil, kah-kah-kah, kih-kih-kih gerekli. Bir de güzel kokular, pomatlar... Ah, bu dünyanın işleri!

Bilge böyle diyerek içini çekti.

—Votka da tükenmiş, öyleyse gidip yatmak en iyisi. Delikanlım, hadi hoşça kal!

Tek başına kalan Tatar genci ateşi biraz daha besledi, harlanan ateşe bakarak yere uzandı, doğup büyüdüğü köyü, karısını düşünmeye başladı. Karısı bir aylığına, daha olmadı, bir günlüğüne gelseydi yanına, sonra isterse geri dönsündü. Bir ay, hatta bir gün hiç gelmemekten iyiydi. Peki, sözünü tuttu da geldi, diyelim; ona ne yedirip ne içirecekti? Nerede barındıracaktı?

—Karnını doyuramadıktan sonra nasıl yaşar burada? diye yüksek sesle söylendi.

Salda geceli-gündüzlü kürek çekmesi karşılığında günde on kapik ücret alıyordu. Gerçi yolcular bahşiş de veriyorlardı, ama öbür kürekçiler bahşişi kendi aralarında paylaştıkları yetmiyormuş gibi bir de onunla alay ediyorlardı. İşte böyle parasız-pulsuz, soğuktan üşüyerek, korku içinde, yarı aç yarı tok günleri geçiyordu... Şimdi ağrılar içindeki bedeniyle şurada soğukta tir tir titreyeceğine kalkıp dama gitse ne iyi olurdu. Ama orada da üstüne örtecek bir şey yoktu, üstelik ırmak kıyısından daha soğuktu. Burada hiç olmazsa ateş yakıp ısınabiliyordu.

Bir hafta daha geçip sular alçalınca ırmağa sal indirecekler, Semyon dışında bütün kürekçiler işsiz kalacaktı. O zaman karnını doyurmak için ya başka iş arayacak ya da köy köy dolaşıp dilenecekti. Karısı henüz on yedi yaşındaydı; bu durumda genç, güzel, utangaç kızcağız, yüzünü açıp onunla birlikte köy köy dilenmek zorunda mı kalacaktı yoksa? Hayır, bunu düşünmek bile içine korku veriyordu.

Ortalık aydınlanmaya başlamıştı. Sahildeki mavna, ılgınlar, çalkalanan dalgalar iyice belirginleşti. Geriye dönüp bakınca suların oyduğu yarı, yarın dibinde üstü yanık rengi saplarla örtülü damı, tepede ise köy evlerini gördü. Köyde horozlar ötüşüyordu.

Kızıl kilden oluşan yar, mavna, ırmak, tanımadığı bu kötü insanlar, açlık, ayaz, hastalıklar belki gerçekte yoktu da ona varmış gibi geliyordu. Belki de o bunları düşünde görmekteydi.

Bir ara uyuduğunu hissetti, kendi horultusunu duydu. Elbette evindeydi şimdi, karısına adıyla seslense hemen yanıt verirdi, annesi ise bitişik odadaydı... Ah, şu rüyalar ne irkiltici şeylerdi! Kimin ne işine yararlardı acaba? Gülümseyerek gözlerini açtı. Hangi ırmaktı yanından akıp giden? Yoksa Volga[1] mıydı?

Kar durmamacasına yağıyordu.

Karşı kıyıdan;

—Mavnayı gönder! Mavnacı! diye bir haykırış yükseldi.

Tatar genci iyice ayıktı, hep birlikte mavnayı karşıya geçirmeleri için arkadaşlarını uyandırmaya gitti. Yırtık pırtık tulumlarını yarı yolda giyen uyku sersemi kürekçiler hırıltılı sesleriyle sövüp sayarak, soğuktan büzüşerek mavnanın yanında toplandılar; sonra sırayla, acele etmeden mavnaya atladılar. Irmaktan buz gibi bir yel esiyordu, dondurucu suların uykudan sonra daha bir ürkütücü, daha bir irkiltici geldiği belliydi. Tatar ile üç kürekçi sırık gibi uzun küreklere asıldılar. Kürekler alacakaranlıkta geniş, yayvan uçlarıyla istakoz kıskaçlarını andırıyordu. Mavnaya en son atlayan Bilge bütün gövdesiyle, karın üstü uzun dümen koluna yaslandı. Karşı yakadan durmadan bağırıyorlardı, hatta tabancayla iki el ateş ettiler. Anlaşıldığı kadarıyla kürekçilerin uyuduğunu ya da köyün meyhanesine gittiğini sanıyorlardı.

Bilge;

—Ne bağırıp duruyorsunuz? diye söylendi.

Ona sorarsanız bu dünyada acele etmenin hiç gereği yoktu, nasıl olsa sonunda isteyen istediği yere varırdı.

Hantal mavna ılgınlar arasından süzülerek ağır ağır kıyıdan ayrıldı. Mavnanın aynı yerde durmayıp ilerlediği ancak ılgın dallarının geride kalmasından anlaşılabilirdi. Kürekçiler kürekleri ölçülü aralıklarla, hepsi aynı anda çekiyorlardı; Bilge ise karın üstü yattığı dümen koluyla birlikte mavnanın kıçında bir o yana, bir bu yana savruluyordu. Sanki bu insanlar tufan

1 Volga memleketinin topraklarından geçmektedir. (Ç.N.)

öncesinden kalma, uzun pençeli bir hayvanın sırtına binmişler de, kabuslu gecelerde düşlerine giren, buz gibi soğuk, hiç istemedikleri bir ülkeye yolculuk yapıyor gibiydiler.

Mavna ılgınlar arasından sıyrılıp derin sulara daldı. Karşı kıyıdakiler küreklerin ölçülü vuruşlarını, su şıpırtılarını işitmeye başlamışlardı. Gene de «Çabuk! Daha çabuk!» diye bağırırlarken on dakika sonra mavna «küt» diye çarparak iskeleye yanaştı.

Semyon kardan ıslanan yüzünü sıvazlayarak;

—Yağıyor, durmadan yağıyor! diye homurdandı. Bu kadar kar nereden gelir acaba?

Kısa boylu, zayıf, yaşlıca bir adam bekliyordu onları iskelede; adamın sırtında yakası tilki kürkünden yarım gocuk, başında kuzu derisi şapka vardı. Arabasından biraz uzakta kıpırdamadan duruyor, bir şeyler anımsamaya çalıştığı halde aklına bir şey gelmemesine kızmış gibi öfkeli öfkeli somurtuyordu. Ancak Bilge yanına yaklaşıp gülemseyerek şapkasını çıkarınca konuşmaya başladı:

—Bir an önce Anastasyevka'ya varmam gerek. Kızım gene kötüleşti, söylediklerine göre oraya yeni bir doktor atanmış.

Atları, arabayı sala bindirdikten sonra dönüş yolculuğu başladı. Semyon'un Vasili Sergeyiç diye hitap ettiği adam ırmağı geçtikleri sürece yerinden hiç kıpırdamadı, kalın dudaklarını büzüp gözlerini aynı noktaya dikerek somurttu. Arabacısı ondan yanında sigara içip içemeyeceğini sorduğu zaman da soruyu işitmemiş gibi yaptı, adama yanıt vermedi. Dümen sırığının üstünde karın üstü yatan Semyon onu bir süre alaylı alaylı süzdükten sonra dedi ki:

—Hani Sibirya'da da mutlu yaşanırdı? Öyle söylemiştiniz, değil mi?

Tahmin ettiklerinin doğru çıkmasından dolayı için için sevindiği yüzünden belliydi. Yakası tilki kürklü yarım gocuk giymiş yaşlı adamın mutsuz görünüşü, salın ortasında umar-

sızlık içinde dikilmesi ona ne büyük bir kıvanç veriyordu, kim bilir!

Kıyıya çıkıp atları arabaya koşarlarken Bilge'nin gene çenesi durmadı:

—Vasili Sergeyiç, şimdi her yer çamur içinde. Yollar kuruyuncaya kadar gidişinizi bir-iki hafta erteleseniz iyi olmaz mı?.. Hatta hiç gitmeyin. Çünkü siz de biliyorsunuz ki, böyle durumlarda gece demeyip, gündüz demeyip yollara düşmenin pek bir yararını görmediniz. Gitmeyin vallahi!

Vasili Sergeyiç ona karşılık bile vermedi, avcuna bahşişini sıkıştırıp arabasına bindikten sonra yola koyuldu.

Semyon soğuktan ürperirken kendi kendine söyleniyordu:

—Gene doktor peşinde! Bul bakalım gerçek doktoru nerede bulabilirsen! Kör şeytan dütttü gene, kahrolası! Gördüğünüz gibi böyle acayip adamlar var yeryüzünde.

Tatar genci Bilge'ye yaklaştı; yüzünde büyük bir nefret ve tiksintiyle, kırık dökük Rusça'sına Tatarca sözcükler katarak;

—O adam iyi, sen kötü, çok kötü! dedi. Beyefendi iyi ruhlu; sen hayvan, ruhun kararmış. Beyefendi yaşıyor, sen çoktan gebermiş... Tanrı insanı yaşasın, sevinip üzülsün, sıkıntı çeksin diye yaratmış. Demek, sen yaşamıyor, ölü, sanki taş, toprak... Taş nasıl bir şey istemez, sen de istemez... Sen taştan başka bir şey değil, Tanrı seni sevmiyor, beyefendiyi seviyor...

Onun sözlerine güldüler. Tatar genci küçük görürcesine yüzünü buruşturdu, elini salladı, sırtındaki paçavralara sarınıp büzüşerek ateşin yanına koştu. Kürekçiler ile Semyon ise damın yolunu tuttular.

Damın killi, ıslak tabanına serili samanların üzerine uzanan kürekçilerden biri;

—Çoksoğuk! dedi.

Başka bir kürekçi de;

—Öyle, ılık sayılmaz, diye karşılık verdi... Bizimkine de yaşamak mı derler?

Hepsi de yattılar. Bir ara rüzgârdan kapı açıldı, içeriye kar

savrulmaya başladı. Hiç biri kalkıp da kapıyı kapamadı, çünkü hem üşüyor, hem de üşeniyorlardı.

Uykudan gözleri kavuşan Semyon kendi kendine mırıldanıyordu:

—Ben yaşantımdan memnunum. Tanrım herkese böyle bir yaşam versin.

—Sen yedi canlı, şeytan ruhlu bir adamsın. Şeytanlar senin gibilere dokunmaz.

Dışardan köpek ulumasına benzeyen sesler gelmeye başladı.

—Nedir o? Biri mi ağlıyor nedir? diye sordu biri.

—Bizim Tatar ağlıyor.

—Garip çocuk. Ağlayacak ne var?

Semyon;

—Alışır, o da alışı-ı-ır, dedikten sonra hemen sızdı.

Çok geçmeden ötekiler de uyudular. Kapı öylece açık kaldı.

KOMŞULAR

Piyotr Mihaylıç İvaşin büyük kederler içindeydi, çünkü kız kardeşi, evli bir adam olan Vlasiç'e kaçmıştı. Gerek evinde otururken, gerekse tarlalarını dolaşırken yakasını bırakmayan kederden kurtulmak için –aşkta özgürlüğü savunan bir kişi olarak– dürüstlük, tutarlılık, kimsenin hakkını yememe ilkelerini yardıma çağırıyor, ama bunun da bir yararı dokunmuyordu. Kız kardeşinin iyi bir harekette bulunmadığı, Vlasiç'in onu baştan çıkardığı kanısı tıpkı aptal dadısında olduğu gibi beyninde günden güne daha çok yer etti... Bu durum daha çok kahrediyordu onu.

Annesi gün boyu odasına kapanıyor, dadısı fısıltıyla konuşarak ah-vah ediyor, evlerine konuk gelen teyzesi ise her gün gitmeye kalkıyordu. Sabah olunca valizlerini evin önüne çıkarıyorlar, sonra gerisin geriye odasına götürüyorlardı. Evin içinde, avluda, bahçede büyük bir sessizlik vardı; sanki aileden biri ölmüştü. Piyotr Mihaylıç teyzesinin, hizmetçilerin, hatta tarlada çalışan köylülerin ona tuhaf tuhaf bakmalarından «Kız kardeşini kandırıp götürdüler, sen hâlâ harekete geçmiyorsun.» gibi bir anlam çıkarıyordu. Harekete geçse ne yapacağını bilmiyordu, ama kendisini bu konuda suçlamaktan da geri durmuyordu.

Böylece altı gün geçti. Yedinci gün –bir pazar öğleden sonraydı– atlı bir haberciyle bir mektup geldi. Zarfın üstünde annesinin adı yazılıydı, kadın elinden çıkmış bu yazıyı yakından tanıyordu: «Saygıdeğer Hanımef. Anna Nikolayevna İvaşina». Piyotr Mihaylıç mektubun zarfında, el yazısında, hatta yarım bırakılmış «Hanımef.» sözcüğünde meydan okuyan, kışkırtıcı,

özgürce bir hava sezdi. Kadınlara özgü dik başlı, katı, acımasız bir özgürlük havasıydı bu. Mektubu annesine götürürken, «Bu kız geri adım atmaktan, zavallı annemden özür dilemektense ölmeye çoktan razı.» diye düşündü.

Annesi giyimli olarak yatıyordu yatağında. İçeri giren oğlunu görünce hotozunun altından fırlayan saçlarını düzelterek apar topar yataktan kalktı, büyük bir telaş içinde;

—Ne var? Nedir o? diye sordu.

—Mektup göndermiş...

Evde kimse Zina adını ağzına almaz, hatta kız kardeşinden «o» diyerek bile söz etmez olmuştu. Zina'yla ilgili olarak «göndermiş, gelmiş...» gibi sözler kullanıyorlardı. Yaşlı kadın kızının el yazısını tanıyınca yüzü çarpılıp çirkinleşti, hotozunun altından kır saçları yeniden dışarı fırladı. Mektup elini yakmışçasına;

—Hayır! Hayır! dedi. Kim ne derse desin kesinlikle okumam!

Üzüntüden, utançtan hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Besbelli mektubu okumaya can atıyor, ama gururu buna el vermiyordu. Piyotr Mihayloviç mektubu kendisinin açıp annesine yüksek sesle okumasının daha iyi olacağını düşündüyse de daha önce hiç tatmadığı bir öfkeye kapılarak avluya koştu, atlı adama bağırdı:

—Söyle kendisine, mektubuna yanıt yok. Bizden böyle bir şey beklemesin... Dediğimi ona iletmeyi unutma, tamam mı hayvan herif!

Mektubu parça parça yırttı, hıncından gözleri yaşla doldu. Sonra bu katı yürekliliği karşısında kendini suçlu ve mutsuz hissederek tarlalara koştu.

Piyotr Mihaylıç'ın yaşı topu topu yirmi sekiz olduğu halde şimdiden göbek salmıştı; yaşlı adamlar gibi geniş, bol giysiler giyiyor, nefes darlığı çekiyordu. Bekarlıkta karar kılmış bir toprakağasının bütün özellikleri vardı onda. Ne aşık oluyor, ne de evlenmeyi aklına getiriyordu. Annesinden, kız kardeşinden,

dadısından, bahçıvan Vasilyiç'ten başka evde sevdiği kimse yok gibiydi. En çok hoşlandığı şeyler yiyip içmek, öğleden sonra uyumak, siyasetten, yüksek konulardan söz etmekti. Bir zamanlar üniversiteyi bitirmişti, bitirmişti ama şimdi bu olguya, zorunlu askerlik görevini bir an önce savuşturmaya çalışan askerlik çağındaki gençlerin gözüyle bakıyordu. Kafasında taşıdığı düşüncelerin ne bitirdiği üniversiteyle, ne de orada gördüğü derslerle bir ilgisi kalmıştı.

Yağmur öncesindeki gibi sıcak, durgun bir hava çökmüştü tarlaların üstüne. Ormandan arada bir esen yel insanı bunaltıyor, geniş ve iğne yapraklı ağaçların diplerindeki birikintilerin ağır kokusunu getiriyordu. Piyotr Mihaylıç yazlık, kışlık ekinlerini, yonca tarlalarını gezdi; bu sırada ayaklarının ucundan birkaç kez yavrulu keklik sürüsü kalktı. Sıcakta ikide bir durup yüzündeki teri silmek gerekiyordu. Tarlaları dolaşırken kararını verdi: İçinde bulunduğu sıkıntılı durum daha fazla sürmeyecek, şöyle ya da böyle buna bir son verecekti. Aptalcasına, ilkelcesine de olsa muhakkak bir son vermeliydi bu tatsız duruma.

Kendi kendine «Peki, ama nasıl? Ne yapmam gerekiyor?» diye soruyor, yardım beklermiş gibi yalvarırcasına gökyüzüne, ağaçlara bakıyordu.

Gökyüzü suskundu, ağaçlar da; sanki ona söyleyecek bir şeyleri yoktu. Konuya dürüst yaklaşımı bir çözüm getirmediğine göre, sorunun çözümü sırasında başına aptalcasına işler açılacağı kesindi, sağduyusu ona böyle fısıldıyordu. Atlı ulağa karşı davranışı buna bir örnek değil miydi? İlerde neler olacağını kestirmeye çalışmak bile korkutucu geliyordu ona.

Eve dönerken güneş batmak üzereydi. Tam bir çözümsüzlük içinde olduğu hissi vardı içinde. Yüz yüze kaldığı gerçeği kabul etmesi de, tümüyle yok sayması da olanaksızdı; ikisinin ortası diye bir şey ise hiç olamazdı. Şapkasını eline alıp mendiliyle yelpazelenerek yürümeye başladığı zaman eve iki fersah kadar yol kalmıştı. Tam o sırada arkadan çıngırak sesleri

duydu. Bu tür çıngıraklar yalnız ilçe emniyet amiri Medovski'nin arabasında vardı. Eski bir hassa subayı olan Medovski ile uzaktan akraba sayılırlardı; adam, zamanında elinde ne varsa hepsini saçıp savurmuş, hayli yıpranmıştı, şimdi de epeyce hastaydı. İvaşinlerin evinde aileden biriymiş gibi yakınlık görür, Zina'ya karşı hayranlıkla karışık babaca, sevecen duygular beslerdi.

Piyotr Mihaylıç'ın arkasından yetişince;

—Ben de size gidiyordum, dedi. Hadi, arabaya binin de götüreyim.

Yüzündeki gülümsemeden, neşeli bakışlarından anlaşıldığına göre Zina'nın Vlasiç'e kaçtığını bilmiyordu. Belki de haberi duymuş, ama inanmak istememişti. Piyotr Mihaylıç ona karşı zor durumda kalacağını düşündü. Nasıl yalan söyleyeceğini bilemediği için yüzü kızararak;

—Buyurun, buyurun, memnun olurum, diye mırıldandı. –Bir yandan da gülümsemeye çalışıyordu.– Ama... Zina gitti, annem de hasta yatıyor.

Emniyet amiri düşünceli düşünceli baktı.

—Ah, çok üzüldüm! Ben de geceyi sizde geçirmeyi tasarlıyordum. Zinaida Mihaylovna nereye gitti?

—Şimdi Sinistkilerde, oradan manastıra uğrayacak. Kesin olarak bilmiyorum.

Emniyet amiriyle bir süre daha konuştular, sonra adam arabanın yönünü değiştirerek evinin yolunu tuttu. Piyotr Mihayloviç yürürken Medovski'nin gerçeği öğrenince neler hissedeceğini düşünüyor, bundan dolayı daha çok üzülüyordu.

«Tanrım, yardım et bana, yardım et!» diye mırıldandı.

Akşam çayı içerlerken yemek odasında yalnız teyzesiyle ikisi vardı. Genellikle teyzesinin, «Ben zayıf, savunmasız bir kadınım, ama kimsenin beni incitmesine izin vermem!» der gibi yüzünün garip duruşu olurdu. Şimdi de öyleydi... Piyotr Mihaylıç masanın öbür ucuna oturdu –teyzesini pek sevmezdi–, sessizce çayını içmeye başladı.

—Annen bugün gene öğle yemeği yemedi, diye laf açtı teyzesi. Petruşa, sen de kendine dikkat et biraz. İyice yemekten içmekten kesildin, yoksa ölmek mi istiyorsun? Aç kalmak üzüntünü azaltmaz ki...

Piyotr Mihaylıç şunu hiç anlamıyordu: Nasıl olur da bu kadın kendini ilgilendirmeyen işlere karışır, evine dönüş gününü Zina'nın kaçmasına bağlardı? O an teyzesini kıracak bir şey söylemek istediyse de kendini zor tuttu. Tutarken de çoktan hareket etme zamanının geldiğini, bu duruma daha fazla dayanacak gücü kalmadığını hissetti. Ya hemen harekete geçmeli ya da kendini yere atarak tepine tepine bağırmalıydı. Vlasiç ile Zina, özgür aşkı savunan iki sevgili kendilerinden memnun, bir ağacın altında öpüşecekler, buna karşılık o bir şey yapamayacaktı. Olacak iş miydi? Yedi gündür içinde biriken hıncı, öfkeyi Vlasiç'in üzerine yönlendirdi.

«Birisi gelsin kız kardeşini baştan çıkarsın, bir başkası anneni kıtır kıtır kessin, bir üçüncüsü ise evini kundaklasın! Ama sen sesini çıkarma! Üstelik bunu dostluk, yüksek düşünceler, çektikleri acı maskesi altında yapsınlar...»

Bu ağır düşüncelerle ayağa fırladı, masaya bir yumruk indirdi.

—Hayır, yapamazlar bunu!

Böyle bağırdıktan sonra hızla yemek odasından çıktı.

Ahırda çiftlik kahyasının eyerli atı hazır bekliyordu, hayvanın sırtına atladığı gibi doğruca Vlasiç'in çiftliğine yöneldi.

Ruhunda kopan fırtınanın etkisiyle en akla gelmedik, en kırıcı, en kahredici şeyleri yapmak için yanıp tutuşuyordu. İsterse sonunda bin kez pişman olsundu... Gerekirse Vlasiç'e «Alçak herif!» diye bağıracak, suratına bir tokat indirecek, düelloya cağıracaktı; hepsini gözünü kırpmadan yapmaya hazırdı. Ancak Vlasiç'ın düelloda döğüşecek bir adam olmadığını biliyordu. Kendisine «alçak» denmesinden, suratına tokat atılmasından sonra daha bir içine kapanacak, aşağılamaya karşılık

veremediği için mutsuzluğu iki kat artacaktı. Bu ağzı var dili yok, mutsuz insanlar aslında en çekilmez, en dayanılması zor yaratıklardı. Kendinizi böylelerine cezasını veremeyecekmiş gibi hissetmekten kurtulamazdınız. Önünüzde süklüm püklüm duran mutsuz kişi çoktan hak ettiği aşağılamaya karşın suçlu suçlu yüzünüze bakar, suratında çarpık bir gülümsemeyle, «Isterseniz vurun!» dercesine boynunu uzatırsa en haklı olduğunuz zamanda bile ona elinizi kaldıramazdınız.

Piyotr Mihaylıç, «Olsun! Kız kardeşimin yanında o hergeleyi kırbaçla döveceğim, en ağır hakaretlerde bulunacağım!» diye kararını verdi.

Kendi ormanından, ıssız yerlerden geçerek yol alırken Zina'nın, davranışını haklı göstermek için kadın haklarından, kişi özgürlüğünden, kilise nikahı ile resmi nikah arasında bir ayrım bulunmadığından söz edeceğini adı gibi biliyordu. Bir kadın olarak ağabeyinin karşısında aklının ermediği şeyleri bile savunmaya kalkacaktı. En sonunda şöyle diyecekti: «Söyler misin, ne hakla bizim işimize karışıyorsun? Senden böyle bir şey isteyen var mı?»

Piyotr Mihayloviç;

—Evet, hakkım yok, diye homurdandı. Ama olsun. Haksız da olsam, davranışıma kırılsalar da kararımdan dönmeyeceğim!

Hava bunaltıcıydı. Toprağın hemen üstünde sivrisinek bulutları dolaşıyor, bir kızkuşu o sessizlikte acıklı acıklı ötüyordu. Bütün belirtiler çok geçmeden yağmur yağacağını haber verdiği halde gökte tek bulut göremedi. Kendi toprağının sınırlarını geçen Piyotr Mihaylıç tarlalardan sürdü atını. Buralardan birçok kez gelip geçtiği için önüne çıkan her çalıyı, her çukuru tanıyordu. Bastıran alacakaranlıkta uzaktan koyu renk bir kaya gibi gözüken şeyin köyün kilisesi olduğunu biliyor; giriş kapısı çevresindeki sıvaya, avlusunda otlayan danalara değin kilisenin en ufak ayrıntısını gözünün önüne getirebiliyordu. Kiliseden bir fersah kadar ilerde, sağda kont Kolto-

viç'in koruluğu vardı. Koruluktan sonra Vlasiç'in toprakları başlıyordu.

Az sonra kilisenin, koruluğun arkasından kocaman, kara bir bulut kabardı; soluk renkli şimşekler üst üste çakmaya başladı.

Piyotr Mihayloviç «İşte korktuğum başıma geldi. Tanrım sen yardım et, yardım et bana!» diye mırıldandı.

Hızlı yürümekten dolayı atı da, Mihayloviç'n kendisi de yorgun düşmüştü. Fırtına bulutu karşıda öfkeli öfkeli somurtuyor, sanki ona evine dönmesini söylüyordu. İster istemez korkmaya başladı. Bir yandan da, «Onlara haksız olduklarını kanıtlayacağım. Biliyorum, özgür aşkı, insan özgürlüğünü ileri sürerek kendilerini savunacaklar. Ama özgürlük kendini tutmasını bilenler içindir, tutkularına tutsak olanlar için değil. Onlarınki düpedüz ahlaksızlık, bunun özgürlükle ne ilgisi olabilir?» diye düşünüyordu.

İşte karşısında kontun çiftliğinin kocaman su bendi, suyun yüzeyi tepedeki bulutun koyuluğundan ötürü mavileşip somurtkanlaşmış, çevresine rutubet ve çamur kokusu saçıyor. Bitişikteki bataklığın üstüne serili çalı çırpının yanında biri genç, biri yaşlı iki söğüt ağacı sanki iki sevgili gibi birbirinin üzerine abanmışlar. On gün kadar önce Vlasiç'le ikisi tam buradan geçerlerken, «Sevmemek ne acı, genç olana yakışmaz...» diye alçak sesle bir öğrenci şarkısı tutturmuşlardı. Zavallı şarkı! Sonunda böyle mi olacaktı?

Piyotr Mihaylıç korudan geçerken gök gürlemeye, ağaçların dalları büyük bir hışırtıyla sağa-sola yatmaya başladı. Elini çabuk tutmalıydı. Koruluktan sonra Vlasiç'in çiftliğine ya bir fersah kalıyordu, ya da daha az. Sınırda başlayan yolun iki yanında sıra sıra kayınağaçları diziliydi. Ağaçların görünüşü de sahipleri Vlasiç gibi hüzünlü ve mutsuzdu; tıpkı onun gibi sıskaydılar, yukarı doğru uzayıp gidiyorlardı. Kayın ağaçlarının dallarında, otlarda iri yağmur damlaları şakırdadı, ortalığı toprak, tavak kokusu kapladı. İşte önünde Vlasiç'in evinin çiti,

çitin dibinde adamın kendisi gibi uzun ve sıska, sarı akasya ağacı. Parmaklığın bir bölümü devrildiği için buradan bahçedeki bakımsız meyve ağaçları gözüküyor...

Piyotr Mihaylıç ne tokat atmayı, ne de kırbaç vurmayı düşünüyordu şimdi; hatta Vlasiç'le karşılaşınca ona ne yapacağını bile bilmiyordu. İçine bir korku düşmüştü. Hem kendisi, hem de kız kardeşi adına korkuyor; bir bakıma kız kardeşiyle karşılaşmaktan çekiniyordu. Ağabeyini görünce nasıl davranacak, ikisi nelerden konuşacaklardı? Vakit geç olmadan geriye dönse miydi? İşte bunları düşünürken iki yanında ıhlamur ağaçları dizili bahçe yolunu geçti, eve doğru hızla yaklaştı ve leylak ağaçlarını geçer geçmez Vlasiç'le yüz yüze geldi.

Vlasiç basma bir gömlek giymişti, başı açıktı, ayaklarında uzun konçlu çizmeler vardı; evin köşesinden öndeki merdivenlere doğru yürüyor, arkasından gelen işçisi ise bir çekiçle çivi dolu bir kutu taşıyordu. Rüzgârdan çarpan pencere pancurlarını onarmış olmalıydılar. Piyotr Mihayloviç'i görünce Vlasiç yerinde çakıldı kaldı. Gülümseyerek;

—O, sen misin? dedi. Gelmekle ne iyi ettin!

İki eliyle birden üstündeki yağmurları silkeleyen Piyotr Mihaylıç;

—Gördüğün gibi geldim, karşılığını verdi.

—Çok iyi. Gerçekten memnun oldum.

Vlasiç böyle diyor ama elini uzatmıyordu. Belli ki, karşısındakinin elini vermesini bekliyordu. Gökyüzüne bakarak;

—Yulaf tarlaları için yararlı, dedi.

—Evet.

Konuşmadan eve girdiler. Antrenin sağındaki kapı küçük bir odaya açılıyor, oradan geçince salona giriliyordu. Solda ise kış günleri kahyanın kaldığı oda vardı. Piyotr Mihaylıç'la Vlasiç buraya girdiler.

—Yağmur seni nerede yakaladı? diye sordu Vlasiç.

—Uzakta değildim, epey yaklaşmıştım.

Piyotr Mihalıç oradaki karyolanın üstüne oturdu. Dışarda yağmurun gürültüsünden, içerisinin karanlık olmasından memnundu. Konuştuğu kişinin yüzüne bakmak zorunda kalmaması onu biraz olsun rahatlatıyordu. Eski öfkesi geçmiş, bunun yerini korku ve birtakım kaygılar almıştı. Vlasiç'le karşılaşmasının kötü başladığını, bu işten sonuç çıkmayacağını seziyordu.

Yağmurun şakırtısını dinliyormuş gibi yaparak ikisi de bir süre suskun durdular. Sonra Vlasiç öksürerek;

—Çok teşekkür ederim, Petruşa, dedi. Geldiğin için minnettarım. Ne yücegönüllü, soylu bir insan olduğun böylece bir daha anlaşılıyor. Davranışını takdir ettiğimi açıkça belirtirim. İnan bana!

Pencereye baktı, odanın ortasında durarak konuşmasını sürdürdü:

—Biliyorum, her şeyi gizlilik içinde yaptık, sanki senden saklanıyormuş gibi bir durum çıktı ortaya. Seni gücendirdiğimizi, bize kızmış olabileceğini düşünmek günlerdir mutluluğumuza gölge düşürüyor. Ama izin verirsen açıklayayım, böyle davranmakta haklıydık. Gizli hareket etmemiz sana güvenmediğimizden değildi. Birincisi, duygusal durumlar dolayısıyla kararımız çok ani oldu, düşünmeye bile fırsat bulamadık. İkincisi, çok yakınımız da olsan, üçüncü bir kişiyi titizlik gerektiren böyle özel bir ilişkiye karıştırmak istemedik. En başta senin yücegönüllüğüne bel bağlamıştık Çünkü senin ne kadar anlayışlı, soylu bir insan olduğunu biliyorduk. Sana sonsuz derecede minnettarım. Bunun karşılığında canımı vermeye hazırım.

Vlasiç alçak tonda, kulağa uğultu gibi gelen, tekdüze bas sesiyle konuşuyordu. Heyecanını bastırmak için böyle yaptığı ortadaydı. Onun konuşması bitince Piyotr Mihaylıç sıranın kendine geldiğini hissetti. Şimdi sesini çıkarmadan otursa yücegönüllü, soylu bir adam rolünü üstlendiği anlamı çıkacaktı,

oysa buraya o amaçla gelmemişti. Hızla ayağa kalktı, alçak sesle, ikide bir tıkanarak şunları söyledi:

—Beni iyi dinle, Grigori. Seni severdim, kız kardeşim için senden daha iyi bir koca düşünemezdim. Ancak bu yaptığın çok ürkütücü! Düşündükçe tüylerim ürperiyor!

—Niçin ürkütücü olsun? Amacımız başka olsaydı dediğin doğruydu, ama biz kötü bir iş yapmadık ki!

—Dinle, Grigori, insanların böyle durumlarda nasıl düşündüklerine aldırmadığımı bilirsin. Gene de çok bencilce davrandığınızı özür dileyerek belirtmeliyim, hem de ikiniz birden. Şimdi Zina'ya söylesem üzülür, ancak bilmeni isterim ki, annem bu durumdan dolayı'büyük acı çekıyor. Sana nasıl üzüldüğünü anlatamam.

—Petruşa, biz de çok üzgünüz, böyle olacağını tahmin ediyorduk. Ama başka türlü ne yapabilirdik ki?.. Bir hareket başkasını üzdü diye kötü sayılmamalıdır. Başka nasıl davranacaktık, hadi, sen söyle! Atılan her ciddi adım kaçınılmaz olarak birinin canını sıkacaktır. Şimdi sen yurdunu savunmak için savaşa gitsen annen üzülmez mi? Yakınlarının dinginliğini (huzurunu) düşünenler her türlü eylemden uzak durmalıdır.

O sırada dışarda parlak bir şimşek çaktı, aynı anda da sanki Vlasiç'in düşünce akışı birden değişti. Karyolaya, Piyotr Mihaylıç'ın yanına oturarak bambaşka bir konuya geçti.

—Biliyor musun, Petruşa, kız kardeşine tapıyorum. Size geldiğim günler kendimi bir tapınağı ziyaret ediyormuşum gibi hisseder, Zina'ya mutluluk vermesi için Tanrı'ya yalvarırdım. Ona karşı duyduğum kutsal hayranlık şimdi gün geçtikçe artıyor. O, benim için karım olmaktan çok daha yücedir! (Böyle diyerek elini salladı.) Sanki kutsal bir varlık, öyle hissediyorum. Birlikte yaşamaya başladığımız günden beri kendi evime bir tapınak gibi girip çıkıyorum. Zina eşine az raslanır, olağanüstü, soylu bir kadın benim gözümde!

Piyotr Mihaylıç, «Açtı gene ağzını!» diye geçirdi içinden; «kadın» sözcüğü hiç hoşuna gitmedi.

—Ne diye nikah yaptırmıyorsunuz öyleyse? Karın ayrılmak için senden ne kadar istiyor?

—Yetmiş beş bin ruble.

—Çokmuş. Pazarlık edip biraz düşürsen ya?

—Hayır, bir kapik aşağı inmez. Onun ne korkunç bir kadın olduğunu anlatamam sana! (Böyle diyerek içini çekti.) Daha önce kendisinden hiç söz etmedim, çünkü adını anmaktan bile nefret ediyordum. Şimdi konu açıldı da söylüyorum. Biliyor musun, onunla iyi bir anımda, dürüstlüğüm yüzünden evlendim. Ayrıntılarını istiyorsan anlatayım. Alayımızın tabur komutanlarından biri on yedi yaşlarında bir kızla tanışıyor, kızı baştan çıkardıktan sonra iki ay kadar karı-koca yaşantısı sürüyorlar. Bıkınca da bırakıyor. Kızın durumu yürekler acısı doğal olarak. Anne-babasının yanına dönse dönemez, çünkü kabul etmezler, metres hayatı yaşadığını biliyorlar. Kendisi de utanıyor zaten. Kışlaya gelip kendini satmaktan başka çıkar yol yok. Alaydaki arkadaşlar bu işe son derece öfkelendiler. Kendileri de sütten çıkmış kaşık değillerdi, ama alçaklığın bu kadarı da olmazdı doğrusu. Tabur komutanının yaptığına karşılık teğmenler, asteğmenler aralarında para toplamaya karar verdiler; yardımlarıyla kızı kurtaracaklardı. Biz daha ileri rütbedeki genç subaylar bir danışma toplantısı yapıp herkes yardıma beşer-onar ruble katkıda bulunmaya başlayınca yüreğimde ateşli duygular uyandı. Kahramanlığa benzer bir özveriyle karşı karşıya bulunduğumu hissettim. Kızın yanına koşup yana yakıla kendisini anladığımı, duygularını paylaştığımı bildirdim. Aşağılanmış, küçük düşürülmüş bir kadın olarak onu seviyordum. Evet... Öyle bir durum ortaya çıktı ki, bir hafta sonra kendisine evlenme önerisinde bulundum. Ancak gerek alay komutanı, gerekse subay arkadaşlarım böyle bir kızla evlenmenin subay onuruna yakışmayacağını ileri sürerek karşı tavır koydular. Onların çıkışı beni daha çok kışkırttı. Anlarsın ya, kendilerine uzun bir mektup döşendim, davranışımın alayın tarihine altın harflerle yazılacağını filan bildirdim. Mektubun

aslını komutana, kopyasını subay arkadaşlarıma görderdim. Bu taşkın hareketim sert tepki getirmekte gecikmedi. Derhal askerlikten ayrılmam için baskı yapmaya başladılar... Mektubun karalaması bende saklı, bir ara vereyim de oku. Büyük bir duygu yoğunluğuyla yazılmıştır. Göreceksin, yaşadığım dürüstlük anlarını, aydınlık düşüncelerimi ne güzel dile getirmişim. Neyse, gecikmeden istifamı bastım, karımla birlikte buraya gelip yerleştik.

Ölümünden sonra babam birtakım borçlar bırakmıştı, kendi param dersen, yok gibiydi. Buraya gelir gelmez karım yeni ahbaplar edindi, gösterişli yaşamaya, kağıt oynamaya başladı. İster istemez çiftliğimi rehin bırakmak zorunda kaldım. Sana nasıl söyleyeyim, karım uygunsuz bir yaşam sürüyordu, arkadaşlar arasında metresi olmadığı yalnız sen kaldın. Ona iki yıl katlandıktan sonra benden ayrılması için elimde-avcumda ne varsa hepsini verdim. Gidip kente yerleşti. Şimdi de yılda iki yüz bin ruble ödüyorum. O, böylesine korkunç bir yaratık işte... Biliyor musun, bir sinek türü vardır, kurtçuğunu getirip bir örümceğin sırtına bırakır. Örümcek ne kadar çırpınırsa çırpınsın onu sırtından atamaz, kurtçuk iyice yapışır örümceğe, eme eme kanını tüketir. Tıpkı o kurtçuk gibi karım da bana yapıştı, kanımı, iliğimi kurutuyor. Kendisi gibi bir kadınla evlenmek aptallığında bulunduğum için nefret ediyor benden. Yücegönüllü davranışım onun gözünde acınılası bir hareket, besbelli. «Beni akıllı bir adam terketti ama salağın biri kurtardı.» diye düşünüyor olmalı. Ona göre yalnız budalalar böyle davranırlar. Işte bu yüzden, dostum, dayanılmaz acılar çekiyorum. Ayrıca söyleyeyim ki, genelde yaşam benim için taşınması zor bir yük, bu ağırlığın altında eziliyorum.

Piyotr Mihaylıç karşısındaki adamı dinlerken bir yandan da onun nasıl olup da kız kardeşinin hoşuna gidebildiğine şaşıyordu. Yaşı geçkin –kırk bir yaşındaydı–, zayıflıktan iskeleti çıkmış, daracık göğüslü, sivri burunlu, sakalına kır düşmüş, uğultulu bir sesle konuşan, gülümsemesi illetli, konuşurken

biçimsiz biçimsiz elini sallayan böyle bir adamı Zina nasıl olup da beğenmişti? Ne sağlığı yerindeydi, ne erkeklere yaraşır güzel hareketleri vardı, ne bir şey... Suratsız, sönük, ne idüğü belirsiz, toplum içinde yeri olmayan bir adam işte... Giyinişi zevksiz, evinin durumu içler acısı, günlük yaşantısına katkısı bulunmadığı için şiire, resim sanatına değer vermeyen bir yaratık... Kısacası, sanattan anlamaz, müzik ruhunun tellerine dokunmaz. Çiftlik yönetimine gelince, o daha da berbat. Çiftlik işletmesi batmış durumda. Bütün toprakları rehine verilmiş, çiftliğini ikinci kez rehine koyarak aldığı borca karşılık yüzde on iki faiz ödemeyi kabul etmiş, ayrıca on bin rubleyi geçen borç senedi imzalamış. Faiz ödeme dönemi yaklaştığında ya da karısına para göndereceği zaman evinde yangın çıkmış gibi herkesten borç ister. İşi bunlara kalmış gibi kışın yakacağı çalı çırpıyı beş rubleye, bir harman yığını samanı üç rubleye satar; kışın soğuklar bastırınca da evindeki sobalarda bahçesinin çitinden söktürdüğü tahtaları, serasının eski çerçevelerini yakar. Domuzlar çayırlarını hallaç pamuğu gibi atmış, fidanlığında köylünün sığır sürüsü dolaşır, ormanında yaşlı ağaçlar günden güne azalır, bakımsız bahçesinde, bostanında yerlerde arı kovanları, çürümüş sepetler, kovalar sürünür. Ne tanrı vergisi bir yetisi vardır, ne yeteneği, ne de normal insan yaşantısı sürdürecek becerisi... Gündelik yaşamda kolayca aldatılıp güç durumda bırakılan, zayıf karakterli, saf sapalak bir adam işte... Boşuna köylüler onun için «saftirik» dememişler...

İlçenin «kızıl»[1] olarak adlandırdığı, özgür görüşlü (liberal) biridir kendisi, ancak düşüncelerini dinlerken sıkıntıdan patlarsınız. Özgürce savunduğu düşüncelerinde coşku olmadığı gibi özgünlük de yoktur. Bir işe şaşırdığında, öfkelendiğinde ya da sevindiğinde üzerine ölü toprağı serpilmiş gibi cansız durur; karşısındakini etkilemesini beceremez. En çok

1 Günümüzdeki anlamıyla toplumcu, sosyalist. (Ç.N.)

heyecanlandığı anlarda bile başını dikleştirmez, sırtını kamburlaştırıp oturur. İşin kötüsü, doğruluğu bilinen, en güzel düşüncelerini öyle bir dile getiriş tarzı vardır ki, bunların artık bayatladığı, kimsenin işine yaramadığı kanısına varırsınız. Ağır ağır, düşüncelere gömülmüş bir adam tavrıyla dürüst, aydınlık fikirlerini ileri sürerken, toplumun her zaman önünde giden gençliğe hayranlığını belirtirken ya da yaşı otuza varmadan evinde sabahlık giymeye başlayıp *almae matris* yeminini unutan Rus insanını kınarken çoktan okuyup rafa kaldırdığınız bir kitabı yeniden okuduğunuzu sanırsınız. Evinde gece yatısına kaldığınızda başucundaki sehpaya Pisarev'den[1] ya da Darvin'den kitaplar koyar, bunları okuduğunuzu söylediğinizde ise gidip size bir Dobrolyubov[2] getirir.

Bu tarz davranışları ilçede özgür düşüncelilik sayılmakta; birçokları onun konulara böyle yaklaşmasına masum, kimseye zararı dokunmayan bir acayiplik gözüyle baktığı için bu durum onu derinden yaralamaktadır. Kendisine sorsanız, herkesin onun hakkında beslediği kanı az önce sözünü ettiği, iliğini, kanını kurutan sinek kurtçuğundan başka bir şey değildir. Yapmış olduğu, Dostoyevski tarzında garip evliliği, okunaksız, çirkin yazısıyla yazdığı, ama taşkın duygularla dolu uzun mektup, mektubun kopyası, karısıyla arasındaki bitmez tükenmez anlaşmazlıklar, açıklamalar, düş kırıklıkları, daha sonra boğazına dek girdiği borçlar, ikinci kez rehine koymalar, karısının nafakası, her ay ödünç para almalar... Bütün bunlar ona zarar vermekten başka ne işe yarayabilirdi ki? Eskiden olduğu gibi şimdi de telaşla sağa-sola koşturmakta, kahramanlık gösterilerine girişmekte, herkesin işine burnunu sokmakta. Eskisi gibi gene her fırsatta uzun uzun mektuplar yazıp kopyalarını çıkarıyor, meslek kuruluşları hakkında ya da el sanatlarının canlandırılması konusunda basmakalıp konuşmalar yapıyor. Bu

1 Besleyen ana. Öğrenciler üniversiteyi böyle adlandırırlardı.
2 XIX. yy. ortalarında yaşamış ilerici, toplumcu Rus düşünür ve yazarları.

konuşmalar neredeyse birbirinin aynı olup canlı beyin ürününden çok makineden çıkmışa benzemektedir. En sonra da nasıl sonuçlanacağı belli olmayan şu Zina rezaleti. O böyle bir adamdı işte...

Zina'ya gelince, genç –yirmi iki yaşındaydı–, ince, güzel, neşeli bir kızdır. Kahkahası hiç eksik olmaz, konuşmayı, tartışmayı sever, hele müziğe bayılır. Giyim-kuşamdan, kitaplardan, ev ortamından anlar. Kendi evinde Vlasiç'inki gibi ucuz votka ve çizme kokan böyle bir odaya kesinlikle katlanamazdı. O da özgür düşüncelidir; gelgelelim onda büyük bir enerji birikimi, genç, güçlü, gözü pek bir kızın gururu, herkesten daha iyi, daha özgün olma tutkusu kendini hemen gösterir. Böyle bir kız nasıl oluyor da Vlasiç gibi bir adamı sevebiliyordu?

Piyotr Mihaylıç «Adam Don Kişot, dediğim dedik bir bağnaz, hatta manyağın teki. Kardeşimse benim gibi zayıf iradeli, gevşek, yumuşak başlı bir yaratık... İkimiz de fazla direnmeden hemen teslim oluruz... Vlasiç'e gönül verdiği anlaşılıyor, peki her şeyini bile bile onu ben de sevmiyor muyum?» diye geçirdi içinden.

Piyotr Mihaylıç'ın gözünde Vlasiç dürüst, iyicil, ancak dar kafalı, tek yönlü bir adamdı. Onun heyecanlarında olsun, acılarında olsun yakın ya da uzak zamanda gerçekleşebilecek yüce amaçlar görmez; yalnız can sıkıntısı, yaşama beceriksizliği bulurdu. Özverili davranışları, kendi deyimiyle kahramanlıkları ya da dürüstçe çıkışları sonuçta yararsız enerji savurganlığından, boşuna barut tükettiği karavana atışlarından başka bir şey değildi. Vlasiç'in, kendi düşüncelerindeki olağanüstü dürüstlüğe, kusursuzluğa körü körüne inanması ise Piyotr Mihayloviç'ın yönünden çocuksu bir saflıktı, hatta marazilikti denilebilir. Onun yaşamı boyunca basit işleri yüce amaçlarla karıştırması, şu akılsızca evliliğini kahramanlık sayması, ardından birçok kadınla düşüp kalkmasını önemli bir şeymiş gibi göstermesi anlaşılacak gibi değildi.

Gene de Piyotr Mihaylıç, Vlasiç'i seviyordu; onda bir kuv-

vetin varlığını hissediyor, her nedense ona karşı koyacak gücü bulamıyordu kendinde.

Vlasiç karanlıkta, yağmurun şakırtısı altında içini dökmek için arkadaşına daha bir sokuldu, hatta evliliğinin öyküsü tü ründen uzunca bir şey anlatma hazırlığı içinde birkaç kez ö sürdüyse de Pyotr Mihaylıç'ın içinden onu dinlemek gelmc Çünkü az sonra kız kardeşiyle karşılaşacağını düşünüyor, bu da onu rahatsız diyordu.

Yumuşak bir sesle;

—Elden ne gelir. şanssız bir adammışsın, dedi. Şey, beni bağışla ama biz asıl konumuzdan epeyce uzaklaştık. Başka bir şeyden konuşmuyor muyduk?

Vlasiç ayağa kalktı.

—Evet, gerçekten öyle. Bu durumda asıl konumuza dönelim. Bak, Petruşa, dediğim gibi vicdanımız temiz bizim. Nikah kıydırmadık ama evliliğimiz tümüyle yasal. Bunu ne sen bana sor, ne de ben sana uzun uzun anlatayım. Biliyorum, evlilik konusunda sen de benim gibi özgür düşünüyorsun, aramızda bir ayrılık olacağını sanmam. Kardeşinle benim geleceğimizden söz edecek olursak, bundan korkmana hiç gerek yok. Gece demeyip, gündüz demeyip yorgunluktan geberinceye kadar çalışacağım, Zina mutlu olsun diye elimden gelen her şeyi yapacağımdan emin ol. Yeter ki o mutlu olsun. Bunu yapabilir miyim, diye sorabilirsin. Yaparım, dostum! Bir insan hep aynı şeyi düşünürse istediği amaca ulaşması zor değildir. Hadi, şimdi Zina'nın yanına gidelim. O da çok sevinecek.

Piyotr Mihaylıç'ın yüreği küt küt atmaya başladı. Vlasiç'in arkasından kalktı, birlikte holü geçerek salona yürüdüler. Bu büyük, insanın içine sıkıntı veren odaya bir kuyruklu piyano ile kimsenin oturmadığı belli, yan yana dizilmiş bir sürü antika sandalye konulmuştu. Başkaca bir eşya yoktu. Piyanonun üstünde tek bir mum yanıyordu. Salondan konuşmadan çıkıp yemek odasına girdiler. Burası da genişliğiyle insanı rahatsız edecek büyüklükteydi. Odanın ortasında iki parçadan oluşan,

kalın kalın altı ayak üzerine oturmuş yuvarlak bir masa vardı, masanın üzerinde bir tanecik mum yanıyordu. Tasvir kutusuna benzeyen kırmızı bir mahfaza içindeki saat ikiyi çeyrek geçeyi gösteriyordu.

Vlasiç bitişik odanın kapısını açarak;

—Zinoçka, Petruşa bizde! diye seslendi.

Telaşlı ayak sesleri duyuldu, az sonra içeriye Zina girdi. Uzun boylu, etine dolgun, Piyotr Mihayloviç'in onu evde son kez gördüğü gibi soluk yüzlüydü... Siyah bir etek ile kemerinde kocaman toka bulunan kırmızı bir bluz giymişti. Gelip tek kolla ağabeyine sarıldı, şakağından öptü.

—Fırtına birden bastırdı, dedi. Grigori dışarı çıktığı için koca evde tek başıma kaldım.

Utanmış gözükmüyor, ağabeyinin yüzüne çekinmeden, içtenlikle bakıyordu. Onun bu durumu karşısında Piyotr Mihaylıç da utanma duygusundan yavaş yavaş sıyrıldı.

Masaya otururken;

—Hani, sen fırtınadan korkmazdın? diye sordu.

—Öyle ama odalar kocaman kocaman, konak eski olduğu için gök gürlediğinde kap kacak dolabı gibi şangırtılar çıkarıyor. Gene de hoş bir ev. –Gelip ağabeyinin karşısına oturdu.– Her odanın kendine göre ayrı bir anısı var. Örneğin benim odamda Grigori'nin amcası tabancayla kendini vurmuş.

Vlasiç;

—Ağustosta paramız olacak, yan bölmeyi onarıp oraya taşınırız, diye araya girdi.

—Nedense her fırtınada Grigori'nin dedesini anımsarım. Burada, yemek odasında ise birini öldüresiye kırbaçlamışlar, öyle değil mi, Grigori?

Vlasiç, gözlerini iri iri açarak Piyotr Mihaylıç'a baktı.

—Evet, yaşanmış bir olay. 1840 yıllarında çiftliği Olivier adında bir Fransız kiralamış. Adamın kızının resmi şimdi bile yukarda çardakta durur. Güzel bir kadın olduğu açıkça belli. Işte bu Fransız cahildir diye Ruslardan nefret eder, her fırsatta

onları alaya alırmış. Çiftliğin önünden ne kadar uzaktan geçerse geçsin papazdan şapkasını çıkarmasını istemesi, ailesiyle birlikte kendisi köyden geçerken kilise çanlarını çaldırması bunlardan biri. Hele toprak kölesi köylüleri, ufak tefek insanları adam yerine koymazmış. Bir gün Gogol'ün papaz çömezi Homa Brut türünden, geniş ülkemizde serseri serseri dolaşan, kimseye zararı dokunmaz gezgincilerden birinin yolu buraya düşmüş. Homa Brut gece yatacak yer arıyormuş, nasılsa çiftlik kahyalarına kendini sevdirmiş, yazıhanede yatmasına izin vermişler. Bundan sonrası iki çeşit anlatılır. Bir söylentiye göre Homa Brut köylüleri Fransız'a karşı kışkırtmış, bir başkasına göre de Olivier'nin kızına gönül vermiş. Hangisinin doğru olduğunu bilmiyorum ama bir akşam Olivier bizim papaz çömezini yanına çağırarak sıkı sıkı sorgulamış, ondan sonra da adamlarına bir güzel kırbaçlamalarını buyurmuş. Düşünebiliyor musun, kendisi şu masada oturup bordo şarabı içiyor, seyisleri ise vur babam vur, delikanlıyı kırbaçlıyorlarmış. Eziyet etmeyi ne kadar sevdiği anlaşılıyor. Sabaha varmadan papaz çömezi işkenceye dayanamayıp ölmüş, ölüsünü kimsenin görmediği bir yere saklamışlar. Koltoviç'in su bendine attıkları söylenir. Neyse, olaya savcılık el koymuş, ama Fransız gereken kişilere birkaç bin ruble rüşvet yedirip memleketine kapağı atmış. O sırada kira süresi de bitmişmiş, böylece iş kapanmış.

Zina irkilerek;

—Ne acımasız insanlar var şu dünyada! dedi.

—Babam Olivier'i de, kızını da çok iyi anımsardı. Anlat-tığına göre kız gerçekten güzelmiş, ama tuhaf tuhaf halleri varmış. Papaz çömezi hem köylüleri kışkırtmış, hem de kızı baştan çıkarmış olmalı. Delikanlı belki de papaz çömezi filan değildi, kendini öyle tanıtmıştı.

Zina düşüncelere daldı. Anlaşıldığı kadarıyla papaz çömezi ile güzel Fransız kızının öyküsü onu uzaklara alıp götürmüştü.

Piyotr Mihaylıç'a son bir haftada kız kardeşi dış görünü-

şüyle hiç değişmemiş gibi gözüktü. Yüzü eskiye göre biraz daha solgundu, hepsi o kadar. Ağabeyi ile birlikte Vlasiç'i ziyarete gelmişler gibi sakin sakin oturuyordu. Piyotr Mihayloviç asıl değişikliği kendinde buldu. Gerçekten de eskiden, kardeşi evlerindeyken onunla her konuyu rahatça görüşürdü, şimdiyse ona, «Buradaki yaşantın nasıl?» türünden en basit soruyu bile soramıyordu. Böyle bir soru sormak gereksiz gibi gözüküyor, hatta onu rahatsız ediyordu. Öte yandan onun geçirdiği ruhsal değişikliği kız kardeşi de yaşıyor olmalıydı. Çünkü baba evinden, annesinden, Vlasiç'le gönül ilişkisinden konuşmakta hiç acele etmiyor, yaptıklarının doğruluğunu savunmaya kalkmıyor, resmi nikahın kilise nikahından daha iyi olduğunu söylemiyor, hey[illegible]anlanmıyor, konuşulacak bir şey yokmuş gibi dalgın dalgın Fransız Olivier olayını düşünüyordu. Durup dururken bu Olivier de nereden çıkmıştı?

Yüzü birden neşeli bir gülümsemeyle aydınlanan Zina;

—A, ikinizin de omuzları yağmurdan ıslanmış! dedi.

Sanki ağabeyi ile Vlasiç arasındaki bu küçük benzerlik çok hoşuna gitmişti.

Onun bu sözleri Piyotr Mihaylıç'a içinde bulunduğu durumun acılığını, korkunçluğunu anlatmaya yetti. Issız kalan baba evini, kapalı duran piyanoyu, şimdi kimsenin girip çıkmadığı, kız kardeşinin ferahlık verici odasını düşündü. Artık bahçe yollarında küçücük ayak izlerini bir daha göremeyecek, akşam çayından önce kimse neşeli kahkahalar atarak su bendine yüzmeye gitmeyecekti. Çocukluk günlerinden beri derinden bağlandığı, bunaltıcı sınıflarda, geniş anfilerde ders dinlerken bile düşünmeyi sevdiği her şey; baba evini yaşam sevinciyle, aydınlıkla dolduran o şen şakrak, temiz, ışık saçan varlık geri dönmemek üzere gitmiş; tabur komutanı olacak bir herifin, yücegönüllü bir üsteğmenin, ahlaksız bir kadının, intihar eden bir dedenin yürek burkan, kaba saba öyküsüne karışmıştı. Şimdi sözü annesine getirmek, geçmişin geriye döndürüleceğini düşünmek açıkça gözüken bir gerçeği anlamamak demekti.

Piyotr Mihaylıç'ın gözleri yaşla doldu, masanın üstünde duran eli titremeye başladı. Onun aklından geçenleri tahmin Zina'nın da gözleri kızarıp nemlendi.

—Grigori, buraya gelir misin? diye seslendi Vlasiç'e.

İkisi pencereye yaklaşıp aralarında bir süre fısıldaştılar. Vlasiç'in kız kardeşinin kulağına eğilmesinden, Zina'nın ise ona bakmasından Piyotr Mihaylıç bir daha anladı ki, her şey geri döndürülmemek üzere yitirilmişti, artık konunun üzerinde durmanın bir yararı yoktu.

Zina dışarı çıktı. Bir süre sessizlikten sonra Vlasiç ellerini oğuşturup gülümseyerek;

—Bak, dostum, demin sana mutlu olduğumuzu söylemiştim, dedi. Lafın gelişiydi bu, hani edebiyat yapıtlarında böyle söylenir ya... Gerçekte mutluluktan pek söz edemeyiz. Zina buraya geldiği günden beri senden, annesinden başka bir şey düşünmüyor, hep üzülüyor. Benim üzüntüm de aynı. Gözü pek, özgür düşünen bir kişi ama duruma alışamadı daha. Genç oluşunu da hesaba katmak gerekir. Önemsiz bir şey ama hizmetçilerin «hanımefendi» demelerini bile yadırgıyor. İşte bizim durumumuz böyle...

Zina elinde bir tabak çilekle geri döndü. Arkasından giren ufak tefek, sessiz, ezik görünüşlü hizmetçi kız getirip masaya bir testi süt koydu, sonra yerlere kadar eğilerek selam verdi... Kızın hareketlerinde de evin mobilyalarındaki aynı hava vardı: Donuk, can sıkıcı...

Yağmurun şakırtısı işitilmez olmuştu. Piyotr Mihaylıç çilek yiyor, kız kardeşi ile Vlasiç konuşmadan ona bakıyorlardı. Her ne kadar gereksizliği baştan belliyse de kaçınılmaz konuşmanın sırası gelmişti, ama üçü de susuyordu. Birden Piyotr Mihaylıç'ın gözleri yaşlarla doldu, çilek tabağını önünden ittikten sonra eve dönmesi gerektiğini, geç kalırsa yağmura yakalanabileceğini söyledi. Nezaket gereği de olsa Zina evlerini sormalı, yeni yaşantısından söz etmeliydi. Bunu bildiği için solgun bir yüzle;

—-Evde ne var, ne yok? Annem ne diyor? diye sordu.

—Ne diyecek?.. Kendisini tanırsın.

Bunu söylerken kardeşinin yüzüne bakmamıştı. Zina ağabeyinin kolundan tuttu.

—Petruşa, biliyorum, olanları çok düşünmüşsündür. Her şeyi düşündüğüne göre, söyler misin, bir gün annemin Grigori'-yle barışacağına güvenebilir miyiz? Genelde bu durumu kabul eder mi?

Piyotr Mihaylıç kardeşi için bunları söylemenin ne denli zor olduğunu anlıyordu. Odanın ortasında karşı karşıya dikilmiş dururlarken onun bu kadar güzel oluşuna, güzelliğini daha önce fark etmeyişine şaşıp kaldı. Şaşırdığı başka bir şey de annesine çok benzeyen, şımartılarak büyütülmüş, yaşam dolu bu duygulu kızın Vlasiç'in evinde, Vlasiç'le birlikte, donuk hizmetçinin, altı bacaklı hantal masanın bulunduğu, bir adamın öldüresiye kırbaçlandığı evde yaşaması, kendisiyle birlikte dönmeyip burada kalacak olmasıydı. Akıl erdiremediği bir saçmalıktı bütün bunlar.

—Annemi tanıyorsun, diye üsteledi. Bana öyle geliyor ki, bazı kurallara uyup... bir şeyler yapmak gerekir. Belki özür dilemek filan...

—Özür dilemek, davranışımızın kötüü olduğunu kabul etmek anlamına gelmez mi? Annemin rahatlaması için yapmacık davranmaya hazırım, gelgelelim bunun bir yararı olmaz. Onu iyi tanıyorum. bu bakımdan ne olacaksa olsun!

Söylenecek en zor şeyi söylediği için neşesi yerine geldi.

—Beş, on yıl daha bekleyelim, bakalım, Ulu Tanrı ilerisi için ne gösterecek.

Böyle diyerek ağabeyinin koluna girdi, birlikte karanlık holden geçerlerken ona iyice sokuldu.

Şimdi hepsi evin önündeydiler. Piyotr Mihayloviç kardeşiyle, Vlasiç'le vedalaştıktan sonra ata bindi, ağır adımlarla ilerlemeye başladı. Zina ile Vlasiç onu geçirmek için yanında yürüdüler. Hava durgun, ılıktı; taze biçilmiş ot kokuyor, bu-

lutların arasından ışıl ışıl yıldızlar parlıyordu. Zamanında acıtatlı birçok olay yaşamış eski bahçe tümüyle karanlığa gömülmüştü. Şimdi bu bahçenin içinden geçmek insanın içine hüzün veriyordu.

Vlasiç;

—Bugün öğleden sonra Zina ile gerçekten değerli dakikalar geçirdik dedi. Dergide yerleşim sorunları konusunda nefis bir makale vardı, onu yüksek sesle okuduk. Senin de okumanı isterim. Çok beğeneceksin, çünkü ileri sürülen düşünceler dürüst ve içten. Dayanamadım, dergiyi çıkaran yayınevine, makale yazarına iletilmek üzere bir mektup gönderdim. Yalnızca iki satır: «Teşekkür ederim, bu güzel yazıyı yazan elinizi içtenlikle sıkarım.»

Piyotr Mihaylıç, «Gene seni ilgilendirmeyen işlere burnunu sokuyorsun!» demek istediyse de sesini çıkarmadı..

Vlasiç sağında, kız kardeşi solunda yürüyorlardı; evlerine dönmeleri gerektiğini unutmuş gibiydiler. Hava oldukça nemliydi, Koltoviç'in koruluğuna fazla bir şey kalmamıştı. Piyotr Mihaylıç kız kardeşi ile Vlasiç'in kendisinden bir şey beklediklerini hissetti birden. Ne istediklerini bilmiyorlardı, ama bekliyorlardı işte... Bunu hisseder etmez yüreğinde onlara karşı büyük bir acıma duygusu kabardı. Atın iki yanında, başları önde, derin düşünceler içinde yürüdüklerini gördükçe içi parçalanıyordu. Belli ki, mutlu değillerdi, ilerde de olamayacaklardı. Aralarındaki aşk bir yanlışlıkmış gibi geldi ona. Onlara acıdığı, üstelik elinden gelen bir şey olmadığını bildiği için benliğini bir gevşeme, güçsüzlük duygusu sardı. İçini yakan acıma duygusundan kurtulmak için her türlü özveriye hazırdı.

—İlerki günlerde evinize gelip gece yatısına kalacağım, dedi.

Kendini geri adım atmış gibi hissediyor, bu da hoşuna gitmiyordu. Son kez vedalaşmak için Koltoviç'in koruluğu yanında durduklarında kardeşine doğru eğildi, omzuna dokunduktan sonra;

—Zina, sen haklıydın, dedi. Böyle yapmakla iyi ettin.

Daha fazla konuşursa ağlayacağını bildiği için atına kamçıladı, hızla koruluğa sürdü. Koruluğun içinde koyu karanlıkta ilerlerken geriye dönüp baktı. Vlasiç geniş adımlarla, Zina ise onun yanında minik minik adımlarla sıçrayarak eve doğru yürüyorlar; canlı canlı bir şeylerden konuşuyorlardı.

«Yaşlı bir kocakarıdan farkım yok. Bir konuyu sonuca bağlamak için buralara geldim, ama daha çok karıştırarak dönüyorum. Neyse, yapacak bir şey yok...» diye geçirdi içinden.

Ruhundaki bir ağırlık onu eziyordu. Koruluk bitince yavaş adımlarla yürümesini sürdürdü, su bendinin yanına gelince atı durdurdu. Bir süre kıpırdamadan oturmak, düşünmek istiyordu. Yükselen ay bendin öbür ucunda bir ışık sütunu gibi suya vurmuştu. Gök uzaklarda gurultulu sesler çıkararak gürüldüyordu. Gözünü kırpmadan suyun yüzeyine baktı; kız kardeşinin durumunu, yüzündeki, insanın içini dağlayan solgunluğu, içine düştüğü küçültücü durumu insanlardan saklamak için nasıl ağlamamaya çalışacağını düşündü. Bir an onun gebeliği, annesinin ölümü, cenaze töreni, kardeşinin bu yüzden duyacağı dehşeti getirdi gözlerinin önüne. Batıl inançlara saplantılı anneleri bu işin sonunu ölümle bitirecekti. Suyun durgun, koyu yüzeyinde gelecekte karşılaşacağı korkunç tablolar canlandı, solgun yüzlü kadın görüntüleri arasında kendini gördü. Yüreksiz, zayıf, suçluluğu yüzünden okunan...

Sağ kıyıda, yüz adım kadar ilerde koyu bir şey kıpırdamadan duruyordu. Bu bir insan mıydı yoksa yüksekçe kesilmiş bir ağaç gövdesi mi? Vlasiç'in konağında öldürülüp su bendine atılan papaz çömezi geldi hatırına.

Hayalete benzeyen koyu karaltıya bakarak, «Olivier çok acımasızca davranmış, ama şöyle ya da böyle sorunu çözmüş, oysa ben her şeyi birbirine karıştırdım. Adam ne düşündüyse onu söyleyip yapmış, ama ben düşündüğümü söyleyip yapamıyorum. Herhalde ne düşündüğümü kendim de bilmiyorum...» diye geçirdi içinden.

Atını sürdü, karaltıya yaklaştı; eskiden kalmış bir yapının yarısı yıkık sütunundan başka bir şey değildi.

Koltoviç'in koruluğundan, tarlalarından inci çiçeklerinin, otların bal tatlısı kokusu geliyordu. Piyotr Mihaylıç bendin kıyısında yürürken suyun yüzeyine hüzünle bakıyor, geride bıraktığı yılları gözünün önüne getiriyordu. Bugüne değin düşündüğü gibi konuşup hareket etmemiş, insanlar da ona aynı karşılığı vermişlerdi. O bakımdan bütün yaşamı karşısındaki bendin yüzeyi gibiydi. Yosunların birbirine karıştığı, gece göğünün yansıdığı kapkaranlık su yüzeyi gibi... Artık hiçbir şey yeni baştan düzeltilemezdi.

ALTINCI KOĞUŞ

I

Hastanenin bahçesinde dört bir yanını orman gibi dulavratotlarının, yaban kenevirlerinin, ısırganların bürüdüğü küçük bir pavyon vardır. Yapının damındaki saçlar paslanmış, bacasının yarısı yıkılmış, önündeki merdiven basamaklarının yarıkları arasından otlar fışkırmıştır. Duvarlarda sıva diye bir şey yoktur, yer yer izlerini görürsünüz, hepsi o kadar. Pavyonun ön cephesi hastaneye, arka cephesi kırlara bakar; hastaneyi boydan boya kuşatan, tepesinde sivri sivri çiviler çakılı bir tahta çit, pavyonu tarlalardan ayırmaktadır. Böyle uçları çıkıntılı çiviler ile boz renkli tahta çitler yalnız hastanelerde, bir de hapisanelerde bulunur; pavyonun kendisi de insanın içini karartmak, tüm neşesini kaçırmak için birebirdir.

Azgın ısırgan otlarının bir yerinizi dalamasından korkmuyorsanız, buyurun, pavyona giden daracık yoldan yürüyelim, içeriye şöyle bir göz atalım. Dış kapıyı açıp içeri girdiğimizde karşımıza bir oda çıkar, burada duvar diplerinde, ocağın çevresinde hastane döküntülerinin oluşturduğu öbek öbek yığınlar görürüz. Üst üste atılmış şilteler mi istersiniz, eski, yırtık pijamalar, pantolonlar, mavi çizgili gömlekler mi, yoksa kimsenin işine yaramayan pabuçlar, terlikler mi?.. Bütün bu buruşuk pılı pırtı birbirine dolaşmış, pis kokulu kümeler halinde burada çürüyüp durur. Hastane bekçisi Nikita ise çubuğu ağzında, leş kokulu paçavra kümbetlerinin birinin üstüne yan gelmiş yatmaktadır. Kendisini ne zaman gelseniz burada görürsünüz. Adamın askerlik günlerinden kalma er pantolununun

şeritleri solalı çok olmuş. Boyunun kısalığına, damarlı ve zayıf oluşuna bakmayın siz onun; öfkeli, sarhoş suratı, çoban köpeklerini andıran sarkık gür kaşları, kırmızı burnuyla heybetli bir görünüşü vardır. Hele o koca koca yumruklar!.. Hani, görevine körü körüne bağlı, ne iş verilirse yapan, iyi niyetli, birtakım bön insanlar vardır; böyleleri düzeni korumak için nedense yumruklarını kullanmaktan başka bir şey düşünmezler. Dayak atarken da burası suratın, burası göğsün, burası sırtın demeden, vur babam vur, neresi rasgelirse durmadan patlatırlar.

Pılı pırtı yığınlarını geçince geniş, kocaman, ikinci bir odayla daha karşılaşırız; burası bütün pavyonu baştan başa kaplayacak büyüklüktedir. Odanın maviye boyalı duvarları kirli, kışın sobası tüten köy kulübelerininki gibi tavanı isten kapkaradır. İçerden geçirilmiş parmaklıklar yüzünden pencereler çirkin çirkin durur, asıl rengini atmış kıymıklı döşeme tahtaları da öyle. İçeri girer girmez kokudan burnunuzun direği kırılır; ekşi lahana, tahtakurusu, amonyak, yanık fitil kokusu, ne ararsanız hepsi vardır; kendinizi ahırda sanırsınız.

Odada, yere vidalı karyolaların üstünde yatan, oturan mavi sabahlıklı, başlarına eski usul sivri külahlar geçirilmiş adamlar görürsünüz; bunlar akıl hastalarıdır.

Koğuşta beş kişiler. Aralarında yalnız birinin kibar bir aileden geldiği belli, öbürleri ise sade halktan. Kapının arkasındaki birinci yatakta uzun boylu, zayıf yapılı, parlak kızıl bıyıklı bir adam başını yumruklarına dayamış, ağlamaklı gözleri bir noktaya dikili, öylece oturmaktadır. Adamcağız hep üzüntülüdür, durmadan başını sallar, iç çekerek acı acı gülümser. Koğuşta konuşulanlara katıldığı, sorulara yanıt verdiği pek görülmemiştir. Yemeğe, suya kendiliğinden elini sürmez, ancak önüne konulunca makine gibi yer, içer. Bedenini sarsan şiddetli öksürüğe, zayıflığına, yanaklarında dolaşan pembeliğe bakarak verem illetine yakalandığını rahatça söyleyebilirsiniz.

Yanındaki yatak ufak tefek, canlı, cıva gibi hareketli, siyah

saçları zenciler gibi kıvır kıvır, ince sivri sakallı yaşlı bir adamındır. Bu hasta gündüzleri pencere pencere dolaşır, geceleri ise yatağında bağdaş kurarak oturur. Onun durmadan şakrak kuşu gibi ıslık çaldığını, bir şarkı mırıldandığını, kıs kıs güldüğünü işitirsiniz. Çocukça neşesi, kabına sığmazlığı geceleri duaya kalktığı zaman da eksilmez. Nasıl dua ettiğine gelince, göğsünü yumruklayıp kağuş kapısının şurasını burasını parmağıyla kurcalamaktır bütün yaptığı. Adı Moiseyka'dır, zavallı Yahudi bundan yirmi yıl kadar önce şapka atelyesi yanınca aklını oynatmış.

Altıncı Koğuş'ta yatanlardan yalnız onun pavyondan, hatta hastane avlusundan dışarı çıkma izni vardır. Besbelli, bu ayrıcalığı hastanenin demirbaş müşterisi, uslu, zararsız bir deli, kentin soytarısı olduğu için elde etmiştir. Herkes onu sokaklarda çocuklarla köpekler arasında görmeye alışmıştı, yokluğunu arıyorlardı sanki. Sırtında sabahlığı, başında o gülünç külah, bazen terlikli, bazen de yalın ayak, hatta pantolonsuz sokak sokak gezer; evlerin, dükkanların kapısını çalarak dilenirdi. Kimi bir çanak kvas ikram eder, kimi bir dilim ekmek verir, avcuna bir kapik koyanlar da çıkardı. Parsayı toplayan Moiseyka çoğu kez karnı tok, cebinde onu zengin eden birkaç mangırla koğuşa dönerdi. Ancak hastaneye gelir gelmez eski asker Nikita topladıklarının hepsine el koyardı, üstelik hoyratçasına. Öfkeyle Moiseyka'nın ceplerini ters yüz ederken kahrolası çıfıtı bir daha sokağa bırakmayacağını, dünyada en çok düzensizlikten nefret ettiğini bin bir yeminle söylerdi.

Moiseyka koğuş arkadaşlarına yardım etmeye bayılırdı. Onlara su getirir, uyuyanların üstünü örter, sokak dönüşü hepsine birer kapik vereceğini, yeni şapka diktireceğini söyler, solundaki yatak komşusu felçliye yemeğini yedirirdi. Hastalara acıdığı için ya da insanca duygular taşıdığından değil, sağında yatan Gromov'a hayranlığı dolayısıyla, onun etkisinde kalarak yapıyordu bunları.

İvan Dmitriç Gromov 33 yaşında, 10 dereceden devlet

sekreteri rütbesinde, eski bir icra memuruydu. Kibar bir aileden gelen bu adam sürekli izlendiği saplantısından kurtulamıyordu. Günlerini kâh yatakta çöreklenip yatarak, kâh koğuşun bir köşesinden öbürüne ölçülü adımlarla, hızlı hızlı yürüyerek geçirirdi. Oturduğunu pek gören olmamıştır. Ne idiği anlaşılmayan bir bekleyiş içinde olduğu, gerginliği, heyecandan yerinde duramadığı her halinden belliydi. Ön odadaki en ufak çıtırtı, avludan gelen bir ses Gromov'un başını doğrultarak, «Yoksa almaya mı geldiler? Beni arıyorlar galiba!» diye işkillenmesine yetiyordu. O anda yüzünde sonsuz bir tedirginlik, tiksinti belirirdi.

Gromov'un şakak kemikleri çıkık, ablak yüzü hoşuma gider. Yaşam savaşı ve kuşkularla hırpalanmış iç dünyasını ayna gibi yansıtan, sürekli solgun, mutsuz bir yüzdür bu. Tuhaf, marazi tikleri vardır, ama çektiği gerçek, derin acıların bıraktığı ince yüz çizgileri hiç de anlamsız değildir, onun ruhsal zenginliğini, okumuşluğunu gösterir. Gözlerinde sıcak, canlı parıltılar titreşir. Gromov'un yardıma hazır, Nikita'dan başka herkese karşı nazik, efendice tavırlarını severim. Birisi düğmesini ya da kaşığını düşürse hemen yatağından atlayıp yerden alır. Her sabah koğuş arkadaşlarına «günaydın», yatarken de «iyi geceler» demesini görmelisiniz.

Gromov'un hastalığının, gergin duruşu ile yüzündeki tiklerinden başka belirtileri de vardır. Bazı akşamlar pijamasına sarınarak sıtma nöbetine tutulmuş gibi zangır zangır titremeye, dişlerini takırdatarak köşeden köşeye ya da yataklar arasında dolaşmaya başlar. Arada bir koğuştakilere önemli bir şey söyleyecekmiş gibi ansızın durduğunu, arkadaşlarına dik dik baktığını görürsünüz. Ama sonra, besbelli, nasıl olsa kendisini dinlemezler, dinleseler de anlamazlar, diye sinirli sinirli başını sallayarak koğuşu arşınlamayı sürdürür. Konuşma isteği gene de sonunda suskunluğuna baskın çıkar. Onun birdenbire boşandığını işitirsiniz. Sayıklamaya benzer, kopuk kopuk, anlaşılması zor, karmakarışık bir konuşma başlar. Öte yandan

seçtiği sözcüklerden, sesinin tonundan iyi şeyler söylemeye çalıştığını sezersiniz. Bilirsiniz ki, karşınızda hem bir insan, hem de bir akıl hastası vardır. Çılgınca sıraladığı sözleri kağıda aktarmak güç. Nelerden söz etmez ki? İnsanoğlunun alçaklığı, gerçeği çiğneyen zorbalığı, zamanla yeryüzüne egemen olacak yepyeni, güzel bir yaşam, ona her an acımasızlığı, katı yüreklililiği anımsatan demir parmaklıklar... Söylenmekten bıkılmamış eski şarkılardan bir potporiye benzer bu tutarsız, çetrefil konuşmalar.

II

10-15 yıl önce kasabanın ana caddelerinden birindeki evinde Gromov adında varlıklı, oturaklı bir memur oturuyordu; memurun Sergey ve İvan adlarında iki de oğlu vardı. Sergey üniversitenin dördüncü sınıfında vereme yakalanarak fazla yaşamadan öldü. Bu ölüm Gromov ailesinin boynuna geçen felaket zincirinin ilk halkası gibiydi. Sergey'i toprağa verdikten bir hafta sonra yaşlı Gromov imza taklidi, zimmetine para geçirme suçlarından mahkemeye verildi. o da çok geçmeden hastane revirinde tifodan öldü. Evi, malı-mülkü haraç-mezat satıldı. İvan Dmitriç ile annesi tamtakır ortada kaldılar.

Babasının sağlığında Petersburg üniversitesinde okuyan İvan Dmitriç her ay 60-70 ruble harcar, yokluk nedir bilmezdi. Oysa şimdi yaşamını kökünden değiştirmek zorundaydı. O da öyle yaptı; az bir ücret karşılığında özel dersler vermeye, buldukça yazı kopya etmeye başladı. Ancak yarı aç, yarı tok yaşayabiliyordu. Çünkü eline geçen paranın hemen hemen hepsini annesine gönderiyordu. Sonunda bu yaşam tarzına dayanamadı, tüm morali bozuldu, zamanla sağlık durumu iyice sarsıldı, üniversiteyi bırakarak memleketine döndü. Orada kayırmacayla (iltimasla) bölge okulunda bir öğretmenlik buldu ama bunu da beceremedi. Ne kendini öğrencilerine beğendirebiliyor, ne de meslektaşlarıyla bağdaşıyordu. Kısa zamanda

ayrıldı görevinden. Bu arada annesi öldü. Altı ay kadar boş gezdikten, kuru ekmek, sade suya çorbayla günlerini geçirdikten sonra bir icra memurluğu yeri bulup işe başladı. Şimdiki hastalığı yüzünden çıkarılana dek bu görevde çalıştı.

Gromov'un hiçbir zaman, delikanlılık günlerinde bile sağlıklı olduğu söylenemezdi. Yüzü renksiz, zayıf yapılıydı; sık sık soğuk alırdı, iştahı yoktu, sürekli uykusuzluk çekerdi. Bir kadeh şarap içti mi, başı döner, hemen abuk sabuk şeyler söylemeye başlardı. İnsanlara sokulmak istediği halde beceremezdi bunu, çünkü hırçın, kuşkulu davranışları yüzünden kimseyle kolay kolay kaynaşamaz, dostluk kuramazdı. Kasaba halkını cahil, uyuşuk insanlar diye küçük görür; daha da kötüsü, hayvan gibi yaşadıklarını söyler, onlardan tiksindiğini belli ederdi. Zaten ince olan sesiyle heyecanla, bağıra bağıra konuşurdu; karşısındakine kızdığı için azarladığını ya da onun dediklerine şaşıp kaldığını sanırdınız; ancak konuşmaları hep içtendi. Onunla konuşurken neden söz açarsanız açın, hep aynı konuya dönerdi: Kasaba yaşantısının sıkıcılığı, kendini orada boğulacakmış gibi hissettiği... Halk ona göre büyük amaçlar taşımadan yaşıyordu; gününü gün etmeye bakan bu insanlar yaşamlarına renk katmak için zorbalığa başvuruyorlar, kendilerini anlamsızca işrete veriyorladı. Bir de hile-hurdayla uğraşanlar vardı ki, hiç sormayın! Ona göre alçakların karnı tok, sırtı pekti; namuslu insanlar ise yarı aç dolaşıyordu. Bunları sıraladıktan sonra Gromov kasabada doğruları yazan bir yerel gazete, bir tiyatro, toplu okuma saatleri, aydın zümrenin birbiriyle kaynaşmasını istiyordu. Başka türlü kimse aklını başına toplamaz, gerçekleri görüp korkuya kapılmazdı. İnsanlar hakkında yargı yürütürken son derece kesin konuşurdu, ona göre her şey ya bembeyaz ya da kapkaraydı, ara renkler yoktu. İşte bu yüzden insanları iki bölüme ayırırdı: Namussuzlar ve alçaklar, ortası yoktu bunun. Ömründe hiç aşık olmadığı halde kadın ve aşk konularında büyük coşkuyla, tutkuyla konuşurdu.

Dikine konuşmalarına, hırçınlığına karşın kasabada onu herkes seviyordu. Tanıdıkları onun hakkında yüzlerinde tatlı bir gülümsemeyle «Bizim Vanya» diye söz ederlerdi. Yaratılıştan nazik, yardımseverdi; mertliği, temiz ahlakı, hatta hayli yıpranmış ceketi, sağlıksız görünüşü, ailesinin yaşadığı acılar insanlarda ona karşı hüzünle karışık sıcak duygular uyandırırdı. Ayrıca okumuş, kültürlü bir adamdı; kasaba halkının gözünde her şeyi bilen biriydi, bir çeşit «ayaklı kütüphane» sayılıyordu.

İvan Dmitriç gerçekten çok okurdu. Kulüpte otururken ince sakalını sinirli sinirli çekiştirerek dergilere, kitaplara dalar giderdi. Onun için «okurdu» demek azdır, okuduklarını yutardı, hem de çiğnemeden yutardı. Okumak onun marazi alışkanlıklarından biri sayılmalıdır, neden derseniz eline geçen her şeye, bir yıl önceki gazetelere, eski takvim yapraklarına bile aynı açgözlülükle saldırırdı. Evde en çok sevdiği şey, sırt üstü yatarak okumaktı.

III

Bir güz sabahı İvan Dmitrıç paltosunun yakasını kaldırmış, kasabalılardan birinin icra borcunu tahsile gidiyordu. Çoğu sabah olduğu gibi gene keyfi yerinde değildi. Ara sokaklardan, evlerin arkalarından ayakları çamura bata çıka yürürken dört silahlı muhafız arasında zincire vurulmuş bir mahpusla karşılaştı. Önceden de sık sık rasladığı mahpuslar onda yalnız acıma duygusu uyandırır, durumu biraz garip karşılardı, ama bu seferki onda bambaşka, anlamadığı bir etki bıraktı. Nedense bir gün kendisinin de ayaklarına zincir geçirilip çamurlu sokaklardan götürüleceğini düşündü... Borçlu adamla işini bitirip eve dönerken postanenin önünde tanıdık bir polis memuruyla yüz yüze geldi. Selamlaştıktan sonra polisle birlikte şundan-bundan konuşarak bir süre yürüdüler. İvan Dmitriç bu olaya orada mim koydu. Eve geldikten sonra bütün gün mahpuslar,

silahlı erler aklından çıkmadı. Anlaşılmaz bir kuşku okumasına, bir konu üzerinde yoğunlaşmasına engel oluyordu. Akşam ışık yakmadı, geceleyin de sabaha dek gözünü kırpmadı. Bir gün kendisinin de tutuklanarak ayaklarında zincirle hapse götürüleceğini düşünüyordu. O güne değin işlediği bir suç yoktu; bundan sonra da suç işlemeyeceğinden, birini öldürmeyeceğinden, hırsızlığa, kundakçılığa kalkışmayacağından emindi. Ama suç kazara, elde olmadan da işlenebilir, insan iftiraya uğrar, adli bir yanlışlığa kurban gidebilirdi. Boşuna atalarımız, «Yoksulluk çekmem, hapse düşmem diye büyük laf etme!» dememişler. Adli yanılmalar bugünkü mahkemelerde sık sık raslanan işlerdendir.

Görevleri gereği başkalarının acılarıyla ilgilenmek zorunda olan doktor, polis, yargıç gibi kimseler zamanla buna öyle alışır, kanıksarlar ki, en iç parçalayıcı olaylarda karşısındakine resmi bir ilgiden başka bir his duymaz olurlar. Bu bakımdan evlerinin arkasında kestikleri koyundan, danadan akan kanın farkına varmayan köylülere benzerler. Bir yargıcın yalnız resmi görevini yaparak, karşısındaki suçsuz bir adamın kişiliğiyle zerrece ilgilenmeden hüküm vermesi, onun elinden bütün haklarını alıp süresiz hapse tıkması için az bir zaman yeterlidir. Yeteri kadar zamanı varsa resmi görevini yapması için ödenen aylık karşılığında dava konusunu kolayca çözecektir. Bir kez hüküm verildi mi, artık her şey bitmiştir; sen ondan sonra demiryolundan 200 fersah uzaktaki, sokakları çamurdan geçilmez kasaba bozuntusunda adalet aramak, hakkını savunmak için çırpın dur! Üstelik toplum her türlü şiddeti, zorbalığı en akıllıca, en işe yarar davranış saydığına; bütün barışçıl çabalar, mahkemelerin aklama kararları halkın homurdan-ması, kin duygularının kabarması için yettiğine göre adaletin sağlanacağını düşünmek biraz gülünç kaçmıyor mu?

Ertesi sabah İvan Dmitriç korkudan soğuk terler dökerek kalktı, her an gelip onu tutuklayacaklarından emindi. «Dünkü kuşkularım şimdi bile sürüp gittiğine göre bunda bir gerçek

payı olmalı. Yoksa durup dururken aklıma böyle şeyler gelmezdi.» diye düşünmekten kendini alamıyordu.

Pencerenin önünden ağır adımlarla bir polisin geçmesi büsbütün midesini bulandırdı. Evinin karşısında hiç konuşmadan duran iki adam görünce daha da telaşlandı. Bunlar ne anlama geliyordu?

İvan Dmitrıç için azap dolu günler, geceler başladı. Penceresinin önünden geçen, oturduğu evin avlusuna girip çıkanların hepsine casus, polis gözüyle bakıyordu. İlçe emniyet amiri öğle vakti kasaba dışındaki evinden çift at koşulu arabasıyla görevine giderdi. İvan Dmitrıç her seferinde atların gereğinden hızlı koştuğunu düşünüyor; emniyet amirinin oturuşundan, kasabada türeyen çok tehlikeli bir suçluyu haber vermek için acele ettiği anlamı çıkarıyordu.

Evinde otururken kapının her çalınışı ayrı bir korku kaynağıydı onun için. Ev sahibesine gelen konuklar ecel terleri dökmesi için yetiyor da artıyordu bile. Sokakta polisle, jandarmayla kaşılaşınca onları umursamıyormuş gibi gözükerek sırıtıyor, ıslık çalmaya başlıyordu. Tutuklanmayı beklediği geceler gözünü kırpmadığı halde eve sahibesine karşı uyuyor süsü vermek için horultular çıkarması, derin derin soluk alıp vermesi ayrı bir olaydı. Gözüne uyku girmemesi vicdanının rahat olmadığını göstermez miydi? Al sana başka bir suçluluk kanıtı daha! İçinde bulunduğu durum sağduyu ile irdelenirse yaşadığı kuşkuların, korkuların saçmalıktan, ruhsal bozukluktan başka bir şey olmadığı anlaşılıyordu. İvan Dmitrıç konuya daha geniş açıdan bakınca tutuklanmaktan, hapse girmekten korkmaması gerektiğini düşündü. En önemlisi insanın vicdanının temiz olmasıydı. Ama kafası istediği kadar akıldan, mantıktan yana olsun, içindeki kuşkuların, tedirginliklerin azalacağı yerde gitgide artmasına ne demeliydi? Hani bir öykü vardır, balta girmemiş ormanda kuracağı ev için yer açmaya çalışan keşiş baltasını salladıkça ağaçların çoğaldığını, ormanın sıklaştığını görürmüş... Onun durumu da buna benziyordu. İvan Dmitrıç

aklını kullanarak işin içinden çıkamayacağını anladı, kendini tümüyle umutsuzluğun, korkunun kucağına bıraktı.

Artık insanlardan kaçar olmuştu. Görevini öteden beri sevmezdi, şimdi daha çok azap duyarak çalışıyordu. Korkulardan kendini kurtaramıyordu bir türlü. Birilerinin onu tongaya bastıracağı, vereceği rüşveti kimse görmeden cebine soktuktan sonra yakalatacağı, kendisi farkına varmadan resmi evrakta yanlışlık yapacağı –bu da bir çeşit suçtu–, devletin parasını kaybedeceği çıkmıyordu aklından. Ne tuhaftır, zekâsı, her biri özgürlüğünü kısıtlatacak, onurunu ayaklar altına aldıracak sebepler icat etmekte hiçbir zaman böylesine yaratıcı, böylesine kıvrak olmamıştı. Dış dünyaya, özellikle kitaplara ilgisi azaldı, belleği zayıflamaya başladı.

Baharda karlar eriyince gömütlük dolaylarında bir hendeğin içinde yarı çürümüş iki ceset buldular. Biri yaşlı bir kadın, öbürü bir erkek çocuk cesediydi; işkence edilerek öldürülmüşlerdi. Kasaba bir süre bu cinayet olayıyla çalkandı, ama kimin yaptığı bilinmiyordu. Zavallı İvan Dmitrıç katil sanılmak korkusundan sokaklarda gülümseyerek yürümeye başladı. Tanıdıklarla karşılaşınca kızarıp bozararak sözü hemen güçsüz, savunmasız insanları öldürmenin ne denli alçakça bir hareket olduğuna getiriyordu. Ancak bu yapmacık tavırlardan çabucak usandı, biraz düşündükten sonra onun durumunda en güvenilir çıkış yolunun oturduğu evin bodrumunda saklanmak olduğunu buldu. Hemen bodruma saklandıysa da bir gündüz, bir geceyi zor geçirdi, çünkü soğuktan buz kesmişti. Ertesi gün karanlık bastırınca saklandığı yerden usulca çıkarak odasına kapandı. Sabah olup ortalık ağarana dek odanın ortasında kıpırdamadan, hatta soluğunu tutarak durdu, dinledi. Terslik bu ya, o gün erkenden ev sahibesinin mutfak ocağını onarmak için ustalar geldi. Gromov adamların kim olduğunu, niçin geldiklerini bildiği halde usta kılığına girmiş sivil polis olduklarına inandırdı kendini. Anlatılması güç bir korku içinde, başı açık, ceketsiz dışarı fırladı; arkasına bakmadan kaçmaya başladı.

Ardından havlayarak sokak köpekleri koşuyor, sokakta yürüyen bir köylü bağıra bağıra bir şeyler söylüyordu; onun hiçbirine aldırdığı yoktu. Kulaklarında rüzgâr uğuldayarak, soluk alırken tıkanarak koştu koştu... Kahpe dünyanın, peşini bırakmayan zulmü ile kötülüğünden kaçmaya çalışıyordu.

Birileri onu yakalayıp evine getirdiği zaman ev sahibesi hemen bir doktor çağırdı. İlerde sözünü edeceğimiz doktor Andrey Yefimiç Ragin kadına Gromov'n başına soğuk kompres koymasını söyledi, ilaç olarak da yalnız taflan suyu yazdı. Giderken üzgün üzgün başını sallaması, bir daha gelmeyeceğini, insanların delirmesini durdurmanın doğru olmayacağını söylemesi tuhaftı. Kısa zamanda paralar suyunu çekip Gromov kirayı, ilaç bedelini ödeyemeyecek duruma düşünce onu hastaneye kaldırdılar, belsoğukluğu hastalarının yattığı bir koğuşa koydular. Ancak eski icra memuru geceleri uyuyamıyor, huysuzlanıyor, öbür hastaları rahatsız ediyordu. Birkaç gün sonra Ragin onu Altıncı Koğuş'a aldı.

Aradan bir yıl geçti. Gromov kasabada tümüyle unutuldu, ev sahibesinin sundurmasında, kızağın üstüne yığılı duran kitaplarını mahallenin çocukları çekip çekip götürdüler.

IV

Önceden de söylediğimiz gibi, İvan Dmitrıç'ın solunda Yahudi Moiseyka yatıyordu. Sağında ise insana bön bön bakan, anlamsız suratlı bir köylü vardı. Düşünme ve hissetme yeteneğini tümüyle yitirmiş, pasaklı, kütük gibi kıpırdamadan yatan, hayvandan farksız bir yaratıktı bu. Insanın burnunun direğini kıran, boğucu pis kokular çıkarması da caba.

Adamın temizliğiyle ilgilenen Nikita yumruklarının acımasına bakmadan, var gücüyle döverdi onu. İşin korkunç yanı dayakta değildi, «Ne yapalım, burada dayaksız olmuyor.» diye düşünülebilirdi. Asıl şaşırtıcı olan, hayvana dönüşmüş bu yaratığın yumrukları yerken sesini çıkarmaması, kendini korumaya

çalışmaması, yere devrilmiş ağır bir fıçı gibi bir o yana bir bu yana hafif hafif sarsılmasıydı.

Altıncı Koğuş'un beşinci ve son hastası o kasabada eskiden beri postanenin dağıtım bölümünde çalışan, ufak tefek, sıska, kumral saçlı bir adamdı. Yüzünün iyicil, ama biraz kurnazca bir görünüşü vardı. Zeki, sakin gözlerinin güleç, duru bakışından onun ne istediğini bilen biri olduğu, kendine göre hoş, önemli gizler sakladığı hemen anlaşılıyordu. Yastığının, yatağının altında bir şey gizliyordu, besbelli, bunu başkalarından saklaması çalacaklarından ya da zorla elinden alacaklarından korktuğu için değildi, göstermeye utandığındandı. Arada bir pencereye yaklaşarak koğuştakilere sırtını çevirip boynuna bir şey asar, kendi kendine seyrederdi. Yanına birisi gelecek olsa kızar, boynundakini koparırcasına çıkarıp saklamaya çalışırdı. Gene de gizini bilmeyen yoktu. Adamcağız sık sık İvan Dmitriç'e;

—Kutlayın beni, 2. derece Stanislav nişanı aldım, hem de yıldızlısını! Böylesini yalnız yabancılara verirler. Nedense benim için bir ayrım yaptılar.

Bu işe şaşıyormuş gibi omuzlarını kaldırıp gülümserdi.

—Doğrusu, hiç mi hiç beklemiyordum!

Gromov surat asıp;

—Ben anlamam böyle işlerden, diye homurdanırdı.

Eski posta memuru kurnaz kurnaz göz kırparak;

—Size bir şey söyleyeyim mi? derdi. Ne yapıp yapıp İsveçlilerin «Kutup Yıldızı»nı almaya çalışacağım. Böyle bir nişan için uğraşmaya değer. Siyah haç biçimindedir, kurdelesi de beyaz. Pek yakışır, değil mi?

Yaşam hiçbir yerde Altıncı Koğuşta'ki kadar donuk, durağan değildir. Sabah felçli ile şişman köylünün dışında bütün hastalar ön odada büyük bir gerdelden su alıp yüzlerini yıkarlar, sabahlıklarının eteğiyle kurulanırlar. Ardından Nikita'nın hastane mutfağından kalaylı maşrapalar içinde getirdiği çaylar içilir. Adam başına yalnız bir maşrapa. Öğle yemeğine ekşi

lahana çorbası ile darı lapası verilir. Akşam da öğleden kalan lapa... Yemekler arasındaki zaman yatmakla, pencereden avluya bakmak ya da koğuşu arşınlamakla geçirilir. Her gün aynı şey. Postacının sözünü ettiği nişan konusu bile değişmez.

Altıncı Koğuş'takiler değişik insanları pek seyrek görürlerdi. Doktor pavyona yeni akıl hastası almayalı çok oluyor. Tımarhaneleri gezme merakı ise çok az kimsede vardır. Altıncı Koğuş'a yalnızca, o da iki ayda bir, berber Semyon Lazareviç uğrardı. Onun hastaların saçını nasıl kestiğini, Nikita'nın ona yardım edişini, sarhoş berber sırıtarak koğuşa girerken hastaların o andaki telaşını anlatmayalım daha iyi.

Dışardan Altıncı Koğuş'a berberden başka uğrayan yoktu. Hastalar gece-gündüz Nikita'nın yüzünü görmek gibi bir şanssızlığa uğramışlardı sanki.

Bunonla birlikte koğuşa bir gün bile adımını atmayan hastane doktorunun son zamanlarda sık sık gelmeye başladığı söyleniyordu.

V

Garip bir söylentiydi bu.

Doktor Andrey Yefimıç Ragin eşine az raslanır bir kişiydi. İlk gençliğinde çok dindar olduğu, kilisede görev yapmayı düşündüğü söylenir. 1863'te liseyi bitirdiğinde ilahiyat fakültesine girmek istemiş. Ancak operatör olan babası onun bu isteğine karşı çıkmış, ruhban sınıfına katılırsa evlatlıktan reddeceğini kesin bir dille söylemiş. Ne derece doğru olduğunu bilmem ama Andrey Yefimoviç'in kendi açıklamalarına göre onun tıbba, doğal bilimlere eğilimi yoktu. Gene de tıbbiyeyi bitirdi, babasının isteğine uyarak papaz olmadı. Onun dindar adamlar gibi davrandığı pek görülmemiştir, doktorluk mesleğinin başlarında da şimdiki gibi papaza benzer bir yanı yoktu.

Doktor Ragin ağır, hantal görünüşüyle doktordan çok kaba saba bir köylüye benziyordu. Yüzü, sakalı, düz saçları,

tıknaz iri gövdesiyle taşrada, yol kavşaklarında han işleten, yiye yiye iyice semirmiş, öfkesinden yanına varılmaz, yaman bir hancıyı andırıyordu. Sert yüzü, mavi damarlarla kaplı kırmızı burnu, ufacık gözleri vardı. Babayiğit yapılı, geniş omuzluydu, elleri, ayakları da öyle... İri yumruklarıyla vursun, adamın canını çıkarırdı. Ancak görünüşüyle hiç uyuşmayan bir yürümesi vardı doktorun. Karıncayı incitmekten çekiniyormuş gibi adımlarını korka korka atardı. Dar bir koridorda onunla karşılaştığınız zaman yol vermek için duvara yaslanır, kalıbından umulmadık incecik, yumuşak sesiyle;

—Özür dilerim, geçin, derdi.

Boynundaki şişten dolayı sert kolalı yaka takamıyor, yumuşak yakalı keten ya da pamuklu gömlekler giyiyordu. Aslında kılığı bir doktora yakışmayacak cinstendi. Satın aldığı bir giysiyi on yıl sırtından çıkarmaz, bitpazarındaki Yahudi dükkanlardan başka bir tane alırsa o da üstünde eskiymiş gibi bumburuşuk dururdu. Hastalarını muayene ederken, dışarıya yemeğe giderken, birinin evine çağrıldığında hep aynı setreyi giyer. Bunu pintiliğinden değil, yalnızca dış görünüşüne aldırmadığı için yapardı.

Andrey Yefimıç hastanedeki görevine başlamak üzere kasabaya geldiği zaman bu «hayır kurumu»nun durumu tam anlamıyla korkunçtu. Pis kokulardan dolayı ne koridorlardan geçilir, ne de avluda, koğuşlarda durulurdu. Hizmetlilerin, hastabakıcıların ailece hastalarla birlikte yattıp kalktığı yerlerdi bütün koğuşlar. Hastalar hamamböceği, tahtakurusu, sıçanlardan bıkıp usanmışlardı. Cerrahi kliniğinde yılancık olayları eksik olmazdı. Koca hastanede topu topu iki tane neşter vardı, termometre nedir bilmezlerdi, banyo kışlık patates deposu olarak kullanılırdı. Hastane yöneticisi ile çamaşır sorumlusu kadın, bir de sağlık memuru el birliğiyle hastaları soyup soğana çeviriyorlardı. Söylenenlere bakılırsa Ragin'den önceki doktor hastanenin ispirtosunu gizli gizli satarmış; hasta kadınlardan, hemşirelerden kendine koca bir harem kurmuş. Bütün bu

uygunsuzluklar kasabada pek güzel biliniyor, hatta şişirilerek anlatılıyordu. Gelgelelim üzülen, kınayan yoktu; böyle şeyler normal karşılanıyordu. Bu kafadakilerden bir bölümü hastanede yatanların yalnız basit kasaba halkı ile köylüler olduğunu, hastane koşullarını beğenmezlik edemeyeceklerini söylüyorlardı. Öyle ya, nasıl olsa evlerinde bu kadarını da göremezlerdi, keklik etiyle beslenecek değillerdi ya... Bir bölümü de Çiftçiler Birliği'nin desteği olmadan belediyenin tek başına dört başı mamur bir hastane işletemeyeceği kanısındaydılar. İyi-kötü bir tane vardı işte, buna da şükürdü. Yeni kurulan Çiftçiler Birliği kasabada bir hastane olduğunu ileri sürerek ne burada, ne de yakın çevrede başka bir tane açmayı düşünmüyordu.

Doktor Ragin hastaneyi devralırken bu kuruluşun, içinde çalışanlarla birlikte ahlak bakımından son derece zayıf, kasaba halkının sağlığı için yararsız, hatta zararlı olduğu kanısına vardı. Ona göre yapılacak en doğru şey hastaları evlerine salmak, hastaneyi de kapatmaktı. Ancak bunun yalnız onun iradesiyle yapılacak bir iş olmadığını, ayrıca kimseye bir yararı dokunmayacağını düşündü. Çünkü maddi ve manevi pislik bir yerden kaldırılırken başka bir yere sıçrardı nasıl olsa. En iyisi, işler kendi kendine düzene girinceye dek beklemekti. Zaten hastaneyi kurup bugüne kadar işletenler de aynı kanıda olmalıydılar. Birtakım kör inançlar, yaşamın kiri, pisi, çirkefi eninde sonunda bir işe yarıyordu. Gübrenin zamanla kara toprağa[1] dönüşmesi gibi. Yeryüzündeki güzel şeylerin hepsinin temelinde birtakım pislikler yatmıyor muydu?

Görevi teslim alan Andrey Yefimıç hastanenin derbederliğine pek aldırış etmedi. Yalnızca hizmetli ve hastabakıcılardan koğuşlarda çoluk çocuklarıyla birlikte kalmamalarını rica etti, bir de iki dolap dolusu alet getirtti. Bunun dışında has-

1 Ukrayna ve Orta Rusya'da bol buğday yetişen bitek toprak. (Ç.N.)

tane yönetici ile çamaşır sorumlusunun durumu ile ameliyatlı hastaların yılancığa yakalanması tıpkısı tıpkısına eskisi gibi kaldı.

Andrey Yefimıç her ne kadar aklını kullanmayı, dürüstlüğü severse de ne çevresindeki insanları akıllı, dürüst davranmaya zorlayacak iradesi vardı, ne de böyle bir şeye hakkı olduğuna inancı. Teşvik etmek, buyruk verip yasaklamak, ısrar etmek onun harcı değildi. Sanki sesini yükseltmemek, emir kipi kullanmamak için ant içmişti. «Getir! Götür!» diye konuşmak ona çok zor geliyordu. Yemek saatinde bile ilkin ürkek ürkek öksürür, sonra aşçı kadına, «Şey...yemek yesek nasıl olur...», «Çay olsa da içsek...» gibi laflar gevelerdi. Hastane yöneticisini, hırsızlıklarını yüzüne vurup kapı dışarı etmeye ya da asalaklıktan başka bir şey olmayan kadrosunu kaldırmaya gücü yetmedi. Onu aldattıkları, önünde yaltaklanarak, alçakça şişirildiği belli faturaları imzalattıkları zaman pişmiş istakoz gibi kızarır, kendini suçlu hisseder, gene de imzayı atardı. Hastalar aç kaldıklarını söyleyip hastabakıcıların kaba davranışlarından yakındıklarında ise ezilip büzülür;

—Peki, efendim, ben sonra ilgilenirim... Bir yanlışlık olmuştur herhalde... gibisinden suçlu suçlu kem küm ederdi.

Göreve başladığı ilk günler canla-başla çalıştı, sabahları poliklinikte yeni gelen hastalarla teker teker ilgilendi, öğleden sonra da ameliyatlar, hatta doğumlar yaptı. Bayan hastalar onun özenli muayenesini, özellikle çocuk ve kadın hastalıklarına tanı koyma yetisini öve öve bitiremiyorlardı. Ama zamanla işin tekdüzeliği, istediği verimi alamaması onu bıktırdı, anlaşılan. Ayrıca bugün otuz hastaya baksa, ertesi gün otuz beş, kırk kişi geliyordu. Haftalarca, aylarca aynı durum... Kasabada ne ölüm oranı azalıyor, ne de tüm çabasına karşın hasta akını kesiliyordu. Doğal olarak bir doktorun sabahtan öğleye değin kırk hastayı muayene etmesi olanak dışıydı, öyleyse yaptığı iş göz boyamaktan başka bir şey değildi. Yıllık istatistiğe göre poliklinikten geçen hasta sayısı on iki bindi.

Demek oluyor ki, on iki bin kişi aldatılmış., kandırılmıştı... Hastaneye yatırılan ağır hastalar bilimsel yöntemlerle tedavi edilemiyordu. Birtakım kurallara uyuluyordu ama ortada bilim yoktu. Birçok doktorun yaptığı gibi cafcaflı laflar etmese, bilimsel yöntemler konusunda bilgiçlik taslamasa bile her şeyden önce temizlik, koğuşlarda iyi bir havalandırma gerekliydi. Ondan sonra sırayla kokmuş lahana çorbası yerine sağlıklı beslenme, hırsızları kovup dürüst yardımcılarla çalışma gelirdi.

Aslında ölüm hepimiz için kaçınılmaz, doğal bir sonuç olduğuna göre neden bununla savaşıp insanların ölmesini geciktiriyoruz? Bir tüccar bozuntusu ya da memur beş yıl, on yıl daha uzun yaşasa bundan ne çıkar? Tıbbın amacı hastanın acısını hafifletmekse şöyle bir soruyla karşı karşıya kalırız: Izdırabı hafiletmekle elimize ne geçecek? Bir kere, acıların insanları olgunlaştırdığına inanılır. İkincisi, insanlar acılarını hap, damla gibi nesnelerle dindirme yolunu bulurlarsa o güne değin felaketlerden korunmak için sığındıkları, hatta mutluluk aradıkları dinsel inançlarını, felsefeyi bırakmazlar mı? Puşkin ölüm döşeğinde korkunç acılar çekmiş, zavallı ozan Heine birkaç yıl felçli yatmıştır. Bu duruma göre bir Andrey Yefimıç ya da bilmem Matriona Savişna adında bir bayan burunları kanamadan yaşasalar ne olur? Varlıkları bir değer taşımayan bu gibi insanlar ızdırap çekmeseler amip gibi bomboş yaşamaktan başka ne yaparlardı?

Bu düşünceler altında ezilen doktor Ragin'in iki kolu yanlarına düşüyordu. Zamanla hastaneye her gün gitmeyi bıraktı.

VI

Doktorun günlük yaşantısı şoyle geçıyordu. Sabahları genellikle saat 8 sularında kalkıyor, giyinip kahvaltıya oturuyordu. Sonra ya çalışma odasında bir şeyler okuyor ya da doğruca hastaneye!

Poliklinikte daracık, karanlık bir koridorda muayene sıra-

sını bekleyen bir yığın hasta... Önlerinden taş zeminde kundu-ralarını takırdatarak hademeler, hastabakıcılar koşuşuyor, sabahlıklarının içinde büzülmüş soluk yüzlü sıska hastalar ağır aksak yürüyor, sedyeler üzerinde ölüler, el arabalarında oturaklar götürülüyor, arada bir çocuklar ciyaklıyor, açık kapılardan esen rüzgâr bir uçtan girip öbür uçtan çıkıyordu.

Andrey Yefimıç'ın bu koşulların veremlilere, ateşli ve ağrılı hastalara ne derece dokunacağını bilmesi önemli değildi. Çünkü elinden gelen bir şey yoktu. Muayene odasında onu kısacık boyuyla tostoparlak bir adam olan sağlık memuru Sergey Sergeyiç karşılardı. Bu adam sinek kaydı tıraşı, bakımlı semiz yüzü, yumuşak, kıvrak hareketleri, üstünde bol duran yeni takım giysisiyle sağlık memurundan çok kelli felli bir senatöre benziyordu. Doktorlar gibi beyaz boyunbağı takıp kasabada pek çok hastaya baktığı için kendini, özel hastaya gitmeyen Andrey Yefimıç'tan daha bilgili sayardı.

Muayene odasının başköşesinde camlı bir dolap içinde kocaman bir kandilin aydınlattığı bir aziz resmi, yanında da beyaz örtülü bir rahle vardı. Duvarlarda piskopos portreleri, Svyatogorsk manastırından bir görüntü, birkaç kurutulmuş peygamber çiçeği çelengi asılıydı. Sergey Sergeyiç dindar, aynı zamanda gösterişe düşkün bir adamdı. Aziz tasvirini başköşeye o koydurtmuştu. Pazar günleri gene onun buyruğuyla muayene odasında hastalardan biri Zebur okur, ardından Sergey Sergeyiç elinde bir buhurdanlık, koğuşları bir bir dolaşıp tütsülerdi.

Hastaların çokluğu, zamanın yetmemesi nedeniyle muayene üstünkörü yapılır; nemlendirici merhem, hintyağı gibi sudan ilaçlar verilirdi. Andrey Yefimıç masada yanağını yumruğuna dayamış, hastalara dalgın dalgın sorular sorarken arada bir Sergey Sergeyiç oradan söze karışır;

—Hastalığımız da, yoksulluğumuz da hep Ulu Tanrı'nın esirgeyiciliğine sığınıp dua etmediğimiz içindir, derdi. Bunu böyle bilin!

Doktor Ragin poliklinik saatlerinde ameliyata girmezdi. Zaten epey zamandır bu işi bırakmıştı, kan görünce bir tuhaf oluyordu. Çocukların boğaz muayenesini yaparken haykırıp debelenen yumurcağın tiz sesinden başı dönmeye, gözleri yaşarmaya başlıyordu. Aceleyle reçeteyi yazıp elini sallayarak annesinin küçük hastayı bir an önce başından götürmesini istiyordu. Başka ne yapsın? Poliklinik hastalarının ürkekliği, düşüncesiz davranışları, sofu Sergey Sergeyiç'in tepesinde dikilmesi, hatta duvarlardaki piskopos resimleri Andrey Yefimıç'ı çabucak sıkardı. Yirmi yıldır hep aynı soruları sora sora bıkmıştı zaten. Beş-altı hastaya baktıktan sonra kalanları sağlık memurunun muayene etmesi için bırakır giderdi.

Dışarda özel hastaya bakmadığı için durumundan memnun, huzurunu kimsenin kaçırmayacağından emin olarak evine yollanırdı. Varır varmaz çalışma odasında masanın arkasındaki koltuğa kurulur, kitaba sarılırdı. Okumak onun için bitmez-tükenmez bir zevk kaynağıydı. Aylığının yarısı kitaplara gidiyordu, öyle ki, oturduğu evin altı odasının üçü kitaplarla, eski dergilerle doluydu. En çok okudukları da tarih ve felsefe kitaplarıydı. Mesleğiyle ilgili olarak «Hekim» dergisine aboneydi, onu da nedense hep sondaki yazılardan başa doğru okurdu.

Okuma faslı genellikle birkaç saat sürdüğü halde hiç yormazdı Andrey Yefimıç'ı. Bir zamanlar Gromov'un yaptığı gibi kitaba saldırarak yutarcasına değil, sindire sindire, hoşuna giden ya da kavrayamadığı bölümlerin üzerinde durarak okurdu. Kitapla birlikte her zaman ufak bir sürahi içinde votka, hıyar turşusu ya da elma salamurası bulunurdu. Mezeleri tabaksız, doğrudan doğruya masanın çuha örtüsünün üstüne koyardı. Yarım saatte bir, gözü kitapta, kadehine votka doldurur; gene kitaptan gözünü ayırmaksızın, el yordamıyla hıyar turşusunu bularak ağzına bir parça atardı. Saat üçe gelince okumayı kesip yavaşça mutfağa gider, kapıda dikilirdi. Hafifçe öksürdükten sonra;

—Daryuşka, ne dersin, yemek yesek mi? diye sorardı.

Tadı, temizliği bakımından oldukça kusurlu yemeğini bitirdikten sonra ellerini göğsünün üstünde kavuşturur, düşünerek odadan odaya dolaşmaya başlardı. Arada bir mutfak kapısının gıcırtısı duyulur, oradan Daryuşka'nın kırmızı, uykulu suratı uzanırdı.

—Andrey Yefimıç, biranızı içmeyecek misiniz? diyen kaygılı bir ses işitilirdi.

—Dur, bakalım, daha vakit gelmedi. Biraz bekleyelim...

Akşamları posta müdürü Mihail Averyanıç'ın ziyareti alışkanlık haline gelmişti.

Posta müdürü kasabadaki ahbapları arasında doktoru sıkmayan, arkadaşlağına kolayca katlandığı biricik insandı. Mihail Averyanıç zamanında çok zengin bir toprak ağası, başarılı bir süvari subayıydı[1], ama sonradan nasıl olduysa bunların hepsi avcundan uçup gitti. Yaşlılığında devlet kapısına muhtaç olup kendi ilçesinde posta müdürlüğüne girdi. Sağlıklı, capcanlı bir görüşü vardı; kırlaşmış muhteşem favorileri, gün görmüş tavırları, tatlı gür sesiyle hemen dikkati çekerdi. İyi yürekli, duyarlı bir insandı ama aynı derecede de sinirliydi. Postaneye iş için gelenler onun söylediklerine karşı çıkar, eleştiriye kalkar, hatta lafı biraz uzatacak olsalar Mihail Averyanıç o anda mosmor kesilir, zangır zangır titreyerek;

—Kes sesini, be adam! diye gürlerdi.

Bu durum sık sık yinelendiği için postane herkesi ürküten bir yer olmuştu, şöyle bir uğrayarak işlerini bitirip giderlerdi.

Mihail Averyanıç doktoru okumuşluğuyla, soylu davranışlarıyla sever, sayardı. Onun dışındaki kasabalılara kendi buyruğunda çalışanlara yaptığı gibi tepeden bakardı.

Doktora her gelişinde daha kapıdan;

---

1 Çarlık Rusyasında toprak ağaları istedikleri zaman orduya girip subaylık yaparlar, istedikleri zaman da ayrılırlardı (Ç.N.).

Mihail Averyanıç doktoru okumuşluğuyla, soylu davranışlarıyla sever, sayardı. Onun dışındaki kasabalılara kendi buyuğunda çalışanlara yaptığı gibi tepeden bakardı.

Doktora her gelişinde daha kapıdan;

—İşte ben geldim! Merhabalar! diye seslenirdi. Gene başınızı ağrıtacağım, azizim. Bıktırdım sizi, değil mi? Hadi, doğrusunu söyleyin!

Andrey Yefimıç da;

—O da ne demek? Tam tersine! Sizi görmekten her zaman kıvanç duyarım, dostum, diye karşılık verirdi.

İki arkadaş çalışma odasına geçip kanepeye oturur, bir süre konuşmadan sigara içerlerdi. Sonunda doktor;

—Daryuşka, diye seslenirdi. Şey... bize bira getirir misin?

İlk şişe gene öyle sessizlik içinde içilirdi. Doktor düşüncelidir, Mihail Averyanıç'ın ise neşeli, heyecanlı bir duruşu vardır; sanki çok meraklı bir haberi arkadaşına iletmek için sabırsızlanır. Konuşmayı gene de her zamanki gibi doktor açar. Başını ağır ağır sallayıp karşısındakinin yüzüne bakmaksızın (böyle bir alışkanlığı vardı);

—Yazık! Çok yazık! diye söze başlar. Şu bizim kasabada ciddi, ilgi çekici konular üstüne konuşacak, bundan hoşlanan tek insan yok, saygıdeğer Mihail Averyanıç! Bizler için ne büyük bir kayıp! Aydın zümre günlük konuların dışına çıkamıyor, sıradan insanların kültür düzeyinden daha yüksekte olduklarını sanmıyorum.

—Çok doğru Bence de öyle.

Doktor dura dura konuşmaktadır:

—Evet. Siz de çok iyi biliyorsunuz ki, dünyada insan aklının ortaya koyduğu değerler dışında ilginizi çekecek, önemli bir şey bulamazsınız. Akıl insanlarla hayvanları birbirinden ayıran en kesin sınırdır, insanoğlundaki Tanrı'sal yönü yansıtır, hatta bir dereceye kadar hepimizin aradığı ölümsüzlüğün yerini tutar. Bundan çıkardığım sonuca göre akıl, elimizdeki biricik yaşama zevki kaynağıdır. Oysa bir bu kasabada bu zevkten

yoksunuz. Elimizde yalnız kitaplar var, hepsi o kadar. Ama onlar da karşılıklı ilişkilerimizdeki canlı söyleşilerin yerini alamaz. İzin verirseniz belki pek isabetli olmayan bir karşılaştırma yapacağım: Kitaplar nota okumaya, konuşma ise şarkı dinlemeye benzer.

—Çok doğru!

Yeni bir sessizlik olur. O sırada mutfaktan Daryuşka çıkar, yüzünde anlamsız bir hüzünle, yumruğunu yanağına dayayarak kapıda dikilir. Amacı konuşulanları dinlemektir.

Mihail Averyanıç başını sallayarak içini çeker.

—Ah!.. Bu zamanda kimde akıl ararsın ki!

Posta müdürünün dili çözülmüştür artık. Eski günlerde yaşamın ne kadar sağlıklı olduğunu, her şeye ilgi duyarak nasıl neşeyle, cıvıl cıvıl yaşadıklarını, Rusya'da aydın zümrenin düzeyinin gerçekten çok yüksek olup dostluğa, insan onuruna büyük değer verildiğini anlatmaya koyulur. Eskiden borca karşı senet alınmazmış, böyle şeyler ayıp sayılırmış. Darda kalan bir arkadaşa yardım eli uzatmamak en büyük şerefsizlikmiş... O günlerin savaşları, kavgaları, serüvenleri de ayrı bir heyecan taşırmış. Ya o büyük dostluklar, güzel kadınlar, Kafkasya anıları!..

Mihail Averyanıç oralarda bulunduğu sıralar bir tabur komutanı varmış. Adamın karısı tuhafın tuhafı bir kadınmış. Geceleri subay kılığına girerek yanına kılavuz almadan at üstünde dağlara çıkarmış. Söylenenlere bakılırsa orada bir avul[1] prensiyle gönül ilişkisi varmış.

—Amaniin! Sen bizi koru Meryem Ana! Böyle şey mi olurmuş? diye bir çığlık attı Daryuşa.

—Ya o görkemli şölenler, içki alemleri! İnsanlar özgürce düşünür, istediklerini söylerlerdi.

1 Kafkasya bölgesinde köy. Çehov her avul derebeyinin (ağasının) bir prens olduğunu –iki keçili bey türünden– söyleyerek Kafkaslıların unvan düşkünlüğüyle alay ediyor.

Andrey Yefimıç arkadaşını dinliyor ama kafasını fazla veremiyordu, aklına gene bir şey takılmış gibiydi. Birasını yudumlarken birdenbire Mihail Averyanıç'ın sözünü keserek;

—Düşümde kendimi sık sık kültürlü insanlarla tartışmaya katılmış görürüm, dedi. Babam bana mükemmel bir öğrenim olanağı sağladı, ancak o dönemdeki akımların etkisiyle benim ille doktor çıkmamı istedi. Öyle sanıyorum ki, zamanında kendisini dinlememiş olsaydım şimdi bilimsel çalışmaların merkezinde bir yerim, belki fakültelerden birinde bir kürsüm olurdu... Gerçi zihinsel çalışmalar yaşamın doruk noktası değildir, o da bir yere varıp durur. Siz benim aklın başarılarına düşkünlüğümün nedenini bilirsiniz. Gene de yaşam tuzaklarla doludur, dostum. Düşünen insan gelişe gelişe tam bir olgunluğa eriştiği zaman ister istemez kendini içinden çıkamayacağı bir kapana kısılmış hisseder. Gerçekten de öyle, olgunluk aşamasına erişmiş bir insan biz canlı varlıkların birtakım raslantılar sonucu yoktan varolduğumuzu düşünmeye başlar, kendi kendine yaşamın anlamını, amacını sorar; yanıt alamayınca ya da saçma sapan açıklamalarla karşılaşınca sorularına yanıt verecek başka kapılar çalar. Ancak çaldığı hiçbir kapı açılmaz. Derken, ölüm dikilir birdenbire karşısına, bu da isteği dışındadır. Hapishaneye düşenler ortak yazgılarının karamsarlığı içinde biraraya gelerek mutsuzluklarını biraz olsun unuturlar. Gerçek yaşamda da böyledir. İrdelemeye, araştırmaya yatkın insanlar karşılaşınca yüce, özgür düşüncelerini birbirlerine açarak bir süreliğine demin sözünü ettiğim tuzaktan kurtulurlar. Bu bakımdan akıl, yaşama zevki aldığımız eşsiz bir kaynaktır.

—Çok doğru.

Doktor yavaş yavaş, arada bir duraklayarak, ama hep öyle karşısındakinin gözlerine bakmadan konuşmasını sürdürür. Karşılaştığı kültürlü insanları, onlarla konuşmalarını anlatır. Mihail Averyanıç da tek sözcüğünü kaçırmadan;

—Doğru, efendim, çok doğru, diyerek dinler.

Bazen posta müdürü şöyle bir soru patlatır durup dururken:

—Peki, siz ruhun ölümsüzlüğüne inanıyor musunuz?

—Hayır, sayın Mihail Averyanıç, inanmıyorum. İnanmak için bir neden görmüyorum da ondan.

—Alın benden de o kadar! Bu konulara kuşkuyla yaklaşırım. Hem biliyor musunuz, içimde sanki hiç ölmeyecekmişim gibi bir duygu var. Bazen kendi kendime, «Ee, zamanın geldi artık, moruk!» dersem de içten değilimdir. İçimden bir ses, «Hadi oradan! Sende ölecek göz var mı?» diyerek beni yatıştırır.

Saat 9'u geçti mi Mihail Averyanıç gitmek üzere ayağa kalkar. Antrede kürklü paltosunu giyerken içini çeker:

—Ah!.. Ne yaban yere atmış bizi felek! Gene de ne desek hepsi boş, öleceğimiz yer burasıdır. Ah, ah!..

VII

Arkadaşını uğurlayan Andrey Yefimıç çalışma masasına oturur, gene okumaya dalardı. Akşamın sessizliğinde çıt çıkmazdı. Kitabın üzerine eğilmiş doktor zamanla birlikte donup kalmış gibiydi. Onun gözünde koskoca evrende kitap ve yeşil kalpaklı abajurdan başka bir şey yoktur artık. Kaba saba köylü yüzü insan aklının üstün çabalarına karşı duyduğu hayranlıkla, yüreğinden taşan sevinçle aydınlanırdı. «İnsan niçin ölümsüz değil?» diye sorardı kendi kendine. Merkezi ve dış kıvrımlarıyla beynimiz, görme, konuşma yeteneğimiz, bilincimiz, yaratıcılığımız... bütün bunlar niçin sonunda kara toprağa karışıp yer kabuğunun içinde soğumaya, milyonlarca yıl dünyamızla birlikte güneşin çevresinde dönmeye bırakılıyordu? İnsanoğlunu Tanrısal denecek derecede yüce aklıyla yoktan var edip toprağa dönüştürmek, sonra da yer kabuğuyla birlikte soğumaya bırakıp güneşin çevresinde döndürmek hak mıdır?

Maddenin dönüşümü... Ölümsüzlük yerine dönüşümle avunmak ne büyük ödleklik! Doğanın gerçekleştirdiği bilinçten yoksun işlemler insan ahmaklığından daha aşağı bir yerdedir. Çünkü ahmaklıkta gene de bir bilinç, irade belirtisi vardır, ötekinde ise bunların hiçbiri... Ancak ölümün karşısında vakardan çok korku duyan tabansızlar bedeninin ilerde bir ota, taşa ya da da kurbağaya dönüşeceği, onların yapısında yaşayacağı düşüncesiyle avunabilirler. Maddenin dönüşümünde ölümsüzlüğü görmek, içindeki kemanın kırılıp bir işe yaramaz hale gelmesinden sonra keman kılıfına parlak gelecek biçmek kadar gülünçtür.

Saatin gongu vurduğunda Andrey Yefimıç koltuğunun arkasına yaslanıyor, rahatça düşünebilmek için gözlerini yumuyordu. Kitaptan edindiği güzel bilgilerin etkisiyle ister istemez geçmişle bugün arasında bir karşılaştırma yapma isteği duyuyordu... Geçmişten nefret ediyor, o günleri anımsamak bile istemiyordu, gelgelelim şimdiki yaşantısı da geçmişten daha parlak değildi. Düşünceleri artık soğumuş bulunan yer yuvarlağıyla birlikte güneş çevresinde dönedursun, çok iyi biliyordu ki, lojmanının hemen yanındaki hastanede insanlar hastalıktan kıvranarak pislik içinde yatıyorlardı. Kimisinin uykusu kaçmış, böceklerle savaşıyor, kimisi mikrop kaparak yakalandığı yılancığın ağrısına katlanmaya çalışıyor, ameliyatlı bir hasta yarasını sıkan pansumanın verdiği acıyla inliyordu. Bu düzensizlikte belki hastabakıcılarla kağıt oynayanlar, içki içenler de vardı.

Yapılan bir istatistikte hastanede on iki bin kişinin aldatıldığı ortaya çıkmıştı. Yönetimde işler gene yirmi yıl önceki gibi hırsızlık, dedikodu, çekişmeler, adam kayırmalar, en aşağılık düzenbazlıkla yürütülüyordu. Hastane çalışanları eskisi gibi ahlaktan yana son derece düşüktü; bu kuruluş kasaba halkı için yarar sağlamak şöyle dursun, zarar getiriyordu. Doktor Ragin, Nikita'nın Altıncı Koğuş'ta kimseye göstermeden hastaları kıyasıya dövdüğünü, Moiseyka'nın kapı kapı dolaşıp parsa topladığını bilmiyor değildi.

Öte yandan son yirmi beş yılda tıp alanında mucize sayılabilecek ilerlemeler sağlandığından haberi vardı. Oysa üniversite yıllarında tıbbın da simya, metafizik gibi başarısızlığa uğrayacağını düşünürdü. Şimdi geceler boyu tıpla ilgili yayınlar okuyarak bilimin geliştiğini öğrendikçe son derece duygulanıyor, şaşkınlık, hatta hayranlık duyuyordu. Gerçekten ne beklenmedik başarılar kazanılmış, ne büyük devrimler gerçekleştirilmişti! Büyük hekim Pirogov'un *in spe*[1] bile ummadığı ameliyatlar antisepti sayesinde kolayca yapılıyordu. Ülkemizde Çiftçiler Birliği doktorlarının bacağı diz kapağından kesmesi sıradan bir işti. Sezeryen doğumlarda ölüm oranı yüzde bire düşmüştü. Organlarda oluşan kistler hastalık sayılmıyor, frengi kökünden tedavi ediliyordu. Soya çekim kuramı, ipnotizma alanındaki gelişmeler, Pastör, Koh gibi bilim adamlarının buluşları, sağlık istatistikleri, Rusya'da Çiftçiler Birliği doktorlarının başarıları... saymakla bitmezdi. Bütün türleri ortaya konulan ruh hastalıklarının tanınıp tedavi edilme yöntemleri kökten değişikliğe uğramıştı. Artık akıl hastalarının tepesine soğuk su dökülmüyor, eskisi gibi deli gömleği giydirilmiyordu. İnsan gibi davranılan böyle hastalar hakkında gazetelerin yazdığına göre tımarhanelerde onlar için balolar düzenleniyor, temsiller veriliyordu.

Andrey Yefimıç, Altıncı Koğuş gibi bir rezaletin ancak demiryolundan iki yüz fersah ötede, belediye başkanı ile meclis üyelerinin yarı okumuş basit halk tabakası arasından seçildiği küçük bir kasabada varolabileceğini anlamıyor değildi. Böyle yerlerde cahil halk doktorlara körü körüne inanır, ağızlarına erimiş kurşun dökse bile onlara kahin gözüyle bakardı. Oysa başka bir ülkede toplum ve basın bu küçük Bastil'in altını üstüne getirirdi.

Andrey Yefimıç daldığı düşüncelerden gözlerini açtı.

—E, sonuçta değişen ne? diye sordu kendi kendine. Ne

1 Gelecekte (Lat.)

antisepti dedikleri mikrop savaşı, ne Pastör ile Koh sorunlara çözüm getirmedi. Akıl hastaları için balolar, temsiller veriliyor ama onların topluma kazandırılması için yapılan fazla bir şey yok. Koparılan kuru gürültüden başka bir şey değil bütün bunlar. Öyleyse bizim hastane ile en üst düzeydeki Viyana kliniği arasından ne ayrım kalıyor?

Gene de içindeki üzüntü, kıskançlığa benzer duygular hastanesindeki işlere kayıtsız kalmasını önlüyordu. Kötümserliğinin nedeni yorgunluk olabilirdi.

Ağırlaşan başı kitabın üzerine eğildi, doktor yüzünü yumuşacık ellerinin üstüne koyarak düşünmesini sürdürdü: «Yararsız bir görevde çalışıyorum. İnsanları aldatmaktan başka bir iş yapmadığıma göre aldığım para haksız, onursuzca davrandığım da kesin! Tek başıma büyük bir zarar vermiyorum ama toplumsal kötülüğün bir parçasıyım. İlçedeki bütün memurlar benim gibi, hepimiz beleşten aylık alıyoruz. Bu duruma göre onursuzluk yalnız benim suçum değil, zamanımızın yüz karası, Dünyaya iki yüz yıl sonra gelseydim bambaşka bir insan olurdum...»

Saatin gongu üçü vurunca lambayı söndürüp yatak odasına geçti. Ancak uykusu kaçmıştı.

VIII

İki yıl kadar önce Çiftçiler Birliği kesenin ağzını açmış, kasabada kendi kuruluşlarının hastanesi hazır oluncaya değin belediye hastanesinin hekim kadrosuna takviye için her yıl bütçesinden üç yüz ruble ayırmaya başlamıştı. Bunun üzerine Andrey Yefimıç'a yardımcı olarak ilçeden Yevgeni Fiyodorıç Hobotov adında genç bir doktor atandı. Yaşı otuzu bile bulmayan Hobotov esmer, ablak yüzlü, ufak gözlü bir adamdı; tipi

atalarının Rus olmadıklarını gösteriyordu. Kasabaya beş parasız, elinde küçük bir valizle gelmişti; yanında aşçısı olarak tanıttığı. kucağında bir çocukla çirkin bir kadın vardı.

Yevgeni Fiyodorıç geniş siperli bir kasket ile uzun konçlu çizme giyer, kışın da sırtında bir gocuk görürdünüz. Belediye hastanesine atanınca sağlık memuru Sergey Sergeyiç ve hastanenin veznedarı ile sıkı fıkı dostluk kurdu; öbür memurları «aristokrat» diye adlandırarak onlara fazla sokulmadı. Evinde «Viyana Kliniğinin 1881 Yılı Reçeteleri» adlı katalogdan başka bir kitap yoktu. Özel hastalarına bakmaya giderken yanına hep bu kataloğu alırdı. Akşamları kulüpte bilardo oynar, konuşmalarında bir doktorun ağzına yakışmayacak argo deyimler kullanırdı.

Hastanedeki görevi haftada iki gündü; gelince hem poliklinikte hasta kabul eder, hem de koğuşlardaki hastalara bakardı. Hastanede antisepti olayının bilinmemesi, hâlâ vantuz kullanılıyor olması onu çileden çıkarıyordu ama Andrey Yefimıç'ı kırmaktan çekindiği için yenilik getirmeye kalkışmıyordu. Yaşlı meslektaşına «kart madrabaz» diye diş biliyor, onu paralı sandığı için kıskanıyordu. Eline fırsat geçse seve seve onun yerini alırdı.

IX

Martın sonuna doğru, karların erimeye, hastane bahçesinde sığırcıkların ötmeye başladığı bir bahar akşamı doktor Andrey Yefimıç arkadaşı posta müdürünü geçirmek üzere bahçe kapısına kadar çıkmıştı. Geriye gelirken Yahudi Moiseyka ile karşılaştı. Dilenmekten dönen Moiseyka'nın döşübağrı açıktı, çıplak ayaklarında lastikler vardı. Elinde sadaka topladığı torba sallanıyordu. Adam soğuktan titriyerek, sırıtı sırıta doktora;

—Bana bir kapik versen e! dedi.

Hiç kimsenin en ufak isteğini bile geri çevirmeyen Andrey

Yefimıç delinin avcuna on kapik sıkıştırdı. Hastanın çıplak ayaklarına, soğuktan morarmış ayak bileklerine bakarak; «Çok kötü! Yerler ıslak. Böyle dolaşılmaz ki...» diye geçirdi içinden. Hem acımaya benzer bir duygu içinde, hem de tiksinerek Yahudi'nin peşinden yürüdü. Bakışlarını zavallı adamın dazlak kafası ile kemikleri sivri sivri çıkmış çıplak ayak bilekleri arasında dolaştırıp duruyordu. Ön odada doktoru gören Nikita yattığı paçavra kümbetinden ayağa fırlayarak dimdik selam durdu.

—Merhaba, Nikita! diye yumuşak sesle karşılık verdi doktor. Şu Yahudi'nin ayaklarına bir çift kundura bulsak. Üşütüp hasta olacak zavallı.

—Başüstüne, doktor bey! Yöneticiye haber veririm.

—Lütfen. Benim rica ettiğimi söyle.

Ön odadan içeriye geçilen kapı açıktı. Yatağında dirseğine dayanarak oturan İvan Dmitrıç Gromov dışardaki konuşmaları duyarak kuşkuyla kulak kabarttı, doktorun sesini tanır tanımaz öfkesinden titremeye başladı. Yüzü kıpkırmızı kesilmiş, gözleri kocaman kocaman açılmıştı. Koğuşun ortasına fırlayarak;

—Aa! Doktorumuz gelmiş! diye haykırdıktan sonra bir kahkaha attı. Çok şükür! Gözünüz aydın, baylar! Demek, bizi ziyaretinden yoksun bırakmak istemedi uğursuz köpek!

Bağırmaları yükseldikçe yükseliyordu. Koğuştakilerin daha önce işitmedikleri bir taşkınlıkla, ayaklarını yere vurarak sövmesini sürdürdü:

—Gebertmeli uğursuz köpeği! Bu alçağı gebertmek yetmez, başını kubura sokup boğmalı!

Bu ağır sözleri işiten doktor Ragin kapıdan başını uzatarak sakin bir sesle sordu:

—Neden böyle söylüyorsun?

—Neden mi?..

İvan Dmitrıç sinirli sinirli sabahlığının eteklerini önünde kavuşturdu, göz dağı verircesine doktora yaklaştı. Dudaklarını tükürecekmiş gibi buruşturarak, tiksintiyle;

—Hırsız! Düzenbaz! Cellat! diye birbiri peşinden sıraladı.
Ragin'in gerçekten suçluymuş gibi bir duruşu vardı.

—Sakin olun, canım, diyerek gülümsedi. İnanın bana, ben kimsenin bir şeyini çalmadım, söylediğiniz öbür konularda ise çok abartıyorsunuz. Bana kızdığınız belli. Soğukkanlıca anlatın, bakalım, neden kızdınız? Size ne yaptım?

—Niçin beni burada zorla tutuyorsunuz?

—Hastasınız da ondan.

—Anladık, hastayız. Ama yüzlerce akıl hastası dışarda ellerini kollarını sallayarak geziyor da kimse sesini çıkarmıyor. Bilgisizliğiniz yüzünden hastaları sağlamlardan ayırt etmesini beceremiyorsanız bizim suçumuz ne? Cahilsiniz diye ben ve şu zavallılar niçin herkesin şamar oğlanı olalım? Gerek siz, gerekse sağlık memuru, hastane yöneticisi olacak deyyuslar ahlak bakımından biz hastalardan kat kat aşağısınız. Bu duruma göre buraya neden bizi değil de sizleri kapatmadılar? Mantık bunun neresinde?

—Hastaneye düşmenin ahlakla, mantıkla bir ilgisi yok. Her şey raslantıya bağlı. Yakaladıklarını buraya tıkarlar, yakalayamadıkları dışarda özgür dolaşır. Benim doktor, sizinse akıl hastası oluşunuzda gene ahlakın, mantığın payı yoktur; dediğim gibi, bir raslantı sonucu...

—Saçmalık! diye Gromov boğuk boğuk bağırdı.

Sonra dinginleşerek yatağına oturdu.

Nikita doktorun yanında Moiseyka'nın ceplerini karıştırmaktan çekindiği için Yahudi dışardan getirdiği ekmek parçalarını, kemikleri, irili-ufaklı renk renk kağıtları yatağının üstüne diziyordu. Soğuktan hâlâ titriyor, kendine göre bir makamla Yahudice çabuk çabuk bir şarkı mırıldanıyordu. Hayalinde kendine bir dükkan açtığı belliydi.

İvan Dmitrıç sesi titreyerek;

—Beni bırakın da gideyim, dedi.

—Hayır, yapamam!

—Ama niçin?

—Diyorum ya yapamam, yetkim yok. Ayrıca sizi salarsam kasabada gördükleri anda halktan biri ya da polis yeniden yakalayıp buraya gönderir.

İvan Dmitrıç alnındaki teri sildi.

—Evet, doğru söylüyorsunuz. Şu durumun korkunçluğuna bakın! Öyleyse ne yapmam gerekiyor, söyler misiniz?

Gromov'n sesi, genç yüzü, zeki bakışları, tikleri Andrey Yefimıç'ın hoşuna giderdi. Delikanlının gönlünü almak, onu rahatlatmak için yatağının kenarına ilişti. Biraz düşündükten sonra;

—Evet, dedi, ne yapmanız gerektiğini öğrenmek istiyorsunuz. Bulunduğunuz şu durumda buradan kaçmak belki en iyi çözüm gibi görünüyor. Ama ne yazık ki, emekleriniz boşa gider. Çünkü demin de söylediğim gibi, hemen yakayı ele verirsiniz. Toplum suçlulardan, ruh hastalarından, işine yaramayan kişilerden kendini korumak istediği zaman kimseyle başa çıkamazsınız. Geriye bir çözüm yolu kalıyor, o da burada kalmanızın gerekliğine kendinizi inandırıp yazgınıza boyun eğmektir.

—Benim burada bulunuşum kimin işine yarar ki?

—Hapishane, tımarhane gibi yerler varolduğuna göre, içinde kalacak birileri de gerek. İçerde siz bulunmazsanız ben bulunacağım, siz de olmazsanız üçüncü bir kişi ararlar. Zamanla, ama çok çok sonra hapisanelerin, tımarhanelerin, deli gömleğinin, nefret ettiğiniz parmaklıkların kalkacağı bir dönem gelecektir. Er-geç olacaktır bu.

İvan Dmitrıç alaylı alaylı gülümsedi. Gözlerini kısarak;

—Şaka ediyorsunuz, değil mi? dedi. Bizim geleceğimiz siz ve yardakçınız Nikita gibileri ne diye ilgilendirsin? Gene de içiniz rahat etsin, sayın bayım, gerçekten güzel günlere kavuşacağız. Belki doğru sözleri yerinde kullanarak konuşamıyorum, bana güleceksiniz, ama yeni bir yaşamın ışıkları parlayacak, gerçekler, doğrular kötülüğü yenecek, bir gün bizim sokağa da bayram gelecek. Her ne kadar ben bunları görme-

den gebereceksem de başkalarının torunlarının torunları o güzel günlere kavuşacaktır. Güzel günleri yürekten selamlıyor, sevincimi şimdiden haykırıyorum! Hadi, marş marş ileri! Tanrı yardımcımız olsun!

İvan Dmitrıç ayağa kalktı, gözleri alev alev yanıyordu. Kollarını pencereye doğru uzatarak sanki avluda birilerine sesleniyormuş gibi heyecanla;

—Parmaklıkların arkasından kutsuyorum sizleri! diye bağırdı. Yaşasın gerçek! Görün, ne kadar sevinçliyim!

Doktor Ragin'e genç adamın yaptıkları biraz tiyatro özentisi gibi geldiyse de çok beğendi. Gene de;

—Taşkın sevincinize gerek yok bence, demekten kendini alamadı. Evet, hapishaneler, tımarhaneler kalkacak; söylediğiniz gibi, gerçek sonunda üstün gelecek. Ne yazık ki, genel durum değişmeden kalırken doğa yasaları aynen sürecek. İnsanlar eskisi gibi hastalanacak, yaşlanıp ölecekler. Yaşamı-nız ne kadar görkem içinde geçerse geçsin sonunuz gene de tahta bir sandığa çivilenip karanlık çukura atılmak olacak!

—Ya ölümsüzlük?

Doktor dudak büktü.

—Hadi, canım sen de!

—Siz inanmazsanız inanmayın, ben inanıyorum. Dostoyevski mi söylemiş, Voltair mi, «Tanrı gerçekte olmasa bile insanlar onu kendi kafalarında yaratırlardı.» demiş. Ben de ölümsüzlük olmasa bile yüce insan aklının onu er-geç icat edeceğine inanıyorum.

Andrey Yefimıç keyifle gülümsedi.

—Tam yerinde söylenmiş bir söz! İnanmak güzel şey. İnançlı bir insanı tuğlaları söküp bir duvarın içine gömseler gene aynı neşe içinde kendi şarkısını söyleyecektir. Nerede öğrenim gördüğünüzü sorabilir miyim?

—Üniversiteye gittim, ama bitirmedim.

—Belli, düşünen, kafası çalışan bir gençsiniz. İnsan hangi durumda bulunursa bulunun kendi kendisiyle barışık olmalı-

dır. İnsanoğlunun daha üstününü tadamayacağı iki çeşit mutluluk vardır: Biri, yaşamın özünü kavramaya çalışarak özgür ve derin düşünmek, ikincisi de dünyanın hır-gürüne boş vererek yaşamak. İnsan demir parmaklıklar arkasında bile mutlu olabilir. Fıçısında yaşayan Diyojen'i bir gözünüzün önüne getirin hele. Dünyanın en güçlü hakanlarından daha mutluydu.

—Tüh, o herif aptallığına doymasın!

Bunları söyleyen Gromov'un suratı birden asıldı. Biraz önceki öfkeyle gene bağırıp çağırmaya başladı:

—Cehennemin dibine Diyojen'iniz de, o derin düşünceleriniz de! Bana ne bunlardan? Ben yaşamayı seviyorum, hem de tutkuyla seviyorum... Tek derdim, bir türlü kurtulamadığım şu izlenme saplantısı! Bu öyle bir korku ki, içime işliyor! Gene de şimdiki gibi bazı dakikalar oluyor, yaşama sevinciyle ta derinden sarsılıyorum, çıldıracağım korkusuyla ölüp ölüp diriliyorum. Ah, yaşamayı, doya doya yaşamayı öyle istiyorum ki!

Aynı heyecan içinde koğuşta şöyle bir dolandı. Sonra sesini alçaltarak;

—Dalıp gittiğim zamanlar gözümün önünde çeşit çeşit hayaller canlanıyor, dedi. Birtakım insanlar gelip gidiyorlar yanıma, kulağımda müzik sesleri, konuşmalar yankılanıyor. Ormanda, deniz kıyısında sere serpe dolaşıyormuşum gibi hissediyorum... Böyle bir dünyanın kaygılarına, hır-gürüne karışmak için neler vermezdim! E, anlatın, bakalım, dışarda ne var, ne yok?

—Kasaba yaşantısını mı soruyorsunuz, yoksa genel olarak mı?

—Şey... Önce kasabadan söz edin, sonra canınız ne isterse...

—Nasıl anlatayım, bilmem ki... İnsan ilçede can sıkıntısından patlayacak gibi oluyor. İki laf edecek, sözü dinlenecek adam bulamazsınız. Yeni yüzler yok... Şey, unuttum... Geçenlerde Hobotov adında genç bir doktor geldi hastanemize.

—Onun neresi yeni? Daha ben buraya girmeden ilçeye atanmıştı. Sünepenin biridir.

—Evet, kültürü biraz kıt. Neye şaşıyorum, biliyor musunuz? Her iki başkentimizde[1] de kültür yaşamı durağan değil, kıpır kıpır, bu duruma göre ellerinde işe yarar birçok insan bulunması gerekir. Ne diye bize her seferinde böyle hımbılları gönderirler, anlamıyorum! Talihsiz kasaba, ne yaparsın!

İvan Dmitrıç hafifçe iç çekerek;

—Doğru, talihsiz kasaba, dedikten sonra güldü. E, başka ne var ne yok? Gazeteler, dergiler ne yazıyor?

Koğuş karanlığa gömülmüştü. Doktor kalktı, ayakta, Avrupa'da ve Rusya'da neler yazıldığını, hangi akımların ilgi gördüğünü anlatmaya başladı. İvan Dmitrıç soluksuz dinliyor, soru üstüne soru yağdırıyordu. Sonra birdenbire aklına bir şey gelmiş gibi başını ellerinin arasına aldı, doktora sırtını çevirerek yatağa bıraktı kendini.

—Neniz var? Bir şey mi oldu? diye telaşlandı Andrey Yefimıç.

—Bırakın yakamı! Benden artık tek söz işitmeyeceksiniz!

İyice kabalaşmıştı.

—Neden?

—Bırakın, diyorum! Gidin! Cehenneme kadar yolunuz var!

Andrey Yefimıç omuz silkti, içini çekerek dışarı çıktı. Ön odadan geçerken hademeye;

—Burayı biraz derleyip toplasan iyi olur, Nikata, dedi. Berbat kokuyor.

—Başüstüne! Hemen toplarım, efendim.

Lojmana giderken, «Ne sevimli genç! Buraya geldiğimden beri rasladığım, konuşulacak tek adam... Hem akıllı-uslu laflar ediyor, hem de asıl önem verilmesi gereken konulara ilgi

1 Moskova eski, Petersburg yeni başkent sayılıyor. (Ç.N.)

Lojmana giderken, «Ne sevimli genç! Buraya geldiğimden beri rasladığım, konuşulacak tek adam... Hem akıllı-uslu laflar ediyor, hem de asıl önem verilmesi gereken konulara ilgi duyuyor...» diye geçirdi içinden.

Evde kitap okurken, yatmaya giderken hep Gromov'u düşünüyordu. Ertesi sabah uyandığında böyle ilginç, kültürlü bir gençle tanıştığı için kıvanç duydu. İlk fırsatta gene Altıncı Koğuş'a gidip onunla çene çalacaktı.

X

İvan Dmitrıç tıpkı bir gün önceki gibi başını kollarının arasına almış, yatakta dertop olmuş yatıyordu. Yüzü görünürlerde yoktu.

Doktor

—Merhaba, dostum dedi. Yoksa uyuyor muydunuz?

İvan Dmitrıç, yüzü yastığı gömülü;

—İlkin, dostum değilsiniz! İkincisi, boşuna uğraşmayın, ağzımdan tek söz alamazsınız! diye tersledi doktoru.

Beriki bozuldu.

—Tuhaf adamsınız... Dün güzel güzel konuşuyorduk. Durup dururken sinirlendiniz, söyleşimiz yarıda kesildi. Bir pot mu kırdım, yoksa size aykırı gelebilecek bir şey mi söyledim?

İvan Dmitrıç yatağında doğruldu; doktoru alaylı, kuşkulu bakışlarla süzdü. Gözleri kızarmıştı.

—Size inanacağımı sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Hafiyeliğinizi gidin de başka yerde yapın. Benden tek laf çıkmaz. Ne amaçla geldiğinizi daha dün anlamıştım.

Doktor gülümsedi.

—Garip düşünüyorsunuz. Beni hafiye gibi görmenize şaşırdım.

—Öyle... İster hafiye olun, ister beni denemeye çalışan bir doktor, hepsi aynı kapıya çıkar.

—Darılmayın ama siz... şey... gerçekten tuhafsınız.

Doktor bir iskemle çekerek İvan Dmitrıç'ın yatağının yanına oturdu, sitemle başını salladı.

—Diyelim ki, böyle düşünmekte haklısınız, sizi polise teslim etmek için sinsice ağzınızı arıyorum... Sonuçta ne olur? Sizi tutuklayıp yargılarlar, hapse atarlar. Peki, hapisane yaşantısı buradaki yaşantınızdan daha mı kötü? Sürgüne gönderilmek ya da zincire vurulmak bu koğuşta kalmaktan daha mı acı verici? Bence değil. Öyleyse benden korkmanız için bir neden göremiyorum.

Doktorun sözleri İvan Dmitrıç'ı etkilemiş olmalıydı, rahatlayarak yatağına oturdu.

Saat 5'e geliyordu. Andrey Yefimıç genellikle bu saatte evinde odadan odaya dolaşır, Daryuşa ise mutfakta onun bira isteyeceği anı kollardı. Dışarda açık, sakin bir hava vardı.

—Yemek yedikten sonra biraz hava almaya çıkmıştım, yürürken size uğradım, dedi doktor. Sanki bahar havası...

—Aylardan ne şimdi? Mart mı?

—Evet, martın sonu.

—Dışarısı karlı, çamurlu mu?

—Yo... Pek değil. Bahçe yolları epeyce temizlendi.

İvan Dmitrıç uykudan yeri uyanmış gibi kızarık gözlerini ovuşturdu.

—Şimdi arabaya kurulup kasaba dışına, kırlara açılmalı, sonra da eve dönerek sıcacık, rahat çalışma odasındaki koltuğa gömülmeli. Ha, bir de iyi bir doktor şu baş ağrısına bir çare bulursa o zaman gel keyfim gel! (Bir an sustu.) Çoktandır insan gibi yaşamaktan uzağım. Burası öyle iğrenç, öyle çekilmez bir yer ki!

Bir gün önceki coşkulu atılışlarından yorgun düşmüş gibiydi, isteksiz isteksiz konuşuyordu. Parmaklarının titremesinden, yüzünün duruşundan başının ne kadar ağrıdığı belliydi.

—Sıcak, rahat bir çalışma odasıyla bu koğuş arasında bir ayrım görmüyorum, dedi doktor Ragin. Huzur, dinginlik her şeyden önce insanın içinde olmalı.

—Biraz açıklar mısınız?

—Sıradan insanlar dinginliği kendilerinin dışında, araba gezilerinde, rahat çalışma odalarında ararlar; düşünen insan ise her şeyi kendi içinde bulur.

—Siz gidin de bu felsefeyi yüz-kış ılık, portakal kokuları içindeki Yunanistan'da yayın. Bizim iklimimize uygun değil... Diyojen üzerine kiminle konuşmuştuk, sizinle mi?

—Evet, biz konuştuk.

—Diyojen'in ne çalışma odasına, ne de sıcak bir eve gereksinmesi vardı. Fıçısında yan gelip yatarak portakalları, mis gibi zeytinleri gövdesine indirmesi için ülkenin sıcak iklimi yetiyordu. Herif Rusya'da yaşamış olsa, değil aralık ayında, mayısta bile soğuktan kaçacak delik arar, ayaz canına okurdu.

—Yok canım. İnsan herhangi bir ağrıyı duymadığı gibi soğuğu da hissetmeyebilir. Marcus Aurelius «Zihninde varlığını düşündüğün için ağrı vardır. Onu irade gücünle başka türlü görmeye çalış, tümüyle aklından çıkar, sızlanmayı bırak, ağrı kendiliğinden diner.» der. Ben bu sözde büyük bir doğruluk payı görüyorum. Bir bilgenin, hatta düşünen, kafasını kullanan bir insanın öbürlerinden ayrımı ızdıraba önem vermemesindedir. Böyle biri kendisiyle barışıktır, vara-yoğa sızlanmaz, apışıp kalmaz...

—Demek, ben, acıyı hissettiğim, durumumdan memnun olmadığım, insanların alçaklıkları karşısında şaşırıp kaldığım için kafası çalışmazın, salağın biriyim?

—Hayır, onu demek istemedim. Ama derinliğine düşünmeyi başarabilirseniz dış etkenlere aldırmazsınız. Yaşamın özünü kavramaya çalışmak, işte gerçek mutluluk bundadır!

İvan Dmitrıç yüzünü ekşitti.

—Yaşamın özü... İç etkenler, dış etkenler... Kusura bakmayın, bunlardan pek bir şey anlamıyorum. Anladığım, bildiğim tek şey (Böyle diyerek ayağa kalktı, doktora ters ters baktı.) Tanrı'nın beni sımsıcak kanla, sinirlerle yarattığıdır. Bu canlı dokular, eğer yaşama yetenekleri varsa, çeşitli uyarılara

karşı gerekli tepkiyi gösterecektir. İşte aynı tepkiyi ben de gösteriyorum! Bir yerim ağrıdığında bağırıp sızlanıyorum; alçaklığa karşı öfkeyle, ahlaksızlığa nefretle karşılık veriyorum. Bana göre gerçek yaşamın özü budur. Bir canlı varlık ne denli eksik yaratılmışsa, o denli duyarsız olur; yapısının gelişip serpilmesiyle duyarlığı, tepki gösterme gücü artar. E, biliyor muydunuz bunları? Bir de doktor geçiniyorsunuz!.. Acıya değer vermemek için durumunuzdan sürekli memnun olmak, her şeyi doğal karşılamak, yani şu yaratığın durumuna düşmek gerekir. (İnsanlıktan çıkmış, yağ tulumu, şişko köylüyü gösterdi.) Ya da acılar içinde öyle kavrulmalısınız ki, hiçbir şey duymayasınız. Başka bir deyişle, yaşamıyorsunuzdur artık. Özür dilerim, ben ne bir bilgeyim, ne de filozof... Böyle şeylerden anlamadığım gibi, uzun boylu konuşmayı de beceremem.

Gittikçe sinirlendiği belliydi.

—Tam tersine, çok güzel konuşuyorsunuz, dedi doktor.

—Demin sözünü edip beni güldürdüğünüz stoikler[1] gerçekten olaganüstü insanlarmış, ne var ki, öğretileri iki bin yıl önce donup kalmış, o günden beri bir adım ilerleyememiş. İlerleyemezdi, çünkü kullanışlı değildi, yaşamın gerçeklerine uymuyordu. O zaman bile bu akıma kapılanlar yeni şeyler öğrenmenin zevkini tatmış, bilim yolunda dirsek çürüten küçük bir azınlıktı; çoğunluğun bundan anladığı falan yoktu. Malamülke, yaşamın nimetlerine karşı ilgisizlik; ızdıraba, ölüme karşı da küçümseme duymayı öğreten bir düşünce akımını geniş kütleler benimseyemez. Neden derseniz, zenginlikten, refahtan nasibini almamış bir çoğunluk ızdırabı küçümserse yaşadığı yaşamı küçümsemiş olur. Çünkü onlar için yaşamak; açlığa, soğuğa katlanmak, sürekli aşağılamaya uğramak, türlü kayıp ve eksikliği sineye çekmek, ölüm karşısında Hamlet gibi titremektir. Yaşamları boyunca bu böyledir. Çektikleri acıyı

1 Stoizm, temeli koyu ahlakçılığa, sabır ve katlanmaya dayanan felsefe akımı.

yüksünürler, ondan nefret ederler, ama küçümseyerek sözünü etmezler. O nedenle stioklerin felsefesinin geleceği yoktur; oysa çağımızın başından beri zorluklarla boğuşma, acılara karşı duyarlık, kışkırtmalara tepki gösterme anlayışı gitgide güç kazanmaktadır.

İvan Dmitrıç birdenbire düşüncelerinin akışını yitirerek durdu, sinirli sinirli alnını ovuşturmaya başladı.

—Şey... önemli bir şey söyleyecektim, birden zihnim karıştı! dedi. Neydi hele... Tüh, tüh! Hah, aklıma geldi! Diyecektim ki, stoiklerden biri bir yakınını düştüğü kötü durumdan kurtarmanın diyetini köleliği kabul ederek ödemiş.... Gördünüz mü, stoik de onu etkileyen acıma duygusuna karşı duramamış! Ancak acıya katlanamayan, isyan eden bir ruh yakını için kendini tümüyle harcayan böyle yüce bir harekete kalkışabilir. Şu batağa düştükten sonra bildiklerimin hepsini unuttum, değilse başka örnekler vermek isterdim. Canım, İsa'yı alalım: İsa hepimiz gibi ağlayan, gülen, üzüntü duyup öfkelenen, hatta can sıkıntısı çeken bir insandı. Ölüme, işkenceye güle-oynaya gitmedi; ölüm için «O da neymiş?» demedi. Ölüm meleği canını almaya geldiğinde Getsemani bahçesinde onu atlaması için yalvar yakar gözyaşı döktü.

İvan Dmitrıç bunları söyledikten sonra güldü, tekrar yatağa oturdu.

—İnsanın mutluluğunun, dinginliğinin dışardan kaynaklanmayıp kendi içinde oluştuğunu varsayalım. Hadi, istediğiniz gibi, ızdırabı hor göreceğiz, hiçbir şeye aldırmayacağız. Peki, siz kim oluyorsunuz da bize böyle öğütler veriyorsunuz? Yoksa bir düşünür, filozof filan mısınız?

—Hayır, filozof değilim. Ancak bu konularda herkes doğru sözler söyleyebilir, çünkü hepsi akla yatkın şeyler.

—Yo! Yaşamın özünü kavrama, ızdırabı hor görme ve buna benzer konularda kendinizi uzman saymanızın nedenini bilmeyi çok isterdim. Acaba zamanında gerçekten acı çektiniz mi? İzin verirseniz sorayım: Çocukken dayak yediniz mi hiç?

—Hayır, ailem bedensel cezalara şiddetle karşıydı.

—Bizim peder de kıyasıya döverdi beni. Basurlu, sert mi sert, kocaman burunlu, boynunun derisi sararmış bir memurdu. Neyse, şimdi onu bırakalım da size dönelim. Demek, ömrünüzde kimse size fiske vurmadı, korkutmadı, hırpalamadı? Oysa öküz gibi sağlamsınız. Babacığınızın kanadı altında büyüdünüz, onun parasıyla okudunuz, okuldan çıkar çıkmaz da yağlı bir kuyruğa kondunuz. Yirmi yıldan fazladır ışığı, yakıtı, hizmetçisi bedava bir lojmanda oturuyor; canınız ne kadar isterse o kadar çalışıyorsunuz. Hiç çalışmasanız kim ne der?

Zaten yaratılıştan tembel, gevşek bir adamsınız; o yüzden «Aman bana kimse dokunmasın, aman rahatımı kaçırmasınlar!» diyerek hep kolay yaşama yolları seçtiniz. Kendi yapacağınız işi sağlık memurunun, öbür dürzülerin üstüne yıktınız; elinizi bir işe sürmeden sıcacık köşenizde oturup biriktirdiğiniz paraları saydınız, keyfini çıkara çıkara kitap okudunuz, yüksek konular üstüne saçma sapan düşünceler ileri sürdünüz, üstelik (Böyle diyerek doktorun kırmızı burnuna baktı) gizli gizli içki zıkkımlandınız... Kısacası, sizin gerçek yaşamı görmüşlüğünüz, yaşamışlığınız filan yok; çeşit çeşit varsayımlarla, kuramlarla vakit geçiriyorsunuz. Acıları küçümseyişinizin, hiçbir şeye aldırış etmeyişinizin bana göre basit bir nedeni var: Yan gelip yatmayı iş edinmiş bütün Rus tembelleri gibi dünyada her şeyi değersiz, boş görmek, yaşamı, acıyı, ölümü hiçe saymak, böylece yaşamın özünü kavradığınıza inanarak mutluluğa ermek... Siz, sözün gelişi, yontulmamış bir köylünün karısını dövdüğünü görürsünüz, ama araya girip kadını kurtarmaya kalkmazsınız. Çünkü nasıl olsa ikisi de er ya da geç tahtalı köyü boylayacaklardır. Karışmanın ne gereği var, değil mi? Ayrıca sizlerin kafasına göre, sopa atmakla kaba köylü patakladığı kadını değil, asıl kendini küçük düşürmektedir. Biz sarhoş dolaşmanın kafasızlık, ayıp bir şey olduğunu söyleriz; siz içilse de içilmese de sonunda öleceğiz diyerek karşı çıkarsınız. Hastanenize dişi ağrıyan bir köylü kadını gelse, «Bırak ağrısın. Ağrı, onu düşün-

mekten kaynaklanır, ayrıca bu dünyada acı çekmeden yaşanmaz. Sonunda hepimiz ölecek değil miyiz?» anlayışıyla zavallıyı başınızdan savarsınız. Üstelik içinizden şöyle düşünceler geçer yüzde yüz: «Seninle mi uğraşacağım, be kadın! Tam derin konulara dalmıştım, votkamı yudumluyordum, rahatımı bozdun!..» Genç bir adam, «Şu işi nasıl yapsam, nasıl üstesinden gelsem?» diye bir ağabey öğüdü almak üzere yanınıza gelse başka biri, eminim, düşünüp taşınır, ondan sonra yanıt verir. Ama sizde yanıt hazırdır: «Yaşamın özünü kavramaya, gerçek mutluluğa erişmeye çalış!» Şu «gerçek mutluluk» ne menem bir şeydir, onu da açıklamadan geçiştirirsiniz.

Biz burada demir parmaklıklar arkasında inim inim inleriz. Ama size göre hava hoştur, böyle şeyler önemli değildir. Neden mi? Pis kokulu koğuş ile sıcacık çalışma odası arasında bir ayrım görmezsiniz de ondan. Aman ne kullanışlı bir felsefeymiş sizinkisi! Hem çalışmak gerekmez, hem vicdanınız rahat, üstelik bilgelikte üstünüze yoktur!.. Yoo, bayım sizinkisi felsefe, düşünme tarzı, yeni bir görüş filan değil; düpedüz aylaklık, hımbıllık, uyku sersemliği içinde sarsak sarsak dolaşmaktır. Tam dediğim gibi!

İvan Ivanıç'ın öfkesi arttıkça artıyordu.

—Izdırabı küçük görürsünüz ama parmağınız kapıya sıkışacak olsa bas bas bağırmaktan geri durmazsınız.

Andrey Yefimıç;

—Ne biliyorsunuz? Belki de bağırmam, diyerek gülümsedi.

—Ya, demek, öyle! Bir yerinize inme inse ya da, diyelim, rezil herifin, küstahın biri mevkisine, rütbesine güvenerek sizi başkalarının yanında aşağılasa, siz de bunu sineye çekmek zorunda kalsanız, işte o zaman başkalarına yaşamın özünü kavramak, mutluluğa erişmek konusunda talkın yutturmanın ne demek olduğunu görürdünüz.

Andrey Yefimıç keyifli keyifli gülümsedi elini ovuşturarak;

—İşte özgün bir düşünce! dedi. Sizin şu sık sık genelleme yapmanızı çok beğeniyorum. Hele beni anlatmanıza bayıldım! Sizinle görüşmekten, inanın, büyük zevk duyuyorum... Şu ana dek ben sizi dinledim, şimdi de siz beni dinleyin bakalım!

XI

Böyle konuşa konuşa gecenin 1'ini buldular, Andrey Yefimıç çok etkilenmişe benziyordu. Daha sonra her gün Altıncı Koğuş'a uğramaya başladı. Hem sabah, hem öğleden sonra geliyor; çoğu kez hava kararana dek İvan Dmitrıç'la söyleşiye dalıyordu. Gromov başlangıçta ona pek yüz vermedi, doktorun belli bir amaçla geldiğini sanarak adamcağıza karşı soğuk davrandı. Ama zamanla onu benimsedi, haşin hareketlerinin yerini uysal, yarı alaylı tavırlar aldı.

Çok geçmeden hastanede Andrey Yefimıç'ın Altıncı Koğuş'a dadandığı, oradan çıkmadığı haberi yayıldı. Ne sağlık memuru, ne Nikita, ne de hasta bakıcılar doktorun kimseye reçete yazmadan, boş yere çene çalarak akıl hastaları pavyonunda saatlerce vakit öldürmesinin nedenini anlayamadılar. Hareketlerini herkes tuhaf karşılıyordu.

Eskiden böyle bir şey olmazken posta müdürü Mihail Averyanıç, Andrey Yefimıç'ı evinde bulamıyordu. Hele Daryuşka büsbütün şaşkına dönmüştü. Doktor birasını belirli zamanlarda değil, gelişigüzel içiyor, yemeğe bile geç kaldığı oluyordu.

Haziranın sonuydu. Hobotov bir gün, bir iş için Andrey Yefimıç'ın lojmanına uğramıştı. Avluda birisi doktorun akıl hastaları pavyonuna gittiğini söyledi. Bunun üzerine Hobotov Altıncı Koğuş'un yolunu tuttu. Ön odaya girdiğinde kulağına garip garip konuşmalar çarptı. İvan Dmitrıç sinirli bir sesle;

—Yoo! Biz sizinle hiçbir zaman anlaşamayız, doktor; bana kendi inançlarınızı zorla aşılayamazsınız, diyordu. Dünya gerçeklerinden kopuksunuz, yaşamda acı nedir bilmediniz, sülükler gibi başkalarına yapışıp ızdıraplarını kullanarak geçindiniz.

Oysa ben doğduğum günden beni acılar içinde kıvrandım. Bundan dolayı açıkça söylüyorum: Kendimi sizden daha bilgili, daha üstün görmekteyim. Siz bana akıl verecek biri değilsiniz!

Andrey Yefimıç ise aşağıdan alarak, karşısındakinin onu anlamak istememesine üzülerek konuşuyordu:

—Sizi kendi inançlarıma döndürmek gibi bir niyetim yok. Ayrıca asıl konumuz bu değil, dostum. Siz acı çekmişsiniz, ben çekmemişim bunun fazla bir önemi yok. Acılar, sevinçler geçici şeyler; onları bir yana bırakalım her şeyden önce. Siz ve ben birbirimizi kafası çalışan, doğru düşünen kişiler olarak kabul etmiş iki aydınız. Görüşlerimiz ne derece aykırı da olsa aramızda bir dayanışma doğacaktır. Ah, dostum, bilseniz, şu çevremizdeki saçmalıklar, akıldan yoksunluk, yeteneksizlik, ahmaklık beni canımdan nasıl bezdirdi! Burada sizinle konuşurken rahatlıyor, söylediklerinizden büyük zevk duyuyorum. Zekânıza hayranım, bunu bilin!

Hobotov koğuşun kapısını hafifçe aralayıp içeri baktı. İvan Dmitrıç'n başında deli takkesi, doktor Ragin ise onun yanında, yatağa yayılmış oturuyorlardı. Delinin yüz çizgileri garip garip oynuyor, bedeni arada bir sarsılıp titriyor, ikide bir sabahlığının eteklerine sarılıp önünde kavuşturuyordu. Doktor ise başı aşağı düşmüş, oturduğu yerde kıpırtısızdı. Kızarık yüzünü şaşkınlık, hüzün kaplamıştı. Hobotov anlamamışça omuz silkti, alaylı alaylı gülümsedi, Nikita'yla bakıştılar. Hademe de omuz silkti.

Ertesi gün Hobotov pavyona sağlık memuruyla birlikte geldi. Koğuşta konuşulanları ön odada dikilerek dinlediler. Hobotov pavyondan çıkarken;

—Bizim babalık iyice üşüttü, sanırım! dedi.

Pırıl pırıl pabuçlarına su sıçramasın diye su birikintilerinin üzerinden özenle atlayan Sergey Sergeyiç o dini bütün sofu tavrıyla;

—Sen günahkar kullarını koru, Ulu Tanrım, diyerek göğüs geçirdi.

—Size bir şey söyleyeyim mi, sayın Yevgeni Fiyodorıç, ben böyle bir şeyi çoktandır bekliyordum.

XII

O günden sonra Andrey Yefimıç çevresinde tuhaf, anlamadığı bir hava sezmeye başladı. Muayeneye gelen köylüler, hastabakıcılar, hatta kendi hastaları onunla karşılaşınca garip, soran bakışlarını yüzüne dikiyor, aralarında fısıldaşmaya başlıyorlardı. Hastane yöneticisinin küçük kızı Maşa –Andrey Yefimıç onu çok severdi– doktor saçlarını okşamak için gülümseyerek yaklaştığında kaçmak gibi bir huy edinmişti. Posta müdürü Mihail Averyanıç artık onu dinlerken «Buyurduklarınız çok doğru!» gibi laflar etmiyor; şaşkınlık içinde, «Hımın! Evet, evet...» diye mırıldanmakla yetiniyordu. Sonra da kaygılı, üzgün bakışlarla arkadaşını süzerek, damdan düşercesine votka, bira içmemesini salık veriyordu. Nazik bir insan olduğu için düşündüklerini yüzüne söylemiyor, dolambaçlı yollardan, başkalarını örnek göstererek konuşuyordu. Bilmem, çok iyi bir tabur komutanı ya da herkesin taptığı bir alay papazı varmış da, içkiye düştüğü için hastalanmış, bırakınca da iyileşmiş... Meslektaşı Hobotov da Andrey Yefimıç'ı bu konuda birkaç kez uyardı. Durup dururken alkollü içkileri kesmesini, bromür içmesini söylemesi çok tuhaftı.

Ağustosta Andrey Yefimıç belediye başkanından önemli bir konuyu görüşmek üzere gelmesini bildiren bir mektup aldı. İstenilen saatte belediyeye vardığında orada belediye başkanından başka askerlik şubesi başkanı, bölge okulu denetçisi (müfettişi), bir belediye meclis üyesi gibi kişilerle karşılaştı. Hobotov ile şişman, sarışın bir bay da oradaydı. Sarışın adamı Andrey Yefimıç ile tanıştırdılar, söylenmesi oldukça zor Polonyalı adı taşıyan bir doktordu. Kasabadan otuz fersah uzakta bir tavlada çalışıyormuş, kasabadan geçerken belediyeye şöyle bir uğramışmış...

Gelenler selamlaştıktan, masanın çevresinde yerlerini aldıktan sonra belediye meclis üyesi, Andrey Yefimıç'a döndü:

—Sizi ilgilendiren bir meclis kararı var, doktorcuğum, dedi. Yevgeni Fiyodoroviç eczanenin hastanedeki yerine sığmadığını, orayı pavyonlardan birine taşımak gerektiğini bildirmişlerdi. Taşımak sorun değil de bütün pavyonların onarıma gereksinmesi var. Hangisini onarıma versek acaba?

Andrey Yefimıç biraz düşündü.

—Evet, onarmadan olmaz. Eczaneyi köşedeki pavyona kaldırsak en az beşyüz rubleyi gözden çıkarmalıyız. Bence gereksiz bir masraf.

Bir süre sustular. Sonra doktor Ragin sakin bir sesle şunları söyledi:

—Hastanemizin bu koşullarda kasabamız için ağır bir yük, hatta bir lüks olduğunu daha on yıl önce arzetmiştim. Orası kırk yıllarında[1], o zamanki olanaklara göre kurulmuştur. Bugün belediye bu gibi işe yaramaz yerlere, içinde çalışan görevlilerle birlikte bol keseden para harcıyor. Bence aynı parayı değişik sistemde iki başka hastaneye harcayıp örnek hizmetler verebiliriz.

Meclis üyesi;

—Öyleyse sistemi değiştirin siz de, dedi.

—Anımsarsanız daha önce de arzetmiştim. Belediyenin sağlık hizmetlerini ayıracağınız parayla birlikte Çiftçiler Birliği'ne devredin.

Sarışın doktor güldü.

—Ya! Devretsinler de Çiftçiler Birliği paraların üstüne yatsın, değil mi?

—Bilinen şey! diyerek meclis üyesi de güldü.

Andrey Yefimıç durgun, donuk bakışlarını sarışın doktora çevirdi.

—Hayır, hayır, haksızlık etmeyelim!

1 1840-50 yılları.

Yeniden sessizlik oldu. O sırada çaylar geldi. Askerlik şubesi başkanının utangaç bir duruşu vardı, masanın üstünden eğilip doktorun elini tutarak;

—Bizi tümüyle unuttunuz, doktorcuğum, dedi. Gerçi keşiş yaşantısı sürüyorsunuz; kağıt oynamazsınız, kadınlardan kaçarsınız. Bizim gibilerden sıkıldığınız belli.

Masadakilerin hepsi kendini iyi yetiştirmiş bir insanın bu kasabada can sıkıntısından patlayacağını söyleyerek yakınmaya başladılar. Ne tiyatro vardı, ne müzik... Kulüpteki son danslı akşam toplantısına yirmi bayana karşı topu topu iki erkek gelmişti. Gençler dans edecek yerde kimisi içki büfesinin önüne üşüşüyor, kimisi de kumara dalıyordu.

Andrey Yefimıç sesini alçaltarak, kimsenin yüzüne bakmadan kasaba halkının özlemlerini, aklını kumara, boş dedikodulara yönlendirerek enerjisini boşa harcadığını, bundan dolayı büyük üzüntü duyduğunu belirtti. İlgi çekici konular üzerinde konuşmalara, okumaya vakit ayırsalar kuşkusuz zevkleri daha incelirdi. Ona göre kültüre dayanan etkinlikler en önemlisiydi, onun dışındaki her şeyi, değersiz, boş bir çaba olarak görüyordu.

Meslektaşını dikkatle dinleyen doktor Hobotov damdan düşercesine;

—Bugün ayın kaçı, Andrey Yefimıç? diye sordu.

Yanıtı aldıktan sonra sarışın doktorla birlikte Andrey Yefimıç'ı sorgulamayı sürdürdüler. Bir yandan da bu işin acemisi olduklarını hissediyorlardı. İçinde bulundukları günü, yıldaki gün sayısını, Altıncı Koğuş'ta yatan dikkat çekici bir hastanın peygamber olup olmadığını sordular.

Son sorudan sonra yüzü kıpkırmızı kesilen Andrey Yefimıç;

—Evet, öyle bir hasta var dedi. Delikanlı gerçekten dikkat çekici.

Ötekiler başka bir şey sormadılar.

Antrede askerlik şubesi başkanı pardösüsünü giyen doktorun omzuna elini koyarak;

—Biz yaşlılar artık dinlenmeye çekilmeliyiz, dedi. İyice yorulduk...

Andrey Yefimıç belediyeden çıkınca toplantıdakilerin onun akli durumunu incelemek üzere bir araya gelmiş olduklarını düşündü. Sorulanları anımsayınca yüzü bir daha kızardı, yaşamında ilk kez tıp bilimine karşı yüreğinde bir sızlama duydu.

İki doktorun yaptığı sorgulama-sınamayı düşünürken de;

—Ne iş! dedi kendi kendine. Adamlar ruh hastalıklarını okuyalı, sınav vereli aradan ne kadar zaman geçti ki? Böylesine kara cahillik, bilgiden yoksunluk görülmemiş!

Yaşamı boyunca ilk kez kendisini aşağılanmış hissetti, meslektaşlarına karşı büyük bir öfke duydu.

O akşam evine Mihail Averyanıç uğradı. Yaşlı postane müdürü selam vermeden doktorun ellerini kavradı, heyecanlı bir sesle;

—Değerli, aziz dostum, dedi. Size karşı beslediğim dostluğa, içtenliğe ne kadar inandığınızı gösterin bana!

Sonra da doktorun ağzını açmasına fırsat vermeden;

—Sizi okumuşluğunuz, ruh soyluluğunuz için severim, diye sürdürdü konuşmasını. Beni iyi dinleyin, dostum. Bilim kuralları doktorlara gerçeği hastalarından saklamalarını buyurur. Ama ben askerce, dobra dobra konuşacağım: Siz rahatsızsınız... Bağışlayın beni, azizim, ne yapayım ki, gerçek bu... Çevremizdekilerin hepsi çoktandır farkında. Bana aynı şeyi doktor Hobotov da söyledi. Sağlığınızı düzeltmek için biraz dinlenip kendinizi eğlenceye vermelisiniz. Doğru söze ne denir, onun söylediklerini yapın. Bugünlerde ben de izin alıp hava değiştirmek niyetindeyim. Ufak bir geziye çıkacağım. Hadi, dostluğunuzu, bana güvendiğinizi gösterin! Birlikte gidip gençlik günlerimizi canlandıralım.

Andrey Yefimıç birden yanıt vermedi. Sonra da;

—Benim sağlık yönünden bir sorunum yok, dedi. Geziye çıkamam. İzin verirseniz dostluğumu başka bir biçimde göstereyim.

Durup dururken kitaplarını, Daryuşka'yı, birasını bırakıp hiç tanımadığı bir yere gitmek, 20 yıldır kurulmuş düzenini bozmak akıldışı bir hayal gibi gözüktü gözüne. Ama belediyedeki konuşmaları, oradan dönerken içini basan sıkıntıyı anımsadı. Onu deli yerine koyan aklı kıt insanların çevresinden kısa zaman için de olsa uzaklaşmak düşüncesi çekici gelmeye başladı.

—Peki, nereye gitmek niyetindesiniz? diye sordu.

—Moskova'ya, Petersburg'a, Varşova'ya... Ömrümün en mutlu beş yılı Varşova'da geçti. Çok beğeneceksiniz! Gidelim, azizim, gidelim!

XIII

Bir hafta sonra Andrey Yefimıç'a dinlenmesi, başka bir deyişle emekliye ayrılması önerildi. Ancak o, tam bir kayıtsızlıkla karşıladı öneriyi.

Ertesi hafta iki dost, posta arabasıyla en yakın tren istasyonuna doğru gidiyorlardı. Günler serin geçiyordu, gök mavi ve bulutsuzdu. İstasyona varana dek iki yüz fersah yol aştılar, iki gece hanlarda kaldılar. Konak yerlerinde iyi yıkanmamış fincanlarla çay verdiklerinde ya da atları koşmakta geciktiklerinde Mihail Averyanıç mosmor kesiliyor, bütün bedeni öfkeden tir tir titreyerek karşısındakine bağırmaya başlıyordu:

—Kes sesini! Fazla laf istemem!

Yol boyunca hiç ara vermeden Kafkaslar'da, Polonya'da yaptığı görevleri anlattı. Başından ne serüvenler geçmiş, kimlerle karşılaşmamıştı! Yüksek sesle konuşurken gözlerini öyle bir deviriyordu ki, anlattıklarını uydurma, yalan sanırdınız. Soluğunu doktorun yüzüne doğru veriyor, kahkahası zavallının kulaklarının dibinde bomba gibi patlıyordu. Bundan çok

rahatsızlık duyan doktorun düşünce akışı değişti, dikkati iyice dağıldı.

Daha ucuz olsun diye trende üçüncü mevki, sigara içilmeyen vagona binmişlerdi. Yolcuların yarısı doğru-dürüst insanlardı. Mihail Averyanıç çabucak herkesle ahbap oldu, sıradan sıraya gezerek, demiryoluyla yolculuk yapmanın akıl karı olmadığını bağıra bağıra anlatmaya başladı.

—Nereye baksan madrabazlık, soygunculuk! Ama at üstünde yolculuk öyle mi ya? Günde yüz fersah gidersin de gene turp gibi dinç hissedersin kendini! Pinski bataklıkları kurutulduğu için toprağın verimi kalmadı. Kısacası, her yerde düzensizlik almış yürümüş!

Durmadan bağırıp çağırıyor, kimseye ağzını açtırmıyordu. Onun ardı arası kesilmeyen gevezelikleri, arada bir çınlayan kahkahaları, heyecanlı el-kol haraketleri Andrey Yefimıç'ı canından bıktırdı.

Arkadaşına diş bileyerek, «Hangimiz deli? Öbür yolculara en ufak rahatsızlık vermekten çekinen ben mi, yoksa kendini herkesten üstün, akıllı sayan şu bencil herif mi?» diye düşünüyordu.

Moskova'ya vardıklarında Mihail Averyanıç apoletsiz bir ceket ile kırmızı şeritli subay pantolonu giydi. Sokakta subay kaputu, kasketiyle[1] dolaşırken erler selama duruyorlardı. Andrey Yefimıç'a öyle geliyordu ki, bu adam içinden çıktığı soylu zümrenin iyi yanlarını tümüyle yitirmiş, yalnızca kötülerine sımsıkı sarılmıştı. Hiç gereği yokken çevresindeki herkesten hizmet bekliyordu. Yanındaki masada duran kibriti vermesi için uşağa sesleniyordu da kendisi uzanıp almıyordu. Hele hizmetçi kızların yanında iç çamaşırlarıyla dolaşması akıl alacak gibi değildi. Yaşına-başına bakmadan uşaklara «sen» diyor, öfkelenince «hayvan, aptal» gibi sözleri bol bol kullanıyordu.

1 Ordudan ayrılan subayların eski üniformalarını giyme hakkı taşıdıkları anlaşılıyor.

Andrey Yefimıç'a göre toprak ağalığından kalma bir alışkanlıktı bütün bunlar.

Moskova'ya varır varmaz Mihail Averyanıç'n ilk işi doktoru İverskaya kilisesine götürmek oldu. Gözleri yaşlı, yere kapanarak uzun uzun dua etti. Sonra derin bir iç çekmeyle;

—İnsanın inancı yoksa da dua etmeli, dinginlik duyarsınız, dedi.

Hadi, siz de öpün aziz resmini, iki gözüm!

Utanan Andrey Yefimıç dudaklarını aziz tasvirinin camına değdirdi. Posta müdürü ise dudaklarını büzüp başını iki yana sallayarak yeniden dualar fısıldadı, gözleri yeniden doldu. Oradan Kremlin'e gittiler. Çar top ile çar çanı[1] seyrettiler, hatta parmaklarıyla dokundular. Moskova ırmağına doğru uzanan görüntüye hayran hayran baktıktan sonra Spasitel kilisesi ile Rumyantsev müzesine de uğradılar.

Öğle yemeğini Testov'da yediler. Posta müdürü favorilerini sıvazlayarak yemek listesini uzun uzun inceledi, sürekli lokantalarda yiyip içen, boğazına düşkün, zevk sahibi bir insan tavrıyla garsona;

—Güzelim, bugün bize ne yedireceksiniz, bakalım? diye sordu.

XIV

Andrey Yefimıç arkadaşıyla birlikte geziyor, görülecek yerleri görüyor, yiyip içiyor, ama Mihail Averyanıç'a beslediği kin göğsünde biriktikçe birikiyordu. Fırsatını bulsa rahat bir soluk almak için yanından kaçacak, göremeyeceği bir yere gizlenecekti. Buna karşılık beriki ona sımsıkı yapışmıştı, onu eğlendirmek başlıca göreviymiş gibi çırpınıyordu. Gezip görecekleri yer kalmayınca bu sefer de gevezelikleriyle arkadaşını oyalamaya çalışıyordu. Andrey Yefimıç bu duruma iki gün dayan-

1 Büyüklükleriyle dikkat çeken, tarihsel değerdeki top ve çan.

dı, üçüncü gün rahatsızlandığını, akşama dek otelde kalacağını söyledi. Posta müdürümüz onu yalnız bırakır mı? «Anca beraber, kanca beraber!» diyerek kendisi de onunla birlikte kalmaya karar verdi. Sabahtan akşama dek taban teptiklerini, ikisinin de dinlenmeleri gerektiğini söyledi. Sonra da açtı ağzını, yumdu gözünü; Fransa'nın er-geç Almanya'yı yeneceğinden tutun da Moskova'daki hırsız bolluğundan, atların değerinin dış görünüşlerinden belli olmayacağına kadar aklına ne gelirse uzun uzun anlatmaya başladı. Yüzünü duvara dönerek kanepeye uzanan zavallı Andrey Yefimıç dişlerini sıkarak arkadaşını dinlemek zorundaydı. Sonunda kulakları uğuldamaya, yüreği duracak gibi hızlı hızlı çarpmaya başladı. Gene de arkadaşına susmasını ya da onu yalnız bırakmasını söylemeye utandı. Bereket versin beriki otelde kalmaktan sıkıldı da öğleden sonra sokağa çıktı.

Doktor Ragin yalnız kalınca kendini kafasını dinlemenin zevkine verdi. Kanepede kımıldamadan yatmak, odada tek başına olduğunu hissetmek ne büyük keyifti! Zaten Andrey Yefimıç gerçek mutluluğu yalnızlıkta bulurdu. Kutsal kitaba göre meleklerden biri yalnızlığı seçtiği için Tanrı'nın gözünden düşmüştü, öbür melekler bunun tadını bilseler birçoğu aynı yolu seçerdi herhalde.

Andrey Yefimıç kafasında son günlerin izlenimlerini toparlamak istiyor, ancak düşünceleri gelip gelip Mihail Averyanıç'a takılıyordu.

—Adamcağızın beni de yanına alıp geziye çıkması bana olan dostluğundan, iyi yürekliliğinden, besbelli. Ama ne olursa olsun bir arkadaşının senin özgürlüğünü kısıtlaması kadar sıkıntı verici bir şey yok. Aslında iyi yürekli, soylu, neşeli, hoş sohbet bir adam, gene de onun yanında iyice bunaldım. Böyle insanlara sık sık raslanır. Söyledikleri hep akıllı-uslu, güzel sözlerdir, gelgelelim onların ne kadar kalın kafalı olduklarını zamanla anlarsınız.

Daha sonraki günler de Andrey Yefimıç rahatsızlığını ileri

sürerek otelden çıkmadı. Hep böyle, yüzü kanepenin arkalığına dönük yatıyor, vefalı dostu gevezelikleriyle onu eğlendirmeye çalışırken sıkıntıdan patlıyordu. Dinlenmesi için arkadaşının çıkıp gitmesi yeterliydi. Onunla birlikte geziye katıldığı için hem kendine, hem de günden güne çenesi daha da çok düşen, ağzını bozmaya başlayan arkadaşına lanet üstüne lanet yağdırıyordu. Bu ruh sıkıntısı içinde düşüncelerini ciddi, derin konular üstünde toplaması ne mümkün! Bir yandan da «Böyle entipüften şeylere katlanamamam İvan Dmitrıç'ın sözünü ettiği gerçek yaşamın etkisinden dolayı olsa gerek... Neyse, eve dönünce yaşantım eski düzenine girer.» diye düşünüyordu.

Petersburg'da da aynı şeyler oldu. Andrey Yefimıç günlerce otel odasından dışarı adımını atmadı, yalnız bira içmek için giyinip çıktı. Mihail Averyanıç ise bir an önce Varşova'ya gitmeleri için onu sıkıştırıyordu.

—Canım, ne işim var benim Varşova'da. Siz yalnız gidin, ben de eve döneyim, olmaz mı? diye yalvarıyordu Andrey Yefimıç.

—Yoo! Olmaz, dünyada olmaz! Çok güzel bir kenttir, ömrümün en mutlu beş yılı orada geçti.

Doktor daha fazla karşı koyamadı, arkadaşının hatırını kıramadığı için istemeye istemeye Varşova'ya sürüklendi. Orada da otelden çıkmadı, yattığı yerde Mihail Averyanıç'a, kendine, Rusça konuşmamakta ısrar eden otel görevlilerine için için diş biledi.

Mihail Averlyanıç'a gelince, o her zamanki gibi neşeliydi. Katır gibi sağlam olduğu için her gün sokağa çıkıyor, sabahtan akşama kadar dolaşarak eski ahbaplarını arıyordu. Birkaç gece otele dönmediği bile oldu. Gene böyle nerede geçirdiği belirsiz bir geceden sonra sabaha karşı otele döndü. Son derece heyecanlı gözüküyordu, yüzü kıpkırmızıydı, saçı-başı dağılmıştı. Kendi kendine bir şeyler mırıldanarak bir süre odada bir köşeden öbür köşeye volta attı. Sonra odanın ortasında durdu:

—İnsanlık onuru her şeyin üstündedir! dedikten sonra yeniden dolaşmaya başladı.

Başını ellerinin arasına almıştı.

—Evet, onur ve namus her şeyin üstündedir. Bu uğursuz Babil ülkesine gelmeyi düşündüğüm için yuh olsun bana!

Doktora döndü.

—Canım kardeşim benim! İstediğiniz gibi küçümseyin beni! Anlıyor musunuz, kumar oynadım ve ütüldüm! Bana beş yüz ruble borç verir misiniz?

Andrey Yefimıç cüzdanından beş yüz ruble çıkardı, sessizce arkadaşına uzattı. Mihail Averyanıç hırsından, utancından mosmor bir yüzle birtakım gereksiz yeminler kekeledi, kasketini kaptığı gibi sokağa fırladı. Birkaç saat sonra döndüğünde yığılırcasına bir koltuğa oturdu, derin bir soluk alarak;

—Onurum kurtuldu, dedi. Hemen gidelim buradan, dostum! Bir an bile kalmak istemem bu uğursuz kentte! Şeytanlar görsün yüzünü! Dolandırıcılar, Avusturya casusları!

İki arkadaş kasabaya döndükleri zaman aylardan kasımdı, sokakları kalın bir kar tabakası kaplamıştı.

İlk öğrendikleri haber hastanede Andrey Yefimıç'n yerine Hobotov'n geçtiği oldu. Adam lojmana taşınmak için doktor Ragin'in dönmesini dört gözle bekliyordu. Aşçı diye yanında taşıdığı çirkin kadın ise şimdiden pavyonlardan birine yerleşmişti. Kasabada haklarında çeşitli dedikodular dolaşıyordu. Söylenenlere göre çirkin kadın hastanenin yöneticisiyle kavga etmiş, yönetici, kadının ayaklarına kapanarak özür dilemişti.

Geziden döndüğü gün Andrey Yefimıç kiralık ev aramak için kolları sıvadı. Mihail Averyanıç çekine çekine;

—Kardeşim, gücünüze gitmezse bir şey soracağım, dedi. Ne kadar paranız var?

Andrey Yefimıç yanıt vermeden önce yanındaki parayı saydı.

—86 ruble.

Posta müdürü, doktor onun sorusunu anlamadığını sanarak;

—Onu demiyorum. Bundan sonra sizi geçindirecek paranız ne kadar, diye sordum.

—Dedim ya. Hepsi 86 ruble. Bundan başka param yok...

Doktoru temiz, dürüst bir insan olarak sevip sayan posta müdürü gene de onun en azından yirmi bin ruble kadar birikmiş parası olduğunu sanıyordu. Şimdi, Andrey Yefimıç'ın kendine bakamayacak kadar yoksul olduğunu öğrenince arkadaşının boynuna sarıldı, elinde olmadan gözlerinden yaşlar geldi.

XV

Andrey Yefimıç soyadı Belova olan, kasabalı bir esnafın dulkarısının üç pencereli küçük evine yerleşti. Mutfağı saymazsak evin topu topu üç odası vardı. Doktora ayrılan iki odanın pencereleri sokağa bakıyordu. Üçüncü oda ile mutfakta ise Daryuşka ve üç çocuğuyla birlikte ev sahibi kadın oturmaktaydı. Belova'ya bazı geceler zil-zurna sarhoş aşığı geliyordu. O zaman rahat-huzur kalmıyordu evde. Daryuşka ile çocuklar korkudan kaçacak delik arıyorlar, her biri bir köşeye siniyordu. Sarhoş adam mutfaktaki masanın başına geçip «Votka getirin!» diye tutturuyordu çoğu zaman. Andrey Yefimıç böyle geceler ağlaşan çocukları odalarından birinde yer yatağı yaparak yatırıyordu. Büyük zevk aldıığı bir şeydi bu onun için.

Eskisi gibi sabahın 8'inde kalkıyor; çay içtikten sonra, lojmandan taşıdığı kitaplar ile daha önce aldığı dergileri okuyordu. Yeni kitaba, dergiye ayıracak parası yoktu. İlgi çekici, yeni kitapların olmayışından mı, yoksa yerini yadırgadığı için midir, nedir, okumaktan eskisi gibi hoşlanmıyor, hemen yoruluyordu. Bunun üzerine bazı günler eli boş oturmamak için kitapların ayrıntılı kataloglarını çıkarmaya başladı. Ciltlerin sırtına etiket yapıştırıp numaralıyordu; özen isteyen bu iş onu okumaktan

daha çok sarıyor, hatta yormak şöyle dursun, çok iyi dinlendiriyordu. Böylece fazla düşünmekten kurtulmuştu, vaktin nasıl geçtiğinin farkına varmaması ise ayrıca güzel bir şeydi. Mutfakta Daryuşka ile patates soymak, karabuğday ayıklamak gibi sevdiği başka uğraşlar da vardı. Cumartesi, pazar günleri kiliseye gidiyor, duvarın dibinde dikilerek gözlerini kapıyor, koronun okuduğu ilahileri dinlerken annesini, babasını, üniversite yıllarını, çeşitli dinleri düşünüyordu. Biraz hüzünlendirse de içine dinginlik veren bir olaydı bu, kiliseden çıkarken ayinin bu kadar çabuk bitmesine üzüldüğü bile oluyordu.

Bu arada iki kez de hastaneye İvan Dmitrıç'ı görmeye gitti. Her seferinde onu sinirleri ayağa kalkmış, hırçın davranışlar içinde buldu. Sanki hastalığı iyice depreşmişti. Ziyaretine geldi diye onu tersledi; boş gevezeliklerden bıktığını, onu artık rahat bırakmasını istediğini söyledi. İnsanların alçaklıkları yüzünden çektiği bunca ızdıraptan sonra tek dileği vardı şimdi: Yalnız başına bir hücreye kapatılmak! Yoksa bunu da mı çok görüyorlardı kendisine?..

Andrey Yefimıç ona iyi geceler dileyip ayrılırken;

—Hadi, cehenneme kadar yolun var! diyerek bir güzel zılgıt çekti.

Bu durumda hasta dostunu üçüncü kez görmeye gitse miydi? Çok istiyor, ama bir türlü karar veremiyordu.

Eskiden öğle yemeğinden sonra odadan odaya dolaşarak çeşitli düşüncelerle oyalanırdı; oysa şimdi öğle yemeğinden akşam çayına değin kanapede yüzünü duvara dönerek yatıyor, incir çekirdeğini doldurmayan olayları kendine dert edinerek bocalayıp duruyordu. En çok ağrına giden, tamamladığı yirmi yılı aşkın görev süresine karşılık kendisine emekli aylığı bağlanmamış olması, üstelik toplu bir para ödenmemesiydi. Gerçi görev dürüstlüğü konusunda sütten çıkmış kaşık değildi. Ancak emeklilik konusunda bu durum önemli sayılmıyordu, her çalışan, önünde-sonunda bir emekli aylığına kavuşuyordu. Çağdaş uygulamaya göre rütbe, madalya, emeklilik hakkı ka-

zanmada ahlaksal değerler, yeteneklilik gibi şeyler aranmaz, nasıl çalışırsa çalışsın belirli bir görev süresini tamamlaması yeterli görülürdü. Bu durumda niçin ona böyle bir haksızlık yapmışlardı?

Elindeki para tükenince bakkalın önünden geçemez sahibi kadının yüzüne bakamaz oldu. Yalnız bira borcu 32 r leyi bulmuş, ev kiraları ödenmeye ödenmeye kocaman bı rakama ulaşmıştı. Daryuşka onun bile haberi olmadan kitaplarını, eski giysilerini gizli gizli satıyor, bunlarla eve bir şeyler getirirken yakında doktorun eline büyük paralar geçeceğini söyleyerek ev sahibi kadını oyalıyordu.

Biriktirdiği paranın bin rublesini posta müdürüyle çıktığı gezide çarçur etmesi onu öyle kızdırıyordu ki! Bunu harcamasa şimdi ne çok işine yarardı! Tanıdıklarının onu evinde rahat bırakmaması da epey sinirine dokunuyordu. Arada bir de olsa hasta meslektaşını ziyarete gelmek doktor Hobotov'un boynunun borcuydu sanki. Bisili suratı, onunla alttan alarak konuşması, bayağı tavırları, diz kapaklarına çıkan çizmeleri, ikide bir «değerli meslektaşım» demesi onu deli ediyordu. Hele bir de iyileştireceğine inanarak Andrey Yefimıç'a çeşit çeşit öğütlerde bulunması yok mu ya! Her gelişinde bir şişe bromür ile ravent hapları getiriyordu.

Arkadaşını sık sık yoklayan Mihail Averyanıç da onu eğlendirmeye çalışmaktan geri durmuyordu. Doktorun odasına yapmacık bir neşeyle girdikten sonra ikide bir kahkaha patlatarak, kendisini daha iyi bulduğunu, Tanrı'ya şükür durumunun gitgide düzeldiğini söylüyordu. Oysa bu tutumundan dostunun artık işinin bitik olduğunu düşündüğü bal gibi anlaşılabilirdi. Varşova'daki borcunu hâlâ ödememişti. Sık sık kahkaha atması, hafifçe ağzını bozarak, zorlama bir neşeyle fıkralar anlatması borçlu oluşunun gerginliğini, utanç altında ezildiğini gizlemek içindi herhalde. Uzata uzata anlatılan fıkralar, olaylar en sonunda kabak tadı vermeye başladı, ikisi de iyice sıkıldılar.

Mihail Averyanıç yoklamaya geldiğinde doktor onu değişmez bir duruşla, yüzü duvara dönük karşılıyor; dişini sıkarak gevezeliklerini ses çıkarmadan dinliyordu. Posta müdürünü dinlerken içine lök gibi oturan acı tortu onun her gelişinde daha bir artıyor, boğazına doğru tırmanıyor gibiydi.

Canına tak eden bu basit düşüncelerden kurtulmak için kafasını daha başka konulara vermeye çalıştı. Örneğin gerek kendisi, gerekse Hobotov, Mihail Averyanıç gibi insanlar bir gün arkalarında bir iz bırakmadan yok olup gideceklerdi. Bir milyon yıl sonra boşlukta dönüp duran gezegenimizin yanından geçen bir ruh yer yuvarlağında balçık çamuru ile çıplak kayalardan başka bir şey göremeyecekti herhalde. Ne kültür birikimi, ne ahlak kuralları, ne bir şey... Bir sap ot bile bulamayacaktı yeryüzünde. Bu durum karşısında bakkal borcunun, ciğeri beş para etmez Hobotov'un, dostluğu bunaltıcı Mihail Averyanıç'ın ne önemi kalıyordu? Demek ki, bunlara fazla aldırmamak gerekiyordu, gelip geçici şeylerdi hepsi de...

Gene de bu tür düşüncelerle kendini avutmanın bir yolunu bulamıyordu. Çünkü gezegenimizin bir milyon yıl sonraki durumunu gözünün önüne getirirken sarp kayalardan birinin arkasından ansızın çizmeli Hobotov çakıyor ya da zoraki kahkahasıyla Mihail Averyanıç karşısına dikilerek, sözüm ona utangaç bir tavırla, «Varşova'da aldığım borcu bugünlerde vereceğim, kardeşim... yüzde yüz vereceğim...» diyerek arsız arsız sırıtıyordu.

XVI

Bir gün Mihail Averyanıç doktor Ragin'i her zamanki gibi öğle yemeğinden sonra kanepede yatarken buldu. Raslantı bu ya, tam o sırada elinde bromür şişesiyle Hobotov da gelmişti. Andrey Yefimıç yattığı yerden ağır ağır doğruldu, kanepenin kenarına tutunarak oturdu.

Posta müdürü gülerek;

—Ooo! Aziz dostum, bugün yüzünüzün rengi her zamankinden daha iyi! diye başladı. Aferin size! Günden güne düzeldiğiniz nasıl da belli oluyor!

Hobotov da esneyerek;

—Meslektaşım, iyileşme zamanınız çoktan geldi artık, dedi. Kendiniz de bıkmışsınızdır bu zımbırtıdan...

—İyileşeceğiz, elbette iyileşeceğiz, diye sözü havada kaptı Mihail Averyanıç. Daha yüz yıl yaşayacağız, görürsünüz!

—Hadi, hadi, yüz değilse bile yirmiyi sağlam bulursunuz, meslektaşım! Bizim gözümüzden kaçmaz. Siz yüreğinizi serin tutun.

—Öyle, kardeşim! Durun bakalım, daha kendimizi gösterecek günler gelecek!

Bunları söyleyen Mihail Averyanıç o ünlü kahkahalarından birini patlatarak arkadaşının dizine bir şaplak indirdi.

—Önümüzdeki yaz Kafkaslara gidiyoruz, haberiniz var mı, Yevgeni Fiyodoroviç? Atlara atladığımız gibi hop-hop-hop baştan başa Kafkasya!.. Dönüşte de, ister misiniz, düğünde bir güzel çalıp oynayalım! (Mihail Averyanıç kurnaz kurnaz göz kırptı.) Evereceğiz sizi, iki gözüm, evereceğiz!

Andrey Yefimıç birden içinde biriken tortunun kabarıp boğazına doğru yürüdüğünü hissetti. Korkunç bir yürek çarpıntısıyla kanepeden doğruldu, hızla pencereye atıldı.

—Bayağılık bu sizinkisi, bayağılık! dedi. Ne kadar basit şeyler söylediğinizin ayrımında mısınız?

Nazik konuşmayı istediği halde elinde olmaksızın yumruklarını sıktı, iki kolu birden havada, bir yabancının sesiyle bağırmaya başladı:

—Yakamı bırakın artık! Canımdan bezdirdiniz!

Yüzü öfkeden mosmordu, tir tir titriyordu.

—Defolun! İkiniz de defolun karşımdan!

Mihail Averyanıç'la Hobotov ayağa kalktılar, gözlerini önce şaşkınlıkla, sonra korkuyla Andrey Yefimıç'a diktiler. Doktor bağırmasını sürdürüyordu:

—Evet, defolon! Gözüm görmesin sizi! Kalın kafalı herifler, ahmaklar! Böyle arkadaşlık yerin dibine batsın! Getirdiğiniz şu ilaçları da başınıza çalın! Bunlar ne rezil, ne alçak insanlarmış!..

Hobotov'la Mihail Averyanıç şaşkınlık içinde bakışarak kapıya doğru geri geri gittiler, oradan antreye çıktılar. Andrey Yefimıç, Hobotov'un bıraktığı bromür şişesini kaptığı gibi gidenlerin arkasından fırlattı. Eşiğe çarpan şişe paramparça oldu.

Ragin bununla da yetinmedi, antreye koştu, ağlamaklı bir sesle;

—Cehennem olun! İkinizi de bir daha gözüm görmesin! diye bağırıyordu.

Adamlar gidince sıtma nöbetine tutulmuşçasına titreyerek kendini kanepeye attı.

—Taş kafalılar... budalalar... diye bir süre daha söylendi durdu.

Dinginleştiği zaman zavallı Mihail Averyanıç'ın ne kadar bozulduğunu, üzüntüden kahrolacağını, kendi yaptıklarının ise ona hiç yakışmadığını düşündü. Evet, o güne değin böylesine bir taşkınlık göstermemişti. Yaşamın özünü kavramaya çalışan, olaylara bir filozof kayıtsızlığıyla yaklaşıp akıl yolundan ayrılmayan o muydu?

Utancından, kendine olan kızgınlığından bütün gece gözüne uyku girmedi. Sabah 10'a doğru ilk işi postanenin yolunu tutmak oldu. Amacı Mihail Averyanıç'tan özür dilemekti. Onun bu davranışından çok etkilenen müdür içten duygularla elini sıktıktan sonra derin derin iç çekti.

—Ah, dostum, unutalım bunları. Geçmişi anacaksak hep iyi yönleriyle anmalıyız.

Ardından postaneye gelen müşterileri, dağıtıcıları titreten bir sesle içeriye bağırdı:

—Hey, Liyubavkin! Hemen bir sandelye getir!

Tam o sırada elindeki taahhütlü mektubu vermek için gişeye sokulan bir kadını da tersledi:

—İşim var, be kadın! Görmüyor musun? Beklemesini öğren!

Gene Andrey Yefimıç'a döndü.

—Eskiyi unutalım, azizim. Hadi, urun şuraya. Ha şöyle! Rahatınıza bakın.

Konuğunun sandalyeye yerleştiğini görünce konuşmadan bir süre oturdu, sonra dizlerini sıvazlayarak;

—Size darılmak aklımın köşesinden bile geçmedi, dedi. Hastalık şakaya gelmez, anlıyorum, dostum. Dünkü sinir bunalımınız beni de, doktor Hobotov'u da çok kaygılandırdı; evinizden ayrıldıktan sonra hep sizden söz ettik. Neden hastalığınıza önem vermiyorsunuz, iki gözüm?

Posta müdürü sesini iyice alçalttı, neredeyse fısıltıyla;

—Kusura bakmayın, sizinle dostunuz olarak konuşuyorum, dedi. Yaşama koşullarınız sağlığınız için kesinlikle elverişli değil. Daracık bir ev, her yer pislik içinde. Ne size bakan bir yakınınız var, ne de tadaviye yetecek paranız... Aziz kardeşim, doktorla ben yalvarıyoruz, ne olursunuz, sözümüzü dinleyin, vakit geçirmeden hastaneye yatın. Sağlıklı besin, bakım, tedavi... bunları ancak orada bulabilirsiniz. Aramızda kalsın, Yevgeni Fiyodorıç bir moveton[1] ama bilgisi yerinde, güvenilir bir doktor. Sizinle yakından ilgileneceği konusunda bana söz verdi.

Postane müdürünün içten ilgisi, yanağında birdenbire parlayan gözyaşı damlaları dokundu Andrey Yefimıç'a. Elini göğsünün üstüne bastırarak;

—İnanmayın onlara, Mihail Averyanıç, inanmayın, azizim! diye fısıldadı. Hepsi yalan! Benim hastalığımın nedeni koskoca yirmi yıl süresince kasabada konuşacak bir tek aklı başında adam bulmamdır. Ne yazık ki, o da deli!.. Ortalıkta

1 Mauvais ton. Terbiyesi kıt anlamında (Fr.).

hastalık filan yok, emin olun. Bütün sorun, bir türlü içinden çıkamadığım bir kısır döngüye düşmüş olmam. Oysa benim için hava hoş, ben her şeye hazırım.

—Öyleyse hastaneye yatın, iki gözüm.

—Dedim ya, hiçbir şeye aldırdığım yok, gömüte deseniz girerim.

—Yevgeni Fiyodorıç'ın tavsiyelerini de dinleyeceksiniz, değil mi dostum?

—Hay hay, söz! Ancak yeniden belirteyim ki, kısır döngümü dür, şeytan üçgeni midir, öyle bir açmaza düştüm ki, hiç sormayın!

—Şimdi her şey, dostlarımın içten ilgisi bile beni aynı sonuca, yok oluşa sürüklüyor.

—Hayır, hayır, iyileşeceğinizi bilin!

—Aynı şeyleri durmadan niçin söylüyorsunuz? diye sinirli sinirli karşılık verdi Andrey Yefimıç. Benim içinde bulunduğum şu durum var ya, hayatının sonuna gelmiş insanların pek çoğu aynısını duyar ve yaşar. Size, böbrekleriniz işlemiyor, yüreğiniz büyümüş gibi haberler verilip tedaviye başlamanız istenirse ya da bir deli, suçlu gözüyle bakılmaya başlanırsa, kısacası, çevrenizin aşırı ilgisiyle karşılaşırsanız, iyi bilin ki, sözünü ettiğim kısır döngüye düşmüşsünüzdür, başka bir deyişle hapı yuttuğunuzun resmidir. Kurtulmak için çırpındıkça daha çok batağa saplanırsınız. İyisi mi, pes edip teslim olun, çünkü bütün çabalarınız boşunadır. Ben böyle düşünüyorum...

Gişenin önü iyice kalabalıklaşmıştı. Andrey Yefimıç arkadaşını işinden alıkoymamak için kalktı, gitmek üzere vedalaştı. O sırada Mihail Averyanıç dileğini yineledi, konuğunu dış kapıya dek uğurladı.

Aynı gün akşam üzeri uzun çizmelerini, gocuğunu giymiş olarak Andrey Yefimıç'ın evine Hobotov geldi. Bir gün önce aralarında bir şey olmamış gibi;

—Bir iş için uğradım, meslektaşım, dedi. Konsültasyonumuz var, siz de gelir misiniz?

Andrey Yefimıç genç doktorun onu biraz dolaştırıp hava almasını istediği için, daha da önemlisi, eline para geçsin diye çağırdığını düşünerek hemen giyindi, birlikte çıktılar. Bir gün önceki kabalığını unutturup barışma fırsatı veren Hobotov'a karşı bir yandan da minnet duyuyordu. Genç doktor aralarında bir şey geçmemiş gibi davranmakla onu güç durumdan kurtarmıştı. Böyle kültürü kıt bir adamdan beklenmeyen bir incelikti bu.

—Hastanız nerede? diye sordu AndreyYefimıç yolda giderlerken.

—Bizim orada, hastanede. Çoktandır size göstermek istiyordum. Son derece ilginç bir olay.

Hastane avlusuna girdiler. Asıl binayı geçerek akıl hastalarının bulunduğu pavyona doğru yürüdüler. Nedense ikisi de hiç konuşmuyorlardı. Pavyona girdikleri zaman Nikita eskisi gibi ayağa fırlayıp hazırola geçti.

Ön odadan koğuşa girerlerken Hobotov;

—Hastalardan birinin akciğerlerinden bir sorunu var. Ben hemen gidip stetoskopumu alayım, dedi.

Ve çıktı.

XVII

Hava kararmaya yüz tutmuştu. İvan Dmitriç yüzü yastığa gömülü yatıyor; inmeli hasta yatağında oturmuş, dudakları kıpırdarken sessizce ağlıyordu. Şişman köylü ile eski postacı uyumaktaydılar. Koğuş tam bir sessizlik içindeydi.

Andrey Yefimıç, İvan Dmitrıç'ın yatağına ilişti, beklemeye başladı. Aradan yarım saat geçti geçmedi, gelmesini beklediği Hobotov'un yerine koğuşa ansızın Nikita girdi. Kucağında sabahlık, iç çamaşırları ile bir çift terlik vardı. Usulca;

—Buyurun, üstünüzü değiştirin, beyefendi, dedi. Şurası yatağınız.

Eliyle, yeni getirildiği belli boş bir karyola gösteriyordu.

—İnşallah yakında iyileşirsiniz, diye ekledi.

Andrey Yefimıç her şeyi anladı. Tek söz söylemeden Nikita'nın gösterdiği yatağa oturdu. Nikita'nın gitmeyip karşısında dikildiğini görünce soyundu, çıplaklığından utana utana hastane çamaşırlarını giydi. Don çok kısa, fanilaysa gereğinden uzun gelmişti, sabahlık isli balık kokuyordu.

—İyileşirsiniz inşallah, diye yineledi Nikita.

Sonra Andrey Yefimıç'ın sırtından çıkardıklarını alıp gitti, kapıyı arkasından kapattı.

Doktor Ragin üstündekilerden utanarak sabahlığının eteklerini önünde kavuşturdu, yeni kılığıyla bir mahpusa benzediğini düşündü. Bir yandan da kendi kendine;

—Ne olacak, hepsi bir, diyordu. Ha frak giymişsin, ha üniforma, ha hasta sabahlığı... Ne fark eder?

Birdenbire hatırına geldi: Nikita'nın aldığı giysilerin ceplerinde saati, not defteri, sigarası kalmıştı. Bunları nereye götürmüş olabilirdi? Belki ölene dek ne pantolonunu, ne yeleğini, ne de kunduralarını bir daha giyemeyecekti. Bütün bu olanlar ona tuhaf, hatta ilk anlarda anlaşılmaz gibi geldi. Aslında o dakikada bile Belova kadının evi ile Altıncı Koğuş arasında bir ayrım bulunmadığı, bu dünyada hiçbir şeyin üstünde durmaya değmeyeceği, her şeyin sonunun boş, saçmalık olduğu inancındaydı. Bu arada İvan Dmitrıç'ın birazdan uyanarak onu bu kılıkta göreceğini düşününce korkudan elleri titremeye başladı, ayakları buz gibi oldu. Yatağından kalkıp koğuşta biraz dolaştı, sonra gene oturdu.

Böylece yarım saat, bir saat oturdu. Sonunda canı sıkılmaya başladı. Peki, burada bir gün, bir hafta, hatta yıllarca kalanlar nasıl dayanıyorlardı? Kendisi bir süre oturup bekledikten sonra koğuşu şöyle bir dolaşıp yeniden oturmuştu. Dahası, pencereden dışarı bakabilir, bir köşeden öbürüne durmadan dolaşabilirdi... Sonra?.. Hep böyle put gibi oturup kara kara düşünecek miydi? Ne biçim işti bu?

Andrey Yefimıç yatağına uzandı, ama hemen kalktı, ye-

niyle alnındaki soğuk teri sildi, aynı anda da üstüne sinen isli balık kokusunu hissetti. Biraz daha gezindikten sonra kollarını şaşkınlık içinde iki yana açtı.

—Bir anlaşmazlık bu! dedi. Bir an önce önlemeliyim!

Tam o sırada İvan Dmitrıç uyandı. Önce yatağında doğrulup dirseklerini dizlerine dayadı, yanaklarını iki yumruğunun arasına aldı. Ardından yere tükürerek uykulu uykulu doktor Ragin'e baktı. Onu tanıyamamıştı, anlaşılan. Ancak bir an sonra mahmur yüzünde zehir gibi alaycı, hınç dolu bir anlatım belirdi. Bir gözünü kırparak, uykudan henüz açılmamış çapaklı bir sesle;

—Ee, sonunda sizi de tıktılar buraya, iki gözüm! dedi. Buna ne çok sevindiğimi bilemezsiniz! Zamanında eloğlunun kanını bol bol emdiniz, şimdi de sizin kanınızı emsinler, bakalım. Güzel! Güzel!

İvan Dmitrıç'ın sözleri Andrey Yefimıç'ı bayağı kuşkulandırmıştı. Omuzlarını kaldırarak;

—Bir anlaşmazlık olmalı, başka türlü bir anlam veremiyorum, dedi.

İvan Dmitrıç yere bir daha tükürdükten sonra yeniden yatağına uzandı.

—Lanet olası yaşam! diye homurdandı. En acı yanı da çekilen ızdıraplara karşılık bir ödül verilmemesi! Müzikli oyunlarda olduğu gibi her şey görkemli bir gösteriyle değil, basit bir ölümle bitiveriyor. Birkaç işçi gelip ölüyü kollarından, bacaklarından tutarak bodruma atıyorlar.... Brrr! Ama istediklerini yapsınlar. Kim bilir, belki de öbür dünyada yüzümüz biraz güler. Bir yolunu bulup öbür dünyadan sık sık bu dünyaya geleceğim. Bu namussuzlar hortladığımı görüp ödleri patlasın, korkudan saçları bembeyaz olsun!

O sırada sokaktan dönen Moiseyka koğuşa girdi. Doktoru görünce elini uzattı.

—Bir kapik versen e!

XVIII

Andrey Yefimıç pencerenin yanına gitti; camdan dışarısını, kırları seyretmeye başladı. Hava iyice kararmıştı. Ufukta sağdan soğuk yüzlü, koyu kızıl bir ay yükseliyordu. Hastane çitine oldukça yakın, yüz kulaç kadar ötede, taş duvarla çevrilmiş beyaz bir yapı vardı. Burası ilçe hapisanesiydi.

«Işte gerçek karşımızda!» diye düşündü, içine büyük bir korku düştü.

Soğuk yüzlü ay, hapisane, hastane çitinin tepesindeki sivri sivri çıkıntılar, uzakta alevleri parlayan Kostopol orman ürünleri fabrikasının görüntüsü hepsi korku vericiydi. Arkasında birisi derin derin iç çekti, Andrey Yefimıç dönüp baktı. Göğsü ışıl ışıl nişanlarla, madalyalarla donanmış bir adam gördü. Adam gülümseyerek ona kurnaz kurnaz göz kırpıyordu. Korkusu daha bir arttı.

Andrey Yefimıç her ne kadar ayın, fabrikanın görünüşünde ürkütücü bir şey bulunmadığına, aklı yerinde insanların da madalya taktıklarına, sonunda her şeyin çürüyüp toprağa dönüşeceğine kendi kendini inandırmaya çalıştıysa da içini koyu bir umutsuzluk kapladı; o umutsuzlukla pencerenin demir parmaklığına sarılıp olanca gücüyle sarstı. Ancak parmaklık yerinden oynamadı bile...

Bunun üzerine korkusunu yenmek için İvan Dmitrıç'ın yanına gitti, yatağının üstüne oturdu. Titriyordu. Yanaklarından akan soğuk teri silerken;

—Ah, moralim öyle bozuk ki! dedi. İşim bitik, çöküntü içindeyim.

İvan Dmitrıç alay edercesine güldü.

—Çöküntüden kurtulmak için felsefe yapsanız a!

—Ya! Demek öyle!.. Oysa siz Rusya'da felsefenin «fe»si olmadığı halde en ciğeri beş para etmez insanların felsefeye özendiklerini söylemiştiniz. Bırakın felsefe yapsınlar, bunun kime ne zararı var?

Karşısındakini acındırmak ister gibi ağlamaklı bir sesle konuşuyordu.

—Niye öyle kötü kötü gülüyorsunuz, dostum? O küçük, değersiz, yaşamda aradıklarını bulamamış insanlar felsefe de mi yapmasınlar? Okumuş, aklı başında, onurlu, özgürlüğüne düşkün, Tanrı'nın kendi benzeri olarak yarattığı bir adam da çamura bulanmış, ahmaklarla dolu bir taşra kasabasında hekim kimliğinde çile doldurursa; işi-gücü hastalara vantuz çekmek, sülük tutturmak, hardal yakısı yapıştırmaksa o da ister istemez felsefeyle uğraşır! Hepimizin yaptığı düzenbazlık, bayağılık, görgüsüzlük! Aman Tanrım! Aman Tanrım!

—Saçmalıyorsunuz, beyim! Madem hekimliği beğenmiyordunuz, siz de kendinizi bakanlığa seçtirseydiniz!

—Bizden doğru-dürüst adam çıkmaz. Çünkü hepimiz güçsüzüz, azizim. Dengeli, soğukkanlı bir insandım; her şeyi sağlam kafayla düşünür, tasarlardım. Ama feleğin bir tekmesiyle sarsılıp manen yıkıldım. Dayanıksızız, miskiniz... Siz de öylesiniz, azizim. Aklınıza, soyluluğunuza diyecek yok; yaratılıştan iyiye, yüceye eğilimlisiniz. Ama gerçek yaşama adımınızı atar atmaz soluğunuz kesildi, hasta düştünüz. Bunlar hep güçsüzlüğümüzden, zayıflığımızdan...

Andrey Yefimıç, yakasına yapışan korku, hayata küskünlük duygusu yanında akşamın karanlığıyla birlikte içini başka sıkıntıların bastığını da hissediyordu. Sonunda bunun sigara ve bira yokluğundan kaynaklandığını anladı.

—Ben biraz dışarı çıkayım, dostum, dedi. Söyleyeyim de ışık getirsinler. Yapamam böyle... Dayanamıyorum.

Böyle diyerek kapıya yöneldi ama kapıyı açar açmaz Nikita ile burun buruna geldi.

—Nereye? Olmaz, beyim, olmaz! Yatma zamanı artık.

Ragin afalladı.

—Bir dakikalığına. Avluya çıkıp dolaşacağım biraz.

—Olmaz, dedik. Kendiniz de biliyorsunuz ya...

Nikita kapıyı doktorun yüzüne kapadı, arkadan sırtını dayadı.

Andrey Yefimiç şaşkın şaşkın omuz silkerek;

—Dışarı çıksam bundan kime ne? dedi. Çıkmam gerekiyor, Nikita, bırak da gideyim!

Sesi titriyordu.

—Düzeni bozmanız iyi bir şey mi, beyim?

Bu sefer İvan Dmitrıç dayanamadı;

—Bu kadarı da fazla! diye bağırarak yerinden fırladı. Ne hakla bırakmıyor? Ne diye tutuyorlar bizi burada? Yasa apaçık söylüyor: Mahkeme kararı olmadan kimsenin özgürlüğü elinden alınamaz! Zorbalık, keyfi hareket bunlarınki!

Doktor, İvan Dmitrıç'ın çıkışından destek bulmuştu.

—Elbette keyfi hareket! Ben avluda dolaşmadan edemem! Zorla tutmaya hakkın yok! Bırak, diyorum sana!

İvan Dmitrıç;

—Duydun mu, beyinsiz herif! diyerek kapıya bir yumruk indirdi. Aç, Nikita, aç! Yoksa kapıyı kırarız! Aç, canavar ruhlu!

Andrey Yefimıç titreme nöbeti içinde durmadan bağırıyordu:

—Aç, emrediyorum sana!

Kapının öte yanından Nikita'nın kaba sesi duyuldu:

—Hele biraz daha konuş, gösteririm sana!

—Yevgeni Fiyodoroviç'i çağır bari. Bir dakikalığına gelmesini rica ettiğimi söyle.

—Yarın kendisi gelecek zaten.

—Anlaşılıyor, bırakmayacaklar bizi buradan. Bu adamla boşuna uğraşıyoruz. Çürütür de bırakmaz! Aman Tanrım, öbür dünyada gerçekten cehennem yok mu? Bu alçakların yaptıkları yanlarına mı kalacak?.. Hani, adalet bunun neresinde?

İvan Dmitrıç kapıya yüklenerek kısık sesiyle bir daha bağırdı:

—Kapıyı aç, hergele! Duramıyorum içerde, boğulacağım! Bu beyinsizin kafasını dağıtmalı! Aç, katil herif!

Beklenmedik bir anda kapı hızla açıldı, içeri dalan Nikita elleriyle, diziyle tam önünde duran doktoru kabaca itti, sonra kulaçlanarak yüzüne bir yumruk indirdi. Andrey Yefimıç tuzlu bir dalganın onu kaptığı gibi yataklara doğru sürüklediğini hissetti. Ağzında acı-tuzlu bir tad vardı; belli ki, diş etleri patlamıştı. Yüzer gibi kollarını açarak oradaki bir karyolaya tutundu, aynı anda da Nikita sırtına iki tekme indirdi.

O sırada İvan Dmitrıç'ın acı çığlıkları duyuldu; besbelli, o da dayak yiyordu.

Ardından her şey derin bir sessizliğe gömüldü. Pencereden içeriye cılız bir ay ışığı sızıyordu, parmaklığın gölgesi ağ gibi döşemeye yayılmıştı. Ürkütücü bir hava vardı koğuşta. Andrey Yefimıç soluğunu tutmuş, korku içinde yeni tekmeler, yumruklar inecek mi diye bekliyordu. Göğsünde, bağırsaklarında sanki birisi orağın sivri ucunu sokup çeviriyormuş gibi keskin bir ağrı vardı. Bağırmamak için yastığını ısırdı, dişlerini sıktı. O sırada, tam o kargaşanın ortasında zihninde bir düşünce çaktı. Bu korkunç, kahredici düşünce koğuşta yatan hastalarla ilgiliydi. Zayıf ay ışığında birer gölge gibi gözüken bu insanlar da yıllarca her gün onun duyduğu acıyı, umutsuzluğu duymamışlar mıydı? Nasıl olmuştu da o, Andrey Yefimıç yirmi yıldan uzun bir süre yanlarında yaşadığı halde onların neler çektiğini anlamamış, anlamak istememişti?.. Evet, anlamamıştı, çünkü o zamana değin acı nedir bilmiyordu, böyle bir şey tatmamıştı, öyleyse suçlu sayılmazdı. Ancak Nikita'nın yumrukları kadar acımasız, ödün vermeyen vicdanının sesini duyunca ense kökünden topuklarına dek ürperdi. Kendine lanet üstüne lanet okudu. Yataktan aşağı atlayarak Nikita'yı, Hobotov'u, hastane yöneticisini, sağlık memurunu öldürmek, sonra da kendi canına kıymak için dışarı kaçmaya davrandı. Ama bacakları yerinden oynamadı. Olanca gücüyle haykırmak istedi, ağzından tek ses çıkmadı. Sanki bir şey gelip göğsünde soluğunu tıkamıştı O hınçla sabahlığının, gömleğinin göğsünü paramparça etti, sonra da yatağın üstüne yığıldı.

XIX

Ertesi gün uyandığında başı ağrıyor, kulakları uğulduyordu. Kollarında, sırtında, her yerinde kırıklık vardı.

Bir gün önceki zayıflıkları geldi aklına, ama bundan dolayı utanmadı. Evet, dün tabansızlık etmiş, aydan bile korkmuş, o zamana değin hiç tatmadığı duygularını, aklından geçen bütün düşünceleri içtenlikle açıklamıştı. Aradıklarını bulamamış insancıkların felsefe yapma çabası üzerine düşündükleri gibi... Şu anda hiçbirine aldırmıyordu artık.

O gün bir şey yemeden, içmeden, yatağında suskun, kıpırtısız yattı.

Kendisine soru sorduklarında, «Benim için hepsi bir. Sorulara karşılık vermeyeceğim, kimseyle konuşmayacağım... Bana ne?..» diyordu.

Öğleden sonra Mihail Averyanıç geldi. Arkadaşına bir çeyreklik çay ile bir kavanoz marmelat getirdi. Onun arkasından yoklamaya gelen Daryuşka, Andrey Yefimıç'n karyolasının dibinde bir saat ayakta dikildi. Yüzünden bön bir üzüntü okunuyordu. Hobotov gelirken bir şişe bromür getirmeyi de ihmal etmemişti. Nikita'ya tütsü yakarak koğuşun havasını değiştirmesini söyledi.

Daha akşamı bulmadan Andrey Yefimıç öldü. Ölüm nedeni inme. İlkin bedenini sarsan bir titreme ile bulantı duydu. Tiksindirici bir şey midesinden başlayarak başına, gözlerine, kulaklarına, hatta parmak uçlarına değin tüm bedenine yayıldı. Gözlerinin önü yemyeşil olunca Andrey Yefimıç artık sonunun geldiğini anladı. Aynı anda da İvan Dmitrıç'ın, Mihail Averyanıç'ın ve milyonlarca insanın ölümsüzlüğe inandıklarını anımsadı. Ya gerçekten öyle bir şey varsa?.. Ama ölümsüzlüğü istemiyordu, bir an için hatırına gelmişti. Bir gün önce bir yazıda okuduğu güzel güzel geyikler sürü halinde önünden geçip gitiler. Öylesine zarif, öylesine inceydiler... Bir köylü kadın elindeki taahhütlü mektubu uzattı. Ardından Mihail

Averyanıç'ın ona bir şeyler söylediğini işitir gibi oldu. Sonra hepsi silindi, yok oldu ve doktor Ragin bir daha uyanmamak üzere sonsuzluğa daldı....

Koğuşa giren köylüler ölüyü kollarından, bacaklarından tutarak hastanenin küçük kilisesine götürdüler. Andrey Yefimıç orada gözleri açık, ay ışığıyla aydınlanmış masanın üstünde bütün gece yattı. Sabah sağlık memuru Serey Sergeyiç uğradı. Çarmıhın önünde kendinden geçercesine dua ettikten sonra eski amirinin gözlerini kapattı.

Bir gün sonra doktor Ragin'i gömdüler. Cenaze törenine yalnız Mihail Averyanıç ile Daryuşa gelmişlerdi.

KORKU

Yakın bir arkadaşımın öyküsü

Arkadaşım Dmitri Petroviç Silin üniversiteyi bitirdikten sonra Petersburg'da bir devlet dairesine girmiş, ancak otuz yaşına varmadan görevinden ayrılarak köyde çiftlik işleriyle uğraşmaya başlamıştı. Gerçi işleri düzgün gidiyora benziyordu, gene de görüşmelerimizde onun asıl yerini bulamadığı, Petersburg'taki görevinin başına dönse daha iyi edeceği gibi bir izlenim edindim. Tarladan toz-toprak içinde, yüzü güneş yanığı, yorgun argın döndükten sonra beni bahçe kapısında ya da evinin önündeki merdivenlerde karşılıyor, akşam yemeğini yer yemez uyku bastırarak karısının kolunda bir bebek gibi uyumaya gidiyordu. Eğer uykusunu yenip uyumazsa o zaman yumuşak, içten, sanki yalvaran sesiyle bana en güzel düşüncelerini açıklamaya çalışıyordu. Onun bu durumlarını gördükçe bir çiftlik sahibi, tarım uzmanı olmak şöyle dursun, bu işten azap çektiğini anlıyordum. Edindiğim kanıya göre ona çiftlik filan gerekmiyordu, kazasız-belasız gününü geçirsindi, o kadarı yeterdi.

Onları yoklamaya gittiğimde fırsat bulursam evlerinde birkaç gün kalmayı severdim. Çiftlik evleri, evin önündeki park, büyük meyve bahçesi, az öteden akan ırmak, arkadaşımın ağır ağır konuşması, tumturaklı sözler katarak dile getirdiği, anlaşılması kolay felsefesi hoşuma giderdi. Arkadaşımı sevdiğimi söyleyebilirim, ancak bundan pek emin değilim, çünkü o zaman ona karşı beslediğim duyguları bugün bile tam açıklığa kavuşturmuş değilim. Çok zeki, temiz yürekli, insanı sıkmayan,

davranışları içten bir insandı. Ancak şunu da belirteyim ki, bana güvenerek, çekinmeden açtığı iç dünyası, ilişkilerimizi dostluk olarak nitelemesi bende utanmayla karışık kötü duygular uyandırıyordu.

Bunun başlıca nedeni, karısı Mariya Sergeyevna'yı çok beğenmemdi. Kadına aşık olduğumu söyleyemem, gelgelelim yüzü, gözleri, sesi, yürüyüşü çok hoşuma giderdi. Onu uzun süre görmezsem özlerdim. O sıralar hayalimde canlandırarak bu genç, güzel, zarif kadını düşündüğüm kadar başka bir kadını düşündüğümü anımsamıyorum. Aslında onunla ilgili belli bir niyetim yoktu, birtakım başka hayallere de kapılmazdım. Ancak kadınla baş başa kaldığımızda kocasını yakın dostum saymasından dolayı büyük bir rahatsızlık duyardım. Piyanoda sevdiğim parçaları çalarken ya da bana ilginç olaylar anlatırken onu büyük bir zevkle dinler, bir yandan da kocasını sevdiği, beni onun yakın arkadaşı saydığı düşüncesi aklımdan çıkmadığı için bütün keyfim kaçardı. O zaman ölgün, can sıkıcı bir adam olurdum. Bendeki değişikliği fark ederek;

—Arkadaşınız olmadığı için sıkıldığınız belli, derdi. Birini gönderelim de tarladan çağırsın.

Dmitriç Petroviç geldiğinde de;

—İşte arkadaşınız geldi. Birlikte güzel güzel vakit geçirirsiniz, derdi.

İlişkilerimiz böylece bir buçuk yıl kadar sürdü.

Temmuz ayının bir pazar günüydü. Arkadaşımla yapacak başka işimiz olmadığı için birlikte akşam yemeğinde yemek üzere bir şeyler almak niyetiyle Kluşino adındaki büyücek bir köye gittik. Orada dükkan dükkan dolaşırken güneş battı, akşam karanlığı bastırdı. O akşamı ve arkasından gelen geceyi hiçbir zaman unutamayacağım. Aldığımız kaşar peyniri takır takır kurumuş sabuna benziyordu, sucuk ise taş gibi sertti, katran kokuyordu. Sonra bira almak için başka bir dükkana uğradık. Arabacımız atları nallatmaya götürürken kendisiyle kilisede buluşmak üzere sözleşmiştik. Arkadaşımla ikimiz

sokakta konuşa konuşa yürüyüp aldığımız şeyler üzerine şaka yaparken o yörede Kırk Çileci adıyla bilinen bir adam arkamızdan sessiz, biraz da gizemli bir tavırla bizi izliyordu. Kırk Çileci bir süre uşak olarak yanımda çalışmış, sarhoşluğu yüzünden işten kovduğum Gavrila Severov; kısaca söylersek Gavriyuşka'dan başkası değildi. Adam Dmitri Petroviç'in yanında da çalışmış, gene aynı suçtan bir süre sonra kovulmuştu. Gerçekten de ıslah olmaz bir sarhoştu, denilebilir ki, bütün yaşamı içki yüzünden kaymıştı. Babası bir papaz, annesi ise soylu bir aileden gelme olduğuna göre Gavriyuşa daha doğarken toplum yaşamımızda «ayrıcalıklı» denilen bir sınıfa girmesi gerekirdi. Gelgelelim adamın baygın, saygılı, her zaman terli yüzüne, yer yer kırlaşmış kızıl sakalına, kolları tiftimiş zavallı ceketine, pantolonundan dışarı fırlamış kırmızı gömleğine bakarken demin sözünü ettiğim «ayrıcalık»la ilgili tek iz göremezdiniz. Kendisini okumuş bir adam sayardı, gerçekten de ruhban okuluna gitmiş, ancak sigara içmesi yüzünden okuldan atılmıştı. Daha sonra girdiği piskoposluk korosunda iki yıl kadar şarkıcı olarak görev yapmış, manastırda yatıp kalkmış, ama sigara içmesi, başka «zayıflıkları» yüzünden oradan da kovulmuştu. İki ili bir baştan bir başa yaya dolaştığı, kilise ve devlet kuruluşlarına iş için dilekçeler verdiği, dört kez mahkemeye düştüğü söyleniyordu. En sonunda bizim ilçede saplanıp kaldı. Burada şunun-bunun yanında uşaklık, koruculuk, köpek bakıcılığı, kilise bekçiliği yaparak geçindi; başkalarının evinde aşçılık eden, yolsuz dul bir kadınla evlendi. Çanak yalayıcılık; yaltakçılık zamanla adamın mesleği haline geldi, kirli yaşamın her türlüsüne bulaştı, sonunda kendisi bile ayrıcalıklı, okumuş geçmişinden masalmış gibi, kuşkuyla söz etmeye başladı. Öykümüzün geçtiği sıralar ortalıkta yersiz-yurtsuz dolaşıyor; kendini at baytarı, avcı filan olarak tanıtıyordu. Karısının nerelerde bulunduğunu ise bilen kimse yoktu.

Dükkandan çıkınca kiliseye gittik, orada arabacıyı beklemeye başladık. Kırk Çileci ise uzağımızda bir yere oturdu,

saygıyla öksürmek için yumruğunu ağzına yakın tuttu. Hava epeyce kararmış, akşamın rutubeti artmıştı; nerdeyse ay çıkmak üzereydi. Yıldızlı, açık gökyüzünde tam tepemizde biri büyük, biri küçük iki bulut vardı. Anne ile çocuğuna benzeyen bu iki bulut güneşin battığı yerdeki kızıllığa doğru hızla ilerliyordu.

Dmitri Petroviç;

—Ne güzel bir hava! dedi.

Saygıyla elinin içine öksüren Kırk Çileci oradan atıldı:

—Gerçekten çok güzel... Şey, Dmitri Petroviç, nereden aklınıza esti de buralara uğradınız?

Arkadaşım karşılık vermedi. Bunun üzerine Kırk Çileci içini çekti, bize bakmaksızın alçak sesle;

—Büyük acılar çektiğimi bilin, ancak bunun tek sorumlusu başkası değil, gene benim, dedi. Yolunu yitirmiş, becereksiz bir adam olduğum kesin, bununla birlikte şu da bir gerçek ki, insanın yiyecek bir dilim ekmeği olmazsa kurtuluşu yoktur, köpekten de aşağılık bir yaratık durumuna düşer... Şey... bunları söylediğim için beni bağışlayın, Dmitri Petroviç!

Silin'in ona aldırış ettiği yoktu, başını yumruğuna dayamış otururken derin derin düşünüyordu. Kıyıdaki bir tepenin üstünde yükselen kilise avlusunun parmaklıkları arasından ırmağın suları, karşı yakadaki sulak çayırlar, orada yakılmış kır ateşinin parlak kırmızı alevleri gözüküyordu. Kır ateşinin çevresinde insanlar, atlar vardı; bunlar kıpırdanıp duruyorlardı. Daha ilerde ise başka ışıklar seçiliyordu, köyün ışıklarıydı bunlar, oradan şarkı sesleri geliyordu.

Irmağın yüzeyinden, çayırlıktan yer yer yükselen sis bulutları kimi yerde koyu, kimi yerde seyrek kümeler halinde yayılarak söğüt ağaçlarına takılıyor, yıldızların su yüzeyinde yansıyan parıltısını örtüyordu. Sis bulutları her dakika değişerek bazen kucaklaşan, bazen selam veren insanlara dönüşüyor, bazen de cüppelerinin geniş kollarını havaya kaldırarak dua eden papazlara benziyorlardı. Bütün bu görüntüler Dmitri

Petroviç'in aklına hayaletleri, hortlakları getirmiş olacak ki, bana dönerek;

—Değerli dostum, söyler misiniz, hayalimizde canlandırdığımız korkunç, gizemli şeyleri anlatırken niçin hep içinde bulunduğumuz yaşamdan değil de hortlaklar, ruhlar aleminden örnekler veririz?

—En çok anlamadığımız şeylerden korkarız da ondan.

—Peki, içinde yaşadığımız şu dünyayı çok mu iyi anlıyoruz sanki? Size göre yaşadığımız olaylar ruhlar aleminden daha kolay açıklanabilecek cinsten midir?

Böyle diyerek iyice yanıma sokuldu, yanağımda soluğunun ılıklığını hissettim. Akşam karanlığında yüzü daha bir solgunlaşmıştı, sakalı kurumla sıvanmış gibi simsiyah gözüküyordu. Korkunç şeylerden söz etmeye hazırlanmıyormuş gibi gözleri hüzünlendi; ürkek, içten bakışlarını yüzüme dikerek her zamanki yalvaran sesiyle konuşmaya başladı:

—Hem yaşadığımız şu dünya, hem de ruhlar alemi aynı derecede ürkütücü geliyor bana. Hayaletlerden korkan kişi benden de, şu ışıklardan da, gökyüzünden de aynı biçimde korkmak zorundadır, çünkü şöyle bir düşünecek olursak, çevremizde gördüklerimiz öbür dünya kaçkınları hortlaklar kadar akılla erişilmez, havsalanın almayacağı şeylerdir. Prens Hamlet uykusunda kendisini ziyaret ettiğini söylediği hayaletlerden korktuğu için öldürmedi kendini. Ayrıca o ünlü monoloğu hoşuma gitmekle birlikte beni derinden sarstığını söyleyemem. Bir dostum olarak size açıkça itiraf ediyorum: Bazen üzüntülü anlarımda ölüm saatimi gözümün önüne getiririm, hayal gücüm bin bir türlü ürkütücü görüntü canlandırır, kendimi azap verici heyecanlara, bunalımlara kaptırırım, ama inanın bana, gene de gerçek yaşamda karşılaştığım olaylar kadar korkunç gelmez bunlar bana. Bu dünyayı anlamakta güçlük çekiyorum, yaşamaktan korkuyorum. Bilmem, belki hasta bir adamım, belki de kafayı üşüttüm. Sağlıklı, normal bir insana çevresinde görüp işittikleri anlaşılacak türden şeylermiş gibi

gelir, bense böyle bir duygudan yoksunum, günden güne işler sarpa sardığı için korkmaktan kurtulamıyorum. Bilirsiniz, boşluk korkusu denen bir hastalık vardır, benimki de yaşama korkusu gibi bir hastalık olsa gerek. Çayırlara uzanıp daha bir gün önce dünyaya gelmiş bulunan bir böceği incelediğim zaman onun da dünyadan hiçbir şey anlamadığını, yaşantısının korkudan başka bir şey olmadığını düşünerek kendimi o böceğin yerine koyarım.

—Özellikle nelerden korkuyorsunuz? diye sordum.

—Siz bana «Korkuya kapılmadığınız ne var?» diye sorun. Ben yaratılıştan derin düşünmeyen, sığ bir adamım; öbür dünya konularıyla, insanoğlunun yazgısıyla filan fazla ilgilenmem. Kafam yüksek konuları pek sarmaz... O yüzden en çok korkuya kapıldığım şey, hiçbirimizin karşılaşmaktan kurtulamayacağı sıradan olaylardır. Davranışlarım arasından hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğunu ayırt edemediğim için sürekli kaygı duyarım. Gerek yaşama koşullarının, gerekse gördüğüm eğitimin beni sıkı bir yalan çemberinin içine hapsettiğinin bilincindeyim. O bakımdan bütün yaşantım, hem kendimi, hem başkalarını kandırmaktan, üstelik bunun farkına varmamaktan ibaretmiş gibi gelir bana. Yaşadığım sürece bu yalandan kurtulamayacağımı bildiğim için büyük bir korkuya saplanmış bulunmaktayım. Bugün bir şey yaptıysam yarın bunu niçin yaptığımı anlamıyorum. Petersburg'da devlet görevine girmiştim, içimdeki korkuya dayanamayıp çıktım; burada çiftçilikle uğraşmaya başladım, şimdi gene korkuyorum... Biz insanların çok az şey bildiğini görmekteyim; işte bu nedenle sık sık yanılgıya düşüyoruz, başkalarına haksızlık edip iftirada bulunarak adamlara yaşamayı zehir ediyoruz, bütün enerjimizi hiçbir işe yaramaz, yaşamamızı zorlaştıran saçmalıklara harcıyoruz. Bakın, azizim, insanları kesinlikle anlamıyorum, o yüzden herkesten korkuyorum. Köylülere bakarken de kurtulamıyorum korkudan. Bu insanlar hangi yüce amaç uğruna acı çekiyorlar, neden yaşıyorlar? Yaşamak bir zevkse bence

hiçbirinin yaşamasına gerek yok. Eğer yaşamın amacı, anlamı sürekli yoksulluk, kurtuluş umudu olmayan cahillikse insancıkların niçin durmadan işkence çektiklerini anlamak olanaksız. Yeryüzünde anladığım tek olay, tek varlık yok, azizim. Alın işte karşınızdaki şu herifi!

Dmitri Petroviç böyle söyleyerek Kırk Çileci'yi gösterdi. Kendisine baktığımızı görünce beriki elinin içine saygıyla öksürdükten sonra;

—Ben efendilerime hiçbir zaman saygıda kusur etmedim, iyi bir uşak oldum, dedi. Tek eksiğim, içki düşkünlüğüm. Böyle talihsiz bir adamı bir kerecik daha iyilik edip yanınıza alırsanız duacınız olurum. Hizmetimden memnun kalırsınız, şeref sözü!

O sırada kilise bekçisi yanımızdan geçti, orada niçin oturduğumuzu anlamadığı için tuhaf tuhaf baktı, çan kulesinden sarkan ipi çekti. Gecenin sessizliğini yırtarcasına çan uzun uzun, ağır ağır çaldı.

Yevgeni Petroviç içini çekerek;

—Eh, saat 10'u bulmuş, dedi. Gitme zamanı çoktan geldi. İşte böyle, azizim, sıradan olaylardan ödüm patlıyor, düşünmekten korkuyorum. Oysa ortada korkacak bir şey yok. Ben de ne yapıyorum? Düşünmemek için durmamacasına bir şeylerle uğraşıyorum, geceleyin kütük gibi yatıp deliksiz uyku uyuyayım diye kendimi yormaya çalışıyorum. Başkaları için çoluk çocuk olağan şeylerdir, oysa benim yönümden onlara dayanmak öylesine güç ki!

Eliyle yüzünü sıvazladı, öksürdü, güldü.

—İçinde bulunduğum saçmalığı bilseniz şaşar kalırdınız, dedi. Herkes nasıl yaşadığımı görerek diyor ki: «Aman ne sevimli bir karınız, ne hoş çocuklarınız var! Kendiniz de iyi bir aile babasısınız.» Çok mutlu olduğumu sanarak beni kıskanıyorlar. Oysa işin aslı hiç de öyle değil. Gerçeği söylemem gerekirse, dostum, benim aile yaşantım dışardan görenler yönünden tümüyle hüzün verici bir yanılgıdır. İşte bu durum korku veriyor bana.

Solgun yüzü gülmekten dolayı çarpılıp çirkinleşti. Kollarını belime doladıktan sonra alçak sesle;

—Yakın bir dostum olduğunuzu bilin; size güvenim, saygım sonsuzdur, dedi. Dostluk, içimizi döküp canımızı sıkan gizlerden kurtulmamız için bize gökten gönderilmiştir. Öyleyse izin verin, dostluğumuzdan yararlanıp bütün gerçeği açıklayayım. Gözünüzde büyüttüğünüz aile yaşantım benim başlıca mutsuzluk kaynağım olup en çok bundan dolayı korku duymaktayım. Evliliğim aptallıktan, budalalıktan başka bir şey değildir aslına bakılırsa. Baştan şunu belirteyim ki, evlenmeden önce Maşa'yı çılgınca seviyordum, ona iki yıl sürekli kur yaptım. Tam beş kez yinelediğim evlenme önerimi bana bir yakınlık duymadığını söyleyerek her seferinde geri çevirdi. Ayaklarına kapanıp aşkımdan yanarak yaptığım altıncı önerimi ise bana bir lütufta bulunurcasına kabul etti... O zaman bana şöyle demişti: «Sizi sevmiyorum, ancak size tümüyle sadık bir eş olacağım.» Onun bu koşulunu coşkuyla karşıladım. O zaman bunun ne anlama geldiğini biliyordum, ama yemin ederim, şimdi kesinlikle bir şey anlamıyorum. «Sizi sevmiyorum, ancak size tümüyle sadık bir eş olacağım.» ne demektir? Koyu bir sisten, karanlıktan başka nedir bu? Karımı şimdi de evlendiğimiz ilk günkü kadar seviyorum, gelgelelim o bana karşı eski kayıtsızlığını sürdürüyor, bugün evden ayrılıp gitsem memnun kalacak. Öte yandan kendisinin beni sevip sevmediğini bilmiyorum, bilmiyorum, bilmiyorum. Oysa aynı çatı altında yaşıyoruz, birbirimize «sen» diyoruz, çocuklarımız var, mal-mülk hepsi ortak. Söyleyin, Tanrı aşkına, ne anlama geliyor bu durum? İki gözüm, siz bir şey anladıysanız bana da açıklayın lütfen! Eziyet etmekten başka bir anlam taşıyor mu? Karımla aramızdaki ilişkiye zerrece aklım ermediği için bazen ondan, bazen kendimden, bazen ikimizden birden nefret ediyorum. Kafamın içi iyice karışık, durmadan acı çekmekten olacak, beynim körleştikçe körleşti. Öbür yandan karım günden güne güzelleşiyor, gitgide daha alımlı bir kadın oluyor. Saçlarının

güzelliği insanın aklını başından alır, gülümsemesi hiçbir kadında yok sanki. Onu seviyorum, umutsuzca sevdiğimi biliyorum. Kendisinden iki çocuğum olan bir kadına karşı beslenen umutsuz bir aşk benimkisi! Böyle bir şeye kimin aklı erer, kim bundan korku duymaz? Benim bu yaşadıklarım hayaletlerden, hortlaklardan daha korkunç değil mi?

Öyle garip bir ruh hali içerisindeydi ki, konuşması daha ne kadar uzardı, bilmem. Bereket versin, arabayla birlikte sürücümüz geldi de durumu kurtardı. Biz arabaya binerken Kırk Çileci şapkasını çıkarıp yardıma koştu. Sanki pek değerli bedenimize elini sürmek için fırsat kolluyormuş gibiydi. Gözlerini kırpıştırıp, başını yana eğerek;

—Dmitri Petroviç, izin verirseniz gene uşağınız olarak çalışayım, dedi. Açlıktan öleceğim. Bana bir babalık daha yapın, alın yanınıza!

—Peki. Birkaç gün kalırsın, sonra ne olacağını görürüz.

—Başüstüne! Bugün hemen gelirim, efendim.

Eve kadar altı fersah yolumuz vardı. Dmitri Petroviç, yakın arkadaşına bütün derdini açmaktan dolayı rahatlamış olarak yolculuk boyunca bana sarılarak oturdu. Artık herhangi bir korku ya da kaygı duymaksızın, aile ilişkileri düzelir düzelmez Petersburg'a giderek bilimle uğraşacağını neşeyle anlattı. Söylediğine göre bunca yetenekli genç insanı kentlerden kırsal bölgelere süren düşünce akımı ülke için üzüntü verici bir şeydi. Çünkü Rusya'nın bol çavdarı, buğdayı vardı, ama kültürlü insanı kıttı. O bakımdan yetenekli genç kuşak kendini bilime, sanata, siyasete adamalıydı; başka türlüsü ülkemiz adına isabetsizlik olurdu. Yevgeni Petroviç böyle keyifle bir hayli felsefe yaptıktan sonra ertesi gün sabah erkenden evden ayrılacağını söyleyerek benden özür diledi. Orman alım-satım işleri için gitmesi gerekiyormuş.

Arkadaşımı aldatıyormuş gibi bir duygu içinde olduğumdan hem utanıyor, hem de üzülüyordum. Öte yandan bu kararından dolayı memnundum. Gittikçe yükselen kocaman

kırmızı aya bakarken gözlerimin önüne soluk yüzlü, selvi boylu, sarışın karısını getirdim. Her zaman güzel giyinen, özel kokusu burnumda buram buram tüten o güzel kadını... Onun, kocasını sevmediğini düşünmek nedense çok hoşuma gitti.

Eve gelir gelmez akşam yemeğine oturduk. Mariya Sergeyevna satın aldığımız yiyecekleri ikram ederken durmadan gülümsüyordu. Kadının çok güzel saçları ve eşsiz bir gülümsemesi olduğunu orada bir kez daha fark ettim. Onun her anını izliyor; hareketlerinde, bakışlarında kocasını sevmediğinin belirtilerini arıyordum. Sanki bu belirtileri görür gibiydim.

Biraz zaman geçince Dmitri Petroviç'i her zamanki gibi uyku bastırdı. Bizimle on dakika kadar oturduktan sonra kalkarak dedi ki:

—Yarın sabah üçte uyanmam gerekiyor. İzin verirseniz yanınızdan ayrılacağım.

Karısına sarılarak sevgiyle öptü, benim elimi de teşekkürlerle sıktı. Bir hafta sonra gene geleceğim konusunda benden sıkı sıkı söz aldıktan sonra yatmak üzere evin bitişiğindeki yan bölmeye geçti. Hizmetçiler kalkma saatini kaçırmadan onu orada uyandıracaklardı.

Mariya Sergeyevna, Petersburg alışkanlığını sürdürdüğü için hep geç yatardı, bu alışkanlığından dolayı şimdi daha bir seviniyor gibiydi. İkimiz baş başa kalınca;

—Demek böyle! dedim. Şimdi bana bir şeyler çalmak lütfunda bulunacak mısınız?

Aslında müzik dinlemek gibi bir niyetim yoktu, ama konuşmaya nasıl başlayacağımı bilmiyordum. Bunun üzerine Mariya Sergeyevna piyanonun başına geçti, bir şeyler çalmaya başladıysa da ben buna pek aldırış etmedim. Kadının yanında oturuyor; pamuk yumuşaklığındaki beyaz ellerine, kayıtsız soğuk yüzüne bakarken kafasının içinden neler geçtiğini okumaya çalışıyordum. Bir ara gülümseyerek bana döndü ve dedi ki:

—Yanınızda arkadaşınız yok diye canınız sıkılıyor, değil mi?

Gülmeye başladım.

—Özlemimizi gidermek için ayda bir gelmek yeterli, oysa ben size her hafta geliyorum. Hatta daha sık...

Böyle dedikten sonra kalktım, heyecanla odada dolaşmaya başladım. Bunun üzerine o da kalktı, şöminenin yanına gitti. Oradan iri gözlerini yüzüme çevirerek;

—Bununla ne demek istiyorsunuz? diye sordu.

Ben karşılık vermedim. Kadın bir süre düşüncelere daldı. Sonra;

—Doğru söylüyorsunuz, dedi. Buraya yalnız Dmitri Petroviç'i görmek için geldiğinizi biliyorum. Ama olsun, memnunum ben. Böyle bir dostluğa günümüzde raslamak çok güç.

Ben ne söyleyeceğimi bilmediğim için, «Ya, öyle...» gibisinden bir şeyler geveledikten sonra bahçeye çıkıp biraz dolaşmayı önerdim. Ancak Mariya Sergeyevna kabul etmedi.

Terasa doğru yürüdüm. Kafam bin bir düşünceyle doluydu, yaşadığım heyecandan dolayı üşüyordum. Aramızda geçecek konuşmaların fazla bir önem taşımayacağından, bununla birlikte o gece hayaline bile cüret edemediğim bir şeylerin olacağından emindim. Kesinlikle ya o gece olacaktı ya da hiçbir zaman.

Sesimi yükselterek;

—Ne güzel bir hava! dedim.

Salondan yanıt geldi:

—Benim için hava güzelmiş, değilmiş pek önemli değil.

Yeniden salona döndüm. Mariya Sergeyevna eskisi gibi ellerini arkasında birleştirmiş olarak şöminenin yanında dikiliyor, yüzü yana dönük, dalgın dalgın düşünüyordu.

—Sizin için neden önemli olmuyormuş? diye sordum.

—Sıkılıyorum da ondan... Sizin canınız akadaşınız olmadığı zaman sıkılır, benimkisi ise her zaman. Ancak durumumun başkasını ilgilendirdiğini sanmıyorum...

Piyanonun başına oturdum, onun başka daha neler

söyleyeceğini bekleyerek birkaç tuşa bastım. Mariya Sergeyevna öfkeyle yüzüme baktı, sıkıntıdan ağlamaklı bir sesle;

—Hiç olmazsa biraz içten davranın, dedi. Uyumak istiyorsanız gidip uyuyun. Dmitri Petroviç'in dostusunuz diye karısının can sıkıntısını paylaşmak zorunda değilsiniz. Sizden özveri beklemiyorum. Lütfen gidin de yatın.

Gitmedim elbette. Mariya Sergeyevna terasa çıktı, bense salonda kalıp notaların yapraklarını çevirmeye başladım. Daha sonra kalkıp ben de onun yanına gittim. Perdelerin terasa vuran gölgesinde yan yana duruyorduk, aşağımızda ise ay ışığıyla şıkır şıkır aydınlanan basamaklar vardı. Ağaçların gölgeleri çiçek tarhlarından başlayıp bahçe yolunun sarı kumlarına doğru uzayıp gidiyordu.

Bir şeyler söylemiş olmak için;

—Yarın benim de gitmem gerekiyor, dedim.

Kadın alay edercesine yanıtladı:

—Öyle ya, kocam yok diye benimle kalmak zorunda değilsiniz. Düşünüyorum da, bir gün bana tutulursanız kim bilir ne kadar mutsuz olursunuz! Bekleyin, belki bir gün kendiliğimden boynunuza atılırım. Korkuya kapılıp buradan nasıl kaçacağınızı gözümün önüne getiriyorum da... Çok ilginç olurdu.

Gerek sözleri, gerekse solgun yüzü bana kızdığını anlatıyordu, oysa gözlerinde tutkulu bir aşkın derin izleri vardı. Yanımda duran güzel varlığa kendi malımmış gibi bakıyordum artık; ancak onun, daha önce başka bir kadında görmediğim, altın parıltılı, baştan çıkarıcı kaşları olduğunu ilk kez fark ederek şaşırdım. Her an bu güzel yaratığı kendime çekip okşayabileceğim, güzel saçlarına elimi sürebileceğim düşüncesi beni öylesine etkileyip sarstı ki, kıvançla gülerek gözlerimi yumdum.

Mariya Sergeyevna;

—Eh, yatma zamanı geldi... İyi geceler, diye fısıldadı.

Ben de arkasından salona yürürken;

—İyi geceler dilemenizi istemiyorum, dedim. Böyle sakin

geçecekse bir geceyi ister istemez lanetlemek zorunda kalacağım.

Eli elimin içinde kendisini kapıya kadar geçirirken yüzünden beni anladığını görüyordum, kendisini anladığımı bildiği için o da kıvançlıydı.

Yalnız başıma odama gittim. Masada, kitapların yanında Dmitri Petroviç'in almayı unuttuğu şapkası duruyordu. Şapkayı görünce aramızdaki dostluğu anımsayarak içim burkuldu. Neyse, bastonumu alıp bahçeye çıktım. Her yerden sis bulutları yükseliyordu. Ağaçları, çalılıkları kuşatan sisler gündüz ırmağın üzerinde gördüğüm çeşitli biçimlerdeki hayaletleri anımsattı bana. Keşki, bu hayaletlerle konuşabilseydim!

Olağanüstü duru havada ufacık yapraklar, en küçük çiy taneleri bile seçilebiliyordu. Üstelik bunlar bahçenin sessizliği içinde yeni uykudan uyanmışçasına gülümsüyordu bana. Yeşile boyanmış bahçe sıraları arasında dolaşırken Şekspir'in oyunlarından birinden anımsadığım bir dizeyi kendi kendime mırıldandım: «Ay ışığı burada, sıranın üstünde tatlı tatlı ne güzel uyuyor!»

İlerde bir tümsek vardı. Tümseğe tırmanıp tepesinc oturdum. Büyüleyici bir duygu tüm benliğimi sarmıştı. Az sonra güzelliklerle dolu bir bedene sarılıp onun ılıklığına gömüleceğimi, altın rengi kaşlarını öpeceğimi adım gibi biliyordum; öte yandan buna inanmak içimden gelmiyor, kendi kendimi kızdırıyordum. Bir yandan da kadının beni fazla uğraştırmadan teslim olmasından dolayı üzülüyordum.

Fakat o sırada ağır ağır yaklaşan ayak sesleri işittim. Yolun ilerisinde orta boylu bir erkek gözüktü. Tanımıştım onu, Kırk Çileci'den başkası değildi. Adam oradaki bir sıranın üstüne oturdu, derin derin içini çekti, üç kez istavroz çıkardıktan sonra sıraya uzandı. Bir dakika geçmeden yeniden doğruldu, öbür yanına dönüp yeniden yattı. Sivrisinekler, gecenin nemi uyumasını zorlaştırıyor olmalıydı.

—Eh, buna da yaşamak mı denir! diye homurdandı. Nedir benim bu çektiklerim!

Kırk Çileci'nin kıvrılmış yatan sıska gövdesine bakıp hışırtılı, derin iç çekişlerini dinlerken bugün bana içini döken başka mutsuz, acılı bir insan geldi hatırıma. Yakın arkadaşım aklıma gelir gelmez içinde bulunduğum mutluluk duygusundan dolayı irkildim, korkuyla oturduğum yerden kalkarak eve doğru yürüdüm.

«Arkadaşıma göre yaşam, korku dolu bir süreç. Öyleyse daha fazla nazlanmadan ondan alabileceğin kadarını al. Yaşam seni ezmeden sen onu kır, dök, yağmala!» diye düşünüyordum.

Mariya Sergeyevna terasta beni bekliyordu. Onu bir şey söylemeden kucakladım; kaşlarını, şakaklarını, boynunu öptüm, öptüm, öptüm...

Birlikte odama geldiğimizde çoktandır beni sevdiğini söyledi. Geçen yıldan beri deli gibi seviyormuş. Yeminler ediyor, ağlıyor, kendisini de alıp götürmemi istiyordu. Ay ışığında yüzüne bakmak için sık sık onu pencerenin yanına götürüyordum. Yaşadıklarım düş gibi geliyordu bana, içinde bulunduğum durumun gerçek olduğunu anlamak için onu ikide birde sımsıkı kucaklıyordum. Uzun süredir böyle bir heyecan yaşadığımı anımsamıyorum. Gene de ruhumun derinliklerinde bir yerde bu yaptığımın ayıp olduğunu düşünerek rahatsızlık duyuyordum. Öte yandan kadının bana duyduğu aşkta kocası Dmitri Petroviç'in dostluğu gibi ağır, ezici bir şey vardı. Evet, gözyaşlarıyla, yeminlerle dolu, bir ciddi bir aşktı bu. Oysa benim istediğim; göz yaşlarının, yeminlerin, ilerisi için konuşmaların bulunmadığı bir aşktı. Bu ay ışıklı gece parıltılı bir göktaşı gibi yaşantımız içinden bir kerelik kayıp gitsindi.

Saat tam üçte Mariya Sergeyevna odamdan çıktı. Kapıda durmuş, arkasından bakıyordum. O sırada Dmitri Petroviç de koridorun öbür ucundan gözüktü. İkisi karşı karşıya gelince kadın bir an irkildi, yana çekilerek kocasına yol verdi. O an tüm duruşunda adama karşı nefret okunuyordu. Adam tuhaf tuhaf

gülümsedi, öksürdü, bir şey söylemeden odama girdi. Sonra yüzüme bakmaksızın;

—Burada şapkamı unutmuşum... dedi.

Masadan şapkasını aldı, iki eliyle birden tutarak kafasına geçirdi. Bunun ardından utançtan kızaran yüzüme, ayaklarımdaki terliklere baktı; her zamanki sesine benzemeyen, garip, kısık bir sesle;

—Anlaşılan, alnıma şu dünyadan hiçbir şey anlamamak yazılmış, dedi. Eğer siz bir şey anlıyorsanız kutlarım. Gözlerimin önü kapkaranlık.

Öksürerek odadan çıktı. Sonra onu ahırın önünde atı arabaya koşarken gördüm. İşini bir an önce bitirip gitmeye çalışırken eli titriyordu. Bir ara eve dönüp bakışından büyük bir korku içinde olduğunu anladım. Atı koşunca arabaya atladı, arkasından birinin izlemesinden korkuyormuş gibi hızla sürdü.

Çok geçmeden ben de yola koyuldum. Güneş doğmaktaydı, bir gün önceki sis çalılıklara, tepelere sıkışıp kalmış gibiydi. Sürücü yerinde oturan Kırk Çileci ne zaman fırsat bulduysa iyice kafayı çekmişti, saçma sapan şeyler söylüyordu.

Atlara bağırarak;

—Ben özgür bir adamım! dedi. Vay benim gözünü sevdiklerim! Biliyor musunuz, kırk göbekten beri saygı gören bir yuttaşıyım ben bu ülkenin!

Bir türlü aklımdan çıkmayan Dmitri Petroviç'in korkusu şimdi gelip benim yüreğime oturmuştu. Bu evde yaşadıklarımı düşünüyor, bir şey anlamıyordum. Tarla kargalarının uçuşlarını seyrettim; bana tuhaf, korkunç gözüktü. Büyük bir şaşkınlık ve üzüntüyle;

—Bütün bunları niçin yaptım? diye sordum kendi kendime. Niye başka türlü değil de böyle oldu? Karısının beni delicesine sevmesi, arkadaşımın şapkasını almak üzere odama gelmesi kimin ne işine yarardı? Şapkanın burada işi neydi?

Aynı gün Petersburg'a hareket ettim, o günden sonra Dmitri Petroviç'le de, karısıyla da bir daha görüşmedim. Söylenenlere bakılırsa eskisi gibi birlikte yaşıyorlarmış.

KİMLİĞİNİ SAKLAYAN ADAMIN ÖYKÜSÜ

Şimdilik ayrıntılarıyla anlatmayı gereksiz gördüğüm bir neden yüzünden Georgi İvanoviç Orlov adında, otuz beş yaşlarında Petersburg'lu bir memurun evine uşak durdum.

Tanınmış bir devlet adamı olan, işlerim dolayısıyla can düşmanım saydığım babasına yakın olayım diye girmiştim onun yanına. Oğlunun evinde kaldığım sürece kulağıma çalınacak konuşmalardan, masada gözüme ilişecek yazılardan, notlardan adamın asıl niyetini, tasarılarını öğrenebileceğimi hesaplıyordum.[1]

Uşak odasında bulunan elektrikli zil genellikle gündüz 11 sularında çalarak efendimin uyandığını bildirirdi. Hemen boyanmış iskarpinlerini, ütülediğim giysilerini kapar, yatak odasına koşardım. Ancak onu dinlenmiş olmaktan çok yorgun, yatağında otururken bulurdum. Yeni bir sabahın başlamasından dolayı kıvanç duymaktan uzak, gözlerini bir noktaya dikerek

---

1 Yayımcısıyla mektuplaşmalarından öğrendiğimize göre Çehov bu uzun öyküsünün sansüre takılacağına, yayımlanma izni verilmeyeceğine inanmaktadır. O nedenle öyküyü bir yıl kadar bekletmiş, yayınevine göndermemiştir. Bu sırada öyküyü kendisinin sıkı bir özdenetimden geçirdiği anlaşılmaktadır. Sonuçta "Kimliğini Saklayan Adam" son derece kapalı kalmıştır. Yazarın mektuplarında belirttiğine göre "uşak" kimliğiyle karşımıza çıkan adam "toplumcu" görüştedir, oğlu da aynı görüşte olup dönemin dışişleri bakanlığınca büyük haksızlığa uğratılmıştır. Uşak kimliğindeki adam dışişleri bakanını yakından izleyip oğlunun öcünü almak için, bakanın yüksek dereceli bir devlet memuru olan oğlunun evine uşak girer. Ancak sansüre takılacağı kaygısıyla bu durumlar öyküde açıkça belirtilmemiştir. O nedenle uşak kimliğindeki kahramanı okur olarak bizler de tanıyamıyor; bu kişinin öyküdeki öbür insanlarla ilişkilerini, neden şöyle ya da böyle davrandığını, sözünü ettiği değişikliklerin neler olduğunu net olarak anlayamıyoruz (Ç.N.).

bakar, bakardı. Giyinmesine yardım ettiğim sürece ne yaptığından habersiz, tümüyle kendini bana teslim ederdi. Sonra yeni yıkanmış saçları ıslak ıslak, mis kokular sürünmüş olarak yemek odasına kahvesini içmeye giderdi. Georgi İvanoviç masada oturup kahvesini içerken, gazetelerin sayfalarını karıştırırken hizmetçi kadın Polya ile ikimiz kapıda saygıyla dikilip gözümüzü ondan ayırmazdık. Her ne kadar biri kahve içer, gevreğini kemirirken iki yetişkin insanın büyük bir dikkatle ona bakıp kapıda dikilmesi son derece gülünç, ilkel bir görüntüyse de bunda herhangi bir küçük düşürücü yön bulmazdım. Oysa kendim de Orlov kadar okumuş, soylu bir insandım.

O sıralar vereme yakalanmıştım, bunun yanında belki ciddi başka bir hastalığım daha vardı. Bilmiyorum, belki bu hastalıkların etkisiyle, belki de o sıralar pek farkına varmadığım dünya görüşümdeki değişiklikler nedeniyle yaşama karşı doymak bilmez bir açlık, hatta tutku duymaktaydım. Üstelik gün geçtikçe artıyordu bu açlığım. Huzurlu, sağlıklı olmak istiyor, temiz havada kalmaya, bol bol yemek yemeye çalışıyordum. Hayal kuran biri olup çıkmıştım, sürekli hayal kurduğum için asıl bana gerekli olan şeyleri gözden kaçırıyordum. Kah bir manastıra kapanıp pencere önünde oturarak ağaçları, kırları seyretmeyi, kah elli dönüm kadar toprak satın alıp çiftçilikle uğraşmayı düşlüyordum. Bazen de kendimi bilime verip taşra üniversitelerinden birinde profesör olmayı kuruyordum. Deniz kuvvetlerinden emekli bir teğmendim, görev yaparken dünya çevresinde dolaştığım korvetim ile filotillam burnumda tütüyordu. Tropikal ormanlarda gezmek ya da Bengal körfezinde güneşin batışını seyretmek gibi anlatılması güç heyecanlar yanında yurt özlemiyle yanıp tutuşmak nasıl bir duygudur, işte bunu hiç unutamıyordum. Geceleri düşlerime dağlar, kadınlar, müziğin her türlüsü giriyordu; küçük bir çocuk gibi merakla insanların yüzüne bakıyor, seslerini dinliyordum. İşte bu nedenle kapının dibinde dikilip bay Orlov'un kahve içişini seyrederken kendimi bir uşak gibi hissetmiyor; tam tersine,

dünyada her şeyi, hatta Orlov'u bile irdelemeye çalışan biri olarak görüyordum.

Orlov tamı tamına bir Petersburg'luydu. Dar omuzlar, uzun bel, çökük şakak kemikleri, rengi belirsiz gözler, gerek başında, gerekse sakal, bıyık yerlerinde canlı rengini atmış, acınacak seyreklikte saçlar, kıllar... Her ne kadar yüzü bakımlıysa da tatsız, örselenmiş bir görünüşü vardı. Özellikle düşüncelere daldığı ya da uyuduğu zamanlar...

Bizde bir beyefendinin nasıl göründüğünü betimlemeye kalkmak aslında gereksiz bir şey, çünkü Petersburg, İspanya gibi bir yer değildir, erkeklerin dış görünüşleri aşk ilişkilerinde bile önem taşımaz. Bizim burada gösterişli olmak yalnız uşaklar ile arabacılar için geçerlidir. Öyleyse niçin Orlov'un yüzünden, saçından söz açtığımı sorabilirsiniz. Onun dış görünüşünde özellikle belirtmeye değer bir şey vardı, onun için açtım bu konuyu. Orlov herhangi bir gazete ya da kitap okurken, her kim olursa olsun birisiyle görüşürken gözlerinin içi alayla güler, yüzüne zararsız bir dalga geçme havası yayılırdı. Bir şey okuyacağı ya da birilerini dinleyeceği sırada eski savaşçıların kalkanlarına benzer bir alaycılık gelip yüzüne yapışırdı. Adamın alaycılığı soydan geçme, kökten gelme bir alışkanlıktı sanki, yüzünün o havaya girmesi için ayrıca bir çaba göstermesine gerek yoktu, kendiliğinden oluşuveriyordu... Ancak bu konuya daha sonra geleceğiz.

Saat 1 olunca evrak dolu çantasını alır, yüzünde alaycı bir anlatımla dairesine giderdi. Yemeğini evde yemediği için dönüşü saat 8'i bulurdu. Lambayı, mumları yakarak çalışma odasını onun için hazır ederdim. Orlov gelir gelmez koltuğa oturur, ayaklarını bir iskemleye koyar, arkasına yaslanarak okumaya dalardı. Hemen hemen her gün yanında yeni dergiler getirirdi. Kendisi getirmese bile yayınevlerinden gönderirlerdi. Benim kaldığım odanın duvar dipleri, karyolamın altı tümüyle üç dilde yazılmış kitaplarla doluydu. Daha önce okuyup attığı Rusça kitaplar bunun dışında... Orlov'un şaşılacak derecede hızlı bir okuma alışkanlığı vardı.

Bizde şöyle bir söz kullanılır: «Bana neler okuduğunu anlat, sana nasıl bir insan olduğunu söyleyeyim.» Bu sözde doğruluk payı vardır, ancak Orlov'u okuduğu kitaplara göre tanımlamak kolay değildir. Çünkü abur cubur bir okumaydı onunkisi. Felsefe kitapları, Fransız romanları, siyasal ekonomi, maliye konusunda yazılar, genç ozanların şiirleri... Yüzünde alaylı bir gülümsemeyle eline ne geçerse yutarcasına okurdu.

Saat akşam 10 sularında çoğunlukla frak, seyrek olarak da maiyet memuru üniforması olmak üzere, o gün ne giyecekse özenle giyinir, evden çıkardı. Dönmesi ise sabahı bulurdu.

Evdeki yaşantımız barış içinde, kavgasız-gürültüsüz geçiyordu. Benim varlığıma pek aldırış etmezdi, herhalde adam yerine koymadığından olacak, bana bir şey söylerken yüzünde o alaycı gülümsemeyi hiç görmezdim. Onun öfkelendiğine topu topu bir kerecik rasladım. Yanına uşak olarak girdiğimiin bbirinci haftasıydı. Saat akşamın 9'u filandı, bir yemekten dönmüştü; yorgun, sinirli bir havası vardı. Mumları yakmak üzere çalışma odasına koştuğum sırada;

—Odalarda kötü bir koku var, dedi.

—Hayır, yeni havalandırdım, karşılığını verdim.

Birden öfkelendi.

—Sana kokuyor dedim, diye bağırdı.

—Pencerelerin üst bölümlerini sürekli açıyorum.

—Bana karşılık verme, sersem!

Bu sözlerden gücendiğim için itiraz etmek üzereydim. Böyle yapsaydım sonu nasıl biterdi, orasını bilemem. O sırada beyefendiyi benden daha iyi tanıyan Polya atıldı. Kaşlarını çatarak;

—Gerçekten kötü bir koku var, dedi. Nereden gelmiş olabilir? Stepan, pencerelerin üst bölümlerini aç, şömineyi de yak!

Bunları söyledikten sonra bir ah çekti; eteklerini hışırdata hışırdata, elindeki püskürteçle fıs fıs ederek odaları hızla dolaşmaya başladı. Orlov'un öfkesi dinmemişti daha. Gördüğüm kadarıyla kızgınlığını dışa vurmamak için kendini zorluyor,

masada oturarak bir yazıyı bitirmeye çalışıyordu. Birkaç satır yazdıktan sonra öfkeyle pufladı, yazdıklarını yırtarak yenisine başladı.

—Tüh, Allah kahretsin! dedi. Bir de benden her şeyi anımsamamı isterler!

En sonunda yazısını bitirdi, masadan kalktı, bana dönerek dedi ki:

—Znamenski sokağına gidip bu mektubu Zinaida Fiyorodovna Krasnovskaya'ya kendi elinle vereceksin. Ama önce apartman kapıcısına bayanın kocası, yani bay Krasnovski eve döndü mü diye sor. Eğer döndüğünü söylerse mektubu vermeden geri gel. Dur bir dakika! Kadın bizim evde birilerinin olup olmadığını sorarsa iki kişinin gelip saat 8'den beri yazı yazdıklarını bildireceksin. Tamam mı?

Znamenski sokağına gittim; kapıcı, bay Krasnovski'nin eve dönmediklerini söyleyince üçüncü kata çıktım. Daire kapısını bana kalıbı yerinde, şişman, kapkara favorili, esmer bir uşak açtı. Adam, bir uşağın başka bir uşakla konuşurken kullandığı, uykulu, kaba sesiyle, isteksiz isteksiz kimi aradığımı sordu. Tam yanıt verecektim ki, koyu giysili bir bayan hızla salondan çıkıp karşıma dikildi.

Ben;

—Zinaida Fiyodorovna evde mi? diye sorunca bayan gözlerini kısarak;

—Benim, ne istiyorsunuz? karşılığını verdi.

—Georgi İvanıç'tan mektup getirdim.

Bunun üzerine kadın mektubu iki eliyle birden alıp parmaklarındaki pırlanta yüzükleri göstere göstere, acele etmeden açtı. O sırada ben kadının yumuşak çizgili, açık tenli yüzüne, ileri uzanmış çenesine, uzun koyu kirpiklerine bakıyordum. Görünüşe bakılırsa yirmi beş yaşlarında vardı ya da yoktu. Mektubu okuyup bitirince;

—Kendisine selamlarımı, teşekkürlerimi iletin, dedi. Georgi İvanıç'ın yanında birileri var mıydı?

Bu soruyu yumuşak, neşeli bir sesle sorarken sanki bir şey-

den kuşkulandığı için özür diler gibiydi.

—Evet, iki adam yazı yazıyorlardı.

—İyi. Selamlarımı, teşekkürlerimi söylemeyi unutmayın.

Böyle dedikten sonra başını yana eğdi, mektubu baştan bir daha okuyarak sessizce antreden çıktı.

O zamana değin kadınlarla fazla karşılaşmamıştım, belki o yüzden yeterince inceleyemediğim bu bayan üzerimde derin bir etki bıraktı. Eve gerisin geriye yaya dönerken yüzünü, süründüğü ince kokuları düşünüyor, hayal kuruyordum. Oraya vardığımda Orlov gitmişti.

II

Daha önce de belirttiğim gibi, Orlov'un evindeki yaşantımız uyum içinde sürüp gidiyordu, gelgelelim buraya uşak dururken korktuğum şeyler her gün varlığını hissettiriyordu. Her an çirkin, küçük düşürücü bir olay çıkacak diye diken üstündeydim. En çok da Polya'dan çekiniyordum.

İyi semirmiş bu yüzsüz yaratık Orlov'u efendimizdir diye el üstünde tutarken benden de uşak olduğum için nefret ediyordu. Aslına bakılırsa bir uşağın ya da aşçının bakış açısından bulunmaz bir kadındı. Al yanaklar, kısık gözler, ucu kalkık burun, şişmanlığa dönüşmüş tombul beden... Yüzüne pudra sürer, kaşlarını, dudaklarını boyar, korse takar, kalçasını yastıkçıklarla kabartır, kollarını şıngır şıngır bileziklerle donatırdı. Ufak ufak adımlarla zıp zıp eden bir yürüyüşü vardı ki hiç sormayın! Yürürken durmadan kıvırtır, bizim oralarda dedikleri gibi memelerini hoplatır, kıçını oynatırdı. Eteğinin hışırtısı, korsesinin çıtırtısı, bileziklerinin şıngırtısı, dudak boyasının, tualet sirkesinin, efendisinden aşırıp süründüğü esansın kokusu hep birlikte, sabahleyin kalkıp onunla odaları toplarken sanki bir halt karıştırmışız gibi bir duygu uyandırırdı bende.

Onun gibi çalıp çırpmayışım ya da onu metres tutmaya yanaşmayışım herhalde gücendiriyordu kadıncağızı. Belki de be-

nim gerçek uşak olmadığımı sezerek ilk günden beri kin bağlamıştı. Beceriksizliğim, uşağa benzemeyen davranışlarım, sürekli hastalığım ona karşı beni acınacak bir varlık durumuna düşürmüştü; neredeyse benden tiksiniyordu. İkimizin odaları arasında duvar yerine yalnızca bir tahta perde bulunduğu için geceleri şiddetli öksürmelerim uykusuna engel oluyordu, besbelli. Sabahları kalktığımızda;

—Gene beni uyutmadın. Sen beylerin evinde çalışacak adam değilsin, git de bir hastaneye yat, derdi.

Beni insandan çok aşağılık bir yaratık yerine koyduğu şuradan belliydi ki, kölelerinin yanında çırılçıplak yıkanmaktan utanmayan Roma kadınları gibi, varlığımdan çekinmeden, evin içinde iç gömleğiyle dolaşırdı.

Hayaller kurduğum, keyifli bir günümde birlikte öğle yemeği yerken (Lokantadan çorba ve et yemeği getirirdik);

—Polya, Tanrı'ya inanıyor musınız? diye sordum.

—Bu da sorulur mu? Inanıyorum elbette.

—Bu duruma göre ahirette yüce mahkemede yargılanacağımıza ve kötü hareketlerimizden dolayı Tanrı'ya hesap vereceğimize de inanıyorsunuz, öyle değil mi?

Karşılık vermedi, benden tiksinircesine yüzünü buruşturdu. Kadının semirmiş yüzüne, soğuk gözlerine daha dikkatle bakınca bu gelişmesini tamamlamış yaratıkta Tanrı'ya inanmak şöyle dursun, yasalara saygı, vicdan diye bir şeyin bulunmadığını anladım. Eğer bir gün birini kıtır kıtır kesmek, parasını çalmak, evini kundaklamak için kendime parayla yardımcı ararsam ondan iyisini bulamayacağım açıkça ortadaydı.

Alışkın olmadığım bir ortamda, üstelik «sen» diyerek konuşulan, sürekli yalan söylenen bir yerde (Orlov evdeyken rahatça «Beyefendi yok!» deniliyordu.) yaşamam ilk hafta bayağı zor geçti. Sırtımdaki uşak frağı zırh giymişim gibi sıkıyordu beni. Ancak zamanla bunlara alıştım. Artık gerçek bir uşak gibi her hizmeti görüyor, odaları topluyor, gönderildiğim yerlerde her işin üstesinden geliyordum. Zinaida Fiyodorovna'yla buluşmayı Orlov'un canı istemezse ya da buluşma sözünü u-

nutursa Znamenski sokağına kendim gidip mektubu elimle teslim ediyor, her türlü yalanı kıvırıyordum. Sonunda gerek kendi açımdan, gerekse işim yönünden hiç de ummadığım, berbat bir durumla yüz yüze geldim. Orlov'un kendisi babasından hiç söz etmediği gibi, eve gelenler de konuşmuyorlardı. Böylece ünlü devlet adamı hakkında edindiğim bilgiler, buraya gelmeden önceki gibi, yalnızca gazetede okuduklarımla, arkadaşlarımla yazıştıklarımla sınırlı kaldı. Orlov'un çalışma masasında elime geçen yüzlerce not ve yazının ise aradıklarımla en ufak bir ilgisi yoktu. Genç Orlov'un, babasının ülkede gürültü kopartan etkinliklerinden haberi yoktu sanki ya da ona çoktan ölmüş gözüyle bakıyordu.

III

Perşembe günleri eve konuklar gelirdi.

Lokantaya biftek ısmarlar; Yeliseyev'e telefon edip havyar, kaşar peyniri, istridye vb. göndermesini sağlardım. Bir yerlerden de oyun kağıdı satın alırdım. Polya sabahtan çay ve yemek takımlarını güzelce temizleyip akşam yemeğine hazır ederdi. Doğrusunu söylemek gerekirse bu ufak çalışma bile günlük hımbılca yaşantımıza bir canlılık getirir, o yüzden perşembe günlerini iple çekerdik.

Gelenler topu topu üç kişiydiler. Bunlar arasında en oturaklısı, belki de en ilgi çekeni kırk yaşlarında, uzun boylu, zayıfça, kemerli uzun burunlu, kapkara kocaman sakallı, iri pırtlak gözlü, tepesinde dazlağı olan bay Pekarski'ydi. Petarski'nin eski Yunan filozoflarını andıran ciddi, düşünceli bir yüzü vardı. Aslında demiryolları işletmesi ile bir bankada çalışır, büyük bir devlet kuruluşunun da hukuk danışmanlığını yapardı. Bunların dışında birçok özel ortaklıkta vasilik, temsilcilik, seçicilik türünden görevler üstlenmişti. Devlet memuru olarak derecesi yüksek sayılmazdı, gelgelelim adamın rütbesini kat kat aşan bir etkinliği vardı. Elinizde onun kartı ya da iki satırlık pusulasıyla ünlü doktorlar sıraya koymadan sizi muayeneye alır, karayol-

ları genel müdürü ya da başka bir kodaman zorluk çıkarmadan sizi makamına kabul ederdi. Yaygın söylentilere göre onun kayırmasıyla dördüncü dereceden bir devlet memurluğu kapabilir, yaptığınız pis bir işin üstünü örtebilirdiniz. Adamın kimi durumlarda pek işe yaramayan şaşırtıcı bir zekâsı vardı. Diyelim, 213 sayısıyla 373'ü çarpıp sonucu hemen söyler, kalem-kağıt kullanmadan bilmem ne kadar sterlingin kaç mark ettiğini hesaplardı. Demiryolları ile maliye asıl uzmanlık alanı olmakla birlikte devlet yönetimiyle ilgi konularda bilmediği yok gibiydi. Sivil yaşamın her alanında onun üstüne avukat bulamazdınız, aldığı davaları kesinlikle kazanırdı.

Öte yandan bu üstün zekâlı adamın şöyle garip bir durumu vardı: En kafası çalışmaz bir aptalın bile bildiklerini anlamakta güçlük çekerdi. İnsanların niçin canının sıkıldığını, niçin ağladıklarını, birbirlerine ateş ettiklerini, hatta öldürdüklerini, kendilerini ilgilendirmeyen durumlar ya da olaylar karşısında neden heyecanlandıklarını, Gogol'ü, Şçedrin'i okurken neden güldüklerini bir türlü kafası almazdı. Sağır bir insanın müzik dinlemesi ne kadar saçmaysa zihinsel ve duygusal alanlarda geçerli soyut kavramlar da Pekarski için öylesine anlaşılması olanaksız, saçma şeylerdi. İş becerebilme açısından insanları yetenekli ya da yeteneksiz diye ikiye ayırırdı. Bunun dışında bütün insanlar aynıydı ona göre. Pekarski'nin yönünden dürüstlük, aklı başındalık yalnızca yetenekli olmanın birer belirtisiydi. Bu yüzden iş yapmaya engel olmuyorsa kumar oynamanın, hovardalık edip içki içmenin bir zararı yoktu. Tanrı'ya inanmak akıllıca bir şey değildi; ancak halk yığınlarını bir arada tutmak, birlikte çalışmalarını sağlamak için dinler korunmalıydı. Ceza insanlara yalnızca korkutmak amacıyla verilmeliydi. Yazlığa çıkmak da gereksiz bir şeydi, çünkü kentlerde yaşamak güzeldi. Daha bunun gibi bir sürü akıl almaz şeyler... Evlenip boşanmıştı, çocuğu yoktu; beri yandan ailesi varmış gibi geniş bir evde oturur, yılda üç bin ruble kira öderdi.

Genç yaşına karşın oldukça üst dereceli bir devlet memuru olan ikinci konuk Kukuşkin kısa boylu bir adamdı, gelgelelim

şişman gövdesi yanında ufacık yüzüyle çirkin bir görüntü sergilerdi. Yürek biçiminde büzülen dudaklarının üstünde yapıştırılmış gibi duran ince bıyığıyla, odaya girerken minik minik adımlarla, iki yana salınarak, badi badi yürümesiyle iri bir kertenkeleyi andırırdı. Kih-kih-kih diye garip bir gülmesi vardı, buna da gülmek denirse eğer... Gülmekten çok dişlerini göstererek sırıtırdı. Onun bir devlet dairesinde özel işler yürüttüğü, hiçbir iş yapmadığı halde eline bir sürü para geçtiği söylenirdi. Hele bir görev uydurulup sık sık başkent dışına gönderildiği yaz aylarında... İliklerine kadar değil, hayır, hayır, kanının son damlasına kadar ikbal düşkünü bir adamdı; meslekte yükselme hırsıyla yanar tutuşurdu. Ancak kendine güvenmeyen, çapı düşük biri olduğu için yükselişini başkalarının yardımına borçluydu. Yabancı elçiliklerden ufak bir nişan koparmak ya da devlet ileri gelenleriyle birlikte bir ayine katıldığı, bir kilise töreninde bulunduğu gazetelerde çıksın diye katlanmayacağı rezillik yoktu. Böyle durumlarda herkesin önünde eğilip yaltaklanırdı, kendini ne denli düşürdüğüne bilmezdi. Orlov ile Pekarski'ye ondan güçlü oldukları, Polya ve bana da etkili bir adamın evinde çalıştığımız için dalkavukluk ederdi. Bize gelince kürkünü çıkarmasına yardım ettiğim her seferinde bana, «Stepan, evli misin?» diye sorar, ardından da ağza alınmayacak sözlerle kendince iltifatlar yağdırırdı.

Adam, Orlov'un zayıf yönleri, ahlak düşüklükleri, zenginlik gösterisi karşısında ezilip büzülür; bizimkine kendini beğendirmek için onun hoşuna gidecek alaycı, tanrıtanımaz tavırlar takınırdı. Başka bir yerde köle gibi önünde eğileceği kişileri Orlov'un yanında onunla birlikte kıyasıya eleştirdiği çok görülmüştür. Yemekte kadınlar ve aşk üstüne söz açılınca ince ruhlu bir kadın avcısı, gönlü zengin bir hovarda kesilir; bütün Petersburglu hovardaların yaptığı gibi, sözde eğlence düşkünlüğüyle caka satmaya başlardı. Onun rütbesindeki gençten bir devlet memuru evindeki aşçı kadınla ya da Neva caddesinde bulduğu bahtsız bir kadınla yetinirken herifin kabara kabara övünmelerini dinleyince şaşar kalırdınız. Adam

Doğu'nun ve Batı'nın en keskin zamparası, en ahlaksız adamı olup çıkar; kendini bir dizi ayıp yuvası gizli derneğin saygın üyesi gösterirken, polisin yakasına yapışmak için fırsat kolladığını söylerdi. Neyse ki, onun palavralarına, çapkınlığıyla ilgili yalanlarına pek aldıran olmazdı.

Üçüncü konuk Gruzin gözleri bozuk, altın çerçeveli bir gözlük takan, Orlov'la aynı yaşta, uzun saçlı, sarışın bir beydi. Çok kültürlü, saygıdeğer bir generalin oğluymuş. Onun piyanistlerin parmakları gibi solgun, uzun parmaklarını hiç unutmam. Duruşunda, tavırlarında bir virtüöz havası vardı; görünüşüne bakarak orkestrada rahatça birinci kemanın yerine koyardınız. Ancak sürekli öksürdüğü, yarım baş ağrısı çektiği için zayıf, hastalıklı bir adam olduğu da gözden kaçmıyordu. Evinde onu bir çocuk gibi başkalarının giydirip soyduğunu söylesek yalan olmaz.

Gruzin hukuk yüksek okulunu bitirince başlangıçta adalet bakanlığında çalışmış, sonra senatoya, oradan da birilerinin kayırmasıyla hazine bakanlığına geçmiş. Orada da tutunamayıp başka yere gittiği söylenir. Benim bulunduğum sıralar Orlov'la aynı bakanlıkta görev yapıyordu, Orlov'a bağlı bir bölümün şefiydi, ancak kendisi, yakında yeniden adalet bakanlığına geçeceğini söylerdi. Gerek yaptığı görevlere, gerekse durmadan yer değiştirmesine fazla önem vermez; onun yanında birisi rütbelerden, nişanlardan, aylıklardan söz açacak olursa babacan bir tavırla gülümseyerek Prutkov'un şu veciz deyişini söylerdi: «İnsan ancak devlet dairelerinde gerçeği öğreniyor!» Yüzü muşmula gibi buruşuk, son derece kıskanç, ufak tefek bir karısı ile hepsi de sıska beş çocuğu vardı. Karısını insafsızca aldatır, çocuklarını ancak gördüğü zaman sevip okşardı; kısaca belirtirsek, ailesine karşı kayıtsızdı, fırsat düştükçe alay ederdi. Adamcağız kalabalık ailesi yüzünden boğazına dek borca batmıştı; karşısına kim çıkarsa, kendi amirlerinden, apartman kapıcılarından bile borç isterdi. Yaratılıştan gevşek, tembel bir adamdı; kendine güvensizliği yüzünden nereye çekerseniz oraya gider, hangi akıntıya kapıldığını bilmezdi. Onu bataklığa

mı sürüklediniz, aldırış etmez, önüne şarap koysanız içer, bir şey vermezseniz içmez, karısına sövecek olsanız yaşamını zehir etti diye sövenlere o da katılır, kadını övmeye kalksanız bu sefer, «Oo! Karıcığımı ben de çok sever sayarım!» diyerek onu göklere çıkarırdı. Sırtında giyecek kürkü olmadığından üşümemek için yanında battaniye taşırdı, battaniyesine çocuk odasının pis kokusu sinmişti.

Ne gariptir, sofrada derin düşüncelere dalıp parmaklarının arasında ekmek içi yuvarladığı, çokça kırmızı şarap içtiği zamanlar, bu aşağılık, bayağı ortamda kendisinin de belli belirsiz sezdiği, ama yeterince anlayıp değerlendiremediği yüce bir şeyin ruhunun derinliklerinde yattığını açık seçik görürdüm. Piyano çalmasını bildiği için piyanonun başına oturup birkaç tuşa bastıktan sonra;

Kim bilir, gelecek günler bana neler hazırlıyor?

türünden alçak sesle bir şarkı tutturur, ancak fazla sürdürmeden ürkmüşçesine kalkarak bir köşeye çekilirdi.

Konukların eve gelmesi genellikle saatin 10'unu bulurdu. Orlov'n çalışma odasında toplanıp kağıt oynarlar, Polya ile ikimiz beylere durmadan çay taşırdık. Şu uşaklık denen mesleğin tadını(!) ancak o sıralar çıkardığımı söyleyebilirim. Dört-beş saat süreyle kapının dibinde dikilmek, çay bardakları boş kalmasın diye dikkat kesilmek, dolan kül tablalarını değiştirmek, yere düşen tebeşir parçasını, kağıdı hemen alıp oynayanların eline vermek, en önemlisi de kapının önünde kıpırdamadan durup beklemek, hiçbir şeyi gözden kaçırmamak, konuşmak şöyle dursun, öksürmemek, hatta gülümsememek gerekirdi. Sizi temin ederim ki, köylülerin en zor çalışmasından bile ağır gelirdi bunlar bana. Çeşitli görevlerim dolayısıyla soğuk kış geceleri dört saat nöbet beklediğim olmuştur, o günleri düşünüyorum da şimdikinden daha rahatmışım.

Kağıt oyunları gecenin 2'sine, 3'üne değin sürer; sonra yorgunluktan gerinerek yemek odasına yemek yemeye, Or-

lov'un deyişiyle tıkınmaya giderlerdi. Sofra başı konuşmaları gelirdi bunun ardından. Çoğunlukla Orlov, gözlerinin içi gülerek tanıdığı birinden, okuduğu bir kitaptan, yeni bir atama ya da devlet tasarısından söz açar; dalkavuk Kukuşkin sözü hemen havada kaparak, o zamanki ruhsal durumumdan ötürü bana kakafoni gibi gelen bir konuşma başlatırdı. Gerek Orlov'un, gerekse dostlarının alayları sınır tanımaz; hiçbir şey, hiçbir kimse alaylarının keskin dilinden kurtulamazdı. Dinden mi söz ediliyor, felsefeden mi, yaşamın anlam ve amaçlarından mı, halkımızın sorunlarından mı, her şeyi tefe koyup alaya alırlardı. Petersburg'da o tür insanlar vardır ki, dünyada her şeyle ve her olguyla dalga geçmeden edemezler. Açlık çekenler, çaresizlikten kendilerini öldürenler bile alay konusu olur. Orlov ile dostlarının yaptığı, şaka, gırgıra alma filan değildi, basbayağı alay etmekti. Onların söylediğine göre Tanrı yoktu, ölümle birlikte insanın varlığı son bulurdu; ölümsüzler yalnız Fransız bilimler akademisi üyeleriydi. Ayrıca gerçek mutluluk da yoktu, olamazdı böyle bir şey, çünkü mutluluk ancak insanın yetkin (mükemmel) olmasıyla elde edilebilirdi, insanın yetkinliği ise mantığımızın uydurduğu bir saçmalıktı. Onlara göre Rusya da İran gibi sıkıntıdan patlanılan, acınası bir ülkeydi. Aydınlar umutsuzluk içindeydi, Pekarski'nin söylediklerine bakılırsa aydınlar zümresi çoğunlukla yeteneksiz, işe yaramaz kişilerden oluşuyordu. Halk ise içkiden uyuşmuş, tembelliğe, hırsızlığa alışmıştı; gitgide yozlaşıyordu. Bizde bilimden söz edilemezdi, yazınımız (edebiyatımız) sakattı, ticaret çalıp çırpma üzerine kurulmuştu. «Çalmazsan alıp satamazsın.» diye bir söz geçerliydi her yerde. Konuşmalar bu tarzda sürer giderdi, her şeyi eğlence konusu yaparlardı.

Şarap içtikçe yemeğin bitimine doğru konuşmalar daha canlı, daha neşeli bir havaya bürünürdü. Yavaş yavaş Gruzin'in aile ilişkileri, Kukuşkin'in kadınlar üzerinde elde ettiği başarılar, Pekarski'nin not defterine yazdıkları alay konusu olmaya başlardı. Sözde Pekarski not defterinin bir sayfasına *Hayır işleriyle ilgili masraflar*, başka bir sayfaya da *Bedensel gereksin-*

meler için masraflar diye iki başlık atmıştı. Konuşanların belirttiklerine göre yeryüzünde kocasına bağlı tek kadın bulamazdınız, kocası bitişikteki çalışma odasında otururken salonda biraz üstüne düşünce elde edemeyeceğiniz kadın yoktu. Yeni yetme kızların hepsi de ahlakça bozuktu; her şeyi bilir, anlarlardı. Orlov bir mektup ele geçirmişti, 14 yaşında bir kız «Neva caddesinde genç bir subayı tavlamış», sonra subay kızı evine götürdükten sonra gece geç vakte değin bırakmamıştı. Kız yaşadığı heyecanları bir kız arkadaşıyla paylaşmak amacıyla bu mektubu yazmıştı. Aslında ahlak temizliği diye bir şey hiçbir zaman olmamıştı, böyle bir şeyin olmasına da gerek yoktu; insanlar bugüne dek böyle bir kavramı bilmeden güzel güzel yaşayıp gelmişlerdi. Şu ahlak bozukluğu denen nesne fazlaca büyütülüyordu. Bizim yasalarımızda ceza verilmesi öngörülen ahlaka aykırı davranışlar eski çağlarda Diyojen'in filozof ve öğretmen olmasını engellememişti. Sezar ile Çiçeron birer ahlaksızdı, ama aynı zamanda büyük insandılar. İhtiyar Katon genç bir kızla evlenmişti, öte yandan dindar bir kişi olarak orucunu tutardı, törelere bağlıydı.

Saat 3'te ya da 4'te konuklar evlerine dağılırlar; eve gitmezlerse hep birlikte kent dışına çıkarlar ya da Ofitser sokağında Varvara Osipovna denen bir kadının evine yollanırlardı. Ben de kendi odama çekilir; başımın ağrısından, öksürükten uzun süre uyuyamazdım.

IV

Orlov'un evine gelişimin dördüncü haftasıydı. Hiç unutmam, bir pazar sabahı kapının zili çaldı. Saatin 11'iydi, Orlov henüz uyanmamıştı. Kapıyı açmaya koştum. Açar açmaz ne kadar şaşırdığımı tahmin edemezsiniz. Merdiven sahanlığında yüzü peçeli bir bayan duruyordu.

—Georgi İvanıç kalktı mı? diye sordu.

Kadını sesinden tanımıştım, Znamenski sokağına dur-

madan mektup götürüp getirdiğim Zinaida Fiyodorovna'nın ta kendisiydi. Onu görünce öylesine şaşırdım ki, ne yanıt verdiğimi, hatta yanıt verip vermediğimi dahi bilmiyorum. Aslında kendisine yanıt vermesem de olurdu, çünkü önümden hızla geçip çevresine güzel kokular saçarak içeriye daldı. Esansının kokusunu bugün bile anımsarım. Aradan yarım saat geçtiği halde iç odalardan çıt çıkmıyordu. Sonra dış kapının zili bir daha çaldı. Bu sefer şatafatlı giyimli, zengin bir evin hizmetçisi olduğu belli bir kız ile bizim apartmanın kapıcısı iki bavul ile koca bir yük sepetini soluya soluya kapıdan içeriye soktular.

Hizmetçi kız;

—Bunlar Zinaida Fiyodorovna'nın, dedi.

Sonra başka bir şey söylemeden gitti. Bu gizemli durum Polya'nın kurnaz kurnaz gülümsemesine neden oldu. Beylerin, hanımların saçmalıklarını bile saygıyla karşıladığı için bu gülümsemesiyle, «Gör işte, bizim bey neler becermiş!» der gibiydi. En sonunda Orlov'un odasından ayak sesleri işitildi. Zinaida Fiyodovna beni odamın kapısında bekler görünce;

—Stepan, gelin de Georgi İvanoviç'in giyinmesine yardım edin, dedi.

Bir kolumda giysileri, öbüründe çizmeler, Orlov'un odasına girdiğimde kendisini yatağında oturur buldum; ayaklarını yerdeki ayı postunun üstüne sarkıtmıştı. Duruşundan ne kadar şaşırıp utandığı anlaşılıyordu. Beni fark etmediği gibi, hakkında neler düşündüğüme de aldırış ettiği yoktu; onun utanması kendine, «içindeki göz»e karşıydı. Uzun uzun yıkanıp temizlendi, giyindi, fırçalarla, taraklarla saçına düzen verdi. Ağırdan alışının nedenini biliyordum. Besbelli, durumunu iyice düşünmek, bir çıkış yolu bulmak istiyordu. Sırtından bile ne denli utanıp sıkıldığı anlaşılıyordu.

İkisi baş başa kahve içmeye başladılar. Zinaida Fiyodorovna kendi fincanına, Orlov'unkine kahve doldurduktan sonra dirseklerini masaya dayadı, bir kahkaha attı.

—Hâlâ bunu nasıl yaptığıma inanamıyorum, dedi. Uzun

bir yolculuktan sonra dinlenmek üzere kendinizi bir otele attığınızda yolculuğun son bulduğuna inanmak istemezsiniz. Oh, özgür olmak ne güzelmiş!

Yaramazlık yapmaya hazırlanan bir kız çocuğu gibi derin bir soluk aldıktan sonra gene güldü. Orlov gazetesine göz gezdiriyordu.

—Kusuruma bakmayın, dedi. Kahve içerken okumak eskiden beri sürdüregeldiğim bir alışkanlık. Şunu da unutmayın, ben aynı zamanda hem okuyup hem de karşımdakini dinleyebilirim.

—Okuyun, okuyun! Alışkanlıklarınıza, özgürlüğünüze dokunacak değilim. Ancak neden somurttuğunuzu anlamıyorum. Her sabah mı böylesiniz, yoksa bugüne mi özgü? Gelişime memnun olmadınız mı yoksa?

—Tam tersine. Ancak, itiraf edeyim, biraz şaşırdım...

—Neden şaşırıyorsunuz? Böyle bir baskın yapacağıma hazırlıklı olmanız gerekirdi. Her gün tehdit ediyordum ya sizi...

—Öyle, tehdidinizi bugün yerine getireceğinizi nereden bilirdim?

—Ben de bilmiyordum, doğrusu. Ancak en iyisini yaptığıma inanıyorum. Çürüyen bir dişi bir an önce söküp atmak gerekir.

—Elbette.

Zinaida Fiyodorovna gözlerini kıstı.

—Ah, sevgilim! Sonu güzel biten şey her zaman güzeldir, derler, ama siz bir de benim neler çektiğimi görseydiniz. Kahkahayla güldüğüme bakmayın. Mutluyum, kıvançlıyım; orası öyle, ancak gülmekten çok ağlamak geliyor içimden. (Fransızca konuşmaya başladı.) Dünkü kavgada ben yenik düştüm. Ne kadar acı çektiğimi nasıl atlatsam, bilmem ki... Eğer şimdi gülüyorsam olanlara inanamadığım içindir. Sizinle şimdi karşı karşıya oturmuş, kahve içiyoruz ya, sanki gerçekte değil, düşte gibiyim.

Fransızca konuşmasını sürdürerek bir gün önce kocasıyla

nasıl kavga edip ayrılmaya karar verdiğini anlatmaya koyuldu. Gözlerine ikide birde yaşlar doluyor, bir yandan ağlarken bir yanda da Georgi İvanoviç'in yüzüne sevinçle bakıyordu. Söylediklerine göre kocası durumundan çoktandır kuşkulanıyor, ancak bir açıklama yapılmasından da çekiniyormuş. Aralarında sık sık çıkan kavgalarda adam ikisinin de en kızdığı bir anda birdenbire susup çalışma odasına kapanıyormuş. Tek korkusu, öfkesine yenilip kuşkularını açığa vurmak ya da daha fazla dayanamayan karısının durumu açıklamasıymış. Zinaida Fiyodorovna kendini suçlu, değersiz, cesurca adım atmaya yetersiz buluyormuş; o yüzden gün geçtikçe hem kendisinden, hem de kocasından daha çok nefret ediyor, cehennem acıları çekiyormuş. Ancak dün gene kavgaya tutuştuklarında adam ağlamaklı bir sesle, «Aman Tanrım, bitsin artık bu azap!» diye bağırdıktan sonra çalışma odasına kaçınca kadın sıçanın peşine düşen bir kedi gibi kocasının arkasından koşmuş, kapıyı kapamasına engel olarak ondan nefret ettiğini yüzüne haykırmış. O zaman adam onu odadan içeri bırakmış. Zinaida Fiyodorovna her şeyi açıklayarak bir başkasını sevdiğini, sevdiği erkeğin gerçek, yasal kocası olduğunu, hemen o gün onun yanına taşınmayı vicdan borcu saydığını, kocası onu öldürmeye kalksa bile bundan caymayacağını söylemiş.

Orlov gözlerini gazeteden ayırmaksızın;

—Romantik bir damarınız olduğu nasıl da belli! dedi.

Kadın kahvesinden bir yudum bile almaksızın, durmadan anlatıyordu. Yanakları alev alev yanıyor, bundan dolayı utandığı için Polya ve bana sıkılarak bakıyordu. Daha sonraki anlattıklarından kocasının önce kendisine sitem ettiğini, sonra tehditler savurduğunu, ardından da gözyaşlarını tutamayıp ayaklarına kapandığını öğrendik. Doğrusunu söylemek gerekirse kavgada asıl yenik düşen kendisi değil, kocasıydı.

Zinaida Fiyodorovna;

—Evet, sevgilim, bütün sinirlerim ayağa kalktığında her şey iyi gidiyordu, dedi. Ancak gecenin bastırmasıyla birlikte

bütün cesaretim kırıldı. Jorj,[1] biliyorum, siz Tanrı'ya inanmıyorsunuz, bense biraz inanıyorum ve yaptıklarımın cezasını çekmekten korkuyorum. Tanrı bizlerden sabır, yüce gönüllülük, özveri istemektedir, oysa ben sabırlı davranmayı reddedip kendime yeni bir düzen kurmaya çalıştım. Benim bu yaptığım size göre ne derece doğru? Tanrı'nın öfkesini üzerime çekmez miyim?.. Neyse, gecenin 2'sinde bir de baktım, kocam odama dalarak şunları söylüyor: «Benden ayrılıp gidemezsiniz! Her rezilliği göze alır, polis kanalıyla geriye getiririm.» Az sonra yelkenleri suya indirdi. İki gözü iki çeşme, «Acıyın bana. Evden gidişiniz mesleğime zarar verebilir.» diye sızlanmaya başladı. Bu sözler beni öylesine etkiledi ki, kendimi büyük bir baskı altında hissettim, Tanrı'nın bana, yaptıklarımın cezasını ödetmeye başladığını düşündüm. Bunun üzerine korkudan her yerimi bir titremedir aldı, gözlerimden yaşlar boşandı. Tavan başıma yıkılacak sandım. Polis beni karakola götürürse ne yapardım? Ya bir de siz benden soğuyup bırakırsanız?.. İşte böyle aklıma türlü türlü şeyler geliyordu. Dedim ki, «En iyisi bir manastıra kapanayım ya da bütün mutluluklardan vazgeçip hastabakıcılık yapayım.» O sırada beni sevdiğiniz, size haber vermeden hareket etmemem gerektiği geldi aklıma. Kafam karmakarışıktı, umutsuzluk içinde ne yapacağımı, ne edeceğimi düşünemez olmuştum. Derken, sabah oldu, güneş doğdu, eski neşem yerine geldi. Sizin uyanma vaktinizi bekledim, sonra arabaya atladığım gibi buraya geldim. Ah, sevgilim, çektiğim acıları anlatabildim mi, bilmem! İki gecedir gözüme uyku girmiyor!

Konuşmaktan yorulmuştu, çok heyecanlıydı. Aynı anda hem uyumak, hem durmadan konuşmak, heni gülmek, hem ağlamak, hem de özgürlüğünü hissetmek için lokantaya gidip kahvaltı etmek istiyordu. Kahvesini bitirip odaları hızla dolaştıktan sonra;

1 Georgi'nin Fransızca söyleniş biçimi (Ç.N.).

—Gerçekten rahat bir dairen varmış, dedi. Gene de ikimize küçük gelmez mi? Bana hangi odayı vermeyi düşünüyorsun? Çalışma odana yakın olduğu için bu odayı çok beğendim.

Saat 2'de, artık kendi odası saydığı, çalışma odasının yanındaki odada üstünü değiştirdi; Orlov'la birlikte kahvaltı etmeye[1] gitti. Öğle yemeğini de lokantada yediler. Kahvaltı ile öğle yemeği arasındaki uzun boşlukta mağazalardan sürekli alış-veriş yaptıkları şuradan belliydi ki, tezgahtarlar, ulaklar akşamın geç vakitlerine değin onların satın aldıkları eşyayı eve taşıdılar. Gelenler arasında neler yoktu ki? Büyük bir boy aynası, tuvalet masası, karyola, çay takımı, tencereler...

Aslında çay takımına gereksinmemiz yoktu. Boy boy bakır tencereleri soğuk mutfağın döşemesine yan yana dizdik. Çay takımını ambalajlarından çıkarırken Polya'nın gözleri parladı, acaba bu şahane fincanlardan birini-ikisini ondan önce ben çalar mıyım diye korkuyla birkaç kez yüzüme baktı. Çok pahalı, ama kullanışsız bir bayan yazı masası da gelenler arasındaydı. Gördüğüm kadarıyla Zinaida Fiyodorovna'nın niyeti Orlov'un evine bir daha gitmemek üzere demir atmaktı.

Eve döndüklerinde gecenin 10'unu bulmuştu. Zinaida Fiyodorovna yeni yaşantısından dolayı son derece memnun gözüküyordu. Değil mi ki, tutkuyla seviyor ve herhalde seviliyordu, ondan daha mutlu bir kadın olamazdı. Her şeyi göze alıp buraya gelmekle olağanüstü bir yaşama kavuşmuştu, kendini uzun sürecek, güzel bir düşte gibi hissediyordu. Duyduğu mutluluğun fazlalığından olacak, ikide birde ellerini ovuşturuyor, bundan daha iyisi olamayacağını söylüyor, sevgisinin sonsuza dek süreceğine yemin ediyordu. Sevdiğinden ve sevildiğinden öylesine emindi ki, birdenbire beş yaş gençleşmişti. Hele çocukça saçmalıklar yapıp gülüp eğlenmesi görülmeye değerdi. Ciddi, anlamlı bir şey söylediğini düşünerek;

1 Seçkin insanların yemek övünleri birkaç saat daha geç oluyordu (Ç.N.).

—Özgür olmaktan daha büyük mutluluk olamaz! diyordu. İnsan özgürce düşünmeli ve kendine gereken değeri vermeli. Bizler, doğru da olsa çoğu kez kendi görüşlerimize değer vermez, başkalarının saçmalıklarını daha önemli sayarız... Ben de öyle, hislerimi dinleyip kendi yolumda gitmeye karar verince gözlerim açıldı, aptalca korkumu yendim, şimdi çok mutluyum. Dilerim, Tanrı herkese böyle bir mutluluk versin!

Sonra bu tür konuşmaları bırakıp yeni bir daireye taşınmaktan, duvar kağıtlarından, atlardan, Isviçre'ye, İtalya'ya geziye çıkmaktan dem vurmaya başlıyordu. Orlov o gün iki kez lokantaya gidip, bu arada mağazalarda alış-veriş yapmaktan öylesine yorulmuş olmalı ki, sabahleyin yatağında otururken yüzünde gördüğüm sıkıntılı havaya girdi yeniden. Kadını dinlerken gülümsüyordu, ama sevgilisinin evine gelmesine sevinmekten çok nezaket gereği gülümsediği belliydi. Kadın ciddi ciddi konuşurken o da alayla, «Ya! Ne demezsin! Ne demezsin!» diyordu.

Bir ara kadın bana;

—Stepan bize iyi bir aşçı bul, dedi.

Orlov soğuk bir tavırla yüzüme baktı.

—Şimdilik yeni bir aşçıya gerek yok. Önce yeni bir daireye taşınalım da...

Ben evine geldim geleli mutfak kullanılmıyor, ata da, arabaya da gerek görmüyordu; böyle şeylerin evi kirlettiği düşüncesindeydi. Eğer dairesinde bana ve Polya'ya katlanıyorsa başka bir çıkış yolu bulamadığındandı. Sevinçleri ve sıkıntılarıyla birçok insanı mutlu eden «aile ocağı» çirkin bir şeymiş gibi incelmiş zevkini incitiyor olmalıydı. Gebe kadın, çoluk çocuk onun gözünde bayağılıktan başka bir şey değildi. Şöyle bir düşünüyordum da bu iki aykırı kişi aynı evde nasıl bağdaşacaklardı? Tencereye-tavaya düşkün, iyi bir aşçı, at-araba isteyen evcimen bir kadın ile arkadaşlarına, aklı başında, temiz bir adamın evinde savaş gemilerindeki gibi kadının, çoluk çocuğun, çulun-çaputun, kap kacağın fazlalık olduğunu söyleyen bir erkek nasıl anlaşırlardı?

V

Şimdi de birlikte geçirdikleri ilk perşembe günü neler olduğunu anlatayım size. O gün Orlov ile Zinaida Fiyodorovna öğle yemeklerini Kontan'da mı, Donon'da mı, öyle bir lokantada yemişlerdi. Orlov eve tek başına döndü. Zinaida Fiyodorovna ise, sonradan öğrendiğime göre, Orlov arkadaşlarıyla evde toplanıp dağılıncaya değin vakit geçirmek üzere eski dadısına gitmişti. Nedense adam sevgilisini arkadaşlarına göstermek istemiyordu. Bunu, daha o sabah kahvelerini içerlerken perşembe toplantılarını kaldırmayı düşündüğünü, çünkü Zinaida Fiyodorovna'nın bundan rahatsız olacağını söylerken işitmiştim.

Konuklar her zamanki gibi hemen hemen aynı saatte geldiler. Kukuşkin içeri girerken kulağıma fısıldayarak sordu:

—Hanımefendi de evde mi?

—Hayır, değil.

Adam, gözleri sinsi sinsi parlayarak, gizemli bir biçimde gülümseyerek, soğuktan ellerini ovuşturarak salona girdi. Yaranmaya çalışan, yaltaklanan bir gülüşle tir tir titreyerek Orlov'a;

—Eh, sizi kutlamaktan onur duyarım, dedi. Dilerim, Lübnan sedirleri gibi üreyip çoğalasınız...

Hep birlikte Orlov'un yatak odasına geçtiler, iki yatak arasında serili halı ile halının üstündeki kadın ayakkabısı ve Zinaida Fiyodorovna'nın karyolasının arkasına asılı bluzü üstüne birkaç espri savurdular. Kadında aşk ararken sıradan şeylerden nefret eden, dikbaşlı bir adamın böylesine kolay, basit bir biçimde kadın ağına düşmesi çok hoşlarına gitmişti.

İncil üzerine bilgisindan dolayı caka satmayı seven dalkavuk Kukuşkin birkaç kez şöyle dedi:

—Gülme komşuna, gelir başına! Siz kullar neye gülerseniz sonunda ona hizmet edersiniz.

Orlov'un çalışma odasının bitişiğindeki odaya geldiklerinde ise elini dudaklarına götürerek;

—Susunuz! Burada Margarita, Faust'unu hayal ediyor, dedi.

Ardından da son derece gülünç bir şey söylemiş gibi kahkahayı bastı. Ben gözlerimi dikmiş, Gruzin'e bakıyordum; onun ince müzisyen ruhunun bu kahkahaya dayanamayacağını sandıysam da yanıldığımı anladım. Ne yazık ki, ötekilerinki gibi onun iyicil zayıf yüzü de neşeyle parlıyordu. Kağıt oynamak üzere masaya oturduklarında Gruzin kahkahadan boğularak, peltek peltek, Jorjinka'nın aile mutluluğunu tamamlaması için geriye kiraz bir çubuk ile bir de gitar bulması gerektiğini söyledi. Pekarski daha ağırbaşlıydı, o da kahkahayla gülmekle birlikte yüzündeki ciddi anlatıma bakarak Orlov'un yeni aşk serüveninden pek hoşlanmadığı söylenebilirdi. Daha doğrusu, olup bitenden pek bir şey anlamamıştı.

Üçüncü el oyundan sonra;

—E, kocası ne olacak? diye sordu.

—Bilmem, dedi Orlov.

Beriki geniş sakalını parmaklarıyla taradı, düşüncelere daldı ve akşam yemeğine dek bir daha ağzını açmadı. Yemeğe oturduklarında ise her sözcüğün üstüne basarak, ağır ağır;

—Beni bağışla ama, dostum, ikinizi de anlamıyorum, dedi. Evet, şuna aklım erer: Birbirinizi severek istediğiniz kadar İncil'in yedinci buyruğuna[1] karşı çıkabilirsiniz. Buna bir diyeceğim yok. Ama anlamıyorum, ne diye aranızdaki gizli duyguları kocasına belli ettiniz? Pek gerekli miydi sanki?

—Ne fark ederdi? karşılığını verdi Orlov.

Pekarski düşünceli düşünceli;

—Bak sana ne söyleyeceğim, sevgili dostum, dedi. Aklıma eser de bir gün yeniden evlenecek olursam ve senin de içinden

1 İyi bir Hıristiyan'ın uyması gereken kurallardan, başkasının karısına göz dikmemek (Ç.N.).

beni boynuzlamak gelirse bunu bana fark ettirmeden yap, olur mu? Bir insanı aldatmak onun tüm düzenini allak bullak etmekten, üstelik adına kötü bir leke sürmekten daha dürüstçe bir harekettir. Anlıyorum, bu kadınla göz önünde yaşamakla son derece dürüst ve özgürce davrandığınızı düşünüyorsunuz. Ancak şey... ne diyecektim... sizin bu saf duygusallığınızı kabul edemeyeceğim.

Orlov karşılık vermedi. O gün pek keyfi yoktu, konuşmak istemiyordu. Pekarski hâlâ şaşkınlığını üzerinden atamadığı için parmaklarıyla masayı tıklatarak;

—Gene de sizleri anlamakta güçlük çekiyorum, dedi. Ne sen üniversite öğrencisisin, ne de hanımefendi bir terzi parçası. İkinizin de maddi olanaklarınız var. Öyle sanıyorum, kendisi için ayrı bir daire açabilirdin.

—Hayır, açamam. Turgenev'i okusan a!

—Okuyacağım kadar okudum. Ne varmış Turgenev'de?

Orlov gözlerini alaylı alaylı kıstı.

—Turgenev yapıtlarında şunu özellikle vurgular: Kültürlü, derin düşünen bir genç kız sevgilisiyle birlikte dünyanın öbür ucuna gitmeyi, onun ülkülerine hizmet etmeyi yaşamının başlıca amacı sayar. Bununla birlikte dünyanın öbür ucu *licentia poetica*[1]dan başka bir şey olmayıp, kadının bütün dünyası sevdiği erkeğin evinin sınırları dışına taşmaz. O bakımdan seni seven bir kadınla aynı evde yaşamayı reddetmek onu yüce amacından yoksun bırakmak, ülkülerini paylaşmamak anlamına gelir. Evet, iki gözüm, gerçek budur. Turgenev böyle yazmış, ben de onun tarifi üzerine yaptığım çorbayı afiyetle içiyorum.

Gruzin omuz silkerek, alçak sesle;

—Anlamıyorum, Turgenev'in bu konuyla ne ilgisi var? dedi. Jorjinka, eğer anımsarsanız onun «Üç Karşılaşma» adlı öyküsünde İtalya'nın bir kentinde gece geç vakit sokakta yü-

1 Şiirlerde geçen bir özgürlük (Lat.).

rürken, «*Vieni pensandro a me segretamente!*[1] diye bir şarkı gelir kulağına. (Gruzinki böyle derken şarkıyı da söylüyordu.) Nasıl, doğru değil mi?

—Ha, o konuya gelince... Böyle bir şeyi istemek şöyle dursun, onun bunu yapacağı aklımın köşesinden geçmedi. Benim yanıma taşınacağını söylediği zaman bunun hoş bir şaka olduğunu sandım.

Pekarski;

—Ama hanımefendi senin evine zorla gelmedi ki. Onunla birlikte olmak senin de arzundu, diye araya girdi.

Herkes gülmeye başladı. Sanki kendini temize çıkarmasını istiyorlarmış gibi, Orlov;

—Böyle bir şeyi kesinlikle istemiyordum! dedi. Ben bir Turgenev kahramanı değilim ve bir gün Bulgaristan'ı Türklerin elinden kurtarmam gerekirse bunu kadınların yardımı olmadan yapmaya uğraşırım. Aşka en başta bedenimin bir gereksinmesi olarak bakıyorum. Ruhumun inceliklerine aykırı, bayağılıklarla dolu bir istektir benim bir kadından beklediğim. Bedenin gereksinmesini ya akıllıca karşılayacaksın ya da bundan tümüyle vazgeçeceksin, yoksa kadının kendisi gibi yaşamına birtakım pis öğeler karışır, bunu önleyemezsin. Duyduğum bedensel gereksinme bana acı değil, zevk versin diye kadını güzelleştirmeye çalışır, çeşit çeşit hoş hayallerle süslerim. Güzel ve çekici olacağından daha önceden emin değilsem kadının yanına gitmem, ayrıca havamda değilsem onun yanına hiç sokulmam. Ancak bu koşullar altında birbirimizi aldatmayı başarır; birbirimizi sevdiğimize, mutlu olduğumuza inanırız. Bu duruma göre evimde bakır tencere, taranmamış bir kadın başı isteyebilir miyim ya da bir kadının beni sabahleyin henüz yıkanmamış, keyifsiz görmesini kabul etmem mümkün müdür? Zinaida Fiyodorovna tüm saflığıyla bana yaşamım boyunca sakındığım şeyleri sevdirmeye çalışıyor.

---

1 Gel bana, gizli gizli beni düşünerek! (İtalyanca)

İstiyor ki, evimde yemek pişirilsin, odalara bulaşık suyu kokusu sinsin, gösterişle yeni bir daireye taşınalım, arabamıza atlayıp caka satarak gezelim... İç çamaşırlarıma karışmak, sağlığımla ilgilenmek, her an özel yaşamımı sorgulamak, attığım her adımı izlemek onun başlıca amacı. Öte yandan alışkanlıklarıma, özgürlüğüme dokunmayacağını tüm içtenliğiyle söylüyor. Sanki genç evlilermişiz gibi en kısa zamanda yurtdışı gezisine çıkmamızı düşlüyor. Tek düşüncesi benimle baş başa kalıp bir kompartımana, otel odasına kapanmak. Oysa ben yolculuk sırasında okumayı severim, gevezelikten nefret ederim.

Pekarski;

—Sen de bu konularda kendisine telkinde bulun, dedi.

—Nasıl? Beni anlayacağını mı sanıyorsun? İkimiz de öyle ayrı kafadayız ki! Hanımefendiye göre anasından, babasından, kocasından ayrılmak medeni cesaretin doruk noktası, bana göreyse çocuk oyuncağı. Kendisi bir erkeğe gönül vermeyi, onunla bir arada olmayı yeni bir yaşamın başlangıcı sayıyor; benim düşünceme göreyse hiç de öyle değil. Aşk ve erkek onun yaşamının özünü oluşturuyor, bu konuda, öyle sanıyorum ki, bilinçsizce bir felsefeye saplanmış. Hadi gelin de onu aşkın yiyecek, giyecek türünden bir gereksinme olduğuna, kocaların ya da karıların kötü kişiler olmasından dolayı dünyanın batmayacağına inandırın! Ahlakça düşük, kadınları baştan çıkarmayı amaç edinen bir erkeğin soylu bir insan, bir dahi olabileceğini; öte yandan bedensel zevkleri reddettiği halde bir başkasının belki de geri zekâlı bir hayvan olmaktan daha ileri gidemeyeceğini kesinlikle kabul etmez. Daha alt katmandan (tabakadan) biri de olsa çağımızın okumuş insanı, diyelim bir Fransız işçisi günde yemek için 10 su,[1] yemekte içeceği şarap için 5 su, kadın gereksinmesi için de 5 ile 10 su arası para öderken kendini tüm zekâsı ve sağlam sinirleriyle işine verir. Zinaida Fiyodorovna ise aşka para ödemeyi aklından geçirmez, kendini aş-

1 Kuruş gibi bir para birimi (Ç.N.).

ka tüm varlığıyla adar. Diyelim ki, ona telkinde bulunmaya kalkıştım, hemen karşı çıkıp bağırmaya başlayacak; kendisini mahvettiğimi, ona yaşamaya değer bir şey bırakmadığımı yüzüme haykıracaktır.

—Öyleyse hiç sesini çıkarma, dedi Pekarski. Ona ayrı bir daire tut, bu iş olsun bitsin.

—Söylemesi kolay.

Bir sessizlik oldu. Sonra Kukuşkin;

—Gene de kim ne derse desin, güzel, çok hoş bir kadın, dedi. Böyleleri aşklarının bitmeyeceğini düşünerek çoşkuyla verirler kendilerini.

Orlov:

—Ancak her şeyden önce kafanızı çalıştırıp aklınızı kullan-manız gerekiyor. Günlük yaşamdan edindiğimiz deneyimler, sayısız romandan, dramdan öğrendiğimiz gerçekler şaşmaz bir biçimde şunu gösteriyor ki, aklı başında insanların karı-koca ilişkileri ya da birliktelikleri başlangıçta birbirlerini ne büyük bir aşkla severlerse sevsinler iki yıldan, taş çatlasa dört yıldan fazla sürmez. Bu gerçeği Zinaida Fiyodorovna'nın kendisi de biliyordur. İşte o yüzden bütün bu daire değiştirmeler, tavalar-tencereler, aşkının sonsuza dek süreceği umudu gerek beni, gerekse kendisini aldatma isteğinden başka bir şey değildir. Evet, söylediğiniz gibi güzeldir, hoştur; bunu tartışmaya bile gerek yok. Ancak bu kadın yaşantımı allak bullak etti, bugüne değin boş verip önemsemediğim şeyleri ciddi sorunlar derecesine çıkardı, beş paralık değer vermediğim putlara tapmak zorunda kaldım. Evet, güzelliğine, sevimliliğine diyecek yok, ama görevden eve dönerken sanki evde tatsız bir şeyle karşılaşacakmışım gibi canım buraya gelmek istemiyor. Kısaca söylersek aşk için birkaç su ödemek yetmiyor, huzurumun bir bölümünü vermek zorunda kalıyorum. Ne sinir törpüleyici, korkunç bir şey!

Kukuşkin sahnede oynuyormuş gibi oynak bir tavırla;

—Şunun söylediğine bakın! dedi. Bu sözler onun kulağına

gider diye korkmuyor musunuz? Beyefendiciğim, bu nefis yaratığı sevmek gibi bir yükten sizi kurtarırsam ne dersiniz? Zinaida Fiyodorovna'yı elinizden seve seve alırım!

—Elinizden gelirse hiç durmayın!

Orlov'un kayıtsızca söylediği bu sözlerin ardından Kukuşkin, tüm gövdesi sarsılarak yarım dakika kadar ince sesiyle kahkahalar attı, sonra dedi ki:

—Sakın şaka yaptığımı sanmayın! Sonra Otello rolüne soyunmak yok ha!

Kukuşkin'in aşk ilişkilerinde doymak bilmezliği, kadınlar yönünden karşı konulmaz bir erkek, erkekler yönünden ise tehlikeli bir baş belası olduğu, işlediği günahlar yüzünden öbür dünyada çatır çatır yanacağı üstüne bir konuşma başladı. Kukuşkin konuşmaları sesini çıkarmadan, zevkten gözlerini kısarak dinliyor; ilişki kurduğu kadınların adı geçtikçe «Sakın ha, foyamı açığa vurmayın!» gibisinden parmağını gözdağı verircesine sallıyordu.

Bir ara Orlov saatine baktı. Konuklar durumu anladılar ve toparlanmaya başladılar. İçtiği şaraptan bayağı sarhoş olan Gruzin giyinip çıkmakta epeyce ağırdan aldı. Yoksul ailelerin, çocukları için diktikleri türden paltosunu ağır ağır giydi, yakasını kaldırdı, ardından bir şeyler anlatmaya koyuldu. Kimsenin onu dinlemediğini fark edince de çocuk odası kokan battaniyesini omzuna attı, yalvaran bir yüzle benden şapkasını bulmamı istedi.

—Jorjinka, sevgili dostum! dedi ardından. Bizi kırmayın, hep birlikte kent dışına çıkalım!

—Hayır, benim gitmem uygun olmaz, siz gidin. Ne de olsa evli bir adam sayılırım.

—Yo! Hanımefendi eşi bulunmaz bir kadındır, böyle şeylere kızmaz. Hadi, benim iyi yürekli başkanım! Dışarda güzel bir hava var, hafifçe tipi tipiliyor, ayaz da yerinde... Bize katılın da şöyle bir silkelenip kendinize gelin! Yoksa iyice paslanacaksınız.

Orlov gerindi, esnedi, Pekarski'ye baktı.

—E, sen gitmek istiyor musun? diye sordu.

—Bilmem. Giderim belki de.

—Orada gene mi içki içeceğiz?

Orlov böyle diyerek biraz düşündü. Sonra;

—Peki. Biraz bekleyin de para alıp geleyim, diyerek kararını verdi.

Çalışma odasına yönelmişti ki, bir de baktım, battaniyesini yerde sürüye sürüye Gruzin de arkasından gidiyor. Bir dakika sonra birlikte antreye döndüler. Hayli sarhoş görünen Gruzin'in sevinçten ağzı kulaklarına varıyordu, avcunun içine on rublelik bir kağıt para sıkıştırmıştı. Yüzü sevinçten parlayarak;

—Yarın borcumu öderim, başkanım, dedi. Hanımefendi iyi bir kadındır, kızmayacağını biliyorum. Bizim Liza'nın vaftiz anası oldu, o günden beri kendisini sever, sayarım.

Pekarski kapının önünde dikilmiş, onları bekliyordu. Gruzin arkadan yaklaştı, alnını adamın sırtına koyarak;

—Ah, sevgili dostum, dedi. Pekarskiciğim, büyük avukatım benim! Hiç belli etmezsin ama kadınlara sen de çok düşkünsündür.

Orlov kürkünü giyerken;

—Şişmanlara özellikle, diye ekledi. Şey, elimizi çabuk tutmazsak bizimkiyle karşılaşabiliriz.

Gruzin neşesinden şarkı söylüyordu:

—*Vieni pensando a me segretamente!*

Hep birlikte arabaya binip yola koyuldular. O gece Orlov eve dönmedi, ancak öğleye doğru gelebildi.

VI

Bir gün Zinaida Fiyodorovna evde altın saatini yitirdi. Saat babasından armağan kaldığı için çok üzüldü, bir yandan da bu işe şaşırarak korkuya kapıldı. Yarım gün evin altını üstüne ge-

tirdik, aramadık yer bırakmadık, ancak bulamadık saati. Sanki yer yarılmıştı da yerin dibine geçmişti.

Aradan iki-üç geçmişti ki, bu sefer de sokaktan gelirken para kesesini antrede unuttuğu anlaşıldı. Bereket versin, mantosunu çıkarmasına ben değil, Polya yardım etmişti. Kesesini unuttuğu aklına gelip de onu almak için geriye döndüğünde kesenin yerinde yeller esiyordu.

—Anlamadım gitti! dedi. Arabacının parasını ödemek için cebimden çıkardığımı anımsıyorum... Aynanın önüne koymuşum... Çıldırmak işten değil!

Keseyi ben almamıştım, fakat sanki çalan benmişim, suç üstü yakalanmışım gibi bir duyguya kapıldım; gözlerimden yaşlar boşandı. Öğle yemeği yemek üzere sofraya oturduklarında Zinaida Fiyodorovna, Fransızca olarak Orlov'a dedi ki:

—Anlaşılan, bizim eve kötü ruhlar dadandı. Bugün antrede unuttuğum keseyi içerdeki odamda masanın üstünde buldum. Ancak ruhlar fırıldak çevirirken kendi çıkarlarını da düşünmüş olmalılar, çünkü kesede yirmi ruble ile birlikte bir altın lira eksik.

Orlov;

—Bir gün saatini yitiriyorsun, başka bir gün paranı çalıyorlar, dedi. Neden böyle şeyler benim başıma gelmiyor?

Aradan bir dakika bile geçmeden Zinaida Fiyodorovna ruhların fırıldaklarını unutup bir hafta önce yaşadığı bir olayı kahkahayla anlatmaya koyuldu. Bir mağazaya posta kağıdı ısmarlarken yeni adresini vermeyi unutmuş, bunun üzerine mağazadakiler kağıt ile faturayı eski adresine göndermişler. Zavallı kocası on iki ruble ödemek zorunda kalmış. Bunları anlatırken birden gözleri Polya'ya takıldı, kadına dik dik bakmaya başladı. Öylesine utanmış olmalı ki, yüzü kıpkırmızı oldu, hemen konuyu değiştirdi.

Kahvelerini çalışma odasına getirdiğim zaman Orlov ayakta, şömineye sırtı dönük duruyor; Zinaida Fiyodorovna ise onun karşısında, koltukta oturuyordu. Kadın gene Fransızca;

—Şimdi söyleyeceklerimi sakın kızmama ya da moralimin bozuk olmasına bağlamayın, dedi. İyice düşününce her şeyi çözdüm. Bu kadının saatimi çaldığı günü ve saati dakikası dakikasına söyleyebilirim. Para kesemi unuttuğum zamanı da. Bundan hiç kuşkunuz olmasın. –Elimden kahve fincanını alırken güldü.– Başörtülerimin, eldivenlerimin niçin sık sık kaybolduğunu şimdi daha iyi anlıyorum. Sen ne dersin bilmem, ama yarından tezi yok bu saksağanı kovalım, Stepan bizim eski hizmetçiyi çağırsın. Sofya hırsızlık bilmez, bu suratsız gibi de itici değildir.

—Yok, yok, bugün keyifsizsiniz de onun için böyle konuşuyorsunuz. Yarın bir de bakarsınız, düşünceniz tümüyle değişmiş. Kuşkulandınız diye birini işten kovmak doğru olmaz.

—Benimkisi kuşkulanmak değil, onun çaldığını adım gibi biliyorum. Şu mutsuz görünüşlü sefil uşağınızdan da epeyce kuşkulanmıştım, ama onun hakkında tek söz söyledim mi? Jorj, niçin bana inanmak istemiyorsunuz? Çok üzülüyorum...

—Bir konuda değişik düşünüyorsak, bu, size inanmıyorum anlamına gelmez. Dilerim, siz haklısınızdır. —Böyle diyerek arkaya döndü, izmariti şömineye fırlattı.— Durup dururken üzülmenize gerek var mı? Ha, şunu da belirteyim, evimdeki düzenin sizi rahatsız edeceğini, başınıza böylesine işler açacağını, doğrusu, hiç aklıma getirmemiştim. Altın paranız mı kayboldu, canınız sağ olsun, bendekilerden size istediğiniz kadar vereyim. Ama yerleşik düzeni bozmak, eve başka birini getirmek, alışsın diye beklemek bütün bunlar uzun zaman alır; ayrıca benim tarzım olmadığı için hayli canımı sıkar. Evdeki hizmetçi şişmanlığıyla hoşunuza gitmemiş olabilir, belki eldivenlere, başörtülerine de düşkünlüğü vardır; ama bu kadın iyi iş yapar, disiplinlidir, ayrıca Kukuşkin'in çimdiklemelerine dayanır.

—Şunu açıkça söyleseniz e! Demek, bu kadından ayrılmak istemiyorsunuz!

—Onu kıskanıyor musunuz yoksa?

—Evet, kıskanıyorum!

—Ah, teşekkürler!

Kadının gözlerinde yaşlar parladı.

—Evet, kıskanıyorum işte... Benimkisi kıskançlık değil, nasıl anlatsam bilmem, daha kötü bir şey... Siz erkekler bazen öyle iğrenç oluyorsunuz ki! Korkunç, çok korkunç!

Böyle diyerek başını ellerinin arasına aldı.

—Yok canım, bunun neresi korkunç?

—Gözlerimle görmedim ama anlatılanlara göre siz erkekler daha çocukluğunuzda hizmetçilerle düşüp kalkmaya başlıyor, bundan da bir tiksinti duymuyormuşsunuz. Bu konuyu kitaplardan da okudum... Şey, Jorj, sen haklısın, şekerim.

Zinaida Fiyodorovna birdenbire değişerek sesi tatlı, yalvaran bir havaya büründü.

—Gerçekten bugün keyfim yerinde değil. Gene de beni anlamanı istiyorum, bu kadına karşı başka türlü davranmak içimden gelmiyor. Korkuyla karışık bir çeşit tiksinti duyuyorum ona karşı. Onu gözüm görmese daha iyi.

Şaşkın şaşkın omuz silkerek şöminenin yanından uzaklaşan Orlov;

—Böyle ıvır zıvır şeylere aldırmayıp daha önemli konularla ilgilenseniz nasıl olur? Onu görmezlikten gelirseniz incir çekirdeğini doldurmayan şeyleri sorun yapmaktan kurtulursunuz.

O sırada çalışma odasından çıktığımdan kadının Orlov'a nasıl bir yanıt verdiğini işitmedim. Ancak şöyle ya da böyle, Polya evde hizmetçi olarak kaldı. O günden sonra Zinaida Fiyodorovna bir kerecik olsun Polya'nın yardımını istemedi, işlerini onsuz görmeye çalıştı, fakat Polya ona bir şey verdiğinde ya da bileziklerini şıngırdatıp eteklerini hışırdatarak yanından geçtiğinde hanımefendinin hep irkildiğini gördüm.

Öyle sanıyorum ki, Gruzinski ya da Pekarski, Polya'ya yol vermesini isteselerdi, herhangi bir ikirciğe düşmeden, bir açıklama beklemeden Orlov bu işi yapmakta gecikmezdi. Çünkü çevresine kayıtsız kişiler gibi her söyleneni yapmaya hazırdı.

Oysa Zinaida Fiyodorovna ile ilişkilerinde en entipüften işlerde bile dikleşip inadını zorbalığa kadar vardırıyordu. Diyelim, bir şey Zinaida Fiyodorovna'nın hoşuna mı gitti, o bunu kesinlikle beğenmiyordu. Mağazadan döndüklerinde kadın alınan yeni eşyaları övmeye kalksa, Orlov hemen gereksiz eşyalarla evi tıka basa doldurup havasını azalttığını ileri sürüyordu. Öyle zamanlar olmuştur ki, bir yere gitmek üzere frakını giyip Zinaida Fiyodorovna'ya «hoşça kalın» dedikten sonra birdenbire gitmekten vazgeçmiştir. Anladığım kadarıyla bunun nedeni, evde kalıp mutsuzluğunu kadının gözüne sokmak istemesiydi.

Kadın yapmacık bir üzüntüyle, fakat içten sevinerek;

—Niçin gitmediniz? diye sorardı. Biliyorum, akşamları evde oturmaya alışık değilsiniz... Ayrıca benim yüzümden alışkanlıklarınızı değiştirmenize hiç gerek yok. Kendimi suçlu hissetmemi istemiyorsanız hemen gidin, lütfen.

—Neler söylüyorsunuz? derdi Orlov da. Sizi suçlayan mı var!

Sonra da sevdiği kadın uğruna kendini harcayan aşık tavrıyla çalışma odasında bir koltuğa yığılır, eline bir kitap alarak gözlerinin önüne siper ederdi. Çok geçmeden kitap elinden düşer, bunun üzerine Orlov iri gövdesiyle koltukta şöyle bir döndükten sonra güneşten korumak istercesine elini gözlerine siper ederdi. Evden çekip gitmediği için ne kadar canının sıkıldığını anlardım o zaman.

Az sonra Zinaida Fiyodorovna çekine çekine çalışma odasının kapısına yaklaşarak;

—Girebilir miyim? diye sorardı. Kitap okuyorsunuz, demek ki...

Canım sıkıldı da ne yapıyorsunuz diye bakayım dedim...

Hiç unutmam, gene böyle bir akşam Zinaida Fiyodorovna çekine çekine çalışma odasından içeri girdi, hiç gereği yokken gelip Orlov'un ayaklarının dibine, halının üstüne oturdu. Kadının ürkek, yumuşak hareketlerinden Orlov'un o anki ruhsal

durumunu bilmediği için ondan çekindiğini anladım.

Adama yaranmak amacıyla yapmacıklı bir sokulganlıkla;

—Ne güzel, durmadan okuyorsunuz, dedi. Jorj, başarınızı neye borçlusunuz, biliyor musunuz? Sürekli okumanız, zeki biri olmanız işlerinizde büyük kolaylık sağlıyor. Bakayım, hangi kitabı okuyorsunuz?

Orlov'un ne karşılık verdiğini işitmedim. Bana bitmez görünen birkaç dakika sessizlik içinde geçti. Oturma salonunda ayakta dikiliyor, öksürmemeye çalışarak ikisinin hareketlerini izliyordum. Zinaida Fiyodorovna alçak sesle, gülerek;

—Size bir düşüncemi açıklamak istiyorum, dedi. Ne dersiniz, açıklayayım mı? Belki kendimi kandırdığımı ileri sürerek gülüp geçeceksiniz. Biliyor musunuz, bugün burada benim için kalacağınızı, akşamı birlikte geçireceğimizi düşünmek istiyorum. Hem de çok istiyorum. Bu düşünceme ne dersiniz? Olabilir mi?

Orlov gene elini gözlerine siper etti.

—İstediğinizi düşünebilirsiniz. Mutlu insan odur ki, yalnız olabilecekleri değil, olamayacakları da düşünür.

—Bu karmaşık sözlerden pek bir şey anlamadım. Yani insanlar hayal kurarak mı mutlu olurlar diyorsunuz? Böyle söylüyorsanız haklısınız... Akşamları siz yokken çalışma odanızda oturur, düşüncelerimde uzak, çok uzak yerlere uçarım. Hayal kurmak hoşuma gider. Hadi, Jorj, yüksek sesle hayal kuralım!

—Üniversitede böyle bir ders almadım, hayal kurma biliminden haberim yok.

Kadın Orlov'un elini tuttu.

—Bugün niçin keyifsizsiniz? Bunun belli bir nedeni var mı? Sizin neşesiz olduğunuzu görünce korkuyorum. Başınız mı ağrıyor, yoksa bana mı kızgınsınız? Keşke bir anlayabilsem!

Birkaç dakika daha bitmek bilmez bir sessizlik içinde geçti.

—Çok değiştiğinizi görüyorum, dedi kadın alçak sesle. Niçin? Znamenski sokağındaki gibi neşeli, yumuşak başlı, anlayışlı değilsiniz. Neden? Şurada nerdeyse bir aydır birlikte yaşı-

yoruz; henüz asıl yaşantımızın başlamadığını, aramızda gerektiği gibi bir konuşma geçmediğini düşünüyorum. Haksız mıyım? Ya sözlerime şakayla karşılık veriyorsunuz ya da öğretmenimmiş gibi uzun uzun, soğuk açıklamalarda bulunuyorsunuz. Şakalarınızda bile soğuk bir hava esiyor. Benimle eskisi gibi ne zaman ciddi ciddi konuşacaksınız?

—Yok, canım, benim konuşmalarım hep ciddidir.

—Öyleyse sorunlarımızı konuşalım. Tanrı aşkına, Jorj, konuşalım!

—Peki, ne üzerine?

Zinaida Fiyodorovna hülyalı bir tavırla;

—Geleceğimizi, ilerdeki yaşantımızı konuşalım, dedi. Durmadan planlar kuruyorum, kendime göre tasarılarım var. Bunları düşünmek öyle hoşuma gidiyor ki! Jorj, size bir soru sorarak başlayacağım: Görevi ne zaman bırakacaksınız?

Orlov elini alnından çekti.

—Neden bırakacak mışım?

—Bu dünya görüşünüzle devlet görevini daha fazla yürütemezsiniz. Asıl yeriniz orası değil.

—Nasıl bir dünya görüşüymüş benimkisi? Gerek görüşlerimle, gerekse ruhsal yapımla sıradan, Sçedrin'in kahramanları türünden bir devlet memuruyum. Görüyorum ki, benden çok şey bekliyor, beni yüksek yerlere koyuyorsunuz.

—Gördünüz mü, gene şakayla karşılık verdiniz.

—Hiç de değil. Belki görevim beni tatmin etmiyor, gene de yapacağım başka bir işten daha uygundur benim için. Yerime alıştım, benimle birlikte çalışanlarla uyum içindeyim, hiç olmazsa kendimi fazlalıkmış gibi hissetmeyip bu duruma katlanıyorum.

—Hayır, görevinizden nefret ediyor, tiksinti duyuyorsunuz!

—Ya, öyle mi? Görevimden ayrılıp başka bir dünyanın hayallerini kurmaya başlasam bu bana şimdiki görevimden daha az mı tiksinti verecek? Bu kanıda mısınız?

Zinaida Fiyodorovna gücenerek ayağı kalktı.

—Bana ters düşmek uğruna kendinize iftiradan çekinmiyorsunuz, dedi. Pes doğrusu! Böyle bir konuşma başlattığım için üzgünüm.

—Niçin kızıyorsunz, canım? Çalışmıyorsunuz diye ben size kızıyor muyum? Kim nasıl isterse öyle yaşar...

—Ya? Sizin İstediğiniz gibi yaşadığınızı sanmıyorum. O yüzden özgür de değilsiniz, eliniz-kolunuz bağlı.

Zinaida Fiyodorovna büyük bir üzüntü içinde elini salladı.

—Yaşamınız boyunca size ters gelen, düşüncelerinize aykırı bir işle uğraşmak, yazılar yazmak, başkalarının boyunduruğu altında çalışmak, üstlerinizin yeni yılını kutlamak size göre değil... Akşamları da işiniz-gücünüz kağıt oynamak. Gönlünüzün çektiği bir görevi yapmıyorsanız neye yarar? En önemlisi de bu... Hayır, Jorj, hayır! Böyle şeyler şakaya gelmez, biraz ciddi olalım! Siz ülkü sahibi bir insansınız, dünya görüşünüze uygun başka bir işte çalışın!

Orlov içini çekti.

—Siz beni ne sanıyorsunuz, kuzum? Gözünüzde beni o kadar büyütmeyin!

Zinaida Fiyodorovna'nın gözlerinden yaşlar boşandı.

—En iyisi benimle konuşmak istemediğinizi söyleyin! Benden nefret ediyorsunuz, kısacası bu!

Orlov oturduğu koltuktan kalktı, öğüt verircesine;

—Sevgilim, durum şu, dedi. Benim zeki, okumuş bir kişi olduğumu demin kendiniz lütfedip söylediniz, öyleyse bilgili bir adama akıl öğretmek onun düzenini bozmak anlamına gelir. Beni ülkü sahibi bir insan olarak nitelerken göz önünde bulundurduğunuz büyüklü, küçüklü hiçbir düşünce yabancım değil. Bu duruma göre eğer görevimi, kağıt oyunlarını kafamdaki düşüncelere yeğliyorsum bunun kendine göre nedenleri var demektir. Bu birincisi... İkincisi de bildiğim kadarıyla siz daha önce hiçbir yerde çalışmadınız, öyleyse devlet göreviyle ilgili edindiğiniz kanılar fıkralardan, kötü öykülerden derlen-

miş olmalı. O bakımdan gelin aramızda şöyle bir uzlaşmaya varalım: İkimizin de çoktandır bildiği konulara, bir de uzmanlık alanımıza girmeyen sorunlara el atmayalım. Tamam mı?

Zinaida Fiyodorovna dehşete kapılarak birkaç adım geriledi.

—Jorj, benimle nasıl böyle konuşabiliyorsunuz? Kendinize gelin, lütfen!

Sesi titredi, daha fazla konuşamadı. Hiç istemediği halde hüngür hüngür ağlamaya başladı. Sonra birdenbire Orlov'un önünde diz çöküp başını adamın dizlerine koydu.

—Jorj, sevgilim, ne olur, beni anlayın, daha fazla dayanamayacağım! dedi. Yoruldum artık, bittim, dayanacak gücüm kalmadı!.. Çocukluğumda nefret ettiğim, ahlaksız üvey annem, ardından sevmediğim kocam, şimdi de siz... siz! Çılgınca aşkıma karşılık böylesine soğuk, alaycı bir davranış? Olacak şey değil! Üstelik şu küstah, iğrenç hizmetçi... (Bunları söylerken hep ağlıyordu.) Şimdi daha iyi anlıyorum, ben ne karınız, ne de dostunuzum. Metresiniz olduğum için saygı bile duymadığınız zavallı bir kadınım ben... Kendimi öldürmekten başka çıkar yol kalmadı!

Onun bu sözlerinin ve ağlamasının Orlov üzerinde bu denli etkili olacağını beklemiyordum, doğrusu. Adam kıpkırmızı kesildi, koltuğunda rahat oturamayarak kıpırdanmaya başladı, yüzündeki alaycılığın yerini çocuksu, bön bir korku aldı.

Kadının omuzlarını, saçlarını okşayarak;

—Sevgilim, yemin ederim, anlamadınız beni! dedi. Bağışlayın... yalvarırım! Size karşı haksızlık ettim. Ah, nasıl nefret ediyorum kendimden!

Zinaida Fiyodorovna birden yumuşadı.

—Sızlanmalarım, yakınmalarım sizi hayli bunaltmış olmalı... Onurlu, yüce gönüllü, eşi bulunmaz bir insansınız... Her an bunu daha derinden anlıyorum, ancak son günlerde canımın sıkıntısından ne yapacağımı bilemez oldum.

Böyle diyerek Orlov'a sarıldı, yanağından öptü.

—Ne olur, şu ağlamayı kesin, lütfen.

—Peki, biraz açıldım, daha fazla ağlamam...

Orlov koltuğunda hâlâ kıpırdanıyordu.

—Hizmetçiye gelince, yarın ona hemen yol vereceğim.

—Hayır, Jorj bırakın, kalsın. İşittiniz mi? Artık ondan korkmuyorum. Söylediğiniz gibi aptalca şeyler, ayrıntılar üstünde durmamalıyız. Yerden göğe kadar hakkınız var... Siz eşi bulunmaz, olağanüstü bir insansınız!

Çok geçmeden ağlaması kesildi, ancak kirpikleri henüz ıslak ıslaktı. Orlov'un dizinde oturarak alçak sesle dokunaklı bir şeyler anlatmaya başladı. Besbelli, çocukluğunun, gençlik günlerinin anılarına dalıp gitmişti. Bir yandan da adamın yüzünü okşuyor, yüzüklerle süslü parmaklarını öpüyor, bileğinden zincir sarkan elini inceliyordu. Anlattıklarıyla, sevdiği adamın yakınlığıyla kendini unutmuş gibiydi. Gözyaşları, içindeki bütün kiri, pası temizlediğinden olacak, sesinde içtenlikli bir çınlama vardı. Orlov da onun kestane rengi saçlarını okşuyor, dudaklarını dokundurarak ses çıkarmadan ellerini öpüyordu.

Sonra çalışma odasında çaylarını içtiler, Zinaida Fiyodorovna yüksek sesle birkaç mektup okudu. Yatmaya gittiklerinde saat gecenin biriydi.

O gece böğrüm şiddetle ağrıdı, sabaha kadar ısınamadım, bir dakikacık olsun gözümü kırpmadım. Bir ara Orlov'un yatak odasından çalışma odasına geçtiğini işittim. Orada bir saat kadar oturduktan sonra zili çaldı. Acıdan, yorgunluktan kendimi öyle bırakmışım ki, üstüme bir şey giymeden, yalınayak çalışma odasına koştum. Oysa evin bir düzeni, uşaklığın yolu yöntemi vardı. Orlov, sırtında sabahlığı, başında şapkası, kapıda dikilerek gelmemi bekliyordu.

—Çağrıldığın zaman karşıma giyin de gel! diye çıkıştı. Masadaki mumlar değişecek.

Özür dilemek üzereydim ki, şiddetli bir öksürüğe yakalanarak düşmemek için bir elimle kapının pervazına tutundum.

—Yoksa siz hasta mısınız?

Evinde çalışmaya başladığım günden beri bana ilk kez «siz» diyordu. Neden böyle hitap ettiğini anlayamadım. Belki gecelik kılığımla, öksürükten çarpılan yüzümle rolümü başarıyla oynayamadığımdan, uşağa pek benzemediğimdendi.

—Hastaysanız niçin böyle bir işe girdiniz? diye sordu.

—Açlıktan ölmemek için, karşılığını verdim.

—Düşünecek olursak berbat bir dünya bizimkisi, dedi alçak sesle.

Ben setremi apar topar giyip getirdiğim yeni mumları yakıncaya değin masanın yanındaki koltukta oturdu, okuyacağı kitabın yapraklarını kesti.

Odasından ayrıldığımda kendini tümüyle okumaya vermişti, artık kitap elinden düşmüyordu.

VII

Bu satırları yazdığım şu dakikalarda çocukluğumdan beri yüreğime yerleşmiş bir korkunun, duyarlı ve gülünç görünme korkusunun etkisi altındayım. Sevdiğim birini okşamak, tatlı sözler söylemek içimden gelmiyor. İşte bu korku yüzünden ve başka türlü davranmayı beceremediğimden şu an ruhumda kopan fırtınaları, içimdeki duyguları tüm açıklığıyla anlatmakta zorluk çekiyorum.

Zinaida Fiyodorovna'ya aşık değildim, bununla birlikte ona karşı beslediğim normal insan duygularında Orlov'un sevgisinden daha çok dirilik, neşe, yaşama sevinci vardı.

Sabahları elimde süpürge, ortalığı temizlerken ya da fırçayla ayakkabıları boyarken yüreğimde bir titremeyle ne zaman Zinaida Fiyodorovna'nın konuşmasını duyacağım, ne zaman ayak seslerini işiteceğim diye sabırsızlıkla beklerdim. Kahvesini içerken, yemeğini yerken kapıda dikilip onu seyretmek, antrede kürkünü giymesine yardım etmek, omzuma elini koyarak durduğu sırada minicik ayaklarına lastik botları geçirmek,

eve dönüşünde aşağıdan kapıcının seslenmesini bekleyip onu kapıda karşılamak, bilseniz, benim için ne büyük zevkti! Yanakları pembe pembe, yüzü kar serpintileriyle pudralanmış gibi, kopuk kopuk sevinç çığlıklarıyla dışarıdaki ayazı, arabacının tavırlarını anlatırdı.

Bir kadına aşık olmak, kendi yuvamı kurmak isteğiyle yanıp tutuşuyordum; istiyordum ki karımın Zinaida Fiyodorovna'ya benzeyen bir yüzü, onunki gibi bir sesi olsun. Odamda yemek yerken, beni bir iş için gönderdiklerinde sokakta yürürken, gece yatakta yatarken hep bunu düşlüyordum. Orlov kadın giysilerini paçavra diye adlandırıp çocuk sahibi olmayı reddediyor, bakır tencereleri, mutfak işlerini tiksintiyle evinden uzak tutuyordu. Oysa ben bunları kendime yakın hissediyor, hayallerimde bunlarla avunuyor; ilerde benim de bir karım, çocuklarım, küçücük bir evim, içinde daracık yollar bulunan bir bahçem olsun diye dua ediyordum.

Eğer Zinaida Fiyodorovna'ya gönül versem kesinlikle ondan karşılık beklemez, bundan dolayı da kendimde bir eksiklik duymazdım. Onun sevgime karşılık vermesi mucize beklemek gibi bir şeydi çünkü. Ona karşı insandan insana bağlılığımda, bu alçak gönüllü, dingin sevgimde ne Orlov'u kıskanmaya, hatta ne de ona imrenmeye yer vardı. İnancıma göre benim gibi sakat bir adam ancak hayallerinde mutlu olabilirdi.

Zinaida Fiyodorovna geceleri sevgili Jorj'unun dönüşünü beklediği sırada sayfalarını çevirmeden elindeki kitaba bakarken ya da bulunduğu odadan Polya geçince irkilip yüzü sararırken onun çektiği acıları ben de çekiyor; perşembe günleri yemek masasında onun hakkında konuşulanları nasıl kendisine iletsem, nasıl bu çıbanı kökünden kesip atsam diye yanıp tutuşuyordum. Son günlerde sık sık ağladığını işitir olmuştum. Geldiğinin ilk haftaları evde Orlov yokken şarkı söyler, neşeyle gülerdi; ancak aradan bir ay geçince yalnız perşembe günleri bozulan hüzünlü bir sessizlik çöktü evin bütün odalarına.

Zavallı kadın Orlov'un yüzünde yapmacık bir gülümseme

görsün, ondan bir öpücük alabilsin diye nelere katlanmıyordu ki!.. Önünde diz çöküp sokularak adamın hoşuna gitmeye çalışıyor, bir köpek gibi yaltaklanıyordu. Çok üzgün olduğu zamanlarda bile aynanın önünde şöyle bir durup üstüne-başına göz atmaktan, saçlarını düzeltmekten kendini alamıyordu. Giyinip kuşanmayla, süslenmeyle böylesine ilgilenmesi, satın aldığı eşyalardan heyecan duyması şaşılacak bir şeydi; bu durumu bana göre içten üzüntüsüyle hiç bağdaşmıyordu. Modayı izlemesi, kendine pahalı giysiler diktirmesi anlaşılacak gibi değildi. Ne diye yapıyordu bunları? Hele 400 rubleye malolan bir giysi diktirmişti ki, bunu hiç unutamam.

Gündelikçi kadınların sabahtan akşama değin ölesiye çalışmaları karşılığında ellerine yirmi kapik sıkıştırılır; Venedikli, Brükselli dantelacı kızlara da günde yarım frank ödenirken geçimlerini ahlaksızca yollardan sağladıkları düşünülürdü. Durum böyleyken Zinaida Fiyodorovna'nın, pek de işine yaramayan bir giysiye 400 ruble ödemesi akıl alacak gibi değildi. Beni asıl üzen, onun bunları bilmemesi, aklına bile getirmemesiydi. Bununla birlikte hanımefendi evden dışarı çıkar çıkmaz hepsini unuturdum. Hatta kendi kendime onu bağışlayıcı açıklamalar yapar, aşağıdan kapıcı dönüşünü ne zaman bildirecek diye dört gözle beklerdim.

Evde bana karşı tavırları daha aşağıdaki bir kişiye, bir uşağa yapılan davranıştan başka bir şey değildi. Nasıl bir köpek okşanırken hayvana hiç aldırış edilmezse, bana bir iş buyrulduğunda, bir soru sorulduğunda da varlığımdan pek haberleri olmazdı. Efendilerim benimle gerekenden fazla konuşmaktan kaçınırlar; adım gibi biliyorum ki, sofrada hizmet ederken konuşmalarına karışsam ya da gülmeye kalksam beni deli sanıp hemen kapının önüne korlardı. Bütün bunların yanında Zinaida Fiyodorovna'nın bana güler yüz gösterdiğini söyleyebilirim. Beni sokağa bir iş için gönderirken ya da yeni alınan bir lambayı, başka bir eşyayı nasıl kullanacağımı anlatırken karşımda aydınlık, güleç, iyilikçi bir yüz görürdüm; bakışlarını benden

kaçırmazdı. Böyle davranmasında Znamenski sokağında ona mektup getirip götürdüğüm günlerin tatlı anısının payı olduğunu düşünürdüm. Gelmem için zili çaldığında, beni onun gözdesi sayan, bu nedenle benden nefret eden Polya alaycı bir gülümsemeyle;

—Hadi, seninki çağırıyor! derdi.

Her ne kadar Zinaida Fiyodorovna bana daha aşağı katmandan bir kişiymişim gibi davransa da, evde asıl aşağılanan kişinin kendisi olduğundan hiç kuşkulanmıyordu. Bir uşak olduğum halde kendisine acıdığımı, ilerde durumunun ne olacağı, ilişkilerinin nasıl biteceği konusunda günde en az yirmi kez kafa yorduğumu bilmiyordu. İşler günden güne sarpa sarıyordu da onun haberi yoktu. Görevden ayrılmasıyla ilgili o akşamki konuşmadan sonra, gözyaşlarından hoşlanmayan Orlov açıkça bu tür konuşmalardan kaçınmaya başlamıştı. Zinaida Fiyodorovna bir tartışma açtığında, yalvarmaya, gözyaşı dökmeye başladığında Orlov uygun bir bahaneyle çalışma odasına kapanıyor ya da evden çıkıp gidiyordu. Gecelerini çoklukla dışarda geçiriyordu, artık evde daha seyrek yemek yer olmuştu. Perşembe günleri arkadaşlarıyla toplandıklarında yanlarında onu da alıp götürmelerini kendisi istiyordu. Zinaida Fiyodorovna eskisi gibi evde mutfak açmayı, yeni daireye taşınmayı, Avrupa'ya geziye çıkmayı düşleyedursun; bunlar hayalden öteye geçmemekteydi. Yemekler gene lokantadan geliyor, Orlov ondan yeni daireye taşınma konusunu Avrupa gezisinden döndükten sonra açmasını istiyor, geziye çıkma tarihini ise saçının uzamasına kadar ertelemek gerektiğini söylüyordu. Sözde saçları uzarsa otellerde kalmaları kolaylaşırmış, uzun saçlar onun düşünce yapısına daha uygun düşermiş...

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de akşamları, Orlov'un yokluğunda Kukuşkin bizim eve dadanmıştı. Gerçi tavırlarında bir uygunsuzluk yoktu, gene de bir akşam onun, Zinaida Fiyodorovna'yı Orlov'un elinden alacağını söylemesi aklımdan çıkmıyordu. Eve geldiğinde kendisine çay, kırmızı şarap ikram

ediyorduk. Kukuşkin incecik sesiyle keh-keh-keh diyerek kahkahalar atıyor, hoşa gidecek bir şey söyleme isteğinden olacak, medeni nikahın kilise nikahından üstün olduğunu ileri sürerek, kimsenin Zinaida Fiyodorovna'nın eline su dökemeyeceğini, aklı başında herkesin ona büyük saygı göstermesi gerektiğini söylüyordu.

VIII

Kötü şeyler olacağı beklentisi içinde Noel yortusu çok sıkıntılı geçti. Yeni yıldan bir gün önce sabah kahvesini içerlerken Orlov birdenbire bir açıklamada bulunarak bakanlığın onu bilmem hangi ilde denetlemeye çıkan bir senatörün yanına özel yetkilerle göreve göndereceğini bildirdi. Sanki canı sıkkınmış gibi;

—Gitmek istemiyorum ama gitmemek için bir bahane de uyduramıyorum, dedi. Bu duruma göre ister istemez senatöre katılacağız.

Bu beklenmedik açıklama karşısında Zinaida Fiyodorovna'nın gözleri kızardı.

—Orada çok kalacacak mısınız? diye sordu.

—Beş-altı gün...

Kadın biraz düşündü.

—Doğrusunu söyleyeyim mi, gitmenden dolayı senin adına kıvançlıyım. Biraz gönül eğlendirirsin, birine aşık olursan dönüşte bana anlatırsın.

Zinaida Fiyodorovna, Orlov'u sıkmadığını, onun canının istediği gibi hareket edebileceğini her fırsatta belirtmeye çalışsa da bu kurnazlıktan uzak siyaseti açık açık sırıtıyordu; bu da Orlov'un özgür olmadığını bir kez daha vurgulamaktan başka bir işe yaramıyordu...

Orlov;

—Akşamleyin yola çıkacağım, dedikten sonra gazete okumaya daldı.

Zinaida Fiyodorovna onu istasyondan uğurlamak istediyse de adam Amerika'ya gitmediğini, gittiği yerde de beş yıl değil, topu topu dört-beş gün kalacağını söyleyerek onu bu niyetinden caydırdı.

Saat 8'de ayrılırlarken Orlov kadını kucakladı, alnından, dudaklarından öptü. Bana da dokunan içli, sevecen bir ses tonuyla;

—Biliyorum, akıllı bir kadınsın, dedi. Benim yokluğumda sakın canın sıkılmasın. Hadi, Tanrı'ya emanet ol!

Zinaida Fiyodorovna da Fransızca olarak;

—Aramızda bazı anlaşmazlıklar olduysa beni bağışla, diye karşılık verdi. Birbirini seven karı-koca arasında böyle şeyler her zaman geçer, seni deli gibi seviyorum. Beni unutma, sık sık uzun telgraflar gönder...

Orlov onu bir kez daha öptü, sonra tek söz söylemeden, utanmış bir tavırla evden çıktı. Kapının kilidi arkadan kapandığında merdivenlerin ortasında durdu, düşünceler içinde yukarıya baktı. Öyle sanıyorum ki, o sırada içerden bir ağlama sesi filan gelse gitmeyip hemen geri dönerdi. Ancak daireden çıt çıkmıyordu. Bunun üzerine kaputunun önünü düzeltti, kararsızlık içinde merdivenlerden inmeye başladı.

Apartmanın önünde çoktan beridir iki kızak beklemekteydi. Orlov bunlardan birine bindi, ben de iki valizle birlikte ötekine yerleştim. Şiddetli bir ayaz çıkmıştı, kavşaklarda ateşler yanıyordu. Kızak tırısla gittiği için soğuk, yüzümü, ellerimi bıçak gibi kesiyordu; soluk almakta zorluk çekiyordum. O halde bile gözlerimi kapatıp, «Ne eşi bulunmaz bir kadın! Kocasını nasıl seviyor? İnsanlar evlerin avlularından ıvır zıvır şeyler toplayarak hayır işlerinde kullanılmak üzere satıyorlar. Kırık bir cam bile bu konuda iyi bir mal sayılırken böylesine bulunmaz bir cevher, bir pırlanta –genç, zarif, zeki, aklı başında bir kadının sevgisi– beş paralık değer taşımıyor. Eski çağlarda yaşayan bir düşünür insanların çarpık tutkularına, bir çaresi bulunursa düzeltilip iyi yola sokulacak büyük bir güç gözüyle

bakarmış. Oysa bizim elimizde soylu, güzel bir tutku yönlendirilemediği, anlaşılamadığı, değeri bilinemediği için yozlaşıyor, yavaş yavaş yok olup gidiyor.» diye düşünüyordum.

Kızaklar bir süre sonra ansızın durdu. Gözlerimi açınca bir de ne göreyim? Sergiyev sokağında, Pekarski'nin oturduğu apartmanın önünde değil miyiz? Orlov kızaktan aşağı atladı, apartmandan içeri girerek gözden silindi. Aradan beş dakika kadar geçmişti ki, Pekarski'nin uşağı, başı açık, kapıya çıkarak, soğuğa kızdığı için bana bağırmaya başladı:

—Sağır mısın, be adam! Kızakları sal da yukarı gel. Seni çağırıyorlar!

Hayli şaşırarak ikinci kata çıktım. Pekarski'nin dairesine daha önce de gelmiştim, yani antrede dikilerek salondan içeri bakmıştım. Sokağın sıradan görüntüsünden sonra burası bana ağır çerçeveler içindeki tablolar, tunç heykeller, zengin mobilyalarla dolu, ışıl ışıl bir yer olarak gözükürdü. Bu parıltılar içinde şimdi Gruzin'i, Kukuşkin'i, Orlov'u görüyordum.

Orlov yanıma gelerek;

—Beni iyi dinle, Stepan! dedi. Cuma ya da cumartesiye değin burada kalacağım. Eğer bana mektup, telgraf gelirse gecikmeden elime ulaşsın. Hanımefendiye de istasyondan beni uğurladığını söyle, selamlarımı ilet. Hadi şimdi, güle güle!

Eve döndüğümde Zinaida Fiyodorovna salonda divanda uzanırken armut yiyordu. Şamdana konmuş tek mum aydınlatıyordu koca odayı.

—Trene geç kalmadınız ya? diye sordu ben içeri girince.

—Hayır, efendim. Selam söylediler.

Kendi odama geçerek ben de yattım. Yapacağım bir işim olmadığı gibi, canım okumak da istemiyordu. Biraz önce tanık olduğum yalanı düşünmeye koyuldum. Ne şaşkınlık duyuyor, ne de kızıyordum; yalnızca Orlov'un neden böyle bir yalana saptığını anlamaya çalışıyordum. Toy yeniyetmelerin sevgililerini kandırmalarına benzeyen bir davranıştı bu. Çok okumuş, kafası çalışan, koskoca adam bundan daha akıllıca bir

yol düşünemez miydi? Ne yalan söyleyeyim, Orlov'u zeki, aklı başında bir adam sayardım. Böyle birisi bağlı olduğu bakanı, kendinden daha güçlü birini aldatmak zorunda kalsa herhalde çeşitli yöntemler kullanarak bir hayli uğraşırdı; oysa bir kadını aldatmak için aklına ilk gelen yalanı seçmişti. Aldatmayı başarırsa ne güzel, başaramazsa hiç önemli değil, fazla kafa yormadan bir başka yalan daha kıvırırdı.

Gece yarısı yukarı katta yeni yılı kutlarlarken sandalye gürültüleri geliyor, «Yaşa, varol!» diye bağırıyorlardı. Zinaida Fiyodorovna bir ara zil çalarak çalışma odasının yanındaki odasına çağırdı beni. Uzun süre yatmaktan dolayı gevşemiş bir halde masasında oturuyor, bir kağıt parçasına bir şeyler yazıyordu. Gülümseyerek;

—Şu telgrafı hemen çekmemiz gerekiyor, dedi. Gecikmeden istasyona git, bunu oradan gönder.

Sokağa çıkınca kağıt parçasına yazdıklarını okudum: «Yeni yılını kutlarım. Seni çok özledim, ivedi telgrafını bekliyorum. Seni görmeyeli öyle uzun zaman geçti ki! Telgrafla birlikte binlerce öpücük ve yüreğimi gönderemediğim için üzgünüm. Mutlu, neşeli ol; sevincim benim. Zina.»

Telgrafı çektikten sonra ertesi gün alındısını verdim.

IX

Sergiyev sokağına gömlek getirmesini söyleyerek yalanına bir bakıma Polya'yı da ortak eden Orlov bu düşüncesizliğiyle çok kötü bir iş yapmış oluyordu. O günden sonra bu iğrenç yaratık kin, nefret dolu bakışlarını Zinaida Fiyodorovna'nın üzerinden eksik etmedi; ağzı kulaklarına vararak odasında kendi kendine şöyle söylenmeye başladı:

—Buraya iyice demir attı, utanmaz! İnsan biraz da onurunu düşünmeli! Ama nerede onda bu anlayış?

Zinaida Fiyodorovna'nın evde suyunun ısındığını iyice sezmiş olduğundan, fırsat bu fırsattır deyip elinin altında ne

bulursa çalıyor, kendi evine taşıyordu. Şişe şişe esanslar, bağa cımbız, mendiller, kadıncağızın iskarpini kısa zamanda yoklara karıştı. Yeni yılın ikinci günü Zinaida Fiyodorovna beni yanına çağırarak, alçak sesle siyah giysisinin yok olduğunu bildirdi. Sonra da korkmuş, öfkeli, solgun bir yüzle odadan odaya dolaşmaya başladı.

—Nasıl olur? Böyle şey görmedim! İşitilmedik bir cüret bu? diye söyleniyordu.

Öğle yemeğinde tabağına kendisi çorba doldurmak istediği halde beceremedi, çünkü elleri titriyordu. Bu arada dudakları da titremeye başladı. Umarsızlık içinde çorbaya, böreklere bakıyor; titremesinin geçmesini bekliyordu. Ama az sonra dayanamayıp Polya'nın yüzüne gözlerini dikti.

—Polya, buradan gidebilirsiniz, dedi. Stepan'ın kalması yeter.

—Ne zararı var, ben de beklerim.

—Beklemenize gerek yok. Gidin buradan, hem de şimdi gidin! Kendinize başka bir ev arayabilirsiniz. Derhal terkedin burayı!

Iyice heyecanlanarak ayağa kalkmıştı.

—Beyefendinin buyruğu olmadan bir yere ayrılamam. Beni kendileri tuttular. Kendileri ne derlerse onu yapmak zorundayım.

—Hemen gitmenizi buyuruyorum! Ben bu evin hanımıyım!

Böyle derken Zinaida Fiyodorovna'nın yüzü kıpkırmızı kesildi.

—Evin hanımı olabilirsiniz, ancak beni tutan kendileri, hesabımı da o keser.

Hanımefendi elindeki bıçağı tabağa vurduktan sonra öfkeyle bağırdı:

—Artık bir dakika bile evimde kalamazsınız! Hırsızın, rezilin birisiniz. İşittiniz mi?

Peçeteyi masanın üstüne fırlattı; acı çeken, çarpılmış bir

yüzle hızla dışarı attı kendini. Hıçkıra hıçkıra ağlayan Polya da onun ardından, söylenerek yemek odasından çıktı. Çorba ile keklik yenmeden kalmıştı. Sofrada bulunan bu lokanta lüksü her nedense Polya'nın kendisi gibi pek zavallı, hırsızlık ürünü bir malmış gibi gözüktü gözüme. En çok acınacak durumda, suçlu gözükeni ise tabağın içindeki iki börek parçasıydı. Sanki yemekler şöyle der gibiydi: «Bizi şimdi gerisin geriye lokantaya götürürler, yarın da başka bir yüksek bir memurun ya da ünlü bir şarkıcı kadının önüne korlar.»

Polya odasında homurdanıp duruyordu:

—Kendini ne sanıyor bu kadın? İstesem ben de anlı-şanlı bir hanımefendi olurdum, ama haddini bilmek gerekir. Görelim, bakalım, buradan önce kim gidermiş!

Zinaida Fiyodorovna zili çalarak beni çağırdı. Odasında bir köşeye sinmiş, oturmaktaydı; sanki ceza verilip oraya oturtulmuş gibi bir görünüşü vardı.

—Telgraf var mı? diye sordu.

—Hayır, efendim.

—Kapıcıya sorsanız, belki onda kalmıştır.

Sonra arkamdan seslendi:

—Hayır, hayır, bir yere gitmeyin! Bu evde yalnız başıma kalmaktan korkuyorum.

Ondan sonra saat başı «Telgraf geldi mi?» diye kapıcıya koşmak zorunda kaldım. Ne yalan söyleyeyim, onun adına çok üzülüyor, kahroluyordum. Kendisini odasına hapsetmişti; çayını orada içiyor, yemeğini orada yiyor, hatta güdük yuvarlak divana kıvrılıp oracıkta yatıyordu. Yattığı yeri derleyip toplamak da kendisine kalmıştı. İlk günler götürüp kendi elimle çektiğim telgraflara yanıt gelmeyince bana tüm güvenini yitirdi, tren garına kendisi gidip sormaya başladı. Ona baktıkça ben de sabırsızlıkla telgraf bekliyordum. Orlov bir yolunu bulur, başka bir istasyondan kadıncağıza telgraf göndertir filan gibi bir umuda kapılmıştım. Kağıt oyununa dalarak her şeyi unutur ya da başka bir kadınla ilgilenmeye başlarsa Gruzin, Kukuşkin evi

aklına getirir, diye düşünüyordum. Ancak boşuna bekledik durduk. Günde en azından beş kez Zinaida Fiyodorovna'nın odasına girip olan-biteni anlatmayı kuruyordum. Ama onu acınacak bir durumda, omuzları düşmüş, dudakları kıpırdar görünce hemen bu niyetimden vaz geçiyordum. Onun adına çektiğim üzüntüler, kendisine acımam cesaret diye bir şey bırakmamıştı bende.

Öte yandan sanki bir şey olmamış gibi Polya beyefendinin çalışma odasını, yatak odasını temizleyip tozunu alıyor, neşe içinde dolapları karıştırıyor, kabı kacağı şangırdatıyor, Zinaida Fiyodorovna'nın odasının önünden geçerken öksürüyor, şen-şakrak şarkılar söylüyordu. Hanımefendinin ondan kaçması pek hoşuna gidiyor olmalıydı. Hizmetçi kız akşamları evden çıkıp saat gecenin ikisinde-üçünde dönmek gibi bir alışkanlık edinmişti. Dönüşünde ona kapıyı açmak, üstelik neden öksürüyorum, diye bir de hasap vermek zorundaydım. Polya'nın eve gelişinin ardından hemen başka bir zil sesi daha duyuluyordu. Bu sefer içerdendi. Çalışma odasının yanındaki odaya koşunca hanımefendiyi kapıdan başını uzatmış olarak görüyordum. «Telgraf mı geldi?» diye soruyordu, ardından da telgraf getirdim mi, diye dikkatle elime bakıyordu.

En sonunda cumartesi sabahı aşağıdan zil çalıp da merdivenlerde Orlov'un tanıdık sesi duyulunca Zinaida Fiyodorovna öylesine sevindi ki, gözlerinden yaşlar boşandı. Adam içeri girince boynuna atıldı, sımsıkı kucakladı, göğsünü, kollarını öpücüklere boğdu, saçma sapan şeyler söylemeye başladı. Apartman kapıcısının iki valiz getirmesinin ardından Polya da neşeli çığlıklar attı. Sanki bir yakın bir dost tatilini geçirmeye bize gelmişti.

Zinaida Fiyodorovna sevinçten tıkanarak;

—Niçin telgraflarıma karşılık vermedin? diye sordu. Öyle üzüntüler çektim ki, anlatamam!

—Basit bir nedenden dolayı... Gideceğimiz yere varır varmaz daha ilk gün senatörle birlikte Moskova'ya gitmek zorun-

da kaldık, telgrafların elime geçmedi. Tatlım, yemekten sonra her şeyi tek tek anlatır, rapor veririm. Şimdi bütün isteğim uyumak, uyumak... Trende gelirken öylesine yoruldum ki!..

Bütün gece uyumadığı doğruydu; besbelli, sabaha değin kağıt oynamışlar, içki içmişlerdi. Zinaida Fiyodorovna onu bir çocuk gibi yatağına yatırdı, ondan sonra da bütün gün evde ayaklarımızın ucuna basarak yürüdük.

Birlikte yedikleri yemek normal geçti, kahve içmek üzere çalışma odasına girdiklerinde açıklama başladı. Zinaida Fiyodorovna alçak sesle, Fransızca olarak hızlı hızlı bir şeyler anlattı durdu; sanki şırıltıyla akan bir dereydi konuşması. O bitirince Orlov derin bir ah çekti;

—Aman Tanrım! dedi gene Fransızca. Şu kahrolası hizmetçi kadından başka anlatacak taze, iç acıcı bir şey bulamadınız mı?

—Ama, sevgilim, kadın beni soyup soğana çevirdi, bir sürü edepsizlik yaptı.

—Peki, niye benim bir şeyimi çalmıyor, bana karşı terbiyesizlik etmiyor? Hizmetçilerden, kapıcılardan, uşaklardan sızlandığımı bir gün olsun işittiniz mi? Bakın, sevgilim, bana kalırsa düpedüz huysuzluk sizinkisi! Belki de gebe filansınız da haberiniz yok. Bu kadını kovmayı önerdiğimde kalması için ısrar eden sizsiniz, şimdi de defetmemi istiyorsunuz. Böyle durumlarda benim de inadım tutar, karşımdakinin huysuzluğuna huysuzlukla karşılık veririm. Madem siz gitmesini istyorsunuz, ben de tam tersine kalmasını istiyorum. Sinirlerinizin düzelmesi için bundan başka çıkar yol yok.

Zinaida Fiyodorovna korkmaya başladı.

—Peki, peki, senin dediğin olsun. Bu konuyu bırakalım da yarın konuşuruz. Şimdi bana Moskova'yı anlat. Moskova'da ne var ne yok?

X

Ertesi gün 7 ocak İoan Krestitel günüydü. Kahvaltıdan sonra babasının melek gününü[1] kutlamaya gitmek üzere Orlov siyah frakını giydi, madalyasını taktı. Saat ikide yola çıkması gerekiyordu, oysa giyinmesini bitirdiğinde saat daha bir buçuktu. Bu yarım saati nasıl geçirecekti? Konuk salonunda bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, çocukluğunda annesine-babasına okuduğu kutlama şiirlerini anımsamaya çalışıyordu. Biraz ilerdeki koltukta terzisine ya da alış-verişe gitmeye hazırlanan Zinaida Fiyodorovna vardı. Aralarındaki tartışma nasıl başladı, bilmiyorum; ancak eldivenini getirdiğimde Orlov, Zinaida Fiyodorovna'nın önünde durarak, yalvaran bir yüzle, sinirli sinirli şunları söylüyordu:

—Tanrı aşkına, tüm kutsal varlıklar aşkına rica ediyorum, her birimizin, herkesin bildiği şeyleri sürekli deşmekten vaz geçin artık! Bizim zeki, düşünen kadınlarımız okul öğrencilerinin bile dinleye dinleye bıkkınlık getirdiği konularda filozof kesilerek coşkuyla konuşmuyorlar mı, deli oluyorum. Evlilik programımızdan şu bitmek bilmez ciddi sorunları bir çıkarsak öyle sevineceğim ki!

—Size göre kadınların kendilerine özgü düşünceleri olmamalı, öyle mi?

—Değil! Size bu konuda tam özgürlük tanıyorum. Serbestçe düşünün, canınızın istediği her yazardan alıntı yapın, ancak bana bir iyilikte bulunup ikimiz bir aradayken şu iki konuda fikir yürütmeyi bırakın! Birincisi, yüksek sosyetenin zararları, ikincisi de evlilikte uyumsuzluk. Yüksek sosyete; tüccarların, papazların, esnafın, köylülerin, Sidor, Nikita gibi adlar taşıyan halktan gelme adamların yaşadığı ortamla karşı karşıya getirilerek kötülenmeye çalışılır. Ben hem böyle bir ortam-

1 Her Hıristiyan, adını aldığı ermişle ilgili olarak doğum gününü «melek günü» olarak kutluyor (Ç.N.).

dan nefret ediyorum, hem de yüksek sosyeteden, ama elimi vicdanıma koyup bunlardan birini seçmem istense bir an bile gözümü kırpmadan yüksek sosyeteyi seçerim ve bu, kesinlikle benim yönümden sahtecilik, kıvırtma olmaz. Evet, yüksek sosyetemiz koftur, bayağılıklarla doludur, bu bir gerçek; gene de ikimiz karşı karşıya gelip adam gibi Fransızca konuşabiliyoruz, bir şeyler okuyoruz, el şakası yapmıyoruz, en sert tartışmalarda bile birbirimizi itip kakmıyoruz. Oysa Sidorlar, Nikitalar basit halk ağzıyla konuşurlar, sarhoşluklarından, kabalıklarından yanlarına varılmaz, bizlerin önünde iki büklüm eğilmekten de kurtulamazlar.

—Ama karnımızı doyuranlar da tüccarlar ile köylülerdir.

—Doyurmuşlar da ne olmuş? Böylesi yalnız bizim değil onların eksik yanlarını da açığa çıkarıyor. Köylü takımı hem karnımızı doyururlar, hem de saygıda kusur etmeyip önümüzde eğilirler, çünkü başka türlü davranacak zekâları da yoktur, dürüstlükleri de. Ben aslında kimseyi kötülüyor ya da öve öve göklere çıkarıyor değilim, yalnız şunu vurgulamak istiyorum: Yüksek sosyeteninde de, ötekilerin de kendine göre iyi ve kötü yönleri vardır. Duygularım ve düşüncelerimle ikisinin de karşısındayım, ama zevklerim bakımından birincisini tutarım.

Orlov saatine bakarak konuşmasını sürdürdü:

—Şimdi gelelim evlilikte uyumsuzluk, anormallik konusuna... Artık şunu iyice kafanıza koymanız gerekir ki, evlilikte uyumsuzluk diye bir şey yoktur, yalnız birtakım belirsiz beklentilerimiz vardır. Siz evlilikten ne istiyor, neler bekliyorsunuz? Yasal ya da yasal olmayan bütün birlikteliklerde, iyi ya da kötü aynı çatı altında yaşamalarda değişmez tek öz, tek içerik bulunur. Siz kadınlar yalnız bu içerik için yaşarsınız, o olmadan kendi gözünüzde yaşamanızın bir anlamı kalmaz. Evlilikte size gerekli olan yalnız bu içeriktir ve onu da rahatça elde edebilirsiniz, ancak siz kadınlar fazlaca roman okuyalıdan beri onu ele geçirmekten utanıyor, başınızı taştan taşa vurarak, kendinizi ordan oraya atarak erkek beğenmiyorsunuz. Sonra da bu çet-

refil işte kendinizi haklı çıkarmak amacıyla evliliğin anormalliklerden söz ediyorsunuz. Madem baş düşmanınız, iblisiniz saydığınız bu içerikten kurtulamıyor, kurtulmak istemiyor, ona köle gibi hizmet etmeyi sürdürüyorsunuz, öyleyse aramızda bu konuda ciddi bir konuşma olamaz. Siz ne söylerseniz söyleyin bana saçma gözükür, kıvırtma gelir; sözlerinize kesinlikle inanmam!

Aşağıya inip kapıcıya arabanın gelip gelmediğini sorduktan sonra geriye döndüğümde tartışma büyümüştü. Denizcilerin deyimiyle rüzgâr sert esiyordu. Büyük bir heyecan içinde salonda bir aşağı, bir yukarı dolaşan Zinaida Fiyodorovna;

—Gördüğüm kadarıyla bugün beni arsızlığınızla utandırmaya çalışıyorsunuz, dedi. Sizi dinlerken tiksiniyorum. Tanrı ve insanlar karşısında vicdanım rahat, yaptığım hiçbir şeyden pişman değilim. Kocamı bırakıp size geldim, bununla da övünüyorum. Yemin ederim ki, bu dürüst davranışımdan dolayı koltuklarım kabarıyor.

—Evet, gelmekle iyi ettiniz!

—Eğer aklı başında, dürüst bir insan olsaydınız böyle davrandığım için siz de gurur duyardınız. Korkuları ya da küçük hesapları yüzünden aynı davranışı gösteremeyen binlerce kişi karşısında benim bu ataklığım ikimizi de yüceltirdi. Ancak siz dürüst bir insan değilsiniz. Özgür düşünmekten korkuyorsunuz. Karacahilin, görgüsüzün biri namusunuzdan kuşkuya düşecek korkusuyla dürüstçe ataklıkları alaya alıyorsunuz. Nedense beni arkadaşlarınıza göstermekte çekindiğiniz bir şey var, sanki benimle sokakta dolaşmak sizin için en büyük ceza... Ne dersiniz, doğru söylemiyor muyum? Neden bugüne dek beni babanızla, kuzeninizle tanıştırmadınız? Niçin? (Bağırarak ayaklarını yere vurdu.) Hayır, bu hareketiniz hoşuma gitmiyor, artık canıma tak etti! Hakkım olan şeyi sizden açıkça istiyorum. Beni babanızla tanıştıracaksınız!

—Onunla tanışmayı o kadar istiyorsanız gidip kendiniz tanışın. Her gün saat 10'dan 10.30 kadar kabul saatidir.

Zinaida Fiyodorovna umutsuzluk içinde elini salladı.

—Sizin bu yaptığınız düpedüz bayağılık! İçten davranmadığınız, kafanızdan geçenleri açık açık söylemediğiniz için sizden nefret ediyorum. Aşağılık bir adamsınız!

—Gerçeğin çevresinde dönüp dolaşıyoruz, ama bir türlü onu söylemeye yanaşmıyoruz. Gerçek şu ki, benim hakkımda tümüyle yanıldınız, öyleyse yanıldığınızı kabul etmelisiniz! Benim bir kahraman olduğumu, bende olağanüstü ülküler, düşünceler bulunduğunu hayal ediyordunuz. Ancak yaşayarak gördünüz ki, ben sıradan bir devlet memuruyum, kumarbazın biriyim, yüce ülkülerle hiçbir ilişkim yok. Kofluğundan, bayağılığından dolayı kızıp terkettiğiniz o çürümüş yüksek sosyetenin saygın bir üyesiyim... Öyleyse gerçeği kabul edip haksızlıktan kaçının; yanılan ben değil siz olduğunuz için önce kendinize kızın!

—Evet, yanıldığımı kabul ediyorum.

—İşte bu güzel! Hiç olmazsa ana konuda uzlaştık. Öyleyse şimdi bundan sonrasına geçelim. Ben sizin düzeyinize yükselemem, çünkü fazlasıyla yozlaşmış durumdayım, siz de fazla yüksekte olduğunuz için benim düzeyime inemezsiniz. Bu durumda geriye bir çözüm kalıyor, o da...

Yüzü kağıt gibi ağaran Zinaida Fiyodorovna sabırsızlıkla;

—Nedir o? diye sordu.

—Mantığımızın yardımına sığınmak...

Zinaida Fiyodorovna birden Rusça konuşmaya başladı. Sesi ağlayacakmış gibi çatlak çatlak çıkıyordu.

—Georgi, bana ne diye eziyet ediyorsunuz!? Çektiğim acılar yetmez mi?

Gözyaşlarından ödü patlayan Orlov hızla çalışma odasına gitti; kadına daha fazla acı çektirmek için mi, yoksa daha önce kurtuluşu kaçmakta bulduğunu anımsadığından mı, kapıyı arkadan kilitledi. Zinaida Fiyodorovna eteklerini hışırdata hışırdata adamın arkasından koştu, kapıyı yumruklayarak bağırmaya başladı:

—Bu yaptığınız neye benziyor? Söyler misiniz, nedir bunun anlamı? Ne biçim bir adam olduğunuzu görün işte! Artık şunu bilin ki, sizden nefret ediyor, tiksiniyorum. Aramızda her şey bitmiştir. Bunu böylece bilin!

Öfkeden kopuk kopuk çıkan ince sesiyle durmadan bağırıyordu. Bunun ardından hüngür hüngür ağlamaya başladı. O sırada masanın üstünden bir şeyin düşüp kırıldığını işittim. Orlov başka bir kapıdan geçerek antreye geldi, orada çabucak kaputunu giyip silindir şapkasını aldıktan sonra kendini sokağa attı.

Aradan yarım saat mi geçti, bir saat mi; Zinaida Fiyodorovna hâlâ ağlıyordu. Biliyordum ki, kadıncağızın ne babası vardı, ne annesi, ne de yakın bir akrabası... Burada ondan nefret eden bir adam ile onu soyup soğana çeviren Polya arasında geçen keder dolu yaşantısından dolayı ona karşı içimde derin bir acıma kabardı. Ne amaçla girdiğimi düşünmeden salona daldım. İnceliği, yumuşaklığı, saçlarının güzelliğiyle benim için örnek bir kadın olan bu zayıf, umarsızlık içindeki varlık hastalıktan kıvranıyormuş gibi acı çekiyor, bütün bedeni tir tir titriyordu. Divanın üstünde yatarken yüzünü gizlemişti

—Hanımefendiciğim, emreder misiniz, size bir doktor çağırayım, dedim.

Yaş dolu gözlerle bana baktı.

—Hayır, istemez, pek önemli değil... Biraz başım ağrıyor da... Teşekkür ederim.

Salondan çıktım.

Akşam olunca mektup üzerine mektup yazdı; Orlov'u bulup kendisine vermem için beni kâh Pekarski'ye, kâh Kukuşkin'e, kâh Gruzin'e, kâh bilmem nereye gönderdi. Yazdığı mektup elimde geri döndüğümde hummaya yakalanmışçasına beni azarlıyor, yalvarıyor, elime zorla para sokuşturuyordu. O gece sabaha değin uyumadı, salondan çıkmaksızın kendi kendine konuştu durdu.

Ertesi gün Orlov öğle yemeğine doğru döndü, barıştılar.

Bu olaydan sonraki ilk perşembe toplantısında Otlov arkadaşlarına sürdürdüğü yaşamın katlanılmazlığı üstüne epeyce sızlandı. Konuşmaları sinirliydi, üst üste sigara içiyordu.

— Benimkisi yaşamak değil, engizisyon işkencesi! Gözyaşları, çığlıklar, zekice konuşmalar, ardından bağışlamam için yalvarmalar, sonra gene göz yaşları, çığlıklar! Kısacası, kendi dairemde rahat değilim; hem onu üzüyorum, hem kendim üzülüyorum. Acaba buna bir-iki ay daha katlanabilecek mivim? Hayır, hayır, dayanamam, mümkün değil!

— Onunla açıkça konuşsan a! dedi Pekarski.

— Denedim ama başaramadım. Bağımsız düşünen, kafası çalışan bir varlığa her istediğinizi çekinmeden söyleyebilirsiniz, oysa karşınızda iradesi, karakteri, mantığı olmayan bir yaratık var. Gözyaşlarını çekemiyorum, kadının ağladığını görünce elim-ayağım kesiliyor. Böyle durumlarda onu sevdiğime yemin edip kendim de ağlamaktan başka çıkar yol yok!

Otlov'un anlattıkları pek aklına yatmadığı için Pekarski düşünceli düşünceli alnını kaşıdı.

— Ona ayrı bir daire tutsan iyi edersin. Zor bir şey değil ki...

— Onun istediği ayrı bir daire değil, benim. Kesinlikle... (İçini çekti.) İkimiz bir arada yaşarken bitmek tükenmez konuşmalar dinlemek zorunda kalıyorum, bundan kurtulmak için de bir çözüm yolu bulamıyorum. Hiçbir suçum yokken suçlu duruma düştüm. Madem erkeksin bütün suç sende, bizim hanımefendi böyle düşünüyor. Yaşadığım sürece kahraman gözükmekten kaçındım, Turgenev'in romanlarından nefret ederim, oysa şimdi sanki alay edilircesine kahraman gözüyle bakılıyorum. Kahraman olmadığım konusunda dürüstçe itirafta bulundum, en sağlam kanıtları getirdim, gene de sözlerime inanmadı. Neden inanılmadığını bilmiyorum. Belki de suratımda kahramanlarla bir benzerlik var. Ne dersiniz?

Kukuşkin,

—Dostum, siz de illerden birine denetlemeye gidin! diyerek bir kahkaha attı.

—Evet, tek o yol kalıyor.

Aradan bir hafta geçmeden Orlov denetlemeye çıkan senatörün yanında görevlendirildiğini söyledi, hemen o akşam valizlerini toplayıp Pekarski'nin evine taşındı.

XI

Sırtında, etekleri yeri süpüren bir kürk, başında samur şapkası bulunan yaşlı bir adam eşikte, karşımda dikiliyordu.

—Georgi Ivanıç evde mi? diye sordu.

Önce onu Gruzin'in aldığı borçlar yüzünden arada bir Orlov'un kapısını çalan tefecilerden biri sandım; ancak adam antreye girerek kürkünün yakasını indirip önünü açtıktan sonra gür kaşlarını, ona özgü sıkılmış dudaklarını, resmi frakının göğsünde iki dizi nişanı görünce durumu kavradım. Karşımdaki, Orlov'un babası, çoktandır ilgilendiğim ünlü devlet memurunun ta kendisiydi.

Georgi İvanıç'ın evde olmadığını söylemem üzerine yaşlı adam dudaklarını daha bir sıktı, düşünceler içinde başını yana çevirdi. Şimdi dişsiz ağzını, kuru yüzünü yandan görüyordum.

—Öyleyse kendisine bir pusula bırakacağım. Bana yolu göster.

Lastik ayakkabılarını antrede bıraktı; uzun ağır, kürkünü çıkarmaksızın çalışma odasına doğru yürüdü. İçeriye girince yazı masasının önündeki koltuğa oturdu; divite uzanmadan önce, canı sıkkın olduğu zamanlar tıpkı oğlunun yaptığı gibi, düşünceler içinde elini gözlerinin önüne siper etti. Yalnız dindar ve yaşlı insanlarda rasladığım, uysal, dalgın, hüzün dolu bir yüzü vardı. Arkasında ayakta dikiliyor; tepesindeki dazlağı, boynunun çukurunu seyrediyordum. Bu zayıf, hastalıklı ihtiyarın yaşamının elimde olduğu bir anda kafama dank etti. Çünkü o sırada koca dairede benden ve düşmanımdan başka kimse

bulunmuyordu. Azıcık bir bedensel güç kullansam, asıl amacımı gizlemek için göğsündeki saati koparıp aldıktan sonra apartmanın arka kapısından çıkıp gitsem, buraya uşak durmadan önce tasarladığımdan kat kat büyük bir sonuç elde ederdim. O anda şöyle düşünüyordum: «Başka bir zaman karşıma bundan daha uygun bir fırsat çıkar mı?» Ancak harekete geçmek yerine kayıtsızlık içinde adamın dazlak kafasına, kürküne bakmayı sürdürdüm; bu adamın biricik oğluma yaptıkları geldi aklıma. Zenginliklerinden ve güçlerinden dolayı şımaran insanlar herhalde ölmeyi istemezlerdi. Aklımdan böyle şeyler geçiyordu.

Yaşlı adam iri iri harflerle pusulayı yazarken;

—Çoktan beri mi oğlumun yanında çalışıyorsun? diye sordu.

—Üç aydır çalışıyorum, beyefendi hazretleri.

Pusulayı yazmayı bitirince ayağa kalktı. Önümde eyleme geçecek zaman vardı daha. Tüm gücümü toplayıp yumruklarımı sıktım, bu adama karşı beslediğim eski kinimden birazını olsun canlandırmak istedim. Daha yakınlara kadar ona karşı duyduğum düşmanlık, günlerce içimden çıkmayan, kudurgan öfke geldi gözlerimin önüne. Ancak kağşamış taşa kibrit çalınmaz, derler. Benimki de öyle... Eski öfkemden eser kalmamıştı. Önümdeki adamın kederli yüzü, göğsündeki nişanların soğuk parıltısı dünyada her şeyin gelip geçici olduğu, fazla yaşayamadan onun da öleceği üstüne gereksiz, ucuz düşüncelerle kendimi avutmaya başladım.

Yaşlı adam şapkasını giydikten sonra;

—Hoşça kal, oğlum, diyerek gitti.

Artık hiç kuşkum kalmamıştı, ruhumda gerçekleşen büyük değişiklikler sonunda bambaşka bir adam olup çıkmıştım. Kendimi yoklamak için bir an gözlerimi kapayıp eski günlerimi anımsadım. Ama sanki dibi görünmez, karanlık bir uçuruma bakmışım gibi yüreğimi bir korku kapladı. Geçmişte kalan arkadaşlarımı, dostluklarımı gözümün önüne getirdim; böyle

yapar yapmaz, ilk anda, onlarla karşılaşınca utançtan yüzümün kızaracağı geldi aklıma. Demek ki, böylesine büyüktü uğradığım değişiklik! Öyleyse şimdi nasıl biri olmuştum? Bundan sonra neye inanıp hangi amaca hizmet edecektim? Nereye gidecek, niçin yaşayacaktım?

Kafamın içi karmakarışıktı. Zihnimde belirgin olan tek düşünce vardı, o da bir an önce bavulumu hazırlayıp buradan çekip gitmekti. Yaşlı adam buraya gelmeden önce uşaklık yapmamın bir anlamı vardı, oysa şimdi gülünç bir durumdaydım. Gözyaşlarım önümde açık duran bavulun içine şıp şıp damlıyordu, büyük bir hüzün duyuyordum; öte yandan bastırılmaz bir yaşama tutkusu vardı içimde. Geride kalan kısa ömrüme insanın erişebileceği her şeyi kucaklayıp sığdırmak istiyordum. Yorulmak nedir bilmeden konuşmalı, okumalı, büyük bir fabrikada çekiç sallamalı, çift sürmeli, bir devlet kuruluşunun kapısında nöbet tutmalıydım. Hepsini, hepsini birden yapma isteği kaynıyordu içimde. Hem Neva caddesinde yürümeli, hem tarlalara koşmalı, hem denizlere açılmalı, hayallerimin kapsadığı her yere yetişmeliydim. Zinaida Fiyodorovna eve döndüğünde kapıyı açmak için atıldım, büyük bir sevecenlikle kürkünü çıkardım. Ama son kez olacaktı bu.

İhtiyarın gelişinden sonra aynı gün kapıyı iki kişi daha çaldı. Akşamleyin hava iyice kararınca, hiç beklemediğimiz bir anda, Orlov için kağıt alacağını söyleyen Gruzin girdi içeriye. Kendi eliyle çekmeceyi açtı, kağıtları aldı, tomar yaptıktan sonra antrede şapkasının yanına koymam için bana verdi; kendisi de Zinaida Fiyodorovna'nın yanına gitti. Kadın elini başının altına koyarak salondaki divanda yatıyordu. Orlov denetlemeye çıkıyorum, diye evden ayrılalı beş-altı gün olmuştu. Ne zaman döneceği belli olmadığı gibi, Zinaida Fiyodorovna da artık ona telgraf çekmiyor, yanıt da beklemiyordu. Son olaydan beri evde kalmayı sürdüren Polya'yı ise umursamıyormuş gibi bir tavır içindeydi. Solgun, son derece kayıtsız yüzünde «Ne halt ederse etsin!» diyen bir anlatım vardı. O da sanki tıpkı

Orlov gibi inadına mutsuz olmaya çalışıyordu. Günler boyunca divanın üstünde kıpırdamadan yatıyordu, kendine karşı her kötülüğü istermiş gibi bir durumdaydı, başkasından da bir iyilik beklemiyordu. Pek olasıdır ki, sürekli Orlov'un dönüşünü, bunun ardından ister istemez büyük bir kavga kopacağını düşünüyordu. Sonra da adamın ondan soğuyuşunu, ihanet edişini, daha fazla dayanamayıp ayrılacaklarını... Belki böyle hayaller büyük zevk veriyordu ona. Bütün bunların yanında bir de gerçeği öğrense ne derdi acaba?

Gruzin kadını;

—Merhaba, sevgili vaftiz annemiz! diye selamladıktan sonra elini öptü. Jorjinka böylesine iyi bir kadını nasıl bırakır da gider? Çekip gitti insafsız!

İçini çekerek kadının yanına oturdu, sevecenlikle elini okşadı.

—İki gözüm, izin verirseniz bir saat kadar yanınızda kalacağım. Eve dönmeyi canım istemiyor, Birşovlar'a gitmek için de vakit erken. Birşovlar bugün kızlarının doğum gününü kutluyorlar. Katya öyle sevimli bir çocuk ki!

Gruzin'e bir bardak çay getirdim, sehpanın üstüne de bir sürahi konyak koydum. Çayı fazla bir istek duymadan içti, bardağı bana geri verirken;

—Bak, dostum, evde yiyecek bir şeyler varsa getir, dedi. Yemek yemeye fırsat bulamadım.

Evde karnını doyurabileceği bir şey yoktu. Bunun üzerine lokantaya giderek bir rublelik ucuz bir yemek getirdim. Yemek gelir gelmez;

—Sağlığınıza! diyerek Zinaida Fiyodorovna'nın onuruna kadeh kaldırdı. Vaftiz anneliği yaptığınız bizim küçüğün çok selamları var. Zavallıcık son günlerde sıracaya yakalandı. Ah, şu çocuklar yüzünden neler çekiyoruz! Gene de baba olmak güzel bir duygu. Ne diyelim, Jorjinka böyle şeylerden anlamıyor!

Bir kadeh daha içti. Küçük çocuklar gibi göğsüne peçete

takmış bu solgun yüzlü, sıskacık adam ikide birde kaşlarını kaldırıp suçlu suçlu kah Zinaida Fiyodorovna'ya, kah bana bakarak oburca tıkınıyordu. Sanki önündeki keklik kızartmasını, pelteyi çekip alsam zırlayıverecekti. Açlığını giderince birden neşesi yerine geldi, kahkahalar atarak Birşovlar'la ilgili bir şeyler anlatmaya koyuldu. Ancak anlattıklarının Zinaida Fiyodorovna'nın ilgisini çekmediğini, kadının gülmediğini görerek hemen sustu. Bunun ardından can sıkıcı bir sessizlik oldu.

Yemek bitince konuk salonuna geçtiler, tek lambanın ışığı altında konuşmadan oturdular. Adam yalan söylediği için utanıyor, kadın ise bir şeyler sormak istediği halde bir türlü karar veremiyordu. Böylece yarım saat kadar geçti. Gruzin bir ara saatine bakarak;

—Artık gitsem iyi olacak, dedi.

—Hayır, hayır gitmeyin. Sizinle konuşacaklarım var.

Gene sustular. Gruzin kalkıp piyanonun başına oturdu, tuşlardan birine dokundu, ardından şarkıya kendisi de alçak sesle katılarak çalmaya başladı.

Kim bilir, gelecek günler bana neler hazırlıyor!

Ancak her zamankinden farklı olarak şarkıyı bitirir bitirmez kalktı, saçlarını silkti. Zinaida Fiyodorovna;

—Bırakmayın, lütfen bir şeyler daha çalın, dedi.

Beriki omuzlarını silkti.

—Ne çalayım, bilmem ki! Çoktandır elimi piyanoya sürmediğim için her şeyi unuttum.

Sonra ne çalacağını anımsamak istercesine tavana bakarak Çaykovski'den iki parça çaldı. Öyle güzel, öyle sıcak bir çalışı vardı ki! Yüzü her zamanki zeki ile aptal arası görünüşünden çok uzaktı; sanki bir mucize gerçekleşmiş, karşımdaki bu sıradan adam kendisini görmeye alıştığım o aşağılık, kirli ortamdan kopup yücelerek benim ulaşamayacağım bir

yüksekliğe erişmişti. Zinaida Fiyodorovna'nın yüzü kıpkırmızı oldu, solanda heyecanla dolaşmaya başladı. Bunun üzerine Gruzin;

—Sevgili vaftiz annemiz, kirvem[1], durun size başka bir parça daha çalayım, dedi. Bir keresinde viyolonselle çalınırken dinlemiştim.

Önce tuşlara ürkekçe, tek tek bastı, ardından gelen büyük güvenle Saint-Saens'ın «Kuğuların Şarkısı»nı çalmaya başladı. Parçayı bitirdikten sonra baştan bir daha çaldı.

—Nasıl, beğendiniz mi?

Zinaida Fiyodorovna son derece heyecanlıydı. Gelip Gruzin'in yanında durarak;

—Sevgili kirvem, dedi. Bana içinizden geldiği gibi, dostça söyleyin. Beni nasıl bir kişi olarak tanıyorsunuz? Hakkımdaki düşünceleriniz nedir?

Gruzin kaşlarını kaldırdı.

—Ne söyleyeyim, bilmem ki... Sizi seviyor, hakkınızda yalnız iyi şeyler düşünüyorum. Eğer asıl konuşmamı istediğiniz konuya gelirsek, (Böyle derken yüzü asıldı, dirseğini sıvazlamaya başladı.) sevgili kirvem, şunu açıkça belirteyim ki, gönlünün eğilimlerine kapılmak iyi insanlara her zaman mutluluk getirmiyor. Eğer kendinizi özgür, aynı zamanda mutlu hissetmek istiyorsanız, bana öyle geliyor ki, kendi tutucu yapısı içinde yaşamın son derece acımasız, katı, amansız olduğunu kabul ederek insanların layık olduğu aynı davranış içinde bulunmanız gerekir, başka bir deyişle gönül eğilimlerinizde özgürlüğe karşı aynı katılığı, acımasızlığı göstereceksiniz. Benim düşüncem böyle...

Zinaida Fiyodorovna hüzünlü bir gülümsemeyle;

—Ben mi yapacağım bunları? dedi. Çok yoruldum, kirvem.

---

1 Kızının vaftiz annesi olduğu için Gruzin'le bir yakınlık oluşuyor, Türkçe'de buna en uygun söz «kirve» olsa gerek (Ç.N.).

Öylesine yoruldum ki, kendi kurtuluşum için bile parmağımı kıpırdatacak gücüm yok.

—Öyleyse siz de bir manastıra kapanın.

Adam bunu şaka olsun diye söylemişti, ancak onun bu sözleri üzerine Zinaida Fiyodorovna'nın da, kendisinin de gözlerinden yaşlar geldi.

—Eh, oturduğum yeter artık. Kalkıp gideyim bari... Hoşça kalın, sevgili kirvem. Tanrım size sağlık, mutluluk versin.

Böyle diyerek kadının ellerini ayrı ayrı öptü, okşadı, yakınlarda gene geleceğini söyleyerek salondan ayrıldı. Antrede çocuk paltosuna benzeyen paltosunu giyerken ceplerini hayli karıştırdıysa da bana verecek bahşiş parası bulamadı. Üzgün bir sesle;

—Hoşça kal, iki gözüm! dedikten sonra çıktı gitti.

Bu adamın o gün bende uyandırdığı duyguları hiçbir zaman unutamayacağım. Zinaida Fiyodorovna da aynı heyecanla salonda dolaşıp duruyordu. Sürekli yatmaktansa yürümesi bile tek başına iyi bir şeydi. Zinaida Fiyodorovna'nın bu keyifli durumundan yararlanıp onunla içten bir görüşme yaptıktan sonra evden hemen gitmeyi düşünüyordum ki, Gruzin'i uğurlar uğurlamaz kapının zili çaldı. Bu sefer gelen Kukuşkin'di.

—Georgi İvanıç evde mi? diye sordu. Dönmedi mi daha? Ya, çok üzüldüm. Öyleyse evin hanımının elini öptükten sonra giderim ben de... Zinaida Fiyodorovna, yanınıza gelebilir miyim? Elinizi öpmek istiyorum. Çok geç geldiğim için özür dilerim.

Salonda oturmaları on dakikayı geçmediği halde sanki adam çoktan beridir bizdeymiş, bir daha da gitmeyecekmiş gibi geldi. Öfkeden, sıkıntıdan dudaklarımı kemiriyor, hatta Zinaida Fiyodorovna'ya için için diş biliyordum. Kukuşkin'in orada bulunuşundan sıkıldığını bildiğim için «Herifi bir an önce neden kovmuyor?» diyordum kendi kendime. Neyse sonunda kalktı.

Antrede kürkünü verirken, bana özel bir yakınlık duyu-

yormuşçasına, kadınsız yaşamanın zor olup olmadığını sordu.

—Ama öyle sanıyorum ki, pek de fırsatları kaçırmıyorsundur. Burada Polya ile mercimeği fırına vermişsindir... Seni yaramaz seni!

Kendime göre yaşam deneyimlerim olmakla birlikte insanları yeterince tanımıyor, o yüzden, pek olasıdır ki, bazen pireyi deve yaparken, bazen de en önemli şeyleri gözden kaçırıyordum. O nedenle Kukuşkin'in gevrek gevrek gülerek bana yaltaklanması boşuna değilmiş gibi geldi. Neden olmasın, bir uşak olarak başka evlerin uşak odalarında, mutfaklarında boşboğazlık edip, Orlov'un bulunmadığı akşamlar onun sık sık bize geldiğini, gece geç vakitlere değin Zinaida Fiyodorovna'yla baş başa kaldıklarını herkese yayamaz mıydım? Dedikodularım tanıdıklarının kulağına varınca herif utangaç utangaç gözlerini önüne indirecek, parmağıyla, «Sakın ha, kimse duymasın!» dercesine yanındakilere gözdağı verecekti. Adamın keyiften eriyen ufacık yüzüne bakarken, «Hatta bu akşam bile kağıt oynarlarken Zinaida Fiyodorovna'yı Orlov'un elinden aldığını söyleyerek caka satacaktır.» diye düşünüyordum.

Öğle üzeri Orlov'un yaşlı babası geldiğinde yokluğu elimikolumu bağlayan nefret şimdi bütün benliğimi sarmıştı. Neyse, sonunda herif çıkıp gitti. Meşin lastiklerinin şakırtısına kulak kabartarak sahanlıkta dikilirken arkasından sunturlu bir küfür savurmayı çok istediysem de kendimi tuttum. Ayak sesleri basamaklarda duyulmaz olunca içeri girdim, ne yaptığımı kendim de bilmeden Gruzin'in antrede unuttuğu kağıt tomarını kaptım, paltomu, şapkamı giymeden paldır küldür merdivenden aşağı koştum. Havanın ayazı kırılmıştı, lapa lapa kar yağıyordu, rüzgâr vardı. Kukuşkin'in arkasından yetişmeye çalışarak;

—Beyefendi! Beyefendi! diye bağırdım.

Adam sokak fenerinin yakınında durdu, afallayarak bana baktı. Soluk soluğa kalmıştım.

—Beyefendi! Beyefendi! dedim bir daha.

Yanına varınca söyleyecek bir şey bulamadığım için kağıt

tomarla suratına iki kez patlattım. Saldırım karşısında daha bir afallayarak, ne diyeceğini, ne yapacağını şaşırmış bir halde arkasını fener direğine dayadı, ellerini yüzüne siper etti. O sırada yakından bir askeri doktor geçiyordu, benim birini dövdüğümü gören doktor buna bir anlam veremediği için bize şöyle bir baktı, sonra çekti gitti.

Çok utanmıştım, geriye dönerek eve doğru yürüdüm.

XII

Saçlarım kardan sırılsıklam, soluk soluğa merdivenleri çıkıp odama vardım, üstümdeki uşak frakını çıkarıp ceketimi, üstüne paltomu giydim, valizimi alıp antreye götürdüm. Kaçıp gitmeyi iyice kafama koymuştum. Fakat gitmeden önce odamdaki masanın başına geçtim, Orlov'a şöyle bir mektup döşenmeye koyuldum.

«Adam bozuntusu, saygıdeğer başkent memuru!

Düzmece kimlik belgemi size bırakıyorum, onu bir anı olarak saklamanızı dilerim.

Başka bir adla evinize sızmanın, uşak maskesi altında özel yaşamınızı gözlemenin, her şeyi görüp duyduktan sonra foyanızı açığa çıkarmanın hırsızlıktan başka bir şey olmadığını söyleyeceksinizdir. Olsun, şu anda soylu davranışlarla işim yok. Birçok kez sofra toplantılarınızda, evdeki baş başa yemeklerinizde bulundum; aklınıza ne estiyse söylediniz, ne istedinizse yaptınız; ben hepsini işitip gördüğüm halde susmak zorunda kaldım; ama şimdi bunları size altın tabak içinde sunacak değilim. Ayrıca, çevrenizde size dalkavukluk etmeden gerçekleri dobra dobra söyleyecek yürekli bir adamın bulunmaması dolayısıyla, bırakın, uşak Stepan bunları görkemli suratınıza çarpsın!»

Bu giriş pek hoşuma gitmemekle birlikte yeni bir mektuba başlamak niyetinde değildim. Nasıl olsa hepsi aynı kapıya çıkmaz mıydı?

Koyu perdelerin örttüğü geniş pencere, yatağım, topak yapıp attığım frakım, yerdeki ıslak ayak izlerim yüzüme üzüntüyle, sert sert bakıyor gibiydi. Evin içinde olağanüstü bir sessizlik vardı.

Paltosuz, şapkasız, hatta lastiklerimi bile giymeden kendimi sokağa atmamdan olacak, ateşim yükselmişti. Yüzüm cayır cayır yanıyor, her yerim dökülüyordu. Başım kurşun gibi ağırlaşıp masanın üstüne eğilirken düşüncelerimin çatallaştığını, düşündüğüm bir şeyin yanında sanki bir de gölge oluştuğunu anlıyordum.

«Hastayım, iyice zayıf düştüm, manen yıpranmış durumdayım. Ne yazık ki, asıl istediğim sözleri yazamıyorum. Başlangıçta sizi aşağılamak, küçük düşürmek istemiştim, ama sonra buna hakkım olmadığını düşündüm.

Siz ve ben düşmüş insanlarız, ikimiz de bir daha ayağa kalkamamak üzere yıkılmışız; o bakımdan mektubum size, istediğim gibi tumturaklı da olmasa, tabutunuzun kapağına küt küt vuruyormuşum gibi korkunç ve sarsıcı gelecek. Ama, öyle ya, siz bir ölüsünüz, tabutunuza ne kadar vurursam vurayım işittiremem, doğru değil mi? Hiçbir çaba damarlarınızda donup kalan lanetli kanı ısıtamaz, bunu kendiniz benden daha iyi biliyorsunuz. Öyleyse niçin yazıyorum bu mektubu? Şu an kafam ateşten çatlayacak gibi, içim cayır cayır yanıyor, gene de heyecanımı yenemeyip mektubum ikimizi de kurtarırmış gibi yazmayı sürdürüyorum. Kafamdaki düşünceler kopuk kopuk, divitim kağıdın üstünde anlamsızca cızırdıyor, gene de size soracağım sorular ateşten birer top gibi gözümün önünde açıkseçik dönüp duruyor.

Ben niçin vaktinden önce zayıflayıp çöktüm, bunu açıklamak o denli zor değil. Hani İncil'de bir pehlivan vardır, dağın tepesine çıkarmak için Gazze kapısını sırtlayıp sürükler. Ben de onun gibiydim. Ancak gençliğimi, sağlığımı bir daha geri gelmemek üzere yitirdiğim zaman omuzlarımdaki yükün bana ağır geldiğini, kendi kendimi aldattığımı anladım. Bunun

yanında bitmek bilmez, kahredici ağrılarım vardı. Ben hastalıklar, açlıklar, sefillikler çekmiş, ayazlarda yatmış, birkaç kez özgürlüğünden olmuş bir insanım. Mutluluk nedir tatmadım, yurt-yuva bilmedim, geriye bakıp sevineceğim güzel günlerim olmadı, eski günlerimi andıkça vicdanım sızlar. Ben böyle biri olarak çöktüm. Peki, siz niçin çöktünüz? Hangi uğursuz, lanetli sebep yaşamınızın bir bahar çiçeği gibi açılıp gelişmesine engel oldu? Neden insan gibi yaşamaya fırsat bulamadan bütün güzel niteliklerinizi kendi elinizle kırıp döktünüz; korktuğu için sağa-sola havlayan, havlamalarıyla başkalarını da korkutan ödlek bir hayvana benzediniz? Günler boyunca yumuşak bir minderde oturup nargilesini tüttüren korkak bir Asyalı'dan bir farkınız var mı? Evet, çok okuyorsunuz, giydiğiniz Avrupalı frakı size çok yakışıyor. Öte yandan Asyalı bir padişah gibi kendinizi açlıktan, soğuktan, zorluklardan, gerilimden gözünüz gibi sakınıyorsunuz; kokuşmuş ruhunuz pek erkenden örtünüp sarındı, her sağlıklı, normal insanın savaşmaktan çekinmeyeceği gerçek yaşam ve doğa karşısında korkarak kabuğunuza çekildiniz. Ne kadar da rahatınıza düşkünsünüz! Sıcacık odalarda yaşıyor, yumuşacık yataklarda yatıyorsunuz; öte yandan can sıkıntısından patladığınız da bir gerçek. Evet, ışık sızmaz hapisane hücresinde tek başına kalıyormuş gibi ölümcül sıkıntılar çekiyorsunuz, gelgelelim bu düşmandan da kurtulmaya çalışarak günde sekiz saat kağıt oyunlarına sığındınız.

Ya sizin şu alaycılığınıza ne demeli? Başkalarıyla neden alay ettiğinizi öyle güzel anlıyorum ki! Canlı, özgür, diri düşünce araştırmaya meraklıdır, hükmünü her yerde geçirir; ama tembel, aylak bir beyin böyle düşüncelere katlanamaz. Binlerce benzeriniz gibi, rahatınızı kaçırmasın diye düşüncelerinizi gencecik yaşta dar bir çerçeveye oturtmayı becermişsiniz. Herkese, her şeye karşı alaycı tavırlar takınmayı hüner sayıyorsunuz. Eli-kolu bağlı, ürkek düşünceleriniz önüne koyduğunuz engelleri aşamıyor. *Hepsini* bildiğinizi ileri sürdüğünüz düşünceleri alaya alırken savaş alanından utanmadan kaçan,

duyduğu utancı bastırmak için de savaşı, kahramanlığı tefe koyan bir asker kaçağına benziyorsunuz. Böylece arsızlığınız yüreğinizdeki acıları bastırıyor olmalı. Dostoyevski'nin bir romanında yaşlı bir baba karşısında haksız duruma düştüğü sevgili kızının resmini ayaklarının altına alıp çiğner. Siz de tıpkı o baba gibi güzel, doğru düşünceleri, bunlara bir daha dönemeyeceğinizi bildiğiniz için alçakça, çirkin bir biçimde küçümsüyor, alaya alıyorsunuz. Düştüğünüz durumu dokunduran her doğru söz, her içten davranış sizi ölesiye korkutuyor; o bakımdan zayıflıklarınız karşısında bile yaltaklanan kişilerle kuşatmışsınız çevrenizi. Gözyaşlarından korkmanız da boşuna değil!

Gelelim şimdi kadınlarla ilişkilerinize... Utanmazlık kanımızla, tenimizle birlikte bizlere miras kalmış, içimize işlemiş. Ne yazık ki, hepimiz bu utanmazlık içinde yetiştik. Ama içimizdeki canavarı alt etmek insan olarak her birimizin amacı değil mi? Düşüncelerin *hepsini* bildiğinizi ileri sürüyorsunuz, öyleyse o olgunluk içinde gerçeği görmezlik edemezdiniz, gerçeği biliyordunuz, ama onun peşinden gitmediniz, ondan korktunuz; vicdanınızın sesini bastırmak için de kendinizin değil, karşınızdaki kadının suçlu olduğuna, onun da, sizin ona karşı davranışınız düzeyinde aşağılık biri olduğuna inandırmaya çalıştınız kendinizi. Acaba o çirkin, açık-saçık fıkralar, at kişnemesine benzer kahkahalar, bir kadının evlilikten beklediğini söylediğiniz, ne idiği belirsiz içerik kuramı, Fransız işçisinin kadın gereksinmesi için ödediği on su, kadın mantığı, yalancılığı, zayıflığı üstüne bitmek bilmez değinmeleriniz... bütün bunlar her ne pahasına olursa olsun kadını, sizin onlara karşı takındığınız tavır düzeyine indirmek isteğinden başka bir şey değilse nedir? Siz zayıf, yaşamdan nasibini almamış, itici bir insansınız.»

Tam bu satırları yazarken Zinaida Fiyodorovna salonda piyano çalmaya başladı Gruzin'den dinlediği, Saint-Seans'ın parçasını anımsamaya çalışıyordu. Onu dinlerken yatağa uzan-

dım, ama gecikmeden gitmem gerektiğini düşünerek gene kalktım, ateşten çatlayan başımla masaya oturdum. Diviti elime aldım.

«Şimdi sıra geldi sorulara... Niçin yorulduk bizler? Başlangıçta hepimiz tutkulu, gözü pek, soylu, inanmış kişilerken otuz, otuz beş yaşına varmadan niçin tümüyle sıfırı tükettik? Neden birimiz veremden sönüp giderken, öbürümüz şakağına bir kurşun sıkıyor, üçüncümüz unutmayı içkide, kağıt oyunlarında arıyor, dördüncümüz ise korkusunu, can sıkıntısını bastırmak için tertemiz, güzel gençliğini utanmadan ayaklar altına alıyor? Neden bizler bir kere düşünce yeniden ayağa kalkmayı beceremiyoruz? Neden? Bunun için yürek ister, uğraşmak ister!

Darağacına asılmış bir haydut, önünde belki yaşayacak bir saati bile kalmadığı halde, yaşam sevincini yitirmiyor; gerçekleşebilecek her umuda sarılıyor. Sizin önünüzde daha uzun yıllar var, öyle sanıyorum ki, ben de hemen ölmeyeceğim. Bir mucize gerçekleşse de içinde bulunduğumuz şu yaşantı bir düş, korkunç bir kabusmuş gibi, uykudan uyanıp yenilenmiş, tertemiz, güçlü, inandığımız gerçeklerle gururlanan kişiler olarak yeniden dünyaya gözlerimizi açsak. Böyle tatlı hayaller yüreğimi dağlıyor, heyecandan tıkanacak gibi oluyorum. Yaşamayı nasıl istediğimi anlatamam; yaşamımızın kutsal, yüce, üzerimizdeki gök kubbe gibi görkemli olması en büyük dileğim! Evet, yaşamalıyız! Güneş günde iki kez doğmayacağı gibi, bize de iki kez yaşama hakkı verilmemiştir. Öyleyse elimizde kalanlara sımsıkı sarılmalıyız, hiç olmazsa kalanları kurtarmalıyız!...»

Mektubu burada kestim. Aslında daha yazmak istediğim bir yığın düşüncem vardı, ancak bunlar kafamda karmakarışık dolaşıyor, onları düzenli bir biçimde yazıya dökemiyordum. Böylece mektubumu bitirmeden altına adımı, soyadımı, unvanımı yazıp imzamı attım; Orlov'un çalışma odasına gittim. İçerisi karanlıktı, elimle yoklaya yoklaya masayı bulup mektubu bıraktım. Karanlıkta mobilyalardan birine çarpmış olaca-

ğım ki, gürültü çıktı. Ardından Zinaida Fiyodorovna'nın salondan kaygılı sesi duyuldu:

—Kim var orada?

Tam o sırada masadaki saat gecenin 1'ini çaldı.

XII

O karanlıkta en azından yarım dakika kapıyı tırmalayarak açmaya çalıştım, açtıktan sonra oturma salonuna girdim. Kanepede yatmakta olan Zinaida Fiyodorovna dirseğinin üstünde doğrulup bana baktı. Ben ne söyleyeceğime daha karar verememiştim, kadının önünden şöyle bir geçtim. Gözleriyle beni izliyordu. Biraz ilerde durduktan sonra önünden bir daha geçtim. Yüzüme dikkatle, şaşırarak, biraz da korkuyla bakıyordu. Sonunda kararımı vererek durdum, kendimi hayli zorladıktan sonra:

—Orlov dönmeyecek, dedim.

Çabucak ayağa kalktı, bön bön yüzüme baktı.

Yüreğim hızlı hızlı çarparken;

—Dönmeyecek, dedim bir daha. Dönmeyeceğini biliyorum, çünkü Petersburg'dan bir yere ayrılmadı. Çoktandır Pekarski'nin evinde kalıyor.

Beni anladı ve hemen inandı. İnandığını yüzünün birdenbire sararmasından, ellerini göğsünün üstünde çaprazlayıp bana korkuyla, yalvarırcasına bakmasından anladım. Yakın geçmişteki olaylar bir anda zihninde canlanmış olmalı ki, durumu düşünüp gerçeği tüm acı çıplaklığıyla kavramıştı. Aynı zamanda benim bir uşak, kendinden aşağıda bir insan olduğum aklına gelmiş olmalı. Saçı-başı darmadağınık, sırtında yıpranmış bir palto, suratı öfkeden kızarmış, belki de zil-zurna sarhoş bir sokak serserisinin paldır küldür salondan içeri dalarak bir kadının özel yaşamına karıştığını, onu küçük düşürdüğünü getirin gözünüzün önüne. Yüzüme bakarak sert sert;

—Size soran olmadı! Hemen çıkın buradan! diye bağırdı.

Elimi ona doğru uzattım, büyük bir heyecanla;

—Ne olur, inanın bana! dedim. Ben uşak değilim, sizin gibi özgür bir insanım.

Çabucak adımı, unvanımı söyleyerek kendimi tanıttım; sözümü yarıda kesmesin, beni dinlemeden salondan kaçmasın diye evlerinde bulunma amacımı açıkladım. Bu açıklama birincisinden daha çok sarstı onu. Öncekinde hiç olmazsa bir uşağın yalan söylemiş, yanılmış, saçmalamış olabileceği gibi bir umut vardı; oysa şimdi bütün gizlerimi ortaya döktükten sonra hiçbir kuşkuya yer kalmıyordu. Büyük bir düş kırıklığına uğradığını gördüğüm gözlerinden, yumuşaklığını yitirip yaşlanan, çirkinleşen yüzünden derin bir acı okunuyordu. Konuşmaya onun iyiliği için başlamadığım beliydi. Ben gene de durmadım.

—Senatör, denetlemeye çıktığı haberleri sizi aldatmak için uyduruldu, dedim. Ocak ayında da bir yere gitmeyip Pekarski'nin evine taşınmıştı; onunla her gün görüştüm, bir bakıma aldatma olayına ben de karışmış oldum. Orlov denen adam sizi yüksünüyordu, varlığınızdan nefret ediyordu, sizinle alay ediyordu... Şu evde Orlov ile arkadaşlarının sizi ve aşkınızı nasıl alaya aldıklarını kulaklarınızla işitmiş olsaydınız burada bir dakika bile durmazdınız. Kaçın buradan, bir an önce gidin!

Zinaida Fiyodorovna ellerini saçının üzerinden geçirdi, titreyen bir sesle;

—Ne yaparlarsa yapsınlar! dedi. İstediklerini yapsınlar!

Gözleri yaşla dolmuştu; dudakları, şaşılacak derecede solgunlaşan yüzü öfkeden tir tir titriyordu. Orlov'un uydurduğu bu kaba, aşağılık yalan kadını iyice çileden çıkarmış olmalıydı, yüreğini dolduran nefretle tuhaf tuhaf güldü. Hoşa gidecek bir gülüş değildi bu.

Ellerini bir daha saçının üzerinde gezdirerek;

—Elden ne gelir, istediklerini söylesinler! dedi. Kim bilir, belki de Orlov kahrımdan öleceğimi düşünüyordur, oysa ben onun yaptıklarına gülüp geçeceğim...

Piyanonun yanından uzaklaştı, omuzlarını büzerek;

—Boşuna benden gizleniyor, dedi. Boşuna... Başkalarının evine sığınıp saklanacağına benimle açık açık konuşsa daha iyi ederdi. Benim de gözlerim var, çoktandır durumu görüyordum. Bu gidişinden sonra kesin kararımı bildirmek için dönmesini bekliyordum.

Masanın önündeki koltuğa oturdu, başını koltuğun koluna yaslayarak acı acı ağlamaya başladı. Salon şamdandaki tek mumla aydınlanıyordu, o nedenle oturduğu koltuğun çevresi karanlıktı, ancak ben gene de başının, omuzlarının sarsıldığını, saçının dağılıp boynunu, yüzünü, ellerini örttüğünü görüyordum. Bu durgun, isteriden uzak, tekdüze, olağan kadın ağlayışında gururunun incindiği, Orlov'a son derece gücendiği; durumunun umutsuzluğu, içinden çıkılmazlığı yanında, buna alışmasının da gücünün ötesinde olduğu anlaşılıyordu. Onun böyle ağlaması heyecandan allak bullak olan ruhumda derin yankılar uyandırdı; kendi hastalığımı, bütün sorunlarımı unutarak salonda dolaşmaya başladım. Bir yandan da şaşkın şaşkın;

—Bu ne biçim bir yaşam? Hayır, böyle olamaz! Buna yaşamak denir mi? Onlarınki düpedüz delilik, çılgınlık! diye homurdanıyordum.

Zinaida Fiyodorovna da hıçkırıklar arasından;

—Ne aşağılayıcı bir davranış! diyordu. Birlikte yaşadığım adam yüzüme gülsün, sonra da arkamdan benimle alay etsin! Ben böylesine aşağılanacak bir kadın mıyım?

Başını doğrulttu, gözyaşlarından ıslanan saçları arasından ağlamaklı gözlerle yüzüme baktı, saçlarını düzeltti.

—Çok alay ediyorlar mıydı benim arkamdan?

—Bu insanlar sizinle de, aşkınızla da, hatta yapıtlarını çok okuduklarını söyledikleri Turgenyev'le de durmadan alay ettiler. Şimdi birimiz ölecek olsak bunda da gülünüp alay edilecek bir şey bulurlar. Aralarından biri şiir yazıp ölüm töreninizde sıkılmadan okur. Bu adamlar neler yapmaz ki! En iyisi buradan kaçmak. Ben artık bir dakika bile durmayacağım.

Zinaida Fiyodorovna yeniden ağlamaya başladı, gidip piyanonun yanına oturdu.

—Daha ne bekliyoruz? dedim. Saat neredeyse gecenin 3'ü!

—Bir şey beklediğim yok. Ne yapacağımı da bilmiyorum.

—Öyle söylemeyin. Oturup düşünelim, belki de birlikte bir şeyler yaparız Bu evde artık ne ben kalabilirim, ne de siz... Buradan ayrılınca gideceğiniz bir yer var mı?

Tam o sırada antreden zil sesi geldi. Sanki içimde bir şeyin cız ettiğini işittim. Kukuşkin beni şikayet ettiği için Orlov baskın yapmış olmasındı? Şimdi onunla nasıl karşılaşacaktım? Kapıyı açmaya koştum. Gelen Polya'ydı. Hizmetçi kadın içeri girince yeldirmesinin üstündeki karları silkeledi, tek sözcük söylemeden doğruca odasına gitti. Geriye döndüğümde Zinaida Fiyodorovna salonun ortasında durmuş, yüzü ölü yüzü gibi bembeyaz, iri iri açılmış gözlerle bana bakıyordu.

—Gelen kimdi? diye sordu alçak sesle.

—Polya, dedim.

Eliyle saçlarını düzeltti, mecalsizce gözlerini yumdu.

—Burada artık daha fazla kalamam. Bana bir iyilikte bulunun da kentin öbür yanına kadar eşlik edin. Saat kaç oldu?

—Üçe çeyrek var.

XIV

Az sonra evden çıktığımızda sokak ıpıssızdı, bütün sokak fenerleri sönmüştü. Sulu bir kar yağıyor, esen ıslak rüzgâr insanın yüzünü kamçılıyordu. Hiç unutmam, mart başlarıydı, karlar erimeye yüz tutmuştu, arabacılar birkaç gündür kızakları bırakıp arabalarını çıkarmışlardı. Apartmanın karanlık arka merdivenleri, gecenin karanlığı, bizi dışarı salmadan önce kapıcının bir sürü soru sorması Zinaida Fiyodorovna'yı bayağı ürkütmüş, moralini bozmuştu. Bir arabaya binip üstünü kapattığımızda tir tir titreyerek;

—Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum, dedi. İyi niyetli bir insansınız, bundan hiç kuşkum yok, gene de sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim... Evet, şimdi durumu daha iyi anlıyorum. Gruzin bize geldiğinde yalan söylediğini sezmiştim. Ne diyelim, ettiklerini bulsunlar! Gene de verdiğim rahatsızlıktan dolayı utanıyorum sizden.

Böyle söylemekle birlikte içinde azıcık bir kuşku kaldığı belliydi. Kuşkularını tümüyle gidermek için sürücüye Sergiyev sokağından geçmesini söyledim, Pekarski'nin oturduğu apartmanın önüne varınca arabadan indim, Zinaida Fiyodorovna kendi kulaklarıyla işitsin diye kapıcıya Georgi İvanıç'ın evde olup olmadığını sordum.

—Evde, döneli yarım saat oluyor. Ama uyumuştur şimdi. Onu niçin arıyorsunuz?

Başını arabadan çıkaran Zinaida Fidorovna dayanamayıp;

—Georgi İvanoviç çoktan beri mi burada kalıyor? diye sordu.

—Üç haftadır, hanımefendi...

—Peki, hiçbir yere ayrılmadı mı?

Kapıcı;

—Hayır, ayrılmadı, diyerek şaşkın şaşkın yüzüme baktı.

—Öyleyse yarın kendisine Varşova'dan kız kardeşinin geldiğini söyle, dedim.

Böylece yolumuza devam ettik. Arabanın yan örtüleri yoktu, o yüzden lapa lapa yağan kar içeri savruluyordu. Esen acı rüzgâr ise özellikle Neva caddesinden geçerken ikimizi de dondurdu. Yolculuk sanki bitmeyecek gibiydi. Yol boyunca Zinaida Fiyodorovna titredi durdu, ben iliklerime işleyen ayazdan sürekli üşüdüm. Bir ara, uyuklamaya benzeyen yarı uyuşukluk arasında, sürdürdüğüm anlamsız, garip yaşantımı şöyle bir düşündüm, çocukluğumda iki kez izlediğim «Parisli Yoksullar» adındaki melodram gözlerimin önünde canlandı. Bu yarı uyuşukluktan kurtulmak için başımı arabadan dışarı uzatıp baktığımda ufkun bir uçtan aydınlandığını gördüm ve geçmişin

bütün belirsiz görüntüleri, bütün bulanık düşüncelerim açık-seçik, sarsılmaz bir düşüncede toplandı: Ben ve Zinaida Fiyodorovna kurtulmamak üzere batağa saplanmıştık. Bu sarsılmaz kanım tepemizdeki donuk yüzlü gökyüzünün bir kehanetiymiş gibi geldi bana, ama az sonra yeniden başka şeyler düşünmeye, başka şeylere inanmaya başladım.

Zinaida Fiyodorovna soğuktan kısılan sesiyle;

—E, şimdi ne olacak? diye sordu. Bu durumda nereye gidip ne yapabilirim? Gruzin manastıra kapanmamı söylüyordu. Mümkün olsa seve seve kapanırdım. Giyinişim, yüzüm, adım, düşüncelerim, her şeyim değişir; bir daha açıklanmamak üzere gizli kalırdı. Ama gebeyim, beni manastıra almazlar.

—Yarın birlikte Avrupa'ya geziye çıkarız, karşılığını verdim.

—Nasıl çıkarız? Kocam pasaportumu vermez ki...

—Biz de sınırı pasaportsuz geçeriz.

Araba koyu renge boyanmış, iki katlı, ahşap bir evin önünde durdu. Aşağı inip kapının zilini çaldık. Çıkarken yanına aldığı tek eşyası olan ufacık sepeti kendisine verirken Zinaida Fiyodorovna yüzünde ekşi bir gülümsemeyle;

—Bunlar benim *bijoux*,[1]ylarım dedi.

Öylesine mecalsiz kalmış olmalı ki, küçücük *bijoux* sepetini bile elinde taşımakta güçlük çekiyordu. Uzun süre kapıyı açmadılar. Ancak zili üçüncü ya da dördüncü çalışımızda pencerelerde fersiz ışık belirdi, birtakım ayak sesleri, öksürmeler, fısıltılar duyduk. En sonunda kapının kilidi çatırdayarak açıldı; yüzü korkudan sararmış tombul bir kadın eşikte gözüktü. Onun arkasında, biraz uzakta, elinde mum tutan, kısacık kesilmiş kır saçlı, bembeyaz gecelik giymiş, ufak tefek, sıska, yaşlı bir kadın duruyordu. Zinaida Fiyodorovna koşarcasına öne atıldı, yaşlı kadının boynuna sarıldı.

---

1 Ziynetler, incik boncuk (Fr.).

—Nina, gene yanıldım, dedi hüngür hüngür ağlayarak. Beni aldattılar, kabaca, edepsizce aldattılar. Nina! Nina!

Tombul kadına sepeti verdim. Kapıyı arkadan kapattıkları halde Zinaida Fiyodorovna'nın hıçkırıkları, «Nina! Nina!» deyişleri dışarıya kadar geliyordu. Ben gene arabaya atlayıp sürücüye Neva caddesi boyunca yürümesini söyledim. Geceyi nerede geçireceğime karar vermem gerekiyordu.

Ertesi gün akşam üzeri Zinaida Fiyodorovna'nın kaldığı eve gittim. Bir günde tümüyle değişmişti. Solgun, çökmüş yüzünde gözyaşlarının izi bile yoktu; bakışıyla, duruşuyla bambaşka bir kadındı sanki. Belki o an kendisini lüksten uzak, değişik bir ortamda görüp ilişkilerimiz başka konumda olduğundan, belki de çektiği acılar kadının yüzüne kendi damgasını vurduğundan, bana eskisi gibi zarif, alımlı gözükmedi. Boyu bile kısalmış gibiydi; hareketlerinde, yürüyüşünde, yüzünde sanki acele ediyormuş gibi gereksiz bir sinirlilik, sertlik vardı. Gülümsemesinde bile eski sevimlilik kalmamıştı.

Ben, o gün satın aldığım pahalı bir takım giymiştim. Zinaida Fiyodorovna önce üzerimdeki takım giysi ile elimdeki yeni şapkayı uzun uzun süzdü, sonra sabırsız, sorgulayan bakışlarını yüzüme dikti. Sanki beni yeni baştan tanımak istiyordu.

—Sizdeki büyük değişikliği görünce bir mucize gerçekleşti sandım, dedi. Sizi böyle merakla incelediğim için özür dilerim. Gerçekten olağanüstü bir insansınız.

Orlov'un evinde niçin uşak olarak bulunduğum konusunu yeniden açtım, bu sefer her şeyi ayrıntılarıyla anlattım. Beni tüm dikkatiyle dinliyordu, fakat anlattıklarımı bitirmeden şöyle söyledi:

—Artık onunla bütün ilişkilerim bitti. Biliyor musunuz, dayanamayıp kendisine bir mektup yazdım. Yanıtı da işte burada.

Bana uzattığı kağıtta Orlov'un el yazısıyla şunlar yazılıydı: «Kendimi temize çıkarmaya çalışmayacağım. Ancak kabul e-

din ki, yanılan sizsiniz, ben değil... Mutluluklar diler, sizi sayan G. O.'yu[1] bir an önce unutmanızı dilerim.

Not: Eşyalarınızı gönderiyorum.»

Orlov'un gönderdiği sandıklar, sepetler oturma odasında duruyordu; aralarında benim acınası bavulum da vardı.

Zinaida Fiyodorovna;

—Demek ki... dedikten sonra sonunu getirmedi.

İkimiz de susuyorduk. Orlov'un gönderdiği pusulayı eline aldı, birkaç dakika baktı baktı, yüzüne bir gün önce ilk konuşmaya başladığımız zamanki gibi küçük gören, kibirli, kendine güvenen bir ifade yayıldı. Gözleri yaşlarla dolduysa da bunlar ürkek, acındırıcı yaşlar değildi artık; tam tersine, öfkeli bakışlarından gurur okunuyordu.

Yüzünü benden gizlemek için kalkıp pencerenin yanına giderek;

—Kesin kararımı verdim, dedi. Sizinle Avrupa'ya geliyorum.

—Çok güzel, isterseniz ben bugünden yolculuğa hazırım.

—İyi, beni de alın yanınıza. Balzak'ı okumuşsunuzdur. «Gorio Baba» adlı romanın kahramanı bir tepeden Paris'e bakarak, «Bu iş burada biter!» dedikten sonra yeni bir yaşama başlar. Ben de trende giderken Petersburg'a son bir kez bakıp aynı şeyi söyleyeceğim.

Böyle dedikten sonra kendi şakasına güldü, her nedense bir titremeyle derinden sarsıldı.

XV

Venedik'te göğüs ağrılarım başladı. Akşamleyin istasyonda trenden inip gondolla Hotel Bauer'e giderken üşütmüş olacağım. Oraya varışımızın ilk günü yatağa düştüm ve iki hafta dışarı çıkmamacasına yattım. Hasta yattığım sürece Zinaida Fi-

1 Georgi Orlov.

yodorovna her sabah odasından kalkıp bana geliyor; birlikte kahve içtikten sonra Viyana'dan bolca aldığımız Fransızca, Rusça kitaplardan okuyordu. Aslında kitapların çoğunu okumuştum ya da onun seçtikleri ilgimi çekmiyordu, ancak yanı başımda sevdiğim bir sesin durmadan mır mır etmesi beni mutlu ediyordu. Kitapların benim açımdan bütün değeri artık yalnız olmadığımı anlatmasıydı, o kadar. Dışarıya gezmeye çıktıktan sonra üzerinde açık boz giysisi, elinde hasır şapkası, bahar güneşiyle ısınmış olarak neşeyle döndüğünde yatağımın ucuna ilişiyor, üzerime iyice eğilerek bana Venedik'i anlatıyor ya da kitap okuyordu; bu da benim çok hoşuma gidiyordu.

Geceleri üşüyordum, ayrıca ağrılarım artıyor, canım sıkılıyordu, ama gündüzleri doya doya yaşıyordum. Yaşamaktan aldığım zevki ancak böyle anlatabilirim. Açık pencerelere, balkonun kapısına vuran yakıcı parlak güneş, aşağıdan gelen neşeli çığlıklar, kürek şapırtıları, çan sesleri, öğleyin atılan topun gürültüsü, artık tümüyle özgür olduğum duygusu beni coşturuyordu. Sanki iki yanıma iki kanat takılmışçasına istediğim her yere uçabilecekmişim gibi hissediyordum kendimi. Hele yanıbaşımda başka birinin bulunduğu; genç, güzel ve zengin, ama zayıf, incitilmiş, yalnızlık çeken bir kadının uşağı, bekçisi, dostu, vazgeçilmez yol arkadaşı olduğum düşüncesi çok hoş bir şeydi, bazen yüreğimi büyük bir sevinç dolduruyordu. İyileşmesini dört gözle bekleyen yakınlarının bulunduğunu bilince hastalanmak bile tatlı geliyor insana. Bir keresinde kapının arkasında doktorla fısıldaştıktan sonra içeri gözleri yaşlı girmesi bana öyle dokundu ki, ağlaması durumumun kötüye gittiğini gösterdiği halde yakın ilgisinden dolayı son derece rahatladım.

İşte balkona çıkabileceğim iznini verdi doktorum. Güneş, hafif esinti hasta bedenimi okşuyor, gevşetiyor. Gondolların kanallardan bir kadın zarafetiyle, görkemle süzülerek geçişini izliyorum; eskiden beridir tanıdığım bu gösterişli sandallar çevremdeki büyüleyici, özgün kültürün zenginliğini duyup yaşıyorlarmış gibi salına salına yüzüyorlar. Burnuma deniz

kokuları geliyor. Bir yerlerde gitar çalıp iki sesle şarkı söylüyorlar. Her şey ne kadar güzel! Evden kaçtığımız o Petersburg gecesi yağan sulu karla, yüzümüzü kamçılayan sert rüzgârla bunların bir ilgisi olabilir mi? Kanalların daha ilerisine baktığımızda denizi görüyoruz; enginlerde güneşin sularda yansıması öyle parlak ki, gözümüz kamaşıyor, uzun süre bakamıyoruz. Bütün yaşamımı verdiğim deniz sanki beni kendine çekiyor, asıl yurdum orasıymış gibi denizin kucağına atılmak istiyorum. Yaşamak, doya doya yaşamak şimdi tek isteğim!

İki hafta daha geçince canımın çektiği her yerde gezebiliyordum artık. En çok sevdiğim, güneşte oturup ısınmak, tek sözünü anlamadığım halde gondolcuların şarkılarını dinlemek, Destemona'nın yaşadığı söylenen minik evi saatler boyu seyretmekti. Dantel gibi ince ince işlenmiş bu küçük evin öyle saf, üzgün, hafif bir görünüşü vardı ki, sanki bir elinizle tutup yerinden oynatırmışsınız gibi geliyordu. Kanova'nın gömütü başında uzun uzun duruyor, hüzünlü aslan heykelinden gözlerimi alamıyordum. Dukalık sarayında en çok ilgimi çeken, bahtsız Marino Falyero'nun koyu renkli tablosunun bulunduğu köşeydi. Ressam, ozan, piyes yazarı olmak ne güzel bir şeydi. İnsan hiçbirini becerecek güçte değilse en iyisi kendini gizemciliğe vermekti. Bu yatıştırıcı sessizliğin, doygunluğun yanında herhangi bir konuda bir parça da inancım olsaydı...

Akşamları istiridye yiyor, şarap içiyor, gondol gezisine çıkıyorduk. Hiç unutmam, bindiğimiz siyaha boyalı gondol aynı yerde salınırmış gibi süzülürken suların şıpırtısı zor duyulur; yıldızların, kanalın iki yakasındaki ışıklarının suda yansıması bir o yanımızda, bir bu yanımızda ıpıldar dururdu. Biraz ilerimizde renk renk fenerlerle süslü başka bir gondolun görüntüsü suda ışıl ışıl parlarken içinde oturanların şarkılarını dinlerdik. Gitar, keman, mandolin, kadın ve erkek sesleri birbirine karışır; yanımda oturan Zinaida Fiyodorovna'nın solgun yüzü ise gitgide asılıp sertleşir; ellerini birbirine kenetleyip dudaklarını sıkarak çevresine neşesiz, ciddi gözlerle bakmaya başlardı. O

sırada muhakkak başka bir şey düşünüyordur; artık söylediklerimi işitmez, yüzü bile kıpırdamaz.

Bir yanda karşımdaki kadının asık yüzü, donuk duruşu, hiçbir şey anlatmayan kıpırtısız bakışı, bu arada ikimizin de inanılmaz derecede hüzün verici, korkunç, buz gibi dondurucu anıları; öbür yanda kanallarda yüzen gondollar, pırıl pırıl ışıklar, cıvıl cıvıl müzik, gezintiye çıkanların «Jam-mo!.. Jammo!..» diye bağırarak şarkı söylemeleri çarpıcı bir zıtlıktı. İşte yaşamın zıtlıklarından biri daha... Zinaida Fiyodorovna'nın, ellerini birbirine kenetleyip, yüzü kaskatı, üzgün üzgün oturması, sanki ikimiz eski zevkte yazılmış bir romanın kahramanlarıymışız gibi bir düşünce getirirdi aklıma. Romanın adı «Karabahtlı Kadın» da olabilirdi, «Terkedilmiş Güzel Bayan» da... Zinaida Fiyodorovna karabahtlı, terkedilmiş kadın, bense sadık dost, hayalci... dahası istenirse öksürmekten, hayal kurmaktan, hatta özveride bulunmaktan başka elinden bir şey gelmeyen, gereksiz, başarısız adam... Benim özverim kimin işine yarayacaksa! Ayrıca sorulabilir, özveride bulunacak nem vardı ki?

Akşam gezintisinden sonra onun odasına çıkarak çay içer, konuşurduk. Henüz kapanmamış eski yaralara dokunmaktan da geri durmazdık. Hatta tam tersine, Orlov'un evindeki uşaklık yaşantımı ya da benden saklanması olanaksız, yakından tanık olduğum olayları anlatmaktan nedense büyük bir zevk alırdım.

Bir keresinde gene aynı konuları açtık.

—Sizden öyle nefret ederdim ki, anlatamam! dedim. Orlov kendini naza çektiği, size tepeden baktığı, yalan söylediği zamanlar, her şey böylesine açıkken nasıl olur da durumu kavrayamıyorsunuz, diye şaşar kalırdım. Üstelik önünde diz çöküp elini öperdiniz, ona yaranmaya çalışırdınız...

Zinaida Fiyodorovna'nın yüzü kızardı.

—Önünde diz çöküp elini öperken onu seviyordum, dedi...

—Adamın ikiyüzlülüğünü anlamak böylesine zor muydu?

Orlov bir Mısır sfenksidir, tam bir maiyet memuru sfenksi! Gene de, Tanrı esirgeye, sizi suçlayacak değilim...

Bunu biraz ileri gittiğimi sezerek söylemiştim. Anlaşılan, bir başkasının duyguları söz konusuyken pek gerekli olan sosyete alışkanlığı, duyarlılığı yoktu bende. Zinaida Fiyodorovna'yla yakınlaşmadan önce kendimde böyle bir kusur olduğunun farkında bile değildim. Önceki kadar emin olmaksızın, sesimi alçaltarak;

—Adamın tutumunu nasıl oluyor da anlamıyordunuz? dedim.

Büyük bir heyecan içinde bana şu karşılığı verdi:

—Bu sözlerinizle eski yaşama tarzımdan nefret ettiğinizi belirtmek istiyorsunuz, bunda da çok haklısınız. Anladığım kadarıyla siz herkese uygulanan ölçülerle ölçülmemesi gereken bir insansınız, ahlak değerleriniz çok katı, o bakımdan bu gibi davranışları kolay kolày bağdaştıramıyorsunuz. Sizi çok iyi anlıyorum, eğer ilerde gene ters gelen bir davranışta bulunursam bilin ki, dünyaya başka açıdan baktığımdan değil, aynı zırvaları yineleyip durduğumdandır. Tıpkı eski giysilerini, boş inançlarını iyice yıpratmadan atamayan insanlar gibi... Geçmiş yaşantımdan, Orlov'dan, ona olan aşkımdan ben de nefret ediyor, tiksiniyorum.... Ne biçim sevgiymiş bu? Düşündükçe gülesim geliyor.

Pencereye yakaşıp kanala baktı.

—Onu sevdiğimi düşündükçe içim sızlıyor, kafamın içi karışıyor. Şimdi iyice anlıyorum ki, yaşamın anlamı mücadele etmektir. Iğrenç bir yılanın kafasını topuğunuzun altında ezer gibi ezip geçeceksiniz. Bence bundan başka anlamı yok yaşamanın.

Onun bu sözleri üzerine ben de kendi yaşantımı uzun uzun anlatır, başımdan geçen serüvenlerden, şaşırtıcı olaylardan dem vururdum. Ancak son zamanlarda uğradığım değişiklikten tek söz etmezdim. Beni büyük bir dikkatle dinler; böyle serüvenler, korkular, sevinçler yaşamadığı için üzülüyormuş gibi ellerini ovuştururdu. Sonra birdenbire düşüncelere dalar,

içine kapanırdı; yüzüne bakınca artık beni dinlemediğini anlardım.

O zaman kanala bakan pencereleri kapatır, şömineyi yakayım mı, diye sorardım. Neşesiz bir gülümsemeyle;

—Yaksanız da olur, yakmasanız da... Üşümüyorum, derdi. Yalnız son günlerde epeyce zayıf düştüm, buna karşılık daha bir akıllandığımı sanıyorum. Biliyor musunuz, olağanüstü, özgün düşünceler dolaşıyor zihnimde. Eski günlerimi, geride bıraktığım yaşantımı, genel olarak insanları düşündüğümde her şey gelip üvey annemin görüntüsünde birleşiyor. Öyle kaba, küstah, ruhsuz, yapmacıklı, ahlaksız bir kadındı ki! Üstelik uyuşturucu kullanırdı. Zayıf, iradesiz bir adam olan babam annemle parası için evlenmiş; onu verem ettikten sonra bu kadını, üvey annemi ikinci karısı olarak almış. Bu kadını tutkuyla, çılgıncasına severdi. Ondan neler çektiğimi size anlatamam! O yüzden şimdi kafamda her şey bu kadının görüntüsüyle karışıyor. Üvey annemin ölümüne bir bakıma üzülüyorum, şimdi onunla karşılaşmayı çok isterdim.

—Karşılaşıp da ne yapacaktınız?

Başını güzel bir biçimde silkeledi. Gülerek;

—Ben de bilmiyorum... dedi. Eh, size iyi geceler. Bir an önce iyileşin. Düzelir düzelmez kendi işimize koyuluruz. Zamanı çoktan geldi.

Ben odama gitmek üzere vedalaşıp kapının tokmağını tuttuğumda;

—Ne dersiniz, Polya hâlâ o evde midir? diye sordu.

—Başka nereye gidecek? Oradadır...

Böylece odama döndüm. Oteldeki yaşantımız bir ay daha böyle sürdü. Havanın bozduğu bir öğle vakti benim odanın penceresi önünde dikilerek deniz yönünde toplanan bulutları seyrederken kanalın yüzeyi koyulaşıp iyice laciverde dönüştü. Yağmurun yağmasını beklediğimiz sırada gerçekten bardaktan boşanırcasına bir yağmur başladı. Canımız çok sıkılmıştı. Hemen o gün toparlanıp Floransa'ya gittik.

XVI

Şimdi anlatacağım olay Nis'te geçti.

Bir sabah Zinaida Fiyodorovna'nın odasına gittiğimde onu koltukta bacak bacak üstüne atmış, öne doğru kapanıp iyice büzülmüş, iki eliyle yüzünü kapatarak ağlar buldum. Darmadağınık uzun saçları dizlerine dökülmüştü. Az önce seyrettiğim denizin beni etkileyen nefis izlenimlerini anlatmaya gelmişken onu böyle ağlar bulmak beni çok şaşırttı, yüreğim acıyla burkuldu.

—Niçin ağlıyorsunuz? diye sordum.

Bir elini yüzünden çekti, dışarı çıkmam için salladı. Ben ısrarla;

—Ağlamanızın bir nedeni var mı? Söyler misiniz! dedikten sonra birbirimize yaklaştığımız günden beri ilk kez elini öptüm.

O çabuk çabuk;

—Hayır, hayır, bir şeyim yok! diye karşılık verdi. Odadan çıkınız! Görüyorsunuz, giyinik değilim.

Bu sözler karşısında utancımdan yerine dibine geçtim. Ayrıca, uzun süredir üzüntülerden uzak, huzura kavuşmuş biri olarak onun ağladığını görünce allak bullak olmuştum. Bir an yalnız başına ağlamaması, derdini bana açması için ayaklarına kapanıp yalvarmak geçti içimden. Aynı anda dalgaların tekdüze hışırtısı kulaklarımda denizin bir kehaneti gibi yansıdı. Acaba ilerde bizi hangi yeni gözyaşları, hangi yeni acılar, yitikler bekliyordu?

Neyse, dışarı çıktım. O içerde ağlayadursun, kederli yüzü, hüzünlü bakışları gözümün önünden gitmiyordu. Ve birden gebe olduğunu anımsadım. Durumunu hem başkalarından, hem de kendinden saklamak için büyük çaba harcadığını biliyordum. Evde bol bir gömlek ya da yanları büzgülü geniş bir bluz giyiyor; dışarı çıktığımızda da sıkı sıkıya gerdiği korsesinin içinde güçlükle yürüyordu. Öyle ki, birlikte gezerken iki kez düşüp bayılmıştı. Gebeliğini benden büyük bir gizmiş gibi

sakladığından, bir keresinde doktora baş vurmasını ağzımdan kaçırınca yüzü pancar gibi kızardı, gene de bana bir şey söylemedi.

Aynı gün daha sonra Zinaida Fiyodorovna'nın odasına gittiğimde giyinmiş, saçlarına çeki-düzen vermişti. Yeniden ağlamak üzere olduğunu görerek;

—Yeter artık! dedim. Hadi, hemen deniz kıyısına gidiyoruz. Orada bol bol konuşuruz.

—Hayır, konuşacak durumda değilim. Beni bağışlayın, şu anda yalnız kalmaktan başka bir isteğim yok. Bir şey daha, Vladimir İvanoviç, çok rica edeceğim, bundan böyle odama girerken lütfen kapıyı vurun.

Onun bu sözleri üzerine şaşırarak dışarı çıktım. Petersburg'da beni bırakmayan karamsarlık o an gelip yeniden yakama yapıştı. Bütün hayallerim güz yaprakları gibi savrulup yok olmuştu. Yeniden yalnız kaldığımı, Zinaida Fiyodorovna ile yakınlığımızın sona erdiğini düşünüyordum. Anlaşılan, ben ona göre karşımdaki şu palmiyeye yapışan örümcek ağından başka bir şey değildim, bir rüzgâr gelip beni oradan koparacaktı. İlerde genişçe bir alan vardı, oraya gidip müzik dinledim; sonra bir gazinoya girdim. Bol kokular sürünmüş yarı çıplak kadınlara bakarken sanki her biri bana, «Gene yalnız kaldın, yalnız kaldın...» der gibiydiler. Gerisin geriye otele dönüp terasa çıktım, denizi seyretmeye koyuldum. Uzaklarda, ufukta bir yelkenli bile gözükmüyordu; sol tarafta ise leylak rengi enginlerde dağlar, bahçeler, kuleler ard arda uzayıp gidiyordu. Gördüğüm her şeyin üstüne şıkır şıkır güneş ışıkları düşmüştü, ancak hepsi bana yabancıydı, hiçbirinin benim varlığımdan haberi yoktu. Karmakarışık bir ruh hali içindeydim.

XVII

Zinaida Fiyodorovna gene eskisi gibi sabahları odama kahve içmeye geliyordu, ancak birlikte yemek yemeyi bırakmıştık. Söylediğine bakılırsa, canı hiçbir şey istemiyormuş, çay-

kahve içerek, portakal, karamela gibi ıvır zıvır şeyler yiyerek doyuyormuş.

Akşam konuşmalarımız da bıçak gibi kesilmişti. Neden böyle olduğunu bir türlü anlayamadım. Kendisini otel odasında ağlarken gördüğüm günden beri bana karşı davranışları değişmiş, her şeye boş veren bir tavır içine girmişti. Hatta benimle «beyefendiciğim» diyerek konuşuyordu. Eskiden korkunç, şaşırtıcı, kahramanca bulduğu olaylar; onda kıskançlık, coşku uyandıran hareketler artık ona dokunmuyormuş gibi her şeye tümüyle kayıtsızdı. Beni dinlerken hafifçe gerinerek;

—Bir zamanlar öyleydi, beyefendiciğim, şimdi boş verin bunlara! diyordu.

Hatta öyle zamanlar oluyordu ki, günlerce birbirimizi görmüyorduk. Kapısını suçluymuş gibi, çekine çekine çalıp yanıt alamayınca bekliyor, sonra yeniden çalıyordum. Bekle, bekle, gene yanıt yok... O sırada koridordan geçen bir garson kız yüzüme soğuk soğuk bakarak, *«Madame est partie.»*[1] diyor. Dönüşünü beklerken koridoru arşınla dur... Ben böyle gezinirken İngilizler, iri göğüslü kadınlar, fraklı garsonlar önümden gelip geçiyorlar. Koridoru boydan boya kaplayan çizgili halıya bakarken Zinaida Fiyodorovna'nın yaşamında garip, gerçeklerle ilgisi olmayan bir rol oynadığımı düşünüyorum. İşin kötüsü, bu rolü değiştirmeye gücüm yetmemektedir. Bunu düşününce koşa koşa odama dönüyorum; kendimi yatağa atıyor, ilişkilerimizi baştan sona gözümün önünden geçiriyorum. Ancak ne kadar kafa yorarsam yorayım sonuç yok. Kesinlikle bildiğim bir şey var, o da doya doya yaşamak istediğim...

Hayalimde kadının yüzü bana ne kadar çirkin, soğuk, ilgisiz gelirse kendimi ona o kadar yakın hissediyor, ondan kopamayacağımı anlıyorum. Bana isterse «beyefendiciğim» desin, istediği kadar soğuk, aldırmaz davransın; hazinem beni terk etmesin yeter! Yalnız kalmaktan öylesine korkuyorum ki!

Sonra yeniden koridora çıkıp büyük bir kaygı içinde ka-

---

1 Bayan çıktı (Fr.).

pısını dinliyorum. Gene yok... Onu beklerken öğle yemeği vakti gelip geçiyor, akşam karanlığının bastırdığını bile fark etmiyorum. En sonunda gecenin 11'ine doğru tanıdık ayak sesleri duyuluyor, koridorun ucundaki dönemeçte onu görüyorum. Önümden geçerken;

—Ne o? Koridorda mı dolaşıyorsunuz? diye soruyor. Çıkın da sokakta dolaşın... İyi geceler!

—Bugün görüşemeyecek miyiz? diyerek peşine düşüyorum.

—Vakit geç olmadı mı? Ama nasıl isterseniz...

Meraktan çatlayacak gibiyim. Arkasından odaya girerek soruyorum:

—Söyler misiniz, saatlerce neredeydiniz?

—Nerede mi? Monte-Karlo'daydım.

Cebinden on tane kadar altın para çıkarıp gösteriyor.

—İşte, beyefendiciğim, kumarda kazandım bunları. Rulet oynadım.

—Ne olur, bir daha oynamayın!

—Nedenmiş? Yarın gene gideceğim.

Onu, bala üşüşen arılar gibi kumar masasının başında toplanan, parayla-pulla aklını bozmuş yaşlı kokanalar arasında, gebeliğini gizlemek için sıkı sıkıya korseye giren, çirkin, hastalıklı bir kadın olarak gözlerimin önüne getiriyorum. Nasıl benden gizli Monte-Karlo'ya gider, bir türlü aklım ermiyor.

Bir keresinde;

—Kumar oynadığınıza inanmıyorum, dedim.

—Korkmayın, canım. Çok para ütülmem.

—Sorun ütülüp ütülmemekte değil. Orada kumar oynarken çevrenizde gördüğünüz genci-yaşlısıyla bayanlar, o altın parıltıları, gösterişli krupye, debdebeli ortam... bütün bunlar sizce işçilerin emeği, akıttıkları kanlı terle alay etmek anlamına gelmiyor mu? Hem de aşağılık, çirkin bir alay!

—Söyler misiniz, oyun oynamazsam nasıl vakit geçireceğim? İşçilerin emeği, döktükleri kanlı ter gibi cilalı sözleri başka bir zamana saklayın, lütfen. Madem konuyu açtınız, öyleyse

sonuna kadar gidip bir çözüme varalım. Burada ne yapmam gerekiyor? Size göre başka ne yapabilirim?

Omuz silktim.

—Ne yapmanız mı gerekiyor? Bu soruya hemen yanıt veremem.

Yüzü öfkeyle sarardı.

—Yalnız, Vladimir İvanıç, elinizi vicdanınıza koyun da yanıt verin. Size böyle bir soru sorduğuma göre kaçamak sözlerle kurtulamazsınız.

Elinin ayasıyla masaya vurmaya başladı, sanki bir şarkıya tempo tutuyordu.

—Size açık açık soruyorum: Burada başka ne yapabilirim? Yalnız burada, Nis'te değil, genel olarak gittiğimiz her yerde?

Suskunluk içinde pencereden denize baktım. Yüreğim hızlı hızlı çarpıyordu. Zinaida Fiyodorovna, besbelli, güçlükle konuşuyordu. Kesik kesik soluyarak, alçak sesle;

—Vladimir İvanıç, artık kafanızdaki tasarılara inanmıyorsanız, eğer eski inançlarınızı yitirdiyseniz ne diye beni Petersburg'dan koparıp buralara getirdiniz? diye sordu. Neden boş vaatlerde bulunarak çılgınca umutlara kapılmama ön ayak oldunuz? İnançlarınız değişebilir, şimdi başka türlü düşünebilirsiniz, bu konuda sizi suçlayacak değilim, çünkü inançlar irademiz dışında gelişir. Ama, Vladimir İvanıç, bana karşı niçin içten davranmayı bıraktınız? Şu birkaç aydır ben yüksek sesle hayal kurarken, sayıklarcasına konuşurken, kurduğum planlardan heyecana kapılırken, yaşantımı yeni baştan düzenlemeye çalışırken neden bana gerçekleri söylemekten kaçındınız, kuşkularımı suskunlukla geçiştirdiniz? Açıklamalarınızla beni desteklemenizi umardım; beni anlıyormuş, yardım ediyormuş gibi tavırlar takındınız. Böyle yapmakta amacınız neydi? Niçin bu tarz bir davranışa girdiniz?

Ona doğru döndüm, ama yüzüne bakmaksızın;

—İnsanın kendi iflasını kabul etmesi kolay değil, Zinaida Fiyodorovna, dedim. Evet, eski inancımı yitirdim, artık yoruldum, ruhça çöktüm. Içten davranmak gücümün dışında, bunu

söylemek zorsa da korkunç bir durumdayım. Onun için beklentilerinizi suskunlukla geçiştirdim. Son zamanlarda çektiklerimi Tanrım düşmanımın başına vermesin!

Ağlamak üzere olduğumu hissederek sustum. Zinaida Fiyodorovna iki elimi birden tuttu.

—Vladimir İvanıç, çok acı çektiğiniz belli, o nedenle yaşamı benden daha iyi tanıyorsunuz. Öyleyse iyice düşünüp yanıt veriniz: Bu durumda ne yapabilirim? Sizden öğreneceğim çok şey var. Eğer inandığınız yolda yürüyecek, başkasını da götürecek gücünüz kalmadıysa hiç olmazsa bana hangi yöne gitmem gerektiğini söyleyin. Yaşamaya azimli, duyarlı, iyiyi-kötüyü ayıran bir insanım. Yanılgıya düşmek... saçma bir role soyunmak... bana ağır geliyor. Demin söylediklerinizden dolayı başınıza kaktığım yok, sizi kesinlikle suçlamıyorum. Bildiklerinizi bana söyleyin, yeter.

Çay getirdiler. Zinaida Fiyodorovna bardaklardan birini bana uzatırken;

—E, ne diyorsunuz? Söyleyeceğiniz bir şey yok mu? diye sordu.

—Aydınlığı yalnız bir yerde aramayın. Benden başka insanlar da var, Zinaida Fiyodorovna.

—Öyleyse böyle insanları gösterin bana. Bütün istediğim bu.

—Söyleyeceğim bir şey daha var. İnsan başka alanlarda da inandığı bir ülküye hizmet edebilir. Eğer birinde yanıldıysanız ya da kendinize güveninizi yitirdiyseniz başka bir alana yönelebilirsiniz. Ülküler dünyası sonsuz olup bizler için tükenmez bir kaynaktır.

Yüzüme alaylı alaylı baktı.

—Ülküler dünyasıymış!.. En iyisi konuşmayı burada keselim.

Kıpkırmızı kesilmişti. Ancak az sonra peçeteyi yere fırlattı, yüzüne öfkeyle birlikte yayılan nefretle;

—Ülküler dünyasıymış! dedi. Gördüğüm kadarıyla güzel ülküleriniz, sonunda varıp metresiniz olmama dayanıyor. Size

göre kaçınılmaz, en gerekli sonuç bu! Kafasında birtakım ülküler taşıyıp ülkülerin en güzellerine sahip dürüst bir kişinin metresi olmamak yakışık alır mı? Her şeyden önce bundan... yani metresiniz olmaktan başlamak gerekir, sonrası kendiliğinden gelir, öyle değil mi?

—Bugün sinirleriniz bozuk, Zinaida Fiyodorovna.

—Hayır, sinirlerim bozuk filan değil, bunları içten gelerek, inanarak söylüyorum!

—İçinizden geldiği gibi söyleyebilirsiniz, ancak yanılıyorsunuz, sizi dinlemek bana acı veriyor.

Güldü.

—Yanılıyormuşum! Bunu bana söyleyen siz misiniz? Şaşıyorum doğrusu! Beni acımasız, nezaketsiz bulabilirsiniz, ancak açık açık soruyorum: Beni seviyor musunuz? Söyleyin, seviyor musunuz beni?

Omuz silktim. Zinaida Fiyodorovna sözlerine devamla;

—Omuz silkin, bakalım, dedi. Yatağınızda hasta yatarken sayıklamalarınızı dinledim, sonra bana taparcasına bakan gözleriniz, iç çekişleriniz; yakınlığımız, ruhsal akrabalığımız konsunda iyi niyetli konuşmalarınız... En önemlisi de niçin bugüne değin içten davranmadınız? Neden var olan bir şeyi gizlediniz de olmayandan söz ettiniz? Beni Petersburg'dan buraya kopartıp getirten asıl düşüncenizi açıklasaydınız ta baştan bilirdim. Daha o zaman kendimi zehirler, şimdi bu bezdirici güldürüyü oynamaktan kurtulurdum... Ben de boş yere konuşup duruyorum.

Böyle diyerek elini salladı, koltuğa oturdu. Çok gücenmiştim.

—Size karşı dürüstlükten uzak niyetlerim varmış gibi konuşmanızı anlamıyorum, dedim.

—Aman, canım, siz de! Kötü niyetinizden dolayı değil, doğru dürüst bir niyetiniz olmamasından dolayı benim bütün bu sızlanmalarım. Eğer herhangi bir niyetiniz olsaydı anlardım. Ülkülerden ve aşktan başka bir şey göremedim sizde. Şimdi ülküler ve aşk, ilerde ise de metresiniz olmam düşüncesi... Bu

dünyanın düzeni bu, romanlarda da aynı şey...

Elini masaya vurdu.

—Orlov'u bu yüzden suçluyordunuz. İster istemez onunla aynı kanıyı paylaşacağım. «Ülküleri küçümsemesi boşuna değilmiş.» diyesim geliyor.

—Onunkisi ülküleri küçümsemek değil, ülkülerden korkmak! diye bağırdım. Orlov korkağın, yalancının biridir!

—Tamam, tamam, sizin dediğiniz olsun! Orlov korkaktır, yalancıdır, beni aldattı, peki siz ne yaptınız? İçtenlikle sorduğum için bağışlayın, siz nasıl bir insansınız? Orlov beni aldatıp Petersburg'da yazgımla baş başa bıraktı, siz de aynı biçimde beni aldatıp buralarda tek başıma bıraktınız. Gene yalnızım. Hiç olmazsa Orlov işin içine ülküleri katmadı, oysa siz...

Dehşete kapılmıştım, heyecanla ellerimi ovuşturarak yanına yaklaştım.

—Niçin böyle söylüyorsunuz, Tanrı aşkına? dedim. Hayır, hayır, Zinaida Fiyodorovna, sizin bu yaptığınız haksızlık, böylesine umutsuzluğa kapılmayınız ve beni iyi dinleyiniz!

O an zihnimde çakan belli belirsiz bir düşünceye, ikimizi de kurtaracağını sanarak sıkıca sarıldım.

—Lütfen, dinleyin beni! Yaşadığım yıllar boyunca çektiğim acılar öylesine büyük ki, geriye dönüp bakınca tüylerim ürperiyor. Bu dünyada başka bir amacımız yoksa bize düşenin, yakınımızı özveriyle sevmekten başka bir şey olamayacağına beynimle, hastalanan ruhumla kesinkes inanmış bulunuyorum. İşte yöneleceğimiz tek amaç bu!

Konuşmamı uzatıp insanlara acımaktan, hoşgörüden dem vuracaktım, ancak sesimin içtenliksiz çınlaması karşısında şaşırdım.

Gene de içtenlikle;

—Yaşamak istiyorum, yaşamak, yaşamak! diye bağırdım. Dinginlik, sessizlik, sıcaklık ve sizin yakınlığınızı, şu denizi istiyorum. Sizin de aynı tutkuyla yaşamanızı, doya doya yaşamanızı isterdim. Az önce aşktan söz ettiniz; benim için bana yakın olmanız, sesiniz, yüzünüzün şu görünüşü yeterlidir!

Kıpkırmızı kesildi, daha fazla konuşmamı engellemek için çabuk çabuk;

—Siz yaşamayı seviyorsunuz, bense nefret ediyorum, dedi. Demek oluyor ki, yollarımız burada ayrılıyor.

Kendine bir bardak çay daha doldurdu, ancak içmeden yatak odasına gitti. Oradan;

—Öyle sanıyorum ki, bu konuşmayı burada kesmek en iyisi, diye seslendi. Benim yönümden her şey bitmiştir, artık bu dünyadan beklediğim bir şey yok. Öyleyse daha fazla konuşup da ne yapacağız?

—Hayır, ben ortada biten bir şey görmüyorum.

—Tamam, dediğiniz gibi olsun. Ben bilmez miyim?.. Bıktım artık, bezdim her şeyden!

Ayakta dikilip bekledim, biraz dolaştıktan sonra koridora çıktım. Aradan epey zaman geçmişti, gece geç vakit odasının kapısına yaklaştığımda onun içerde ağladığını açık-seçik duydum.

Ertesi sabah garson, yüzünde bir gülümsemeyle, 13 numaralı odada kalan bayanın doğum yapmakta olduğunu bildirdi. Hemen üstüme bir şeyler geçirip apar topar Zinaida Fiyodorovna'nın yanına koştum. Bir doktor, bir hemşire, Darya Mihaylovna adında, Harkovlu yaşlı bir Rus kadını onun odasına doluşmuşlardı. İçerisi eter kokuyordu. Eşikten adımımı yeni atmıştım ki, odadan alçak sesli, yakınma dolu bir inleme işittim; sanki rüzgârın ta Rusya'dan sürükleyip getirdiği bir inlemeydi bu. Orlov'u, onun acı alaylarını, Polya'yı, Neva ırmağını, Petersburg'un lapa lapa yağan karını, yanları örtüsüz arabayı, donuk renkli sabah göğünün kehanetini, Zinaida Fiyodorovna'nın «Nina! Nina!» diye haykırışlarını anımsadım.

Harkovlu kadın;

—Girebilirsiniz, dedi.

Doğurduğu bebeğin babasıymış gibi bir duyguyla Zinaida Fiyodorovna'nın yanına vardım. Başına dantelli bir başlık giymiş olarak yatağında gözleri kapalı, solgun, çökmüş bir yüzle yatıyordu. İçeri girdiğimi işitmemişti belki ya da işitmemiş gibi

davrandı. Başucunda dikilerek baktım, gözlerini açmasını bekledim.

Bir ara yüzü duyduğu sancıdan dolayı çarpıldı, gözlerini açtı, başına gelenleri anlamak istercesine tavana baktı. Yüzünden nefret okunuyordu.

—Ne iğrenç! dedi sayıklarcasına.

—Zinaida Fiyodorovna! diye seslendim.

Bana kayıtsızca, ölgün ölgün baktı, sonra gözlerini kapadı. Ben biraz daha durduktan sonra dışarı çıktım.

Geceleyin Darya Mihaylovna, bayan arkadaşımın bir kız dünyaya getirdiğini, ancak Zinaida Fiyodorovna'nın durumunun çok kötü olduğunu söyledi. Sonra koridordan birtakım gürültüler geldi, sağa-sola koşuşturmalar başladı. Ardından odama dalan Darya Mihaylovna perişan bir yüzle, ellerini umarsızlık içinde ovuşturarak;

—Korkunç! Korkunç! diye bağırdı. Doktor doğum yapan bayanın kendini zehirlediğinden kuşkulanıyor. Ah, şu Ruslar, nasıl davranacaklarını bilmiyorlar! Çok korkunç!

Zinaida Fiyodorovna ertesi gün öğle üzeri öldü.

XVIII

Aradan iki yıl geçti. Durumlar değişmiş, ben yeniden Rusya'ya dönerek kimliğimi saklamaya gerek görmeden Petersburg'da yaşamaya başlamıştım. Artık duygulu bir kişi olmaktan ya da duygulu gözükmekten korkmuyordum; kendimi tümüyle babalık sevgisine, daha doğrusu Zinaida Fiyodorovna'nın kızı Sonya'ya karşı beslediğim, taparcasına sevme duygusuna kaptırmıştım. Minik kızı kendi ellerimle besliyor, yıkayıp kuruluyor, beşiğine yatırıyor, geceler boyunda gözümü üstünden ayırmıyor, dadısı düşürecek korkusuyla ikide birde bas bas bağırıyordum. Yaşamaya karşı susuzluğum daha bir artarak sinirlerimi gerecek duruma gelmişti, ancak dağınık hayallerim asıl amacını bulup rahata ermişçesine Sonya'nın çevresinde toplan-

mış bulunuyordu. Minik kızı çılgın gibi seviyordum. Yaşamımın devamını onda görmekteydim. Uzun boylu, kemikli bedenimi, sakallı yüzümü burada bırakıp öbür dünyaya göçtüğüm zaman artık onun gök mavisi gözlerinde, püskül sarısı kıvırcık saçlarında, yüzümü sevecenlikle okşayan, boynuma sarılan yumuk yumuk pembe ellerinde yaşamayı sürdürecekmişim gibi bir duygu içindeydim; daha doğrusu tüm benliğimle buna inanıyordum.

Ancak Sonya'nın ilerki yaşantısından kaygılıydım. Asıl babası Orlov olmakla birlikte nüfus kaydına Krasnovskaya soyadıyla geçirilmişti. Minik kızın varlığına ilgi gösteren, onun için yanıp tutuşan tek kişi bendim; benimse son şarkımı söyleme zamanım yakındı. O yüzden çocuğun geleceğini ciddi olarak düşünmem gerekiyordu.

Petersburg'a gelişimin ikinci günü doğruca Orlov'un evine yollandım. Kapıyı kızıl favorileri olan, bıyıksız, yaşlı bir uşak açtı. Adam Alman asıllı olmalıydı. Salonu derleyip toplayan Polya gördüğü halde beni tanımadı, buna karşılık Orlov hemen tanıdı. Beni merak içinde tepeden tırnağa süzerek güldü;

—O, isyancıbaşı yurttaş, nerelerdeydiniz, bakalım? dedi.

Hiç mi hiç değişmemişti; aynı bakımlı, ekşi surat, aynı tatsız alaylar... Eskiden olduğu gibi masada yeni bir kitap, kitabın sayfaları arasında fildişi saplı bıçak. Ben odasına girmeden önce okuyor olmalıydı. Beni bir koltuğa oturttuktan sonra almam için bir puro uzattı, yalnız iyi eğitilmiş insanlara özgü bir incelikle –yüzümün, zayıf bedenimin onda uyandırdığı nahoş duyguları gizleyerek– yanından ayrılalı beri hiç değişmediğimi, sakal bırakmama karşın beni hemen tanıyabildiğini laf arasına sokuşturuverdi. Havalardan, Paris'ten söz ettik. Beni de, kendisini de sıkıntıya sokan, kaçınılmaz sorudan bir an önce kurtulmak amacıyla;

—Zinaida Fiyodorovna öldü mü? diye sordu.

—Evet, öldü.

—Doğum sırasında mı?

—Evet, doğum sırasında. Gerçi doktor başka bir sebepten

diye kuşkulanıyor ama sizin ve benim için doğumdan öldüğünü düşünmek daha rahatlatıcı.

Nezaket gereği içini çekerek sustu. O sessizlikte sinek uçsa duyulurdu. Neden sonra benim çalışma odasını incelediğimi fark ederek;

—Demek, öyle, dedi. Gördüğünüz gibi bende bir değişiklik yok, her şey eskisi gibi. Babam emekliye ayrıldı, şimdi rahat köşesinde dinleniyor. Ben de eski görevimdeyim. Pekarski'yi anımsıyor musunuz? O da hiç değişmedi. Gruzin geçen yıl kuşpalazından öldü.. Şey... Kukuşkin'e gelince, yaşayıp gidiyor işte, sık sık sizi anıyor. Ha, yeri gelmişken belirteyim -böyle diyerek utangaç utangaç gözlerini önüne indirdi– Kukuşkin geceleyin sokakta yanına yaklaşanın siz olduğunuzu anlayınca kendisine saldırdığınızı, onu öldürmek istediğinizi herkese yaymaya başladı... Elinizden zor kurtulmuş.

Ben suskunlukla geçiştirdim.

—Eski uşaklar efendilerini unutmazmış, sizin yönünüzden ne hoş bir ziyaret! diye takıldı. Neyse, bırakalım bunları, şarap ya da kahve ister misiniz? Hemen getirirler.

—Hayır, teşekkür ederim. Georgi Ivanıç, buraya önemli bir iş için geldim. Onu konuşalım.

—Önemli işler bana göre değildir, gene de hizmetinizdeyim. Buyurun.

Bayağı heyecanlanmıştım.

—Biliyor musunuz, toprağı bol olası Zinaida Fiyodorovna'nın kızı benimle kalıyor, diye başladım... Çocuğun yetiştirilmesini üzerime almıştım, ancak bugün-yarın hoş bir sese dönüşebilirim, kızcağızın iyi bir yere yerleştirildiğini gördükten sonra gözüm arkada kalmaz.

Orlov'un yüzü pancar gibi kızardı, kaşları çatıldı; yüzüme kaçamak bir bakışla, sertçe baktı. «Önemli bir iş» sözünden çok, hoş bir sese dönüşebileceğimi, öleceğimi söylemem onu etkilemiş bulunuyordu.

Gözlerini güneşten siper edercesine elini alnına koyarak;

—Evet, bu konu düşünmeyi gerektirir, dedi. Size çok

teşekkür ededim. Kız mı demiştiniz?

—Evet, kız. Çok hoş bir yavrucak!

—Demek, böyle... Elimizdeki süs köpeği değil, insan yavrusu olduğuna göre bu işe kafa yormalıyız. Size gerçekten minnettarım, üzerime düşeni yapacağım.

Kalktı, tırnaklarını kemirerek odada bir süre dolaştı, sonra gelip bir tablonun önünde durdu. Sırtı bana dönüktü. Boğuk bir sesle;

—Bu konuda iyi düşünmeliyiz. Bugün Pekarski'ye gidip bay Krasnovski ile görüşmesini sağlayacağım. Öyle sanıyorum ki, Krasnovski bizi fazla üzmeden küçük kızı yanına alacaktır.

Ben de ayağa kalkıp çalışma odasının öbür ucundaki tablonun yanına giderek;

—Bağışlayın ama Krasnovski'nin bu işle ne ilgisi var? dedim.

—Çocuk onun soyadını taşıdığına göre, umarım, bir şeyler yapacaktır.

—Evet, yasal olarak çocuğu yanına almak onun boynunun borcu. Bilmiyorum ama, Georgi Ivanıç, buraya sizinle yasaları tartışmaya gelmedim.

—Evet, evet, haklısınız. Sanırım, saçmalıyorum. Gene de telaşlanmanıza gerek yok. Bu titiz konuyu herkesi memnun edecek biçimde her yönüyle düşüneceğiz. Biri olmazsa öbürü, o olmazsa bir başkası, ta ki bir çözüm yolu bulana dek... Pekarski şöyle ya da böyle bu işi yoluna koyacaktır. Lütfen ayrılırken adresinizi bırakın, varacağımız kararı size fazla gecikmeden bildiririm. Nerede oturuyorsunuz?

Orlov adresimi yazdı, içini çekti, gülerek şöyle dedi:

—Bu ne iştir, Ulu Tanrım, küçük bir kız çocuğunun babası oluveriyorsunuz! Ama olsun, Pekarski bir yoluna koyar. Akıllı, iş becerir adamdır. Paris'te ne kadar kalmıştınız?

—İki ay kadar.

İkimiz de sustuk. Belli ki, Orlov yeniden çocuk konusunu açmamdan korkuyordu, dikkatimi başka yöne çekmek için;

—Herhalde bana yazdığınız mektubu çoktan unutmuş-

sunuzdur, dedi. Oysa ben saklıyorum. O zamanki ruhsal durumunuzu anlayışla karşılıyorum, hatta diyebilirim ki, mektubunuzdan dolayı size karşı büyük saygı duydum. (Alaylı alaylı güldü.) «Kahrolası soğukkanlılığınız, Asyalı, at kişnemesi gibi kahkahalar...» Doğrusu, hepsi de hoş deyimlerdi ve durumu iyi belirliyordu. Ayrıntılar tartışmayı gerektirirse de asıl düşünceler gerçeğe yakındır. Daha doğrusu, düşüncelerinizin kendisi değil de, sizin konuya yaklaşımınız, takındığınız tavır tartışmaya değer. Evet, normal olmayan, yozlaşmış bir yaşantım var, kimsenin işine yaramıyorum, öte yandan korkaklığım yüzünden yeni bir yaşama başlayacak durumda değilim. Bunların hepsinde haklısınız. Ancak fazla heyecanlanıp konuyu büyütmeniz, umutsuzluğa kapılmanız iyi bir yaklaşım değil, bunda tümüyle haksızsınız.

—Canlı bir insan yakınındaki birinin kendisi mahvolurken çevresini de batırdığını görürse heyecanlanmadan, umutsuzluğa kapılmadan duramaz.

—Ben onu demiyorum. Kayıtsız kalmak değil, yaşama karşı nesnel (objektif) olmaktır benim belirtmek istediğim. İnsan nesnel oldukça yanlışa düşmek tehlikesinden kurtulur. İşin kökenine inip her olayda sebeplerin asıl sebebini bulmak gerekir. Bizler cılız düştük, kendimizi bıraktık, sonunda sapır sapır döküldük. Bizim kuşağımız tümüyle zayıf sinirlilerden, mızmız insanlardan oluşuyor. Bizlerin bildiği tek şey var, o da yorgunluktan, gücümüzün tükendiğinden sızlanıp durmak. Ancak bunda kimse ne sizi, ne de beni suçlayabilir, çünkü keyfimizce hareket etmemiz yüzünden bütün kuşağımıza zarar verecek kadar önemli kişiler değiliz. İyice düşünülecek olursa burada daha büyük, daha yaygın, biyolojik bakış açısından önemli *raison d'être*'e[1] sahip başka nedenler aranmalıdır. Bizler zayıf sinirli, yozlaşmış, ülkülerinden sapmış insanlarız, ama bu, belki de bizden sonra gelecek kuşaklar için gerekli ve yararlı olacaktır. Göklerdeki babamızın iradesi olmadan saçımızın tek teli

1 Anlam (Fr.).

düşmez, başka bir deyişle doğada ve toplumda hiçbir şey rasgele olmaz. Her şeyin varıp dayandığı, geçerli bir nedeni vardır. Durum bu olduğuna göre niçin tedirginliğe kapılıp böyle umutsuz mektuplar yazıyoruz?

Biraz düşündüm.

—Demek, öyle... Gelecek kuşakların her şeyi görüp bundan yarar sağlayacaklarına ben de inanıyorum, o bakımdan bırakın, deneyimlerimiz onların işine yarasın. Gene de insan gelecek kuşaklardan bağımsız olmak istiyor. Niçin yalnız onlar için yaşayacakmışız? Yaşamak bize bir kerecik verilen bir haktır; öyleyse anlamlı, güzel, sağduyulu bir yaşam sürdürmeliyiz. İstiyorum ki, şu dünyada herkesin gözüne çarpan, bağımsız, soylu bir rol oynayalım, gelecek kuşakların her birimiz için «Şu adam bir hiçti, öteki daha berbat biriydi...» gibi şöyler söylemekte haklı olmayacakları bir tarih yaratalım. Çevremizde olup bitenlerin gerekliliğine, belli bir amaca uygunluğuna inanıyorum, gene de diyorum ki, bana ne bu gereklilikten, bu yüzden «ben» niçin yok sayılayım?

—Eh, elimizden ne gelir?

Orlov böyle diyerek ayağa kalktı. Konuşmamızın son bulduğunu böylece belirtmiş oluyordu. Şapkamı almak için davrandım.

Beni antreye kadar geçiren Orlov;

—Şurada yarım saat oturduk ama ne kadar çok soruna çözüm getirdik, değil mi? dedi. Evet, konuyla yakından ilgileneceğim... Hemen bugün Pekarski ile görüşürüm. Gözünüz arkada kalmasın.

Ben giyinirken ayakta durup bekledi, ziyaretimi uzatmadığım için memnun gözüküyordu. Tam çıkacakken;

—Georgi Ivanıç, size yazdığım mektubu geri verir misiniz? dedim.

—Baş üstüne.

Çalışma odasına giderek bir dakika bile geçmeden geri döndü. Mektubu alarak oradan ayrıldım.

Ertesi gün Orlov'dan bir pusula geldi. Sorunu sağlıklı bir

çözüme bağladığı için beni kutluyordu. Belirttiğine göre Pekarski'nin yakından tanıdığı bir bayan, çok küçük yaşta çocukların bile alındığı, çocuk yuvası türünden bir pansiyon işletiyormuş. Tümüyle güven duyulacak bir kadınmış kendisi, ancak onunla anlaşmadan önce Krasnovski ile görüşmekte yarar varmış. Yapılması gereken bir işlemmiş bu. Varsa çocuğun nüfus kaydıyla birlikte gecikmeden Pekarski'ye gitmemi salık veriyordu. «Sadık hizmetkarınızın saygı ve bağlılığını tüm içtenliğimle bildiririm...» diye bitiriyordu mektubunu.

Ben Orlov'un yazdıklarını okuduğum sırada masada oturan Sonya da geleceğiyle ilgili karar verildiğini biliyormuşçasına yüzüme dikkatle, gözlerini kırpmadan bakıyordu.

Anton Çehov kısa ve öz yazmayı savunur. Önce yazar, sonra atabildiği kadarını atar, gereksiz sözleri ayıklar. Sade yazmak, halk dilini ve deyimlerini kullanmak başlıca ilkesidir. Rus düzyazı sanatına bu bakımdan büyük yenilik getirmiştir. Çetrefilli anlatıp yazmak, sözü dolandırıp uzatmak konuyu iyi bilememekten ileri gelir aslında. En bilge kişi en sade, en kolay yoldan anlatandır. Bu ciltte yer alan "Altıncı Koğuş" adlı uzun öykü Çehov'un kendi hekimlik çalışmalarından edindiği gözlemleri yansıtması açısından ilginçtir.

Anton Çehov'un "Bütün Öyküleri" Pravda Yayınevi'nin Moskova 1970 basımlı 8 ciltlik "Anton Pavloviç Çehov'un Bütün Yapıtları" adlı yayını esas alınarak çevrilmiştir. Türkçe'ye yeniden kazandırılan bu öykülerin üçte ikisi ilk kez Türk okurunun karşısına çıkmaktadır. Çehov'un tüm öykülerinin yayımlanması Cem Yayınevi için bir övünç kaynağı olacaktır. Cumhuriyetimizin yetmiş yıllık kültür birikimine böylesine önemli bir katkıda bulunmak kaçınılmazdı. Türkçe'miz sürekli gelişmekte, çeşitli engellemelere karşın "ulusal dil" kimliğini kazanmaktadır. Mehmet Özgül'ün çevirisi Türkçe'deki bu zenginleşmeyi başarıyla yansıtıyor. Arı Türkçe kullanırken aşırılıklardan, tam yerleşmemiş sözcüklerin kullanılmasından kaçınılmıştır.

ISBN 975-406-644-2

